

*Constantin Brâncoveanu
în istoria și cultura română
(1688–1714)*

-Conferință internațională-

Ploiești, 2014

MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

isj
PRAHOVA

Zonta Club
Valea Prahovei
Member of Zonta International®

COILPROFIL

Conferința internațională

CONSTANTIN BRÂNCOVEANU

ÎN ISTORIA ȘI CULTURA ROMÂNĂ

*Autorii își asumă responsabilitatea pentru materialele publicate,
în ceea ce privește originalitatea și conținutul.*

Parteneriat educațional și de colaborare pentru Conferința Internațională
CONSTANTIN BRÂNCOVEANU ÎN ISTORIA ȘI CULTURA ROMÂNĂ

15 MAI 2014

Parteneri la nivel local:

1. Colegiul „Spiru Haret” Ploiești, unitate inițitoare
Director prof. Sandu Mihai, coordonator Petrișor Minodora
2. Casa Corpului Didactic Prahova, unitate coordonatoare
Director Maria Cazacu, coordonator Niculescu Mihaela
3. Inspectoratul Școlar Prahova
Insp. gen. Năchilă Petre, reprezentant insp. Maria Gheorghe

Parteneri la nivel județean:

1. Zonta Club Valea Prahovei
Președinte av. Tudor Cristina
2. Liceul Tehnologic Constantin Cantacuzino, Băicoi
Director prof. Gheorghe Mihaela, reprezentant prof. Dinu-Pătrașcu Mădalina
și prof. Dinu-Pătrașcu Mihail

Parteneri la nivel național

1. Liceul Teoretic „Mihai Viteazul” Vișina, Dâmbovița
Director prof. Trandafir Petrin, reprezentat prof. Dana Monea
2. Liceul tehnologic „Nicolae Bălcescu” Oltenița
Director prof. Becheru Elena, reprezentant prof. Narcis Podacea
3. Liceul Tehnologic Lupeni
Director prof. Bucur Aurelia, reprezentant prof. Ambrus Elena
4. Liceul cu program sportiv Slatina
Director prof. Ghira Virginia, reprezentant prof. Angelescu Nicoleta
5. Liceul Teoretic Teius, Alba
Director prof. Rusu Octavian Mihai, reprezentant prof. Pinteș Marius
6. Liceul Teoretic „Dante Alighieri” București
Director Dan Maria, reprezentant prof. Liurcă Valentina
7. Școală Gimnazială I.C. Lăzărescu, Țițești, Argeș
Director prof. Dorobantu-Dina Roxana, reprezentant prof. Oancea Mariana
8. Școala Gimnazială „Luceafărul” București
Director prof. Petcu Steliana, reprezentant prof. Bota Claudia
9. Școala Gimnazială Ziduri, Buzău
Director prof. Stoinoiu Morogan Cerasela, reprezentant prof. Stoinoiu
Morogan Cerasela și prof. Jan Stoinoiu Morogan
10. Școala Gimnazială Mihai Viteazul, Constanța
Director prof. Badea Daniela, reprezentant Rosioru Mirela

Parteneri la nivel internațional:

1. Liceul teoretic „Spiru Haret” Chișinău, Republica Moldova
Director, Ambroci Victor, reprezentant prof. Melnic Elena
2. Vienna International School, Viena, Austria
3. Saxion University of Applied Sciences, Olanda

Comitet științific:

Maria Mariana Gheorghe, profesor dr., ISJ Prahova;
Polin Zorilă, profesor dr., Școala Sfântul Vasile, Ploiești;
Gavril Preda, conf. dr., Universitatea Creștină Dimitrie Cantemir București;

Comitet de evaluare:

Tudor Iancu, inspector, ISJ Prahova;
Polin Zorilă, profesor dr., Școala Sfântul Vasile, Ploiești;
Bîlgă Gheorghe, profesor, Colegiul „Spiru Haret ” Ploiești;

Comitet de coordonare:

Niculescu Mihaela Oana, bibliotecar CCD Prahova;
Petrișor Minodora, bibliotecar, Colegiul „Spiru Haret”, Ploiești;

Comitet de organizare:

Năchilă Petre, inspector general, ISJ Prahova;
Petre Cristina, inspector, ISJ Prahova;
Mariana Cazacu, director, CCD Prahova;
Sandu Mihai, director, Colegiul „Spiru Haret” Ploiești;
Petrișor Petre, director adj., Colegiul „Spiru Haret” Ploiești;
Tudor Cristina, Zonta Club Valea Prahovei;
Mistodinis Laura, Zonta Club Valea Prahovei;
Dinu Alina, profesor, Vienna International School;
Adriana Vlad, consilier educativ, Colegiul „Spiru Haret ” Ploiești;
Cretu Liliana, profesor, Colegiul „Spiru Haret ” Ploiești;
Visan Mihaela, profesor, Colegiul „Spiru Haret ” Ploiești;
Campeanu Iulia, profesor, Colegiul „Spiru Haret ” Ploiești;
Iliș Irina, profesor, Colegiul „Spiru Haret ” Ploiești;
Popa Mirela, profesor, Colegiul „Spiru Haret ” Ploiești;
Duță Laura, profesor, Colegiul „Spiru Haret ” Ploiești;
Dobrică Cristina, profesor, Colegiul „Spiru Haret ” Ploiești;
Chiricu Mara, profesor, Colegiul „Spiru Haret ” Ploiești;
Banciu Roxana, profesor, Colegiul „Spiru Haret ” Ploiești;
State Camelia, Colegiul „Spiru Haret ” Ploiești;
Vendrami Andrei, Saxion University of Applied Sciences;
Bordei Florina-Minodora, Colegiul „Spiru Haret ” Ploiești;

Cuvânt înainte

Împlinirea a 300 de ani de la martiriul lui Constantin Brâncoveanu, „*gospodar, credincios, iubitor de artă și de cultură*” - după cum îl caracteriza Constantin C. Giurescu, reprezintă un eveniment de seamă pentru cultura română. Pentru a marca acest moment, membrii echipei de proiect de la Colegiul „Spiru Haret” Ploiești, coordonați de responsabil CDI Minodora Petrișor și bibliotecar CCD Prahova Niculescu Oana-Mihaela, au luat inițiativa organizării Conferinței internaționale „Constantin Brâncoveanu în istoria și cultura română”, în ziua de 15 mai 2014. Chemarea a găsit ecou în rândul cadrelor didactice care au redactat materiale, pe această temă, în vederea prezentării și publicării acestora.

Prezenta lucrare reunește 62 de studii, articole și referate elaborate de cadre didactice din întreg spațiul românesc și european. Acestea abordează o multitudine de probleme menite să realizeze o imagine de ansamblu a epocii brâncovenești și să pună în lumină uriașa personalitate a lui Constantin Brâncoveanu.

O serie de articole creionează cadrul intern și extern în care s-a produs ascensiunea la tron a lui Constantin Brâncoveanu, dar și relațiile sale cu Cantacuzinii. Alți autori și-au îndreptat atenția spre viața social-economică, prezentând diverse aspecte, între care și exploatarea sării. N-au fost trecute cu vederea nici aspectele esențiale ale politicii interne din acea vreme. O altă problemă abordată a fost cea a politicii externe de asigurare și echilibru, promovate, cu abilitate și consecvență, de diplomația românească într-o perioadă marcată de instabilitate și conflicte militare.

Un număr însemnat de autori evocă, în articolele lor, diverse aspecte ale dezvoltării culturii, susținute financiar de acest „Mecena” al istoriei naționale. Strădaniile sale au determinat – după cum reiese din lucrare – dezvoltarea învățământului, impulsivitatea activității tipografice, redactarea unor cronică valoroase și terminarea tipăririi monumentalei *Biblie de la București* (1688). O parte a articolelor se referă la activitatea de ctitor a lui Constantin Brâncoveanu, în județ și în țară, dar și la arta brâncovenească. Sunt prezentate monumente reprezentative ale arhitecturii civile și religioase, precum și trăsăturile caracteristice ale stilului brâncovenesc.

Tabloul acestei epoci de strălucire a spiritului românesc se încheie cu evocarea martirajului, ca „un destin asumat”, dar și a moștenirii brâncovenești. Prin ceea ce a făcut Constantin Brâncoveanu, omul și voievodul, diplomatul și martirul, rămâne în istorie ca „un model european al plaiurilor mioritice”.

Culegerea de față reprezintă, simbolic, o ofrandă adusă memoriei Sf. Voievod Constantin Brâncoveanu, la împlinirea a trei secole de la sfârșitul său tragic (15 august 1714), al celor patru fii (Constantin, Ștefan, Radu, Matei) și al sfetnicului Ianache Văcărescu. Cele peste 300 de pagini, scrise cu drag de cadre didactice de pe întreg cuprinsul țării, reprezintă florile recunoștinței fără de sfârșit față de acest prinț al culturii, diplomat abil și martir creștin.

Personalitatea sa a fost și va fi permanent un model și un îndemn la unitate pentru românii de pretutindeni, căci *„Brâncoveanu n-a fost numai domn al Țării Românești – după cum nota Nicolae Iorga – el a fost dispunătorul, într-un anumit moment, de soarta românilor de pretutindeni”*.

Publicarea lucrării, nu ar fi fost posibilă fără implicarea directă a doamnelor Minodora Petrișor, Niculescu Oana-Mihaela și a echipei de proiect de la Colegiul „Spiru Haret” Ploiești, care au depus eforturi notabile pentru organizarea exemplară a Conferinței internaționale „Constantin Brâncoveanu în istoria și cultura română”. Prin apariția acestei cărți, în format electronic, organizatorii și participanții la conferință fac un act de cultură.

În final, gândul nostru se îndreaptă, cu drag, către toți elevii, cadrele didactice și iubitorii de istorie, cărora li se adresează această carte, le-o recomandăm cu căldură și le dorim lectură plăcută. *„Căci mi este alta și mai frumoasă și mai de folos în toată viața omului zăbăvă – după cum nota Miron Costin – decât cetitul cărților”*.

10 mai 2014

Prof. dr. Polin Zorilă

De la arhitectura muntenească a sec. XVII la postbrâncovenism. Două ctitorii din Prahova aproape uitate.

From the 17th Century Wallachian Architecture to Postbrâncovenism. Two Almost Forgotten Prahova Foundations

Prof. Tudor Iancu
ISJ Prahova, Romania

Abstract

Our county Prahova is full of foundations whose architectural and cultural value fell into oblivion and two of these are the Royal Church of Gheorghe, "St. Martyr Procopius ", built in 1641 by the order of Prince Matei Basarab and the Râfov church, " St. Nicholas ", built in 1743 through the efforts of the cupbearer Demetrius. They are a proof of the fact that the artistic achievements of the decades between the reigns of Matei Basarab and Constantin Brancovan are prerequisites of the Brancovan style. The churches are representative of late Brancovan style characterised by the balanced harmony of architectural forms, exterior decoration rhythm, carefully studied and fascinating interior and exterior painting, mixed Byzantine and Romanian styles.

Key words: *Prahova foundations, Brancovan style, harmony.*

Unele localități din sudul Prahovei de astăzi dețin ctitorii a căror valoare este pe nedrept uitată sau chiar neobservată. În această ipostază se află mai multe monumente reprezentative pentru stilul și pentru timpul în care au fost ridicate. Biserica Domnească din Gherghița, cu hramul „Sf. Mare Mucenic Procopie”, zidită la 1641 din porunca domnitorului Matei Basarab și biserica din Râfov, cu hramul „Sf. Nicolae”, construită la 1743 prin strădania paharnicului Dimitrie.

Descrieri și însemnări, planuri și fotografii ale acestor lăcașuri s-au mai făcut, dar de la ultimele încercări și mențiuni s-a scurs aproape o jumătate de veac, timp în care nepăsarea sau neputința de a face ceva le-a șubrezit tot mai mult¹.

Fiind diferite ca moment al zidirii, ca mod de ctitorire, ca stil, aceste biserici ne oferă posibilitatea surprinderii unor aspecte importante ale evoluției fenomenului de ctitorire în Țara Românească. Ele reprezintă opere arhitectonice cu personalitate artistică proprie, reflectând fiecare în parte scopul, dorințele, gustul, posibilitățile ctitorului sau comunității căreia îi aparține. Fiecare oglindește, în același timp, modul de gândire specific vremii în care au fost ridicate, însumând elementele înaintate ale cunoașterii umane din domeniul tehnic și artistic sau cele care puteau fi la îndemâna comanditarilor.

Arta vremii lui Matei Basarab are un caracter unitar, viguros și expresiv, asigurând continuitatea cu arta secolului al XVI-lea, dând, în același timp, o nouă interpretare românească influențelor venite din Apus.

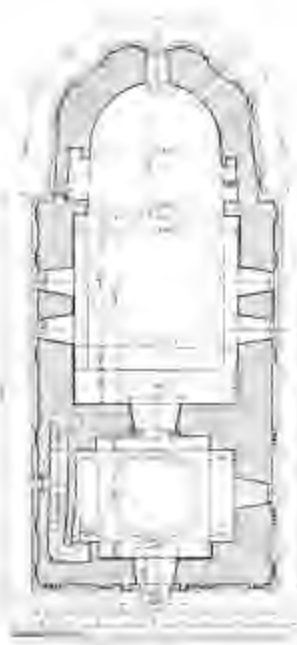
¹ Vezi Nicolae Stoicescu - *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România*, I, Țara Românească, Mitropolia Olteniei, 1970, vol. I, A-L, p. 330 și vol. II, M-Z, p. 534; Grigore Ionescu - *Istoria arhitecturii în România*, Editura Academiei, București, 1965, vol. II, p. 79.

În 1641, Matei Basarab zidea la Gherghița „den temelie ei, o sfântă și dumnezeiască biserică” în amintirea victoriei obținute la Nănișori împotriva „vrăjmașului țării, Vasilie”, voievodul Moldovei. Din cele aproximativ 120 de lucrări de construcție civile și religioase, ridicate de vrednicul voievod sau de marii lui boieri, aceasta este între primele din zona Prahovei, devenind, în timp, un prototip² al edificiilor eclesiastice cu plan dreptunghiular, cu absidă decroșată, turn-clopotniță pe pronaos, unde accesul se face printr-o scară tăiată și ascunsă în grosimea zidului cu nord, cu fațada împărțită de un brâu în două registre decorate cu panouri dreptunghiulare late³.

a. în 1940

b. Planul bisericii

c. în 2009

În perioada care a trecut de la zidirea bisericii domnești din Gherghița (1641) și până la ridicarea edificiului din Râfov (1743), cea mai valoroasă realizare în plan cultural din Țara Românească este reprezentată de cristalizarea și propagarea stilului brâncovenesc. Realizările artistice din deceniile cuprinse între domnia lui Matei Basarab și domnia lui Constantin Brâncoveanu reprezintă premisele stilului brâncovenesc. Strălucitele curți boierești și edificiile eclesiastice din a doua jumătate a secolului al XVII-lea se deosebesc de viguroasa arhitectură din vremea lui Matei Basarab. Aceste realizări prebrâncovenesti exprimă încercările de contopire a elementelor preluate din tradiția specifică arhitecturii populare și bizantine cu noutățile venite atât din Occident, cât și din Orientul Apropiat.

Stilul brâncovenesc, strălucită sinteză între arhitectura populară și influențele renaștentiste, baroce și orientale, se caracterizează prin compoziții clare și echilibrate, prin armonia inspirată a proporțiilor, prin bogăția decorației. Construcțiile ridicate între

² Nicolae Stoicescu - *op. cit.*, p. 98-99.

³ Drăguț Vasile - *Dicționar enciclopedic de artă medievală*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 152.

începutul construirii Mănăstirii Hurezi (1690) și finalizarea ansamblului de la Mănăstirea Văcărești (1722) reprezintă expresia autentică a brâncovenismului propriu-zis, de sorginte princiar-aristocratică. Având realizări notabile până spre anul 1730, el se difuzează, datorită reușitei artistice, în tot spațiul Țării Românești, câteva edificii semnificative întâlnindu-se și în Transilvania. Existența lor dincolo de munți poate fi explicată atât prin autoritatea, prin interesele politice și puterea economică a lui Constantin Brâncoveanu, cât și prin capacitatea de transformare în modele artistice a acestor creații⁴.

Răspândirea în spațiu și persistența în timp a acestui stil se datorează atât rădăcinilor, preluate din tradiție, cât și deschiderii spre noutățile vremii. Stilul brâncovenesc a fost mai mult decât un stil artistic: a fost un stil de viață, o reflectare a ideologiei politice muntenești și un model artistic demn de urmat⁵.

Promotorul acestui stil, Constantin Brâncoveanu, aflat la un secol depărtare de Mihai Viteazul, reprezintă o schimbare radicală în modul de a asigura supraviețuirea statului și neamului românesc. Împotrivirea militară, păstrată ca ultimă alternativă, este înlocuită de diplomația, de multe ori secretă, menită a-l menține în scaun și a-i feri statul și supușii de distrugeri inutile⁶.

Dincolo de omul politic, Brâncoveanu este gospodarul, iubitorul de artă și cultură, simbolul epocii de strălucire a spiritului românesc, sfârșitul tragic adăugând chipului său aureola de martir⁷. Slăbirea instituției domnești ca urmare a introducerii experimentului politic fanariot a avut efecte, după primii doi Mavrocordați, și în plan artistic și mental. Locul domniei și al marilor boieri interesați de actul de ctitorire este asumat treptat de noi categorii de ctitori proveniți din rândul unei clase de mijloc al cărui gust și simț artistic, format în spirit brâncovenesc, ține obligatoriu seama de posibilitățile materiale pe care le are la îndemână.

După 1730, stilul brâncovenesc de factură princiar-aristocratică, asimilează tot mai multe componente ale nivelului folcloric, constituindu-se astfel până la sfârșitul secolului al XVIII-lea într-o a treia etapă distinctă ce ar putea fi denumită postbrâncovenism sau brâncovenism popular. Această etapă are realizări numeroase și diverse ce exprimă gustul, posibilitățile și personalitatea unei lumi active și pestrițe alcătuită din boieri și dregători

⁴ Drăguț, Vasile - *Artă brâncovenească*, București, Editura Meridian, f.a., p. 8-22.

⁵ Theodorescu, Răsvan - *Constantin Brâncoveanu între Casa Cărților și Ievropa*, Editura Rao, București, p. 13-19.

⁶ Cf. Xenopol, A. D. - *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. VII, Iași, 1896, p. 56-74.

⁷ Giurescu, Constantin C. - *Istoria românilor*, vol. III, partea I, București, 1944, p. 204.

locali, din clerici mari și mici, din mazili, din târgoveți sau meșteșugari înstăriți, din obști de moșneni⁸.

La Râfov, așezare prahoveană aflată la 15 kilometri nord de Gherghița, este ctitorită la 1743 o biserică reprezentativă pentru perioada brâncovenismului târziu, popular. Ea poate fi considerată o expresie elocventă a schimbărilor culturale artistice, de mentalitate și chiar social-politice înregistrate de societatea românească într-un veac de lentă evoluție spre modernitate.

Două reprezentative creații ale perioadei de apogeu a brâncovenismului, biserica Colțea și biserica Stavropoleos, par a fi sursele de inspirație de la care sunt preluate elemente de structură și ornamentație pentru biserica din Râfov, care devine astfel o expresie concludentă a situației în care modelul inițial este însușit și inovat.

Biserica Colțea

Biserica Stavropoleos

Biserica „Sf. Nicolae”, Râfov

Nu putem afirma cu certitudine că biserica din Râfov a ajuns în scurt timp prototip pentru alte zidiri, dar, la puțină vreme de la ridicarea ei, vor fi înălțate și alte construcții din aceeași grupă structural-arhitectonică. Astfel, în 1744, din dania lui Constantin și Maxim Cupețul, se ridică la București, pe o insulă din mijlocul Dâmboviței, biserica cu hramul „Sfântul Elefterie” Vechi⁹. Două decenii mai târziu, tot la București, în 1764, vătaful Mamul ctitorește biserica Bătiștei¹⁰, iar în 1768, prin osteneala lui Stoica clucerul, se zidește biserica cu hramul „Sfântul Ștefan”¹¹. Ceva mai aproape de Râfov, în 1797, la Chițorani-Bucov, Constantin Cantacuzino, ce fusese paharnic la Ploiești și care avea o firavă legătură cu vechii boieri Râfoveni, de vreme ce o rudă îndepărtată a lui, Iordache

⁸ Academia Română - *Istoria Românilor*, vol. VI, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 180-190.

⁹ <http://www.crestinortodox.ro/biserici-manastiri/biserica-sfantul-elefterie-vechi-68031.html>, la 16 februarie 2014.

¹⁰ <http://www.crestinortodox.ro/biserici-manastiri/biserica-batistei-67804.html>, la 16 februarie 2014.

¹¹ <http://www.bisericasfantulstefan.home.ro>, la 16 februarie 2014.

Grigore Cantacuzino, se căsătorise cu Smaranda Râfoveanu, ridică în această localitate o biserică care se aseamănă în multe privințe cu ctitoria paharnicului Dimitrie¹².

Biserica „Sf. Nicolae” din Râfov (1743)

Biserica „Sf. Elefterie” din București (1744)

Biserica Batiște (1764)

Biserica „Sf. Ștefan” București (1768)

Biserica „Sf. Stelian”
din Chișinău (1797)

Semnificația ctitoriei din Râfov trebuie explicată. Potrivit pisaniei, „*fiind zidită și frumusețată den temelie și săvârșită cu toată cheltuiala dumnealui jupân Dumitru Paharnicu e panaghia Păuna ... ca să fie dumnealor pomenire în veci*”¹³ avea un evident triplu scop: biserică de curte boierească, loc de închinare pentru supuși, mijloc de perpetuare a amintirii și de salvare a sufletelor ctitorilor. Prin intermediul acestui așezământ era transmis un puternic mesaj ideologic în plan social, de sus în jos, care putea fi rezumat în următoarea idee: se construiește potrivit obiceiului și veacului, într-un stil care devine tot mai popular, tot mai românesc, pentru a servi credinței strămoșești și ordinii sociale. Biserica cu hramul „Sfântul Nicolae” din Râfov, reprezentativă pentru brâncovenismul târziu, posibil model pentru alte edificii ridicate în preajma anului 1750 și după aceea. Frumusețea și valoarea acestei biserici este rezultatul armoniei dintre

¹²<http://www.biserici.org/index.php?menu=CU&code=6483&criteria=ploiesti&quick=Y&radio=b&order=R>. NAME, la 16 februarie 2014.

¹³ Popescu, N. diacon - *Biserica din Râfov-Prahova*, în B.O.R., 25, 1911-1912, p. 1138.

arhitectura cu forme echilibrate, decorația exterioară ritmată, atent studiată și fascinantă pictură interioară și exterioară, amestec de stil bizantin și românesc, realizată în culori liniștite.

Bibliografie:

1. Academia Română - *Istoria Românilor*, vol. VI, București, Editura Enciclopedică, 2002.
2. Drăguț, Vasile - *Dicționar enciclopedic de artă medievală*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976,
3. Drăguț, Vasile - *Artă brâncovenească*, București, Editura Meridiane, f.a.
4. Giurescu, Constantin C. - *Istoria românilor*, vol. III, partea I, București, 1944.
5. Ionescu, Grigore - *Istoria arhitecturii în România*, vol. II, Editura Academiei, București, 1965.
6. Popescu, N., diacon - *Biserica din Râfov-Prahova*, în B.O.R., 25, 1911-1912
7. Stoicescu, Nicolae - *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I, Țara Românească*, vol. I, A-L, vol. II, M-Z, Mitropolia Olteniei, 1970.
8. Theodorescu, Răsvan - *Constantin Brâncoveanu între Casa Cărților și Ievropa*, Editura Rao, București.
9. Xenopol, A.D. - *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. VII, Iași, 1896.
10. <http://www.crestinortodox.ro/biserici-manastiri/biserica-sfantul-elefterie-vechi-68031.html>.
11. <http://www.crestinortodox.ro/biserici-manastiri/biserica-batistei-67804.html>.
12. <http://www.bisericasfantulstefan.home.ro>.
13. <http://www.biserici.org/index.php?menu=CU&code=6483&criteria=ploiesti&quick=Y&radio=b&order=R.NAME>.

Politica externă, de asigurare și echilibru, din epoca brâncovenească

The Foreign Policy of Reassurance and Balance in Constantin Brancoveanu's age

Prof. dr. Polin Zorilă
Școala Gimnazială „Sfânta Vineri”
Ploiești, Prahova, România

Abstract

For over 25 years, in a difficult foreign environment, Constantin Brancoveanu pursued a skillful foreign policy. The relationship with Austria fluctuated between military conflict and diplomatic negotiations. Brancoveanu was very influential in Transylvania and Moldavia as well, where the prince could not rule without his consent. He paid his financial obligations towards the Ottoman Empire regularly, and, as a result, he was appointed ruler of Wallachia for the rest of his lifetime in 1699. The expansionist tendencies of Austria and of the Ottoman Empire led him to approach Russia. His foreign policy of insurance and balance expresses his desire to emancipate Wallachia from the Ottoman rule, without replacing it with another foreign rule.

Keywords: diplomacy, Brancoveanu, the Ottoman Empire, Austria, Russia

Deși s-au scurs trei veacuri de la trecerea sa în eternitate, Constantin Brâncoveanu, considerat de Alexandru D. Xenopol „o fire de om deosebită”¹, „punctual și nelăsător – după cum observa Anton Maria del Chiaro – în toate treburile sale, nu numai de acasă ci și străine”², continuă să fie un model demn de urmat, inclusiv pe plan diplomatic.

1. Contextul extern și politica de echilibru a lui Brâncoveanu

Debutul său în activitatea diplomatică s-a realizat într-o perioadă de mare cumpănă în zona centrală și sud-estică a Europei. Aceasta a fost marcată de confruntări militare în care au fost implicați turcii, austriecii, polonii și, ulterior, rușii. Imperiul Otoman, a cărui putere slăbise în urma luptelor din Marea Mediterană, Polonia și Ungaria, a intrat treptat, după asediul Vienei din anul 1683, într-o perioadă de declin. De această situație a profitat Imperiul Habsburgic, oprit în vest de Franța, care și-a canalizat tendințele expansioniste spre sud-estul Europei. Încercarea Habsburgilor de a înlocui stăpânirea otomană cu propria sa dominație, însoțită și de prozelitismul catolic, a generat suspiciuni în rândul popoarelor din această regiune. La rândul său, Polonia, cu o putere militară aflată în declin, manifesta pretenții nejustificate de expansiune asupra spațiului românesc³.

Vacantarea tronului Țării Românești, după decesul lui Șerban Cantacuzino, era urmărită, cu interes, de marile puteri. Poarta Otomană putea numi un grec din Fanar, iar

¹ Xenopol A. D. - *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. VIII, *Domnia lui C. Brâncoveanu*, ediția a III-a, București, Editura Cartea Românească, 1929, p. 74.

² *** *Călători străini despre Țările Române*, vol. VIII, redactor resp. Maria Holban, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, pp. 386, 388.

³ Cernovodeanu, Paul - *Coordonatele politicii externe a lui Constantin Brâncoveanu*, în *Constantin Brâncoveanu*, coord. Cernovodeanu Paul, Constantin Florin, București, Editura Academiei, 1989, p. 124.

Leopold I, împăratul Austriei, îl susținea pe Gheorghe, fiul lui Șerban Cantacuzino. Ludovic al XIV-lea, regele Franței, urmărea înscăunarea lui Emeric Tököly, iar hanul Crimeii dorea tronul pentru unul dintre fiii săi. Pentru a preîntâmpina ingerințele externe, stolnicul Constantin Cantacuzino și fratele acestuia, spătarul Mihail Cantacuzino, au susținut că persoana cea mai indicată pentru domnie era marele logofăt Constantin Brâncoveanu, nepot al defunctului domn, care se bucura de încrederea boierilor. Alegerea lui Brâncoveanu, ca domn, la 29 octombrie/8 noiembrie 1688, nu era pe placul Franței, al cărei ambasador insista la Poartă să nu-l recunoască, deoarece era înclinat spre o politică de echilibru. Vestea n-a fost prea bine primită nici la Viena, deoarece Brâncoveanu era considerat un apărător al românilor din Ardeal. Stimulată cu o sumă consistentă de bani, Poarta l-a confirmat pe acesta ca domn al Țării Românești⁴.

Cadrul extern, deosebit de dificil, marcat de tendințele expansioniste ale Imperiului Otoman, Imperiului Habsburgic și Poloniei, l-au determinat pe Constantin Brâncoveanu să desfășoare o politică externă de echilibru. Pentru a contracara primejdiile care amenințau țara sa, Brâncoveanu a recurs la o diplomatie bine informată, condusă de stolnicul Constantin Cantacuzino, consilierul său de politică externă⁵.

Domnul muntean a dus o politică de echilibru între cele trei imperii vecine, care manifestau tendințe expansioniste asupra Țărilor Române. Această politică de asigurare și echilibru a fost explicată de Anton Maria del Chiaro, secretarul său, astfel: „*Valahia se găsește între cele două imperii [Otoman și Habsburgic]. Acestea constituie o balanță pe care voievodul trebuie să-și dea osteneala ca să o mențină într-un echilibru perfect*”. În cazul în care balanța s-ar inclina prea mult în defavoarea turcilor, „*românii ar fi în pericol să-și piardă pricipatul în mâinile germanilor*”. Orientarea diplomației românești spre Rusia avea rolul de a contrabalansa politica de expansiune a Austriei⁶.

2. Relațiile cu Austria

După decesul lui Șerban Vodă, delegația aflată în drum spre Viena și-a continuat misiunea semnând, la 30 ianuarie 1689, un tratat cu Imperiul Habsburgic, care prevedea închinarea țării față de imperiali, condiționată de prevederi nerealizabile. Acesta s-a materializat în trimiterea la Viena a unor informații despre mișcările turcilor⁷.

⁴ Columbeanu, S.; Radu Valentin - *Constantin Brâncoveanu și epoca sa*, București, Editura Științifică, 1967, pp. 20-22.

⁵ *Ibidem*, p. 69.

⁶ *** *Politica externă a României, Dicționar cronologic*, coord. Calafeteanu Ion, Popișteanu Cristian, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 88.

⁷ Giurescu, Constantin C. - *Istoria Românilor*, vol. III, *De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote*, București, Editura All Educational, 2007, p. 126.

„Față de imperiali – nota Nicolae Iorga – Brâncoveanu adoptase, acum, o atitudine dublă, de sinceritate, de supunere, dar și de asigurare”⁸. O poziție diferită avea aga Constantin Bălăceanu, care a solicitat sprijinul Austriei pentru înscăunarea pe tronul Țării Românești a cumnatului său Gheorghe, fiul lui Șerban Cantacuzino. Punerea în aplicare a acestei idei ar fi adus Țara Românească în sfera de influență a Imperiului Habsburgic⁹. Poziția adoptată de Brâncoveanu i-a nemulțumit pe imperiali, care au recurs la amenințări și atacuri armate. La sfârșitul lui noiembrie/decembrie 1689 și la începutul lui ianuarie 1690, trupele imperiale comandate de generalul Donat Heissler, au pătruns în Țara Românească¹⁰. Austriecii au ocupat Craiova, Câmpulungul, Piteștii, Târgoviștea, Bucureștii, solicitând domnului întreținerea, timp de șapte luni, a 15 000 soldați și plata unei contribuții anuale de 800 000 florini¹¹. Brâncoveanu a fost nevoit să satisfacă o parte din cereri și s-a retras la Ruși (Prahova). Intenția domnului de a evita prezența trupelor străine este prezentată de Radu Greceanu: „în tot chipul, domnul muncea și se nevoia, ca și pre nenți fără primejdie din țară să-i scoată și pre turci și pre tătari să-i oprească să nu intre în țară, ca să nu calce și ei”¹². Întrucât întrevăderea cu generalul Heissler, de la Drăgănești (Prahova), nu s-a încheiat favorabil, Brâncoveanu a fost nevoit să recurgă la ajutorul tătarilor. Muntenii și cei 25 000 de tătari i-au alungat pe austrieci, în trei săptămâni, iar Heissler a fugit la Brașov¹³.

În vara anului 1690, trupele muntene și otomane, susținute de un detașament de curuți al lui Emeric Tököly, au trecut munții în Transilvania. La 11/21 august 1690, lângă Zărnești, Brâncoveanu și aliații săi au înfrânt armata imperială, Heissler a fost luat prizonier, iar aga Constantin Bălăceanu a fost ucis. În același an, Emeric Tököly a fost proclamat, la Cristian, principe al Transilvaniei, țara sa ieșind temporar de sub ocupația austriacă. Intervenția armatei imperiale, comandate de ducele de Baden, a determinat retragerea trupelor muntene și otomane la miazăzi de Carpați și reintrarea Transilvaniei sub ocupația austriacă¹⁴.

În anii următori, Austria a renunțat la acțiuni militare, deoarece era implicată în lupte cu Franța și Poarta Otomană, preferând să-l atragă pe Brâncoveanu de partea sa. Acesta trimitea Curții de la Viena informații despre otomani și, din când în când, provizii pentru armată. Ca răsplată pentru serviciile aduse, împăratul Leopold I (1658-1705) i-a acordat lui

⁸ Iorga, Nicolae - *Istoria Românilor*, vol VI, *Monarhii*, București, 1938, p. 394.

⁹ Cernovodeanu, Paul - *op. cit.*, p. 125.

¹⁰ *** *Istoria României în date*, coord. Dim C. Giurescu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 122.

¹¹ Columbeanu, S., Radu Valentin - *op. cit.*, p. 71.

¹² Greceanu, Radu - *Viața lui Costandin Vodă Brâncoveanu*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1906, pp. 22, 24.

¹³ Vlad, Matei D. - *Istoria medie a României*, partea a II-a, București, Universitatea București, 1975, p. 113.

¹⁴ Giurescu, Constantin C. - *op. cit.*, p. 127.

Brâncoveanu, la 20/30 ianuarie 1695, titlul de principe al Imperiului Habsburgic¹⁵. Prin acțiunile sale diplomatice, Brâncoveanu a reușit ca la Pacea de la Karlowitz, din 16/26 ianuarie 1699, pretențiile Austriei și ale Poloniei asupra Moldovei și Țării Românești să nu fie luate în discuție, statutul de autonomie al acestora față de Poarta Otomană rămânând neschimbat. Transilvania, în schimb, trecea sub stăpânirea Austriei¹⁶.

Brâncoveanu a urmărit cu atenție campania declanșată de imperiali, care căutau să îi dezbină din punct de vedere confesional pe românii din Transilvania. La 5 iulie 1701, domnul muntean, apărător ferm al românilor ardeleni, aducea la cunoștință brașovenilor că, în urma demersurilor sale la Viena, episcopul Atanasie „*mi are voie împărătească ca să facă silă oamenilor*” pentru unirea cu biserica Romei¹⁷. Prin apropierea sa de Austria, Brâncoveanu și-a asigurat posibilitatea retragerii sale în Transilvania, unde deținea proprietăți, în cazul în care planurile sale antiotomane ar fi eșuat. În timpul împăratului Iosif I (1705-1711), relațiile lui Brâncoveanu cu Austria s-au răcit, fapt ce a determinat orientarea acestuia către Rusia¹⁸.

3. Relațiile cu Polonia

Acțiunile politice și militare ale Poloniei, din timpul lui Ioan Sobieski (1674-1696), care vizau transformarea Moldovei într-o bază de atac antiotoman, n-au trecut neobservate. Pentru a cunoaște intențiile față de Țara Românească și Moldova ale lui August al II-lea (1697-1706), Brâncoveanu l-a trimis, în 1698, pe David Corbea, la festivitatea de încoronare. Aici, solul muntean a aflat că Polonia, interesată de reluarea luptei antiotomane, plănuia să pătrundă pe teritoriul Moldovei pentru a stabili contacte directe cu otomanii. La revenirea în țară, Corbea a fost însoțit de o solie polonă, care i-a cerut lui Brâncoveanu să i se alăture regelui August al II-lea în vederea declanșării unei acțiuni antiotomane. Totodată, i-a solicitat primirea la iernat în Țara Românească a 10 000 de ostași poloni. Intuind intențiile expansioniste ale Poloniei, Brâncoveanu a continuat tratativele, acceptând cu anumite condiții propunerile făcute. Domnul muntean a condiționat alăturarea celor 50 000 de oșteni români la campania antiotomană de declanșarea unei puternice ofensive polone, care să determine alungarea turcilor din Camenița și din alte cetăți de pe linia Nistrului. Ori, forțele militare polone nu erau capabile, la acea dată, să-i înfrângă și să-i alunge pe turci de pe continentul european. Diplomat abil, Brâncoveanu n-a rupt imediat tratativele, lăsând impresia Austriei că dorește să se apropie de Polonia. În acest fel, a reușit să reînvie rivalitățile polono-austriece din sud-estul Europei¹⁹.

¹⁵ Columbeanu, S.; Valentin, Radu - *op. cit.*, pp. 72, 73.

¹⁶ Cernovodeanu, Paul - *op. cit.*, p. 127.

¹⁷*** *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, p. 89.

¹⁸ Columbeanu, S.; Valentin, Radu - *op. cit.*, p. 73.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 74, 75.

Aceste acțiuni diplomatice au avut efectul scontat întrucât, la Pacea de la Karlowitz (1699), Austria a renunțat la pretențiile sale asupra Moldovei și Țării Românești. La rândul său, Polonia, care încercase să anexeze Moldova și Țara Românească, a fost obligată să evacueze teritoriul Moldovei și să nu se mai implice în problemele interne ale acesteia²⁰.

4. Relațiile cu Moldova

În prima parte a domniei, relațiile dintre Constantin Brâncoveanu și Constantin Cantemir (1685-1693), au fost încordate. Motivele au fost: uneltirile reciproce la Poartă și dorința lui Brâncoveanu de a realiza o alianță antiotomană prin aducerea Moldovei sub influența sa²¹. Astfel, în anul 1693, după o domnie efemeră a lui Dimitrie Cantemir, Brâncoveanu a reușit, cu bani, să-l aducă pe tronul Moldovei pe ginerele său, Constantin Duca (1693-1695), căsătorit cu fiica sa Maria, asupra căruia avea o mare influență. Succesorul său, Antioh Cantemir (1696-1700) a încercat, fără succes, să se căsătorească cu una dintre fiicele lui Brâncoveanu. În 1700, domnul muntean a intervenit, din nou, readucând pe tronul Moldovei pe Constantin Duca (1700-1703), fapt ce i-a nemulțumit pe boierii din Moldova. Apoi, Brâncoveanu a făcut pace cu Iordache Ruset susținând urcarea pe tron a lui Mihai Racoviță (1703-1705). În cea de-a doua domnie a lui Antioh Cantemir (1705-1707), relațiile acestuia cu Brâncoveanu s-au îmbunătățit, prin logodirea Mariei, fiica domnului Moldovei, cu Radu, fiul domnului muntean²². Relațiile moldo-muntene au devenit încordate în cea de-a doua domnie a lui Dimitrie Cantemir (1710-1711)²³. Prin implicarea sa în Transilvania și în Moldova, „*Brâncoveanu n-a fost numai domn al Țării Românești – după cum nota N. Iorga – el a fost dispunătorul, într-un anumit moment, de soarta românilor de pretutindeni*”²⁴.

5. Relațiile cu Rusia

Apropierea lui Constantin Brâncoveanu de Rusia s-a produs în condițiile în care Imperiul Habsburgic și Poarta, urmăreau să ocupe teritoriul Țărilor Române. Cea de-a treia putere, Rusia, condusă de țarul Petru I (1696-1725), urmărea să-și deschidă o fereastră spre Europa, dar s-a lovit de opoziția suedeză și otomană. Brâncoveanu a trimis, la curtea lui Petru cel Mare, ca agenți diplomatici pe: Gheorghe Castriotul, Pătru Damian și David Corbea²⁵. În septembrie 1697, solia lui Brâncoveanu a prezentat, la Moscova, planul unei campanii

²⁰ *** *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, p. 88.

²¹ Giurescu, Constantin C. - *op. cit.*, p. 115.

²² *Ibidem*, pp. 153-157.

²³ *Ibidem*, p. 130.

²⁴ Iorga, Nicolae - *Valoarea politică a lui Constantin Brâncoveanu*, Vălenii de Munte, Neamul Românesc, 1914, p. 44.

²⁵ Columbeanu, S.; Valentin, Radu - *op. cit.*, pp. 81, 82.

antiotomane la care urmau să participe, alături de Rusia, Țara Românească, Moldova, bulgarii, sârbii, macedonenii și albanezii. Un alt sol, Gheorghe Castriotul, sosit la Moscova, în aprilie 1698, a expus planul unei acțiuni antiotomane la nordul Mării Negre și în Bugeac. Propunerea n-a găsit ecoul așteptat deoarece Rusia era angajată în tratative de pace cu Poarta Otomană. Apoi, la 20 august 1700, Petru cel Mare i-a acordat lui Constantin Brâncoveanu ordinul „Sf. Andrei”, ca răsplată pentru serviciile aduse de acesta creștinătății. În anul următor, Petru I le-a acordat domnului român și Cantacuzinilor dreptul de azil în Rusia. Încheierea unui acord ruso-otoman, în 1702, în condițiile războiului ruso-suedez, l-a determinat pe Brâncoveanu să-i trimită țarului o scrisoare, prin emisarul său, David Corbea, în care-i solicita să declanșeze o campanie militară pentru eliberarea țărilor creștine aflate sub stăpânirea otomană. Propunerea n-a găsit ecou deoarece Petru I era preocupat de desfășurarea războiului cu regele Carol al XII-lea al Suediei²⁶. David Corbea a întreprins noi misiuni diplomatice, în 1705 și 1706, după care, în 1707, a intrat în serviciul țarului²⁷.

Demersurile diplomatice inițiate de Brâncoveanu s-au concretizat, în 1709, într-o convenție antiotomană secretă cu Rusia, care urma să intre în vigoare atunci când armata rusă ar fi pătruns pe teritoriul Țării Românești. Constantin Brâncoveanu își asuma sarcina de a ridica la luptă 30 000 de oameni și de a aproviziona trupele rusești în timpul campaniei, iar Petru I recunoștea independența Țării Românești și domnia pe viață a lui Brâncoveanu²⁸.

În 1711, în timpul războiului ruso-turc, Brâncoveanu a manifestat o atitudine prudentă. Această politică de asigurare a fost – după cum afirmă Nicolae Iorga – „*de o siguranță și de o claritate absolută*”²⁹. În acest context, spătarul Toma Cantacuzino a trecut în tabăra rusească și a contribuit la cucerirea Brăilei³⁰. Gestul acestuia a fost interpretat ca un gest de trădare din partea lui Brâncoveanu, pe care turcii îl suspectau, de multă vreme.

6. Relațiile cu Poarta Otomană

Conștient de pericolul otoman, Brâncoveanu și-a achitat, cu strictețe, obligațiile față de Poarta Otomană și i-a furnizat sultanului informații referitoare la situația din țările vecine. A plătit în mod regulat tributul și a oferit daruri bogate dregătorilor otomani, care l-au numit „*altân-beg*”= „*prințul curului*”. Uneltirile dușmanilor săi n-au fost luate în seamă, iar, în anul 1699, Poarta i-a recunoscut lui Brâncoveanu domnia pe viață³¹.

²⁶ *** *Politica externă a României, Dicționar cronologic*, pp. 88, 89.

²⁷ *** *Istoria României în date*, 2003, p. 125.

²⁸ *** *Politica externă a României, Dicționar cronologic*, p. 89.

²⁹ Iorga, Nicolae - *op. cit.*, p. 42.

³⁰ Greceanu, Radu - *op. cit.*, pp. 204, 205.

³¹ Giurescu, Constantin C. - *op. cit.*, p. 128.

Abilitatea politică a lui Brâncoveanu a fost remarcată de Carlo Ruzzini, ambasadorul Veneției la Poartă: „*Domnul de față al Țării Românești, având faima de înțelept și atent, poate să penduleze cu îndemânare în privința <relațiilor> cu împăratul și Poarta veghind cu grijă la faptele creștinătății, dar acționând cu aceeași <grijă> și pe cele ale Turciei*”³².

Pentru a contracara intrigile lui Alexandru Mavrocordat, care dorea tronul pentru fiul său Nicolae, Brâncoveanu a căsătorit-o, în anul 1698, pe fiica sa Ilinca cu Scarlat Mavrocordat. După decesul acestuia, în 1699, uneltirile lui Alexandru Mavrocordat au continuat. Ca urmare, în anul 1703, Constantin Brâncoveanu a fost chemat la Poartă, „*să sărute poala împărătească*”, reușind să-și salveze domnia și viața, cu ajutorul unor mari sume de bani³³. În această situație, cuantumul tributului s-a ridicat la 92 000 galbeni, față de 32 000 galbeni la începutul sec. al XVII-lea și 65 000 galbeni la finele domniei lui Matei Basarab³⁴.

Aceste evenimente l-au determinat pe Brâncoveanu să se apropie de Rusia, în vederea realizării unei alianțe antiotomane. La declararea războiului ruso-turc, din 1711, Brâncoveanu a acționat cu prudență, așezându-și tabăra în gura Urlărilor, la Albești, fiind hotărât „*să păzească țara și fără primejdie, de către amândouă părțile, adică și de către turci și de către moscali*”. În schimb, Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei, trecuse deschis de partea rușilor. Pe parcursul luptelor, spătarul Toma Cantacuzino a trecut, fără știrea domnului, de partea rușilor³⁵. Bănuielile de necredință ale turcilor erau întărite de intrigile boierilor Cantacuzini, care-l acuzau pe Brâncoveanu de relații secrete cu statele creștine. În aceste condiții, Poarta Otomană a hotărât mazilirea acestuia³⁶.

La 24 martie/3 aprilie 1714, în preajma Paștilor, capugiul otoman Mustafa Aga a venit, pe neașteptate, la București, sub pretextul solicitării unor prestații în muncă pentru curățirea Prutului și a unei sume de bani. A doua zi, 25 martie/4 aprilie 1714, Brâncoveanu l-a primit în divanul domnesc pe emisarul otoman, care i-a pus pe umeri năframa neagră, ca semn al mazilirii. Luat prin surprindere, Constantin Brâncoveanu a solicitat sprijinul boierilor, care n-au ripostat datorită amenințărilor cu invazia tătarilor. Apoi, în fața boierilor timorați, demnitarul otoman a anunțat numirea lui Ștefan Cantacuzino ca domn al Țării Românești (1714-1716)³⁷.

³² *** *Istoria Românilor*, vol. V, *O epocă de înnoire în spirit european (1601-1711/1716)*, coord. Virgil Cândea, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 261.

³³ Giurescu, Constantin C. - *op. cit.*, p. 130.

³⁴ *** *Istoria Românilor*, vol. V, 2003, p. 842.

³⁵ Greceanu, Radu - *op. cit.*, pp. 198, 199.

³⁶ Constantin C. Giurescu - *op. cit.*, p. 130.

³⁷ S. Columbeanu, Radu Valentin - *op. cit.*, 87-90.

Influențat de crudul vizir Ali Pașa, sultanul Ahmed al III-lea (1703-1730) a hotărât executarea acestuia și a fiilor săi. Acest tragic eveniment s-a produs la 15 august 1714, zi în care Constantin Brâncoveanu împlinea vârsta de 60 de ani. „Sfârșitul său tragic, suportat cu tărie de suflet adevărat creștinească – după cum afirmă Constantin C. Giurescu – adaugă chipului său aureolă de martir”³⁸.

Prin politica sa de asigurare și echilibru, Constantin Brâncoveanu a știut – după cum aprecia Nicolae Iorga – „să servească pe turci, de nevoie; ...să înlăture stăpânirea necondiționată a creștinilor, austrieci, poloni, ruși asupra pământului românesc”³⁹, reușind „să păstreze nu numai Țara Românească, ci întreaga noastră națiune, ca trup politic, ca suflet românesc, timp de mai bine de un sfert de veac”⁴⁰.

Bibliografie:

1. *** *Călători străini despre Țările Române*, vol. VIII, redactor resp. Maria Holban, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.
2. Columbeanu, S.; Valentin, Radu, *Constantin Brâncoveanu și epoca sa*, București, Editura Științifică, 1967.
3. *** *Constantin Brâncoveanu*, coord. Paul Cernovodeanu, Florin Constantiniu, București, Editura Academiei R. S. România, 1989.
4. Giurescu, Constantin C., *Istoria Românilor*, vol. III, *De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote*, București, Editura All Educational, 2007.
5. Greceanu, Radu, *Viața lui Costandin Vodă Brâncoveanu*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1906.
6. Iorga, Nicolae, *Istoria Românilor*, vol VI, *Monarhii*, București, 1938.
7. Iorga, Nicolae, *Valoarea politică a lui Constantin Brâncoveanu*, Vălenii de Munte, Tip. Neamul Românesc, 1914.
8. *** *Istoria României în date*, coord. Dinu C. Giurescu, București, Editura Enciclopedică, 2003.
9. *** *Istoria Românilor*, vol. V, *O epocă de înnoire în spirit european (1601-1711/1716)*, coord. Virgil Cândea, București, Editura Enciclopedică, 2003.
10. *** *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, coord. Ion Calafeteanu, Cristian Popișteanu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.
11. Vlad, Matei D., *Istoria medie a României*, partea a II-a, București, Universitatea București, 1975.
12. Xenopol, A. D., *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. VIII, *Domnia lui C. Brâncoveanu*, ediția a III-a, București, Editura Cartea Românească, 1929.

³⁸ Giurescu, Constantin C. - *op. cit.*, p. 148.

³⁹ Iorga, Nicolae - *op. cit.*, p. 51.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 15.

Spiritul nepieritor al marelui domnitor Constantin Brâncoveanu

The Imperishable Spirit of the Great Ruler Constantine Brancovan

Prof. Alina Dînu

Vienna International School, Viena, Austria

Abstract

Constantine Brancovan's spirit cannot perish due to the immense legacy he bequeathed on us. He not only supported the cultural and artistic life of our country in the 18th century, creating a new trend – The Brancovan style, but he was also a brilliant politician who became a martyr for defending our national identity as a Christian people. Last but not least, he was a great protector of the education of the mind and of the spirit building monasteries, funding schools and publishing houses. Constantine Brancovan will remain in the memory of the Romanian people as a defender of the Christian spirit of our nation, as a fighter against any foreign forces that may try to oppress or stifle our national identity. Due to great spiritual leaders like him we stand here today as a powerful, indestructible and faithful nation.

Key words: *Brancovan style, Christian, education, culture, nation.*

This year marks 300 years of the martyrdom of Constantine Brancovan and his sons dated August 15, 1714, for which the Ministry of Culture proposed to the government to declare the year 2014 "The Brancovan Year".

And indeed, how could the Romanians forget a martyr of the Romanian people, a brilliant ruler who tried to cope with the Ottoman and the Habsburg (which already had annexed Transylvania) domination. Constantine Brancovan made a major contribution to our national history and culture, the epoch of his reign being marked by considerable economic, cultural and artistic progress, paving the way to Western influences which began to prevail over the East. Hence resulted a national original creation with inspiration from Eastern and Western traditions.

In fact, a harmonious combination of autochthonous tradition with neo-Byzantine and Italian Renaissance led to the appearance in architecture, mural painting and sculpture of a new style called the Brancovan style. This term is used in the Romanian historiography of art for the architecture and fine arts of the Romanian country during the reign of Constantine Brancovan. Because the Brancovan age was enormously influenced by subsequent developments in art, the term is used by extension to describe works of art from the time of first Mavrocordat up to 1730. The Brancovan style is often characterized

by art historians by analogy with Western renaissance, due to its clear structure, rationalist, but his decorative exuberance also allows the use of the term Brancovan Baroque.

But of utmost importance for the evolution of society in the Brancovan era was the particular interest shown by the great ruler to printing and the creating of schools. The *Bible from Bucharest* was the first complete edition of the Holy Bible printed in Romanian. Besides the oldest printing house founded in 1678 in Bucharest by the Metropolitan Varlaam, several printing houses were founded at Buzau 1691, at Snagov in 1694, at Ramnicu Valcea in 1705, Targoviste in 1708. Also Anthimos, the future Metropolitan, encouraged the printing of numerous books in Romanian, Greek, Slavic and even Arabi , Turkish and Georgian.

Moreover, Constantine Brancovan and the Metropolitan Anthimos realized how important it was to increase the education level of the population. Therefore, unlike politicians today that reduce the funds allocated for education, Constantine Brancovan founded schools and promoted culture written in the vernacular, the teaching being done in Greek, Latin, Italian and French.

Constantine Brancovan founded in 1694 the Royal Academy in Bucharest, a high school (" public college for indigenous and foreigners ") with the ancient Greek language being taught in the buildings of the monastery "St. Sava ".

In parallel with the " Academy of Saint Sava " other schools operated on the premises of the monastery, where the students were taught in Slavonic and Romanian - Such were the schools of the monasteries of Old St. George and Coltea, both located in Bucharest, which were preparing royal clerks for chancelaries, priests and teachers. A number of Romanian schools were in the cities of the country, monasteries and even in rural areas. In some monasteries were founded libraries, with works purchased from major cultural centers of Western Europe, among them stands the monastery library Mărgineni (founded by Constantine Cantacuzino) and Horezu monastery library, founded by Constantine Brancovan . The versatile intellectuality who could move easily from the Eastern spirituality to the most sophisticated Western culture led the country to embrace cosmopolitanism, "Bucharest becoming the second most important southeastern European capital after Constantinople"¹. In Bucharest there were the largest libraries. This has encouraged also artistic versatility that meant mixing oriental elements with features of Western-style decor. A mixture of the cultivated and the popular, the oriental and the

---

¹ Constantiniu, *Constantin Mavrocordat*, p.165.

occidental is all over the Romanian Country during the eighteenth century, a good example being the local masterpiece near the capital of the Romanian Country, the Mogoșoaia Palace, one of the buildings that make our country proud of, even today. Thus, a miniature model of the Palace of Mogosoaia is exhibited at Mini Europe Park in Brussels, Belgium, next to the most famous European architectural landmarks such as the Eiffel Tower in Paris or the Palace of Westminster (Parliament Houses of the Parliament) in London.

A good model to follow by the current political leaders, Constantine Brancovan surrounded himself by great cultural personalities from the country and diaspora, financially and diplomatically supporting the education of the younger generation of teachers in European schools.

The Scribes Serban and Radu Greceanu wrote that Brancovan's desire was to give the Romanian people the opportunity to learn through school and course books "as a true Ruler and after the law, striving hard to bring education and science in human souls, a thing greatly loved by God and useful to the community so that the Romanian people could thrive."² Taking heed to these acts of high cultural awareness we can build on the inability of modern society to ascend from the decay it fell into nowadays. If teachers today had access to a global education, as the teachers of the Brancovan time had, the entire Romanian society today would change. The corrupt politicians who sell their land, deprived of the dignity that our great predecessors were endowed with, threw the generations of young people today into a gap of values letting them live suspended between a great but forgotten past and an uncertain future. For, if our country's leaders themselves worshipped the greatness and dignity of their great predecessors, the influences of the Brancovan Age might still be seen reflecting itself in today's Romanian education. No wonder then how a Romanian political leader said at the unveiling of a commemorative

---

² Bîanu, Ioan și Hodos, Nerva - *Bibliografia românească veche*, Bucharest. 1903, p. 381.

plaque dedicated to the great Romanian ruler and to his four sons, in a museum in Istanbul : "I did not believe that anyone would succeed this: to unveil a plaque memorial for Constantine Brancovan and his sons who died in prison in Istanbul. " The memorial plaque unveiled by him wrote: "In memory of Constantine Brancovan and his four sons who were confined in the prison Yedikule in the early 18th century away from their precious homeland, and a fully steadfast reminder of the common history of the Romanian and Turkish peoples".³

If all Romanians had in mind the words of the Romanian ruler Constantine Brancovan when the Turks decided to behead him together with his four sons :

*My sons! Here is all the wealth and all I had I lost, but we will not lose our souls! Stay strong and manly, my dear, and do not fear death. Look how Christ our Savior endured for many new and what a terrible death he had; Believe in and do not move or rinse the orthodox faith for this life and this world.*⁴

their hearts would tremble and there would never bow their head in front of anyone but God, not letting themselves corrupt or bribed even when dying of hunger. Or how can we not be moved by the courage of the youngest son of Constantine Brancovan, as evidenced by the story of the Venetian Plenipotentiary at Constantinople , Andrea Memno who was present on August 15, 1714, at the execution scene of Constantine Brancovan and the members of his family murdered by order of Sultan Ahmed .

"When the executioner raises the ax to the head of the youngest son, Beizade Mateiaș only 16, he is terrified, poor child, seeing the blood spilt from his brothers and from Văcărescu, he prayed the Sultan to forgive him, promising him that he would make himself Turkish. But his father, the Lord, whose head fell the last, facing his son said: *It is better to die in the Christian law, than to become a pagan denying Jesus Christ just to live a few more years on earth ! "*

In his letter to the Doge of Venice, the plenipotentiary report follows:

"The little boy listens and raising his head, with an angelic voice, said : *I want to die a Christian. Hit ! "*⁵

---

³ <http://www.razbointrucuvant.ro/recomandari/2013/11/01/martiriul-brancovenilor-si-gafa-lui-ponta-act-ratat-sau-corectitudine-politica/>, 20 ian.2014

⁴ Ibid,3.

⁵ Ibid,3.

In conclusion, the spirit of Constantine Brancovan endures among us, full of genuine national value bequeathed by our ancestors the Dacians: the courage to face or rather to embrace death rather than betray your identity or deny your affiliation to a great Christian people – the Romanian people. Constantine Brancovan is an emblematic figure of the Romanian civilization and a founder of the national cultural and architectural current, providing a benchmark for the generations that have followed and even for our contemporaries.

The Brancovan Age is one of the cornerstones of the development of our national character and also one of the many reasons why we should be proud of being Romanians.

Bibliography:

1. Bianu, Ioan; Hodos, Nerva - *Bibliografia românească veche*, tomul. I, București, 1903.
2. Constantiniu, Florin - *Constantin Mavrocordat*, București, 1985.

Site:

1. Negrău, Elisabeta - *Byzantine Legacy and Modern Greek Influences in the Wallachian Culture of the 17th – 18th*, The National University of Art, Bucharest, academia.edu, 20 Ian. 2014
2. <http://www.crestinortodox.ro/carti-ortodoxe/cararea-imparatiei/cum-murit-constantin-brancoveanu-copiii-79722.html>, 20 Ian. 2014
3. <http://www.razbointrucuvant.ro/recomandari/2013/11/01/martiriul-brancovenilor-si-gafa-lui-ponta-act-ratat-sau-corectitudine-politica/>

Rolul lui Constantin Brâncoveanu în cultura și literatura românească

The Role of Constantin Brancoveanu in Romanian Literature and Culture

Prof. Marius Cosmin Pinteș
Liceul Teoretic Teiuș, Alba, România

Abstract

The work "The Role of Constantin Brancoveanu in Romanian Literature and Culture" shows his age in terms of cultural and literary evolution, period that is considered to be the highest level of the old Romanian culture in Muntenia, being a continuation of the era of Șerban Cantacuzino, a result of the influences of two different cultures one coming from the Catholic and Romantic West: Italian influence, and the other one coming from the Orthodox South- Greek influence. We can say that in the time of Constantin Brancoveanu „a true spiritual revolution” is achieved contributing slowly but surely to the break of Romanians from the medieval mysticism and to the achievement of the modern human. These are strong arguments that justify the name of Constantin Brancoveanu as a great scholar prince. We can also say that Constantin Brancoveanu was one of the most involved rulers of Romania in supporting culture through various forms such as establishing schools and printing, building palaces and churches and his contribution to the spread of the written word.

Keywords: culture, literature, spirituality, teachings, teaching literature.

Secolul al XVIII-lea reprezintă o etapă hotărâtoare în viața culturală a popoarelor din Europa, este perioada marilor frământări ale gândirii omenești și a marilor reforme sociale. Se vehiculează ideea libertății popoarelor, a desființării iobăgiei – ideile umane de luminare a poporului ivindu-se aproape la toate popoarele. Literatura în acest veac rupe definitiv legăturile cu idealurile religioase vechi și îmbracă haina neoclasicismului ridicând probleme de ordin social, filozofic, educativ, moral etc.

Poporul românesc continuă să-și păstreze formele culturii lui naționale. Cronicarii din această epocă continuă ideea națională vehiculată de înaintașii din epoca strălucită „a marilor cronicari, a fenomenului Cantemir, cu reputația lui mondială”¹, însă cu o ușoară inferioritate deoarece în literatura lor „nu se simte atât de palpitant nota caldă de durere pentru nevoile țării și nota de protest”². Epoca lui Brâncoveanu reprezintă culmea cea mai înaltă a culturii vechi românești în Muntenia, fiind o continuare a epocii lui Șerban Cantacuzino, și este rezultatul influențelor a două culturi diferite: „una venită din Occidentul catolic și romantic: influența italiană, iar alta venită din sudul ortodox: influența grecească”³. Influența italiană asupra culturii și literaturii românești se poate deduce prin perenitatea relațiilor mai vechi ale poporului nostru cu Italia: delegația lui Alexandru cel Bun la Florența, relațiile lui Ștefan cel

¹ Ciobanu, Ștefan - *Istoria literaturii române vechi*, Editura Hyperion, Cluj-Napoca, 1992, p. 601.

² *Ibidem*, p. 602.

³ Cartoian, Nicolae - *Istoria literaturii române vechi*, Editura Minerva, București, 1998, p. 337.

Mare cu senatul Veneției, călătoriile, pribegiile și căsătoriile în cetatea lagunelor. Pe vremea lui Brâncoveanu, relațiile politice și culturale ale țării noastre cu Veneția s-au accentuat. Domnitorul Țării Românești aflase despre înflorirea culturală și artistică a Italiei, prin unchii săi, Constantin și Mihail Cantacuzino, hotărând trimiterea tinerilor la studii, acordând chiar și câteva burse. Dorința de a trimite tineretul la studii în țările de cultură ale Apusului, mai ales în Italia, prinsese rădăcină și în sufletul boierimii noastre.

Consecința firească a acestor legături cu Italia, se poate observa, în epoca lui Brâncoveanu, prin influența italiană ușoară atât în artă cât și în literatură. În artă se poate vorbi despre stilul brâncovenesc care ține de arhitectura clădirilor, un armonios stil original, care pe vechiul stil bizantin aduce o influență italiană, în special cea a stilului baroc, caracterizat prin mulțimea ornamentelor. Această influență s-a resimțit și în decorarea interioară a palatelor. Însă cea mai mare influență italiană în arta Munteniei s-a resimțit în pictură, cu precădere în pictura bisericească.

Influențele literare prin legăturile cu Occidentul nu puteau fi prea intense, deoarece „bântuit de turci că stă în legătură cu creștinii, Brâncoveanu se simțea spionat în mișcările sale, iar pe de altă parte, ortodoxismul nostru îl lega mai mult de elenismul scaunelor patriarhale din Orient”⁴. În această situație există totuși câteva elemente clare care susțin influența italiană asupra literaturii românești din această perioadă precum: calendarul de preziceri privitoare la evenimentele politice care se vor desfășura, scris de Ioan Frâncul, astrolog la curtea lui Brâncoveanu, conceput după modelul italianesc *Foglietti novelli*; *Floarea darurilor* o altă carte scrisă după un model italian *Fiore di Virta*, una dintre cele mai răspândite opere medievale de sfaturi și povești care aparține călugărului franciscan Tommaso Gozzadini. Putem aminti de asemenea și romanul fantastic *Alexandria*, având ca sursă de inspirație o operă tradusă din sârbește, dar având la bază o versiune italiană, precum și *Pilde Filosofoști* o colecție de maxime care fusese tradusă în italiană de Del Chiaro după un text original francez. Influența grecească s-a resimțit în viața culturală a poporului nostru mai ales în a doua jumătate a secolului al XVII-lea când „limba română nefiind pe deplin pregătită să ia locul limbii slavone, se simțea nevoia de a se introduce în biserici serviciul divin în forma grecească, ceea ce părea cu atât mai firesc, cu cât liturghia greacă era izvorul liturghiei slavone”⁵.

Brâncoveanu, sub influența experienței benefice a introducerii limbii grecești în viața bisericească și a zvonurile care confirmau cinstea de care se bucurau limba și cultura

⁴ Cartoian, Nicolae – *op. cit.*, Editura Minerva, București, 1998, p. 341.

⁵ *Ibidem*.

grecească chiar în Italia catolică, reorganizează școala grecească din București, întemeiată de Constantin Cantacuzino. Învățământul astfel organizat avea mai întâi un caracter filozofic studiindu-se logica, retorica, psihologia și metafizica, în al doilea rând educația avea un caracter filologic și istoric deoarece se cerea să se citească și să se interpreteze tragediile lui Sofocle și Euripide, discursurile lui Demosthenes, fabulele lui Esop și de asemenea școala avea un caracter științific învățându-se astronomie, fizică, metafizică și matematica lui Pitagora. Programul școlii manifestă interes deosebit pentru cultura și educația religioasă a tineretului, deoarece impunea studierea *Evangheliei*, a *Faptelor Apostolilor*, *Apologia religiei creștine* a lui Agapet. Cu scopul promovării și creșterii calității educației bazate pe introducerea clasicismului elin și întărirea ortodoxiei, Brâncoveanu aduce dascăli greci renumiți, cu studii făcute în Occident. Marii Patriarhi și mitropoliți ai Orientului, ca urmare a faimei lui Brâncoveanu de *promotor al culturii grecești*, vin la curtea lui să găsească sprijin și ajutor pentru bisericile aflate în nevoi sau sub apăsare otomană.

Reconstituirea epocii brâncovenești pe baza documentelor literare se poate face, pe lângă cronicile epocii prin: *Istoria Stolnicului Constantin Cantacuzino* și *Didahiile* lui Antim Ivireanul. Stolnicul demonstrează cu argumente științifice originea latină a poporului și a limbii române, iar *Didahiile* mitropolitului Antim nu ignoră problema năravurilor societății timpului, pe care se străduiește din răspunderi să le îndrepte cu mijloacele pe care le are la dispoziție, *cuvintele meșteșugite*. Se poate vorbi în această perioadă despre introducerea predicii în slujba religioasă din bisericile Țării Românești, cu ajutorul căreia serviciul divin se va ține definitiv în limba română. Literatura parenetică reprezintă în această perioadă o latură importantă a literaturii românești din Muntenia, ridicată la rang de mare artă prin opera *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*.

Coordonatele politice ale domniei lui Brâncoveanu respectă fidel tradiția bizantină având la bază următoarele deziderate: guvernarea după exemplele antice, ocrotirea Bisericii ortodoxe și lupta împotriva păgânilor. Aceste coordonate sunt proiectate și în literatura vremii când Neagoe Basarab, primul în ordine cronologică în spațiul românesc, pune de la un concept simplu, exemplaritatea, și concepe opera *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*. Exemplul personal devine model pentru fiul său și pentru urmași. Învățăturile prezintă obligațiile monarhului ideal față de Dumnezeu în primul rând, din mila căruia a ajuns domn și față de poporul pe care trebuie să-l păstorească cu grijă, urmând exemplul hristic⁶. Stilul brâncovenesc de a face politică este bazat pe *actul de cultură* și

⁶ Iorga, Nicolae - *Istoria Românilor*, vol. II, ediția a II-a, Minerva, București, 1936, p. 232.

răspândirea acesteia în toate straturile societății românești. Umanist convins, voievodul pune accent în primul rând pe formarea cărturărească a omului, de unde rezultă multitudinea de cărți traduse și tipărite în timpul domniei sale. Constantin Brâncoveanu consideră că mai buni ambasadori ai țării sunt *arta și cultura*, iar instrumentele sunt *cărturarii și cărțile, palatele și bisericile*.

Brâncoveanu, prin strategia culturală a vremii, urmărește crearea unei elite *de cărturari munteni, ridicarea nivelului cultural și dezvoltarea societății românești* pe toate straturile sociale. Primul obiectiv este realizat cu ajutorul învățământului academic și are la bază traducerea în limba română a cărților de cult și a cărților laice. Pilonul principal al învățământului academic îl constituie *Academia domnească de la Sf. Sava*. Ea promovează neoaristotelismul, înțeles mai mult ca o metodă de o gândire științifică, decât ca doctrina filozofică. Domnitorul nu uită nici poporul, iar mijlocul prin care înțelege să fie mai aproape de el sunt cărțile care ieșeau de sub teascurile tipografiilor din țară, trimise peste tot în spațiul vechii Dacii, contribuind astfel la iluminarea maselor prin cultură. Multe din aceste cărți sunt bisericești, atât de necesare preoților în oficierea serviciului divin.

În paralel cu tipărirea cărților religioase, Brâncoveanu a impus tipărirea de cărți laice pentru „*folosul de obște*”, devenit ulterior baza politicii culturale brâncovenesti. Cărțile populare sunt o formă de manifestare a literaturii laice și se bucură de un real succes în epocă. În anul 1700 este tipărită la Snagov *Floarea darurilor*, o culegere de maxime și istorioare, care aparține literaturii italiene medievale, alcătuită în secolul al XIII-lea de călugărul bolognez Tomaso Gozzadini. Pe drept cuvânt se poate afirma că în vremea lui Constantin Brâncoveanu se înfăptuiește „*o adevărată revoluție spirituală*” care contribuie încet, dar sigur, la ruperea românilor de mistica medievală și la realizarea omului modern. Acestea sunt argumentele forte care justifică denumirea lui Constantin Brâncoveanu, *mare voievod cărturar*.

În concluzie putem afirma despre Constantin Brâncoveanu că a fost unul dintre cei mai implicați domnitori ai Țării Românești în sprijinirea culturii prin diferite forme precum: înființări de școli și tipografii, construirea de palate și lăcașuri de cult, contribuția la răspândirea cuvântului scris, punând un accent deosebit pe formarea cărturărească a omului.

Bibliografie:

1. Cartoian, Nicolae - *Istoria literaturii române vechi*, Ed. Minerva, București, 1998.
2. Ciobanu, Ștefan - *Istoria literaturii române vechi*, Ed. Hyperion, Chișinău, 1992.
3. Iorga, Nicolae - *Istoria Românilor*, vol.II, ediția a II-a, Minerva, București, 1936.

Spiritualitatea brâncovenească

La spiritualité de Constantin Brâncoveanu

Prof. Iliș Iana Mihaela
Collège „Spiru Haret”
Ploiești, Prahova, România

Abrégé:

La spiritualité de Constantin Brâncoveanu s'est fait remarquer entre 1688 et 1714, portant sur plusieurs domaines de la culture: arts, enseignement, religion. Par sa politique réformatrice, il a réussi à intégrer la société roumaine dans l'espace européen de l'époque. La culture est devenue un moyen essentiel d'affirmer l'identité du peuple roumain, comme participant à la création des valeurs universelles. Représentant des idées de la Renaissance, Brâncoveanu a su attirer les hommes de culture de l'Europe orientale et occidentale, a encouragé les écoles roumaines, fondant des bibliothèques et même une Académie en tant qu'Université, a fait imprimer la Bible de Bucarest en roumain, la plus grande jusqu'à ce moment-là. Les typographies étaient en plein essor et les livres en roumain, grec et slave contribuaient à l'éducation religieuse. Par son ordre, on a bâti bien des églises et monastères, dans un style propre architectural, mélange d'éléments roumains et de décorations d'inspiration étrangère. Sa vision culturelle et artistique a toujours représenté un modèle dans notre histoire.

Mots clés: enseignement, académie, typographie, bibliothèque, architecture, religion.

En 1688, après la mort de Șerban Cantacuzino, le secrétaire de la Chancellerie, Constantin Brâncoveanu fut élu prince régnant du Pays Roumain. Celui-ci descendait d'une famille de boyards érudits, penchés sur la culture, héritant ainsi la préoccupation pour l'épanouissement de la spiritualité et de la culture roumaine.

Constantin Brâncoveanu a été un homme politique, avec un règne assez long en Valachie, mais aussi un homme de culture qui connaissait le grec, le latin et le slave. Il peut être considéré un précurseur, un créateur de la société moderne roumaine grâce à ses conceptions politiques, culturelles, artistiques et spirituelles à la fin de XVIIe siècle et au début de XVIIIe siècle. La politique d'équilibre envers les grands pouvoirs de l'Orient et de l'Occident a contribué à l'intégration de la société roumaine dans l'espace européen, en plein essor de modernisation. Sa politique réformatrice dans le contexte européen s'est déroulée surtout dans le domaine de la culture, des arts et celui religieux, par les contacts avec les érudits de l'Occident, avec les maîtres et les artistes de l'époque. De cette manière, le livre est devenu un important instrument de la culture écrite, en assurant la contribution roumaine à l'échange des valeurs spirituelles universelles.

À cette époque-là, la culture a représenté une forme de combat pour défendre l'identité du peuple roumain, pour affirmer sa spécificité et maintenir une matrice, ce qui lui a permis de survivre du point de vue politique et de participer à l'enrichissement du trésor de la culture européenne par des œuvres de grande valeur.

Constantin Brâncoveanu a été ouvert vers le monde moderne qui apparaissait dans l'ouest de l'Europe, partageant les idées de la Renaissance, créatrices de celles des Lumières. Pendant son règne, des hommes de culture étrangers vivaient à Bucarest, notamment des savants grecs et représentants de la culture italienne. Il y avait aussi des roumains: le boyard Constantin Cantacuzino, historien réputé qui avait fait des études à Padoue, les frères Radu et Ștefan Greceanu, Radu Popescu, auteur d'une chronique de la Valachie.

Un aspect important était celui d'encourager d'une manière constante l'enseignement et l'imprimerie des livres religieux. En 1694, on fonda l'Académie Saint Sava à Bucarest, l'une des plus importantes institutions d'enseignement du sud-est de l'Europe, aujourd'hui l'ancien établissement de l'Université de Bucarest. L'Académie princière de la monastère Saint Sava fut organisée, le savant grec Sevastos en fut chargé. Cette institution devint ensuite, en 1707, Faculté des Lettres et de Philosophie, intégrée dans l'Université de l'Ouest. C'est ici que les Roumains et les étrangers étudièrent le classicisme grec de la philosophie et des sciences naturelles. La littérature classique grecque, les poèmes homériens, mais aussi la philosophie, l'art de parler, l'astronomie, l'acoustique, la physique, la métaphysique, les mathématiques étaient enseignés par des professeurs fameux de l'Orient européen. En même temps, il y avait d'autres écoles auprès des églises et des monastères où on enseignait en roumain et en slave, comme par exemple les écoles Saint Georges Ancien et Colțea Bucarest qui formaient des copistes pour les chancelleries royales, prêtres et chantres. Dans le pays, il y avait des écoles en roumain, même en milieu rural. Dans le cadre des monastères on créa des bibliothèques renommées, avec des oeuvres provenant des grands centres culturels de l'Occident, imprimées en langues classiques ou de circulation à l'époque. Il est à noter la bibliothèque de la monastère de Mărgineni de Constantin Cantacuzino, celle de la monastère de Hurezi, fondée par Constantin Brâncoveanu. D'ailleurs, son règne commença par un acte de grande culture, la parution de la Bible de Bucarest, la première édition intégrale en roumain, une oeuvre de grandes proportions, 944 pages en grand format, à deux colonnes et à caractères minuscules.

Protecteur des imprimeries, il disposa la fondation de nouvelles typographies à Buzău (1691), Snagov et Râmnicu Vâlcea (1705), Târgoviște (1708). Par l'effort d'Antim Ivireanul, devenu ensuite Évêque de Râmnic en 1705 et Métropolitain en 1708, on avait imprimé des livres pour les messes, ceux de théologie et d'apprentissage, tous en roumain, grec, slave et même arabe. Ayant l'accord du voïvode, on commença la série des éditions

roumaines comme triomphe absolu de la langue roumaine à l'intérieur de l'église. Constantin Brâncoveanu manifesta aussi un grand souci pour les Roumains de Transylvanie et leur Église, en faisant construire des édifices religieux et en leur offrant des donations. Comme témoignage, il y en a l'église Saint Nicolas des Schei de Braşov. Il encouragea à la fois leur persévérance à la croyance, car les livres imprimés par son ordre avaient connu une large circulation, jusqu'à Maramureş. D'ailleurs, la preuve de l'apogée spirituel et religieux c'était le grand nombre d'édifices sacrés.

Just avant son accès au pouvoir, on bâtit deux grandes églises à Potlogi et Mogoşoaia. En 1690, Brâncoveanu fit construire la plus importante, la monastère de Hurezi ou Horezu, nommée „Saints Empereurs Constantin et Hélène”. À Bucarest, on en édifia d'autres, au lieu de quelques-unes plus anciennes: l'église Saint Jean le Grand ou Grec, l'église de la monastère Saint Sava, toutes les deux demolées au XIXe siècle, l'église Saint Georges le Nouveau qui existe même aujourd'hui au centre de la capitale. D'ailleurs, c'est ici qu'on a fait apporter en secret, par sa femme Marie, les ossements du voïvode, en 1720. D'autre côté, on refit aussi d'autres monastères, comme Cozia, Bistriţa, Polovraci, Strehia, Sadova, Snagov. On en édifia d'autres en Transylvanie: Făgăraş, Ocna Sibiului, Sâmbăta de Sus. Ce qui est à remarquer, c'est l'empreinte d'un style propre sur toutes ces constructions. Le style brancovien était une création autochtone, une synthèse originale des éléments d'inspiration orientale et occidentale, décoré d'une explosion ornementale unique et inconnue jusqu'au XVIIe siècle. De ce point de vue, les palais de Mogoşoaia et Potlogi représentent un exemple remarquable.

Toute cette période-là, de développement spirituel, religieux et culturel- artistique connut le déclin à partir de 1711 et finit une fois tués le voïvode et ses fils à Constantinople. Mais la valeur de sa personnalité caractérisée par une grande culture et par un grand équilibre politique restera à jamais un modèle dans l'histoire des Roumains.

Bibliografie:

1. Giurescu, C. C.; Giurescu, D. C. - „*L'Histoire des Roumains*”, Editura Albatros, Bucarest, 1971.
2. Iorga, Nicolae - „*L'Histoire des Roumains*”, Editura Enciclopedică, Bucarest, 1993.
3. Teodorescu, B.; Pascu, A.; Manea, M. - „*L'Histoire des Roumains*”, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucarest, 1997.
4. „*L'Histoire universelle*”/ Encyclopédie, Ed. Reader's Digest, Bucarest, 2006.

Constantin Brâncoveanu și cultura românească

Constantin Brancoveanu and the Romanian culture

Prof. Nicoleta Angelescu, Prof. Virginia Gura
L.P.S. Slatina, România

Abstract

During Constantin Brancoveanu's reign the Romanian culture has had an incredible growth, taking into consideration that he had been a devoted supporter of culture. In his 26 years in which he has ruled, Brancoveanu has proven to be an amazing householder and manager of the country's wealth, thus establishing an era of prosperity and peace.

Constantin Brancoveanu has assumed himself the role of defender of the schools in Walachia as well as of the schools in Transylvania, his name being seen among the list of donators for the Romanian school from Scheii Brasovului. He has surrounded himself with cultural personalities from the country as well as from abroad, financially and diplomatically supporting the preparation of the new generation of school staff in the European schools. Because he was a defender of the pattern, his reign started by introducing a cultural act, the apparition of the Bible in Bucharest, it's first edition written in Romanian, an opera of great proportions in that era. He has been a great founder of culture and holy places, a supporter through words and deeds of the Orthodox Christianity, a well-known figure among the history of the Romanian nation.

Keywords: culture, literature, spirituality.

Viță de Brâncoveni, viitorul domn s-a născut în satul Brâncoveni din județul Olt. A rămas orfan de tată de mic. În 1674 după moartea fratelui său, Barbu la Constantinopol, Constantin Brâncoveanu a devenit singurul moștenitor al uriașei averi a lui Matei Basarab și unul dintre cei mai bogați boieri din țară. Turcii chiar îi ziceau „Prințul de aur”. Până să urce pe tron, Brâncoveanu a fost pe rând: paharnic, logofăt, postelnic, mare spătar, mare logofăt. Ca logofăt al domnitorului Șerban Cantacuzino (1678-1688) s-a ocupat de tipărirea primei traduceri în limba română a *Bibliei* (1688). În timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, cultura românească a cunoscut o perioadă de înflorire, domnitorul fiind un fervent sprijinitor al culturii. În cei 25 de ani de domnie, Brâncoveanu s-a dovedit un gospodar desăvârșit și bun administrator al avuțiilor țării, instaurând o epocă de prosperitate și de pace. Domnitorul a inițiat o amplă activitate de construcții religioase și laice, îmbinând armonios în arhitectură, pictură murală și sculptură tradiția autohtonă, stilul neo-bizantin și ideile novatoare ale renașcentismului italian într-un nou stil caracteristic numit stilul brâncovenesc. Denumirea de stil brâncovenesc, sau de artă brâncovenească, este folosită în istoriografia română de artă pentru arhitectura și artele plastice din Țara Românească din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu. Deoarece această epocă a influențat în mod hotărâtor evoluțiile de mai târziu, termenul se folosește prin extensie și pentru a descrie operele de artă din vremea primilor Mavrocordați, până către anul 1730. Istoricii de artă caracterizează uneori stilul prin analogie cu renașterea apuseană, datorită

structurilor sale clare, raționaliste, dar exuberanța lui decorativă permite și folosirea termenului de baroc brâncovenesc.

Constantin Brâncoveanu și-a asumat rolul de protector al tiparului și școlilor din Țara Românească, dar, în același timp s-a preocupat de răspândirea cărților peste Carpați fiind unul dintre donatorii de carte de la școala românească din Șcheii Brașovului. S-a înconjurat de personalități de cultură din țară și străinătate, susținând financiar și diplomatic pregătirea tinerei generații de cadre în școlile europene. În anul 1689 l-a adus de la Istanbul pe Antim Ivireanul, viitorul mitropolit, sub îndrumarea căruia s-au tipărit numeroase cărți românești, grecești, slave, turcești, georgiene și chiar arabe. Constantin Brâncoveanu a înființat în 1694 Academia domnească din București, o școală superioară („colegiu public pentru pământeni și străini”) având ca limbă de predare greaca veche, în clădirile de la mănăstirea „Sfântul Sava”. În anul 1707 el a reorganizat-o, numind în fruntea ei pe învățatul grec Sevastos Kyminitis, urmat de Marcu Porfiropol. În paralel cu „Academia de la Sfântul Sava”, funcționau și alte școli, în incinta unor mănăstiri, în care se predă în limbile slavonă și română. Așa au fost școlile de la mănăstirile Sfântul Gheorghe Vechi și Colțea, amândouă în București, care pregăteau atât dieci pentru cancelariile domnești cât și preoți și dascăli. În timpul lui Constantin Brâncoveanu au trăit la București numeroși învățați străini, fie reprezentanți ai culturii italiene, fie ai celei grecești. Pe lângă aceștia și-au desfășurat activitatea și o serie de oameni de carte români. Stolnicul Constatin Cantacuzino, renumit istoric, cu studii la Padova, care a început o istorie a Țării Românești, frații Radu și Șerban Greceanu, primul din ei fiind „cronicarul oficial” al domniei lui Brâncoveanu cu o însemnată lucrare istorică, Radu Popescu, cu o cronică privind întreaga istorie a Țării Românești, frații David și Teodor Corbea, renumitul psaltist „Filotei sin agai Jipai” de la care a rămas prima *Psaltichie* românească cunoscută, episcopii Mitrofan și Damaschin de la Buzău, mitropolitul Teodosie și urmașul său, marele cărturar Antim, originar din Ivria-Gruzia, la care se adaugă mai mulți copişti de manuscrise românești, clerici și mireni. Constantin Brâncoveanu a reorganizat Academia Domnescă de la mănăstirea Sfântul Sava din București numind în fruntea ei pe învățarul grec Sevastos Chimenitul, urmat de Marcu Profirol. În anul 1707 domnitorul a procedat la o nouă reorganizare a ei cu ajutorul câtorva cărturari ai vremii. Academia era organizată ca o Facultate de Litere și Filosofie din cadrul universităților apusene.

Domnul muntean a fost și mare ocrotitor al tiparului. Domnia lui începe printr-un act de cultură și anume prin apariția *Bibliei de la București*, prima ediție integrală în limba română, opera de mare proporții pentru acel timp (944 pagini, format mare, pe două

coloane, cu literă mărunță). Al doilea tiraj s-a terminat abia în noiembrie 1688, sub noul domnitor. Potrivit unei note dintr-o altă tipăritură, Brâncoveanu, ca mare logofăt, a fost „ispravnicul” lucrării de tipărire a acestei prime *Bibliei* românești. Era o epocă de colaborare a cărturarilor românești de pretutindeni.

În câteva mănăstiri au luat ființă biblioteci, cu lucrări procurate în mari centre culturale din Apus, tipărite în limbi clasice sau de circulație, în diferite epoci. Între ele s-au remarcat biblioteca de la mănăstirea Mărgineni a lui Constantin Cantacuzino, fondată de tatăl acestuia, precum și biblioteca mănăstirii Hurezi, fondată chiar de Constantin Brâncoveanu.

Un alt aspect din domnia lui Constantin Brâncoveanu îl constituie ajutorul său permanent acordat așezămintelor bisericești din Balcani și Orientul Apropiat, aflate sub dominație turcească. O grijă deosebită a arătat românilor din Transilvania și Bisericii lor ortodoxe. Starea de maximă înflorire bisericească și cultural-artistică din Țara Românească s-a sfârșit odată cu înlăturarea din scaun a lui Constantin Brâncoveanu. Așadar, Constantin Brâncoveanu a fost un mare ctitor de cultură și de lăcașuri sfinte, un sprijinitor prin cuvânt și faptă al Ortodoxiei de pretutindeni, o figură de seamă din istoria neamului românesc.

Bibliografie:

1. Bărbulescu, M., Deletant, D., Hitchins, K., Papacostea, Ș. - *Istoria României*, Editura Corint, București, 2007.
2. Iorga, Nicolae - *Istoria literaturii române în sec. XVIII-lea (1688-1821)*, ediție îngrijită de Barbu Theodorescu, Vol. I, Editura Didactică și Pedagogică, 1969.
3. Iorga, Nicolae - *Istoria Românilor*, vol. II, ediția a II-a, București, 1936.
4. Xenopol, Alexandru D. - *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Editura Cartea Românească, București, 1925.

Epoca Brâncoveanu – viața socială, economică și politică

Brancoveanu's Age - Social, Economic and Political Life

Prof. pt. înv. primar Silviu – Marcel Tiță

Prof. Anușoara - Ionela Tiță

Școala Gimnazială Giubega, Dolj, România

Abstract

Brancoveanu's age is a period of unprecedented artistic flowering of Romanian culture. Being surrounded by scholars and lovers of culture, Constantin Brancoveanu manages to introduce Romanian language into the Church and administration, while supporting the fight of Transylvanian Romanians to preserve their ancestral faith and law. Constantine Brancoveanu's reign (1688-1714) marks an important point in the evolution of culture and arts on Romanian territory. Despite the harsh conditions of internal policy Brancoveanu's reign was longer and more stable. In addition, much of the huge sums received from an unprecedented taxation were invested in culture and arts. Constantin Brancoveanu introduces a new kind of politics, based on culture and its spread in all strata of Romanian society. From his point of view, the best ambassadors of the country are art and culture, while the instruments are scholars and books, palaces and churches. Being a convinced Humanist, the prince primarily focuses on developing man from the scholar point of view, the result being the plethora of books translated and printed in his reign. The reign of Constantine Brancoveanu (1688-1714) is characterized by political stability, economic growth and flowering of culture.

Key words: *artistic, flowering, economic, culture, policy*

Epoca brâncovenească este o perioadă de înflorire artistică fără precedent a culturii românești. Încurajându-se de oameni învățați și iubitori de cultură, Constantin Brâncoveanu reușește să introducă în Biserică și administrație limba română, susținând totodată și lupta românilor transilvăneni pentru păstrarea credinței și a legii strămoșești. Constantin Brâncoveanu (n. 1654 – d. 15 august 1714) a asigurat, în calitate de Domn al Țării Românești (1688-1714), o perioadă de înflorire culturală și de dezvoltare a vieții spirituale ale cărei realizări au intrat în patrimoniul culturii românești și universale. Domnia lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714) marchează un punct important în evoluția culturii și artelor pe teritoriul Țării Românești. În ciuda condițiilor vitrege de politică internă, domnia lui Brâncoveanu a fost mai lungă și mult mai stabilă. În plus, o bună parte din imensele sume încasate dintr-o fiscalitate fără precedent au fost investite în cultură și artă. Se dovedește a fi un bun diplomat, reușește să păstreze independența țării, în ciuda faptului că cele trei mari imperii doreau să o ocupe și încheie un tratat de alianță cu Rusia în perioada când Transilvania este alipită Imperiul Habsburgic. Datorită calităților diplomatice a reușit ca în lunga sa domnie să mențină țara în stare de pace purtând doar o singură bătălie, în august 1690, alături de turci și „curuții” lui E. Thokoly, când, la Zărnești, i-au înfrânt pe austrieci, iar comandantul acestora Heissler, a fost luat prizonier.

Conștient că Țara Românească era un stat mic și vasal, a găsit de la început calea de împăcare cu toate marile puteri vecine, dar și cu celelalte țări ale Europei acelor vremi. Contribuția sa la pacea Europei a fost semnificativă, iar pe acest fond cultura și civilizația au progresat. O generație întreagă de cetățeni ai Țării Românești nu au mai cunoscut războiul. În cei 26 de ani de domnie, Brâncoveanu s-a dovedit un gospodar desăvârșit și bun administrator al avuțiilor țării, instaurând o epocă de prosperitate și de pace. Remarcabilă este activitatea de construcții religioase și laice, care îmbină armonios în arhitectură, pictură murală și sculptură tradiția autohtonă, stilul neo-bizantin și ideile novatoare ale renașterii italiene dând naștere „stilului brâncovenesc”. În 1694 înființează Academia domnească din București.

Principalele direcții ale politicii lui Brâncoveanu au fost: întărirea rolului domniei; reorganizarea sistemului fiscal; promovarea unor relații strânse cu Moldova și Transilvania. Constantin Brâncoveanu introduce un nou stil de a face politică, bazat pe actul de cultură și răspândirea ei în toate straturile societății românești. Din punctul lui de vedere, cei mai buni ambasadori ai țării sunt arta și cultura, instrumentele fiind cărțurarii și cărțile, palatele și bisericile. Umanist convins, voievodul pune accent în primul rând pe formarea cărturărească a omului, de unde rezultă multitudinea de cărți traduse și tipărite în vremea sa. Domnia lui Constantin Brâncoveanu este caracterizată de stabilitate politică, creștere economică și înflorirea culturii. În acest timp s-au construit clădiri cu decorații de o suplețe rafinată; clădiri în stil brâncovenesc, cu arcade susținute de coloane îmbogățite cu motive ornamentale florale, de inspirație folclorică românească, cu balcon sub forma de foișor și cu binecunoscutele și splendidele acoperișuri de țiglă roșie. Toate de o rafinată eleganță.

Prin politica sa culturală, Brâncoveanu urmărește, pe de o parte, crearea unei elite de cărturari munteni, iar pe de altă parte, ridicarea nivelului cultural și dezvoltarea societății românești pe toate straturile sociale. Primul obiectiv este realizat cu ajutorul învățământului academic și are la bază traducerile în limba română a cărților de cult și cărților laice. Pilonul principal al învățământului academic îl constituie Academia domnească de la Sf. Sava. Ea promovează neoaristotelismul, înțeles mai mult ca o metodă de o gândire științifică, decât ca doctrina filozofică. Domnitorul nu uită nici poporul, iar mijlocul prin care înțelege să fie mai aproape de el sunt cărțile care ieșeau de sub teascurile tipografiilor din țară, trimise peste tot în spațiul vechii Dacii, contribuind astfel la iluminarea maselor prin cultură. Multe din aceste cărți sunt bisericești, atât de necesare preoților în oficierea serviciului divin. În paralel cu tipărirea cărților religioase,

Brâncoveanu cere tipărirea de cărți laice pentru „folosul de obște”, devenit ulterior baza politicii culturale brâncovenesti. Pe drept cuvânt se poate afirma că în vremea lui Constantin Brâncoveanu se desfășurează „o adevărată revoluție spirituală” care contribuie încet, dar sigur, la ruperea românilor de mistica medievală și la realizarea omului modern. Acestea sunt argumentele forte care justifică denumirea lui Constantin Brâncoveanu, mare voievod cărturar.

Epoca lui Constantin Brâncoveanu se deosebește de celelalte epoci din istoria neamului prin natura metodelor politice. Brâncoveanu Vodă încheind epoca voievozilor războinici și începând etapa negocierilor diplomatice și a stabilirii de relații personale cu conducătorii politici ai lumii de atunci. Dacă până la Brâncoveanu, Țara Românească a fost doar un stat tampon, care era angajat mereu în războaie, oferind Europei răgazul de a dezvolta cultura și artele, în timpul Epocii Brâncovenesti statutul Țării Românești se schimbă prin încetarea acțiunilor militare, țara devenind leagăn de cultură românească și de Ortodoxie. Voievodul era profund conștient de realitățile politice ale secolelor XVII și XVIII, urmărind în această perioadă în care Țara Românească era prinsă fără apărare între cele trei mari imperii (Habsburg, Țarist și Otoman) o politică de pace, cu toate marile puteri. Deși după moartea sa în 1714, în Țara Românească se instalează primul domn fanariot muntean, Brâncoveanu a reușit prin diplomația lui abilă să apere țara într-un moment în care risca să dispară, păstrând-o cu prețul aurului (din buzunarele proprii) în anumite situații, oferindu-i posibilitatea de a crea propria cultură.

Având în vedere contextul politic și ocult din Europa secolului al XVIII-lea, care s-a agravat până astăzi și se acutizează pe zi ce trece, datorită acțiunilor cercurilor oculte (masonice), Constantin Brâncoveanu încheie epoca domnitorilor ortodocși și iubitori de neam, prin cea mai statornică și roditoare domnie raportată la epocă din istoria românilor, atât pe plan duhovnicesc și cultural, cât și pe plan economic, politic și social, primind darul muceniei, ca exemplu pentru generațiile care vor urma. Constantin Brâncoveanu a reușit cu tact și înțelepciune, să păstreze o vreme un climat de liniște și de prosperitate. În această perioadă, voievodul s-a dedicat realizării de lucrări cu rezonanță culturală și spirituală, în special ctitoririi unor așezăminte laice și bisericești de mare însemnătate și valoare spirituală și arhitecturală. Astfel, au fost înălțate bisericile de la Potlogi și Mogoșoaia, mănăstirile Hurezi și Brâncoveni, precum și palatul de la Mogoșoaia, care se distinge prin stilul arhitectural brâncovenesc, devenit renumit. Prin aceasta, Constantin Brâncoveanu a ctitorit epoca cea mai strălucită a culturii noastre românești.

Anii domniei lui Brâncoveanu au fost marcați de un progres economic și cultural-artistic, de inițiative de modernizare a aparatului statal, de reformare a sistemului fiscal. A organizat cancelaria statului în vederea întreținerii relațiilor diplomatice la un înalt nivel cu puterile străine. Epoca brâncovenească s-a deschis influențelor occidentale care au început să prevaleze asupra celor orientale. Astfel s-a creat o sinteză originală națională, prin aportul tradiției răsăritene și a celei occidentale.

Starea de maximă înflorire bisericească și cultural-artistică din Țara Românească s-a sfârșit odată cu înlăturarea din scaun a lui Constantin Brâncoveanu. Moartea sa martirică pentru Hristos a fost o încununare a întregii sale vieți, o viață pusă în slujba neamului românesc și a credinței ortodoxe. Așadar, Constantin Brâncoveanu a fost un mare „ctitor” de cultură și de lăcașuri sfinte, un sprijinitor prin cuvânt și faptă al Ortodoxiei de pretutindeni, o figură de seamă din istoria neamului românesc. Iar prin moartea lui cu adevărat mucenicească el a oferit tuturor o minunată pildă de dăruire și de jertfă pentru țara sa și pentru credința creștină. Vasta și variata sa activitate culturală îi va aduce meritul de „voievod al culturii românești”

Bibliografie:

1. Iorga, Nicolae - *Istoria Românilor*, vol. II, ediția a II-a, București, 1936.
2. Popescu, Florentin - *Ctitorii Brâncovenești*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2004.
3. Șincai, Gheorghe - *Cronica românilor și a mai multor neamuri*, I-III, ediție îngrijită de F. Fugariu, București, 1978.

Site:

1. [Pagină despre Constantin Brâncoveanu, www.mariromani.ro](http://www.mariromani.ro)

Constantin Brâncoveanu martir și om de cultură

Constantin Brancoveanu - a Martyr and a Man of Culture

Prof. Valentina Liurcă, prof. Despina Voinea

*Liceul Teoretic „Dante Alighieri”
București, România*

Abstract

Constantin Brâncoveanu, one of the most important leaders of Romanian Countries from the 18th century was a great ruler who encouraged art, culture and beauty. The first edition of Bible in Romanian language was published during the reign of Constantin Brâncoveanu. He founded and supported libraries and publishing houses. The first national architectural style was born during his reign. Constantin Brâncoveanu built many churches and monasteries. The most important of these are Hurezi Monastery, Mogoșoaia Palace (near Bucharest) and Poitlogi Palace (Dâmbovița county) which were built in the first national architectural style, the Brancovan style. Constantin Brâncoveanu also financially helped the orthodox churches of Transilvania and Mount Athos.

Key words: *Constantin Brâncoveanu, Orthodox Church, Brancovan architectural style, monasteries.*

Anul 2014 este ales de către Biserica Ortodoxă Română anul comemorativ al Sfinților Martiri Brâncoveni. Constantin Voievod cu fiii săi, Constantin, Ștefan, Radu, Matei împreună cu sfetnicul Ianache, sunt prăznuiți pe 16 august. Pentru că a refuzat să renunțe la credința creștină, pe 15 august 1714, chiar în ziua când împlinea 60 de ani, domnitorul român a fost decapitat. Aceeași pedeapsă au suferit-o și cei patru fii ai săi, împreună cu sfetnicul Ianache. Iată cum descriu supliciuul martiric al Brâncovenilor câțiva dintre martorii oculari!

Anton Maria Del Chiaro, secretarul lui Brâncoveanu: *„Când Brâncoveanu îl văzu (pe gealat) că se apropie cu sabia în mână, făcu o scurtă rugăciune și se adresă fiilor săi cu următoarele cuvinte: „Fiii mei, fiți curajoși! Am pierdut tot ce aveam în această lume; cel puțin să salvăm sufletele noastre și să ne spălăm păcatele cu sângele nostru.”*

Ambasadorul Andrea Memmo către dogele Veneției: *„Duminică de dimineața a fost tăiat capul bătrânului principe al Țării Românești, tuturor fiilor lui și unui boier care îi era vistier. Însoși Sultanul a venit să fie de față la o astfel de jalnică priveriște.”*

Ambasadorul francez la Constantinopol, Des Alleurs, către regele Ludovic al XIV-lea: *„După audiența acordată trimisului Suediei, sultanul intră în caic și merse la unul din seraiurile ce le are pe canalul Mării Negre. Acolo, pe țărmul mării, i se dădu să vadă decapitarea a patru fii și o rudă a voievodului Valahiei, în fața acestui nefericit principe, care, la urmă, suferi și el același supliciu”.*

Călătorul francez Aubry De La Motraye, aflat în slujba regelui Carol al XII-lea al Suediei: „*Gâdele i-a pus pe toți să stea în genunchi la o oarecare depărtare unul de altul și să-și scoată căciulile de pe cap. Și după ce le-a îngădui să facă o scurtă rugăciune, a tăiat mai întâi dintr-o singură lovitură de sabie, capul chucerului, (...) și apoi al fiului mai mare. Dar când ridică sabia ca să taie capul celui mai tânăr, în vârstă de 16 ani, acesta, cuprins de frică, ceru să i se cruțe viața, primind în schimb să se facă musulman; atunci, tatăl său, dojenindu-l și îndemnându-l mai bine să moară de o mie de ori dacă s-ar putea, decât să se lepede de Iisus Hristos, numai pentru a trăi câțiva ani mai mulți pe pământ, acesta (Matei) spuse gâdelui: Vreau să mor creștin, lovește!; și îndată gâdele îi reteză capul, ca și celorlalți. În sfârșit, îl decapită și pe tată.*”

Constantin Brâncoveanu a crescut și s-a format într-un mediu intelectual. Sub îndrumarea stolnicului Constantin Cantacuzino și a celorlalți unchi, Mihai și Șerban Cantacuzino și-a însușit latina și greaca și a învățat să prețuiască arta și cărțile. Biblioteca familiei Cantacuzino de la Mărgineni era „cea mai veche bibliotecă ummaistă din Țara Românească”. Familia Cantacuzino a ctitorit Academia Domnească din București și a reînființat o tipografie aici. Cantacuzinii au contribuit și la traducerea în limba română a *Bibliei de la București*. La tipografia Mitropoliei din București apărea la 10 noiembrie 1688 prima traducere integrală a *Bibliei* în limba română „*ce s-a tălmăcit după limba elinească pre înțelegrea limbei rumînești, cu porunca preabunului creștin și luminatului domn Ioan Sârban Cantacozino Basarabă Voievod și cu îndemnarea dumnealui Constantin Brâncoveanu, marele logofăt*”. În timpul domniei sale a încredințat supravegherea tipografiei mitropolitului Antim Ivireanu. În Țara Românească, în anii domniei lui Brâncoveanu s-au tipărit 79 de cărți bisericești și laice în cele cinci tipografii aflate la București, Snagov (1696), Târgoviște (1709), Buzău (1691) și Râmnic (1705), tipografii conduse de mitropolitul Antim Ivireanu, frații Radu și Șerban Greceanu și episcopii Mitrofan al Hușilor și Damaschin al Buzăului.

Antim Ivireanu a fost cel care, în perioada domniei lui Constantin Brâncoveanu, a adus limba română în slujba bisericească deoarece în 1706 s-au tipărit primele ediții românești ale *Liturghierului* și *Molitvelnicului*. Ajuns mitropolit în 1708, Antim Ivireanu a continuat să editeze cărți pentru slujbele bisericești în limba română la Târgoviște: *Liturghierul*, *Molitvelnicul*, *Octoihul*, *Catavasierul*, *Ceaslovul*, *Psaltirea*, toate fiind traduse de însuși mitropolitul Antim într-o limbă românească atât de expresivă încât traduceri sale se folosesc până în prezent.

Academia Domnească, aflată în clădirile Mănăstirii „Sfântul Sava” din București s-a dezvoltat sub domnia lui Constantin Brâncoveanu, acesta încurajându-i pe tinerii merituosi, acordându-le burse de studii la Padova și la Veneția. Cursurile de logică, retorică, fizică, astronomie, psihologie, metafizică, gramatică și ortografie erau predate în limbile greacă, latină și slavonă. În fruntea Academiei Domnești l-a numit pe eruditul grec Sevastos Chimenitul, care a fost mai apoi urmat de către Marcu Porfiropol. Reorganizată în 1707 cu ajutorul cărturarilor vremii, Academia Domnească funcționa asemeni unei Facultăți de Litere și Filosofie din cadrul universităților apusene. În incinta mănăstirilor „Sfântul Gheorghe”- Vechi și Colțea din București apar școli unde erau instruiți diecii pentru cancelariile domnești, preoții și dascălii. Tot în incinta mănăstirilor au fost înființate biblioteci cum ar fi cea de la Mănăstirea Mărgineni a lui Constantin Cantacuzino, fondată de tatăl acestuia și cea de la Mănăstirea Hurezi, fondată chiar de către Constantin Brâncoveanu. În timpul domniei lui Brâncoveanu stolnicul Constantin Cantacuzino începe să scrie o „Istorie a Țării Românești”. Radu Greceanu a fost cronicarul oficial al domniei lui Constantin Brâncoveanu.

Constantin Brâncoveanu face parte dintre marii ctitori de biserici, punând în 1690 piatra de temelie a Mănăstirii Hurezi sau Horezu, cu hramul Sfinții Împărați Constantin și Elena. Renumitul zugrav Constantinos a fost cel care a împodobit biserica cu fresce, remarcându-se scenele legate de viața împăratului Constantin. Apar și personaje ale vieții politice din trecut ca neamul Basarbilor, al Cantacuzinilor și membrii familiei domnitoare: Constantin Vodă Brâncoveanu cu cei patru fii și doamna Maria cu patru fete, toate în pronaos, unde era pregătit și mormântul în care să fie așezat spre veșnică odihnă trupul domnitorului și al soției sale. Grecul Constantinos a fost pictorul preferat al lui Brâncoveanu, care, alături de Părvu Mutu, român și fiu de preot din Câmpulung, au format o adevărată școală de zugravi, mai ales la Hurezi.

În istoriografia română denumirea de stil brâncovenesc sau de artă brâncovenească este folosită pentru arhitectura și artele plastice din Țara Românească din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu. Stilul brâncovenesc în arhitectură îmbină pictura murală și sculptura, stilul neo-bizantin și ideile renascentismului italian. În secolul XVIII acest stil arhitectural a devenit stil național, răspândindu-se în toată Țara Românească și în Transilvania, fiind considerat „primul stil românesc”. Principalele caracteristici ale stilului brâncovenesc sunt: elemente de piatrărie sculptată artistic, prelucrarea artistică a lemnului dar și conturarea unui nou tip de coloană care derivă din cea corintică. Unul dintre elementele specifice „stilului brâncovenesc” este pridvorul deschis, acest stil născându-se

la Hurezi unde se află principala ctitorie de cult a lui Constantin Brâncoveanu. Fresca de la Hurezi este unică în tot spațiul răsăritean deoarece îmbină compoziția cu caracter laic cu iconografia religioasă.

Palatul de la Mogoșoaia datează din anul 1702 și este cel mai reprezentativ monument civil construit în stil Brâncovenesc. Palatul are trei niveluri care includ un beci boltit cu un stâlp central de susținere iar scările exterioare conduc din curte în balconul amplasat în mijlocul fațadei principale. În timpul domniei lui Brâncoveanu, încăperile aveau picturi murale.

Palatul brâncovenesc de la Potlogi, județul Dâmbovița a fost construit de Constantin Brâncoveanu în anul 1698 și are o fațadă orientată spre un heleșteu, decorațiile palatului cuprinzând motive florale de inspirație persană.

Mitropolia României este o biserică construită în stil brâncovenesc, având un interior extraordinar de frumos. În București găsim astăzi mai multe biserici construite în acest stil, cum ar fi: Biserica Colțea, Biserica Cașin, Biserica Stavropoleos, Biserica Fundenii Doamnei și Biserica Kretzulescu. Alte biserici construite în acest stil sunt: Biserica Sf. Treime, din Afumați, Ilfov, construită de stolnicul Constantin Cantacuzino (1696), mănăstirea de stil brâncovenesc Aninoasa, jud. Argeș (1729-1730), Biserica fostei mănăstiri din Baia de Aramă, jud. Mehedinți ridicată în anul 1699, ctitor Milco Băiașul, biserica Tuturor Sfinților din Baia de Fier, jud. Gorj este ctitoria egumenului Dionisie Bălăcescu de la Hurez (1748-1749), mănăstirea Govora, jud. Vâlcea, Biserica Adormirii Maicii Domnului (1691-1697) din Râmnicu Sărat, județul Buzău, ctitorie a spătarului Mihail Cantacuzino, mănăstirea Sâmbata de Sus, jud. Brașov - ctitorie a vornicului Preda din 1657, biserica de la Surpatele, jud. Vâlcea.

În București Constantin Brâncoveanu a ctitorit trei biserici pe locul altora mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau Grecesc, biserica mănăstirii Sfântul Sava și biserica mănăstirii Sfântul Gheorghe Nou, biserică în care soția sa, doamna Maria, a adus și depus osemintele domnitorului în 1720. Aici a fost așezată o candelă și o inscripție care consemnează acest lucru. A ajutat biserica Sfântul Nicolae din Scheii Brașovului, iar Mitropoliei din Alba Iulia i-a acordat o subvenție anuală de 6.000 de aspri ca să-i fie „de întărire și ajutor, întrucât o știm ca pe o corabie ce se leagănă în mijlocul valurilor mării”.

Mihail Ștefan, un ucenic al lui Antim Ivireanul a fost trimis la Bălgrad (Alba Iulia) unde a tipărit două cărți: *Chiriadromionul* din 1699, care era o reeditare a *Cazaniei* lui Varlaam și o *Bucoavnă*. În prefața *Chiriadromionului* Brâncoveanu este prezentat ca fiind „patronaș adevărat al Sfintei Mitropolii de aici din Ardeal”. El a oferit cărți de cult și

veșminte mitropoliților de Bălgrad, cu ocazia hirotonirii lor la București inclusiv lui Atanasie Anghel, care se face vinovat de „dezbinarea bisericească” din 1698-1701.

În timpul domniei sale Constantin Brîncoveanu a ajutat așezămintele bisericesti din Balcani și Orientul Apropiat, aflate sub dominație turcească. A arătat o grijă deosebită bisericilor și românilor din Transilvania, ctitorind biserici la Făgăraș, Ocna Sibiului și Sâmbăta de Sus. A sprijinit bisericile din răsăritul ortodox după căderea Imperiului Bizantin sub turci, urmărind să mențină vie conștiința ortodoxă a celor aflați sub influență islamică: greci, bulgari, sârbi și albanezi. La rugămintea patriarhului Calinic al II-lea, domnitorul român a zidit în cartierul Galata din Constantinopol o biserică cu hramul „Sfântul Nicolae”. Nu trebuie uitat sprijinul financiar acordat mănăstirilor din Muntele Athos: Marea Lavră, Sfântul Pantelimon sau Rusicon, Dionisiu și altele. La Mănăstirea „Sfânta Ecaterina” din Muntele Sinai se păstrează un tablou al domnitorului, care a închinat acestei mănăstiri mănăstirea din Râmnicu Sărat. Mănăstirile „Sfântul Sava” și „Sfântul Gheorghe” – Nou din București au fost închinare Patriarhiei Ierusalimului.

Resurse Web:

1. <http://ziarul lumina.ro/anul-comemorativ-al-sfintilor-martiri-brancoveni/un-stralucit-protector-al-culturii-romanesti> (accesat la data de 9 martie 2014)
2. <http://www.crestinortodox.ro/sfintii-martiri-brancoveni/sfantul-constantin-brancoveanu-ctitor-martir-125793.html> (accesat la data de 9 martie 2014)
3. <http://www.crestinortodox.ro/calendar-ortodox/sfintii-martiri-brancoveni-120798.html>
4. <http://c-tarziu.blogspot.ro/2011/08/marturii-ale-unor-martori-oculari.html> (accesat la data de 9 martie 2014)

Amprenta stilului brâncovenesc în spațiul cultural românesc

The Brancovan Style Print in the Romanian Cultural Space

Prof. Felicia Beca
Colegiul Economic Dionisie Pop Marțian
Alba Iulia, România

Abstract:

Constantin Brâncoveanu was a great master of culture. During his rule, an architectural style, known as the "Brancovenesc style", originated in Wallachia, as a synthesis of Renaissance and Byzantine architecture. The cultural activity during Constantin Brâncoveanu's rule, originated a new era around the whole Romanian space. Constantin Brâncoveanu continued his predecessors' work, in supporting spiritual and national unity of the Romanian people. The palaces from Brâncoveanu's era were raised near a water course in a rectangular precinct. The decoration is sculptured in stone with floral motifs.

Key words: *brâncovenesc style, palaces, churches, monasteries, painting*

Activitatea culturală desfășurată în timpul lui Constantin Brâncoveanu a dat naștere, în istoria țării noastre, unei epoci care, ulterior, a cuprins întregul spațiu românesc. Constantin Brâncoveanu a continuat opera predecesorilor săi de sprijinire a unității spirituale și naționale a poporului român. Stilul brâncovenesc se distinge prin expresivitatea conferită de volumele arhitectonice ale scărilor exterioare, ale foișoarelor sau logiilor, care variază în mod pitoresc aspectul fațadelor. Sistemul tradițional al decorării cu arcaturi de ciubuce mai este încă aplicat, dar ornamentica bogată a ancadramentelor, a coloanelor și a balustradelor trădează, prin motivele vegetale compuse în vrejuri, influența barocă. Proporțiile devin mai zvelte și mai armonioase, ele dovedesc o mai grijulie elaborare a planurilor. Atât decorul cât și spațiile libere, structurate de coloane, neagă masivitatea formelor arhitectonice; pridvorul deschis ajunge de exemplu a fi un element reprezentativ al clădirilor. Boltirea se face de obicei în semicilindru sau cu cupole semisferice. Decorul poate fi sculptat din piatră sau aplicat sub forma unor reliefuri din stuc. În decorația din piatră predomină motivele florale, în stuc sunt des întâlnite ornamente de tip oriental.

Palatele brâncovenești au fost ridicate mai ales în apropierea unor pânze de apă, în cadrul unor incinte rectangulare. Poarta și anexele gospodărești sunt situate pe latura opusă reședinței, care este organizată pe două niveluri, deasupra unor pivnițe înalte. Soclul clădirilor include de obicei și parterul. Palatele au pe latura dinspre curte un foișor cu scară, pe latura dinspre lac o loggie. Dotate cu aducțiuni de apă, cu băi și grupuri sanitare, reședințele domnești ofereau un confort nemaiîntâlnit până atunci.

Palatul Mogoșoaia este un complex arhitectonic care conține clădirea propriu-zisă, curtea acestuia cu turnul de veghe, cuhnă (bucătăria), casa de oaspeți, ghețaria și cavoul familiei Bibescu, precum și biserica „Sfântul Gheorghe” aflată lângă zidurile curții. Palatul poartă numele văduvei boierului Mogoș care

deținea pământul pe care a fost construit și a fost în posesia familiei Brâncoveanu timp de aproximativ 120 de ani, trecând apoi în proprietatea familiei Bibescu. Construit până în 1702 de către Constantin Brâncoveanu în stil arhitectural românesc renascentist sau stil brâncovenesc, palatul este o combinație de elemente venețiene cu elemente otomane, stil utilizat anterior și la un alt palat construit la Potlogi. Lucrarea a fost terminată în ziua de 20 septembrie 1702, conform pisaniei de pe latura de răsărit a palatului. Data începerii construcției nu este cunoscută, dar se știe că Brâncoveanu a început să cumpere pământ în zonă începând din anul 1681. După anul 1714, când Constantin Brâncoveanu a fost executat la Constantinopol împreună cu întreaga sa familie, toată averea familiei a fost confiscată de otomani iar palatul a fost transformat în han. Răscumpărat de domnitorul Ștefan Cantacuzino, el a revenit apoi marelui ban Constantin Brâncoveanu, nepotul domnitorului, și a rămas în posesia familiei până la începutul secolului al XIX-lea. Palatul a fost devastat de otomani în timpul războiului ruso-turc din 1768-1774, deoarece marele ban Nicolae Brâncoveanu ținuse partea rușilor în conflict. O nouă distrugere a palatului a avut loc cu ocazia revoluției din 1821 când ultimul urmaș al Brâncovenilor, Grigore Brâncoveanu, a fugit la Brașov și clădirea a fost ocupată de panduri. După moartea lui Grigore în 1832, palatul a rămas moștenire fiicei sale adoptive, Zoe Mavrocordat și, prin căsătoria acesteia cu domnitorul Gheorghe Bibescu, a trecut în familia acestuia fiind renovat între 1860 - 1880 de Nicolae Bibescu, care a construit cavoul familiei în parcul palatului, și vila Elchingen din apropiere. Palatul a fost administrat în continuare de familia Bibescu care, însă, s-a mutat în vila cea nouă iar clădirea veche a rămas nelocuită. Aceasta până în anul 1911, când Maria-Nicole Darvari a vândut palatul vărului ei George-Valentin Bibescu, care l-a oferit drept cadou de nuntă soției acestuia, Martha.

Constantin Brâncoveanu se numără printre marii ctitori de lăcașuri sfinte din Țara Românească, alături de Mircea cel Bătrân (1386-1418), Radu cel Mare (1495-1508), Neagoe Basarab (1512-1521) și Matei Basarab (1632-1654). Încă pe când era mare logofăt a zidit *bisericile* de la Potlogi (jud. Dâmbovița) și Mogoșoaia, lângă București. În vara

anului 1690, s-a pus piatra de temelie a Mănăstirii Hurezi, cu hramul „Sfinții Împărați Constantin și Elena“, care trebuia să devină gropniță (necropolă) a familiei sale. În vastul ansamblu de la Hurezi, înconjurat cu ziduri de apărare, existau mai multe lăcașuri de închinare: biserica mare, bolnița (ctitorită de doamna Maria), un paraclis făcut de domn. Schitul „Sfinții Apostoli“ (ctitorit de primul egumen Ioan), Schitul „Sfântul Ștefan“ (ctitorit de Ștefan, fiul domnitorului) și Schitul „Sfântul Ioan Botezătorul“. A fost împodobită cu fresce de grecul Constantinos. În Oltenia a refăcut *mănăstirile* Mamul și Brâncoveni. În București a ctitorit trei mănăstiri: „Sfântul Ioan cel Mare“ (sau „grecesc“), „Sfântul Sava“ (ambele demolate) și „Sfântul Gheorghe“- Nou, sfințită în 1707. Împreună cu unchiul său, spătarul Mihai Cantacuzino, a ctitorit o mănăstire în Râmnicu Sărat. În afară de aceste mănăstiri și biserici ridicate din temelie de evlaviosul domnitor, s-au efectuat refaceri și adăugiri la alte lăcașuri de închinare: Cozia, Arnota, Bistrița, Polovragi, Strehaia, Sadova, Gura Motrului, Snagov, câteva biserici în Târgoviște și altele. Noul stil practicat în epocă, numit și „stilul brâncovenesc“, este caracterizat prin biserici în „plan triconc“ (altar, naos cu două abside, pronaos și pridvor deschis, cu coloane, la intrare). Meșteri au fost grecul Constantinos, care a împodobit cu fresce biserica mare de la Hurezi și alte ctitorii brâncovenești, și Pârvu Mutu, zugravul favorit al Cantacuzinilor. La Hurezi a luat naștere o adevărată „școală de pictură brâncovenească“, în care s-au format numeroși ucenici - inclusiv din Transilvania - care au respectat acest stil timp de câteva decenii.

Mănăstirea Horezu (1690-1702), unul din cele mai ambițioase proiecte ale epocii brâncovenești. Prin dimensiunile impozante și mai ales prin concepția unitară acest proiect este revoluționar pentru artele vechi românești. Întregul complex este subordonat principiilor de simetrie tipice renașterii italiene, materializate atât de organizarea volumelor arhitectonice pe

axa principală est-vest cât și de proporțiile echilibrate până în detaliu ale arhitecturii. Chiar în centrul incintei se înalță silueta zveltă a bisericii, care se bazează planimetric și spațial pe modelul dat de Biserica episcopală a Curții de Argeș. Meșterii care au contribuit la decorul bisericii sunt immortalizați într-un tablou votiv din pridvorul lăcașului de cult, ei ies din anonimatul medieval.

În *pictura* epocii pătrund pentru prima oară subiecte laice, portretul de exemplu, reprezentat în serie în vaste galerii de caracter votiv, sau compoziții istorice precum

Călătoria lui Brâncoveanu la Constantinopol din Palatul Mogoșoaia, în timp ce subiectele religioase tradiționale sunt îmbogățite de noi teme iconografice, preluate datorită răspândirii culturii scrise din scrierile apocrife și din literatura patristică. Nouă este și tendința spre un stil narativ, în pofida caracterului monumental-representativ al picturilor. Elementele decorative care abundă în ornamentica monumentală se întâlnesc și în mediul picturii. Școala principală de pictură brâncovenească este cea de la Hurez, reprezentanți de seamă ai stilului sunt Pârvu Mutu și zugravul Constantinos.

Cea mai puternică influență care îmbogățește tradiția post-bizantină a epocii este exercitată de către așa-numita Școală italo-cretană. Temele iconografice sunt influențate și de pictura apuseană. Capodopere ale stilului brâncovenesc în pictură sunt:

- Decorul bisericii Doamnei din București (1688-1689, executat de zugravul grec Constantinos în colaborare cu Ioan)

- Picturile murale ale Mănăstirii Horezu (1692-1694) reprezintă capodopera picturii brâncovenești. Deși se pot distinge atât documentar cât și stilistic mai multe mâini care au contribuit la ansamblu, întregul decor este subordonat unei concepții unitare. Meșterul principal a fost Constantinos.

- Tabloul votiv al familiei Cantacuzino executat de Pârvu Mutu la Filipeștii de Pădure (1692).

Considerat „primul stil românesc” și cunoscut sub numele de „stil românesc renașcentist”, stilul brâncovenesc acoperă perioada de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea (1678-1725). În secolul al XVIII-lea devine stil național și se extinde în Țara Românească și în Transilvania.

Bibliografie:

1. Djuvara, Neagu - *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, Editura Humanitas, București, 2002.
2. Iorga, Nicolae - *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a Românilor*, Tipografia „Neamul Românesc”, Vălenii de Munte, 1908.
3. Popescu, Florentin - *Ctitorii Brâncovenești*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2004.

Constantin Brâncoveanu - un adevărat Mecena român

Constantin Brancoveanu - a Romanian Maecenas

Prof. Mihaela Purcaru

Liceul Teoretic „Brâncoveanu Vodă”
Urlați, Prahova,

Abstract

A “pious” ruler, “with ardent love and fervor”, is how chronicles appraised Constantin Brâncoveanu, a true Romanian patron of arts. His reign (1688-1714) established a new artistic style, the Brâncovenesc/Brancovan one (also known as Wallachian/Romanian Renaissance). Offering considerable amounts of money, several monasteries were built among them, Brâncoveni, Hurez, New St. George. He rebuilt the Old Court of Bucharest and he built the Potlogi and Mogoșoaia Palaces. The Wallachian architecture at Mogoșoaia was intertwined with the influences of the Renaissance. With the help of Metropolitan Bishop Antim Ivireanu, he established several printing houses (Bucău, Bucharest, Târgoviște, Snăgov, Râmnic), where books both in Greek and Romanian were printed.

Key words: patron of arts, Mogoșoaia, style

„Brâncoveanu Constantin/Boier vechi, gliaur hain,
Adevăr e c-ai chitit
Pân-a nu fi mazilit
De a noastră-mpărăție?
Că de mult ce ești avut
Bani de aur ai bătu
Făr-a-ți fi de mine teamă
Făr-a vrea ca să-i dai seamă.”¹

În anul 1688 începea lunga domnie a lui Constantin Brâncoveanu. Acești 26 ani de nesferată stabilitate, în comparație cu repetatele schimbări de domnie ale vremii și în prelungirea celor 10 ani cât a domnit Șerban Cantacuzino reprezintă, în ceea ce privește dezvoltarea arhitecturii, o perioadă înfloritoare. După cum semnală Nicolae Iorga „niciodată boierimea nu se întrecuse atâta la facerea de locuințe trainice și frumoase ca în acest moment și aceasta va ține până la sfârșitul domniei Brâncoveanului”²

În secolul al XVII-lea relațiile schimbate cu mediile grecești din preajma Porții cât și legăturile cu Transilvania și Imperiul austriac, deschid în fața arhitecturii muntenești calea asimilării unor elemente novatoare de factură Occidentală. În acest secol, în arhitectura muntenească se disting 3 etape. Cea dintâi, cuprinde primele decenii ale secolului. A doua etapă corespunde domniei lui Matei Basarab (1632-1654). Al treilea sfert al secolului al XVII-lea reprezintă o etapă de tranziție numită „stilul brâncovenesc” care continuă până în secolul al XVIII-lea.

¹ Alecsandri, Vasile - *Poezii populare, legende, balade*.

² Iorga, Nicolae - *Casele din Filipești*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, 1915.

Caracterul nobiliar al regimului exercita o importanță asupra dezvoltării orașelor. Marii dregători care locuiau înainte în curțile de pe moșiile lor, se mutau acum în orașe, în preajma domnului. O seamă de trăsături sunt comune întregii arhitecturi a secolului al XVII-lea. Zidurile executate din assize de bolovani de râu alternate cu assize de câteva rânduri de cărămidă sau numai de cărămidă, se tencuiesc, apoi se pictează cu roșu, imitându-se și piatra aparentă. Palatele lui Brâncoveanu au fost primele care au beneficiat de fundație¹ (cuvântul „palat” apare pentru prima dată într-o inscripție românească, în anul 1702, desemnând edificiul de la Mogoșoaia)².

Brâncoveanu a refăcut curțile domnești de la Brâncoveni și Târgoviște pe care le-a înconjurat cu un nou zid de incintă și a construit altele noi la Potlogi (1698), Mogoșoaia (1683) și Doicești (1706). Incinta palatelor vremii lui Brâncoveanu își pierde caracterul de fortificație păstrându-și rolul de delimitare a teritoriului curții domnești. Ele includ, adesea, ample spații plantate, organizate după principiile grădinilor italienești. Gama clădirilor înzestrate cu amenajări defensive se diversifică. Pe lângă mănăstiri, curți domnești și conace fortificate apar biserici cule și, mai târziu, locuințe de tip culă³. Reședințele nobiliare s-au dezvoltat pe două niveluri: o pivniță adâncă ale cărei bolți se ridicau deasupra nivelului exterior de călcare și un cat⁴ înălțat (pivnițele de la Potlogi, Mogoșoaia și Sâmbăta de Sus, aveau un plan pătrat cu stâlp central).

Hurez este un ansamblu monastic care a reprezentat și rămâne în continuare principala înfăptuire a domniei lui Constantin Brâncoveanu, opera unei echipe formate din Manea vâtaful de zidari, Istrate lemnarul și Vucașin Caragea pietrarul. Acest ansamblu este format din mănăstirea propriu-zisă (1690), Bolnița (1696), Schitul Sfinții Apostoli (1698) și Schitul Sfântul Ștefan (1703). Dispuse pe un teren accidentat, aceste monumente se condiționează vizual reciproc, generând corelații plastice de mare interes. Galeriile înconjurătoare, suprapuse pe două niveluri, determinate pentru imaginea curții interioare, apar ca o sinteză a loggilor⁵ suprapuse ale Renașterii cu motivele prispei și pridvorul popular. Biserica aparține tiparului de la Argeș, cu deosebire că în locul celor 12 stâlpi ai pronaosului, turla are ca reazem doi stâlpi liberi. Ansamblul de la Hurez încununează procesul de elaborare a unui ordin muntenesc, întotdeauna combinat cu arcul, caracterizat printr-o mare varietate a formelor, liberă de orice canon, dar justificată de funcționarea

¹ Curinschi Vorona, Gheorghe - *Istoria arhitecturii în România*, Editura Tehnică, București, 1974, p. 232.

² Theodorescu Răzvan - *Cultură și civilizație europeană*. Editura Fundației România de Măine, București, 2005, p. 96

³ Turn boltit, cupolă.

⁴ Etaj.

⁵ Balcon.

clădirii în care ordinul este încorporat, de rolul structural al acestuia și efectul plastic urmărit. Odată cu construirea mănăstirii Hurez, se va dezvolta în Țara Românească o arhitectură strălucitoare de porticuri, galerii și pridvoare cu stâlpi și coloane de piatră împodobite cu o decorație înflorată. Deoarece meșterii care au realizat ctitoriile bogate ale lui Brâncoveanu au recurs pe larg la aceste procedee, orientării arhitecturale pe care o caracterizează i se va spune „stilul brâncovenesc”. Paralel cu intervenția decorației sculptate, în arhitectura vremii lui Brâncoveanu își face loc o decorație în stuc⁶, întâlnită în palatul de la Potlogi și Biserica Fundenii Doamnei, inspirată de miniaturile persane. O seamă de cercetători ai arhitecturii vechi românești influențați, în parte, și de înfățișarea venețiană pe care i-a dat-o restaurarea palatului Mogoșoaia, au urmărit să explice prezența formelor și procedeele Renășterii printr-o influență directă a arhitecturii Renășterii în Italia, adusă prin intermediul boierilor care și-au făcut studiile la Padova.

La Potlogi, fațadele palatului erau tencuite în întregime, despărțite în două părți egale printr-un brâu median și mărginite de o cornișă. Fiecare colț al palatului era subliniat, pe ambele laturi, prin câte un pilastru alcătuit dintr-o rețea de împletituri cu motive vegetale executate în stuc, colorate în albastru sau negru și conturate cu o bandă roșie. Foișorul intrării e așezat pe un soclu de zidărie plină la parter, legat în părțile laterale de corpul principal. Ferestrele și ușile arcuite după traseul <în mâner de coș>, caracteristic epocii, aveau tocuri grele din lemn de stejar. Piatra sculptată e folosită la Potlogi la fel ca la Mogoșoaia, la loggie și foișor. Balustradele cu panouri traforate și pedestalele sculptate ale coloanelor sunt replici după modelele de la Mogoșoaia. S-au păstrat ca piese autentice numai capitelul-consola cu profile liniare simple și o bucată din copertina balustradei loggiei de la etaj.

La Conacul Bellu din Urlați (Prahova) mai există, de asemenea, un capitel din colonada etajului și trei console de bolți.⁷ Arhitectura muntenească de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea reprezintă, în anumite privințe, o continuare pe o treaptă superioară a Renășterii ardelen.

Constantin Brâncoveanu a acordat o mare atenție și românilor din Transilvania, fapt care reiese din ctitoriile ridicate la Sâmbăta de Sus și la Biserica Sfântul Nicolae din Făgăraș. Mănăstirea Sâmbăta de Sus, finalizată în anul 1701 are un plan triconic cu turla pe naos, devenind ulterior, un model pentru mai multe edificii cum ar fi bisericile din Țara Bârsei sau din Mărginimea Sibiului.

⁶ Amestec format din var stins vechi, praf marmură și praf de cretă.

⁷ Balș, Ștefan - *Potlogi*, Editura Meridiane, București, 1968, p. 23.

Epoca lui Brâncoveanu s-a remarcat prin picturi de seamă atât laice cât și religioase și prin utilizarea frescei într-o viziune originală. Astfel, la mănăstirea Hurez au creat Mihail Monahul, Constantinos Andrei și Ioan Stan; la Mogoșoaia, Radu Lambru și nu în ultimul rând, cel mai cunoscut pictor al epocii brâncovenesti, Părvu Mutu.

Tipăritura românească a cunoscut un avânt din primul an de domnie al lui Brâncoveanu când se tipărea celebra „*Biblia de la București*” (1688). Cu ajutorul Mitropolitului Antim Ivireanu, ulterior, au fost tipărite și alte cărți de cult, în limba română la tipografiile de la Buzău, Târgoviște, Snagov și Râmnic, tipografii create și susținute financiar de către domnitorul Brâncoveanu.

În cadrul bisericii Sfântul Gheorghe Vechi din București, a apărut o școală, în care se învăța în limba slavonă și în limba română. Academia domnească de la București, apărută în timpul lui Șerban Cantacuzino, a fost susținută de Brâncoveanu.

Epoca lui Constantin Brâncoveanu e cunoscută și pentru gustul pentru embleme și blazoane al domnului. Din aceasta reiese și nivelul cultural înalt, al epocii, mai exact a unei culturi căreia îi plăcea să asocieze cuvântul cu imaginea. Nu întâmplător, chiar gustul pentru culorile scânteietoare, unele cu o veche simbolică și răspândire bizantină, va caracteriza epoca lui Brâncoveanu. Bisericile și mănăstirile adăposteau icoane din material prețios, broderii liturgice din catifea cu fir de mătase, de aur și de argint, strane din lemn scump concureau întru crearea unei atmosfere demne de ctitoria unui mecena.

Bibliografie:

1. Academia Română, Secția de Științe Istoric-Științifice - *Istoria Românilor*, vol.V, Editura Enciclopedică, București, 2003 .
2. Alecsandri, Vasile, - *Poezii populare, legende, balade*.
3. Balș, Ștefan - *Potlogi*, Editura Meridiane, București, 1968.
4. Curinschi Vorona, Gheorghe - *Istoria arhitecturii în România*, Editura Tehnică, București, 1974.
5. Iorga, Nicolae - *Casele din Filipești*, Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București, 1915.
6. Theodorescu, Răzvan - *Cultură și civilizație europeană*, Editura Fundației România de Măine, București, 2005.
7. Theodorescu, Răzvan - *Itinerarii medievale*, Editura Meridiane, București, 1979.

Constantin Brâncoveanu, ctitor și martir

Constantin Brâncoveanu, Founder and Martyr

Prof. înv. primar Cornelia Sandu

*Școala cu clasele I-IV Colibași,
Com. Râmniceleu, Buzău, România*

Abstract

The reign of martyr Constantin Brâncoveanu 1688-1714, is celebrated by the Romanian Orthodox Church on 16th of August, and this constitutes one important point in the evolution of culture and arts within Wallachia. The Prince sustained religious and secular constructions which combined the Byzantine style, the innovative ideas of the Italian Renaissance and the local tradition harmoniously in architecture, mural picture and sculpture. This resulted in a new distinctive style, the Brancovan style. Some of the foundations and traditions have been preserved from old time, but there are also many that disappeared.

Keywords: *Brancovan style, palaces, churches, monasteries, painting.*

Domnia lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714), sanctificat și sărbătorit în Biserica Ortodoxă Română la data de 16 august, marchează un punct important în evoluția culturii și artelor pe teritoriul Țării Românești. Domnitorul a inițiat o amplă activitate de construcții religioase și laice, îmbinând armonios în arhitectură, pictura murală și sculptura, tradiția autohtonă, stilul neo-bizantin și ideile novatoare ale renașcentismului italian într-un nou stil caracteristic, numit stilul brâncovenesc. Unele dintre ctitoriile sale s-au păstrat, dar sunt și multe dintre ele care au dispărut.

Stilul brâncovenesc

Între anii 1678 - 1725 domni ca: Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu, Nicolae Mavrocordat, mitropoliți ca Varlaam, Theodosie, Antim Ivireanu, episcopi ca Ștefan Mitrofan, stareți ca arhimandritul Ioan de Hurezi, Ilarion de Cozia și erudiți ca frații Greceanu, Radu Popescu, Constantin Cantacuzino, realizează în același timp o amplă operă de reactualizare a tradiției bizantine. La curtea domnească a avut loc o adevărată Renaștere bizantină.

Stilul brâncovenesc reprezintă un sincretism între tradițiile artistice locale, valahe, bizantine și alte influențe orientale și forme occidentale, ale Renașterii, cum ar fi școala italiană. Deși istoricii de artă caracterizează uneori stilul prin analogie cu renașterea apuseană, datorită structurilor sale clare, raționaliste, exuberanță lui decorativă permite și folosirea termenului de baroc brâncovenesc. În secolul al XVIII-lea, stilul brâncovenesc a devenit stil național și s-a răspândit în toată Țara Românească ajungând până în Transilvania. „Primul stil românesc”, așa cum este considerat stilul arhitectural brâncovenesc, are drept una dintre trăsăturile sale fundamentale, importanța deosebită pe care o acordă ornamentului. Ornamentul pare a fi orientat: spre deosebire de celelalte elemente ale operei arhitecturale, el trebuie și este distribuit mai ales în zonele de vizibilitate maximă, acolo unde poate fi perceput și decodat. Stilul brâncovenesc păstrează totuși un echilibru între simplitate și ornamentare excesivă.

O altă caracteristică a arhitecturii brâncovenești este predispoziția pentru logii, foișoare, galerii și pridvoare - idee preluată de la arhitectura Renașterii sau de la reședințele priciare de la Constantinopol. Acestea contribuie la monumentalitatea formelor, sub o înfățișare sofisticată și bine-ordonată, care să se impună de la distanță. Atât construirea spațiului sacru, cât și cea a spațiului privat se fundamentează pe aceleași idei estetice. Intresant este că, apare un foarte mare interes pentru spațiul privat. Arhitectura răspundea cerințelor de viață ale boierimii și domniei, care trebuia permanent să-și etaleze prin bogăție statutul social.

Ctitorii brâncovenești

Sfântul Constantin Brâncoveanu, a fost unul dintre cei mai mari ctitori de biserici și mănăstiri din Țările Române. Încă înainte de a ajunge domnitor, el a ridicat două biserici, una la Potlogi, Dâmbovița și alta la Mogoșoaia, lângă București. După ce s-a urcat pe tronul Țării Românești, Brâncoveanu a mai ctitorit tot în București încă trei biserici, pe

locul unora mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau „Grecesc”, demolată în secolul trecut, biserica mănăstirii Sfântul Sava, demolată în secolul trecut și Biserica Sfântul Gheorghe Nou din București, existentă și azi în centrul capitalei, recent restaurată. În aceasta din urma biserică au fost depuse și osemintele ctitorului, în anul 1720, aduse în ascuns de la Constantinopol, de către soția sa, doamna Marica.

Împreună cu unchiul său, spătarul Mihai Cantacuzino, a ridicat mănăstirea din Râmnicu Sărat, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, închinată mănăstirii Sfânta Ecaterina din Muntele Sinai. Nașterea stilului brâncovenesc a fost la Hurezi, unde se afla principala ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu, aceasta însumând cel mai vast ansamblu de arhitectură monastică din Țara Românească. Având hramul „Sfinții Împărați Constantin și Elena”, a fost înzestrată cu ziduri și turnuri de apărare și cu numeroase clădiri în incintă. A refăcut din temelie Mănăstirea Mamul, pe locul unei biserici de lemn ctitorită de frații Buzzești și Brâncoveni, veche ctitorie a boierilor Craiovești și a lui Matei Basarab, în care erau îngropați și membri ai familiei Brâncoveanu.

Printre alte biserici și mănăstiri ctitorite sau refăcute de binecredinciosul voievod, trebuie amintite: Mănăstirea Surpatele, Mănăstirea Polovragi și Mănăstirea Turnu din Târgșoru Vechi, Prahova.

În anul 1706 Sfântul Constantin Brâncoveanu a mai zidit o biserică în satul Doicești, Dâmbovița. Între bisericile construite de Sfântul Constantin în Transilvania se numără o biserică în Făgăraș, alta în Ocna Sibiului, precum și Mănăstirea Sâmbăta de Sus. Dintre ctitoriile sale din afara Țărilor Române amintim: Biserica „Sfântul Nicolae” din cartierul Galata, Constantinopol, un paraclis și o trapeză în cadrul Mănăstirii „Sfântul Pavel” din Muntele Athos, iar la Ismail, pe malul stâng al Dunării, a ridicat o biserică cu hramul „Sfântul Gheorghe”.

Sfântul Constantin Brâncoveanu a și refăcut multe alte biserici, cum sunt Mănăstirile Cozia, Amota, Bistrița, Strehaia, Sadova, Gura Motrului, Curtea de Argeș, Dealu, Snagov, biserica Domnească și biserica „Sfântul Dumitru” din Târgoviște. Palatul de la Mogoșoaia, palatul domnesc de la București (astăzi dispărut) și palatul de la Potlogi sunt cele mai importante monumente de arhitectură laică construite din voința Sfântului Constantin Brâncoveanu. Cel mai reprezentativ monument civil construit în stil Brâncovenesc, datând din anul 1702, este Palatul de la Mogoșoaia. Palatul are elevația pe trei niveluri, incluzând un beci monumental, boltit, cu stâlp central de susținere. În vremea lui Constantin Brâncoveanu încăperile aveau picturi murale. Loggia și foișorul, cu pietrăria

lor artistic lucrată, dau notă de inconfundabil stilului brâncovenesc. Scările exterioare conduc din curtea palatului într-un balcon amplasat în mijlocul fațadei principale.

Cel de al doilea palat brâncovenesc se afla la Potlogi, Dâmbovița și a fost construit de Sfântul Constantin Brâncoveanu în anul 1698, pe locul unei curți boierești. Fațada orientată spre un eleșteu are o dublă loggie. Pe fațada opusă, spre curte, compoziția este dominată de foișorul cu scară exterioară, asemeni celui de la Mogoșoaia. Decorația palatului cuprindea motive florale de inspirație persană.

Diferențele stilistice între cele două monumente sunt aproape insesizabile. Și Palatul de la Mogoșoaia și cel de la Potlogi au fost construite specific Renașterii cu decorațiuni baroce. O caracteristică specifică construcțiilor brâncovenești laice este comunicarea perfectă a arhitecturii cu peisajul. Palatul de la Mogoșoaia este construit pe malul unei ape, iar fațada palatului se dublează prin reflectarea în apă. Din nou, un element inspirat de arhitectura renascentistă. Împrejmuirea cu zid masiv și intrarea printr-o poartă fastuoasă flancată de un turn, colonadă ce susține arcadele trilobate din piatră, cu capitel compozit duc cu gândul la arhitectura din Istanbul. Practic avem de-a face cu o îmbinare, cu o suprapunere stilistică elegantă și bine realizată. Toate elementele preluate din diverse culturi dau arhitecturii laice o notă monumentală.

Bibliografie:

www.Creștin Ortodox.Ro

Influența lui Constantin Brâncoveanu în cultura română

The Role of Constantin Brancoveanu in the Romanian Culture

Prof. Mădălina Cristina Florica

Școala Gimnazială „Barbu Ionescu” Urzicuța
Localitatea Tuglui, Județul Dolj

Abstract

Constantin Brancoveanu was born in 1654 in Brancoveni, in an old boyar family and he benefited from a privileged education for those times. After he became ruler, he initiated an ample campaign of religious and laic constructions, harmoniously combined in a new and unique style called the “Brancovan” style. Constantin Brancoveanu took upon himself the role of patron of the printing press and schools in Wallachia (The Romanian Country) and he was also the founder of many churches. He even began his reign through an act of culture, namely through the publication of the Bible from Bucharest, the first complete edition of the Holy Scripture in the Romanian language. Last but not least, he initiated the printing of several categories of books: books for the church service, books of theology, books for school instruction, books for combatting the Catholicism and Calvinism, all translated into Romanian, Greek, Slavonic and even Arabic.

Key words: *education, religious, theology, culture, school.*

Constantin Brâncoveanu s-a născut în anul 1654, la Brâncoveni (actualmente comună în județul Olt), într-o veche familie boierească. Era fiul lui Matei („Papa”) Brâncoveanu și al Stancăi (Cantacuzino), sora domnitorului Șerban Cantacuzino. Rămânând orfan de tată la vârsta de doar un an, a fost crescut de un unchi al său, stolnicul Constantin Cantacuzino (un reprezentat de seamă al culturii umaniste în spațiul românesc), care i-a oferit o educație aleasă pentru acele vremuri, învățând, printre altele, greaca, latina și slavona.

În perioada domniei lui Constantin Brâncoveanu, cultura românească a cunoscut o perioadă de înflorire, domnitorul fiind un fervent sprijinitor al culturii. În cei 26 de ani de domnie, Brâncoveanu s-a dovedit un gospodar desăvârșit și bun administrator al avuțiilor țării, instaurând o epocă de prosperitate și de pace. Domnitorul a inițiat o amplă activitate de construcții religioase și laice, îmbinând armonios în arhitectură, pictură murală și sculptură tradițională autohtonă, stilul neo-bizantin și ideile novatoare ale renașcentismului italian într-un nou stil caracteristic, numit *stilul brâncovenesc*. Stilul brâncovenesc a apărut în Transilvania și Țara Românească, între anii 1678 și 1725. S-a născut la Hurezi, unde se află principala ctitorie de cult a lui Constantin Brâncoveanu și totodată, cel mai vast ansamblu de arhitectură monastică din Țara Românească. De asemenea, este rezultatul firesc al evoluției artistice și culturale din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

Anii 1688-1714 marchează epoca lui Constantin Brâncoveanu, și sunt printre cei mai prosperi din arta și cultura românească. Experiența artistică tradițională își sporește vigoarea prin asimilarea unor mijloace de circulație europeană, anii domniei Brâncoveanului reprezintă

un moment de vârf în dezvoltarea artei românești. Din nordul Transilvaniei și până pe coastele răsăritene ale Mediteranei, din Epir și până în Caucaz, autoritatea culturii și artei brâncovenești a fost o mărturie de valoare a cărei semnificație face de prisos orice comentariu. Denumirea de stil brâncovenesc, sau de artă brâncovenească, este folosită în istoriografia română de artă pentru arhitectura și artele plastice din Țara Românească în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu.

Stilul brâncovenesc se distinge prin expresivitatea conferită de volumele arhitectonice ale scârilor exterioare, ale foișoarelor sau loggiilor, care personalizează în mod pitoresc aspectul fațadelor. Sistemul tradițional al decorării cu arcaturi de ciubuce mai este încă aplicat, dar ornamentica bogată a ancadramentelor, a coloanelor și a balustradelor trădează, prin motivele vegetale compuse în vrejuri, influența barocă. Proporțiile devin mai zvelte și mai armonioase, ele dovedesc o mai grijulie elaborare a planurilor. Atât decorul cât și spațiile libere, structurate de coloane, neagă masivitatea formelor arhitectonice; pridvorul deschis ajunge de exemplu a fi un element reprezentativ al clădirilor. Boltirea se face de obicei în semicilindru sau cu cupole semisferice. Decorul poate fi sculptat din piatră sau aplicat sub forma unor reliefuri din stuc. În decorația din piatră predomină motivele florale, în stuc sunt des întâlnite ornamente de tip oriental.

În pictura epocii pătrund pentru prima oară subiecte laice, portretul de exemplu, reprezentat în serie în vaste galerii de caracter votiv, sau compoziții istorice precum *Călătoria lui Brâncoveanu la Constantinopol* din Palatul Mogoșoaia, în timp ce subiectele religioase tradiționale sunt îmbogățite de noi teme iconografice, preluate datorită răspândirii culturii scrise din scrierile apocrife și din literatura patristică. Nouă este și tendința spre un stil narativ, în pofida caracterului monumental-representativ al picturilor. Aceasta se făcuse pentru prima oară simțită în pictura moldovenească, la Sucevița. Elementele decorative care abundă în ornamentica monumentală se întâlnesc și în mediul picturii. Școala principală de pictură brâncovenească este cea de la Hurez, reprezentanți de seamă ai stilului au fost Pârvu Mutu și zugravul Constantinos.

Cea mai puternică influență care îmbogățește tradiția post-bizantină a epocii este exercitată de către așa-numita Școală italo-cretană. Temele iconografice sunt influențate și de pictura apuseană.

Capodopere ale stilului brâncovenesc în pictură se regăsesc în decorul bisericii Doamnei din București (1688-1689, executat de zugravul grec Constantinos în colaborare cu Ioan). Picturile murale ale Mănăstirii Horezu (1692-1694) reprezintă corolarul picturii brâncovenești. Deși se pot distinge atât documentar cât și stilistic mai multe mâini care au

contribuit la ansamblu, întregul decor este subordonat unei concepții unitare. Meșterul principal a fost Constantinos. În biserica din Filipeștii de Pădure, Pârvu Mutu zugrăvește, la anul 1692, tabloul votiv al familiei Cantacuzino.

Sculptura este, precum în perioada medievală, subordonată arhitecturii, de care se leagă organic. Sculptura decorativ-monumentală acoperă dens ancadramele ușilor și ferestrelor, precum și coloanele. Ea este supusă unei puternice influențe baroce, care duce la dominanța motivelor vegetale compuse în vrejuri. Elementele barocului apusean sunt însă integrate organic în arta autohtonă, dinamismul excentric care caracterizează arta contrareforme lipsește bunăoară. În epoca brâncovenească apar primele motive antropomorfe, de exemplu în ornamentica în basorelief a bisericilor bucureștene Fundenii Doamnei (1699), Colțea (1700) și Stavropoleos (1724-1730), sau în cea a bisericii fostei mănăstiri Berca și a bisericii fostei mănăstiri Văcărești. În decursul secolului al XVIII-lea sculptura monumentală de tradiție brâncovenească a parcurs un proces continuu de bastardizare, evident în decorul bisericilor din Brădești, Dolj, și Baia de Fier, sau în cel al bisericii Schitului Balamuci. Influența barocă se manifestă și în decorul care se dezvoltă tot mai abundent pe bordurile pietrelor funerare. Acestea sunt adesea evidențiate prin stemele de familie, inscripția fiind de obicei așezată într-un registru central, ca de pildă în cazul pietrelor funerare ale lui Iordache și Matei Cantacuzino, la Cotroceni, ale Bălașei Cantacuzino și patriarhului Dionisie (ambele la Târgoviște).

În sculptura în lemn predomină ornamentul floral, de remarcat la ușile bisericii mănăstirii Horezu și la cele ale Bisericii Stavropoleos din București. În cazul iconostaselor sunt frecvente motivele fitomorfe, uneori cu figuri de animale, dar se întâlnește și reprezentarea lui Ieseu. Deoarece această epocă a influențat în mod hotărâtor evoluțiile de mai târziu, termenul se folosește prin extensie și pentru a descrie operele de artă din vremea primilor Mavrocordați, până către anul 1730. Istoricii de artă caracterizează uneori stilul prin analogie cu renașterea apuseană, datorită structurilor sale clare, raționaliste, dar exuberanța lui decorativă permite și folosirea termenului de baroc brâncovenesc¹.

Constantin Brâncoveanu și-a asumat rolul de protector al tiparului și școlilor din Țara Românească, dar și din Transilvania, numele său fiind întâlnit între cele ale donatorilor de la școala românească din Șcheii Brașovului². S-a înconjurat de personalități de cultură din țară și străinătate, susținând financiar și diplomatic pregătirea tinerei generații de cadre în școlile europene.

¹ Theodorescu, Răzvan - *Civilizația românilor între medieval și modern. Orizontul imaginii (1550-1800)*, Editura Meridiane, București, 1987

² Iorga, Nicolae - *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a Românilor*, Tipografia „Neamul Românesc”, Vălenii de Munte, 1908

În anul 1689 l-a adus de la Istanbul pe Antim Ivireanul, viitorul mitropolit, sub îndrumarea căruia s-au tipărit numeroase cărți românești, grecești, slave și chiar arabe, turcești și georgiene. Constantin Brâncoveanu a înființat în 1694 Academia domnească din București, o școală superioară („colegiu public pentru pământenii și străini”) având ca limbă de predare greaca veche, în clădirile de la mănăstirea „Sfântul Sava”, școală care a fost reorganizată, în anul 1707 și având în fruntea ei pe învățatul grec Sevastos Kyminitis, urmat de Marcu Porfiropol.

În paralel cu „Academia de la Sfântul Sava”, funcționau și alte școli, în incinta unor mănăstiri, în care se predă în slavonește și în românește. Așa au fost școlile de la mănăstirile *Sfântul Gheorghe Vechi* și *Colțea*, amândouă în București, care pregăteau dieci pentru cancelariile domnești, preoți și dascăli. O serie de școli românești existau în orașele țării, în mănăstiri și chiar în mediul rural. În câteva mănăstiri au luat ființă biblioteci, cu lucrări procurate din mari centre culturale din apusul Europei; printre acestea se remarcă biblioteca de la mănăstirea Mărgineni (ctitoria lui Constantin Cantacuzino, postelnicul) și biblioteca mănăstirii Horezu, ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu.

Încă înainte de a ajunge domnitor, el a ridicat două biserici, una la Potlogi, Dâmbovița și alta la Mogoșoaia, lângă București. După ce s-a urcat pe tronul Țării Românești, Brâncoveanu a mai ctitorit tot în București încă trei biserici, pe locul unora mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau „Grecesc”, demolată în secolul trecut, biserica mănăstirii Sfântul Sava, demolată în secolul trecut și Biserica Sfântul Gheorghe Nou din București, existentă și azi în centrul capitalei, recent restaurată. În această din urmă biserică au fost depuse și osemintele ctitorului, în anul 1720, aduse în ascuns de la Constantinopol, de către soția sa, doamna Marica. A mai zidit o biserică în satul Doicești, Dâmbovița – în 1706. Împreună cu unchiul său, spătarul Mihai Cantacuzino, a ridicat mănăstirea din Râmnicu Sărat, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, închinată mănăstirii Sfânta Ecaterina din Muntele Sinai.

În vara anului 1690, Constantin Brâncoveanu a pus piatra de temelie a celei mai de seamă din ctitoriile sale: Mănăstirea Horezu (sau „*Hurezi*”), cu hramul Sfinții împărați Constantin și Elena. Printre alte biserici și mănăstiri ctitorite sau refăcute de binecredinciosul voievod, trebuie amintite: Mănăstirea Sâmbăta de Sus, Mănăstirea Surpatele, Mănăstirea Polovragi și Mănăstirea Turnu din Târgșoru Vechi, Prahova³.

Voievodul Constantin Brâncoveanu a rămas în istorie și în conștiința națională și ca un mare ocrotitor al tiparului. Domnia lui debutează printr-un act de cultură și anume prin apariția

³ Popescu, Florentin - *Ctitori Brâncoveneshti*. Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2004.

Bibliei de la București, prima ediție integrală a Sfintei Scripturi în limba română, operă de mari proporții pentru acel timp (944 pagini format mare, pe două coloane, cu literă măruntă). Tipărirea începuse încă din timpul lui Șerban Cantacuzino, la 5 noiembrie 1687, un prim tiraj era terminat în septembrie 1688, deci în timpul vieții acestuia. Al doilea tiraj s-a terminat abia în noiembrie 1688, sub noul domnitor. Potrivit unei note dintr-o altă tipăritură, Brâncoveanu, ca mare logofăt al Țării Românești, fusese „ispravnicul” lucrării de tipărire a acestei prime *Bibliei* românești. Pe lângă tipografia mai veche înființată în 1678 la București de către mitropolitul Varlaam, s-au înființat acum câteva tipografii noi: la Buzău în 1691, prin strădaniile episcopului Mitrofan (un moldovean, fost episcop de Huși), la Snagov în 1694, la Râmnicu Vâlcea în 1705, la Târgoviște în 1708, toate prin osteneala lui Antim Ivireanul care, dintr-un smerit ieromonah, a ajuns să fie ales în 1705 episcop la Râmnic, iar în 1708 mitropolit. S-au tipărit felurite cărți: de slujbă, de teologie, de învățătură, de combatere a catolicismului și calvinismului, toate în limbile română, greacă, slavonă și chiar arabă.

Pe 15 august 1714, când creștinii pomeneau Adormirea Maicii Domnului, chiar în ziua în care voievodul împlinea 60 de ani, a fost adus, împreună cu ceilalți prizonieri, la Yali Köskü („Pavilionul mării”). Erau prezenți sultanul Ahmet al III-lea, marele vizir Gin Ali, reprezentanții diplomați ai Franței, Angliei, Rusiei și Austriei. Li s-a cerut să renunțe la credința ortodoxă strămoșească, pentru a fi grațiați, dar voievodul și-a încurajat fiii să fie statornici în credință, fiind singurul bun ce le-a mai rămas. Înfuriat, sultanul a poruncit să fie tăiate mai întâi capetele celor patru copii ai voievodului, apoi cel al sfetnicului Ianache, crezând că astfel îi va înfrânge credința. Dar Brâncoveanu, îndurerat, și-a făcut semnul crucii spunând: „Doamne, fie voia Ta!” și a întins singur capul său călăului. Cele șase trupuri decapitate au fost aruncate în apele Bosforului, iar capetele purtate pe ulițele cetății.

Bibliografie:

1. Iorga, Nicolae - *Istoria Românilor*, vol. II, București, 1936
2. Popescu, Florentin - *Ctitorii Brâncovenesci*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2004.
3. Theodorescu, Răzvan - *Civilizația românilor între medieval și modern. Orizontul imaginii (1550-1800)*, Editura Meridiane, București, 1987

<http://www.mariromani.ro/personaj.php?id=21>

<http://www.crestinortodox.ro/sarbatori/sfintii-martiri-brancoveni/>

Stilul brâncovenesc

The Brancovan Style

Prof. învă. primar Mariana Vladu, Prof. învă. primar Vasile Vladu

Liceul cu Program Sportiv
Slatina, județul Olt

Abstract

In the architecture of older buildings in Romania, in painting, in sculpture and decorative arts, one of the most wonderful and easy to recognize style is the Brancovan style. This is considered to be the very first Romanian style. Brancoveanu's architectural style is considered as eclectic, a style in which oriental, baroque, Renaissance and Walachian elements are used. The origin of the style's name comes from the ruler known as Constantin Brancoveanu. In the 18th century, Brancoveanu's style becomes a national style and extends towards Walachia and Transylvania. Brancoveanu's style is considered to be „the first Romanian style”. It is also known as the Romanian Renaissance style. The most common characteristic of Brancoveanu's architectural style is the eclecticism. Not even in the previous centuries can we talk about a pure style. Based mostly on Roman-Byzantine structures with a few gothic influences, which had been popular around that time in Moldavia, a few oriental, Baroque and Renaissance elements were added. To summarise, Brancoveanu's style was deemed to be a magnificent mixture of different well-known styles.

Keywords: *Brancovan style, churches, monasteries*

În arhitectura clădirilor vechi din România, unul dintre stilurile cele mai impozante și mai ușor de recunoscut este stilul brâncovenesc. Este un stil eclectic în arhitectură, care preia elemente orientale, baroce, renașcentiste, bizantine, valahe etc. Numele stilului provine de la cel al domnitorului Constantin Brâncoveanu. Acest stil acoperă perioada de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea (1678-1725), în arta românească. În secolul al XVIII-lea stilul brâncovenesc devine stil național și se extinde în Țara Românească și în Transilvania. Stilul brâncovenesc este considerat „primul stil românesc” și mai este cunoscut sub numele de „stil românesc renașcentist”.

Stilul brâncovenesc a salvat arhitectura muntenească de monotonia rutinei. „Nevoia unei înnoiri în acest domeniu se manifestase încă de timpuriu: activitatea pietrarilor, din vremea lui Matei Basarab, nu constituise decât o încercare de a îndeplini această cerință de noutate, prin reintroducerea în decorația monumentelor a sculpturii, din ce în ce mai rar folosită, în cea de-a doua jumătate a secolului XVII”¹ Una dintre trăsăturile fundamentale a stilului brâncovenesc este importanța deosebită pe care o acordă ornamentului. Ornamentul pare a fi orientat. El trebuie să fie distribuit mai ales în zonele de vizibilitate maximă, acolo unde poate fi perceput și decodat, tinzând așadar spre exterior. Opera de arhitectură brâncovenească este decorată și în zonele cu vizibilitate redusă, ba chiar și în zonele practic

¹ Lăzărescu Emil, Volum colectiv - *Artă în Țara Românească de la începutul secolului al XVII-lea până în primele decenii ale secolului al XIX-lea*, București, Editura Meridian, 1970, p.40.

inaccesibile privirii curente. Nevoia de ornament vine din nevoia de aliniere cu alte culturi, din predispoziția generală spre baroc. Toate culturile foloseau ornamentul în arhitectură, marea lor majoritate nu în ipostaza de accesoriu, de surplus, ci chiar ca element constitutiv, indispensabil al operei, de aceeași natură ontologică cu toți ceilalți „atomi” ai acesteia. Decorul poate fi sculptat în piatră (decoruri florale) sau aplicat sub forma unor reliefuluri din stuc (motive de inspirație orientală). Ornamentul conferă construcțiilor în stil brâncovenesc expresivitate și eleganță barocă. Evoluția planurilor, atât în arhitectura civilă, cât și în cea religioasă, trece de la ceva cât se poate de simplu (aproape banal) la ceva cât se poate de încărcat. Această schimbare este specifică în primul rând arhitecturii baroce, care renunță la simplitatea Renașterii în favoarea unor decorații somptuoase, uneori excesive. Stilul brâncovenesc păstrează totuși un echilibru între simplitate și ornamentare excesivă. „Ca un fapt important, s-a constatat că în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, mult mai bogat împodobite decât ctitoriile domnești erau cele ale Cantacuzinilor – familie înrudită cu voievodul. Mai diverse ca repertoriu de forme, incluzând cu mult curaj motive occidentale, mai abundente ca suprafață contaminată, ornamentele în piatră de la ctitoriile cantacuzinești sunt în același timp executate într-un relief înalt”². Principala ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu – mănăstirea Hurezi este o interpretare simplificată a bisericii episcopale de la Argeș. Practic, Manea zidarul, încearcă să mențină la mănăstirea Hurezi linia stilistică specific românească. Elementul de atracție³ îl formează pridvorul, mai scund decât pronaosul, dar într-un raport echilibrat cu peretele de deasupra arcadei. Coloanele (în special bazele și ancadramentele lor) sunt similare celor de la Biserica Doamnei din București. Acestea sunt reprezentative pentru noua orientare stilistică. Decorația care apare aici (motivul vegetal stilizat într-un relief foarte puțin adânc și modelatura fațadelor, similară monumentelor anterioare din stuc) este repetată aproximativ de toate ctitoriile brâncovenesti. Aici ornamentația este bogată, însă multe alte edificii brâncovenesti nu fac risipă de ornamente. În schimb, în monumente de spațiu sacru, realizate în aceeași perioadă de membrii familiei Cantacuzino, decorul ajunge la un grad de autonomizare. Spre exemplu, biserica Fundenii doamnei de lângă București, ctitorie a spătarului Mihail Cantacuzino din 1699, monument unic în arhitectura românească. Ancadramentele și coloanele sunt realizate în maniera brâncovenească, însă decorația sculpturală în piatră este mult mai bogată, realizată într-un relief înalt cu motive de inspirație apuseană. „Restul fațadelor sunt câmpul de desfășurare a unei fantezii irepresibile. În afară de medalioane cu

² Florea, Vasile – *Istoria Artei Românești*, Vol III, Chișinău, Editura Hyperion 1991, p. 402.

³ Idem, p. 402.

flori și fructe, în afară de panourile cu vase și cu flori tratate aproape naturalist, ca în miniaturile persane sunt închipuite adevărate peisaje⁴. O altă caracteristică a arhitecturii brâncovenești este predispoziția pentru logii, foișoare, galerii și pridvoare - idee preluată de la arhitectura Renașterii sau de la reședințele princiere de la Constantinopol. Acestea contribuie la monumentalitatea formelor, sub o înfățișare sofisticată și bine-ordonată, care să se impună de la distanță. Atât construirea spațiului sacru, cât și cea a spațiului privat se fundamentează pe aceleași idei estetice. Intresant este că, apare un foarte mare interes pentru spațiul privat. Arhitectura răspundea cerințelor de viață ale boierimii și domniei, care trebuia permanent să-și etaleze statutul social, bogăția. „Haina făcea omu, mai ales în lumea medievală, pentru că ea era un simbol al statutului său social, era o uniformă. De altfel, în Evul Mediu, fiecare stare, fiecare meserie, își avea uniforma ei. Ca și haina, locuința, casa, prin confortul pe care îl conferă și aspectul agreabil pe care-l deținea, a devenit un simbol al poziției sociale înalte, posibilităților și puterii economice a posesorului său”⁵.

Palatul de la Mogoșoaia, palatul domnesc de la București (astăzi dispărut) și palatul de la Potlogi sunt cele mai importante monumente de arhitectură construite din voința lui Brâncoveanu. Diferențele stilistice sunt aproape insesizabile. Și Palatul de la Mogoșoaia și cel de la Potlogi au fost construite într-un stil specific Renașterii cu o decorație barocă, exuberantă. O caracteristică specifică construcțiilor brâncovenești laice este comunicarea perfectă a arhitecturii cu peisajul. Palatul de la Mogoșoaia este construit pe malul unei ape, iar fațada palatului se dublează prin reflectarea în apă. Din nou, un element inspirat de arhitectura renascentistă. Împrejmuirea cu zid masiv și intrarea printr-o poartă fastuoasă flancată de un turn, colonada ce susține arcadele trilobate din piatră, cu capitel compozit duc cu gândul la arhitectura din Istanbul. Practic avem de-a face cu o îmbinare, o suprapunere stilistică elegantă și bine realizată. Toate elementele preluate din diverse culturi dau arhitecturii laice o notă monumentală.

Cea mai răspândită trăsătură a arhitecturii brâncovenești este ecletismul. De un stil pur nu poate fi vorba nici în secolele anterioare. Pe fondul unor structuri de obârșie româno-bizantine, cu câteva influențe gotice (care făcuseră carieră în Moldova) s-au adăugat elemente orientale, renascentiste și baroce. Pe scurt, așa poate fi definit stilul brâncovenesc. O îmbinare reușită de stiluri diverse.

⁴ Idem, p. 403

⁵ Ioan Augustin, - *Ce este și cum arată arhitectura cu specific național?*, Conferință NEC

- În pictura epocii pătrund pentru prima oară subiecte laice, portretul de exemplu, reprezentat în serie în vaste galerii de caracter votiv, sau compoziții istorice precum *Călătoria lui Brâncoveanu la Constantinopol* din Palatul Mogoșoaia, în timp ce subiectele religioase tradiționale sunt îmbogățite de noi teme iconografice, preluate datorită răspândirii culturii scrise din scrierile apocrife și din literatura patristică. Nouă este și tendința spre un stil narativ, în pofida caracterului monumental-representativ al picturilor. Aceasta se făcuse pentru prima oară simțită în pictura moldovenească, la Sucevița. Elementele decorative care abundă în ornamentica monumentală se întâlnesc și în mediul picturii. Școala principală de pictură brâncovenească este cea de la Hurez, reprezentanți de seamă ai stilului sunt Pârvu Mutu și zugravul Constantinos care au realizat o serie de capodopere ale artei brâncovenești: decorul bisericii Doamnei din București (1688-1689), tabloul votiv al familiei Cantacuzino din biserica aflată la Filipeștii de Pădure (1692), dar și picturile murale ale Mănăstirii Horezu (1692-1694).

Sculptura este precum în perioada medievală subordonată arhitecturii, de care se leagă organic. Sculptura decorativ-monumentală acoperă dens ancadramentele ușilor și ferestrelor, precum și coloanele. Ea este supusă unei puternice influențe baroce, care duce la dominanța motivelor vegetale compuse în vrejuri. Elementele barocului apusean sunt însă integrate organic în arta autohtonă, dinamismul excentric care caracterizează arta contrareformei lipsește bunăoară. În epoca brâncovenească apar primele motive antropomorfe, de exemplu în ornamentica în basorelief a bisericilor bucureștene Fundenii Doamnei (1699), Colțea (1700) și Stavropoleos (1724-1730), sau în cea a bisericii fostei mănăstiri Berca și a bisericii fostei mănăstiri Văcărești. În decursul secolului al XVIII-lea sculptura monumentală de tradiție brâncovenească a parcurs un proces continuu de bastardizare, evident de pildă în decorul bisericilor din Brădești, Dolj, și Baia de Fier, sau în cel al bisericii Schitului Balamuci.

Influența barocă se manifestă și în decorul care se dezvoltă tot mai abundent pe bordurile pietrelor funerare. Acestea sunt adesea evidențiate prin stemele de familie, inscripția fiind de obicei așezată într-un registru central, ca de pildă în cazul pietrelor funerare ale lui Iordache și Matei Cantacuzino, la Cotroceni, ale Bălașei Cantacuzino și patriarhului Dionisie (ambele la Târgoviște)

În sculptura în lemn predomină ornamentul floral, de remarcat la ușile bisericii mănăstirii Horezu și la cele ale Bisericii Stavropoleos din București. În cazul iconostaselor sunt frecvente motivele fitomorfe, uneori cu figuri de animale. Artele decorative înfloresc

în epoca brâncovenească. Deosebite sunt realizările din domeniul argintăriei, din cel al lemnului sculptat și al broderiei.

Dacă, de-a lungul secolelor, în spațiul românesc, mai degrabă s-au adaptat, ca ecouri târzii, direcții, curente, mișcări artistice din alte culturi, stilul brâncovenesc (care nu se reduce numai la epoca Brâncoveanu, ci și la cea care o preceda, precum și la cea care o urmează) este una dintre puținele manifestări arhitecturale generate în interiorul acestei zone geografice, cu o personalitate atât de puternică încât este recunoscut ca atare și de specialiștii în domeniu din alte țări.

Bibliografie:

1. Florea, Vasile- *Istoria Artei Românești*, Vol III, Chișinău, Editura Hyperion, 1991.
2. Ioan, Augustin - *Ce este și cum arată arhitectura cu specific național?*, Conferință NEC.
3. Lăzărescu Emil, Volum colectiv - *Arta în Țara Românească de la începutul secolului al XVII-lea până în primele decenii ale secolului al XIX-lea*, București, Editura Meridiane, 1970.
4. Manea, Anton Cristina - *Structura și restructurarea marii boierimi din Țara Românească de la începutul secolului al XVI-lea până la mijlocul secolului al XVII-lea*, București, Editura Meridiane, 2003.

Strategia păcii din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu

A Peace Strategy-the Politics of Ruler Brancoveanu

Prof. Luminița Agachi
Colegiul Tehnic „Dimitrie Leonida”
Iași, România

Abstract

Constantin Brancoveanu, a generous founder of the monastic settlements, has paid special attention to Hurez, designed with its intention to become an eternal resting place for himself and his descendants. In the 18th century, the Brancovan style becomes a national one and spreads throughout Wallachia and Transylvania. Brancoveanu's foundation from Sambata-de Sus, is located under the high stone porches of Fagaras Mountains. A Man with a vast culture, he translated partially, from Greek to Romanian, pieces of work of John VI Cantacuzino, and of the Saint: Gregory the Theologian and John Chrysostom.

Keywords: *Founder, culture, architectural style.*

Fiul postelnicului Papa Brâncoveanu și al Stancăi Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu urca pe tronul Țării Românești, la 29 octombrie 1688. Descendent a două mari familii boierești românești, Basarabii și Craioveștii, strănepot al lui Matei Basarab, Constantin Brâncoveanu și urmașul familiei Cantacuzinilor, a fost ultimul domn ortodox al românilor de pretutindeni. Prin întreaga sa viață a definit în chip ortodox desăvârșit cultura politică românească, într-o perioadă tulbură din punct de vedere politico-militar. La 34 de ani, cu sprijinul unchilor săi, stolnicul Constantin Cantacuzino și marele spătar Mihail Cantacuzino, a urcat pe tron fiind susținut de boierii pământeni, cu excepția rudelor fiului nevârstnic al lui Șerban vodă, Gheorghe. Imediat după urcarea pe tron, Brâncoveanu le-a cerut austrieilor garanții că Țara Românească nu va avea un regim de ocupație militară, însă austriecii au refuzat negocierile și în 1690 au intrat cu trupe în principat, cu intenția de a ocupa Bucureștiul. Profund conștient de realitățile politice ale secolelor XVII și XVIII, Voievodul urmărea în această perioadă, în care Țara Românească era prinsă fără apărare între cele trei mari imperii (Habsburg, Țarist și Otoman), o politică de pace cu toate marile puteri. Conflictele între interesele expansioniste a celor trei mari imperii la granițele Țării Românești, vasala otomanilor, credința ortodoxă amenințată de pericolul catolic și islamic, alianțe și înțelegeri secrete, rivalități între puternicele familii boierești, intrigă, trădări și mari averi de apărut - erau realitățile sfârșitului de secol XVII când începea domnia lui Constantin Brâncoveanu. Urmând principiul păstrării bunelor relații cu turcii și a echilibrului în relația cu toate cele trei mari puteri ca bază a politicii sale externe, Brâncoveanu a căutat, în primii ani ai domniei, alianța cu celelalte două principate române, pentru o politică externă unitară.

În momentul în care habsburgii le-au impus românilor trecerea la catolicism, Brâncoveanu a intervenit pe lângă Leopold I pentru apărarea credinței ortodoxe și pentru ca

românii să nu fie forțați să treacă la catolicism. Datorită calităților sale intelectuale și morale deosebite, înainte de a urca pe tronul Țării Românești, a ocupat diferite funcții importante, de mare logofăt în Divanul domnitorului Duca Vodă, precum și al lui Șerban Cantacuzino. Constantin Brâncoveanu nu și-a dorit să ajungă la domnie. La insistențele boierilor și a promisiunilor de a fi sprijinit la domnie cu devotament de către aceștia, Constantin Brâncoveanu a acceptat urcarea pe tron, imediat după moartea lui Șerban Cantacuzino care l-a dorit și i-a lăsat „pecetea” domnească. În aceste împrejurări, afirmațiile domnitorului sunt concludente *„Domnia aceasta, eu mi o pohtesc, ca să-mi înnulțesc grijile și nevoile ... în vremi ca acestea turburate, incongiurați de oști de vrășmași”*.

Constantin Brâncoveanu este unul dintre cei mai fervenți apărători ai ortodoxismului, motiv pentru care Biserica ortodoxă l-a santificat împreună cu copiii. Pe plan european au loc numeroase transformări de ordin religios și politic între Imperiul Habsburgic – purtător al catolicismului – și Imperiul Otoman, care dorea să-și consolideze puterea politică în Europa. Domnitorul are meritul de a fi putut stăvili o mișcare iezuită deosebit de puternică și în plină ascensiune, care a dus la acea diversiune prin care mitropolitul Ardealului, Atanasie Anghel, a optat pentru greco-catolici. Pentru ca aceste mișcări și influențe să nu pătrundă în spațiul Țării Românești, Brâncoveanu a folosit o serie de mijloace, de actualitate și astăzi, prin care a reușit să mențină și chiar să promoveze spiritul ortodox. La urcarea pe tron, Țara Românească era prinsă în încheștarea imperiilor care-și disputau hegemonia asupra acestei părți a continentului. Cu toate acestea Brâncoveanu a reușit să asigure pentru supușii săi un răgaz de liniște și de stabilitate, prin menținerea relațiilor tradiționale cu Sublima Poartă și prietenești cu Habsburgii și cu Imperiul lui Petru cel Mare.

Constantin Brâncoveanu fusese ales domn într-un moment care putea fi decisiv pentru politica Țării Românești: tocmai se afla în drum delegația trimisă la Viena de Șerban Cantacuzino, ca să jure credință împăratului și să declare pe față Țara Românească de partea Ligii, rupând vechile legături cu Poarta. Noul domn a confirmat instrucțiunile soliei, a admis depunerea jurământului și încheierea tratatului, condiționând însă aplicarea lui de prezența trupelor austriece în număr suficient în Țara Românească. Brâncoveanu scria lui Constantin Bălăceanu, unul dintre solii trimiși la Viena: *„Încă nu este vremea a ceea ce gândești, că turcul și tătarul încă este în puterea lor”*. A fost primul domnitor român „care a aplicat în mod conștient, în politica externă europenizarea, ceea ce presupune o strategie a păcii, întemeiată pe negocieri, relații personale, corespondență secretă, stimularea relațiilor culturale și artistice, receptivitate și asimilare a ceea ce se numea spirit european”. Anii domniei lui Brâncoveanu au fost marcați de un progres economic, de inițiative de

modernizare a aparatului statal, de reformare a sistemului fiscal. Brâncoveanu a organizat cancelaria statului în vederea întreținerii raporturilor cu puterile străine. Epoca brâncovenească s-a deschis influențelor occidentale care au început să prevaleze asupra celor orientale. Principalele direcții ale politicii lui Constantin Brâncoveanu au fost: întărirea rolului domniei; reorganizarea sistemului fiscal; promovarea unor relații strânse cu Moldova și Transilvania. Până în anul 1709, Constantin Brâncoveanu a menținut o politică echilibrată între Imperiul Otoman, căruia îi era vasal, și Sfântul Imperiu Roman (Habsburgic), a cărui expansiune ajunsese până la hotarele Țării Românești. În schimbul acceptării dublării haraciului către Înalta Poartă, Constantin Brâncoveanu era întărit pe viață domn al Țării Românești de către sultanul Mustafa al II-lea, în anul 1703, la Adrianopol. În anul 1706 și-a asumat instaurarea unei guvernării proprii, înlăturându-l pe Mihail Cantacuzino din dregătoria de mare spătar, act ce a condus la izbucnirea unui conflict deschis cu Cantacuzinii. Deși în planul politicii externe aceștia aveau afinități pro-ruse, n-au ezitat să uneltească împotriva lui Constantin Brâncoveanu la Înalta Poartă, aducându-i diverse acuze, pentru a obține mazilirea acestuia și a urca pe tronul muntean un membru al familiei lor. Relațiile diplomatice cu Viena s-au reluat în secret, Brâncoveanu reușind să evite cu abilitate implicarea Țării Românești în războiul dintre Liga Sfântă și Imperiul Otoman. La 30 ianuarie 1695 Brâncoveanu a primit titlul de Principe al Sfântului Imperiu de la austrieci și dreptul de a cumpăra proprietăți, de a construi și de a primi refugiu pentru el și întreaga sa familie în Transilvania. Regele Ludovic al XIV-lea al Franței era aliatul turcilor și ostil habsburgilor, cu care era în conflict pentru mărirea sferei de influență în sud-estul Europei, și în consecință ambasadorul Franței la Constantinopol a acționat pentru obținerea mazilirii domnitorului Brâncoveanu și înlocuirea lui cu un domnitor străin, devotat intereselor politice franceze. Împăratul, văzând că domnul nu se declară împotriva turcilor, trimise pe Bălăceanu cu un detașament condus de generalul Heissler (1689). Brâncoveanu chemă atunci în ajutor pe tătari și alungă pe imperiali din țară. După aceea oștile românești, turcești și tătărești, în frunte cu domnul Țării Românești, trec în Transilvania și înving la Zămești pe austrieci: Heissler este luat prizonier, iar Constantin Bălăceanu cade în luptă (11/21 august 1690). Poarta, cu ajutorul lui Brâncoveanu, ridică în scaunul principatului ardelean pe Emeric Thokoly, care nu se poate menține decât scurt timp. În anii următori, până la încheierea păcii, Brâncoveanu caută să fie bine cu amândouă părțile, dar sprijinindu-se în fapt pe turci. Aceștia îi răsplătesc ajutorul, confirmându-i, după iscălirea păcii de la Karlowitz (1699), domnia pe viață.

Politica lui Brâncoveanu față de austrieci era plină de neîncredere, din pricina temerii de intențiile lor de anexare și de catolicizare. Constantin, stolnicul Cantacuzino scria în taină

agentului său la Moscova: „Nu avem nici o nădejde în nemți, precum n-am avut niciodată mai înainte, și ne rugăm lui Dumnezeu ca să nu avem niciodată a face cu dânsii”.

Sfârșitul domniei lui Brâncoveanu, s-a produs în momentul în care turcii l-au bănuit că ar unelti împotriva lor, încercând să se alieze în secret cu austriecii sau rușii. În 1710-1711 în Molodva, Dimitrie Cantemir, trece fățiș de partea lui Petru cel Mare al Rusiei. Brâncoveanu, refuză să participe la această alianță, din prudență, dar după ce doi veri ai lui trec la Cantacuzini, suspiciunea Porții persistă. După ce împăratul austriac îi conferă titlul de „principe al Sfântului Imperiu”, otomanii devin din ce în ce mai suspicioși. El, a dus mai multe tratative în secret cu țarul Rusiei și împăratul austriac, dar s-a ferit să facă pasul hotărâtor, cât timp i s-a părut că turcul e încă tare. În august 1690, când Brâncoveanu a trecut Carpații către Ardeal, alături de principele transilvănean proturc, Thokoly, și i-a învins pe austrieci la Zămești, ginerele său Constantin Bălăceanu, murea ca general în armata austriacă! Constantin Brâncoveanu a încercat în timpul domniei sale să pună la adăpost țara Românească și să sprijine și celelalte două provincii românești, Moldova și Transilvania.

Într-o lume a realităților politice cu evoluție sinuoasă, dictate de interesele și capriciile cancelariilor europene, singurul mijloc de păstrare a autonomiei era adoptarea unei politici suple, adaptabile cu ușurință fluctuațiilor Istanbulului sau Vienei. Brâncoveanu trebuia să facă în așa fel încât niciodată să nu rămână singur în fața turcilor și să nu aibă doi dușmani deodată. Faptul că a domnit 26 de ani în vremuri așa de tulburi indică faptul că a fost înzestrat de Dumnezeu cu calități alese, fiind totodată și un om al realismului. Să nu uităm că în timpul domniei sale a fost contemporan cu 12 patriarhi de Constantinopol, Moldova schimbând 12 domni, iar la Istanbul într-un singur an schimbându-se nu mai puțin de 4 viziri. Este demn de menționat faptul că Poarta l-a confirmat în câteva rânduri ca domn pe viață, oferindu-i și tronul Moldovei, pe care l-a refuzat.

Bibliografie:

1. *Martiriul Sfinților Brâncoveni* - ediție redactată și îngrijită de Desartovici, L. S. - Editura, București, Editura Sophia, Alexandria, Editura Cartea Ortodoxă, 2005.
2. Căndea, Virgil (coord.) - *Istoria Românilor*, V, Editura Enciclopedică, București, 2003.
3. Dvornik, Francis - *Slavii în istoria și civilizația Europeană*, traducere Diana Stanciu, Editura All Educational, București, 2001.
4. Ionescu, Ștefan - *Epoca brâncovenească. Dimensiuni politice. Finalități culturale*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981.
5. Mantran, Robert (coord) - *Istoria Imperiului Otoman*, traducere de Cristina Bârsan, Editura BicAll, 2001.

Constantin Brâncoveanu – domnitor și ctitor de cultură

Constantin Brancoveanu - Ruler and Founder of Culture

Prof. Veronica Ionela Catană
Liceul Tehnologic „Ștefan Anghel” - Băilești, jud. Dolj

Prof. Simona Elena Copăcescu
Colegiul Național „Elena Cuza” - Craiova, jud. Dolj

Abstract

Constantin Brancoveanu's reign (1688-1714) marks an important point in the evolution of the Romanian culture and art. A complex personality, doubled by a martyrical and courageous spirit, Constantin Brancoveanu took a permanent struggle to preserve national identity and Christian faith during the Ottoman Dominion. Voivode Constantin Brancoveanu was the protector of the printing press, maintaining an intense printing activity, but also he was the ruler of his own architectural style – the "Brancovan style". He supported the economic and cultural progress, surrounded himself with great personalities of culture and founded schools of all levels. He remained in the memory of the Romanian people for his strong faith manifested in front of the Turkish sultans and suffered a martyrical death for the right faith and for Christ, together with his four sons. The Romanian Orthodox Church declared him a saint and a martyr and thus provided an example of bravery and courage, dignity and sacrifice at the same time.

Key words: protector, reign, culture, martyr, sacrifice.

Domnia lui Constantin Brâncoveanu, 1688-1714, marchează un punct important în evoluția culturii și artelor pe teritoriul Țării Românești. Un astfel de domnitor curajos și credincios și-a început activitatea în împrejurări grele pentru Țara Românească, în timpul unui îndelungat război între turci și austrieci. Printr-o diplomatie rafinată, ilustrul domn, a știut să păstreze legături de prietenie cu toți, astfel încât țara să fie scutită de jafuri și nenorociri. Constantin Brâncoveanu era nepotul de soră al fostului domnitor al Țării Românești, Șerban Vodă Cantacuzino, remarcat pentru meritele sale deosebite în viața politică, dar și pentru preocupările sale intelectuale fiind cunoscător al limbilor greacă, latină și slavonă. Viața sa de familie se definitivează atunci când se căsătorește cu Maria, nepoata de fiu a domnitorului Antonie din Popești, împreună cu care are 11 copii: patru băieți și șapte fete. În timpul domniei sale au fost ridicate biserici și mănăstiri, s-au deschis școli de toate nivelurile, s-au tipărit cărți în diferite limbi, au fost sprijiniți și încurajați oameni de cultură, s-au împărțit ajutoare materiale multor așezăminte monahale din țară și străinătate.

Personalitate complexă a culturii românești, dublată de un spirit jertfelnic și îndrăzneț, Constantin Brâncoveanu a dus o luptă permanentă pentru păstrarea identității naționale și a credinței creștine în vremuri de stăpânire otomană. A fost, nu numai un bun organizator al vieții de stat, al artei și culturii românești, ci și un neclintit mărturisitor și promotor al credinței creștine.

În timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu au trăit la București numeroși oameni de cultură și de carte printre care și unchiul său, stolnicul Constantin Cantacuzino, renumit istoric, cu studii la Padova, care a început o *Istorie a Țării Românești* pe care nu a reușit să o termine. De asemenea, a fost un mare sprijinitor al Academiei domnești de la Mănăstirea Sfântul Sava din București, pe care a reorganizat-o așezând la conducerea ei pe învățatul grec Sevastos Kyminitis. În incintele unor mănăstiri funcționau școli în care se predă în limba slavonă și română, unele chiar în mediul rural.

Domnitorul și-a asumat rolul de protector al tiparului prin activitatea sa intensă în acest sens. Astfel, domnia sa începe printr-un act de cultură, prin apariția *Bibliei de la București*, prima ediție integrală în limba română, operă de mari proporții pentru acel timp (944 pagini, format mare, pe două coloane, cu literă mărunță). Tipărirea începuse încă din timpul lui Șerban Cantacuzino, la 5 noiembrie 1687; un prim tiraj era terminat în septembrie 1688, deci în timpul vieții acestuia. Tot în această perioadă s-au înființat tipografii noi: la Buzău 1691, prin strădanile mitropolitului Mitrofan, la Snagov după anul 1694, la Râmnicu Vâlcea după anul 1705, la Târgoviște în anul 1708, toate prin grija și osteneala lui Antim Ivireanul. Având tipar în mai multe locații au apărut și multe cărți, fie de teologie, fie de învățătură sau de combatere a catolicismului care pusesese stăpânire pe Transilvania, toate în limba română, slavonă, greacă și chiar arabă. Cu sprijinul permanent al domnitorului, mitropolitul Antim Ivireanul creează o perioadă de maximă înflorire a culturii românești marcată de începuturi greoaie și nesigure.

Moștenirea culturală pe care ne-a lăsat-o domnitorul prin grija față de tipar și înființarea de școli, este dublată de permanenta atenție pe care Brâncoveanu o acordă construcțiilor de biserici și mănăstiri. Încă înainte de a ajunge la cârma țării, voievodul ctitorește două biserici, una la Potlogi și alta la Mogoșoaia lângă București, adevărate mărturii pentru eternitate. În vara anului 1690, pune piatra de temelie a Mănăstirii Hurezi, din județul Vâlcea, cea mai de seamă ctitorie a sa, cu hramul Constantin și Elena, cu ziduri rezistente, cu turnuri de apărare și cu multe dependințe în interior. În pronaosul bisericii acestei mănăstiri era pregătit mormântul domnitorului și al soției sale, însă din păcate, planurile nu s-au dus la îndeplinire până la capăt. Ceea ce a urmat în viața voievodului creștin a marcat întreaga creștinătate prin perseverența, curajul, credința și jertfelnicia de care a dat dovadă, până în ultima clipă domnitorul. În Oltenia a refăcut din temelii biserica mănăstirii Mamul, pe locul unei biserici de lemn ctitorită de frații Buzești și Brâncoveni, veche ctitorie a boierilor Craiovești și a lui Matei Basarab, în care erau îngropați membri ai familiei Brâncoveanu.

Îmbinarea armonioasă între arhitectură, pictură murală și sculptura tradițională autohtonă, aduc în prim plan crearea unui stil propriu numit stilul brâncovenesc. Denumirea de stil brâncovenesc sau artă brâncovenească este folosită în istoriografia românească și reprezintă un sincretism între tradițiile artistice locale și alte influențe occidentale care dăinuiau în acele timpuri. Profunzimea sintezei brâncovenești dintre credință și cultură, dintre valorile artistice ale Răsăritului și Apusului, s-a dezvoltat creativ într-un stil artistic distinct în istoria civilizației europene.

În București a ctitorit trei biserici, tot pe locul unora mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau Grecesc, demolată în secolul trecut, biserica mănăstirii Sfântul Sava, demolată tot secolul trecut și biserica Sfântul Gheorghe Nou, prezentă și azi în centrul capitalei, ultima adăpostește trupul domnitorului adus de soția sa, în ascuns, în anul 1720. Lanțul construcțiilor de biserici nu se oprește aici pentru credinciosul voievod român, ci continuă cu ridicarea unei biserici în satul Doicești din Dâmbovița împreună cu unchiul său spătarul Mihai Cantacuzino și mănăstirea din Râmnicu Sărat închinată mănăstirii Sfânta Ecaterina din Muntele Sinai. În Transilvania, a zidit o biserică în Făgăraș, alta în Ocna Sibiului, precum și Mănăstirea Sâmbăta de Sus, un adevărat monument de artă religioasă reprezentativ pentru epoca brâncovenească.

Relațiile amiabile pe care le-a păstrat domnitorul cu Transilvania și Moldova se observă și din daniile pe care acesta le oferea bisericii Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului, pe care au ajutat-o și alți înaintași de-ai săi. Mitropoliei din Alba Iulia i-a acordat, în anul 1698, o subvenție anuală de 6.000 de aspri, ca să-i fie „de întărire și ajutor întrucât o știm ca pe o corabie ce se leagănă în mijlocul valurilor mării”.

După anul 1701, când mitropolitul Atanasie Anghel a acceptat unirea cu biserica „Romei”, domnitorul a trimis scrisori de încurajare tuturor românilor greu încercați în aceste vremuri tulburi, sfătuindu-i să rămână statotnici în dreapta credință strămoșească. Starea de maximă înflorire bisericească și culturală din Țara Românească ia sfârșit prin înlăturarea din scaun a lui Constantin Brâncoveanu. Numeroase denunțuri și intrigi ale rivalilor săi de la Constantinopol, precum și faptul că în timpul războiului ruso-turc din 1711, unul din boierii săi au trecut de partea rușilor, i-au determinat pe cărmuitorii turcilor să-l bănuiască de necredință și să-l înlăture din scaun. A urmat o perioadă pentru domnitor și pentru familia sa, puternic încercată de lovituri și umilințe greu de imaginat. Obligat să meargă la Istanbul împreună cu soția și cei 11 copii, Brâncoveanu este găsit vinovat pentru trădare și închis în închisoarea celor șapte turnuri, Edicule. Gravitatea situației este dată și de faptul că totul se petrecea chiar în săptămâna Patimilor când întreaga creștinătate se

pregătea de comemorarea jertfei lui Hristos pe cruce. Perseverența sa și nemaiîntâlnita credință ascunsă într-un suflet de domnitor puternic și neînfricat, îi împing pe turci să-l decapiteze pe voievod și pe cei patru fii ai săi în public, demonstrând participanților că nesupunerea religioasă și politică atrag după ele nenorociri și chiar moarte. Tabloul morbid la care asistă soția domnitorului împreună cu fiicele și ginerii săi, nu poate fi descris în cuvinte. Plini de otravă sufletească și cu speranțele năruite, aceștia doresc să se întoarcă în țară, însă nu le este permis, fiind mai întâi închiși în Asia Mică și apoi lăsați să revină pe meleagurile natale. Impresionant este nu numai faptul că a rămas neclintit în credința sa, chiar și la apropierea morții, ci faptul că a avut curajul de a-l mărturisi pe Hristos și în ultimele clipe ale vieții sale. Astfel, istoria mărturisește că Brâncoveanu sfârșește demn în fața otomanilor încurajându-și în permanență fiii, cu următoarele cuvinte: „*Copiii mei, fiți curajoși! Am pierdut tot ce aveam pe lumea aceasta; să ne mântuim cel puțin sufletul, spălându-ne păcatele în sângele nostru!*”

Încă de la bun început, de la urcarea pe tron domnitorul dovedește acte de curaj și își asumă responsabilitatea pentru întreaga țară pe care o conduce și pentru poporul pe care îl cârmuia. Astfel, într-o scrisoare cu data de 31 decembrie 1688, adresată țarului rus și țarinei, Constantin Brâncoveanu scria: „*Shujba mea este să îndur nevoile și să rabd năpăstile și chiar să-mi vărs sângele în numele lui Hristos și al Domnului nostru Dumnezeu pentru credință, pentru a mea sfântă, ortodoxă și apostolească biserică, singura adevărată și deopotrivă pentru țara noastră*”. După această dovadă de necontestat a credinței și iubirii nemărginite față de țara și neamul său, Constantin Brâncoveanu a fost păstrat în istorie ca fiind domnitorul cel mai apreciat și respectat. Un sprijinitor prin cuvânt și faptă al Ortodoxiei, un voievod care a plecat cu fruntea sus din această lume plină de intrigi și răutate, lăsând în urma sa un exemplu concret de vitejie și demnitate. Prezența monumentelor pe care le-a realizat în timpul vieții constituie un argument al cinstirii și slăvirii sale pentru eternitate. Credința continuă în Dumnezeu, mijloacele materiale de care dispunea în calitate sa de conducător și preocuparea sa pentru cultură și artă, au avut ca urmare înălțarea a numeroase mănăstiri și biserici.

Bibliografie:

1. Cristea, Gherasim, - *Viața Sfântului Martir Constantin Vodă Brâncoveanu*, Editura Episcopiei Râmnicu Vâlcea, 2001.
2. Ionescu, Ștefan - *Epoca brâncovenească*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1981.
3. Păcurariu, Mircea - *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994.

Constantin Brâncoveanu – făuritor de cultură Constantin Brâncoveanu - a Creator of Culture

Prof. învă. primar Diana Raftiu

*Școala Gimnazială „Virgil Iovănaș”
Șofronea, Arad, România*

Abstract

This paper presents us the prince Constantin Brâncoveanu, seen as a highly cultivated man. Constantin Brancoveanu was the prince of Wallachia between 1654-1714. His 26 years of reign were a period of great cultural and artistic prosperity. During his reign, it was typed the first edition of the Bible in the Romanian language (1687). During his time, there were also built many churches and monasteries. Therefore, Constantin Brancoveanu was a great founder of culture and holy houses, a protector of orthodoxy, an important person from the history of the Romanian people.

Key words: *Brancoveanu orthodoxy, monasteries, churches, the Bible*

La 28 octombrie 1688 înceta din viață Șerban Vodă Cantacuzino, domnul Țării Românești, în timpul căruia s-a început tipărirea primei ediții integrale a *Bibliei* în limba română. În aceeași zi boierii munteni au ridicat în scaunul de domnie pe nepotul de soră al celui decedat, logofătul Constantin Brâncoveanu. Acesta cunoștea greaca, latina și slavona, fiind chemat de tânăr în slujba domnească sub Gheorghe Duca și Șerban Cantacuzino, ajungând în cele din urmă, mare logofat. Și-a început domnia în împrejurări grele pentru Țara Românească, în timpul unui îndelungat război între turci și austrieci. Noul domn, printr-o diplomatie deosebită, a știut să păstreze legături de prietenie cu toți, astfel ca țara să fie scutită de jafuri și pustiiri din partea unor oști străine. Cei 26 de ani de domnie reprezintă din acest punct de vedere o epocă de maximă strălucire culturală și artistică. S-au ridicat biserici și mănăstiri, s-au deschis școli de toate gradele, s-au tipărit cărți în diferite limbi, au fost sprijiniți și încurajați oamenii de carte, s-au acordat ajutoare materiale multor așezăminte bisericesti ortodoxe căzute sub dominație otomană.

În timpul lui Constantin Brâncoveanu au trăit la București numeroși învățați străini, fie reprezentanți ai culturii italiene, fie ai celei grecești. Pe lângă învățații străini, și-au

desfășurat activitatea și numeroși oameni de carte români: stolnicul Constantin Cantacuzino, renumit istoric, cu studii la Padova, care a început o *Istorie a Țării Românești*, frații Radu și Șerban Greceanu, primul din ei fiind „cronicarul oficial” al domniei lui Brâncoveanu, cu o însemnată lucrare istorică, Radu Popescu, cu o cronică privind întreaga istorie a Țării Românești, frații David și Teodor Corbea, renumitul psaltist „Filotei sin agai Jipai”, de la care a rămas prima *Psaltichie* românească cunoscută, episcopii Mitrofan și Damaschin de la Buzău, mitropolitul Teodosie și urmașul său, marele cărturar Antim, originar din Ivria (Gruzia), la care se adaugă mai mulți copişti de manuscrise românești, clerici sau mireni.

Constantin Brâncoveanu a sprijinit Academia Domnească de la mănăstirea Sfântul Sava din București, pe care a reorganizat-o, numind în fruntea ei pe învățatul grec Sevastos Chimenitul, urmat de Marcu Porfiropol. În 1707 domnitorul a procedat la o nouă reorganizare a ei, cu ajutorul câtorva cărturari ai vremii. Academia era organizată ca o Facultate de Litere și Filosofie din cadrul universităților apusene. Paralel cu Academia de la Sfântul Sava, funcționau și alte școli, în incinta unor mănăstiri, în care se predă în slavonește și românește. Astfel au fost școlile de la mănăstirile Sfântul Gheorghe Vechi și Colțea, amândouă în București, care pregăteau dieci pentru cancelariile domnești, preoți și dascăli. În câteva mănăstiri au luat ființă biblioteci renumite, cu lucrări procurate în mari centre culturale din Apus, tiparite în limbi clasice sau de circulație, în diferite epoci. Între ele s-au remarcat biblioteca de la mănăstirea Mărgineni a lui Constantin Cantacuzino, fondată de tatăl acestuia, precum și biblioteca mănăstirii Hurezi, fondată chiar de Constantin Brâncoveanu.

Domnul muntean a fost și un ocrotitor al tiparului. Domnia lui începe printr-un act de cultură și anume prin apariția *Bibliei de la București*, prima ediție integrală a ei în limba română, operă de mari proporții pentru acel timp (944 pagini format mare, pe două coloane, cu literă măruntă). Tipărirea începuse încă din timpul lui Șerban Cantacuzino, la 5 noiembrie 1687; un prim triaj era terminat în septembrie 1688, deci în timpul vieții acestuia. Al doilea triaj s-a terminat abia în noiembrie 1688, sub noul domnitor. Potrivit unei note dintr-o altă tipăritură, Brâncoveanu, ca mare logofăt, a fost „ispravnicul” lucrării de tipărire a acestei prime *Bibliei* românești. Era o operă de colaborare a cărturarilor români de pretutindeni. Pe lângă tipografia mai veche înființată în anul 1678 la București de către mitropolitul Varlaam, s-au pus bazele altor câteva tipografii noi: la Buzău în 1691 prin strădaniile episcopului Mitrofan (fost episcop de Huși), la Snagov, după 1694, la Râmnicu Vâlcea în 1705, la Târgoviște în 1708, toate prin osteneala lui Antim Ivireanul care a fost ales în 1705 episcop la Râmnic, iar în anul 1708 mitropolit. S-au tipărit cărți de slujbă, de teologie, de învățătură, de combatere a catolicismului și calvinismului, toate în limbile română, greacă, slavonă și

chiar arabă. De pildă, în tipografia înființată de episcopul Mitrofan de Buzău, s-au imprimat *Mărturisirea Ortodoxă* a lui Petru Movilă, în românește (1691), cele 12 *Mineie* cu tipicul, *Paremiile* și *Sinaxarul* în românește (1698). În tipografia de la București, pusă din 1691 sub conducerea ieromonahului Antim Ivireanul, au apărut mai multe cărți de slujbă sau învățătură, între care și un frumos *Evangelhiar* greco-roman (1693). În cea de la mănăstirea Snagov, îndrumată tot de Antim, s-a tipărit un *Liturghier* greco-arab în 1701, prima carte imprimată cu litere arabe, la rugămintea patriarhului Atanasie Dabas al Antiohiei. Reîntors la București, Antim Ivireanul va imprima noi cărți în românește și grecește, precum și un *Ceaslov* greco-arab, cerut de același patriarh. După ce a ajuns episcop la Râmnic, Antim Ivireanul a început șirul unor tipărituri românești, menite să ducă la triumful deplin al limbii române în slujba bisericească. Astfel, în anul 1706 s-au tipărit *Liturghierul* și *Molitvelnicul*, primele ediții românești ale acestor cărți în Muntenia. Ca mitropolit, din anul 1708, Antim Ivireanul a continuat editarea de cărți de slujbă în românește la Târgoviște (*Liturghierul*, *Molitvelnicul*, *Octoihul*, *Catavasierul*, *Ceaslovul*, *Psaltirea*). Trebuie notat că toate erau traduse de însuși mitropolitul Antim într-o frumoasă limbă românească, deosebit de expresivă, încât traduceri sale se folosesc până în prezent. În felul acesta, Antim Ivireanul, sprijinit de domn, a rămas în istoria Bisericii noastre drept creatorul „limbii liturgice românești”. Cele peste 60 de cărți tipărite de Antim, la care se adaugă cele aproximativ 15 de la Buzău, reprezintă o perioadă de maximă înflorire a tiparului la noi, aceasta fiind și o urmare a sprijinului generos al domnitorului.

În același timp, Constantin Brâncoveanu se numără printre marii ctitori de lăcașuri sfinte din trecutul nostru. Încă înainte de a ajunge domn a ridicat două biserici, una la Potlogi și alta la Mogoșoaia, lângă București. În vara anului 1690 a pus piatra de temelie a celei mai de seamă din ctitoriile sale, mănăstirea Hurezi sau Horezu, cu hramul Sfinții Împarați Constantin și Elena, cu ziduri și turnuri de apărare, cu numeroase clădiri în incintă. Biserica mare a fost împodobită cu fresce de către renumitul zugrav Constantinos. Se remarcă în chip deosebit scenele legate de viața împăratului Constantin, dar mai ales un impresionant șir de personaje ale vieții politice din trecut: neamul Basarabilor, al Cantacuzimilor și membrii familiei domnitoare: Constantin Vodă Brâncoveanu cu cei patru fii și doamna Maria cu patru fete, toate în pronaos. Tot în pronaos era pregătit și mormântul în care să fie așezat spre veșnică odihnă trupul domnitorului și al soției sale. Tot în Oltenia a refăcut din temelie mănăstirea Mamul, pe locul unei biserici de lemn ctitorită de frații Buzești și Brâncoveni. Veche ctitorie a boierilor Craiovești și a lui Matei Basarab, în care erau îngropați și membri ai familiei Brâncoveanu. În București a ctitorit trei biserici, tot pe locul unora mai vechi:

biserica Sfântul Ioan cel Mare sau Grecesc, biserica mănăstirii Sfântul Sava și biserica mănăstirii Sfântul Gheorghe Nou. În această biserică au fost depuse și osemintele ctitorului, în anul 1720, aduse în ascuns de soția sa, doamna Maria. În afară de aceste mănăstiri și biserici, ridicate în întregime de binecredinciosul domn, a mai făcut o seamă de îmbunătățiri și refaceri la multe altele, ca mănăstirile Cozia, Arnota, Bistrița, Strehaia, Sadova, Gura Motrului, Dintr-un lemn, Curtea de Argeș, Dealu, Snagov, bisericile Domnească și Sfântul Dumitru din Târgoviște etc. În Transilvania a zidit o biserică în Făgăraș, alta în Ocna Sibiului, precum și mănăstirea Sâmbăta de Sus, cea din urmă distrusă cu tunurile în veacul al XVIII-lea, din dispoziția autorităților habsburgice și refăcută abia în prima jumătate a secolului XX. În Constantinopol a zidit biserica Sfântul Nicolae din cartierul Galata, la mănăstirea Sfântul Pavel din Muntele Athos a făcut un paraclis și o trapeză, iar la Ismail, pe malul stâng al Dunării, a ridicat o biserică cu hramul Sfântul Gheorghe. Toate bisericile ctitorite au fost împodobite cu frumoase picturi în frescă de către cei doi renumiți zugravi ai epocii Părvu Mutu, român, fiu de preot din Câmpulung, care a zugrăvit mai cu seamă ctitoriile Cantacuzinilor (dar și biserica Sfântul Gheorghe Nou) și grecul Constantinos, pictorul preferat al lui Constantin Brâncoveanu, care a format o adevărată „școală” de zugravi, mai ales la Hurezi și care îi vor continua munca.

Un alt aspect din domnia lui Constantin Brâncoveanu, care trebuie subliniat, îl constituie ajutorul său permanent acordat așezămintelor bisericești din Balcani și Orientul Apropiat, căzute sub dominație turcească. Aminteam mai sus că Antim Ivireanul a tipărit zeci de cărți în limba greacă, răspândite în cuprinsul patriarhiilor din Constantinopol, Alexandria și Ierusalim. Unele din ele erau cărți de apărare a Ortodoxiei împotriva catolicilor și calvinilor, altele erau cărți de slujbă. S-au mai tipărit și două cărți greco-arabe pentru bisericele din cuprinsul Patriarhiei ortodoxe arabe a Antiohiei. În tiparnița arabă oferită patriarhului Atanasie Dabas și instalată în Alepul Siriei s-au imprimat apoi alte cărți liturgice sau de învățătură pentru credincioșii ortodocși de limbă arabă. Pentru Biserica ortodoxă din Ivria (Gruzia sau Georgia) s-au tipărit cărți la Tbilisi, meșter tipograf fiind Mihail Istvanovici, trimis acolo de Constantin Brâncoveanu și mitropolitul Antim, la rugaminta regelui Vahtang VI al Georgiei.

O grijă deosebită a arătat românilor din Transilvania și Bisericii lor. Menționez mai sus că a ctitorit aici trei lăcașuri de închinare, la Făgăraș, Ocna Sibiului și Sâmbăta de Sus. A dăruit numeroase ajutoare bisericii Sfântul Nicolae din Scheii Brașovului, pe care au ajutat-o, de altfel, și mulți dintre înaintașii săi. Mitropoliei din Alba Iulia i-a acordat în 1698, o subvenție anuală de 6.000 de aspri, ca sa-i fie „de întărire și ajutor, întrucât o știm ca pe o

corabie ce se leagă în mijlocul valurilor mării”, iar la 15 iunie 1700 i-a dăruit moșia de la Merișani, în părțile Argeșului. Ucenicul lui Antim Ivireanul, Mihail Istvanovici, a fost trimis în 1699 la Alba Iulia, unde a tipărit un *Chiriacodromion* (o ediție revăzută a *Cazaniei lui Varlaam* de la Iași, din 1643) și o *Bucovină*, adică un *Abecedar*. După 1701, anul în care mitropolitul Atanasie Anghel din Alba Iulia a acceptat „unirea” cu Biserica Romei, Constantin Brâncoveanu a trimis scrisori de încurajare către românii din Scheii Brașovului sfătuindu-i să rămână statornici în dreapta credință. Cărțile românești tipărite în timpul domniei lui au cunoscut o largă circulație în Transilvania, ajungând până în Maramureș. Unele erau dăruite de el însuși, după cum arată însemnările făcute pe ele de anumiți preoți.

Starea de maximă înflorire bisericească și cultural-artistică din Țara Românească s-a sfârșit odată cu înlăturarea din scaun a lui Constantin Brâncoveanu. Numeroase intrigi ale dușmanilor săi la Constantinopol, precum și faptul că în cursul războiului ruso-turc din anul 1711 unul din boierii săi a trecut de partea rușilor, au făcut pe turci să-l bănuiască de „necredință” față de ei și să-l înlăture din scaun. Dus la Constantinopol împreună cu familia sa și o parte din averi – încă din martie 1714, în săptămâna Patimilor – au fost aruncați în cunoscuta închisoare a celor șapte turnuri (Edicule). În timp ce se aflau în închisoare, li s-a promis că vor scăpa cu viață dacă vor îmbrățișa religia mahomedană, propunere pe care evlaviosul domn a respins-o cu hotărâre. În ziua de 15 august 1714, la praznicul Adormirii Maicii Domnului, tocmai când domnitorul împlinea 60 de ani, au fost duși cu toții spre locul de osândă. Fostul său secretar pentru limbile apusene, Anton Maria del Chiaro din Florența, relatează că, înainte de a fi uciși, domnitorul a dat fiilor săi acest ultim îndemn: „Copiii mei, fiți cu curaj! Am pierdut tot ce aveam pe lumea aceasta; să ne mântuim cel puțin sufletul, spalându-ne păcatele în sângele nostru!”. Așadar, Constantin Brâncoveanu a fost un mare „ctitor” de cultură și de lăcașuri sfinte, un sprijinitor prin cuvânt și faptă al Ortodoxiei de pretutindeni, o figură de seamă din istoria neamului românesc.

Bibliografie:

1. Solomon, V.; Solomon, Const. - *Biblia de la București (1688)*, Tecuci, 1932.
2. Firmin, Didot, A. - *Histoire de la typographie*, Paris, 1882, col. 706, apud Badara, Doru. *Tiparul românesc la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea*, Brăila, Editura Istros, 1998.
3. Șerbănescu, N. - *Antim Ivireanul tipograf*. În: *Biserica Ortodoxă Română*, LXXIV, 1956, nr. 8 – 9.
4. Iorga, Nicolae - *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688 – 1821)* Ediție îngrijită de Barbu Theodorescu. vol. I. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1969.

Educația științifică în țările române la sfârșit de secol XVII și început de secol XVIII

Scientific Education in the Romanian Principalities at the End of the 17th Century and the Beginning of the 18th Century

*Profesor Popovici Anca
Colegiul Spiru Haret
Ploiești, județul Prahova*

Abstract

The article reflects my attempts to answer some questions about the organization of the educational system during the reign of the Wallachian Prince Brancoveanu and the approach to science teaching at that time. The article lays emphasis on the organization of the schools and the curriculum design, which, according to the neo-Aristotelian theory, included science subjects alongside arts subjects. The article also brings forth professors who at that time had studied at renowned universities in Europe and who worked to raise the level of the educational system in the Romanian principalities. Their mobility can be compared to globalization as far as the spreading of knowledge in Europe is concerned.

Keywords: *artistic, flowering, economic, culture, policy*

Învățământul este una din puținele activități umane, poate singura, care s-a desfășurat din cele mai vechi timpuri, fără întrerupere, până în prezent. Toate societățile și-au pus problema educării noilor generații. Care ar fi noțiunile cele mai folositoare lor și care ar fi maniera în care tinerii să și le însușească? Deși experiența didactică este vastă în timp și spațiu, noi acum trăim un șir infinit de variabile legislative, și atunci îmi pun firesc întrebarea, cum era pe vremea lui Brâncoveanu? Cu mai bine de trei sute de ani în urmă cum era școala? Matematică se făcea? Posibilitățile de informare directă sunt reduse și greu accesibile, totuși experiența strămoșilor ar trebui cunoscută și folosită.

Cuvântul „matematică” provine din grecescul „mathema”, care înseamnă „cunoaștere”, „știință”. Din acesta a derivat adjectivul „mathematikos”, cu sensul „referitor la știință”. Cuvântul grecesc a fost preluat și de limba latină, în forma „mathematicus”, termen moștenit de majoritatea limbilor moderne. Importanța matematicii vine din însăși definiția sa, aceasta fiind o știință care se ocupă cu studierea tiparelor și a structurilor abstracte, apelând la analiza logică, la deducție și calcul. În momentul în care aceste tipare sunt descoperite, în arii foarte diverse ale realității, științei și tehnologiei, ele pot fi folosite pentru explicarea și controlarea situațiilor și a evenimentelor naturale. Altfel, separată de realitate, matematica ar rămâne la fel de sterilă, precum opera poetului din „turnul de fildeș”. Matematicile s-au dovedit a fi necesare mai multor discipline științifice pentru lămurirea unor teme specifice, pentru atingerea perfecțiunii. Nici o altă știință nu urmează regulile logicii cu atâta precizie ca matematicile. La sfârșitul secolului al XVII-lea și

începutul secolului al XVIII-lea se considera că logica este disciplina care dezvoltă inteligența și de aceea ciclul de filozofie începea cu logica. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea se recunoaște și în țările române importanța matematicilor superioare. Fiii de boieri, care doreau să învețe, studiau la Universitatea din Cracovia (moldovenii), fie la Constantinopol (moldoveni și munteni), fie la Padova în Italia (munteni), mai ales începând cu secolul al XVII-lea.

Prima tipăritură în românește din care ni s-au păstrat exemplare este „*Cutehismul luteran*”, tipărit de Coresi în anul 1559. Dacă primele texte românești bisericești și istoriografice apar așa de târziu, tipărituri de texte matematice apar mult mai târziu. Unele cunoștințe de aritmetică practică și chiar de geometrie practică aveau hotarnicii și vădrarii (primii se ocupau cu delimitări de moșii, ultimii cu cotitul vaselor), din cele mai vechi timpuri, după organizarea noastră statală.

Cel dintâi care se pare că a avut cunoștințe de geometrie teoretică este Stolnicul Constantin Cantacuzino (1640-1716) care a studiat *Elementele lui Euclid* în anul 1668, cu profesorul veronez Valeriano Bonvicino. Fără a avea o funcție de stat importantă, a adus din occident cărți de matematică.

Prima carte de aritmetică scrisă de un român este *Aritmologion*, autorul ei a fost Nicolae Milescu Cămul, 1672. Este scrisă în rusește, traducere și prelucrare după un manuscris grecesc. Conține și probleme de filozofie, precum și unele chestiuni bisericești. Alt autor a fost filozoful matematician francez Pierre de la Ramée (cunoscut ca Petrus Ramus, ucis la 26 august 1572, când continuau violențele declanșate în noaptea sfântului Bartolomeu, 23-34 august) fost elev al lui Johannes Sturm care reformase învățământul geometriei, transpunând *Elementele lui Euclid* într-un manual practic și didactic. Din cele 14 cărți ale sale, 5 publicate în viață, 9 postmortem Cărțile lui Petrus Ramus s-au răspândit în toată Europa începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Axioma (formulată de Dimitrie Cantemir, 1700): „Carile sunt tot într-un chip cătră altul, tot într-un chip sunt întru sine”, a fost enunțată într-una din lucrările domnitorului și corespunde cu axioma: „Două cantități egale cu a treia sunt egale între ele”.

Fiul său, Antioh Cantemir, a învățat matematica la Petersburg cu Daniel Bernoulli¹. Predarea în școli, în mod curent, a operațiilor de înmulțire și împărțire, folosirea mai pe larg a numerelor scrise cu cifre arabe („harăpești”) începe în secolul al XVII-lea în școlile din apus, la noi către 1750. Este știut că încă înainte de epoca fanariotă, limba slavonă a început

¹ Popescu, Titus - *Retropectiva matematică – repere evolutive*, Editura Litera, București, 1980, p. 192.

să fie înlăturată din Biserică și din administrație și înlocuită cu limba română în relațiile cu poporul și cu limba greacă în aristocrație. Astfel a rezultat crearea de școli medii și superioare, cu predare în limba greacă, sau așa zisele academii grecești din București și din Iași, care au durat aproape 150 de ani. Aceste academii grecești sunt de fapt, școli naționale, după cum și școlile germane în care limba de predare era latina erau școli ale poporului german. În secolul al XVII-lea a apărut un nou curent de cultură apuseană, Iluminismul, ca rezultat al operei de afirmare a cărturarilor din acea epocă. În Țara Românească acesta a condus la întemeierea Școlii Domnești de la Mănăstirea „Sfântul Sava din București”, ctitorie a Domnitorului Vodă Cantacuzino (noiembrie 1678 – octombrie 1688), avându-l ca sfătuitor în treburile țării pe Stolnicul Constantin Cantacuzino. N. Bănescu și alți autori au situat anii 1678 - 1680 ca fiind momentul în care s-a înființat și s-a organizat Școala de la Sfântul Sava. Nu există actul de întemeiere emis de Șerban Cantacuzino² sau de Brâncoveanu, ci numai acte ulterioare de reorganizare. Aceasta a fost transformată, de către domnitorul Constantin Brâncoveanu (1688 – 1714) în anul 1694, în Academia Domnească, stabilindu-i o programă și asigurându-i veniturile pentru întreținerea acesteia. În aceste academii grecești se predau limba și literatura elenă (greacă veche), limba greacă modernă, filosofia, teologia și „epistimurile” (adică, științele fizice și matematice) și, uneori, cursuri de inginerie. Domnitorul Constantin Brâncoveanu a trimis, cu burse, mulți tineri în străinătate, printre care se menționează Hrisant Notara (cu studii la Padova și Paris), care a ajuns Patriarh al Ierusalimului. În august-septembrie 1707, al zecelea an domniei lui Constantin Brâncoveanu, a avut loc o reformă a Academiei domnești, din punct de vedere organizatoric, administrativ și al programelor.

Administrativ se prevedea ca:

- numărul profesorilor să crească la trei numiți „după cucernicie și bune năravuri”;
- săptămâna școlară are cinci zile de lucru în care cursurile se desfășoară atât dimineața cât și după amiaza și două zile de odihnă adică duminică și joia.

Programa acestei școli se realizează prin hrisovul „*Gramata patriarhală*” sau „*Rânduiala dascălilor de la Sfântul Sava*”. În 1707 dorind să reorganizeze învățământul din București, care probabil decăzuse după moartea lui Kyminitis, Brâncoveanu apelează la Hrisant Notara și îl roagă să stabilească programa școlară și astfel la 1 septembrie 1707 este elaborată noua programă stabilind materiile care trebuiau predate și care sunt grupate pe cei trei profesori astfel:

² Papacostas, Victor; Cronț, Gh. - *Tradiții românești de istorie și cultură*, Editura Eminescu, 1996, p. 126

- primul profesor „dascălul cel mare”, cum mai era numit, și care avea și funcția de director, predă logică, retorică, fizică, despre cer, despre naștere și pieire, despre suflet, metafizică adică întregul ciclu de filozofie neoaristotelică. Programa prevedea ca profesorul să predea în fiecare dimineață două obiecte asociate, astfel logica va fi alături de cursul „despre cer”, fizica cu cel „despre suflet” iar retorica cu metafizica, dar nu același elevi amândouă. Acestea vor fi predate conform anului de studiu dar tuturor li se vor preda științele. După amiază în program erau ore de aplicații și lucrări practice adică seminarii unde se dădeau și teme.

- Al doilea profesor se ocupa de literatura clasică greacă: Socrate, Sofocle, Euripide, scrisorile lui Synesie, poeziile lui Pindar, discursurile lui Demostene, istoriile lui Xenofon, Plutarh, Tucidide, precum și omiliile Sf. Grigorie din Nazianza. Programa prevedea și poetica. Și celui de-al doilea profesor i se recomanda să asocieze obiectele mai grele cu cele mai ușoare după puterea elevilor iar după amiază să corecteze temele.

- Al treilea profesor trebuia să predea după operele lui Hrysoloras, Cato, Fochilidis, Pitagora, fabulele lui Esop, parenezele lui Agapet, epistolele lui Teofilact Simocatis. Cu începătorii el trebuia să, facă exerciții de gramatică, și ortografie, în neogreacă, după gramatica lui Lascaris. Matematica studiată în acele vremi era cea pitagorică. Pitagora privea Aritmetica drept cea mai frumoasă și mai favorizată știință, fiindcă numai pentru ea lucrurile apar sub forma numerelor! Atunci când ne referim la Aritmetica grecească ne gândim la Teoria numerelor. Predarea se realiza în limba greacă, care era considerată limba potrivită unui mediu elevat. Paralel se mai folosea limba latină și limba slavonă. În cele mai multe cazuri educația în domeniile matematicii, fizicii, științelor naturale, nu era separată de filozofie și de învățătura și activitățile religioase. Mobilitatea învățaților a acționat precum o globalizare în cadrul european al răspândirii cunoașterii și a condus la ridicarea nivelului științific în mai multe state, între care Țara Românească și Moldova. În acele vremuri exista o comunicare strânsă între umaniști și cei care se dedicau științelor naturii, iar de cele mai multe ori cunoștințele de matematică, de fizică, de geografie erau deținute de filozofi și călugări. După cum vedem programa era destul de încărcată și totodată remarcabilă, pentru acea vreme. Constatăm că, la Academia domnească din București s-a făcut un mare pas înainte, învățământul teologic scolastic a cedat locul autorilor laici, filozofiei și științelor naturii. *Predarea fizicii și a tratatelor despre cer, Despre dezvoltarea și pieirea materiei*, după, manualele învățatului filosof neoaristotelic, Teofil Coridaleu, era pentru începutul secolului al XVIII-lea, într-o țară cu regim feudal și sub suzeranitatea Imperiului otoman, un progres incontestabil, învățământul cuprinzând numeroase elemente pozitivistice și

materialiste. De altfel era de așteptat ca o programă alcătuită de eruditul Hrisant să fie avansată. Printre învățații care au materializat programele didactice fixate, în 1694, de stolnicul Constantin Cantacuzino și în 1707, de Chrysant Notara se numără Gheorghe Maiota (care venea din Italia), Panaiot Synopeus, Ioannes Komnenos, Gheorghe Trapezunitul, Ioannes Kariophiles și alții. Numeroși profesori printre care și Maiota au făcut din fiii lui persoane instruite și pricepuți producători de texte. Ștefan Brâncoveanu scrie panegrice în grecește date la tipar în 1701. Radu Brâncoveanu a scris și el cuvântări de factură asemănătoare. Chrysant Notara (Hrysantos Notaras) de origine greacă și-a făcut studiile la Constantinopol, Padova, Moscova și se pare că și în Anglia. În Franța și-a completat cunoștințele de astronomie. A fost găzduit de vestitul astronom Jean Dominique Cassini, chiar în observatorul regal, și a avut ocazie să cerceteze cu telescopul de acolo luna, galaxia și alte stele, precum spune în prefața cărții sale. A fost profesor al copiilor domnitorului Constantin Brâncoveanu la București, apoi patriarh al Ierusalimului din 1707. A murit la București în anul 1731. Din actul-programă a lui Hrisant Notara aflăm că la Academia domnească, s-a instaurat în mod oficial studiul clasicismului grec, al filozofiei și al științelor naturii. Acesta, deși cleric, era un om de știință pozitivă cu vederi largi. Având vastă cultură, adept mai întâi al neoaristotelismului, Chrysant devine apoi admiratorul științelor pozitive, mai ales al matematicilor și astronomiei. O dovadă că în Academiiile domnești era un învățământ avansat este faptul că Kyminitis și Hrisogon au predat și capodoperele tragicilor greci. În școlile din regiunile grecești se evita predarea operelor tragicilor greci pentru motivul că textele lor cuprindeau elemente ateiste.

Profesori

Primul profesor care a predat fizica la Școala de la Sfântul Sava a fost Sevastos Kymenites, director al Academiei domnești între anii 1689 și 1702, născut la Chimene lângă Trapezund (azi Trabzon în Turcia) își făcuse studiile la Constantinopol, dar și în Italia. Acesta împreună cu Gheorghe Hrisogon predă metafizica după cărțile lui Aristotel, predarea fizicii în mod organizat a început după anul 1707. Mulți dintre profesorii Academiiilor au fost și profesori la curte, pregătind copii domnitorului. Astfel: Sevastos Kymenites a fost și profesorul fiilor lui Constantin Brâncoveanu iar Constantin Vasdalahos a predat filozofia fiilor lui Ioan Caragea.

Ioan Comnen, ale cărui studii făcute la Constantinopol și în Italia, i-au permis să predea fizică, matematică și științele naturii; ca doctor în medicină, a fost și medic al domnitorului Constantin Brâncoveanu. A ajuns apoi mitropolit la Dristor (azi Silistra în Bulgaria) și a scris o *Descriere a Sfântului Munte Athos*. Personalitatea lui Ioan Comnen

ilustrează o trăsătură specifică a acelei epoci: în mai multe cazuri, educația în domeniile matematicii, fizicii, științelor naturii, nu era separată de filozofie și de învățătura și activitățile religioase. Manasse Eliad (Eladis), director al Academiei domnești din 1759 până în 1785, era macedonean din Moscopole, studiasse mai întâi la București și apoi în Italia. El a predat matematica după cărțile *Elementi di mathematici* ale lui Vito Caravelli. Grigore Constanda, profesor la Academia din București (1780-1790) avea studii în Germania. După 1790 a plecat din nou în Occident și a tipărit, împreună cu Daniil Philippide de Melies, o „*Geografie modernă*” în limba greacă

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, în ambele Academii s-a predat Fizica neoaristotelică sub diferite prelucrări, dar mai ales cea coridaleană. Comentariile lui Coridaleu la cele 8 cărți ale *Fizicii* lui Aristotel, care constituie prima parte, și *Nasterea și pieirea*, care este partea a doua a tratatului, s-au tipărit la Veneția în 1779 și 1780, 133 de ani după moartea comentatorului. Fizica neoaristotelică, care a fost predată ani de-a rândul în Academii domnești, este precursora fizicii secolului al XVII-lea care a revoluționat știința. Mai multe manuscrise, cuprinzând *Fizica coridaleană*, au fost în posesia unor profesori, ca Teodor din Trapezunt, Alexandru din Timavo, Manase Eliade și Teodor din Ristra. Credem că acești profesori, ca și alții, s-au servit de aceste texte la prelegerile lor. Partea a doua a *Fizicii* intitulată *Creșterea și pieirea* fusese atribuită lui Alexandru Mavrocordat, dar Cleobulos Tsourkas a dovedit că acest manual provine de la Teofil Coridaleu. Manuscrisele păstrate în Biblioteca Academiei, care în mare parte provin de la colegiul Sf. Sava, sunt copii din anii 1704, 1713, 1754 etc. mărturie că în prima jumătate a secolului al XVIII-lea acest text a fost mult studiat. Sevastos Kyminites a predat acest curs în 1697 și 1700. Teodor din Ristra a folosit operele coridaleene, dar s-a servit între anii 1782-1783 și de *Fizica* lui Blemidis, de asemenea o prelucrare a operei aristotelice. Gheorghe Hrisogon s-a servit de prelucrarea neoaristoteliană din pană lui Gherasim Vlahos, profesorul lui Constantin Cantacuzino stolnicul. Marcos Porfiropoulos va folosi și alte manuale de fizică decât cele coridaleene. Se va servi și acesta de Fizica neoaristoteliană a lui Blemidis, tradusă în neogreacă de scriitorul bizantin Simeon Magister Sith. Pe lângă alte copii aflate în diferite biblioteci, traducerea lui Porfiropoulos s-a păstrat în patru manuscrise în Biblioteca Academiei. Din numărul copiilor păstrate în țară și peste hotare, rezultă că Fizica lui Sith, în traducerea lui Porfiropoulos, a fost mult folosită ca manual didactic. În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, Academia din București a fost un centru cultural remarcabil, aici s-a desfășurat un învățământ incontestabil superior celui din capitala Moldovei. Profesorii erau de origine greacă, cu studii în centre europene de cultură, precum

Padova, Bologna, Paris, Viena, Constantinopol, Halle, Leipzig. Acest fapt se datorește pleiadei de dascăli emeriți ca: Sevastos Kyminitis, Marcos Porfiropoulos, Gheorghe Hrisogon, profesori erudiți care au ridicat prestigiul Academiei. Dimpotrivă, începuturile Academiei ieșene sunt modeste. Profesorii de acolo sunt mai puțin cunoscuți. Primii profesori sunt trimiși din București, în urma stăruințelor patriarhului Ierusalimului Hrisant Notara. Nu știm dacă printre profesorii învățământului grecesc să fi fost în această perioadă în Iași vreo somitate intelectuală. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea însă Academia din capitala Moldovei va concura și va întrece centrul cultural bucureștean. Îndată după alcătuirea programei, la 1 septembrie 1707, dă și Brâncoveanu un hrisov prin care precizează salariile profesorilor Academiei. Profesorului de filozofie care este și director îi acordă 200 de lei, iar celui de-al doilea profesor 100 de lei. Manualele folosite la Academie nu sunt foarte bine cunoscute deoarece din puținele care existau, cele mai multe au fost distruse de inconștiența oamenilor sau printr-o acțiune deliberată a dușmanilor lui Brâncoveanu. Dintre cele păstrate în original sau în copie pot fi amintite:

- Primele manuale de matematică folosite în aceste Academii sunt *Aritmetica* lui Glyzunios și *Elementele euclidiene*. Euclid a fost mult timp autorul preferat, nu numai în Academiiile domnești, ci și în multe colegii din Occident.

- Un manual manuscris grec, un miscelaneu din 1683, cu monostihuri ale lui Pitagora, cugetări ale lui Cato etc.

- Un alt manual este cel scris de Ion Criofil în 1697 „*Manual despre unele nedumeriri și dezlegarea lor*”. Coridaleu a comentat și a interpretat întregul sistem filozofic aristotelic: Logica, Fizica, Metafizica, Despre suflet, Crearea și pieirea, altele.

- Apoi cel datorat lui Sevastos Kyminites din 1699, „*Despre virtuți și vicii*”, care reprezintă o traducere din Aristotel,

- Și urmează manualul special pentru inițiere în studiul medicinei „*Aforismele lui Hipocrate*”

Metoda întrebuintată de profesori, de la început a fost aceea a neoaristotelismului, propagată și practică la Universitatea din Padova de Cesare Cremonini, de la care a preluat-o elevul său Teofil Corydaleu. De la acesta din urmă, profesor remarcabil în sud-estul Europei și în Orientul apropiat, metoda a fost însușită și aplicată de discipolii săi printre care Sevastos Kyminites și Ion Cariofil. Ei au putut să o aplice cu succes datorită acceptării de către domnitor. Prin neoaristotelism, în acel stadiu al cunoștințelor, se căuta să se stabilească adevărul cât mai riguros, în spiritul și lumina învățăturilor stagyritului și

astfel se ajungea la o formă de umanism care pune în central atenției omul în locul divinității.

Elevi (Spudei)

Numărul celor care frecventau cursurile acestei academii era în jur de 150-200 de tineri. Proveniența lor era eterogenă atât din punct de vedere social cât și etnic. Acolo au învățat fiii domnului, fii de boieri ca Iordache Crețulescu, Barbu Greceanu, Toma Cantacuzino alături de tineri care proveneau din familii mai modeste. De asemeni participau tineri din sudul Dunării cum au fost Gheorghe Damian și Palade Damian – Românul, din Rusia a venit Andrei Mihailov pentru a învăța limba latină și Danilo Vasilev „elev al școlii de științe matematice și navigație” pentru a-și însuși limba română. Brâncoveanu i-a încurajat pe tinerii merituosi, acordându-le burse pentru a-și continua studiile la Padova și la Veneția. În anii 1680 elevii se numeau „spudei”. Pentru a crea condiții cât mai bune de studiu pentru spudei și profesori, stolnicul la început, domnul concomitent cu el, apoi singur, au înzestrat instituția cu danii bogate, aducătoare de venituri care satisfăceau nevoile cotidiene. Printre donații se aflau și cărțile necesare atât profesorilor cât și elevilor. Titlul și conținutul cărților nu este cunoscut dar se poate preciza că biblioteca a avut un caracter didactic, fiind prima de acest gen în țările extracarpatice. Pentru a asigura Academiei un venit permanent din care să fie plătiți profesorii, Brâncoveanu a depus la banca din Veneția 30.000 de taleri pentru ca dobânda de 810 de taleri a acestei importante sume să fie de folos Academiei. De asemenea Domnul dispune, printr-un alt hrisov, să dea din vana bălții Greaca 50 de lei anual spre folosul elevilor lipsiți de mijloace de întreținere. Astfel se vede că școala de la București chiar dacă nu era de tip popular, nu era nici un cerc închis care să accepte numai copiii marilor aristocrați, ci aici frecventau cursurile și elevi din alte straturi sociale. De altfel nu s-ar putea concepe o școală greacă în care să nu fie acceptați copiii negustorilor.

Înflorirea sau decăderea în procesul de dezvoltare a învățământului cu limba de predare greacă din Academiile domnești se datorește multor cauze. Învățământul ar fi luat un mare avânt dacă în scaunul Țării Românești sau al Moldovei venea un despot „luminat” care să își îndrepte atenția asupra învățământului și să îi acorde condițiile de dezvoltare necesare, dacă boierii care alcătuiau eforia școlară erau sprijinitori ai culturii, și mai ales dacă în Academiile domnești activa personal didactic bine pregătit. Acesta a jucat rolul cel mai important în procesul de înflorire al învățământului și a gândirii filozofice. Activitățile desfășurate în cele două academii au fost menționate de învățați ai vremii care au trecut prin principatele române. Remarcabile sunt observațiile făcute de Rudner Boscovic (1711–1787)

renumit filosof, matematician, astronom, geodez, autor a peste 150 de cărți și tratate, fondator al Observatorului astronomic din Brera. Călătorind de la Constantinopol către Polonia, el a trecut prin Valahia și Moldova și, așa cum se precizează în Enciclopedia Yugoslavia la pagina 156, Bosovic a găsit în Iași instrumente pentru studiul eclipselor și al planetelor. Este de asemenea cunoscut că unii absolvenți ai academiilor domnești au devenit profesori în diferite școli din Sud-Estul Europei, iar academiile înseși au devenit centre de educație în această parte a lumii. Se știe, de exemplu, că Petru cel Mare al Rusiei (1672–1725) a trimis în anul 1705 doi bursieri în Țara Românească pentru a învăța limbile latină și română. Un absolvent al Academiei din Moldova a fost și Nicolae Milescu Cămul (1636–1708) strălucită personalitate a culturii mondiale. Dimitrie Cantemir (1673–1723) nu a fost absolvent al Academiei din Iași, dar fusese educat în spiritul acestei școli superioare, cu profesori care au funcționat la această academie. Personalitate proeminentă a culturii europene, autor, între altele a „*Descriptio Moldavie*” și a „*Istoriei Creșterii și Descrășterii Imperiului Otoman*”, a avut de asemenea o educație matematică. Pe la 1670 el învăța matematică cu Ieremia Cacavelas (Ieremia Grecul), cel care avea studii la Leipzig și Viena. Fiul domnitorului moldovean, Antioh Cantemir (1708–1744) este considerat a fi unul dintre cei mai erudiți bărbați ai Rusiei acelor timpuri, cu o mare contribuție la integrarea culturală a Rusiei în clasicismul mondial.

Bibliografie:

1. Andonie, George Șt - *Istoria matematicii în România*, Editura științifică, București, 1965.
2. Camariano – Cioran, Ariadna - *Academiile domnești din București și Iași*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971.
3. Cernovodeanu, Paul; Constantiniu, Florin; - *Constantin Brâncoveanu*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1989.
4. Iorga, Nicolae - *Istoria învățământului românesc*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971.
5. Joița, Monica Manuela - *Influența universităților din Italia asupra învățământului superior din țările române*, Teza de doctorat, București, 2011.
6. Mazilu, Dan Horia - *Voievodul dincolo de sala tronului*, Editura Polirom, Iași, 2003.
7. Otlăcan Eufrosina - *Mobilitatea culturală în Europa secolului al XVIII-lea și educația matematică în țările române*, Congresul Internațional de Istoria Științei, Budapesta, 2009.
8. Papacostea Victor - *Tradiții românești de istorie și cultură*, Editura Eminescu, 1996.
9. Popescu, Titus - *Retropectiva matematică – repere evolutive*, Editura Litera, București, 1980.

Țara Românească în vremea domniei lui Constantin Brâncoveanu

Wallachia, during Constantin Brancoveanu's Rei

Prof. inv. presc Nicoleta Rîșnoveanu
Grădinița cu program prelungit nr.10 Buzău, România

Abstract

Wallachia from 1688 to 1714, brought the boyars to power. Making use of his tactical abilities, he managed to claim the throne for 26 years. The high taxation that was implemented during his reign, caused by the always increasing demand of tribute of the Ottoman Empire makes the masses endure a hard existence, both in the rural space and the urban one. His external politics were not too great. He promised to Peter the Great (Petru cel Mare) that he would help him in the war between the Russians and the Ottomans in the years 1710 to 1711. The Ottoman Empire accused him of treason, and killed him together with his 4 sons in Constantinople. Brâncoveanu supported cultural development. During his reign, many books were printed in Wallachia, in numerous languages: Romanian, Greek, Slavonian, Turkish, Arabic and Georgian. An unique architectural style was also created, during his time as ruler of Wallachia, named the „Brancovan style”.

Key words: *artistic, policy, economic, culture.*

Constantin Brâncoveanu a fost ales domn al Țării Românești în anul 1688, de o adunare a țării, în realitate de Constantin și Mihai Cantacuzino, frații lui Șerban Vodă, pentru a împiedica alegerea lui Gheorghe, fiul fostului domn. Noul domn era nepot de soră al Cantacuzinilor și luase parte activă la tratativele lui Șerban Vodă cu Austria.

Domnia lui Brâncoveanu a fost dominată de Cantacuzini. Constantin Cantacuzino conducea politica externă. Mihai Cantacuzino, ca spătar, comanda armata, alți frați și nepoți ai lor ocupau numeroase dregătorii în această domnie. Istoria Țării Românești recunoaște că de fapt Cantacuzinii stăpâneau țara. Cancelarul rus Golovkin numește pe Cantacuzini în corespondența sa, cărmuitorii Țării Românești. În anul 1707 se produce însă o criză în relațiile oligarhiei boierești cu domnul, la Moscova se știa atunci că s-a produs o ruptură între Cantacuzini și Brâncoveanu. Fiscalitatea în această vreme, a fost foarte apăsătoare pentru țară. La urcarea în scaun a lui Brâncoveanu, se adună sfatul cel mare al țării, condus de boieri, pentru a se face față datoriilor la Constantinopol, efectuarea unui împrumut, la care să contribuie toți, cu făgăduiala că banii se vor restitui. O parte dintre boierii mici fug atunci în Transilvania și se plâng de jafuri, prăzi și sugerea sângelui săracilor, exercitate de Brâncoveanu cu sfatul Cantacuzinilor. Constantin Brâncoveanu fusese ales domn într-un moment care putea fi decisiv pentru politica Țării Românești, tocmai se afla în drum delegația trimisă la Viena de Șerban Cantacuzino, ca să jure credință împăratului și să declare pe față Țara Românească de partea Ligii, rupând vechile legături cu Poarta. Noul Domn a confirmat instrucțiunile soliei, a admis depunerea jurământului și încheierea tratatului, condiționând însă aplicarea lui de prezența trupelor

austriece în număr suficient în Țara Românească. Brâncoveanu cheamă în ajutor pe tătari și alungă pe imperiali din țară. Apoi oștile românești, turcești și tătărești, în frunte cu domnul Țării Românești, trec în Transilvania și înving la Zărnești pe austrieci. Generalul Heissler este luat prizonier, iar Constantin Bălăceanu cade în luptă dusă în zilele de 11, 12 august 1690. Poarta, cu ajutorul lui Brâncoveanu ridică în scaunul principatului ardelean pe Emerik Thokoly pentru puțin timp. În anii următori, până la încheierea păcii, Brâncoveanu caută să se înțeleagă bine cu ambele părți, dar se sprijină mai mult pe turci. Turcii îi răsplătesc ajutorul, confirmându-i, după iscălirea păcii de la Karlowitz din anul 1699, domnia pe viață. Politica lui Brâncoveanu față de austrieci este plină de neîncredere, din pricina temerii față de intențiile lor de anexare și de catolicizare. După încheierea păcii de la Karlowitz, politica externă a Țării Românești intră într-o nouă fază. Legăturile cu Rusia devin tot mai strânse. În anul 1701, printr-un act al Țarului Petru I, se recunoșteau meritele lui Brâncoveanu în ceea ce privește transmiterea informațiilor și i se asigura, la nevoie, dreptul de azil în Rusia pentru el și pentru Cantacuzino. El înfățișează încercările austriecilor de a catoliciza pe românii din Transilvania, anunțând pregătirile de răsccoală ale popoarelor supuse turcilor. În anul 1703, după ce, prin semnarea păcii de la Karlowitz trece prin primejdia de a-și pierde tronul, Brâncoveanu reușește, prin daruri masive și prin acceptarea creșterii valorii tributului, să fie reconfirmat în domnia Țării Românești.

În timpul conflictului dintre Brâncoveanu și Cantacuzino în anul 1707, domnul oprește pe David Corbea, să plece din nou în Rusia, dar la cererea stăruitoare a țarului, care intervenise de altfel în favoarea Cantacuzinilor, Brâncoveanu se vede nevoit să admită plecarea lui Corbea la Moscova. Țarul îl ia atunci în serviciul lui și-l folosește ca diplomat în încheierea alianței cu conducătorul răsculaților împotriva Habsburgilor, Francisc Rakoczi al II-lea, cu care Brâncoveanu însuși a avut de altminteri strânse legături. Politica de apropiere de Rusia, promovată în special de Constantin, stolnicul Cantacuzino, avea la bază ideea că ridicarea Rusiei și iminenta ei intervenție în Orient constituiau un prilej favorabil pentru lupta de eliberare a popoarelor aflate sub dominația Imperiului Otoman, dar era călăuzită și de interesele propriei facțiuni: Cantacuzinii sperau în acest chip, cu protecția țarului, să își statomicească stăpânirea în Țara Românească.

După izbânda țarului în bătălia de la Poltava 1709 împotriva suedezilor, s-a încheiat un tratat de alianță între Rusia și Țara Românească, prin care Brâncoveanu se angaja să sprijine cu 20 000 de oameni expediția împotriva turcilor pe care o anunța țarul. După încheierea tratatului, Constantin Stolnicu se adresează lui Petru I, manifestându-și nădejdea că-i va sprijini ca să scape de „necredincioși și de eretici” adică de turci și austrieci care

luaseră în stăpânire Transilvania. Aceasta era situația la momentul izbucnirii războiului ruso-turc, în care cărmuitorii Rusiei se bazau și pe tratatul de alianță încheiat cu Brâncoveanu. Dar în anul 1714 izbucnește o nouă criză în relațiile dintre conducătorii Țării Românești. Cauzele crizei nu au stat în divergențele din politica externă, ci în competiția pentru conducerea țării dintre fiii lui Brâncoveanu și noua generație a Cantacuzinilor. Căderea lui Brâncoveanu a fost urmarea acestei rupturi: unchiul domnului, Constantin stolnicul și Mihai, au obținut înlăturarea și apoi uciderea sa, după cum mărturisesc toți contemporanii.

Ștefan Cantacuzino, fiul stolnicului a fost numit domn al Țării Românești. Brâncoveanu a căzut sub învinuirea de trădare față de Poartă, pentru că avea o intensă corespondență cu curțile străine și a permis lui Toma Cantacuzino, în anul 1711, să treacă de partea rușilor. Totuși, aceste învinuiri, examinate de aproape, par a fi niște pretexte care acoperă cauzele reale. Turcii știau de mult de actul lui Toma Cantacuzino de a trece de partea rușilor și nu îl învinuiseră atunci pe domn. De altminteri beneficiarii căderii lui Brâncoveanu pe baza acestor învinuiri au fost tocmai Cantacuzinii, promotorii alianței cu Rusia. Toma lucrase cu știrea lor, contra voinței domnului. Adevăratul motiv al căderii lui Brâncoveanu a fost ruptura lui de oligarchia condusă de Cantacuzino, și aceștia folosindu-se de trecerea pe care o aveau la Poartă, au deșteptat lăcomia turcilor făgăduindu-le averile fabuloase ale lui Brâncoveanu. Dus la Constantinopol, Constantin Brâncoveanu a fost executat cu cei patru fiii ai lui. Fiul cel mai mic ceruse să se turcească, spre a scăpa de moarte, dar tatăl său se împotrivi și astfel au fost uciși cu toții.

Uciderea familiei lui Brâncoveanu a fost urmată de la mai puțin timp de doi ani de executarea noului domn, Ștefan Cantacuzino, a lui Constantin Stolnicu și fratele acestuia, Mihai. După izbucnirea războiului turco-venețian în anul 1715, Hasburgii, care aveau acum mâinile libere în Apus după semnarea păcii de la Rastadt și moartea lui Ludovic al XIV-lea, încheie alianță cu republica de la Adriatica și se pregătesc să atace Imperiul

Otoman. Ștefan Cantacuzino și tatăl său, Constantin stolnicul, învinuiți de legături cu Austria în preajma izbucnirii războiului, cad victime acestor împrejurări. În acest chip se dă o lovitură grea marilor familii boierești, care cârmuiseră țara timp de o jumătate de veac, în frunte cu Cantacuzinii.

Constantin Brâncoveanu, domn al Țării Românești în perioada 1688-1714, folosind o politică abilă, s-a menținut 26 de ani la domnie. Fiscalitatea excesivă din timpul domniei lui, determinată și de cererile mereu sporite ale Imperiului Otoman, a îngreunat viața maselor țărănești și orășenești. A dus o politică externă șovăitoare. Angajându-se să dea ajutor lui Petru cel Mare în războiul ruso-turc din anii 1710-1711, el a adoptat, în timpul acestui război, o atitudine de expectativă.

Brâncoveanu a fost un sprijinitor al culturii. În timpul domniei lui s-au tipărit în Țara Românească numeroase cărți românești, grecești, slave și chiar arabe, turcești și georgiene și s-a creat în arhitectură un stil caracteristic denumit brâncovenesc.

Aducerea lui Nicolae Mavrocordat ca domn al Țării Românești, după ce domnise în Moldova în urma lui Dimitrie Cantemir, era rezultatul crizei regimului nobiliar și al agravării situației externe a Imperiului Otoman, care i-a determinat pe turci să ia măsuri drastice pentru asigurarea dominației asupra țărilor române, impunându-le stăpânitori numiți dintre grecii din Constantinopol.

Bibliografie:

1. *** *Istoria României III*, Editura Academiei Republicii Populare Române București, 1964.
2. *** *Dicționar Enciclopedic Român vol I A-C*, Editura Politică București, 1962.

Constantin Brâncoveanu - îndrumătorul cultural al românilor

Constantin Brancoveanu - a Supporter of Romanian Culture

Prof. Mirela Mircea
Colegiul Național „Al. D. Ghica”
Alexandria, Teleorman, România

Abstract

Constantin Brâncoveanu (1654 - August 15, 1714), who ascended to the throne helped by the great boyars, was Prince of Wallachia between 1688 and 1714 and Șerban Cantacuzino's nephew. He was a great scholar and a skillful diplomat, who knew how to reign over the country for 25 years. He established five typographies in the country, so the printed publications developed during his reign. His books were printed for the benefit of the Romanian people, being spread in the churches all over the country.

Key words: *prince, throne, scholar, witness, beheaded*

Anul 2014, când se împlinesc 300 de ani de la martiriul lui Constantin Brâncoveanu, a fost proclamat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române ca „Anul comemorativ al Sfinților Martiri Brâncoveni în Patriarhia Română”, precum și „Anul omagial euharistic (al Sfintei Spovedanii și al Sfintei Împărtășanii).

Constantin Brâncoveanu (1654 - 15 august 1714), nepot al domnitorului Șerban Cantacuzino, a fost domnitor al Țării Românești între 1688 și 1714 fiind adus la tron de către marea boierime. Căsătorit cu Marica, fiica lui Antonie Vodă din Popești, Constantin Brâncoveanu a avut cu aceasta patru fii: Constantin, Ștefan, Radu și Matei – și șapte fete – Stanca, Maria, Safta, Ancuța, Elenca, Bălașa și Smaranda.

Biserica Ortodoxă Română a trecut în rândul sfinților pe domnitorul Constantin Brâncoveanu (se prăznuiește la 16 august), al cărui sfârșit tragic este asemănător cu cel al martirilor din primele veacuri creștine: uciderea prin tăierea împreună cu cei patru fii ai săi și cu credinciosul său vistiernic Enache Văcărescu, la 15 august 1714, în piața Ialikioşk (Chioșcul Mării) din Constantinopol, după mai bine de 25 de ani de domnie.

Constantin Brâncoveanu a fost un iscusit diplomat, care a știut să stea la cârma țării 26 de ani (1688-1714) dar a fost un mai mare cărturar. S-a înconjurat de învățați români și străini ca: frații Cantacuzino, autori și traducători de cărți, învățatul mitropolit Antim Ivireanul, episcopii Mitrofan și Damaschin, frații Radu și Șerban Greceanu, cronicarul Radu Popescu, ca și Ieremia Cacavela, Ioan Cariofil, Anton Maria Del Chiaro Fiorentio, Ioan Romanul ș.a. Apoi a găzduit la Curtea sa mari ierarhi: Dionisie al IV-lea, patriarhul Constantinopolului (exilat de turci), Dositei, patriarhul Ierusalimului, succesorul său Hrisant Nottara, patriarhul Antiohiei și Alexandriei și alți ierarhi. S-au tipărit numeroase cărți ortodoxe în limba greacă. A trimis de asemenea, câte o tipografie la Alep și Tiflis și,

la începutul secolului al XVIII-lea, se tipăresc cărți de rugăciuni în limba arabă și georgiană. După ocuparea Transilvaniei, în anul 1692, austriecii încep propaganda de convertire la catolicism a românilor transilvăneni, prin promisiuni de privilegii pentru preoții ortodocși. După multe frământări, „Uniatia” s-a făcut în anul 1701. Rezistența ortodoxă și națională a mării majorități a preoților și credincioșilor transilvăneni a găsit sprijin la sud de Carpați. Mitropolitul Teodosie și de Constantin Brâncoveanu, au susținut financiar biserica ortodoxă din Ardeal prin danii de carte și bani, dar și prin ctitorii de lăcașuri de cult. Tipografia adusă din Țara Românească la Alba Iulia de către Atanasie Anghel a fost mutată după 1700 la Blaj în slujba Bisericii unite. De aceea, pentru bisericile ortodoxe ardeleni, s-au procurat cărți bisericești – pe bani sau donații – din Țara Românească. Protejând ortodoxismul transilvănean, prin toate mijloacele, Constantin Brâncoveanu a ridicat pe culmi fără precedent legăturile culturale cu acest pământ românesc: întreaga viață românească a românilor de o parte și de alta a munților se hrănea de la același izvor dătător de lumină și putere.

Referitor la învățământ, școlile de slovenie de pe lângă unele mănăstiri și biserici, cum a fost cea de pe lângă Mănăstirea Sfântul Gheorghe Vechi (din 1556), ofereau o pregătire sumară elevilor, de aceea boierii auți aduceau pentru fiii lor dascăli străini sau îi trimiteau la școlile din Italia și Turcia. În școlile amintite se învăța bucoavna, se citea din *Ceaslov* și *Psaltire* și se cânta psaltichia. Cu timpul s-a răspândit mult folosirea limbii române în viața politică și religioasă, deci și în școli se citeau tot mai multe cărți românești. Înțelegând tot mai intens necesitatea unei pregătiri intelectuale superioare, în anul 1694 Constantin Brâncoveanu înființează pe lângă Mănăstirea Sfântul Sava o Academie, după modelul celei din Constantinopol care corespundea unei facultăți de litere – filozofice (Facultas – Artrium) din cadrul universităților europene. Limba folosită era cea grecească, deoarece voievodul era interesat să aibă o școală grecească cu rol de instrument pentru apărarea Ortodoxiei. Pe cheltuiala mănăstirilor sau ale țării se întrețineau elevii săraci silitori la învățătură, ca și cei peste 200 de tineri veniți din țările învecinate: Grecia, Bulgaria, Serbia, Macedonia. Cei care se distingeau erau trimiși la universitățile europene pentru completarea studiilor. Sub conducerea acestui mare domnitor, sprijinitor al culturii și Ortodoxiei, tipăriturile de cărți au luat un strălucit avânt. De altfel, Șerban Vodă, pe timpul său, îl numește pe Constantin Brâncoveanu ispravnic al traducerii și tipăririi *Bibliei*, care s-a terminat abia sub domnia lui Brâncoveanu. Tot acum se traduc în limba românească predicile lui Ioan Gură de Aur sub titlul *Mărgăritarele*. În Țara Românească au funcționat, între anii 1688 și 1714, cinci tipografii. Astfel s-au tipărit cărți pentru slujba religioasă,

trebuitoare școlilor care funcționau în vremea sa, pentru susținerea ortodoxismului transilvănean, pentru popularizarea teologiei, vieți ale sfinților și chiar romane cavalierești. Acum a fost tipărită pentru prima dată *Alexandria*, romanul după războaiele împăratului Alexandru Macedon.

Inițiativa înființării tipografiilor la: Snagov, Râmnic, Buzău și Târgoviște, aparține marilor cărturari, Mitropolitul Antim Ivireanul și episcopului Mitrofan al Buzăului. Aceștia – ei înșiși tipografi deosebit de talentați – au învățat meșteșugul tiparului pe mulți tineri din toate ținuturile. S-au remarcat îndeosebi Mihai Iștvanovici, Gheorghe Radovici și Atanasie Moldoveanu. Cărțile, tipărite spre folosul de obște al neamului românesc, au ajuns nu numai în bisericile din Transilvania și Maramureș, ca un reflex al apărării Ortodoxiei de acolo, ci și în bisericile moldovene. Fiind destinate tuturor românilor, se foloseau cuvintele înțelese de toți prin fraze simple și elegante. Topica străină a fost părăsită, stilul natural, iar limba din tipăriturile române brâncovenești au adus o contribuție însemnată la formarea limbii literare. Literele mari și frumoase, frontispiciul și inițialele artistic „împodobite cu miniaturi din flori învolte, stema țării și a Cantacuzinilor, chipuri vesele și diafane de îngeri și hieratice de sfinți”, toate vădesc marele talent al Sfântului mitropolit Antim Ivireanul și al școlii sale.

Constantin Brâncoveanu a fost ctitorul multor biserici și mănăstiri. Astfel, după ce s-a întors victorios de la Zărnești, se hotărăște să zidească o mănăstire care să-i fie un loc de reculegere, iar, în caz de nevoie, și de apărare. Locul este ales pe moșia Hurezi, iar zidirea bisericii a fost terminată în 1693. Timp de 2 ani s-a lucrat la împodobirea bisericii cu icoane biblice, sfinți, chipurile ctitorilor, ale Sfinților împărați Constantin și Elena, ale fiilor domnitorului și ale strămoșilor Basarabi și Cantacuzini.

Mănăstirea a fost înzestrată cu multe averi și a fost declarată stravropighie. Din inițiativa doamnei Maria se construiește o bolniță pentru îngrijirea călugărilor bolnavi. De asemenea, fiii săi Constantin și Ștefan au construit schiturile Sfinții Apostoli și Sfântul Ștefan. Ctitoriile lui Constantin Brâncoveanu sunt multe: mănăstiri, biserici și paraclise, atât în Țara Românească, cât și în Transilvania (biserica din Făgăraș, Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului, Sâmbăta de Sus etc.), biserica din Galata și termină pe cea din insula Halki, unde, după decapitare, a fost înmormântat cu fii săi.

În cei douăzeci și șase de ani de domnie, Constantin Brâncoveanu, aplecat către o viață de belșug și lux, construiește sau reface palate, conace și curți. Astfel a refăcut vechile curți domnești din București, cele din Târgoviște, curțile boierești din Doicești și curțile strămoșești, precum și altele peste hotare. În anul 1699 termină palatul Potlogi, o

clădire masivă plină de măreție și frumusețe. În anul 1688 cumpără satul Mogoșoaia cu moșii, vadul de moară și un heleșteu, iar în 1702, în locul vechilor curți, construiește un palat strălucit, frumos zugrăvit „... demn de cel mai strălucit domnitor...”, împodobit cu figurile ctitorilor și ale strămoșilor Brâncoveni, Basarabi și Cantacuzini, precum și cu episoade de seamă din călătoria efectuată la Constantinopol, în anul 1703. Ctitoriile sale au fost înzestrate cu valoroase obiecte de podoabă, icoane cu candelă în care ardeau uleiuri aromate, sfeșnice argintate, veșminte prețioase, tapițerii de mătase, brocart și pluș roșu, covoare scumpe, vase de argint, oglinzi venețiene, arme de argint cu pietre scumpe, cupe de cristal ș.a.

Prin variata și bogata sa operă și de ocrotitor al românilor de pretutindeni și patron al Bisericii Ortodoxe, Constantin Brâncoveanu este nu numai un ctitor al culturii noastre românești, ci și una din figurile de seamă ale culturii universale ... demn urmaș al împăraților bizantini. Pe lângă biserici și mănăstiri, domnitorul muntean a ridicat case și clădiri monumentale, ca palatul de la Mogoșoaia, care are o arhitectură unică, ce-i poartă numele. În secolul al XVIII-lea, generalul habsburgic Adolf Bucov a distrus 150 de mănăstiri ortodoxe de la nord de Carpați, printre care și Mănăstirea Brâncoveanu de la Sâmbăta de Jos¹. Constantin Brâncoveanu a fost nu numai un mare ctitor de lăcașuri ortodoxe, dar a fost și un mare om de cultură. Din tipografiile sale, de la Snagov, Râmnicu Vâlcea sau Târgoviște, au ieșit adevărate comori duhovnicești, cărți de slujbă și învățătură creștină care au fost date în dar în Ardeal și în Moldova, care atunci se întindea până la Nistru. După Biblie au văzut tiparul în limba română: *Psaltirea, Sfânta Evanghelie, Octoihul, Molitfelnicul, Liturghierul, Ceaslovul și Apostolul*². Dintre toate tipăriturile amintite, *Biblia de la București* înmănușează ostenele tuturor celor care, în secolele anterioare, au tâlmăcit în românește diferite părți sau scrieri ale *Sfintei Scripturi*... Frații Radu și Șerban Greceanu au fost principalii traducători ai *Bibliei de la București*, lucrare care s-a bucurat de sprijin și încurajare din partea lui Șerban Cantacuzino, domnitorul Țării Românești și din partea lui Constantin Brâncoveanu, fiind îndrumată de stolnicul Constantin Cantacuzino. Mitropolitul Țării Românești, Teodosie Veștemeanul a urmărit îndeaproape această lucrare, acordându-i întregul sprijin și binecuvântarea sa³.

¹ Hristea, Ieronim – *De la steaua lui David la steaua lui Rothschild - profetia stăpânirii universale*; Editura Țara Noastră; București; p. 259.

² *Ibidem*.

³ *Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a preafericitului părinte Teoctist, Patriarhul bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, p. 7.*

Înainte de a avea loc războiul dintre ruși și turci din anul 1711, Petru cel Mare al Rusiei a încercat să realizeze o apropiere și un tratat cu Țara Românească, însă, prudent, Constantin Brâncoveanu a evitat un angajament. El a acceptat să ducă tratative secrete, dar la bătălia de la Stănilești a stat deoparte⁴. Deși secrete, turcii au aflat câte ceva despre aceste tratative și în ziua de 24 martie 1714, sultanul turcilor l-a trimis la București pe Mustafa-aga, care i-a comunicat Domului că este mazilit, (căzut din domnie, deși în 1695 a primit titlul de „Principe al Sfântului Imperiu”, iar sultanul îi acordase domnia pe viață). Domnitorul, împreună cu întreaga familie a fost dus la Țarigrad și închis în temnița Edicule sau Cetatea Celor Șapte Turnuri⁵. De acum va începe calvarul și mucenicia pentru domnitor și familia sa. Deși la judecata care a urmat, domnitorul român s-a apărut cu multă înțelepciune de nedreptele învinuiri, turcii l-au supus la chinuri groaznice atât pe el, cât și pe feciorii și ginerele său vreme de trei luni de zile, strângându-i în cătușe de fier, făcându-le tăieturi în cap sau arzându-i cu clești înroșiți în foc, iar la final s-a decis să-i omoare⁶.

Noi cei de azi ar trebui să ne punem întrebarea: oare am rezista la o asemenea mucenie la care a fost supus Brâncoveanu și copiii săi? Fierosul călău îi aștepta cu iataganul scos. Sultanul s-a adresat domnitorului: „Ghiaure Brâncovene, ești osândit la moarte cu feciorii tăi; dar te iert dacă spui unde îți este cealaltă avere și dacă te lași de legea ta și treci la legea turcească!”. La aceasta, Constantin Brâncoveanu i-a dat un răspuns la care cu siguranță din cei aproape 500 de aleși ai poporului din zilele noastre nu ar îndrăzni măcar să se gândească: „Averea toată câtă am avut-o mi-ai luat-o (30 de care mari luate odată cu domnitorul la Țarigrad) și alta nu mai am; iar de legea creștină nu mă las, în ea m-am născut și am trăit și în ea vreau să mor”.

Adresându-se apoi copiilor, le-a spus: „Fiilor, fiți bărbați! Am pierdut tot ce aveam pe astă lume. Nu ne-au mai rămas decât sufletele, să nu le pierdem și pe ele, ci să le ducem curate înaintea feței Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Să spălăm păcatele noastre cu sângele nostru⁷. Turbat de mânie și pentru a fi chinurile domnitorului și mai cumplite, sultanul a hotărât să ucidă mai întâi copiii, începând cu cel mai mare, cu Constantin și continuând cu Șefan și Radu. Când i-a venit rândul lui Matei, feciorul cel mic, acesta a început să plângă – el avea doar 10 ani – și s-a ascuns la sânul mamei sale. Atunci domnitorul i-a poruncit să-și urmeze frații și micuțul și-a pus căpușorul nevinovat pe

⁴ Hristea Ieronim, *op. cit.*, pp. 259 - 260

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, p. 260

⁷ Hristea Ieronim, *op. cit.*, p. 260

butucul călăului. Istoricii au scris că toată suflarea care a asistat la masacru a fost copleșită când căpușorul retezat al lui Matei s-a rostogolit spre bunul său părinte, de la care mai aștepta un strop de căldură și o mângâiere părintească. Călăul i-a tăiat capul lui Ianache Văcărescu, ginerele domnitorului, iar la urmă i-a venit rândul lui Brâncoveanu, care s-a înclinat liniștit și hotărât, zicând: „Doamne, fie voia Ta”. Iataganul călăului turc a mai sclipit odată în bătaia soarelui, curmând viața unui sfânt al cărui loc binemeritat se află în calendarul ortodox⁸. Trupurile martirilor au fost aruncate în Bosfor, de unde au fost pescuite de niște pescari credincioși și îngropate în mare taină într-o mănăstire de lângă Țarigrad. Câțiva ani mai târziu, tot pe ascuns, doamna Maria Brâncoveanu a adus moaștele soțului său și le-a îngropat în Biserica Sfântul Gheorghe Nou și a așezat peste mormânt o piatră împodobită doar cu pajura țării, cu următoarea inscripție discretă: „Cel ce pentru dreaptă credință și pentru neam te-ai învrednicit a suferi moarte de martir împreună cu fiii tăi, Constantin, Ștefan, Radu, Matei și Sfetnicul Ianache, Drept credinciosule Constantine, roagă pe Hristos Dumnezeu să mântuiască sufletele noastre”⁹. Aplicând metoda cunoscută că, pentru a descoperi un ucigaș, trebuie să afli cui i-a folosit crima (Qui prodest?), toată bănuiala privind trădarea lui Constantin Brâncoveanu a căzut pe capul Cantacuzinilor, întrucât Ștefan Cantacuzino i-a urmat la tronul țării¹⁰.

Bibliografie:

1. *Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a preafericitului părinte Teoctist, Patriarhul bisericii Ortodoxe Române*, cu aprobarea sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București.
2. Hristea, Ieronim – *De la steaua lui David la steaua lui Rothschild - profeția stăpânirii universale*; Editura Țara Noastră, București.

⁸ *Ibidem*, p. 261.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

Constantin Brâncoveanu

Constantin Brâncoveanu

prof. învă. primar și preșcolar, Adelina Oancea
Șc. Gimnazială „I. C. Lăzărescu”
Structura - Șc. cu cl. I-IV Valea Stânii
Com. Țițești, Jud. Argeș, România

Abstract

During the reign of Constantine Brancovan (Romanian ruler between the years 1688 and 1714) the Romanian State experienced a period of cultural flowering and the development of spiritual life. Constantine's reign also marked a period of economic progress and cultural-artistic initiatives to modernize the state apparatus, reforming the tax system, organizing the state chancellery for maintenance of relations with foreign powers. Moreover, the Brancovan Age opened the door to Western influences which began to prevail over the Eastern ones. This created an original synthesis of national tradition. Brancovan also fostered education by encouraging the printing of books and supporting learning and founded churches and monasteries to promote his nation's spiritual and Christian elevation.

Key words: *spiritual, life, economic, progress, tradition, national.*

Constantin Brâncoveanu și fiii săi

Sfântul Martir și Binecredinciosul Voievod Constantin Brâncoveanu a fost Domn al Țării Românești între anii 1688 - 1714. În timpul cât a domnit, Țara Românească a cunoscut o perioadă de înflorire culturală și de dezvoltare a vieții spirituale. În 1714, pe 15 august, a fost martirizat de către turci, la Istanbul, împreună cu cei patru fii ai săi (Constantin, Ștefan, Radu și Matei), precum și cu sfetnicul său Ianache Văcărescu. Cu toții sunt prăznuiți pe 16 august, sub numele de Sfinții martiri Brâncoveni.

Viața

Constantin Brâncoveanu s-a născut în anul 1654, la Brâncoveni (actualmente comună în județul Olt), într-o veche familie boierească. Era fiul lui Matei („Papa”) Brâncoveanu și al Stancăi, sora domnitorului Șerban Cantacuzino. Rămânând orfan de tată la vârsta de doar un an, a fost crescut de un unchi al său, stolnicul Constantin Cantacuzino (un reprezentat de seamă al culturii umaniste în spațiul românesc), care i-a oferit o educație aleasă pentru acele vremuri, învățând, printre altele, greaca, latina și slavona. Căsătorit cu Marica, nepoata lui Antonie Vodă din Popești, Constantin Brâncoveanu a avut cu aceasta patru fii: Constantin, Ștefan, Radu și Matei și șapte fete: Stanca, Maria, Safta, Ancuța, Elenca, Bălașa și Smaranda¹.

Domnia lui Constantin Brâncoveanu a marcat în Țara Românească o perioadă de progres economic și cultural-artistic, de inițiative de modernizare a aparatului statal, de

¹ Xenopol, Alexandru D. - *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Editura Cartea Românească, București, 1925.

reformare a sistemului fiscal. Brâncoveanu a organizat cancelaria statului în vederea stabilirii și derulării relațiilor cu alte state europene la nivelul reprezentativ al acestora. Epoca brâncovenească s-a deschis influențelor occidentale care au început să prevaleze asupra celor orientale. Astfel s-a creat o sinteză originală națională, prin aportul tradiției răsăritene și a celei occidentale². Principalele direcții ale politicii interne a lui Constantin Brâncoveanu au fost întărirea rolului domniei, reorganizarea sistemului fiscal și promovarea unor relații strânse cu Moldova și Transilvania. În ceea ce privește politica externă, Constantin Brâncoveanu a încercat să mențină o politică echilibrată între Imperiul Otoman, cărui îi era vasal, și Imperiu Habsburgic, a cărui expansiune ajunsese până la hotarele Țării Românești (după cucerirea Transilvaniei, recunoscută de turci prin tratatul de pace de la Karlowitz din anul 1699). Însă, în anul 1709, o conjunctură europeană nefavorabilă și unele greșeli politice ale lui Constantin Brâncoveanu au dus la sfârșitul său tragic și la dezastrul familiei sale. Regele Suediei, Carol al XII-lea, a fost învins la Poltava de către țarul Rusiei, Petru cel Mare. Armata rusă a intrat pe teritoriul Moldovei, pentru a se lupta cu turcii, aliații lui Carol al XII-lea. Brâncoveanu a încercat să se alieze cu rușii, trimițându-i țarului o scrisoare în care îi promitea că îl va ajuta la aprovizionarea armatei. Petru cel Mare i-a mulțumit și i-a trimis 300 de pungi cu aur, contravaloarea serviciilor pentru aprovizionarea armatei ruse. Tot în acel timp, turcii îi dăduseră domnia Moldovei lui Dimitrie Cantemir, dușman declarat al familiei Brâncovenilor, cu însărcinarea expresă de a raporta Divanului orice mișcare făcută de Constantin Brâncoveanu. Primul lucru pe care l-a făcut însă Cantemir a fost să se alieze cu țarul. Prudent, Brâncoveanu a încercat să mențină un echilibru între cele două tabere. El și-a adunat oștile în tabăra de la Urlați (județul Prahova), aproape de granița cu Moldova. În cazul în care rușii ar fi intrat în Țara Românească, s-ar fi aliat cu ei; dacă însă turcii ar fi fost mai rapizi, ar fi rămas de partea acestora. Planurile i-au fost dejucate chiar de către vărul său, spătarul Toma Cantacuzino, care, împreună cu mai mulți boieri, a trecut în tabăra țarului. Speriat, Brâncoveanu i-a trimis înapoi lui Petru cel Mare cele 300 de pungi, iar turcilor proviziile, contribuind la eșecul militar al țarului, în bătălia de pe Prut (Stănilești, 1711), care s-a văzut nevoit să încheie pace cu turcii. Deși pe moment Brâncoveanu și-a păstrat tronul, turcii nu i-au iertat încercarea de trădare din 1711. Răzbunarea lor a venit abia după trei ani, în 1714, când Brâncoveanu nici nu mai bănuia că ar mai putea avea dușmani puternici. Însă, toate rudele lui, Cantacuzinii, care îi sprijiniseră până atunci domnia, se întoarseră de această dată împotriva lui. Deși Brâncoveanu făcuse mari

² Bărbulescu, M., Deletant, D., Hitchins, K., Papacostea, Ș., - *Istoria României*, Editura Corint, București, 2007.

eforturi pentru a-i convinge pe otomani că gestul spătarului Toma Cantacuzino, de a trece de partea rușilor în timpul războiului ruso-turc din 1711, nu exprimase și voința sa, o nouă acuzație s-a adăugat la adresa sa. Învinuit, după cum spunea cronicarul turc Mehmed Rașid că „adunase multe bogății și arme pentru a se opune și pregăti o răscoală, așteptând ca să-și arate dorința de a domni în chip absolut independent”³, Brâncoveanu a fost mazilit în anul 1714. Împreună cu familia sa, a fost dus la Istanbul și închis la Edicule („Cetatea celor șapte turnuri”), iar toate averile sale i-au fost confiscate. Pe 15 august 1714 a fost executat la Istanbul, împreună cu cei patru fii ai săi (Constantin, Ștefan, Radu și Matei), precum și cu sfetnicul său Ianache Văcărescu.

Influența sa asupra dezvoltării vieții spirituale a românilor

În perioada domniei lui Constantin Brâncoveanu cultura românească a cunoscut o perioadă de înflorire, domnitorul fiind un fervent sprijinitor al acesteia. În cei 26 de ani de domnie, Brâncoveanu s-a dovedit un gospodar desăvârșit și bun administrator al avuțiilor țării, instaurând o epocă de prosperitate și de pace. Domnitorul a inițiat o amplă activitate de construcții religioase și laice, îmbinând armonios în arhitectură, pictură murală și sculptură tradiția autohtonă, stilul neo-bizantin și ideile novatoare ale renașcentismului italian într-un nou stil caracteristic, numit „stilul brâncovenesc”. Denumirea de stil brâncovenesc, sau de artă brâncovenească, este folosită în istoriografia română de artă pentru arhitectura și artele plastice din Țara Românească în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu. Deoarece această epocă a influențat în mod hotărâtor evoluțiile de mai târziu, termenul se folosește prin extensie și pentru a descrie operele de artă din vremea primilor Mavrocordați, până către 1730. Istoricii de artă caracterizează uneori stilul prin analogie cu renașterea apuseană, datorită structurilor sale clare, raționaliste, dar exuberanța lui decorativă permite și folosirea termenului de „baroc brâncovenesc”⁴. Constantin Brâncoveanu și-a asumat rolul de protector al tiparului și școlilor din Țara Românească, dar și din Transilvania, numele său fiind întâlnit între cele ale donatorilor de la școala românească din Șcheii Brașovului⁵. S-a înconjurat de personalități de cultură din țară și străinătate, susținând financiar pregătirea tinerei generații de cadre în școlile europene. În anul 1689 l-a adus de la Istanbul pe Antim Ivireanul, viitorul mitropolit, sub îndrumarea căruia s-au tipărit numeroase cărți românești, grecești, slave și chiar arabe, turcești și georgiene. Domnitorul a înființat în 1694 Academia domnească din

³ Nicolae Iorga - *Istoria Românilor*, vol. II, București, 1936.

⁴ Theodorescu Răzvan - *Civilizația românilor între medieval și modern. Orizontul imaginii (1550-1800)*, Editura Meridiane, București, 1987.

⁵ Iorga, Nicolae - *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a Românilor*, Tipografia Neamul Românesc, Vălenii de Munte, 1908.

București, o școală superioară („colegiu public pentru pământeni și străini”) având ca limbă de predare greaca veche, în clădirile de la mănăstirea „Sfântul Sava”. În 1707 a reorganizat-o, numind în fruntea ei pe învățatul grec Sevastos Kyminitis, urmat de Marcu Porfiropol. În paralel cu „Academia de la Sfântul Sava”, funcționau și alte școli, în incinta unor mănăstiri, în care se predă în slavonește și în românește. Așa au fost școlile de la mănăstirile Sfântul Gheorghe Vechi și Colțea, amândouă în București, care pregăteau dieci pentru cancelariile domnești, preoți și dascăli. O serie de școli românești existau în orașele țării, în mănăstiri și chiar în mediul rural. În câteva mănăstiri au luat ființă biblioteci, cu lucrări procurate din mari centre culturale din apusul Europei; printre acestea se remarcă biblioteca de la mănăstirea Mărgineni (ctitoria lui Constantin Cantacuzino) și biblioteca mănăstirii Horezu, ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu. Voievodul Constantin Brâncoveanu a rămas în istorie și în conștiința națională și ca un mare ocrotitor al tiparului. S-a preocupat de apariția *Bibliei de la București*, prima ediție integrală a Sfintei Scripturi în limba română. Tipărirea lucrării începuse încă din timpul lui Șerban Cantacuzino, la 5 noiembrie 1687; un prim tiraj era terminat în septembrie 1688, deci în timpul vieții acestuia. Al doilea tiraj s-a terminat abia în noiembrie 1688, sub noul domnitor. Potrivit unei note dintr-o altă tipăritură, Brâncoveanu, ca mare logofăt al Țării Românești, fusese „ispravnicul” lucrării de tipărire a acestei prime *Bibliei* românești.

Pe lângă tipografia mai veche înființată în 1678 la București de către mitropolitul Varlaam, s-au înființat acum câteva tipografii noi: la Buzău în 1691, prin strădaniile episcopului Mitrofan (un moldovean, fost episcop de Huși), la Snagov în 1694, la Râmnicu Vâlcea în 1705, la Târgoviște în 1708, toate prin osteneala lui Antim Ivireanul care, dintr-un smerit ieromonah, a ajuns să fie ales în 1705 episcop la Râmnic, iar în 1708 mitropolit. S-au tipărit felurite cărți: de shjibă, de teologie, de învățătură, de combatere a catolicismului și calvinismului, toate în limbile română, greacă, slavonă și chiar arabă.

Ctitor de sfinte lăcașuri

Constantin Brâncoveanu a fost unul dintre cei mai mari ctitori de biserici și mănăstiri din țările române. Încă înainte de a ajunge domnitor, el a ridicat două biserici, una la Potlogi și alta la Mogoșoaia, lângă București. După ce s-a urcat pe tronul Țării Românești, Brâncoveanu a mai ctitorit tot în București încă trei biserici, pe locul unora mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau „Grecesc”, demolată în secolul trecut, biserica mănăstirii Sfântul Sava, demolată în secolul trecut și biserica Sfântul Gheorghe Nou, existentă și azi, în centrul capitalei, fiind recent restaurată. În această din urmă biserică au fost depuse și osemintele ctitorului, în anul 1720, aduse în ascuns de la Constantinopol, de către soția sa, doamna

Marica. A mai zidit o biserică în satul Doicești (județul Dâmbovița). Împreună cu unchiul său, spătarul Mihai Cantacuzino, a ridicat mănăstirea din Râmnicu Sărat, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, închinată mănăstirii Sfânta Ecaterina de la Muntele Sinai. În vara anului 1690, Constantin Brâncoveanu a pus piatra de temelie a celei mai de seamă din ctitoriile sale: Mănăstirea Horezu (sau „Hurezi”), cu hramul Sfinții împărați Constantin și Elena. Printre alte biserici și mănăstiri ctitorite sau refăcute de binecredinciosul voievod, trebuie amintite: Mănăstirea Sâmbăta de Sus, Mănăstirea Surpatele, Mănăstirea Polovragi și Mănăstirea Turnu din Târgșoru Vechi (județul Prahova)^{6, 16)}

Martirizarea

După mazilirea sa, din anul 1714, Constantin Brâncoveanu a fost dus la Istanbul și închis la Edicule, împreună cu familia sa. El a fost acuzat de relații ascunse cu dușmanii Porții Otomane (marile puteri creștine din acea vreme: Rusia, Polonia, Austria și Venetia), de corespondența sa cu Viena și Moscova (cărora le-ar fi furnizat informații secrete despre turci), de cumpărarea de moșii și construirea unor palate în străinătate (în Transilvania), de depunerea de bani în băncile din Viena și Venetia, precum și de baterea de monede purtând chipul său. Pentru a i se cruța viața, i s-au cerut 20.000 de pungi cu aur (aproximativ 11 milioane de galbeni), o sumă imposibilă chiar și pentru „beiu de aur”, cum era poreclit Brâncoveanu la Istanbul. Pe 15 august 1714, când creștinii pomeneau Adormirea Maicii Domnului, când voievodul împlinea 60 de ani, a fost adus, împreună cu ceilalți prizonieri, la Yali Köskü („Pavilionul mării”). Erau prezenți sultanul Ahmet al III-lea, marele vizir Gin Ali, reprezentanții diplomatici ai Franței, Angliei, Rusiei și Austriei. Li s-a cerut să renunțe la credința ortodoxă strămoșească, pentru a fi grațiați, dar voievodul și-a încurajat fiii să fie statornici în credință, fiind singurul bun care le-a mai rămas. Înfuriat, sultanul a poruncit să fie tăiate mai întâi capetele celor patru copii ai voievodului, apoi cel al sfetnicului Ianache, crezând că astfel îi va înfrânge credința. Dar Brâncoveanu, îndurerat, și-a făcut semnul crucii spunând: „Doamne, fie voia Ta!” și a întins singur capul său călăului. Cele șase trupuri decapitate au fost aruncate în apele Bosforului, iar capetele purtate pe ulițele cetății. Iată cum descrie Gheorghe Șincai în *Cronica românilor*⁷ martiriul dreptcredinciosului voievod:

Odată cu Brâncovanul au pierit cei patru feciori ai lui, cărora el le-a grăit astfel în ora morții: „Iată, toate avuțiile și orice am avut, am pierdut! Să nu ne pierdem încăi sufletele... Stați tare și bărbătește, dragii mei! să nu băgați seamă de moarte. Priviți la Hristos,

⁶ Popescu, Florentin - *Ctitori Brâncovenesti*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2004.

⁷ Șincai, Gheorghe - *Cronica românilor și a mai multor neamuri*, I-III, ediție îngrijită de F. Fugaru, București, 1978.

mântuitorul nostru, câte a răbdat pentru noi și cu ce moarte de ocară a murit. Credeți tare întru aceasta și nu vă mișcați, nici vă clătiți din credința voastră pentru viața și lumea aceasta ...”. Acestea zicând el, porunci împăratul de le tăiară capetele, întâi ale feciorilor, începând de la cel mai tânăr, și mai pe urmă a tăiat capul lui Constantin Brâncovanu, și aruncară trupurile în mare. Și creștinii, după aceea, aflându-le, le-au astrucat la Patriarhie”.

Proslăvirea ca sfânt

La 20 iunie 1992 Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât proslăvirea Sfântului și Binecredinciosului Voievod Constantin Brâncoveanu, pentru faptele sale sfinte și înflorirea vieții spirituale și duhovnicești ortodoxe din Țara Românească. Prăznuirea lui se face pe data de 16 august.

Imnografie

Tropar, glasul al 3-lea: Cel ce pentru dreapta credință și pentru neam te-ai învrednicit a suferi moarte de martir, împreună cu fiii tăi: Constantin, Ștefan, Radu, Matei și cu sfetnicul Ianache, dreptcredinciosule voievod Constantine, roagă pe Hristos Dumnezeu să mântuiască sufletele noastre. Condac, glasul al 8-lea: În cetatea Sfântului împărat Constantin și tu, împreună cu fiii tăi, voievoade Constantine astăzi pe Hristos ai mărturisit și cu puterea Sfintei Cruci pe necredincioși rușinând, cu vrednicie toți cununa muceniei ați primit. Pentru aceasta cântări și laude aducem vouă, ca acelora ce sunteți ocrotitori și rugători pentru Biserica și neamul românesc.

Bibliografie:

1. Bărbulescu, M., Deletant, D., Hitchins, K., Papacostea, Ș. - *Istoria României*, Editura Corint, București, 2007.
2. Iorga, Nicolae - *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a Românilor*, Tipografia Neamul Românesc, Vălenii de Munte, 1908.
3. Iorga, Nicolae - *Istoria Românilor*, vol.II, București, 1936.
4. Popescu, Florentin, - *Ctitori Brâncovenesți*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2004.
5. Șincai, Gheorghe - *Cronica românilor și a mai multor neamuri*, I-III, ediție îngrijită de F. Fugaru, București, 1978.
6. Theodorescu, Răzvan - *Civilizația românilor între medieval și modern. Orizontul imaginii (1550-1800)*, Editura Meridiane, București, 1987.
7. Xenopol, Alexandru D. - *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Editura Cartea Românească, București, 1925.

Surse:

1. Constantin Brâncoveanu - de la Wikipedia, enciclopedia liberă.
2. Sfinții martiri Brâncoveni și sfetnicul Ianache.
3. Balada „Constantin Brâncovanul”.

Moștenirea culturală brâncovenească, valoare simbolică The "Brancovan" Cultural Heritage- Symbolic Values

Prof. Cristina Hîncu
Colegiul Tehnic „Dimitrie Leonida”
Iași, România

Abstract

Constantin Brancoveanu ends the Orthodox lords' line and lovers of the Nation era, in the most enduring lordship reported in Romanian history, both on a spiritual and cultural level as well as on the economic, political and social plan. Constantin Brancoveanu's ascension on the Wallachia's throne was exceptional, manifested by internal political achievements, by external relations skills, but also by his tragic end. During a long reign, he has ensured peace in the country and by a cautious policy, he has facilitated people's prosperity.

Keywords: Nation, lordship, policy, lord, folk.

Sfântul Voievod Constantin Brâncoveanu s-a născut în data de 15 august, anul 1654, părinții săi fiind postelnicul Matei Brâncoveanu și doamna Stanca din familia Cantacuzino. Începând cu 1688, a urcat pe tronul Țării Românești, după moartea Domnitorului Șerban Cantacuzino fiind susținut în această demnitate de către Mitropolitul Teodosie. Domnind într-o zonă fierbinte a Europei, Brâncoveanu a luptat împotriva expansiunii otomane, care amenința stabilitatea continentului.

De numele lui Constantin Brâncoveanu se leagă, amintirea unei politici de echilibru și valorificare a tuturor conjuncturilor internaționale, recurgând la alianțe strategice cu vecinii, urmărind păstrarea independenței Țării Românești și apărarea credinței ortodoxe strămoșești prin constituirea unui front antiotoman împreună cu popoarele din Balcani. A existat o epocă a lui Constantin Brâncoveanu caracterizată prin natura metodelor politice, în care statutul Țării Românești se schimbă prin încetarea acțiunilor militare, țara devenind leagăn de cultură românească și de Ortodoxie. Conștient de realitățile politice ale secolelor XVII și XVIII, voievodul urmărea, în această perioadă, promovarea unei politici de pace și alianțe cu toate marile puteri europene, Țara Românească fiind prinsă la influența celor trei mari imperii: Habsburg, Țarist și Otoman. Pentru stăvilirea expansiunii țariste și otomane, în vremea sa au avut loc intense acțiuni politice și diplomatice. Încă de la început, Brâncoveanu a găsit calea de împăcare cu toate marile puteri vecine, dar și cu celelalte țări ale Europei acelor vremi.

Voievodul Constantin Brâncoveanu, dobândind o educație aleasă de la cei mai mari dascăli ai vremii, în cei aproape 26 de ani de domnie, s-a dovedit atât un bun administrator și organizator al vieții de stat, dar și ctitor de biserici, de artă și cultură, fiind marcat de spiritul său harnic și jertfelnic pentru păstrarea identității naționale și a credinței

creștine în vremuri de stăpânire otomană. Mare iubitor de cultură, a fost, în același timp, un mare sprijinitor al acesteia dar și a religiei. În timpul domniei lui Brâncoveanu, cultura românească a cunoscut o perioadă de dezvoltare, de excepțională înflorire a culturii și artei. Astfel la sfârșitul secolul al XVII-lea, în Țara Românească s-au înregistrat realizări deosebite în plan arhitectonic și pictural, domnitorul instaurând o epocă de prosperitate și de pace. Înconjurat de personalități de cultură din țară și străinătate, Constantin Brâncoveanu a fost unul dintre cei mai mari ctitori de biserici și mănăstiri din țările române, un neclintit mărturisitor al credinței creștine ortodoxe și un promotor creștin al culturii românești.

În scopul de a propovădui Ortodoxia în occidentul catolic și protestant, Brâncoveanu trimite teologi la Oxford și Cambridge stabilindu-se relații cu marile universități europene ale vremii. A fost ctitor și binefăcător al locașurilor de cult din Țara Românească, Moldova și Transilvania, a arătat mărinimie față de creștinii ortodocși din regiuni siriene, georgiene și arabe, precum și față de locurile sfinte ale Răsăritului creștin. Pe Antim Ivireanul, viitorul mitropolit, l-a adus de la Istanbul în anul 1689 și, sub îndrumarea acestuia s-au tipărit numeroase cărți românești, grecești, slave, arabe, turcești și georgiene. A înființat tipografii unde s-a retipărit *Biblia* lui Șerban Cantacuzino în limba română tradusă și tipărită din inițiativa lui, când era mare logofăt. S-a implicat, de asemenea, în traducerea, editarea și tipărirea scrierilor sfinte și ale cărților de cult precum: *Biblia*, *Liturghierul*, *Apostolul*, *Triodul*, *Penticostarul*, *Octoihul* și *Mineele*. Cele mai multe cărți, atât originale, cât și în traducere s-au tipărit în Valahia. „Toate aceste cărți s-au scos cu banii lui Vodă Brâncoveanu și ai Mitropolitului Antim, ale căror nume se cade să nu le ștergem niciodată din mintea noastră căci ostenele lor au făcut să înțelegem noi astăzi tot ce se citește în sfânta biserică. Cei care au dat mai târziu pe românește cărțile de slujbă, care rămăseseră netipărite, n-au întâmpinat greutăți mari căci le era calea netezită de cei mai sus pomeniți”.

Constantin Brâncoveanu a înființat în anul 1694 Academia Domnească din București, o școală superioară care avea ca limbă de predare, greaca veche. Cursurile se desfășurau în clădirile de la mănăstirea „Sfântul Sava” pe care a reorganizat-o în anul 1707, numind în fruntea ei pe învățatul grec Sevastos Kyminitis, urmat apoi de Marcu Porfiropol. Prin înființarea Academiei Domnești de la Sfântul Sava în anul 1694, organizată după cele mai moderne principii la acel timp, și bucurându-se de un mare prestigiu, Constantin Brâncoveanu pune bazele învățământului superior în Țara Românească. Academia corespundea unei Facultăți de filosofie și litere din cadrul

Universităților europene aici îmbogățindu-și cunoștințele tineri greci, bulgari, sârbi și aromâni. În incinta mănăstirilor, Sfântul Gheorghe Vechi și Colțea, amândouă în București, funcționau și alte școli, cu predare în slavonește și în românește, care pregăteau dieci pentru cancelariile domnești, preoți și dascăli. Ctitoria lui Constantin Cantacuzino postelnicul, biblioteca de la mănăstirea Mărgineni și biblioteca mănăstirii Horezu, ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu funcționau cu lucrări procurate din mari centre culturale din apusul Europei. Brâncoveanu, a construit multe lăcașe de cultură laică, într-o perioadă de pace. Raportat la anii de domnie, Brâncoveanu a construit același număr de biserici cât și Ștefan în primii 25 de ani de domnie, biserici ctitorite nemotivat de planuri militare, necondiționat de câștigarea vreunui război.

În vara anului 1690, Constantin Brâncoveanu a pus piatra de temelie a celei mai de seamă din ctitoriile sale: Mănăstirea Horezu (sau „Hurezi”), cu hramul Sfinții împărați Constantin și Elena. Sfântul Martir Constantin Brâncoveanu a acordat o atenție deosebită așezământului monahal de la Hurez, având intenția să devină loc de veșnică odihnă pentru el și urmașii săi. Printre alte biserici și mănăstiri ctitorite sau refăcute de binecredinciosul voievod, se numără: Mănăstirea Sâmbăta de Sus, Mănăstirea Surpatele, Mănăstirea Polovragi și Mănăstirea Turnu din Târgșoru Vechi, Prahova.

Pentru mănăstirea Sâmbăta de Sus, prima notificare documentară o avem încă din anul 1654, când, Preda Brâncoveanu, un boier din sudul Carpaților, construiește o biserică din lemn pe valea râului Sâmbăta, destinată pentru călugări sihăștri, stabiliți pe acest loc, cu mult mai înainte. În jurul anului 1696, domnitorul Țării Românești Constantin Brâncoveanu înalță aici o mănăstire din caramidă, fiind numit primul ctitor a sfântului locaș, fapt pentru care mănăstirea poartă și numele său de „Brâncoveanu”. Mănăstirea Brâncoveanu din Sâmbăta de Sus a fost distrusă din ordinul generalului austriac Preiss, datorită nesupunerii monahilor și refuzării trecerii lor la catolicism și apoi, timp de 200 de ani (două sute ani) a fost lăsată în paragină. Mitropolitul Ardealului, Antonie Plămădeală, a reușit, în anul 1985, să reclădească această mănăstire. La data de 15 august 1993, mănăstirea a fost sfințită de către S. S. Patriarhul Constantinopolului Bartolomeos I și de Prea Fericitul Patriarh Teoctist, patriarhul României, precum și de Mitropolitul Antonie al Ardealului, Crișanei și Maramureșului. Brâncoveanu transformă și reformează vechea mănăstirea Sâmbăta de Sus, cu călugări sihăștri într-o mănăstire cu viață de obște – drept mărturie a unirii neamului românesc și a credinței ortodoxe de pe ambele versante ale Carpaților. Aici voievodul înființează o „Școală de gramatici”, un atelier de pictură în fresco și o mică tipografie pe care instalează într-un nou edificiu, după modelul

brâncovenesc, folosit în toate ctitoriile domnești. Un mare renume a adus mănăstirii atelierul de pictură pe sticlă în care s-au lucrat picturi tradiționale pe sticlă dar și creații noi. Școală de pictură condusă de Arhidiaconul Calinic Morar este cea mai importantă din țară în timp ce școala de zugrăvi de la Sâmbata de Sus a împământănit stilul brâncovenesc mai întâi în picturi murale. Încă înainte de a ajunge domnitor, el a ridicat două biserici, una la Potlogi, Dâmbovița și alta la Mogoșoaia, lângă București. Brâncoveanu, după ce s-a urcat pe tronul Țării Românești, a mai ctitorit tot în București încă trei biserici, pe locul unora mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau „Grecesc”, demolată în secolul trecut, biserica mănăstirii Sfântul Sava, demolată în secolul trecut și Biserica Sfântul Gheorghe Nou din București, existentă și azi în centrul capitalei, recent restaurată. Împreună cu unchiul său, spătarul Mihai Cantacuzino, în anul 1706, a ridicat Mănăstirea din Râmnicu Sărat. A sprijinit bisericele și mănăstirile ortodoxe din părțile Siriei, Caucazului, Arabiei, Mănăstirea Sf. Ecaterina de la muntele Sinai, precum și mănăstirea și biserica de la muntele Athos din Grecia.

Profunzimea sintezei brâncovenești dintre credință și cultură, dintre valorile artistice din Răsărit și cele din Apus, s-a dezvoltat creativ într-un stil artistic distinct în istoria civilizației europene, cunoscut sub numele de stilul brâncovenesc.

Moștenirea culturală brâncovenească a dobândit valoare simbolică duhovnicească și mai mare odată cu jertfa martirică a acestui principe român creștin ortodox. În Săptămâna Sfintelor Pătimiri ale Domnului Hristos (aprilie 1714), Constantin Vodă Brâncoveanu, împreună cu fiii săi și cu sfetnicul Ianache, a fost arestat și dus la Constantinopol, în capitala Imperiului Otoman. Aici, sultanul Ahmed al III-lea a poruncit torturarea voievodului român și a fiului său cel mare.

În timpul lui Constantin Brâncoveanu s-a dezvoltat în construcții „stilul brâncovenesc”, stil care se mai practică și astăzi la anumite construcții. Inițiind o amplă activitate de construcții religioase și laice, Constantin Brâncoveanu a îmbinat armonios în arhitectură pictură murală și sculptură, tradiția autohtonă, stilul neobizantin și ideile novatoare ale renașcentismului italian într-un nou stil caracteristic, numit stilul brâncovenesc. Punctul culminant al artei brâncovenești este sculptura în piatră la care se adaugă motivele ornamentale reprezentate de florile și frunzele de acant, floarea soarelui dar și o serie de flori de primăvară – lealea, narcisă. Noutatea constă în varietatea motivelor ornamentale, vegetale și florale, influență a Renașterii și barocului. Pridvoarele bisericilor din epocile anterioare sunt transformate și înfrumusețate de stilul brâncovenesc cu coloane de piatră, unele sculptate în torsadă, asemenea logiilor. Stilul arhitectural

brâncovenesc este recunoscut astăzi ca fiind „primul stil românesc”. Apariția acestui stil arhitectural nou, inovator, se datorează domnitorului muntean, care a atras la curtea sa meșteri renumiți din toate colțurile pământului. „Stilul brâncovenesc” ia ființă din împletirea mai multor tradiții artistice românești și bizantine, cu influențe orientale și forme occidentale. Această armonioasă împletire dintre stilul bizantin și cel apusean dă naștere unui nou stil românesc, care se va extinde în toată Muntenia și mai apoi în Transilvania. Datorită structurilor clare, raționaliste, dar și exuberanței lui decorative, istoricii de artă caracterizează uneori stilul prin analogie cu renașterea apuseană folosind termenul de baroc brâncovenesc. În arhitectura ultimelor secole, stilul brâncovenesc s-a impus cu succes. Stilul este caracterizat de elemente ale arhitecturii țărănești din Muntenia, exprimate la o scară mai mare, îmbinate discret cu elemente bizantine, vizibile în coloanele teraselor și balcoanelor, coloane care, de multe ori, nu au celebrele ornamente la terminații care să determine un caracter doric, ionic sau corintic. Stilul brâncovenesc mai este caracterizat de pecetea unor basoreliefuli originale, ca celebrul „vultur cruciat”, cât și de culoarea albă imaculat a pereților exteriori.

Bibliografie:

1. Anania, Valeriu - *Constantin Brâncoveanu – martir al neamului românesc*, în volumul „*Din spumele mării*”, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1995.
2. Bădără Doru - *O carte cu pecetea lui Constantin Brâncoveanu*.
3. Bădulescu, Laviniu Aurelian - *Pentru Dumnezeu și neam, 290 de ani de la Martiriul Sfinților Brâncoveni*, Editura Agora, Craiova, 2004.
4. Cantemir, Dimitrie - *Scurtă povestire despre stărpirea familiilor lui Brâncoveanu și a Cantacuzinilor*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Paul Cernavodeanu, Editura Minerva, București, 1995.
5. Giurescu, Constantin C. - *Istoria Românilor, III. De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601 – 1821)*, Editura BIC ALL, București, 2007.
6. Niculae, Tudora - *Sfinții Brâncoveni*, în „Familia Ortodoxă”, nr. 8(55), august, 2013.
7. Streza Laurențiu - *Sfântul Constantin Brâncoveanu și brașovenii*, Editura Ardeleană.
8. Teodorescu Răzvan - *Constantin Brâncoveanu, între Casa Cărților și Ieprova*, Editura RAO, 2006.
9. Toma, Ileana - *Ultimul Constantin, Romanul Brâncovenilor*, Editura Babel.

Constantin Brâncoveanu și rolul său în istoria și cultura românilor

Constantin Brancoveanu and his Role in the Romanian History and Culture

Elena-Veronica Ambruș
Liceul Tehnologic Lupeni,
Hunedoara, România

Abstract

Constantin Brancoveanu was born in 1654 on the Brancoveni estate, being a descendant of the Craiovesti boyar family and related to Matei Basarab. Constantin was raised in the house of his uncle, Constantin Cantacuzino where he was well-educated. Constantin Brancoveanu was enthroned by the great boyars. He was Prince of Wallachia for 26 years (1688-1714). During his reign, the political and diplomatic activities intensified in order to stop Tzarist and Ottoman expansion and the culture flourished greatly. An architectural style known as the "Brancovan style" originated in Wallachia, as a synthesis of Renaissance and Byzantine architecture. He was a great patron of culture. He was a martyr, being killed along with his four sons. The martyrdom of the Romanian ruler crowned a life dedicated to Orthodoxy. Ruling the country for over a quarter of a century, Constantin Brancoveanu left behind him, for his nation and Church, numerous religious edifices.

Keywords: *Brancoveni, boyar family, Prince of Wallachia, Brâncovenesc style, martyr etc.*

Constantin Brâncoveanu s-a născut în anul 1654, la Brâncoveni (actualmente comună în județul Olt), într-o veche familie boierească. Era fiul lui Matei Brâncoveanu și al Stancăi (Cantacuzino), sora domnitorului Șerban Cantacuzino. Rămânând orfan de tată la vârsta de doar un an, a fost crescut de un unchi al său, stolnicul Constantin Cantacuzino (un reprezentat de seamă al culturii umaniste în spațiul românesc) care i-a oferit o educație aleasă pentru acele vremuri, învățând, printre altele greaca, latina și slavona. Datorită calităților sale intelectuale și morale deosebite, înainte de a urca pe tronul Țării Românești, a ocupat diferite funcții importante, de mare logofăt în Divanul domnitorului Șerban Cantacuzino.

Constantin Brâncoveanu nu și-a dorit să ajungă la domnie. La insistențele boierilor și a promisiunilor de a fi sprijinit la domnie cu devotament de către aceștia, Constantin Brâncoveanu a acceptat urcarea pe tron la vârsta de 34 de ani, în anul 1688, imediat după moartea lui Șerban Cantacuzino care l-a dorit și i-a lăsat „pecetea” domnească. În aceste împrejurări, afirmațiile domnitorului sunt concludente: „*Domnia aceasta, eu nu o pohtesc, ca să-mi înmulțesc grijile și nevoile ... în vremi ca acestea turburate, încongiurați de oști de vrășmași*”.

Domn al Țării Românești între anii 1688 și 1714, Constantin Brâncoveanu a contribuit la înflorirea culturală și dezvoltarea vieții spirituale din Țara Românească. Folosind o politică abilă, s-a menținut 26 de ani la domnie. Anii domniei lui Brâncoveanu

au fost marcați de un progres economic și cultural-artistic, de inițiative de modernizare a aparatului statal, de reformare a sistemului fiscal. A organizat cancelaria statului în vederea stabilirii și continuității relațiilor diplomatice cu puterile străine. Epoca brâncovenească a deschis drumul influențelor occidentale care au început să prevaleze asupra celor orientale. Astfel s-a creat o sinteză originală națională, prin aportul tradiției răsăritene și a celei occidentale.

Principalele direcții ale politicii lui Constantin Brâncoveanu au fost:

- întărirea rolului domniei;
- reorganizarea sistemului fiscal;
- promovarea unor relații strânse cu Moldova și Transilvania.

În ceea ce privește politica externă, până în anul 1709, Constantin Brâncoveanu a reușit să mențină o politică echilibrată între Imperiul Otoman, căruia îi era vasal, și urmașul Sfântului Imperiu Roman (Habsburgic), a cărui expansiune ajunsese până la hotarele Țării Românești.

În anul 1709 a însemnat și începutul declinului domniei lui Brâncoveanu. O serie de greșeli și ezitări, dar mai ales intrigile boierilor munteni în frunte cu familia Cantacuzinilor au determinat schimbarea atitudinii sultanului. Brâncoveanu a fost mazilit în anul 1714, în apropierea Paștilor. Împreună cu familia sa, a fost dus la Istanbul și închis la Edicule, iar toate averile sale au fost confiscate. În urma refuzului său de a accepta religia islamică, în ziua de 15 august 1714, domnitorul cu toți membrii familiei au fost duși spre locul de osândă, în prezența sultanului, a dregătorilor turci și a unor reprezentanți ai statelor străine. Li s-au tăiat capetele celor patru fii: Constantin, Ștefan, Radu și Matei, sfetnicului Ianache Văcărescu (ginerel domnitorului și ctitor de biserici), apoi domnitorului însuși. Capetele lor au fost purtate în vârful sulitelor prin Istanbul, iar trupurile le-au fost aruncate în Bosfor. Câțiva pescari greci ortodocși le-au găsit pe mare și le-au îngropat în mănăstirea ortodoxă greacă din insula Halki. Istoricul Nicolae Iorga susținea despre Constantin Brâncoveanu faptul că „... nu greșelile politice i-a adus mazilirea și decapitarea, ci intrigile unor boieri și a unor străini de neamul românesc”.

Brâncoveanu a întreținut legături de prietenie cu toate statele învecinate, pentru ca țara lui să nu se implice în războaie care ar fi adus multe jafuri și pustiiri din partea unor oști străine. În felul acesta domnitorul și-a îndreptat atenția spre probleme de ordin cultural și artistic, încât domnia lui reprezintă ultima și cea mai remarcabilă perioadă de progres cultural și artistic din istoria medievală a Țării Românești. În perioada domniei lui, cultura românească a avut mult de câștigat, domnitorul fiind un infocat susținător al acesteia. În cei

26 de ani de domnie, Brâncoveanu s-a dovedit un bun administrator al averii țării, instaurând o epocă de prosperitate și de pace.

În timpul lui au activat câțiva ierarhi iubitori de cultură, cum au fost mitropoliții Teodosie (1679-1708) și Antim Ivireanul, sau episcopii Mitrofan (1691-1702) și Damaschin Dascălul de la Buzău (1702-1708). Datorită acestora, în timpul lui Brâncoveanu s-au tipărit aproximativ optzeci de cărți în limbile română, slavonă, greacă și arabă, majoritatea fiind cărți de slujbă. Activau mai multe tipografii: la București, Snagov, Târgoviște, Buzău și Râmnic. Cel mai renumit tipograf a fost Antim Ivireanul.

Tot în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu au funcționat numeroase școli, între care Academia de la Mănăstirea „Sfântul Sava” din București, școlile de la mănăstirile „Sfântul Gheorghe”-Vechi și Colțea, tot în București, școli în marile orașe ale țării și în mănăstiri. Se pun bazele unor valoroase biblioteci, cum a fost cea de la Hurezi. Constantin Brâncoveanu și-a asumat rolul de protector al tiparului și al școlilor din Țara Românească, dar și din Transilvania, numele său fiind întâlnit între cele ale donatorilor de la școala românească din Șcheii Brașovului. S-a înconjurat de personalități de cultură din țară și străinătate, susținând financiar și diplomatic pregătirea tinerei generații de cadre în școlile europene.

Considerându-se continuatori ai tradiției culturale bizantine, domnitorii Țării Românești au sprijinit lumea ortodoxă aflată sub stăpânirea turcilor, ajutând cu importante danii Patriarhiile Ortodoxe din Orient și Muntele Athos și tipărind cărți de cult în limbile greacă, siriană și georgiană. Constantin Brâncoveanu și-a asumat responsabilitatea de a apăra ortodoxia balcanică tipărind în 1899, la Snagov, „*Mărturisirea credinței ortodoxe*” ca răspuns la propaganda catolică și calvină asupra populației ortodoxe.

Prin implicarea sa directă, domnitorul muntean a promovat o adevărată renaștere bizantină pe plan cultural și artistic. Nicolae Iorga aprecia astfel politica domnitorului în plan cultural: „Dacă Brâncoveanu își mai amintea de cultura slavonă, sprijinea puternic cultura română în limba țării; dacă nu era străin de cultura Europei, acea cultură care i se părea vrednică de protecția sa era cea elinească, care trebuia să-i proclame cu cinste numele în Orientul grecizat”¹.

Constantin Brâncoveanu a fost unul dintre cei mai mari ctitori de biserici și mănăstiri din țările române. Încă înainte de a ajunge domnitor, el a ridicat două biserici, una la Potlogi, Dâmbovița și alta la Mogoșoaia, lângă București. După ce s-a urcat pe

---

¹ Iorga, Nicolae - *Istoria literaturii române*, vol. I, București, 1925, p. 37.

tronul Țării Românești, Brâncoveanu a mai ctitorit tot în București încă trei biserici, pe locul unora mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau „Grecesc”, demolată în secolul trecut, biserica mănăstirii Sfântul Sava, demolată în secolul trecut și Biserica Sfântul Gheorghe Nou din București, existentă și azi în centrul capitalei, recent restaurată. În această din urmă biserică au fost depuse și osemintele ctitorului, în anul 1720, aduse în ascuns de la Constantinopol, de către soția sa, doamna Marica.

Constantin Brâncoveanu a fost și un sprijinitor al așezămintelor bisericești din Răsăritul ortodox după ce teritoriul Imperiului Bizantin pe care se găseau a fost ocupat de turci, în 1453. Prin ajutoarele masive acordate acestora, domnitorul urmărea menținerea conștiinței ortodoxe într-o lume islamică, dar mai ales a conștiinței de neam a grecilor, arabilor ortodocși, bulgarilor, sârbilor și albanezilor, aflați atunci sub dominație otomană.

În timpul domniei sale s-a format un nou stil în arhitectură numit „stilul brâncovenesc”. De aici provin bisericile în „plan triconc” (altar, naos cu două abside, pronaos și pridvor deschis, cu coloane, la intrare). Au activat doi meșteri zugravi de renume: grecul Constantinos, care a împodobit cu fresce biserica mare de la Hurezi și alte ctitorii brâncovenesti, și românul Părvu Mutu, zugravul favorit al Cantacuzinilor. La Hurezi a luat naștere o adevărată „școală de pictură brâncovenească”, în care s-au format numeroși ucenici - inclusiv din Transilvania - care au respectat acest stil timp de câteva decenii.

Stilul brâncovenesc s-a impus cu succes în arhitectura ultimelor secole. Este caracterizat de elemente ale arhitecturii țărănești din Muntenia, exprimate la o scară mai mare, îmbinate discret cu elemente bizantine, vizibile în coloanele teraselor și balcoanelor, coloane care de multe ori nu au celebrele ornamente la terminații, care să determine un caracter doric, ionic sau corintic. Stilul brâncovenesc mai e caracterizat de pecetea unor basoreliefuri originale, ca celebrul „vultur cruciat”, precum și de culoarea albă imaculată a pereților exteriori. Mai sunt și excepții, ca în cazul complexului de la Mogoșoaia, unde domină culoarea cărămidă a materialului de construcție.

În anul 1992, Biserica Ortodoxă Română a sanctificat pe domnitorul Constantin Brâncoveanu, împreună cu fiii și ginerele său.

Andrei Busuioceanu afirma următoarele „Constantin Brâncoveanu în viziunea istoriografiei române și străine este prezentat în cinci ipostaze: martir, diplomat, precursorul politicii de reforme din secolul XVIII, patron cultural și reprezentant tipic al sensibilității baroce”. Om politic și diplomat iscusit, protector generos al artelor și culturii și adevărat mecena pentru întregul Orient ortodox, Constantin Brâncoveanu a asigurat Țării

Românești, în timpul domniei sale de aproape 26 de ani, o epocă de certă măreție. Fără îndoială, Constantin-vodă Brâncoveanu se înscrie printre marile figuri ale neamului românesc.

Bibliografie:

1. Bărbulescu, M., Deletant, D., Hitchins, K., Papacostea, Ș. - *Istoria României*, Editura Corint, București, 2007.
2. Danșă, Teodor - *Biserica Greco-Catolică din România în perspectiva istorică*.
3. Dragomir, Silviu - *Românii din Transilvania și Unirea cu biserica Romei Bucoavna - reeditate*, 1989.
4. Iorga, Nicolae - *Istoria Românilor*, vol.II, ediția a II-a, București, 1936.
5. Theodorescu, Răzvan - *Civilizația românilor între medieval și modern. Orizontul imaginii (1550-1800)*, Editura Meridiane, București, 1987.
6. Xenopol, A. D. - *Istorie a Românilor din Dacia Traiană*, vol. VIII, 1929.

Dimensiunile politice ale domniei lui Constantin Brâncoveanu

Constantine Brancovan - the Political Dimension

Prof. Elena Larisa Toma, Prof. Nicoleta Muscalagiu
Liceul Teoretic „Henri Coandă”
Craiova, Dolj, România

Abstract

The policy pursued by Constantine Brancovan follows landmarks that define the oscillation between Istanbul, Vienna and Moscow. He tried to avoid turning the country into pashalic, orienting himself towards Western Europe, seeking diplomatic support to strengthen the semi-autonomy and independence of the country, practising the bags gold policy to achieve the necessary time to implement original ideas in light of the evolving nature of historical awareness, strategic global vision, prudent and visionary outlook. Great personalities of his time said that Constantine Brancovan knew to defend -the integrity of ancestral land (as his art of diplomacy raised to heights hitherto untouched).

Keywords: progress, corruption, diplomacy

În amintirea posterității, figura lui Constantin Brâncoveanu s-a detașat nu numai ca o personalitate aparte în domeniul ocrotirii artelor și culturii care în timpul domniei sale au cunoscut o înflorire deosebită, ci și prin marile sale merite pe tărîmul politico-diplomatic. El s-a menținut în scaunul Țării Românești aproape 26 de ani - stabilitate nemaiîntîlnită din vremea lui Matei Basarab – datorită cumpătării, chibzuinței și rolului în care a înțeles să-și îndeplinească menirea de promotor al idealului de independență a patriei, într-o perioadă de mare restriște și tulburări în acest colț al continentului european. Anii domniei lui Brâncoveanu au fost marcați de inițiative de modernizare a aparatului statal, de reformare a sistemului fiscal, dar și de o reală susținere a artei. A organizat cancelaria statului în vederea întreținerii relațiilor diplomatice atât cu state din vestul Europei cât și cu vecinii. Epoca brâncovenească s-a deschis influențelor occidentale care au început să prevaleze asupra celor orientale. Astfel s-a creat o sinteză originală națională, prin aportul tradiției răsăritene și a celei occidentale. Principalele direcții ale politicii lui Constantin Brâncoveanu au fost: întărirea rolului domniei, reorganizarea sistemului fiscal, promovarea unor relații strânse cu Moldova și Transilvania.

Până în anul 1709, Constantin Brâncoveanu a reușit să mențină o politică echilibrată între Imperiul Otoman, căruia îi era vasal, și Sfântul Imperiu Roman (Habsburgic), a cărui expansiune ajunsese până la hotarele Țării Românești (după cucerirea Transilvaniei, recunoscută de Înalta Poartă prin tratatul de pace de la Karlowitz, din 1699).

Coordonatele politicii duse timp de douăzeci și șase de ani de domnitorul Constantin Brâncoveanu este împărțită pe două direcții principale: *politica internă* și *politica externă*.

Pe *plan intern* este preocupat de asigurarea *semi-independenței și semi-autonomiei* țării față de puterile imperiale vecine prin practicarea *politicii pungilor de aur*, cu ajutorul cărora cumpăra bunăvoința oficialilor otomani recunoscuți pentru corupția lor. A instituit, în același timp, în Țara Românească un nou mod de a face politică bazat pe *actul de cultură*, fapt ce ne îndreptățește să afirmăm că domnia lui Constantin Brâncoveanu este o *monarhie culturală*.

În *plan extern* întărește constant relațiile cu Moldova și Transilvania, militând pentru o unire prin limbă și cultură, dacă cea politică nu poate fi realizată încă.

Față de Moldova adoptă o politică de bună vecinătate și de prietenie, dar este vigilent și caută să anihileze comploturile organizate la Istanbul, de către boierii moldoveni împotriva lui. Amestecul direct al voievodului în treburile curții de la Iași este motivat de ideea că cele două țări române trebuie să adopte o politică externă comună. În acest sens, prin relațiile pe care le avea la Istanbul, reușește să-l numească domn în Moldova pe tânărul Constantin Duca, fiul fostului voievod Gheorghe Duca, pe care îl căsătorește cu una din fiicele sale, Maria.

Atitudinea domnitorului față de Ardeal e diametral opusă, deoarece realitățile istorice impun un alt mod de abordare a problemei. Românii sunt amenințați în însăși ființa lor națională, atât pe plan social, cât și spiritual. Biserica suferă tot mai mult din cauza catolicismului și a ideilor promovate de acesta. Politica lui Brâncoveanu față de românii din Transilvania nu se limitează doar la ridicarea bisericilor; ea este susținută de multitudinea de cărți religioase și laice tipărite în cele cinci tipografii ale țării care lucrează neîncetat sub îndrumarea lui Antim Ivireanu. În timpul răscoalei curuților, eveniment la care participă iobagii români, orășenii săraci și membri ai clerului ortodox, domnitorul Constantin Brâncoveanu se află în fața unei noi provocări: să-i ajute pe ardeleni în lupta lor pentru păstrarea ființei naționale, dar în același timp să mențină relațiile bune atât cu Poarta, cât și cu Viena. *Pendulează* astfel între o *politică de neutralitate* și una de *duplicitate* dictată de cursul evenimentelor și de interesele personale.

Ultimele decenii ale secolului al XVII-lea aduc în Europa o perioadă de frământări politice, militare și sociale, care afectează direct Țara Românească. Războiul austriaco-otoman (1683) este provocat tocmai de dezechilibrul dintre marile puteri răsăritene și occidentale, atrăgând în sfera lui inclusiv țările române. După pacea de la Karlovitz, prin prezența directă a Rusiei în afacerile Europei, ia naștere așa-numita *problemă orientală*. Se urmărește astfel stabilirea unui nou echilibru politic între puterile răsăritene, în detrimentul Imperiului Otoman.

Obiectivul suprem al politicii externe brâncovenesti era *păstrarea semi-independenței și semi-autonomiei* Țării Românești față de Poartă. Practicarea unei politici antiotomane este posibilă doar în mare taină. Pentru a nu-i supăra pe otomani, domnitorul plătește haraciul cu regularitate, suportă chiar dublarea lui după întoarcerea de la Adrianopol și împarte daruri scumpe oficialilor cu prilejul sărbătorilor musulmane sau personale. Nu omite totuși să se arate credincios și util Imperiului Habsburgic, devenind un adevărat trezorier imperial.

Constantin Brâncoveanu este conștient că amenințarea nu vine numai din partea otomanilor, ci și a Habsburgilor, ceea ce duce la o *politică de echilibru* între cele două mari puteri și o altă *de intimidare* a uneia împotriva celeilalte: imperialii să renunțe la ocuparea Țării Românești, fiindcă astfel intră în conflict direct cu otomanii, iar aceștia din urmă, pentru a evita un conflict cu Habsburgii, trebuie să lase voievodului muntean o oarecare autonomie și libertate.

Pe întreg parcursul Evului Mediu, țările române se bucură de o independență limitată față de Înalta Poartă. Din punctul de vedere al raporturilor juridice ea este garantată prin tratate speciale, *hatiserifuri*, numite în arabă *ahidnâme*, iar în izvoarele de limba latină redade prin termenii: *foedera*, *pacta* și *pactionus*. Statutul de autonomie nu a fost o favoare acordată țărilor române de Poartă, nici un dar al puterilor vecine, ci rodul unei remarcabile rezistențe antiotomane de însemnătate europeană. Chiar dacă prin conținutul lor ahidnâme-le sunt acte bilaterale care stipulează drepturi și obligații reciproce la nivel înalt, în realitate ele sunt acte unilaterale emise de cancelaria otomană în numele sultanului, care își exercită în acest mod autoritatea asupra statelor din sfera de influență a imperiului. Domnitorul Brâncoveanu primește *un hatiserif* (ahidnâme) în 1703, când în urma întâlnirii cu sultanul la Adrianopole obține domnia pe viață.

Ocuparea scaunului Țării Românești la 29 octombrie 1688 de către Constantin Brâncoveanu, în vârstă de 34 ani, s-a datorat opțiunii unchilor săi, frații răposatului domn, stolnicul cărturar Constantin și marele spătar Mihai Cantacuzino. Aceștia au îndepărtat de la tron pe urmașul legitim al lui Șerban vodă, nu numai spre a-și asigura influența necontestată în conducerea lăuntrică a țării, dar și a-i nuanța orientarea pe plan extern, neîngăduind trecerea ei imprudentă de partea Casei de Austria, prin instrucțiunile prea generale date soliei trimise la Viena de fostul domn, atâta timp cât nu se hotărâse soarta războiului, iar turcii și tătarii reprezentau, încă, o serioasă amenințare la hotarele principatului. Brâncoveanu a încercat, așadar, să ducă o politică dibace între Austria și Turcia, întreținând o corespondență ascunsă cu unii generali și demnitari imperiali, dar mai

ales sprijinind negocierile de pace inițiate încă din 1691 de către ambasadorii Angliei și Olandei la Constantinopol, dornici de a scoate Imperiul habsburgic din război și a-i îndrepta eforturile militare numai împotriva inamicului comun din Apus, Franța lui Ludovic al XIV-lea. Brâncoveanu ca și stolnicul Cantacuzino – întreținând la rîndul lor, o corespondență prietenească cu ambasadori precum lordul William Paget și contele Jakob Colyer – au acceptat să le mijlocească negocierile cu miniștrii imperiali la Viena, trimițându-le în taină emisarii și scrisorile prin Țara Românească; la fel au primit cu toată discreția la București și pe unii negociatori imperiali, ca de pildă contele Luigi Ferdinando Marsigli sau consilierul aulic Franz Ulrich von Kinsky în 1691-1692, cărora le-au transmis și unele informații cu caracter politic și militar asupra turcilor. Autoritățile de la Viena nu s-au arătat insensibile față de Brâncoveanu, l-au răsplătit chiar cu acordarea titlului de principe al Sf. Imperiu la 30 ianuarie 1695, i-au îngăduit achiziționarea de proprietăți la Brașov și clădirea unei reședințe la Sîmbăta de Sus, iar mai târziu prin diplome imperiale – chiar dreptul de a se refugia în Transilvania, în caz de primejdie din partea turcilor.

Pe de altă parte, spre a potoli bănuielile Porții, unde își avea inamici redutabili, Brâncoveanu a procedat, fără prea multe scrupule, la coruperea influențelor dregători otomani prin bogate daruri în bani și obiecte de lux, întreținând o numeroasă clientelă de slujitori greco-levantini devotați intereselor sale și asigurînd pe mari viziri și înalți demnitari, cu suficientă abilitate, de pretinsa sa credință. În felul acesta, Țara Românească s-a putut strecura, cu relativă facilitate, în vâltoarea războiului încheiat prin pacea de la Karlowitz la 16/26 ianuarie 1699, unde problema principatului – râvnit în ascuns nu numai de Austria, dar chiar și de îndepărtata Polonie – nu a fost pusă în discuție, regimul său de autonomie față de Poartă rămânând, în esență, neschimbat. Imperiul habsburgic a anexat, însă, Transilvania, iar Polonia s-a resemnat doar cu redobîndirea Cameniței.

Brâncoveanu, în calitate sa de protector al bisericii Răsăritului prin strânsele contacte cu înalții ierarhi și cărturari greci, n-a scăpat acestei influențe exercitată asupra lui de a inclina spre Rusia, tendință împărtășită mai ales de Cantacuzini, cu pretenții de scoborători din împărații Bizanțului. Încă de la 16 septembrie 1697 Gheorghe Castriotul, emisarul domnului Țării Românești, propunea țarului Petru I o colaborare militară. Chiar și după încheierea păcii de la Constantinopol între ruși și turci la 13/23 iulie 1700, în urma căreia cei dintâi au obținut recunoașterea anexării cetății Azov, speranța eliberării țărilor române și a popoarelor din Balcani de sub dominația turcească se îndrepta tot spre Rusia.

Totodată, Brâncoveanu a întreținut la Curtea din București, oraș – devenit cel mai activ centru diplomatic cu vederile ațintite îndeosebi spre Viena, Constantinopol, Moscova

și Varșovia, o vastă rețea de agenți și emisari, recrutați în majoritate dintre cărturari, comercianți și clerici transilvani, sud-dunăreni sau levantini și pe care i-a trimis în diferite misiuni în capitalele Europei.

După 1703, Brâncoveanu a trebuit să desfășoare din nou un complicat joc diplomatic între austrieci și otomani, a căror dorință de revanșă îi împingea spre război. Domnul Țării Românești a ajutat pe curuții răzvrătiți din Ungaria și Transilvania - adăpostindu-i în principat și asigurându-se, pe cât a putut, aprovizionarea, cu asentimentul otomanilor -, dar în același timp și-a continuat în taină raporturile cu Viena, informând pe imperiali asupra situației de la Poartă și ținându-i la curent cu intențiile turcilor. Prudența voievodului muntean s-a arătat și de data aceasta inspirată, întrucât înăbușirea răscoalei curuților de către austrieci în 1711 le-a oferit acestora posibilitatea de a-și pregăti riposta împotriva otomanilor.

Concomitent, Brâncoveanu, decorat de țar încă de la 21 august 1700 cu crucea de cavaler al ordinului Sf. Andrei, a întreținut legături cu Petru I, printr-o intensă corespondență și schimb de emisari, dar inactivitatea Rusiei în problemele sud-estului european i-a încurajat prea puțin speranțele. În schimb partida Cantacuzinilor, dornică de a-și împlini aspirațiile de dominare completă a Țării Românești, milita pentru o apropiere cât mai deschisă față de Rusia. Ultimii ani de domnie ai lui Brâncoveanu s-au desfășurat mai mult ca oricând sub semnul incertitudinilor. El a încercat, în pofida neînțelegerilor și răcirile intervenite după eșecul campaniei lui Petru I, să asigure pe ruși de prietenia sa, continuând să trimită în taină scrisori demnitarilor țarului pe care l-a ținut la curent cu desfășurarea complicatelor negocieri de la Constantinopol din anii 1712-1713 pentru ratificarea tratatului de pace de la Prut, mereu tulburate de intrigile suedezilor și atitudinea belicoasă a unor dregători ai Porții. După îndelungi retractări și mediația ambasadurilor englez și olandez la Constantinopol, s-a ajuns la recunoașterea păcii de la Prut printr-un ultim tratat semnat de plenipotențiarii ruși și otomani la Adrianopol (5 / 16 iunie 1713). Speranțele lui Brâncoveanu de a mai găsi un sprijin în Rusia, ca și în aliata ei Polonia, s-au dovedit însă inutile. În aceeași măsură domnul Țării Românești a depus eforturi intense spre a-și reînnoi legăturile cu Viena. Dar toate aceste inițiative ale lui Brâncoveanu nu se mai încadrau într-o politică coerentă, constituind doar încercări de supraviețuire.

Sintetizând politica dusă de domnitor, se observă următoarele puncte de reper, care o definesc pe deplin: pendularea între Istanbul, Viena și Moscova, în încercarea de a nu transforma țara în pașalâc; orientarea spre Europa Occidentală, căutând sprijinul diplomației pentru a întări semi-autonomia și semi-independența țării; practicarea politicii

pungilor de aur pentru a obține răgazul necesar de a-și pune în practică ideile originale în lumina conștientizării caracterului evolutiv al istoriei, viziunea globală strategică, prudentă și vizionară a lui Brâncoveanu.

Personalitate marcantă a timpului său. Constantin Brâncoveanu a știut vreme de mai bine de un sfert de veac să apere – îndeosebi prin arta diplomației ridicate la culmi neatinse până atunci – integritatea pământului strămoșesc, să lupte nu numai pentru independența principatului muntean, dar și a provinciilor surori Moldova și Transilvania când a putut, a știut să manevreze cu îndemânare și să exploateze contradicțiile dintre puterile rivale, imperiile otoman, habsburgic, țarist și Polonia pentru a salva neatârarea neamului.

Relațiile sale externe și negocierile abile i-au atras supranumele de „*meșterul neîntrecut al diplomației*”. Lui i se datorează introducerea de noi metode în diplomația secolului al XVIII-lea, precum corespondența secretă și folosirea agenților secreți în marile capitale ale continentului.

Bibliografie:

1. Biblioteca Națională a României - *Brâncoveanu și epoca sa. Tipărituri aflate în colecțiile special ale Bibliotecii Naționale ale României*, Editura Bibliotecii Naționale a României, București, 2008.
2. Cernovodeanu Paul - *Coordonatele politicii externe a lui Constantin Brâncoveanu*.
3. Iorga, Nicolae - *Istoria Românilor*, vol.II, ediția a II-a, București, 1936.
4. Xenopol Alexandru D. - *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Editura Cartea Românească, București, 1925.

Povestea unei mănăstiri și a unui domnitor

The Story of a Monastery and of a Ruler

Prof. Cornelia Mîndreac,
Liceul „Matei Basarab”
Craiova, județul Dolj, România

Abstract

Our country is a land of monasteries. They are not only places of faith and silence but true monuments of art. You don't know what to appreciate the most: their architectural beauty, the paintings, the wood art, the loveliness of landscape. Those monasteries represent a lesson of the highest patriotism offered to their successors. Last summer I visited the Brancoveanu Monastery "Simbata de Sus" in the foothills of Fagaras mountains. In 1696 Constantin Brancoveanu the ruler of Țara Românească (Romanian Country) founded the monastery. The old church is located in the center of the courtyard. We arrive at the new church just climbing a few stairs to reach the Chapel of Our Lady. In the new church, the frescoes on the walls are recently painted on a blue heavenly and very expressive background. The Brancovan architectural style is richly decorated, making an original synthesis between elements of local inspiration, Eastern and Western elements. Constantin Brancoveanu was the founder of many churches and monasteries: Hurezi, Mogoșoaia palaces, Surpatele, Polovragi, Potlogi, Brâncoveni.

Key words: *The Brancoveanu Monastery Constantin Brâncoveanu, the ruler of Țara Românească (Romanian Country), Brancovan architectural style, Founder*

Țara noastră e o țară a mănăstirilor. Ele sunt inima credinței noastre străbune, nu numai lăcașuri de credință și de reculegere, dar și adevărate monumente de artă. Nici nu știi ce să apreciezi mai mult la ele, frumusețea arhitectonică, pictura, arta lemnului care povestește despre oamenii acestor locuri minunate, frumusețea peisajului, lecția de cel mai înalt patriotism oferită urmașilor de voievozii iubitori de frumos și credință care le-au înălțat. Toate la un loc vorbesc despre geniul acestui popor. În vara anului trecut am vizitat pentru prima dată mănăstirea Brâncoveanu de la Sâmbăta de Sus venind de la Făgăraș și îndreptându-ne spre Sibiu. Vegheată din departare de culmile Munților Făgărașului, de pădurile care coboară până aproape, mănăstirea te impresionează prin liniștea care domină spațiile largi și prin arhitectura aerisită în stil brâncovenesc. Totul este perfect, nimic nu este lăsat la întâmplare. Se vede însă că este un așezământ monahal de călugari, e puțin mai rece față de mănăstirile de maici. Mănăstirea Brâncoveanu este un mic colț de rai. Peisajul este foarte frumos și totul te îmbie la liniște și rugăciune. De cum am intrat pe poartă, ne-a întâmpinat o alee plină cu flori. O mulțime de turiști vin să viziteze an de an acest așezământ monahal de călugări, de la poalele Munților Făgăraș, cu o istorie zbuciumată. Din păcate, în anul 1785 mănăstirea a fost grav avariata, trăgându-se cu tunurile în ea. Totuși, chiar dacă a trecut printr-o perioadă foarte grea, astăzi lăcașul de cult este unul dintre cele mai importante obiective turistice din Țara Făgărașului. Biserica veche se află chiar în centrul curții, iar la cea nouă ajungem urcând câteva scări spre Paraclisul Maicii Domnului. La cea din urmă pictura este recentă, pe un fond

albastru ceresc și foarte expresivă și mă trimite cu gândul la albastrul cerului senin coborât parcă pe zidurile bisericilor unice din nordul Bucovinei.

Mănăstirea a cunoscut o dezvoltare puternică, astăzi acolo existând un atelier de pictură, o academie, un amfiteatru, o sală de conferințe și o bibliotecă cu o mulțime de cărți bisericești. Curtea este foarte frumoasă cu multe flori colorate și foarte bine îngrijite. Mănăstirea Brâncoveanu are hramul Adormirea Maicii Domnului care se celebrează pe 15 august. În pădurea din apropiere există și un altar al Părintelui Arsenie Boca, cu un izvor ce se spune că a fost creat de dânsul, iar astăzi lumea vine pentru a lua apă curată de munte. Am aflat că Părintele Arsenie Boca și-a petrecut o parte din viață acolo, fiind starețul mănăstirii între anii 1940 și 1944. Un loc cu o liniște interioară, o liniște fără o sursă precisă. Așa am înțeles de ce, aproape de dimineața până seara, oamenii vin și așteaptă la rând pentru a lua apă de la izvor. Nu degeaba în piatra de lângă izvor stau săpate următoarele cuvinte: „Cine va bea din apa pe care Eu i-o voi da, nu va mai înseta în veci, căci se va face în el izvor de apă curgătoare, pentru viața veșnică” (Ioan 4, 14). La ieșirea din mănăstire ne atrage atenția crucea de marmură ridicată în memoria luptătorilor anticomuniști din Munții Făgărașului. E o cruce albă, înaltă, mândră așa cum au fost și cei care au luptat pe crestele Făgărașului. Imaginea Mănăstirii din Sâmbata de Sus, cât și numele Părintelui Arsenie Boca se leagă de rezistența anticomunistă din Făgăraș, mai precis de Grupul Carpatin Făgărașan, condus de Ioan Gavrilă Ogoranu, care a rezistat în munții Făgărașului mai bine de 10 ani. E un loc în care e bine să te gândești la grijile zilnice și la toate nemulțumirile pe care le ai pentru că toate o să ți se pară nimicuri, dacă le pui în balanță și stai să te gândești la mâna de oameni care au rezistat și au luptat ierni la rând pe crestele și prin pădurile Făgărașului. În fiecare an, în prima duminică după sărbătoarea Sfântului Ilie (20 iulie) aici are loc comemorarea eroilor Rezistenței anticomuniste din Țara Făgărașului.

Istoria Mănăstirii Brâncoveanu începe în secolul al XVII-lea. Dacă la începutul secolului XVI avem mai multe mărturii indirecte despre existența mănăstirii prin menționarea unor călugări de aici în diferite acte, dispersate, primele dovezi directe le avem din anul 1654, când satul și moșia din Sâmbata de Sus au intrat în stăpânirea lui Preda Brâncoveanu, boier de loc din sudul Carpaților. Se spune că acesta a construit o bisericuță din lemn pe valea râului Sâmbăta, probabil pentru călugării sihăștrii de aici. Pe locul acesteia, în jurul anului 1696, domnitorul Constantin Brâncoveanu, domn al Țării Românești (1688-1714), a zidit din piatră și cărămidă o mănăstire.

La sfârșitul secolului al XVII-lea, Transilvania abia scăpase de atacurile repetate ale principilor calvini, atacuri care au continuat însă asupra punctului principal de rezistență,

credința ortodoxă a românilor, urmărindu-se, de fapt, deznaționalizarea lor. Pentru întărirea și salvarea Ortodoxiei de noul pericol, cel al catolicizării, apărut prin trecerea Transilvaniei sub stăpânirea Habsburgilor (1683), domnitorul Constantin Brâncoveanu a transformat și reorganizat vechea mănăstire ortodoxă din Sâmbăta de Sus, cu călugări sihăștrii, într-o mănăstire mai mare cu viață de obște (călugări care trăiesc, muncesc și se roagă împreună), spre a da mărturie în timp despre unitatea de neam și credință a românilor de pe ambele versante ale Carpaților. Tot aici, voievodul martir înființează o „Școală de grămătică”, un atelier de pictură și o mică tipografie pe care le instalează în noua incintă, după modelul brâncovenesc folosit în toate ctitoriile domnești. Muzeul Mănăstirii Brâncoveanu deține astăzi una din cele mai bogate colecții de picturi vechi pe sticlă, aparținând secolelor XVIII-XIX, în mare majoritate executate în manieră popular-naivă, icoane pe lemn, predominant fiind stilul brâncovenesc, veșminte preoțești și arhieresti, o colecție unică de carte veche, manuscrise, pergamente, scrisori, precum și o valoroasă colecție de obiecte de cult. Pe latura vestică a incintei se află locurile de odihnă veșnică ale ultimilor mitropoliți ai Transilvaniei: Nicolae Bălan, Nicolae Colan, Nicolae Mladin și Antonie Plămădeală. Mănăstirea poartă numele celui ce a fost „despot luminat”, dar nu tiran, „prinț al aurului”, dar modest, cinstit și incoruptibil, asimilând deopotrivă virtuțile unui adevărat sfânt, unui mare caracter și unui veritabil politician, Constantin Brâncoveanu. Logofăt între anii 1682-1688, Constantin Brâncoveanu se trăgea din stirpea basarabilor, fiind strănepot al lui Matei Basarab, dar și nepot al stolnicului Constantin Cantacuzino.

Brâncoveanu nu a vrut să fie domnitor al Țării Românești. Boierii pamănteni, nemandorind să îi conducă un cantacuzin, aproape că l-au forțat să preia domnia. Ziseră cu toții: „Logofete, noi cu toții pohtim să ne fii domn”. El zise „Dar ce aş vrea eu cu domniia, de vreme ce ca un domn sunt la casa mea; nu-mi trebuie să fii”. Iar ei ziseră: „Ne rugăm, nu lăsa țara să între alți oameni sau răi, sau nebuni să o strice, ci fii! Și-l luară de mâini și-l împingeau de spate”.¹ A fost uns domnitor la mitropolia Bucureștilor, în prezența patriarhului bizantin Dionisie și a mitropolitului valah Antim. În biserică, Brâncoveanu a spus: „Domniia aceasta eu nu o pohtesc ca să-mi înmultesc grijile și nevoile, ci dumneavoastră m-ați pohtit și fără voia mea m-ați pus domn în vremuri ca acestea turburate, încungiurați de oști de vrajmași; ci dar acum iar întreb: este-va cu voia tuturor?”². Și toți răspunseră: „Toți voim, toți pohtim”. Zise iar: „Deaca pohtiți toți, mi-e voia și mie să-mi dați un jurământ înaintea Lui Hristos precum

¹ *Anonimul brâncovenesc (Istoria Țării Românești dela octombrie 1688 până la martie 1617)* apud *Cartea cronicilor*, Editura Junimea, Iași, 1986, **texte autologate** și comentate de Elvira Sorohan, p. 555.

² *Ibidem*, p. 555.

veți fi cu dreptate și de ar veni vreo primejdie domniei mele, despre vreo parte, să stați cu mine toți”.³

În tot acest timp, cadavrul domnitorului Șerban Cantacuzino zăcea pe catafalcul bisericii Cotroceni, părăsit de toți, inclusiv de membrii familiei sale. De aceea, Brâncoveanu însuși i-a organizat o înmormântare creștinească. „Șărbăn-vodă mortul zăcea ca un om den cei proști, numai cu muierea lui și cu fetele lui plângând ... că avusese nădejde să puie pe fiu-său domn, dar n-au vrut Dumnezeu și tiraniile tătâni-său, ce făcuse boierilor și săracilor țării și încă de la o vreme nici muierea lui, nici fetele lui nu șădea lângă dânsul, că-și strângea avuția și o ascundea, că-i era frică să nu-i ia avuția Constandin-vodă, ... zăcea pă o masă stărvul, părăsit de toți până a doua zi dimineața. Deaci l-au rădicat cu cinste domnul și l-au dus la Cotrăcenii, la mănăstirea lui, de l-au îngropat și s-au dus”⁴.

Vodă Șerban, un bun diplomat și om de spirit, la rândul lui, sperase până în ultima clipă că îi va urma la tron fiul sau, Iordache, dar boierii pământeni erau sătui de prigoana Cantacuzinilor. Astfel, putem spune că Brâncoveanu a fost primul șef de stat român ales liber și în unanimitate de voturi. „Din elexiea țării s-au pus Constandin-vodă domn”⁵. Alegerea a primit girul cancelariilor marilor puteri, care nu aveau să regrete acest fapt, deoarece aveau să cunoască în noul voievod un diplomat exemplar pentru care pacea era prioritară. Din momentul acestei alegeri, Cantacuzinii au uneltit timp de 25 de ani împotriva lui Brâncoveanu și nu s-au oprit până când nu și-au atins mârșavul scop croindu-și, în același timp, propriul drum spre eșafod. Ei i-au avut complici pe boierii Bălăcenii, care „totdeauna își întindea muntea după niște păreri nebunești ... În zilele lui Antonie-vodă, au ucis niște neguțători moscovlii, împreună cu care erau și călugări merși pentru mila la Mosc”⁶. Alți complici au fost boierii Știrbești. Deși câțiva dintre respectivii boieri fuseseră condamnați de divan la moarte sau la închisoare pentru diferite infracțiuni, Brâncoveanu i-a iertat și i-a grațiat mereu, neștiind pe cine. Nu iubea răzbunarea. Era un om blând și iertător, așa cum trebuie să fie creștinul. Iubitor de cultură și de credința ortodoxă, Brâncoveanu a sprijinit aceste domenii, necondiționat. Biserica „Sfântul Nicolae”, mănăstirea Stavropoleos din București, mănăstirea Hurezu, mănăstirea Sâmbăta de Sus construită în Ardeal, biserica „Sfinții Împărați Constantin și Elena”, din Constantinopol, Spitalul Brâncovenesc, ansamblul architectural de la Mogoșoaia, înființarea unui număr mare de tipografii la București, Snagov, Râmnic, Buzău, înființarea Școlii Domnești de la Sf. Sava sunt numai câteva din contribuțiile lui Brâncoveanu la cultură și

³ *Ibidem*, p. 556.

⁴ *Ibidem*, p. 559.

⁵ *Ibidem*, p. 560.

⁶ *Ibidem*, p. 561.

civilizație. Să nu uităm de lăcașele de cult pe care le-a ctitorit la Sfântul Munte Athos, în arhipelagul grecesc și în Bulgaria de azi. Încă înainte de a ajunge domnitor, el a ridicat două biserici, una la Potlogi (Dâmbovița) și alta la Mogoșoaia, lângă București. După ce s-a urcat pe tronul Țării Românești, Brâncoveanu a mai ctitorit, tot în București, încă trei biserici, pe locul unora mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau „Grecesc”, demolată în secolul trecut, biserica mănăstirii Sfântul Sava, demolată în secolul trecut și Biserica Sfântul Gheorghe Nou din București, existentă și azi în centrul capitalei, recent restaurată. În această din urmă biserică au fost depuse și osemintele ctitorului, în anul 1720, aduse în ascuns de la Constantinopol, de către soția sa, doamna Marica.

A mai zidit o biserică în satul Doicești, Dâmbovița - în anul 1706.

Împreună cu unchiul său, spătarul Mihai Cantacuzino, a ridicat mănăstirea din Râmnicu Sărat, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, închinată mănăstirii Sfânta Ecaterina din Muntele Sinai. În vara anului 1690, Constantin Brâncoveanu a pus piatra de temelie a celei mai de seamă din ctitoriile sale: Mănăstirea Horezu (sau „Hurezi”), cu hramul Sfinții împărați Constantin și Elena. Printre alte biserici și mănăstiri ctitorite sau refăcute de binecredinciosul voievod trebuie amintite: Mănăstirea Sâmbăta de Sus, Mănăstirea Surpatele, Mănăstirea Polovragi și Mănăstirea Turnu din Târgușoru Vechi, Prahova⁷.

Stilul brâncovenesc s-a impus cu succes în arhitectura ultimelor secole. Este caracterizat de elemente ale arhitecturii țărănești din Muntenia, exprimate la o scară mai mare, îmbinate discret cu elemente bizantine, vizibile în coloanele teraselor și balcoanelor, coloane care de multe ori nu au celebrele ornamente la terminații, care să determine un caracter doric, ionic sau corintic. Stilul brâncovenesc mai e caracterizat de pecetea unor basoreliefuri originale, ca celebrul „vultur cruciat”, precum și de culoarea albă imaculat a pereților exteriori. Mai sunt și excepții, ca în cazul complexului de la Mogoșoaia, unde domină culoarea cărămizie a materialului de construcție.

În Valahia s-au tipărit cele mai multe cărți, atât originale, cât și de traducere. La curtea domnească, cultura era coordonată de erudiți precum mitropolitul Antim Ivireanul, un alt mucenic al ortodoxiei, cel mai mare autor de oratorie sacră, sau italianul Antonio del Chiaro, autorul unei cărți de impresii despre Valahia. Toate acestea au contribuit și la o bună imagine a Valahiei pe plan extern. Domnitorul muntean era un politician abil, un foarte bun diplomat, reușind prin faptele și calitățile sale, dar nu în ultimul rând prin caracterul său, să păstreze

---

⁷ Popescu Florentin - *Ctitorii brâncovenești*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2004.

relații de prietenie cu marile cancelarii europene, cu papalitatea, dar și cu Poarta, evitând conflictele diplomatice sau armate.

Prin tratative diplomatice cu Poarta a căutat să impună domn în Moldova pe ginerele său, Constantin, întrerupând evoluția dinastiei Cantemir, dar pentru puțin timp. Dacă politica lui Brâncoveanu ar fi prins rădăcini și în Moldova, primul pas spre unitatea națională ar fi reușit, mai mult, ar fi fost evitat regimul fanariot. Un mare câștig era pacea pentru Țara Românească, având în frunte un domnitor iubitor de Dumnezeu, la care simplii cetățeni erau bineveniți în audiență. Respectul pe care îl impunea în fața marilor cancelarii europene a influențat atitudinea acestora față de Țara Românească. Sfârșitul domniei și al vieții marelui voievod au marcat trecerea sa în rândul mucenicilor Lui Iisus Christos.

Cantacuzinii și complicii lor mituiseră câțiva mari dregători turci, pentru a-l minți pe sultan că Brâncoveanu uneltește împotriva sa. Dezinformarea a prins roade, iar voievodul a fost detronat prin firman de la Poartă, în Joia Mare. Apoi, alături de familia sa, a fost dus la Istanbul și închis în închisoarea celor șapte turnuri. Aici au fost torturați. În ziua prăznirii Adormirii Sfintei Maria, pe 26 august (15 august, pe stil nou), șase membrii ai familiei Brâncoveanu au fost executați în public la Istanbul. Este vorba de voievod, de patru fii ai săi, Constantin, Ștefan, Radu, Matei și de Ianache Văcărescu, ginerele domnitorului. Anterior execuției li s-a propus ca, în schimbul vieții, să treacă la religia musulmană, dar românii L-au ales pe Christos. Astfel consemnează Gheorghe Șincai „Iată, toate avuțiile și orice am avut, am pierdut! Să nu ne pierdem încăi sufletele ... Stați tare și bărbătește, dragii mei! să nu băgați seamă de moarte. Priviți la Hristos, mântuitorul nostru, câte a răbdat pentru noi și cu ce moarte de ocară a murit. Credeți tare întru aceasta și nu vă mișcați, nici vă clătiți din credința voastră pentru viața și lumea aceasta ...”. Acestea zicând el, porunci împăratul de le tăiară capetele, întâi ale feciorilor, începând de la cel mai tânăr, și mai pe urmă a tăiat capul lui Constantin Brâncovanu, și aruncară trupurile în mare. Și creștinii, după aceea, aflându-le, le-au astrucat la Patriarhie”⁸. „Cu acest fel de mulțamită s-au arătat Șăitâneștii (cum erau porecliți de popor Cantacuzinii) cătră Constandin-vodă pentru binele și cinstea care le făcuse. Fostu-i-au stins casa, și pe dânsul, și pe feciorii lui precum vă va scrie înainte. Și aicea au luat sfârșit domnia lui Constandin vodă Brâncoveanu, domnind ani 25, luni 6. Aici în țară, Ștefan-vodă (Cantacuzino, noul domnitor) cerea averea lui Constandin-vodă să o găsească cu mare pohtă și o au găsit; ci una au dat-o imbrihorului (reprezentantul Porții la București) în seama împărăției, alta au mâncat-o el cu imbrihorul și i-au stins casa din fața pământului, nu ca unii

⁸ Șincai Gheorghe – *Cronica românilor și a mai multor neamuri*, I-II, ediție îngrijită de F. Fugariu, București, 1978.

rude și făcător de bine, ci ca unui vrăjmaș foarte mare ce ar fi fost ...”⁹. Șăitâneștii „tuturor domnilor celor mai denainte s-au arătat cu ficleșug și cu raotate, și domnului Constantin-vodă încă au început să-l ficlenească, de la carele mult bine au avut ...”⁹

Noul domnitor Ștefan Cantacuzino „era om nestatornic în cuvinte și în fapte, și în jafuri fără cale și fără dreptate, atât cât n-au rămas episcop egumen, călugăr, neguțătoriu, boieriu mari și mici, care să nu fie jăfuiți și prădați și mai ales pe oamenii lui Costandin vodă i-au stins măcar că de omorât nu i-a omorât pă nimeni, pentru că nici vremea nu i-au dat îndemână, fiind domnia lui și scurtă și fără tenei de la Poartă, iar le lua tot glumind și răsând”¹⁰. Cantacuzinii nu au savurat prea mult timp roadele trădării. „Întâia minune au fost că, trimițând Ștefan-vodă pe doamna-sa și pe coconii lui la Mănăstirea De-un-Lemn, unde este o icoană a Maicăi Preceștii, făcătoare de minuni, pentru închinăciune și pentru chip de evlavie, întâmplându-se în ziua de Santa Maria Mare, adică adormirea Preacisții... în care zi și la Țarigrad au tăiat pe Costandin-vodă și coconii lui (o minune!), într-aceeași au lovit pe această doamnă a lui Ștefan-vodă nevoie, lovitura, îndrăcire cât s-au spariiat toți câți era acolo cu dânsa și să mira ce să-i facă. Și multă vreme cu acea îndrăcire au fost”¹¹. Demonizarea primei doamne a țării, a cărei exorcizare nu se știe dacă s-a realizat, l-a atârnat și mai rău pe tiranul Ștefan Cantacuzino care, sub pretextul că soția sa ar fi fost fermecată de călugărițe, a ordonat persecutarea acestora și chiar spânzurarea unora dintre ele. „Această pocăință făcea ei pentru păcatele lor. Și nu s-au îndăstulat Ștefan-vodă numai pe moartea lui Costandin-vodă și a feciorilor lui”¹². După nici doi ani de domnie, cei care i-au grăbit moartea domnitorului aveau să fie executați în același loc. La 6-7 iunie 1716, Ștefan Cantacuzino și tatăl său, stolnicul Constantin, au fost decapitați la Constantinopol.

Bibliografie:

1. *Anonimul brâncovenesc (Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1617)* apud *Cartea cronicilor*, Editura Junimea, Iași, 1986, texte antologate și comentate de Elvira Sorohan
2. Popescu Florentin - *Cititorii Brâncovenesci*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2004
3. Șincai, Gheorghe - *Cronica românilor și a mai multor neamuri*, I-II, ediție îngrijită F. Fugariu, București, 1978

⁹ *Anonimul brâncovenesc (Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1617)* apud *Cartea cronicilor*, Editura Junimea, Iași, 1986, texte antologate și comentate de Elvira Sorohan, p. 593.

¹⁰ *Ibidem*, p. 594.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, p. 598.

Rolul lui Constantin Brâncoveanu în cultura românească

Constantin Brâncoveanu – his Role in the Romanian Culture

Prof. Mihaela- Monica Vișan
Colegiul „Spiru Haret” Ploiești
Prahova - România

Abstract

During the reign of Constantin Brancoveanu, the Romanian culture had a flourishing period and represented the highest point of a two centuries' evolution. This made possible the entry and the crossing of two different influences in our country. These were: the Italian influence and the Greek influence. Constantin Brancoveanu gathered at his court a large and varied number of both Romanian and foreign scholars. The most famous were: dr. Pylarino, George Maiota, Brancoveanu's children teacher of Latin and Greek; Anton Maria del Chiaro - secretary of western languages; Sevastos Kyminitis - named director at the Greek School in Bucharest by Brancoveanu, teaching Old Greek. Between 1690-1716, thirty-one Greek books were printed at Brancoveanu's Royal Printing, all of them for the benefit of church. He was also an art lover and church and palace builder whose architecture, painting and sculpture combined the Byzantine style and the Italian Renaissance into a new style called the "Brancovan style".

Key words: *scholars, Greek influence, Italian influence, church and palace builder, the Brancovan style.*

Epoca lui Brâncoveanu, deși este, în multe privințe, continuarea epocii lui Șerban Cantacuzino, aduce totuși elemente noi de înprospătare și reprezintă culmea cea mai înaltă a culturii vechi românești în Muntenia. Din punct de vedere cultural, această epocă reprezintă corolarul unei evoluții de două veacuri și înfățișază o interesantă încrucișare a două influențe diferite: una venită direct din Occidentul catolic și romanic - influență italiană, iar alta venită din sud - estul ortodox - influența grecească.

În palatul din București al domnului, pe lângă boierimea pământească îmbrăcată în lungi straie orientale, se întâlneau și câțiva reprezentanți ai culturii italiene, îmbrăcați după moda orientală în caftane de atlas – ca să nu trezească privirile bănuitoare ale turcilor care veneau aproape zilnic la curte - dar care păstrau totuși, după moda occidentală: peruca, pălăria, cravata și bastonul indian¹. Bun administrator, după cum ne indică și condica vistieriei sale, Brâncoveanu s-a dorit un patron al culturii și de aceea a strâns la curtea sa un grup variat și numeros de cărturari, atât români, cât și străini, în special balcanici. S-a format în aceste condiții, la curte un grup al „iubitorilor de învățătură și studioși” care solicita o literatură mai rafinată decât cea oferită de „cultura comună”². Acești străini se aflau în serviciul permanent al domnului și erau mai toți oameni de cultură serioasă pentru vremea lor. Astfel doctorul Pylarino, recomandat lui Brâncoveanu de către bailul Veneției, era cunoscut prin lucrările sale științifice, publicate în limba latină și italiană: cea mai

¹ Cartoian, Nicolae - *Istoria Literaturii Române Vechi*, Editura Minerva, București, 1980, p. 378.

² Kyminitis, Sevastos - *Eortologhion*, Snagov, 1701, pp. 416-419.

însemnată este un tratat publicat în limba latină la Veneția (1715), despre altoirea împotriva variolei. Se pare că este primul care a practicat această metodă. O altă figură interesantă la curtea lui Brâncoveanu este George Maiota, un grec cu studii făcute la Roma și Veneția și care ajunsese profesorul de limba latină și greacă al copiilor lui Brâncoveanu.

Figura cea mai interesantă era secretarul de limbi occidentale al domnului, florentinul Anton Maria del Chiaro, pe care șugubeții săi contemporani îl porecliseră, pentru fața lui roșcovană: „curcanul”. La curtea lui Brâncoveanu se mai afla și un astrolog, Ioan Romanul, sau Ioan Frincul, care avea sarcina de „a se închina” domnului la fiecare început de an, cu câte un calendar de preziceri privitoare la evenimentele politice care se vor desfășura - alcătuit după acele *Foglietti novelli*, de care era plină Italia secolului al XVII-lea și care se aduceau în țară prin stolnicul Constantin Cantacuzino. Și nu erau aceste calendare singurele cărți de obârșie italiană la curtea lui Brâncoveanu! În anul 1700, apare în tipografia de la Snagov, *Floarea darurilor*, după un text grecesc adus din Muntele Athos, de un boier al lui Brâncoveanu. Protototipul acestei cărți este una dintre cele mai răspândite opere medievale de sfaturi morale și povești, alcătuită în secolul al XIII-lea, în Bologna, de către un călugăr franciscan, Tommaso Gozzadini: *Fiore di Virtu*. În anul 1713 se tipărește tot la Snagov vestitul roman fantastic - *Alexandria* – care, deși tradus într-o epocă anterioară din sârbește, are însă la baza o versiune italiană.

Prin intermediul celor aflați la curtea de la București, viața intelectuală a atins un înalt nivel în timpul lui Constantin Brâncoveanu. Din schema activităților intelectuale, din conceptele și imaginile dominante comunicate de carte, tradiția orală și limbaj figurativ, din solidaritățile rezultate din acțiunea culturală a curții princiare poate fi reconstituit un model cultural. Acest model trebuie să aibă o structură internă, care este schema activităților intelectuale și schema conceptelor majore, să propună un model de umanitate, care să strângă în jurul său aspirațiile colective și să aibă forță de iradiere, atât în spațiu, apărând ca model în ochii străinilor, cât și în timp, ca model pentru generațiile posterioare. Modelul cultural apare la capătul unui studiu atent întreprins asupra structurii culturii scrise, a conceptelor cheie și a imaginilor mentale dominante din scris, limbaj figurativ și din ceea ce se mai poate recupera din oralitatea vremii. Odată reconstituită, schema mentală care a dirijat activitatea intelectuală a unei colectivități ne permite să descoperim și imaginile de ansamblu care au fost imaginea devenirii umane, a lumii în care au trăit acei oameni, a omului ideal, care devine un model, atunci când se întâlnește cu aspirațiile colective, deci nu numai a celor care au scris, au pictat sau au clădit, au vorbit și și-au așternut rostirea pe hârtie.

Epoca Brâncoveanu este un răstimp în care s-a clădit intens și s-a refăcut limbajul figurativ din trecut, nu numai la nivelul expresiei, dar și al temelor³. Marile șantiere au favorizat apariția unor grupuri de meșteri și a unei școli de pictură. Școala s-a dezvoltat nu numai la nivel superior, dar și la nivel elementar, datorită cărților tipărite care erau folosite pentru primele rudimente de citit.

Ca o consecință firească a legăturilor cu Italia, se vedește, în epoca lui Brâncoveanu, o ușoară undă de influență italiană în arta și literatura noastră. În a doua jumătate a veacului al XVII-lea, s-a petrecut o adâncă prefacere în viața de cultură a neamului nostru. Slavonismul din principatele dunărene intrase în agonie, nemaifiind alimentat de focarele de cultură din sud, care se stinseseră sub apăsarea turcească. Dar la acea răspântie din viața bisericii noastre, nu toate cărțile de ritual se găseau transpuse în limba națională fiindcă problema traducerii se complica cu o problemă de ordin liturgic și muzical. Ne găsim, dar, într-o epocă de tranziție, în care, limba română nefiind deplin pregătită să ia locul limbii slavone, se simțea nevoia de a se introduce în biserici serviciul divin în forma grecească, ceea ce părea cu atât mai firesc, cu cât liturghia greacă era izvorul liturghiei slavone. A răspândi cunoașterea limbii grecești pe teritoriul țării noastre, însemna deci, pentru acea vreme, în primul rând, a întări biserica și viața religioasă a poporului. De altfel, Brâncoveanu putuse afla, prin stolnicul Constantin Cantacuzino, de ce mare cîinste se bucura limba și cultura greacă chiar în Italia catolică. A pune bazele elenismului la noi, însemna dar, în al doilea rând, a ridica nivelul poporului, introducându-l în ritmul culturii clasice.

Sub impulsul acestor două preocupări, Brâncoveanu reorganizează, în al doilea an al domniei sale, școala grecească din București, întemeiată de Serban Cantacuzino în mănăstirea de la Sf. Sava. Pentru conducere, el aduse în București, pe directorul școlii grecești din Constantinopol, pe Sevastos Kyminitis, care a condus școala până în anul 1702 când a murit. Pentru întărirea acestei școli, menită, pe de o parte, să introducă clasicismul elin la noi, iar pe de alta, să întărească ortodoxia, Brâncoveanu a adus dascăli greci renumiți, cu studii făcute în Occident. În afară de Sevastos Kyminitis mai erau: Maiota, predicatorul curții și dascălul copiilor lui Brâncoveanu, Ioan Comnenul, profesorul de științe fizice și matematici, care își făcuse studiile în Padova și Panait Sinopeus, tot un elev al universităților italiene.

---

³ Duță, Alexandru – *Cultura română în civilizația europeană modernă*, Editura Minerva, București, anul 1978.

Sub impulsul dat de domn se răspândește la noi cultura grecească. Chiar copiii lui Brâncoveanu își însușiseră așa de bine limba greacă, încât se încumetau, cu prilejul zilelor onomastice ale părinților și al marilor sărbători ale bisericii, să rostească, în limba greacă, panegirice în cinstea sfinților, care au și fost tipărite de Antim Ivireanu.

Atrăși de sprijinul dat de Brâncoveanu culturii grecești, marii patriarhi și mitropoliți ai Răsăritului vin la curtea lui bogată, ca să obțină milă și ajutor pentru bisericile lor strivite sub stăpânirea turcească și ca să lupte în libertate pentru întărirea ortodoxiei. În fruntea tuturor sta, prin cultura lui largă, prin munca neobosită și prin zelul cu care a apărut ortodoxia afectată de curentele de reformă și de catolicism - patriarhul Dosoftei al Ierusalimului. Patriarhul Dosoftei era, de fapt, în timpul lui Brâncoveanu, conducătorul ortodoxiei. Pentru a înlătura atacurile îndreptate de calvini, luterani și catolici, s-a publicat, sub auspiciile lui, un ciclu de cărți grecești, menite să facă cunoscute normele dogmatice ale ortodoxiei.

O încercare a lui Brâncoveanu de a întemeia o tipografie grecească pe lângă scaunul patriarhal din Constantinopol nu izbutise. Atunci domnul român și ai săi s-au străduit să consolideze tiparul și Academia grecească din Muntenia astfel încât să poată rivaliza cu tipografiile și școlile grecești din Veneția. Sub auspiciile patriarhului Dosoftei și a celorlalți prelați și profesori greci ai Academiei, s-au imprimat în tipografia domnească a lui Brâncoveanu, între anii 1690 și 1716, 31 de cărți grecești, toate destinate nevoilor bisericii și întăririi ortodoxiei.

Brâncoveanu, care avea o avere imensă, a fost un mare iubitor de artă și ziditor de biserici și palate: Mănăstirea Hurezi, Biserica Sf. Gheorghe, Palatul de la Mogoșoaia. Cei care au studiat arhitectura clădirilor din epoca lui Brâncoveanu au găsit, cu toată varietatea acestor clădiri, un „armonios stil original”, pe care l-au denumit *stilul brâncovenesc* și în care au surprins, pe vechiul fond bizantin, o influență italiană, în special a stilului baroc, caracterizat prin mulțimea ornamentelor. Clădirile lui Brâncoveanu nu sunt ca cele vechi care reprezentau adevărate fortărețe cu ziduri greoaie și înalte, cu ferestre mici și strâmte, ca să ferească pe cei din interior de gloanțele dușmanilor, ci sunt clădiri spațioase, cu ferestre largi care aduc lumină și aer proaspăt și care deschid ochilor perspectiva unui peisaj sau a unei grădini de încântare și de liniște odihnitoare. Chiar și în decorarea interioară a palatelor se resimte influența italiană. Unchiul domnului, stolnicul Constantin Cantacuzino, în anii tinereții sale de student la Padova, văzuse în palatul dogilor, zugrăvite, pe pereții sălilor, scenele importante din ascensiunea republicii lui San Marco. Brâncoveanu, după întâlnirea cu sultanul din 1703, când i se părea că domnia lui este

definitiv așezată și că vor urma zile senine de pace și glorie, puse să i se zugrăvească și lui, pe zidurile Palatului de la Mogoșoaia, scena plecării sale la Adrianopol, întâlnirea cu sultanul și întoarcerea spre București.

Se pare că influența picturii italiene era pe vremea aceea ceva mai răspândită în Muntenia. „Epoca brâncovenească este o platformă de unde aspirația îți poate lua zborul; epoca brâncovenească conține în spiritul legilor sale un program de realizări pentru mai multe secole. Când analizăm operele acestei epoci de izbânzi și aruncăm pe urmă o privire asupra secolelor premergătoare, vedem îndată că perioada brâncovenească este aceea în care sufletul românesc a intrat în stăpânirea posibilităților sale creatoare. De aceea domnia brâncovenească este mai mult decât un simplu capitol al evoluției noastre: ea începe o eră nouă în care mai trăim, ea înseamnă începutul maturității noastre artistice”⁴. Conținutul modelului brâncovenesc a fost legat de timp, așa cum se întâmplă cu toate modelele, dar el a supraviețuit prin partea cea mai nobilă a oricărui model, prin formele artistice, și a conturat un stil. Ceea ce menține acest stil în adâncul conștiinței românești este, fără îndoială, sacrificiul marelui voievod care a dat perenitate operei sale.

„Epoca lui Constantin Brâncoveanu, judecată după operele lăsate, este singura epocă de destindere, în care un surâs vioi și optimist a luminat fața trudită a neamului nostru.”⁵ (5)

Bibliografie:

1. Cantacuzino, G. M. - *Izvoare și popasuri*, Editura Eminescu, București, 1977.
2. Cartoian, Nicolae - *Istoria Literaturii Române Vechi*, Editura Minerva, București, 1980.
3. Cernovodeanu, Paul; Constantiniu, Florin - *Constantin Brâncoveanu*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1989.
4. Duță, Alexandru - *Cultura română în civilizația europeană modernă*, Editura Minerva, București, anul 1978.
5. Kyminitis, Sevastos - *Eortologhion*, Snagov, 1701.

⁴ Cantacuzino, G.M. - *Izvoare și popasuri*, Editura Eminescu, București, 1977, p. 143.

⁵ *Ibidem*, pp.128-129, 197.

Brâncoveanu - pagini de istorie

Brâncoveanu - Lessons of History

Prof. Elena Nenciu
Școala Gimnazială „Liviu Rebreanu”
Loc. Mioveni, Jud. Argeș, România

Abstract

As there was an era of Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, either Matei Basarab, in terms of their political or military offences, so there was an era of Constantin Brâncoveanu. Romanian history is dominated in the late 17th century and the first decades of the next century by the strong personality of the Prince of the Romanian Country, Constantin Brâncoveanu. His long reign, which began on 29th October, 1688 ending tragically in the year 1714, on the 15th of August, corresponds to some important economic, social, political and cultural transformations. That is why, in 1992, the Holy Synod of the Romanian Orthodox Church will pass the six martyrs in the ranks of the Saints and consider 16th of August a day of commemoration. He was one of our greatest rulers!

Key words: progress, corruption, diplomacy, policy, economic, culture.

După cum a existat o epocă a lui Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, sau Matei Basarab, prin amploarea faptelor lor politice sau militare, tot așa a existat o epocă a lui Constantin Brâncoveanu. Aceasta se deosebește însă de celelalte prin natura metodelor politice, Brâncoveanu Vodă încheind epoca voievozilor războinici și începând etapa negocierilor diplomatice și a stabilirii de relații personale cu conducătorii politici ai lumii de atunci.

Istoria românilor este dominată la sfârșitul secolului al XVII-lea și primele decenii ale celui următor de puternica personalitate a voievodului Țării Românești, Constantin Brâncoveanu. Domnie sa, începută la 29 octombrie 1688 și încheiată în mod tragic în anul 1714, în ziua de 15 august, corespunde unor importante transformări economice, sociale, politice și culturale. Constantin s-a născut în anul 1654, în satul Brâncoveni, fostul județ Romanați, fiind nepot al voievodului Șerban Cantacuzino. A rămas orfan de mic, tatăl său fiind omorât în februarie 1655, în timpul răscoalei seimenilor și dorobanților, ridicați împotriva domniei. Astfel, Constantin a fost crescut de mama sa, de bunica după tată, Păuna Greceanu, și de unchiul său, stolnicul Constantin Cantacuzino, ceea ce i-a prilejuit primirea unei educații alese.

Copilăria și-a petrecut-o în casele părintești din București, deprinzând carte grecească și latinească, dovedindu-se iscusit la învățătură. Murind cei doi frați ai săi mai mari, toată moștenirea părintească rămâne tânărului Cantacuzino. Se căsătorește cu Marica, nepoata lui Antonie Vodă din Popești. În 1678, unchiul său, Șerban Cantacuzino ajunge domnitor, astfel că tânărul Constantin este înaintat vel-logofăt, cea mai înaltă treaptă a

ierarhiei boierești. Deținea una dintre cele mai mari averi din țară, pentru acea perioadă. Cu toate că nu a râvnit niciodată la tronul Munteniei, a fost nevoit să primească ungerea ca domnitor, la aceasta contribuind boierii țării, împreună cu mitropolitul Teodosie și cu Patriarhul Ecumenic, cu toții prețuindu-l pentru alesele sale calități, intelectuale și morale.

Deși țara se afla la punctul de întâlnire a celor trei mari Imperii aflate în conflict permanent (Habsburgic, Țarist și Otoman), Constantin Brâncoveanu a reușit cu tact și înțelepciune, să păstreze o vreme un climat de liniște și de prosperitate. În această perioadă, voievodul s-a dedicat realizării de lucrări cu rezonanță culturală și spirituală, în special ctitoririi unor așezăminte laice și bisericești de mare însemnătate și valoare spirituală și arhitecturală. Astfel, au fost înălțate bisericile de la Potlogi și Mogoșoaia, mănăstirile Hurezi și Brâncoveni, precum și palatul de la Mogoșoaia, care se distinge prin stilul arhitectural brâncovenesc, devenit renumit. Prin aceasta, Constantin Brâncoveanu a ctitorit epoca cea mai strălucită a culturii noastre românești. De asemenea, voievodul a susținut, prin danii și ajutoare creștinii aflați în afara hotarelor țării, în Moldova, Transilvania, precum și la Locurile Sfinte.

În apropierea Paștelui anului 1714, printr-un trimis al înaltei porți, care sosise la București, lui Constantin Brâncoveanu i se pune pe umăr năframa de mătase neagră, semnul maziliei. A fost dus împreună cu familia și o parte din averi la Constantinopol unde va fi înțemnițat în închisoarea „Edicule” (Închisoarea celor șapte turnuri) timp de 4 luni, fiind supuși la cele mai cumplite chinuri, fiind torturați pentru a mărturisi unde și-au ascuns averile. După cele patru luni de tortură, ostaticii au fost mutați în închisoarea Bostangi Bașa, unde erau închiși numai înalții demnitari. Și aici au urmat alte serii de torturi, tot în scopul jefuirii de avere. În cele din urmă, muftiul a reușit să obțină grațierea ostaticilor, dar cu condiția trecerii la mahomedanism. Însă bătrânul voievod va refuza cu bărbăție și curaj, ca și cei dimpreună cu dânsul, drept pentru care au fost condamnați la moarte prin decapitare, în data de 15 august 1714. Această zi era menită să le adâncească și mai mult durerea din suflet, fiind și Praznicul Adormirii Maicii Domnului, dar și ziua onomastică a voievodului, care împlinea 60 de ani. Brâncoveanu, împreună cu toate rudeniile lui, au fost scoși din temniță, numai în cămăși, cu capetele descoperite, și purtați în lanțuri pe ulițele Constantinopolului, ca niște făcători de rele spre locul de execuție Ialy-Kioșc, din apropierea marelui serai.

De față erau, pe lângă șirurile de ieniceri și mulțimea de popor, sultanul Ahmed al III-lea, crudul său vizir, Gin Ali, precum și ambasadorii mai-marilor puteri europene de atunci, invitați speciali la macabrul spectacol. Cumplita dramă n-a durat decât un sfert de

ceas, după spusele unor martori oculari. Călăul i-a pus în genunchi pe toți șase, la o oarecare distanță unul de altul, li s-au scos bonetele, li s-a îngăduit să-și facă o mică rugăciune. Del Charo păstrează următoarele cuvinte de îmbărbătare ale lui Brâncoveanu: „Fii mei, fiți curajoși, am pierdut tot ce am avut în această lume, cel puțin să salvăm sufletele noastre și să ne spălăm păcatele cu sângele nostru”. Sub prima lovitură de paloș a căzut capul vistiernicului Ianache Văcărescu, apoi al fiului mai mare a lui Brâncoveanu, apoi cele ale lui Ștefan și Radu. Când călăul a ridicat paloșul să taie capul copilului Mateiaș, acesta înspăimântat, s-a rugat sultanului să-l ierte, făgăduind că se va face musulman, dar bătrânul tată și-a îmbărbătat astfel copilul: „Din sângele nostru n-a mai fost nimeni care să-și piardă credința. Dacă este cu putință, mai bine să mori de o mie de ori decât să-ți renegi credința strămoșească pentru a trăi câțiva ani mai mulți pe pământ”. Copilul, ca renăscut, își puse liniștit gâtul pe tăietor și-i zise călăului: „Vreau să mor creștin: lovește”, iar acesta îi tăie capul. La capătul acestor imagini cutremurătoare pentru sufletul oricărui tată, capul lui Constantin Brâncoveanu nu s-a putut dezlipi de trup la lovirea călăului, și astfel, cei șase martiri și-au încredințat viața în mâinile Celui care fusese mărturisit. Apoi, trupurile celor șase eroi ai credinței au fost târate pe uliți și aruncate în apele involburate ale Bosforului, iar capetele au fost înfipite la prima poartă a seraiului, unde au stat trei zile. Pe ascuns, creștinii au adunat ceea ce se mai putea recupera din trupurile celor șase martiri, și le-au dus în taină de le-au îngropat, în insula Halchi, în biserica mănăstirii Maicii Domnului, pe care domnitorul o ajutase cu ceva timp mai înainte. Soția marelui domnitor a stat închisă la Constantinopol până în martie 1715, după care a fost exilată la Kutai, pe malul estic al Mării negre, de unde a fost eliberată și a revenit în țară, în 1716. În anul 1720, doamna Marica, a adus în țară osemintele soțului ei, și le-a înmormântat în biserica Sf. Gheorghe Nou, între mormântul lui Ion Mavrocordat și cel al lui Grigorie Brâncoveanu. Nu s-a scris numele voievodului pe lespede de pe mormânt de teama turcilor, dar pe aceasta se poate distinge, săpată în piatră stema Țării Românești, ca semn că acolo odihnește domnitorul acesteia.

La inițiativa fostului patriarh Miron Cristea, în anul 1934, cu prilejul praznicului Sfinților împărați Constantin și Elena, sicriul cu osemintele lui Constantin Brâncoveanu a fost strămutat din biserica Sf. Gheorghe Nou și depus în paraclisul patriarhal, pentru a se săvârși cuvenita slujbă de pomenire. Apoi, a doua zi a urmat o procesiune, în cadrul căreia sicriul cu cinstitele oseminte a fost purtat, în sunetele clopotelor bisericilor, de-a lungul a mai multor străzi din București, și repuse în biserica Sf. Gheorghe Nou, unde se află și astăzi. Prin aceasta, s-a dat cuvenita cinstire celui care, vreme de un sfert de veac, a știut să

conducă în mod autonom țara lui, deși condițiile vremii erau vitrege, a reușit să ridice prestigiul cultural al Țării Românești, și mai ales, a știut să moară pentru credința străbună dovedind în acest fel, încă o dată întregii lumi că românii au avut parte și de conducători destoinici, ridicați la rangul sfințeniei. De aceea, în anul 1992, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române va trece pe cei șase martiri în rândurile sfinților, ca zi de prăznuire fiind stabilită data de 16 august.

Bibliografie:

I. Iorga, Nicolae - *Istoria Românilor*, vol.II, ediția a II-a, București, 1936

http://ro.wikipedia.org/wiki/Constantin_Brancoveanu

[Pagină despre Constantin Brâncoveanu, mariromani.ro](http://mariromani.ro)

Epoca Brâncoveanu - viața socială, economică și politică

Brancoveanu's Age - Social, Economic and Political Life

Prof. Lenuța Marinescu
Școala Gimnazială Liviu Rebreanu
Mioveni, Argeș, România

Abstract

The Chronicle shows Constantin Brâncoveanu as a lord full of Christian love, and this is not at all an exaggeration. Guided by this feeling he was unable to avoid his and his sons' tragic destinies. The Romanian Country, in the period 1688-1714, was one of the most crucial times in Wallachia's history. The most interesting data concerning Constantin Brâncoveanu's reign are contained in the Romanian Country's History, from October 1688 till March 1717, written by an anonymous. His name is associated to a historical period of the Romanian Country which bears his imprint in the cultural, social and political fields.

Key words: *economic, culture, policy, artistic.*

Nimic nu ar fi mai potrivit pentru a face cunostință cu „personajul” acestei lucrări, decât un fragment preluat din cronica țării care prezintă faptele întocmai cum au avut loc în acea perioadă.

„... Logofete - i-au spus dregătorii - noi cu toții pohtim să ne fii domn”

„... „Dar de ce aş vrea eu cu domnia? De vreme ce ca un domn sînt la casa mea, nu-mi trebuie să fiu, ear ei ziseră: Ne rugăm nu lăsa țeara să intre alți oameni, sau răi sau nebuni, să o strice, ci fii! Și-l luară de mâini și-l împingea de spate și acoloa fiind și un capegiu împărătesc pentru trebi împărătești, îl dusease și pre el la Mitropolie, și duseră caftan la capegi bașa al împăratului de l-au îmbrăcat cu caftan și intrară în biserică de au citit molitvele pe domnie și au mers de i-au sărutat mâna, zicându-i: Mulți ani!”. Acest eveniment, deosebit de important pentru istoria neamului, a fost consemnat de un anonim care a avut gândul cel bun de a scrie lucrarea „*Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717*”. Memoriile acestuia sunt de neprețuit și este clar că povestea este scrisă din punctul de vedere al unui partizan al lui Brâncoveanu. Cronica sus-menționată mai este cunoscută și sub numele de „*Anonimul brâncovenesc*” păstrată într-un număr de cinci manuscrise, aflate la Biblioteca Filialei Cluj a Academiei Române, Biblioteca Academiei Române din București și Muzeul Româno-Rus din București.

Dar să privim puțin și la perioada de dinaintea momentului când Constantin Brâncoveanu a devenit ceea ce au consemnat cronicarii. El s-a născut la Brâncoveni, actualmente comună în județul Olt, într-o veche familie boierească. Era fiul lui Matei Brâncoveanu și al Stancăi Cantacuzino, sora domnitorului Șerban Cantacuzino. Rămânând orfan de tată la vârsta de doar 1 an, a fost crescut de un unchi al său, stolnicul Constantin

Cantacuzino, un reprezentant de seamă al culturii umaniste în spațiul românesc, care i-a oferit o educație aleasă pentru acele vremuri, învățând printre altele, greaca, latina și slovacă.

Căsătorit cu Marica, nepoata lui Antonie Vodă din Popești, Constantin Brâncoveanu a avut cu aceasta patru fii: Constantin, Stefan, Radu și Matei și șapte fiice: Stanca, Maria, Ilinca, Safta, Anca, Bălașa și Smaranda. Soția sa, Doamna Marica a fost adevăratul administrator al întregii averi a Brâncovenilor, despre care se afirma pe atunci că era fabuloasă. Ea știa rostul fiecărei moșii, al fiecărei case și al tuturor sumelor de bani depozitate în băncile din vestul Europei, la Viena, Veneția sau Amsterdam.

Ca rudă apropiată a lui Șerban Cantacuzino și ultimul din dinastia domnitoare a Basarabilor, Constantin Brâncoveanu a fost sprijinit în a prelua tronul și confirmat mai apoi de turci în schimbul a 400 de pungi de aur, toate acestea petrecându-se în urma morții neașteptate a voievodului Cantacuzino. Odată ajuns domnitor, Constantin Brâncoveanu a rechemat solia de la Viena, trimisă de predecesorul său. Situația țării era dificilă, din cauza războiului turco-austriac. Refuzul noului domnitor de a pune în aplicare condițiile tratatului avea să stârnească nemulțumirea austriecilor. Armatele habsburgilor ai intrat în țară în frunte cu generalul Heisler și au înaintat până la București. Cu ajutorul armatelor turco-tătare, Brâncoveanu reușește totuși să respingă atacul. Îi alungă pe austrieci până în Transilvania, unde are loc bătălia de la Tohani-Zămești anul 1690. Domnitorul muntean reușește astfel să învingă armata imperială, generalul Heisler fiind luat prizonier. Dar nu după mult timp, relațiile se restabilesc, ba chiar în anul 1695, Brâncoveanu e făcut „principe al Sfântului Imperiu”. Sultanul la rândul lui, îl întărește în scaun, situația domnitorului muntean fiind într-o perioadă benefică. Constantin Brâncoveanu va duce în continuare o politică de echilibru între Imperiul Otoman și cel Habsburgic, reușind să aplaneze conflictul printr-o serie de tratate secrete pe care le încheiase cu acesta din urmă. În schimbul acestor servicii, Brâncoveanu primește, pentru el și familia sa, mai multe moșii și titluri nobiliare ale Sfântului Imperiu Roman de Neam German. În timp însă, luptele dintre austrieci și turci au fost reluate, după ce o perioadă de timp situația fusese incertă. La Zenta, în 1697, austriecii înregistrează o victorie strălucită, urmată de pacea de la Karlowitz, semnată în anul 1699, prin care Austriei îi revenea Ungaria și Transilvania. Imperiul Otoman trebuia să se mulțumească cu o parte a teritoriilor de la nord de Dunăre, anume cu Banatul Timișoarei. Turcii cedează astfel austriecilor cea mai mare parte a Ungariei, Transilvania și Slovenia iar o parte a Ucrainei, a Podoliei și inclusiv Camenița, îi revine Poloniei în schimbul renunțării definitive la Moldova. Tratatul de la Karlowitz a instituit monarhia habsburgică ca fiind

puterea dominantă în Europa de Sud-Est. În același an Constantin Brâncoveanu capătă de la sultan domnia pe viață.

Faptele însemnate ale domnitorului muntean nu împiedică ca în anul 1703, patru ani mai târziu, acesta să fie chemat, în urma intrigilor dușmanilor lui, la Poartă, o asemenea chemare era întotdeauna periculoasă, punând în primejdie nu numai tronul, dar uneori chiar și viața celui vizat. Mulțumită însă numeroaselor pungi de bani pe care le dă, Constantin Brâncoveanu nu pățește nimic de data aceasta; el întâlnește la Adrianopol pe marele vizir, îl atrage de partea sa și se întoarce din nou în scaun. Urmează apoi o epocă liniștită, de belșug, cea mai frumoasă epocă din domnia lui. Voievodul, înconjurat de o familie numeroasă, înalță palate și ctitorii, încurajează arta, sprijină pe cărturari, duce o viață plăcută în strălucire și lux. Domnia lui Constantin Brâncoveanu pare a realiza, cel puțin temporar, un oarecare echilibru, dar acesta e mereu pus în pericol din cauza uneltirilor interne, a comploturilor urzite la Poartă, de schimbarea demnitarilor otomani și de lăcomia lor fără margini, dar și de evenimente din țările vecine. Domnul este nevoit să ducă o politică „pe muchie de cuțit”, alternând darurile și amenințările, rezistența și supunerea, promisiunile și retractările. Duplicitatea proverbială a epocii reiese foarte bine din scrierea cronicarului anonim, care pentru cititorul actual are o „culoare” a timpului remarcabilă. Relațiile cu Poarta Otomană ale domnului și boierilor au aerul unui balet tragic cu avansuri și retractări, înclinări grațioase care – ce e drept – se transformă uneori în adevărate temeri și aparente redresări mândre, un dans în care partenerii se schimbă adesea, iar piruetele se termină nu o dată în dramatice „descăpătănări” ale protagoniștilor. Dar să aruncăm o scurtă privire și asupra vieții sociale din perioada brâncovenească. În Țara Românească, arhitectura peisagistică se va amplifica din a doua parte a secolului XVII-lea, exact în perioada luată în discuție. Astfel, grădina palatului domnesc din București este sincer admirată de un om cult și rafinat ca Anton Maria del Chiaro: „Grădina, la drept vorbind este foarte frumoasă, în formă pătrată, proiectată într-un veritabil stil italian, în mijlocul căreia, domnitorul Constantin Brâncoveanu a pus să se ridice un chioșc frumos pentru a lua masa și a se odihni după prânz în timpul verii, în parfumul feluritelor flori, așezate în ordine, pe palier, de jur împrejur”. Pătruzând din grădină în casă, se observă mobilierul simplu, format dintr-o masă susținută de un singur picior la mijloc, bănci în loc de scaune sau lavete așezate împrejurul odăilor. Paturile se pare că aveau o margine fixată în zid și nu se desfăceau decât seara când se mergea la culcare. Saltelele erau confecționate din bumbac netors, iar cuverturile erau înfrumusețate cu variate forme florale. Restul mobilierului era format numai din covoare și covorașe, așezate chiar și pe ziduri. Un element nelipsit pare a fi cuptorul, alcătuit din materiale diferite, în funcție de poziția fiecăruia pe scara socială; el putea fi din

chirpici, vopsit în roșu sau în verde, pentru oamenii simpli, sau din faianță, la cei bogați. Peste toate acestea, un mare observator afirmă: „Românii au meritul că țin o mare curățenie, mai cu seamă în casele lor ...”. Un element de noutate par a fi băile elegante din palatele domnești sau din casele boierești. Se observă cum modernitatea câștiga teren și în spațiul românesc.

Dar și fertilitatea solului și bogăția produselor agricole din Țara Românească erau lăudate de cunoscători. Vinul era băutura preferată a locuitorilor acestor ținuturi, iar alimentația de bază era pâinea din mei, mămăliga din porumb, produsele lactate, peștele, prazul dulce și varza. Apreciat era și vânatul care nu lipsea de la mesele boierești. În această perioadă sunt menționate și portocalele, rodiile, lămăile, măslinile, migdalele, pepenii, scorțișoara, toate acestea fiind aduse din import și accesibile boierimii și domnitorului. În ceea ce privește vesela, ea rămâne din lemn, lut și zinc deși apar și lingurile sau paharele de argint. Talerele de argint se foloseau doar în cazul oaspeților.

Hainele par a fi un alt subiect de uimire pentru cei ce au avut bucuria de a străbate aceste meleaguri în perioada de care ne ocupăm. Se pare că se folosea foarte mult mătasea și existau situații în care mulți renunțau la alte cheltuieli curente în favoarea veșmintelor și a accesoriilor. Moda italiană și nemțească nu ocolește Țara Românească.

Din punct de vedere economic, veacul al XVII-lea a stat sub semnul a două tendințe principale: fiscalitatea excesivă și expansiunea marelui domeniu feudal, fie el mănăstiresc, boieresc sau domnesc. Boierimea urmărea să-și mărească rezerva seniorială, numită delniță boierească. Acest lucru era realizat fie prin cumpărarea unor terenuri, fie prin acapararea lor, cu ajutorul domniei.

În familie, supremația bărbatului era recunoscută și indiscutabilă. Era aprobată folosirea violenței în familie, soțul având dreptul de a-și lovi soția dacă aceasta se făcea vinovată de vreun lucru. În caz contrar, femeia putea obține desfacerea căsătoriei, iar bărbatul era obligat să-i asigure mijloacele materiale. Prin cele prezentate am încercat să introducem citorul în lumea secolului al XVII-lea, perioadă în care numele lui Constantin Brâncoveanu avea o însemnătate deosebită pe aceste meleaguri.

Bibliografie:

1. Dogeanu, Liviu Florian - *Istoria neamului românesc*.
2. Drăghiceanu, V. - *În amintirea lui Constantin Brâncoveanu*.
3. Giurescu, Constantin C.; Giurescu, Dinu C. - *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*.
4. Ionescu, Ștefan; Panait, Panait I. - *Constantin Vodă Brâncoveanu. Viața. Domnia. Epoca*.
5. Iorga, Nicolae - *Viața și domnia lui Constantin Vodă Brâncoveanu*.

**Exploatarea sării, o activitate economică majoră în timpul domniei lui
Constantin Brâncoveanu**
**Salt Mining, a Major Economic Activity during the Reign of Constantine
Brancovan**

*Prof. Gheorghe Bîlgă,
Colegiul „Spiru Haref”,
Ploiești, Prahova, România*

Abstract

Salt mining was a major economic activity during the reign of Constantine Brancovan. The monopoly on salt deposits brought considerable revenues, which allowed him to cover the enormous costs required by the initiatives taken in urban, cultural and religious planning and at the same time to pay the increasingly bigger sums imposed by the Ottoman Empire. When the revenues declined due to the competition of Moldovan salt, Constantine Brancovan appealed to the Sultan to reconfirm his exclusive right of sale of Wallachian salt in the Danube scaffold. He adjusted the popular exploitation of salt to his benefit. He also kept an eye on the roads as he knew how important it was to deliver on time the amount of salt required by beneficiaries. Many people had lived from the exploitation of salt. All the salt mine workers brought home enough money to provide food for the family. Constantine Brancovan did nothing else except to increase their number.

Key words: salt, salt mine, exploitation, monopoly, tithe.

Sarea (clorura de sodiu, sarea gemă, sarea de bucătărie) a avut și are, datorită calităților sale, o mare importanță, în primul rând în alimentație. Până aproape de zilele noastre era indispensabilă și în alte domenii cum ar fi: conservant al diverselor substanțe organice (carne, slănină, brânzeturi, legume, fructe, etc.); dezinfectant al rănilor sau ca remediu împotriva unor afecțiuni (boli reumatice, insuficiențe respiratorii, dereglări stomacale, unele boli dermatologice, ginecologice ș.a.); atribut în meșteșugul prelucrării pieilor etc. Dintre toate acestea, folosirea sării ca supliment la hrana erbivorelor domestice era absolut necesară pentru societăți a căror subzistență, în mare măsură, depindea de creșterea animalelor. Atunci însă când consumul de sare era neîndestulător, sănătatea organismelor, și chiar viața lor, era în pericol. La mamifere, de exemplu, insuficiența acesteia poate duce la deteriorarea dramatică a funcțiilor fiziologice vitale, dereglarea comportamentului, pierderea din greutate, scăderea fertilității și reducerea lactației, iar în cazuri extreme, chiar la deces. În decursul mileniilor, în mod empiric, omul a realizat că sarea contribuie în mod substanțial la întreținerea sănătății și creșterea performanțelor productive ale animalelor.

Dincolo de utilitatea practică, în societățile tradiționale, sarea capătă și valoare simbolică pronunțată. Prin extensia calităților – mai cu seamă a acelor de a preveni putrefacția substanțelor organice și a celor curative – omul îi atribuie și o serie de calități imaginare, ea fiind adesea considerată sursa bogăției, purității, sănătății și a nemuririi.

Astfel, tradiția populară românească consemnează și astăzi ideea de primire a cuiva în cea mai mare cinste prin întâmpinarea cu pâine și sare. Expresia „*drag ca sarea-n ochi*” evidențiază pe cineva nesuferit, iar sarea-n bucate arată efectul benefic al acesteia. „*A pune sare pe coadă cuiva*” înseamnă a-l stimula în rău, a-l pedepsi. Ion Creangă ne amintește de drobul de sare de pe cuptor și „*Drob de sare în spinare / Mălăieș în călcăieș*”, iar la Petre Ispirescu, basmul *Sarea în bucate*. În localitatea natală (paradoxal aici sarea se găsește la tot pasul în stare naturală), existau vorbe bătrânești legate de pierderea unei mici cantități, atunci când, din neatenție, solnița era răsturnată. Dacă cel distrat era un copil se spunea că va lua bătaie, iar dacă i se întâmpla unui adult, acestuia nu-i mergea bine. Tâlcul acestora, ca și perenitatea unor obiceiuri, zicale și proverbe sunt mărturii ale însemnătății pe care sarea a avut-o din cele mai vechi timpuri în viața oamenilor. Nicolae Iorga prezenta existența «*aurului alb*» ca pe o dovadă a continuității românilor, deoarece nu se părăsește niciodată pământul unde este sarea, și mai ales un pământ cu sare așezat între pământuri care n-au sare, fiindcă toată Peninsula Balcanică n-are decât sarea de mare¹.

Termenul principal cu care voi opera în acest articol este cel de ocnă, prezent în toate documentele evului mediu românesc, ca loc unde se exploatează sarea. Sensul de temniță, închisoare, nu va exista în studiul de față. Pentru a evita repetițiile supărătoare voi recurge la sinonimele sărărie și salină.

♦**Etape în exploatarea sării:** Datorită situației cu totul favorabilă în care se prezintă zăcămintele de sare din regiunea Carpaților este explicabil ca valorificarea acestora să fi început încă din cele mai îndepărtate timpuri. În primă etapă existau exploatările la zi sau în carieră, acolo unde sarea apărea la suprafață. Ele constau în simple excavații executate la partea superioară a masivelor de sare prin atacul direct al zăcământului. Aveau o formă circulară sau eliptică, în trepte, și ajungeau la adâncimi mici, din cauza viiturilor de ape sau a surpărilor de terenuri. Când o astfel de exploatare era părăsită, se deschidea o alta nouă, în imediata ei apropiere, continuându-se cu atacul întregii suprafețe descoperite a zăcământului de sare, până la completa epuizare. Următoarea etapă este metoda exploatării prin goluri sub formă de con, butelie sau clopot cunoscute în limbajul popular sub numele de ocne de sare². În a doua jumătate a secolului al XIX-lea se renunță la astfel de metode și se deschid noi puncte de lucru unde exploatarea era modernă, pe bază de mașini, în sistemul galeriilor.

¹ Iorga, Nicolae - *Istoria românilor prin călătorii. De la jumătatea veacului al XVII-lea până la 1800*, vol. II, Editura Casei Școalelor, București, 1928, p. 9.

² Stamatiu, M. - *Istoricul metodelor de exploatare a zăcămintelor de sare din România*, Imprimeria Națională, București, 1943, p. 9.

Dacă prima metodă, cea în carieră la suprafață, nu poate fi decât presupusă, pentru următoarele există numeroase documente și dovezi care ne permit să studiem acea activitate economică deosebit de importantă, mai ales pentru Evul Mediu, și în special în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu. Dintre toate exploatările miniere, cea a sării joacă un rol de căpetenie, făcându-se în mod organizat din vremuri vechi cu o continuitate până în zilele noastre.

♦**Deschiderea unei ocne:** Pentru a se ajunge la sare, se săpa un puț cu secțiunea dreptunghiulară de 4×2 m, prevăzut cu două compartimente de 2×2 m, sau două puțuri cu secțiunea pătrată de 2×2 m, având un singur compartiment, situate la o distanță de 4-6 m unul de altul. Exploatările care trebuiau să aibă producții mari aveau chiar patru puțuri, cu a fost cazul cu cele două ocne în formă de clopot de la salina Slănic Prahova (Ocna veche din deal și Ocna veche din vale). Susținerea interioară a acestor puțuri se făcea pe porțiunea situată în terenul steril de deasupra sării, cu grinzi ecarisate din lemn de stejar (denumite în limbajul curent juguri sau țambre), îmbinate la capete prin simple tăieturi și așezate astfel încât să rămână între ele cât mai puțin spațiu liber pentru a împiedica pătrunderea infiltrațiilor de ape. Tot în vederea opririi apelor de a pătrunde în interiorul puțurilor, se obișnuia ca în spatele acestei susțineri (ghizduiri), adică între țambre și terenul înconjurător, să se bată bine argilă.

După ce ajungeau la zăcămintul de sare, puțurile erau adâncite cu 6-12 m și apoi li se fixa baza printr-o lucrare specială denumită usnă. Această lucrare consta în lărgirea puțului, la partea inferioară, pe o înălțime de 4-6 m și o adâncime de 2-3 m, cu formarea unui prag, pe care se sprijinea întreaga sa susținere de lemn. O mare atenție se dădea la executarea acestui prag, cât mai ales la alegerea porțiunii din masiv, unde urma să se fixeze baza puțului, și care trebuia să fie alcătuită din sarea cea mai compactă și mai rezistentă. După natura respectivă a sării, se alegeau și dimensiunile pragului (lățimea și înălțimea). Pentru ca apele de infiltrație să nu dizolve pragurile pe care se sprijineau susținerile puțurilor, se căptușea suprafața sării în dreptul usnei cu piei tăbăcite, de bivol. Apele care totuși pătrundeau în puț, erau prinse de aceste piei și dirijate prin uluce (jgheaburi) de lemn așezate în apropierea bazei puțului, în butoaie sau rezervoare din care erau scoase cu hârdaie la suprafață. Existau și lucrări suplimentare de protecție și captare a apelor înainte ca acestea să ajungă la puțuri. În vederea unei cât mai bune stabilități a intrării în salină (puțul), o parte din țambre erau încastrate în pereții tăiați în sare. După ce se termina săparea și susținerea puțurilor, începea exploatarea propriu zisă a sării prin tăierea din talpa exploatării a unor bancuri (brazde), având: 2-5 m lungime, 0,60-1,5 m lățime și 0,3-0,5 m

înălțime. Această tăiere se făcea în apropierea pereților cu foarte mare grijă, pentru ca golul ocnei să capete profilul prealabil stabilit³.

În ceea ce privește dreptul de a deschide ocne de sare, el aparținea proprietarului suprafeței, adică: domnitorului, boierilor, moșnenilor, bisericilor și mănăstirilor, prin aceasta arătând și tipul de proprietate existent în Țara Românească în Evul Mediu. Cel care dorea însă să deschidă o salină trebuia să obțină în prealabil autorizația Domnului Țării și în același timp să suporte și toate cheltuielile necesare lucrărilor pregătitoare exploatarei (puțuri, crivace, drenaje, magazii, grajduri, drumuri de acces etc.). Exploatarea propriu zisă a sării era însă un drept care aparținea exclusiv domnitorului, și pe care acesta o făcea fie direct, în regie, fie indirect, în antrepriză. Și într-un caz și în altul, proprietarul suprafeței terenului pe care se deschidea o ocna de sare, primea din partea Domnului (dacă exploatarea se făcea în regie), sau din partea arendașului (dacă exploatarea se făcea în antrepriză), o dijmă din toată sarea ce ieșea pe gura ocnei și anume: o zecime din toți bolovanii mari și o treime din sarea gogele și mărunță. Această sare, putea să fie vândută de către proprietarul suprafeței, fie la consumul intern, fie la export, însă la același preț cu cel fixat de Domnul Țării pentru sarea domnească. Dijma de sare reprezenta despăgubirea acordată de către domnitor, proprietarului suprafeței, pentru terenul ocupat de ocne și construcțiile anexe, precum și pentru cheltuielile făcute cu deschiderea sarnițelor⁴. Stăpânul unei moșii cu ocne de sare trebuia să fie un protejat al domniei, un mare feudal (boier sau mănăstire), căci deschiderea și funcționarea unei saline pe o moșie se putea socoti ca o răsplată din partea domnului față de stăpân prin dijma pe care i-o acorda. Vechea stăpânire a obștilor țărănești asupra moșiilor cu sare treptat dispare pentru că țărani nu au mijloacele financiare necesare pentru deschiderea unei ocne. Se presupune că vânzarea acestor terenuri, de către moșneni, către marii feudali se făcea în urma unor presiuni, poate chiar silnicii, știut fiind cât de însemnate erau veniturile din zeciuiala sării.

♦*Istoricul exploatării de sare din Țara Românească până la domnia lui Constantin Brâncoveanu*: Chiar dacă nu există știri documentare că au existat exploatări de sare înainte de formarea statului feudal (secolul al XIV-lea), se presupune că viața comunităților obștilor satești era într-o legătură vitală cu acest al cincilea element cum numește sarea, abatele Maury. După formarea statului, domnul muntean trebuia să-și asigure o sursă precisă de venituri, care o constituia, pe lângă altele, valorificarea

³ *Ibidem*, p. 14.

⁴ Stamatiu, M. – *Istoricul exploatărilor de sare din regiunea Slănic-Prahova*, Imprimeria Națională, București, 1943, p. 6.

sarnițelor. În zona sud-carpatică, foarte bogată în zăcămintele salifere, începe exploatarea la scară mare. Dacă până acum documentele veacului al XIII-lea (diploma regelui Andrei al Ungariei din 1222; diploma cavalerilor Ioaniți din 1247) prezentau drumul sării dinspre Ardeal către sudul Carpaților, în secolul următor sensul se inversează. O știre din 13 martie 1373 vine în sprijinul celor afirmate: scrisoarea regelui Ungariei, Ludovic, adresată comitelui de Timișoara, prin care îi poruncește să oprească la Orșova importul sării din Țara Românească⁵. Era exprimarea unei politici protecționiste față de salinele transilvănene și de menținere a prețului la sare neafectat de concurența celei valahe. Situația de fapt dovedește că exploatarea sistematică a sării în Țara Românească este mai veche decât data la care s-a emis actul, se poate chiar din timpul domniei lui Basarab I. Într-un document din timpul lui Mircea cel Bătrân se vorbește de Anghel de la Ocna⁶, care face danii importante Mănăstirii Cozia, cel mai probabil fiind vorba de Ocnele Mari. Această salină rămâne, până la deschiderea celei de la Slănic Prahova, cea mai importantă din Țara Românească. La începutul secolului al XVI-lea avem știri în legătură cu o nouă sarniță, Ocna Mică (Mal Ocna) de lângă Târgoviște. O serie de acte începând cu cel din 1517 de la Neagoe Basarab, întăresc mănăstirii Argeș stăpânirea asupra moșiei pe care se găsește Ocna Mică și-i întăresc dijma din exploatarea sării. Dintr-un document din vremea lui Radu Mihnea (10 iulie 1614), reiese că vechimea ocnei este mai mare, ea urcă în zilele lui Radu cel Mare (1495-1508)⁷.

Nevoia de a-și crea noi surse de venituri îndeamnă pe domni la deschiderea de noi saline. În hrisovul din anul 1510, prin care Vlad cel Tânăr voievod întărește vlastelinului său Neagoe, fiul lui Drăghici vornic, cu fiii și nepoții lui, sate, munți, braniște și țigani, scutindu-le de toate dările și slujbele, sunt înșirate proprietăți din zona județului Prahova. Apar Băneștii toți cu muntele lor de la Floreai, cu Poiana Sării și cu sarea de la Mislea⁸. Acestea sunt primele informații indirecte referitoare la o altă mare sarniță a Țării Românești, cea de la Telega-Prahova, așa cum au afirmat și autorii volumelor II și IV din *Documenta Romaniae Historica*, care au apreciat că Poiana Sării era sat sau moșie lângă Telega. Ocna Telega este pomenită pentru prima dată în mod direct, la 16 aprilie 1562, în cartea lui Petru cel Tânăr, care confirmă mănăstirii Drăghicești (Mărgineni mai târziu) satul Telega și vama de sare. Documentul mai arată că domnitorul a citit în cartea

⁵ Hurmuzaki - *Documente privitoare la istoria românilor 1346-1450*, vol. I, 2, București, 1890, p. 213.

⁶ *Documenta Romaniae Historica*, B, Țara Românească, vol. I 1247-1500, p. 62.

⁷ Ilieș, Aurora - *Știri în legătură cu exploatarea sării în Țara Românească până în veacul al XVIII-lea*, în „*Studii și materiale de istorie medie*”, vol. I, Editura Academiei, București, 1956, p. 158.

⁸ *Documenta Romaniae Historica*, B, Țara Românească, vol. II 1501-1525, p. 160.

răposatului Radului vodă, care au perit la Râbnic, cum că Telega este moșie stătătoare a mănăstirii⁹, devansând vechimea acestui sat împreună cu salina cel puțin în timpul lui Radu de la Afumați care a domnit în mai multe rânduri începând din 1522 și până în 1529 când este ucis. Radu Șerban confirmă mănăstirii Mărgineni, în 1603, satul Telega și vama de sare, cum au făcut-o și domnii dinainte, începând cu bunicul său, Basarab Voievod (probabil Neagoe Basarab). În document se amintește și de jupanul Drăghici vornicul din Mărgineni¹⁰, care a ctitorit locașul de cult, miluindu-l de la început cu acest sat. Nu știm dacă se poate afirma pe baza acestui text că saramura de la Telega era deschisă încă de pe vremea lui Drăghici vornicul (cca 1486) – ceea ce totuși n-ar fi exclus.

Altă ocnă, Ghitioara, apare în documente ceva mai târziu decât Telega. Topicul acesta de Ghitioara se găsește mai rar și sub forma de Vitioara sau Jitioara. Salina se găsea pe moșia satului Aninișul¹¹ din județul Saac. De aceea în documentele din secolul al XVII-lea această ocnă e numită și Aninișul, cu numele moșiei, ca mai apoi alte documente să arate precis moșia Aninișul unde sunt ocnele de la Ghitioara¹². La sfârșitul secolului al XVI-lea, în Țara Românească erau patru saline (Ocnele Mari, Ocna Mică, Telega și Ghitioara) și au rămas în același număr până în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, căci nu se întâlnesc altele în documente.

♦**Exploatarea sării în timpul lui Constantin Brâncoveanu:** Nevoia crescândă a domnitorilor de a-și crea noi surse de venit pe de o parte, iar pe de alta pretențiile din ce în ce mai mari ale turcilor, care cu greu se puteau satisface, contribuie ca, în ultimele decade ale secolului al XVII-lea, domnii să intervină direct, cumpărând terenuri salifere pe seama lor sau procedând la închiderea sau deschiderea de noi ocne. La începutul domniei lui Șerban Cantacuzino este menționată o nouă salină și anume cea de la Teișani, foarte aproape de Ghitioara spre apus de Vălenii de Munte, în același județ Saac. Domnitorul întărește mănăstirii Sfânta Troiță (Radu Vodă) să aibă „*zeciuiala sării ce va veni partea mănăstirii pe cinci funii de ocină de la Teișani, ce sânt la gura ocnei, care funii (...) le-au zălogit moșnenii de acolo cu zapis la sfânta mănăstire*”¹³. Aceleași mănăstiri i se suplimentează cantitatea de sare luată de la Teișani deoarece ocna Ghitioara, de la care se aproviziona mai înainte mănăstirea, a fost închisă din motive politice. Ea ajunsese să fie

⁹ *Documenta Romaniae Historica*, B, Țara Românească, vol. V 1551-1565, p. 264.

¹⁰ *Documente privind istoria României, veacul XVII*, B, Țara Românească 1601-1610, Ed. Academiei R.P.R., 1951, p. 104.

¹¹ Localitate dispărută care era situată în sudul actualei comune Predeal Sărari, apud Mihai Apostol, *Dicționar istoric al județului Prahova*, Editura Ploiești-Mileniul III, 2004, p. 7.

¹² Ilieș, Aurora - *Știri în legătură cu exploatarea sării în Țara Românească până în veacul al XVIII-lea*, în „*Studii și materiale de istorie medică*”, vol. I, Editura Academiei, București, 1956, p. 159.

¹³ *Ibidem*, p. 160.

controlată de marele vistier Hrizea Popescu, tatăl cronicarului Radu Popescu, care făcea parte din partida Bălenilor, adversara Cantacuzinilor. Șerban Cantacuzino nu putea lăsa în mâinile adversarului său venitul atât de însemnat al sarniței Ghitioara.

Ocna de la Teișani era în stăpânirea lui Matei Filipescu mare agă, căci el cumpăraseră cea mai mare parte a moșiei de la moșnenii de acolo. Șerban Cantacuzino îi confirmă acest drept, lucru pe care îl face și Constantin Brâncoveanu, încă de la începutul domniei lui. Dar zăcământul de aici nu promitea să dea rezultatele așteptate. Iată de ce, în aceeași perioadă de timp, fratele lui Șerban Cantacuzino, spătarul Mihai Cantacuzino cumpără moșia satului Slănic, pe care moșnenii de acolo o vând în două rânduri. Pentru prima jumătate a existat o măsură de precauție din partea cumpărătorului, întrucât el nu cunoștea dacă sarea aflată în adâncime avea o grosime suficientă, pentru o exploatare mai îndelungată, și dacă era de calitate bună. Actul din 1685 prevede ca restul sumei până la 700 de taleri¹⁴, cât a costat această jumătate de moșie, adică 320 de taleri, să fie dat atunci când va eși sare bună și nu s-ar sfârși curând ca cea de la Teișani¹⁵.

Lucrările de explorare au durat până în anul 1689, când, constatând că pe teren se găsește sare de bună calitate și în abundență, a fost plătită suma restantă. Din zapisul întocmit cu această ocazie reiese că, în anul 1689 erau terminate lucrările de deschidere a ocnei de sare; că partea din moșie cumpărată de spătarul Mihai Cantacuzino se întindea la răsărit până în valea Praja și Vârful Sării, iar la apus, până în hotarul satului Ștefești¹⁶. Constantin Brâncoveanu emite un hrisov, în anul 1691, prin care consfințește drepturile spătarului asupra moșiei Slănic și a dijmei din sare extrasă din această ocnă. Datorită semnelor pozitive care se arătau la acest zăcământ, Mihai Cantacuzino cumpără și cealaltă jumătate de moșie, în anul 1694, la un preț de 600 de taleri dar moșie stearpă făr' de rumăni, după ce în prealabil mai cumpăraseră, de la diferiți locuitori, câteva locuri de casă pentru a întregi moșia¹⁷ după ce a simțit potențialul acestei exploatare. De menționat că aceasta este partea oficială a exploatării de sare în Țara Românească, fiindcă există și una populară, care de cele mai multe ori scăpa controlului autorităților. Abundența zăcămintelor din zona Carpaților făcea ca oamenii locului să fie parte a unei piețe ascuse, care juca totuși un rol nesemnificativ în comparație cu enormele cantități de sare care se

¹⁴ Talerul este o veche monedă austriacă de argint, care a circulat în spațiul extracarpatic în secolele XVII și XVIII, și a cărei valoare era de 133 bani, până la 1750, iar după aceea, de 40 parale, adică valora cât un leu vechi.

¹⁵ Stamatiu, M - *Istoricul exploatărilor de sare din regiunea Slănic-Prahova*, Imprimeria Națională, București, 1943, p. 3.

¹⁶ *Ibidem*, p. 9.

¹⁷ *Ibidem*, p. 12.

scoteau la vedere. Domnia avea tot interesul să controleze întreaga piață a sării, pentru că altfel ar fi pierdut venituri însemnate. Totuși nu se putea face mare lucru atunci când sătenii foloseau apa sărată a nenumăratelor izvoare care dizolvau din masivele de sare, ori atunci când sarea apărea la suprafață după câteva precipitații mai abundente și locuitorii spărgeau câteva gogele pentru uzul propriu. Probabil a existat o luptă continuă în a diminua această practică. Ca o recunoaștere a faptului că fenomenul nu putea fi stăvilit în totalitate este situația în care se aflau unii săteni, aceea de a plăti o dare, numită sărărit. Era de preferat o sumă suplimentară în schimbul unei hăituieli continue a acestor săteni, fapt ce ar fi costat suplimentar autoritățile. Constantin Brâncoveanu se concentrează și pe reglementarea exploatării populare. Iată ce spune condica de porunci: „*să se scrie sărăritul prela sate ot sud Râmnic i ot sud Buzău i ot sud Saac, care au obiceiul de dau sărărit, pentru căci sunt ei slobozi de-ș iau sare den munții aceia de sare deacolo. Deci să aibă a se scrie pre toți oaminii (...) au fie slujitori, au birnici, au dărăbanți, au scutelnici călări i pedestri, au popi diaconi, călugări, au ȱiganu sau măcar ce fel de om ar fi, de mune câte bani 44*”. Din această poruncă rezultă că acest drept popular de exploatare a sării nu era bazat pe vreun privilegiu domnesc scris, ci se baza pe un obicei, pe o tradiție străveche. Prin această dare se realiza un venit pe care domnul nu-l putea neglija, de vreme ce se îngrijea de aproape de încasarea lui. Erau și cazuri când se dădeau scutiri: domnitorii Grigore Ghica, Duca Vodă și apoi Șerban Cantacuzino iartă de sărărit mănăstiri și pe locuitorii unor zone unde se practica această exploatare. Însă Vodă Brâncoveanu nu-și putea permite o asemenea politică și reia această obligație arătând motivul: pentru că fiind „*estimpul al treilea an, înnoirea domniei, s-au socotit să dea cu toții și ertați și neertați*”¹⁸. Poarta Otomană mărește tributul, iar Constantin Brâncoveanu se vede pus într-o situație grea. Știa că se puteau suplimenta veniturile statului din exploatarea sării, dar trebuia o politică coerentă în acest domeniu. Oricât de eficiente ar fi fost salinele Țării Românești, dacă nu urmau și alte măsuri rezultatele ar fi fost nefavorabile, prin faptul că prețul sării scădea din cauza unei cantități mai mari de produs într-o piață limitată. Era absolut necesară extinderea sau reglementarea strictă a desfacerii și instituirea unui monopol asupra vânzării în schelele de pe Dunăre. Luând exemplul lui Matei Basarab care a făcut față unei triplări a haraciului cu asemenea orânduiei, Brâncoveanu obține de la sultanul Mustafa al II-lea un firman prin care se reglementează vânzarea de sare la Dunăre. În document se spune că în trecut, Matei Basarab a primit să predea în fiecare an la vistierie

¹⁸ Ilieș, Aurora - *Știri în legătură cu exploatarea sării în Țara Românească până în veacul al XVIII-lea, în "Studii și materiale de istorie medie", vol. I, Editura Academiei, București, 1956, p. 193.*

(hazine) suma totală de o sută treizeci de mii de guruși, ca bani de gizia, împreună cu vama sării, cu condiția ca intendenții și slujbașii să, nu se mai amestece la vama sării valahe și să nu se mai deschidă corăbiile de sare care încarcă sare din schela Galați. De asemenea, corăbiile de sare ce se încarcă cu sare la schela Galați, precum și celelalte corăbii să nu fie desfăcute și să nu se vândă sare prin schelele aflate între Brăila și Cladova, iar pentru sarea adusă pe cai, din partea Țării Românești, voievodul de Turnu (intendentul de Turnu n.t.), să ia câte patru aspri de fiecare povară de cal și să nu perceapă mai mult¹⁹. Firmanul a fost emis la data de 9 decembrie 1697, și interzicea autorităților otomane de pe malurile Dunării să mai îngăduie desfacerea sării străine în acele părți în dauna sării extrase din Țara Românească, întrucât haraciul fusese urcat, de la 54 de poveri la 84 de poveri de aspri. De aceea, când se făcuse arz, se stabilise ca, potrivit vechilor condiții de arendare din partea voievozilor Țării Românești, să nu se vândă, de azi înainte, sarea altora în schelele aflate pe ambele părți ale fluviului Dunărea, începând de la Brăila și până la Cladova, și, de asemenea, în schelele de la Nicopol și Rusciuc și Silistra să nu se mai vândă sarea altora. (...) De asemenea, necăjindu-l pe el însuși și aducându-i pagube, el s-a rugat pentru emiterea ilustrei mele porunci pentru ca, potrivit cerințelor condițiilor de arendare, să nu se desfacă și să nu se vândă, de azi încolo, sarea altora în schelele de pe amândouă malurile, de la Brăila și până la Cladova²⁰. Măsura era îndreptată, în primul rând, împotriva sării moldovenesti care o concura pe cea din Țara Românească. Navele încărcate cu prețioasa marfă plecau din Galați și o desfăceau în sectorul tradițional valah (de la Brăila la Cladova). Brâncoveanu obținuse o concesiune suplimentară și anume, ca și în schelele de pe malul drept al Dunării, Nicopol și Rusciuc și Silistra, să aibă monopol. De remarcat și modul cum priveau sultanii otomani Țara Românească, ca pe o provincie (vilaiet în textul documentului) în care exploatarea sării era considerată un drept al Porții, dată în arendă voievodului valah.

Constantin Brâncoveanu, om care știa unde pune banul, în sensul de persoană pricepută în a-i înmulți, după cum îl caracteriza Nicolae Iorga, caută pe orice căi să-și mărească veniturile. A încercat o sistematizare a strângerii birurilor printr-o reformă fiscală, inițiată în 1701. Ea consta în generalizarea sistemului ruptorii, adică al perceperii unei sume fixe de la fiecare sat, plătită în patru rate trimestriale (haraciul și cele trei sămi), concentrând sumele dajdiilor și mâncăturilor plătite anterior. Reforma n-a putut fi, însă,

¹⁹ Ilieș, Aurora - *Știri în legătură cu exploatarea sării în Țara Românească până în veacul al XVIII-lea, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. I, Editura Academiei, București, 1956, p. 193. Documente turcești privind istoria României, vol. I, 1455-1774, Editura R.S.R., București, 1976, p. 198.*

²⁰ *Ibidem*, p. 198.

aplicată cu toată consecvența, treptat trebuind să fie adăugate și alte dări ocazionale spre a împlini multiplele exigențe financiare ale Porții²¹. Ar fi nedrept să aruncăm toată vina asupra puterii otomane. Brâncoveanu avea nevoie de venituri suplimentare pentru a-și asigura o domnie autoritară și a-și acoperi enormele cheltuieli reclamate de inițiativele luate pe plan edilitar, cultural și religios. De asemenea, pentru a-și atrage fidelitatea boierilor și înaltului cler, domnitorul acordă numeroase danii și privilegii, fapt ce afectează visteria. În compensare, recurge la o politică fiscală foarte dură și acordă o atenție în continuare exploatării de sare din Țara Românească. Ocnele de la Teișani s-au redeschis, după cum amintește cronica din timpul său, dar resursele zăcământului au fost cu totul nesatisfăcătoare, motiv pentru care au fost abandonate definitiv. Rămănea ca productivitatea din cele rămase să sporească, iar prețul sării să nu scadă.

♦**Drumurile sării:** Pentru a ajunge, într-un timp rezonabil, sarea în schelele dunărene, era nevoie de căi de comunicație. Cum aurul alb se găsea în zona subcarpatică, drumurile și-au croit făgașul după configurația geografică făcând legătura între hotarul nordic, muntos, și fluviul de la hotarul sudic, urmând de obicei firul râurilor, mai ales în zona muntoasă și deluroasă. Constantin Brâncoveanu se îngrijește de refacerea drumurilor și de construirea podurilor, după cum ne relatează cronicarul său oficial, Radu Greceanu: „să deschiză drumurile, să facă poduri pre la ape mari și altele”²². Drumurile sării, adevărate autostrăzi ale timpului, se distingeau prin lărgimea lor, numărându-se printre cele mari, așa cum le descrie în versuri *Istoria Țării Românești de la leat 1769*: „Acest oraș împodobit / Atâta schimonosit / Că mi are asemănare / Ci e lucru de mirare / Că curți boierești și grădini / Să le vezi și să suspini / Pân toate iaste drum mare / Tocmai ca drumul de sare”²³.

Stăpânirea reglementase în așa chip exportul de sare, ca fiecare salină să aibă schelele ei pe care trebuia să le alimenteze. Ocnele Mari trimiteau sare la Orșova (pentru Cladova), Calafat, Bechet, Corabia și Islaz. Drumul care pleca de la Ocna Mică spre vadurile de la Turnu și Zimnicea ajungea la Dunăre fără să atingă Bucureștii. Salinele din Telega, Ghitioara și Slănic trimiteau în special pe drumul Dârstorului. O bifurcație ducea către Oltenița și alta către Brăila și Orașul de Floci (la vărsarea Ialomiței în Dunăre). Sarea de la ocna Telega putea urma drumul mai sus descris, de la Mislea se îndrepta către Bucov

²¹ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. V, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 253.

²² Radu Greceanu, *Viața lui Constantin Vodă Brâncoveanu*, Institutul de arte grafice «Carol Göbl», București, 1906, p. 68.

²³ Ilieș, Aurora - *Drumurile și transportul sării în Țara Românească*, apud „Studii și materiale de istorie medie”, vol. VII, Editura Academiei R.S.R., 1974, p. 224.

și de aici cale comună cu carele de la ocnele din județul Saac (Ghitioara, Teișani, Slănic), sau prin Cămpina, de unde în trei ceasuri se ajungea la Mănești, iar de acolo către București. Din București la Giurgiu sau Nicopole (Turnu). Din însăși mărturisirea cărăușilor sării se desprinde faptul că drumurile parcurse de aceștia țineau mai ales firul apelor, evitând să treacă peste poduri, fie ele stătătoare, fie mobile (bacuri), pentru a nu fi supuși la plata taxelor de trecere. De la Telega spre a ajunge la Giurgiu, cărăușii se îndreptau spre Filipeștii de Târg, treceau Prahova râul Cricov prin apă, iar Ialomița în dreptul satului Finta, tot prin apă²⁴. Urmărind pe hartă localitățile străbătute de drumurile sării în Țara Românească se desprinde un fapt nu lipsit de importanță. Pentru același vad la Dunăre existau mai multe variante ale drumurilor cărăușilor sărari, în funcție de starea vremii, de debitul cursurilor de apă, dar mai ales de taxele plătite până la destinație. Cărăușii sării, îndeosebi, aveau îndatorirea să se prezinte la ocne cu care (cărute) bine construite și încăpătoare, spre a putea încărca până la 1000 de ocale. Tracțiunea unei astfel de încărcături se îndeplinea mai ales cu boi sau cu bivoli (câte patru, șase, sau opt la număr). Pe cai se puteau transporta încărcături mici (ce ajungeau de la 50 de kg la cel mult 120 de kg). Acest ultim fel de transport era folosit mai ales pe potecile de munte, dar și spre vadurile de la Dunăre când drumurile erau impracticabile din cauza ploilor sau a zăpezilor.

♦**Concluzii:** Exploatarea sării a fost o activitate economică majoră în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu. Monopolul avut asupra zăcămintelor de sare și punerea în valoare a acestui mineral, i-au adus venituri considerabile, care i-au permis să-și asigure o domnie autoritară și să acopere enormele cheltuieli reclamate de inițiativele luate pe plan edilitar, cultural și religios. A reușit să plătească sumele din ce în ce mai mari impuse de Poarta Otomană printr-o politică fiscală exagerată dar și printr-o valorificare superioară a acestei activități. Când veniturile scădeau din cauza concurenței sării moldovenesti, nu a ezitat să apeleze la sultan pentru a-i reconfirma dreptul de exclusivitate asupra vânzării sării valahe în schelele dunărene de la Brăila la Cladova. Simțea potențialul acestei îndeletniciri și a încercat, fără succes, redeschiderea sarniței de la Teișani, când Slănicul nu funcționa la capacitate maximă. După ce s-a văzut randamentul cantitativ și calitatea sării din această salină, Brâncoveanu a știut că partida exploatării sării fusese câștigată. Nu a ezitat, spre tristețea multor necăjiți care-și asigurau traiul din exploatarea populară a sării, să revină asupra scutirilor de la plata sărăritului și să reglementeze în

---

²⁴ *Ibidem*, p. 225.

favoarea sa această ocupație. Drumurile sării au fost în atenția domnitorului, știut fiind cât de important este transportul la timp a cantităților cerute de beneficiari. Aprecierile nu pot fi decât pozitive atunci când cineva dezvoltă o activitate economică. Nu trebuie prezentate doar sumele câștigate de beneficiarul principal, în cazul de față Constantin Brâncoveanu, pentru că s-ar distorsiona întreg tabloul analizat. Mulți oameni au trăit de pe urma exploatării sării. Ciocănașii, măglașii, căruțașii transportatori, ori alte categorii de lucrători ai sarnițelor, cu toții au dus acasă un câștig care asigura hrana necesară familiilor. Domnitorul Constantin Brâncoveanu nu a făcut decât să sporească numărul acestora.

Bibliografie:

1. *** Academia Română, *Istoria românilor*, vol. V, Editura Enciclopedică, București, 2003.
2. Apostol, Mihai - *Dicționar istoric al județului Prahova*, Editura Ploiești-Mileniul III, 2004.
3. *** *Documenta Romaniae Historica, B, Țara Românească, vol. I-V*.
4. *** *Documente privind istoria României, veacul XVII, B. Țara Românească 1601-1610*, Editura Academiei R.P.R., 1951.
5. *** *Documente turcești privind istoria României, vol. I, 1455-1774*, Editura R.S.R., București, 1976.
6. Greceanu, Radu - *Viața lui Constantin Vodă Brâncoveanu*, Institutul de Arte Grafice «Carol Göbl», București, 1906.
7. Hurmuzaki - *Documente privitoare la istoria românilor 1346-1450*, vol. 1, 2, București, 1890.
8. Iorga, Nicolae - *Istoria românilor prin călători. De la jumătatea veacului al XVII-lea până la 1800*, vol. II, Editura Casei Școalelor, București, 1928.
9. Stamatiu, M., - *Istoricul metodelor de exploatare a zăcămintelor de sare din România*, Imprimeria Națională, București, 1943.
- 10, 6. Stamatiu, M., - *Istoricul exploatărilor de sare din regiunea Slănic-Prahova*, Imprimeria Națională, București, 1943.
11. *** *Studii și materiale de istorie medie*, vol. I-VII, Editura Academiei, București, 1956-1974.

Aspecte ale domniei lui Constantin Brâncoveanu reflectate în cronicile vremii

Aspects of the Reign of Constantin Brâncoveanu Reflected in the Chronicles of the Time

Profesor Mirela Cârstea
Liceul Tehnologic „Nicolae Ciorănescu”
Târgoviște – Dâmbovița, România

Abstract

Constantin Brâncoveanu is among the great figures of the Romanian rulers. This work „Aspects of the Reign of Constantin Brâncoveanu Reflected in the Chronicles of the Time” is structured as follows:

1. *Introduction*
2. *How is the reign of Constantin Brâncoveanu reflected in the chronicles of the time?*

3. *Conclusions*

The Chronicle scribe Radu Greceanu and an Anonymous writer can be considered representative of the reign Brâncoveanu. The Anonymous judges the reign from the point of view of boyars while Greceanu only considers his reign. In the chronicles of adverse domination, two names are to consider: Ion Neculce and Radu Popescu.

Keywords: *Constantin Brancoveanu, diplomacy, Wallachia, chronicle*

Aspecte introductive

Format într-un climat de efervescentă intelectuală și diplomatică, avându-i în apropiere ca mentori pe domnitorul Șerban Cantacuzino și pe stolnicul Constantin Cantacuzino și mai apoi pe acesta din urmă ca sfetnic la domnie, Constantin Brâncoveanu a știut să se mențină la domnia Țării Românești uzând de instrumentele diplomației, manipulând interesele celorlalți și armonizându-le cu ale sale ca domnitor, speculând conjuncturi favorabile, exploatând oportunități, acordând credit moral și mai ales investind în oameni noi și metode noi – „originalitatea metodelor este ceea ce aduce nou epoca brâncovenească în istoria noastră națională”¹. Și-a început domnia în împrejurări grele pentru Țara Românească, în timpul unui îndelungat război între turci și austrieci. Noul domn, printr-o diplomatie deosebită, a știut să păstreze legături de prietenie, astfel ca țara să fie scutită de jafuri și pustiiri din partea unor oști străine.

În timpul lui Constantin Brâncoveanu au trăit la București numeroși învățați străini, fie reprezentanți ai culturii italiene, fie ai celei grecești. Pe lângă învățații străini, și-au desfășurat activitatea și numeroși oameni de carte români: stolnicul Constantin Cantacuzino, renumit istoric, cu studii la Padova, care a început o *Istorie a Țării Românești*, frații Radu și Șerban Greceanu, primul din ei fiind „cronicarul oficial” al

¹ Ionescu, Ștefan - *Epocă brâncovenească*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1981, p. 5

domniei lui Brâncoveanu, cu o însemnată lucrare istorică, Radu Popescu, cu o cronică privind întreaga istorie a Țării Românești, frații David și Teodor Corbea, renumitul psaltist „Filotei sin agai Jipai”, de la care a rămas prima *Psaltichie* românească cunoscută, episcopii Mitrofan și Damaschin de la Buzău, mitropolitul Teodosie și urmașul său, marele cărturar Antim, originar din Iyria, la care se adaugă mai mulți copişti de manuscrise românești, clerici sau mireni.

Cum se reflectă domnia lui Constantin Brâncoveanu în cronicile vremii?

Cronica anonimă despre Constantin Brâncoveanu reprezintă la modul cel mai elevat mentalitatea și stilul muntenilor la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea. „*Anonimul brâncovenesc*” debutează cu o frază memorabilă: „Multe și vrednice de auzit istorii sunt de faptele ce s-au întâmplat în zilele lui Constantin Brâncoveanu, care mă voi nevoi a le scrie cât voi putea”². Ca atare, ceea ce are de spus cronicarul e „vrednic de auzit”, scopul autorului pare să fie, în primul rând relatarea acestei spectaculoase și durabile domnii. Împrejurările în care Constantin Brâncoveanu îi urma la tron lui Șerban Cantacuzino ne sunt prezentate pe scurt de „*Anonimul brâncovenesc*”: „boierii cei mari s-au strâns toți în spătăria cea mică...era și vladica Theodosie, mitropolitul țării, și au sfătuit pe cine vor pune domn...”, și făcură socoteală că Constantin logofatul Brâncoveanu este neam de-al lui Matei-vodă și are și alte bunătăți, blândețe și altele, să-l ridice pe dânsul domn, ca și om este în vârstă, de va putea chivernisi domnia cum să cade, în vreme ce este țara ocolită de oști și de primejdii...”³. Scenele „jucate” de Brâncoveanu în cadrul ritualului înscăunării conțin primele indicii ale unui personaj interesant, format în lumea turco-levantină a mediului politic sud-est european. Cronicarul nu ezită să reliefeze calitățile noului domnitor punând însă într-o lumină favorabilă pe Șerban Cantacuzino: „dar toți românii vorbindu-l pentru blândețele ce arăta cătră toți, n-au ridicatu-sa nimeni cu nici o para și ajutând și cărțile pașii și banii ce se făgăduiră pentr-ascuns, au voit și turcii de i-au dat domnia și i-au trimis și carte împărătească...”. În ziua în care Constantin Brâncoveanu era consacrat ca domn al Țării Românești, cronica consemna: „Șărbănu-vodă mortul zăcea ca un om den cei proști, numai cu muierea lui și cu fetele lui...”⁴.

Drama puterii este schițată treptat de cronicar. Anonimul judecă stăpânirea din punct de vedere boieresc. Scrisă spre lauda domnului, dar ca o cronică neoficială, deci cu

² *Anonimul brâncovenesc (Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1617)*, apud *Cartea cronicilor*, Editura Junimea, Iași, 1986, texte antologate și comentate de Elvira Sorohan, p. 553.

³ *Ibidem*, pp. 553-554.

⁴ *Ibidem*, p. 559.

posibilități de a consemna evenimentele fără constrângere de pe poziții boierești, cu aprecieri care nu puteau figura într-o scriere poruncită de stăpânire, ea reflectă atitudinea acestei clase și ideile epocii sale.

Anonimul apare de la început ca un dușman neîmpăcat al Cantacuzinilor, pe care îi „încondeiază” cu epitetul de „Șeitănești,” adică fiii dracului, de la turcescul „șeitan”. El cunoaște situația politică a lui Brâncoveanu, dependentă (mai ales la începutul domniei) de voința și hotărârile fraților Cantacuzino (Mihai spătarul și Constantin stolnicul): „atunci (la urcarea pe tron) ar fi fost primejdie și rea pagubă Șeităneștilor”⁵, dacă s-ar fi ales alt domn, pentru că Brâncoveanu i-a lăsat să acționeze după voia lor.

Grija permanentă a lui Brâncoveanu față de supușii săi expuși la atâtea vicisitudini o arată și *Anonimul*, Constantin-vodă n-a pregetat să cheltuiască mari sume de bani pentru ca oștile turcești și tătarăști să ocolească pământul românesc în drumul lor spre Europa de mijloc. „Cunoscînd domnul stricăciunea și paguba ce va să vie țării, viind și vizirul cu toată puterea împărătească și hanul ... cu toată puterea tătarilor, au nevoit în tot chipul ca să nu vie, dîndu-le bani și alte daruri”⁶. Prudența politică a lui Brâncoveanu era dictată de condițiile externe, de tendințele expansioniste ale vecinilor și de tristul exemplu al unor înaintași rămași singuri în fața primejdiei; ridicarea steagului pentru cucerirea independenței nu se putea întrezări. Această prudență asigură salvarea țării și pledoaria în acest sens o arată lămurit *Anonimul* brâncovenesc prin cuvântul trimisului domnesc, la Brașov, în fața generalului austriac Heissler: „Jupane Haizler, ce pricină este la mijloc între dumneavoastră și între mîria-sa vodă și între țară de prea te-ai mîniat pe domn și pe țară și în toate zilele de lauzi cu rău asupra pămîntului, în loc ce am avut și avem nădejde de mîntuîntă din mâinele turcilor păgâni, acum de la dumneavoastră să ne vie pieire, care nădejde la noi va să fie în deșart?”⁷. Portretul zugrăvit de *Anonimul* brâncovenesc în cuvinte calde este cel care va rămîne în fața posterității: „bogat, frumos la chip, la stat, vorba lui frumoasă, cu minte mare, rude multe, fii, feate din destul, gineri, murori așijderea, cinste mare și în boieria lui și în domnia lui”⁸. Acesta era chipul adevărat al lui Constantin-vodă.

Domnia lui Brâncoveanu este caracterizată printr-o bună organizare administrativă și o politică de echilibru fiscal. Deși fiscalitatea era destul de apăsătoare, datorită

⁵ *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717*, ediție îngrijită de Constantin Grecescu, București, 1959, p. 102.

⁶ *Ibidem*, p. 53.

⁷ *Cartea cronicilor*, p. 565.

⁸ *Ibidem*, p. 106.

sistemului aplicat, metodelor noi de impunere și percepere introduse prin reforma din 1701, de care vorbește cronica oficială, vistieria strîngea sume mari fără ca populația să-i simtă greutatea. Generozitatea de care a dat dovadă de-a lungul întregii sale domnii se sprijinea pe aceste posibilități materiale, izvorîte din extraordinara dibăcie de a ține sub control veniturile țării și bunăstarea ei. Luptele care se dăduseră între cele două tabere ale oligarhiei boierești nu s-au potolit nici la începutul secolului al XVIII-lea. Ele au mocrnit o bună perioadă, pentru ca apoi să reînceapă destul de înverșunate. Se prelungea în acest fel dușmănia dintre cele două facțiuni, devenită celebră în cronistica țării din veacul precedent (Cantacuzinii în vrajbă cu Bălenii). Altă generație, alți membri acționau, dar revendicările erau aceleași, de fapt aspirația la putere, dorința de dominație. De astă dată asistăm și la conflicte iscate în interiorul aceleiași familii. Anonimul declară război deschis inamicilor, pomește la atac direct, așternînd în prim plan numele incriminate. O face cu talent și vervă dovedind curaj în apărarea lui Brâncoveanu împotriva adversarilor. Cronica anonimă nu se încheie la anul 1714, data decapitării domnitorului, ci continuă până în martie 1717. „Mă mir de unde să încep a scrie și unde să sfârșesc ...”⁹ – astfel continua cronicarul anonim relatarea despre domniile lui Ștefan Cantacuzino, Nicolae Mavrocordat și urcarea pe tron a lui Ion Mavrocordat. Este evident că aceste pagini sunt scrise cu vădit dezgust!

Anonimul ne-a lăsat o monografie completă a epocii brâncovenești văzută din interiorul ei, ca experiență trăită. Rodnica activitate desfășurată de logofătul Radu îl recomanda cu prisosință să înlăptuiască opera laică închinată voievodului și anume istoria acestei domnii. Discursul lui Radu Greceanu este multifuncțional. Brodând în jurul subiectului Constantin Brâncoveanu, paginile predosloviei conturează o imagine care reprezintă concretizarea unor opinii sedimentate în timp, alimentate de observații directe, de meditații asupra faptelor înaltului personaj, de nenumăratele relații pe care prezentul le cultiva cu un trecut nu prea îndepărtat și, evident de necesarele proiecții într-un viitor mereu invocat cu deslușite speranțe. Radu Greceanu oferă un model voievodal, atât pentru contemporanii săi, cât și pentru posteritate.

Cronica logofătului Radu Greceanu și Anonimul brâncovenesc pot fi considerate reprezentative pentru domnia lui Brâncoveanu și sînt de altfel singurele alcătuite în această epocă. Ele servesc ca izvoare de bază în cercetarea înlăptuirilor din lunga domnie a lui Constantin vodă și în același timp, așezate alături, ne înlesnesc analizarea ideilor politice și sociale care călăuzesc pe voievod și pe autorii lor, completîndu-se una pe cealaltă.

⁹ *Curtea cronicilor*, p. 594.

Anonimul judecă stăpînirea din punct de vedere boieresc, pe cînd Greceanu o justifică din punct de vedere domnesc. Radu logofătul este obligat să înregistreze întocmai părerile dictate de interesele domnului.

Predoslovie, așezată în fruntea cronicii închinată lui Brîncoveanu de logofătul Radu, prezintă chintesența a tot ceea ce putea el etala, ca filosofie și istorie, în fața domniei. Se citează nu numai nume ale Vechiului Testament sau părinți ai bisericii ortodoxe: prorocul David, Grigore Teologul sau Ioan Gură de Aur, dar și filosofi ai Eladei: Platon, Democrit, Aristotel, Diogene și oratorul Demostene. Istoria Bizanțului îi este cunoscută. Ni se vorbește de Constantin cel Mare, de Iustinian și de Ioan Cantacuzino, ca să poată sublinia ascendența strălucită a lui Brîncoveanu¹⁰. Cronicarul nu ezită să evidențieze virtuțile domnitorului: bunătate, blîndețe, răbdare, înțelepciune, dragoste etc. Mai mult, domnul este alesul Providenței: „Prealuminate doamne, Dumnezeu însuși te-a ales pe mîria-ta și el însuși cu domnia țării acesteia te-a încununa ...”¹¹

Concepția religioasă prevalează în gândirea stăpînirii: „deci strîngându-să toate oștile și pre Dumnezeu într-ajutor luînd, nu iaste Dumnezeu înaintea celor ce nu se tem de dînsul, dînd slavă și mulțumită lui Dumnezeu ...”¹². Domnul trebuie să se identifice cu țara nu numai pentru că este alesul providenței, ci reprezintă însăși voința acestei providențe pe pămînt, deci este dator să se conformeze și să se confunde cu interesele țării, să jertfească totul pentru salvarea ei. Brîncoveanu este îndreptățit la tron pentru că „din Matei-vodă Basarab să trage”¹³ ne spune cronicarul. Descendența sa „basarabească” este ilustrată de cronica lui Radu Greceanu care îl numește adesea Constantin Basarab Brîncoveanu. Greceanu lasă să se vadă de la un capăt la altul al cronicii că Brîncoveanu dorea să apară în ochii contemporanilor ca un cîrmuitor înțelept, îngăduitor, bun chivernisitor al treburilor țării, dar „strașnic cu dușmanii” ei. El arată milă și compătimire adîncă pentru norodul strivit de stoarcerile nemiloase și nesățioase ale Porții. Vremile turburate de neîncetatele campanii militare ale turcilor împotriva imperialilor, premergătoare înfrîngerii otomane la Zenta (1697), au dus la sleirea țării.

Cronica lui Radu Greceanu manifestă o atitudine oarecum îngăduitoare, împăciuitoare și trece sub tăcere, pînă la o vreme, multe animozități între cele două tabere ale oligarhiei boierești – Cantacuzinii și Bălenii. În cele din urmă cronicarul izbucnește, dar nici atunci fățiș, menajand rudele apropiate ale domnului.

¹⁰ Greceanu, Radu - *Cronici mînteni*, Editura Minerva, București, 1984, pp. 7-10.

¹¹ *Ibidem*, p. 8.

¹² *Ibidem*, p. 40-41, 122.

¹³ *Ibidem*, p. 12.

În cronistica potrivnică stăpînirii brâncovenesti, două nume trebuie avute în vedere: Ion Neculce și Radu Popescu vornicul. Cronica lui Radu Popescu îmbrățișează sub o formă succintă întreaga domnie a lui Brâncoveanu, dar adversitatea fățișă și încercarea de a-l discredita în paginile Istoriei sale descumpănesc prin lipsa de obiectivitate. Atât Cantacuzinii cât și Brâncoveanu acumulează toate păcatele posibile: sunt criminali, apucători, egoiști, nu se gândesc decât la avantajele lor. Constantin-vodă „vâna de mult domnia”. A adus tătari în țară „ca să dobândească iarăși domnia și binele său.” A sporit haraciul în 1703 la Adrianopol „spre binele și folosul său și al rudelor lui și pentru pieirea și nevoia țării”.

Imaginii solare a unui Mavrocordat cu o conduită exemplară - păstrător al tradițiilor, doritor de armonie, „înțeleptu, blîndu și bun”, prezență notabilă în Imperiu, administrator chibzuit și cu dragoste de țară, atotiertător - ce reclamă lauda, îi este opus un Brâncoveanu tiranic, jefuitor, duplicitar, orgolios, demolator, setos de putere și de parvenire, regizor perfid al unor aventuri politice europene. Într-un cuvânt - contramodelul indezirabil. Cronicarul caută să evidențieze atitudinea duplicitară a lui Brâncoveanu astfel: „fiind în necredință de cătră turci, că precum gândisă el să umble ca să placă vreunii părți, în cea de pe urmă nici unuia au plăcut, nici altuia, că nu minte Hristos că nu poate sluji neștine la doi domni...”¹⁴.

Radu Popescu încearcă o definiție proprie pentru dubletul fericire-laudă: „Iaste osebite între laudă și între fericire, că să fericescu mulți împărați, crai, domni, boiari, pentru norocul ce au în viața lor, după pofa și voința celor trupești lucruri, cum ayuții multe să aibă, cu cinste, cu îndelungări de stăpâniri și altele ca acestea. Sânt darurile norocului pe care și alți păgâni și tirani le-au avut, iar nu s-au lăudat de niscaiva fapte bune, că lauda iaste numai a faptelor celor bune ce face cineva în viața lui și pe urma lui rămâne acea bunătate de o laudă oamenii”. Contestând tocmai virtutea, cronicarul îl transformă pe Brâncoveanu într-o existență incompatibilă cu fapta bună - „Constantin-vodă Brâncoveanu în domnia lui au fost fericit de toți oamenii țării, și încă și de oamenii altor țări, cât I s-au auzit numele, iar nu lăudat, pântru că alta iaste fericirea, alta iaste lauda”¹⁵.

Cuvântul brâncovenesc a fost hotărîtor în mai multe rânduri, nu numai în numirea sau demiterea domnilor în scaunul de la Iași, dar și în cîrmuirea Moldovei. Acest amestec în treburile țării vecine nu era ușor de suportat și Neculce o spune răsplat în Letopisețul

¹⁴ Popescu, Radu - *Istoriile domnilor Țării Rumânești*, Editura Minerva, București, 1984, p. 240.

¹⁵ *Ibidem*, p. 242.

moldovenesc. Neculce scrie după multă trecere de vreme, de pe poziția lui de boier frustrat de patrie și de avere atîția ani, în urma exilului alături de Dimitrie Cantemir. Cronicarul moldovean nu-i poate ierta domnului muntean lipsa de cooperare în împrejurările luptei de la Stănilești dintre turci și ruși. El cugeta doar la binele propriu, nu ținea seama că Brâncoveanu a dovedit chibzuință în atitudinea lui rezervată și prudentă, încercând din răspuțeri să nu-și expună țara la nimicire prin robirea ei de către turci și tătari. Pînă la urmă Neculce admite că vina o poartă mai ales Toma Cantacuzino, care fără știrea domnului său a fugit la ruși, mîniind pe Brâncoveanu. Cronicarul este nevoit să recunoască purtarea echilibrată și onestă a lui Brâncoveanu!

Concluzii

Cu uciderea lui Brâncoveanu, a luat sfîrșit un capitol însemnat al istoriei Țării Românești. Personalitate marcantă a timpului său, Constantin Brâncoveanu a știut vreme de mai bine de un sfert de veac să apere – îndeosebi prin arta diplomației ridicate la culmi neatinse pînă atunci – integritatea pămîntului strămoșesc, să lupte nu numai pentru independența principatului muntean, dar și a provinciilor surori Moldova și Transilvania. În funcție de contextul politic, a reușit să manevreze cu îndemănare și să exploateze contradicțiile dintre puterile rivale, imperiile otoman, habsburgic, țarist și Polonia pentru a salva neatîrnarea neamului. Constantin-vodă Brâncoveanu se înscrie printre marile figuri ale neamului românesc.

Bibliografie:

1. *** Cartea cronicilor - *Anonimul brâncovenesc*, Editura Junimea, Iași, 1986.
2. Greceanu, Radu - *Cronicari munteni*, Editura Minerva, București, 1984.
3. Ionescu, Ștefan - *Epoca brâncovenească*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981
4. *** *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717*, ed. de Constantin Grecescu, București, 1959
5. Popescu, Demetriu Petru - *Basarabii*, Editura Albatros, București, 1989.
6. Popescu, Radu - *Istoriile domnilor Țării Românești*, Editura Minerva, București, 1984

**Rolul lui Constantin Brâncoveanu în formarea și dezvoltarea culturii
naționale**
**The Role of Constantin Brâncoveanu in the Formation and Development
of National Culture**

Prof. Claudia Bota

Școala Gimnazială „Luceafărul”
București, România

Abstract

Prince Brâncoveanu's diaries secretly reveal a fine manager who notes his investments and possibilities. The two new schools from his reign period, those of Parvu Zugravu and Constantinos, have brought a brighter background. In Brancoveanu's settlements he developed the basic education, like the one in the old St. Ghe, center in Bucharest, the Coltea church, episcopal church in Ramnic, the old Madonna's church in Craiova and so on. The higher education centers were splendidly illustrated by the Royal Academy of St. Sava in Bucharest, the first modern institute for higher education, alike with the faculties of arts in Western Europe. During his Romanian reign period, he established five modern printing shops in Bucharest, Ramnic, Buzau, Snagov and Targoviste, where some talented printers had worked, like the bishop Mitrofan of Buzau and the abbot Antim Ivireanu. Brancoveanu reigned in the European spirit, based on Renaissance echoes. His political priorities were to nationalize the printing houses in the Romanian language, the foundation of the Romanian education system, the introduction of the Romanian language in churches by throwing out the Byzantine - Slavic culture.

Key words: church, education, European spirit.

Domnul, Sfântul și martirul Constantin Brâncoveanu provenea dintr-o familie boierească relativ nouă, dar înrudită prin femei cu dinastia Basarabilor. Deoarece a rămas „de mic, fără de tată” a fost crescut, după cum mărturisește domnul, de mama sa, Stanca și de frații ei Șerban vodă Cantacuzino, Constantin Cantacuzino stolnicul și de Mihai Cantacuzino Spătarul. Cum toți trei erau cărturari rafinați, școliți la Înalta Școală a Patriarhiei din Istanbul și la Universitatea din Padova, călătoriseră și văzuseră mult, au putut investi enorm în nepotul lor. Apoi l-au format încredințându-i diverse dregătorii. Roadele muncii s-au văzut imediat. Deși a ieșit foarte puțin din țară, fiind produsul intern al neamului românesc, la 34 ani, Constantin Brâncoveanu a fost deplin format pentru ocuparea tronului¹. Imediat a trecut la organizarea cărmuirii țării. Și-a dat seama că trebuia să se sprijine pe biserică. În rândurile ei se găseau cărturarii vremii. Cu ajutorul lor putea și trebuia condus statul. Domnul sfânt și martir s-a orientat spre clădirea de noi biserici, mănăstiri și palate. Aici am făcut deosebirea între biserică și mănăstire deoarece prima se referă exclusiv la lăcașul de cult, în timp ce a doua definește un complex de edificii.

Constantin Brâncoveanu a procedat astfel deoarece și-a dat seama că piatra rezistă în timp și grăiește de la sine. O noutate pentru construcțiile brâncovenesti a constatat în alegerea

¹ Theodorescu, Răzvan - *Civilizația românilor între medieval și modern. Orizontul imaginii (1550-1800)*, Editura Meridiane, București, 1987, p. 56.

cu atenție a locului chiar de către domn. Totdeauna s-a orientat spre terenuri plate, fără jocuri ale formelor de relief – dealuri, văi. În felul acesta natura a fost subordonată omului. În interiorul biserici a fost lăsată să pătrundă multă lumină. A procedat astfel conform învățaturii din Evanghelia Apostolului Ioan. Apoi s-a preocupat mult de ornamentarea pietrăriei care mărginește ferestrele și portalurile. Au apărut arcaturile în formă de acoladă și pe margini sculpturi în formă de flori – trandafir – și animale – cap de lup. În acest domeniu s-au evidențiat Vukașin pietrarul, care a lucrat la Hurezi și Lupu Sărățan din Buzău care a lucrat la Sf. Gheorghe Nou din București și Colțea.

Pictura din interiorul bisericilor aduce o serie de noutăți puțin evidențiate și discutate. Este deosebită de școala bizantină. Cele două noi școli de pictură din anii domniei Brâncoveanului, cea a lui Pârvu Mutu Zugravul și cea a lui Constantinos au adus în primul rând un nou fundal luminos. Astfel a fost înlocuit fundalul tern, întunecat a zugravilor bizantini. Figurile umane din picturile create în epoca brâncoveanului sunt toate expresive. Fiecare om are personalitatea lui. Atunci au apărut și marile portrete de grup, de familie, ale ctitorilor, așa cum sunt cele de la Hurezi, de la Filipești, din biserica lui Petru Cercel din Curtea Domnească din Târgoviște etc. Îmbrăcămintea personajelor redă moda timpului. În ea se regăsesc și hainele boierilor și ale meșterilor și țăranilor etc.

O noutate constă în pictarea chipurilor meșterilor care au lucrat la monumente. Astfel, în pridvorul bisericii de la Mănăstirea Hurezi au apărut figurile lui Vukașin pietrarul, Manea vătaful de zidari și Istrate lemnarul, iar la Filipești autoportretul lui Pârvu Mutu alături de elevul său Stancu.

Tot atunci, în anii domniei lui Constantin vodă Brâncoveanu, a progresat și arta pictării icoanelor. Împreună cu portretistica murală, ea a fost strămoșul picturii de șevalet. S-a datorat tot școlilor lui Pârvu Mutu Zugravu și Constantinos.

Artele minore – broderia, argintăria, legătoria de carte – au cunoscut ani de glorie în vremea domniei lui Brâncoveanu. A strălucit atunci, prin măiestria ei, călugărița Despinetas din Istanbul. De remarcat este că în cazul argintăriei s-au format școli locale, paralele cu cele ale meșterilor transilvăneni. Astfel au fost școlile oltene de la Râmnic și de la Segarcea.

Tot în așezămintele brâncovenești s-a dezvoltat și învățământul. În biserici obișnuite s-a dezvoltat învățământul elementar. Astfel au fost Sf. Gheorghe Vechi din București, Biserica Colței – București, Biserica episcopală din Râmnic, vechea Biserică Madona Dudu din Craiova etc. Cei care predau acolo erau preoții. Ei erau știutori de carte. Învățământul superior din anii Brâncoveanului a fost splendid ilustrat de Academia Domnească de la Sf. Sava din București. A fost prima instituție de învățământ superior modern asemănătoare cu Facultățile

Artelor din Europa Occidentală. Acolo s-a format un nou tip de om – intelectualul, un nou tip de carte – manualul. Legat de manual, acest instrument de lucru al intelectualului până în zilele noastre, trebuie să arăt că în anii domniei Brâncoveanului în țară au funcționat cinci tipografii domnești: la București, la Snagov, la Râmnic, la Târgoviște și la Buzău. În ele au lucrat tipografi extrem de talentați, ca episcopul Mitrofan al Buzăului și mitropolitul Antim Ivireanul. Ei au dat la lumină numeroase cărți de extremă importanță pentru religie și învățământ². Astfel au fost *Evanghelia* a cărei traducere a început în timpul lui Șerban vodă Cantacuzino, *Liturghierul* care în traducerea lui Antim a pătruns în toate bisericile Țării Românești, *Tipiconul* etc. Nu trebuie uitată acțiunea lui Brâncoveanu pentru susținerea circulației cărții românești sau de origine românească atât în celelalte țări române, cât și în lume. Astfel, de exemplu, în Siria la cererea patriarhului ortodox din Alep, în Georgia la cererea regelui Wachtang al IV-lea, precum și în Sublima Poartă. În acest ultim imperiu, în anul 1700 în tipografia de la București s-a tipărit *Praschinatarul Ierusalimului și a toată Palestina*, prima carte din lumea otomană tipărită vreodată în limba turcă, folosindu-se alfabet turcesc. Acest ultim act de cultură a fost deosebit de îndrăzneț din partea lui Brâncoveanu, căci datorită religiei islamice tiparul era încă interzis în Sublima Poartă. De la Academia Domnească Brâncoveanu a trimis bursieri la Istanbul, la Padova, la Veneția și chiar la Oxford. Faima Academiei a devenit atât de mare încât țarul Petru I cel Mare a trimis bursieri să învețe la București. Pe lângă Academie a fost deschis în 1704 un spital modern, cel de pe lângă Mănăstirea Colțea. Concepția de lucru de acolo era deosebită de aceea azilară. În spitalul de la Colțea bolnavul era internat, tratat și externat. În „bolnițe” era vechea concepție a internării bolnavului și uitării lui acolo³.

Brâncoveanu și-a făcut un adevărat program prin care se fixau, cu bună știință, coordonate ale civilizației românești, din înmulțirea tipografiilor la București, Snagov, Târgoviște, Râmnic și Buzău, chiar exportul de tipar românesc, din tipărirea unor cărți fundamentale pentru emanciparea limbii române și pentru susținerea ortodoxiei, din înființarea unor edificii de învățământ și din construirea, înfrumusețarea și întreținerea multor biserici și mănăstiri din Țara Românească, de la Muntele Athos ori din Transilvania.

Deși continuator al tradiției politice satornicite de înaintași, mai ales a aceleia practică de Șerban Cantacuzino, Brâncoveanu s-a dovedit cel mai receptiv domnitor de până la el în privința spiritului european în general, nerămânându-i străine, de exemplu, ecourile renascentiste. Prioritățile politicii sale au fost naționalizarea tipăriturilor în limba

² Nicolae Iorga - *Istoria Românilor*, vol.II, ediția a II-a, București, 1936, p. 43.

³ http://cis01.central.ucv.ro/upload/lucrari_dr/220_rez-ro.pdf

română, fundamentarea învățământului românesc, introducerea limbii române în biserică prin eliminarea treptată a culturii slavo-bizantine, apărarea ortodoxiei, rol unanim recunoscut, în numeroase encomioane și în versurile la stemă care i-au fost dedicate, toate acestea recomandându-l ca pe un principe cu o solidă reputație umanistă. Dimensiunile naționale și europene ale domniei lui Constantin Brâncoveanu produc transformări ireversibile în cultura românească, de care vor beneficia toate generațiile culturale românești moderne. Dinamismul vieții culturale și diplomatice va marca deschiderea și maturizarea politică a Țării Românești. Raportate la dimensiunile, importanța și consecințele inestimabile ale contribuției lor, Constantin Cantacuzino stolnicul, mitropolitul Teodosie, mitropolitul Antim, cărturarii Radu și Șerban Greceanu, cronicarul Radu Popescu, fiii domnitorului și ai altor boieri, tipografii și alții au constituit „elitele culturale și diplomatice” ale Țării Românești. Inițiativa, consecvența, recunoașterea și simțul valorii și al echilibrului, viziunea culturală panoramică și un acut simț al concretului, au făcut din Constantin Brâncoveanu un om politic de anvergură europeană⁴.

Constantin Brâncoveanu ca model intelectual

Numai o personalitate înzestrată cu o reală deschidere intelectuală și cu o matrice interioară umanistă, cu un temperament tenace și întreprinzător, cum este cazul lui Constantin Brâncoveanu, ar fi putut să polarizeze în jurul său și al spațiului românesc, o activitate culturală remarcabilă, care a cunoscut considerabile acumulări și care a fost răspândită, cu bună știință, din rațiuni politice interne și externe, spre „folosul de obște”⁵. Cele două reședințe domnești, de la București și de la Târgoviște, adăposteau nu numai fastul și obiceiurile bizantine ca semn de concesie bine disimulată față de pretențiile impuse curților domnești de turci, dar și dintr-o bine calculată prudență. Dincolo de strălucirea curții și de atmosfera orientală, domnitorul își continua politica sa culturală și își ridica propriul monument livresc: biblioteca de la Hurez, unde fostul mare logofăt, poliglot și pasionat de studii, a adunat cele 425 de volume și manuscrise din domenii variate – atâtea câte au fost descoperite de Al. I. Odobescu în 1861⁶. Cărți prețioase ca acelea din colecția de autori bizantini, publicată de Charles du Cange du Fresne⁷, sau tipărite în capitalele marilor state europene: Franța, Anglia, Italia, Olanda, dovedesc profilul umanist al domnitorului dar și curiozitatea intelectuală occidentală a acestuia. Tot el a conștientizat importanța

⁴ Căndea, Virgil - *Rațiunea dominată*. Cluj Napoca, Editura Dacia, 1979, p. 56.

⁵ Greceanu, Radu - *Predoslovie la Pravoslavnică mărturisire*. Buzău, 1961. În *Predoslovii*, Craiova, Scrisul Românesc, 1994, p. 76.

⁶ Ionescu, Ștefan - *Epoca brâncovenescă*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1981, p. 139.

⁷ *Ibidem*.

instrumentelor lingvistice folosite la traducerea *Bibliei de la București* și a creat, pe vremea când era ispravnic, pentru tipărirea acesteia, un fond lexicografic din care nu lipseau ediția tipărită la Veneția a *Lexiconului greco-latin* al lui Varinus Favorinus, la 1522, sau a *Bibliei Sacra Polyglota*, apărută între anii 1653 – 1659, la Londra⁸. Spiritul cartezian al domnitorului l-a determinat pe acesta să gândească organizarea la Hurez a unui complex cultural cu, probabil, o intenționată bibliotecă națională, de vreme ce solicita celor cinci tipografii să trimită la Hurez ceea ce astăzi am numi exemplarul de depozit legal. Și tot ținând de deschiderea intelectuală a lui Brâncoveanu, se leagă și practica trimiterii tinerilor la studiu peste hotare, la Padova sau Ragusa, în sistem bursier. Domnitorul a încurajat și a favorizat și accesul la studiu pentru tineri străini la Academia domnească, înțelegând că diversitatea culturală este încă un pas spre desăvârșirea spirituală a unui popor și spre dezvoltarea conștiinței de sine a acestuia. Încurajarea și susținerea sistematică, mai ales finaciară, a diferitelor acte culturale – tipăriri, danii diverse mai ales pentru așezămintele monahale – au făcut din Constantin Brâncoveanu unul din cei mai generoși Mecena autohtoni, de departe, cel mai reputat din vremea sa. Talanții astfel îngropați aveau să se înmulțească, iar reputația binemeritată de Mecena valah, avea să fie dată nu numai de valoarea intrinsecă a stipendiilor, ci și de satisfacția autorilor și a beneficiarilor, manifestată în numeroase intervenții encomiastice, cum ar fi aceasta a lui Dositei, Patriarh al Ierusalimului, în predoslovie la *Mărturisirea credinței ortodoxe*, Snagov, 1699: „De aceea au săvârșit faceri de bine în multe biserici, în multe moduri, în diferite provincii și multe locuri; pe lângă acestea și prin cărțile ce a tipărit, după cum știe toată biserica apostolică”⁹. Un mecenat ridicat la rangul de politică creștină, a manifestat Constantin Brâncoveanu și prin răspândirea tiparului în alte țări. Prestigiul Țării Românești, în aria sud-est europeană, ca spațiu de iradiere a învățăturilor creștine și de apărare a ortodoxiei de tendințele de prozelitism ale bisericii catolice, a fost menținut și prin tipar, ca o continuare a tradiției înaintașilor săi. Astfel, literele arabe gravate de Antim Ivireanu în lemn, la porunca domnitorului, se transformă în prima tipografie arabă creștină, care se va trimite la Alep, de la Snagov, pe cheltuiala domnitorului român. La Tbilisi, meșterul tipograf Mihai Istvanovici înființează tipografia româno-georgiană, ca răspuns al domnitorului la rugămintea regelui Valkhtang al IV-lea al Georgiei¹⁰. Danii numeroase și consistente, în bani, obiecte de cult, cărți, pleacă și spre Sfântul Munte, sprijinind astfel, vreme îndelungată, mai mult decât o puteau face alți domnitori sau boieri din spațiul sud-est european, activitatea ecumenică de la

⁸ *Ibidem*, p. 138.

⁹ Biani, Ioan; Hodoș, Nerva - *Bibliografia românească veche. I. București*, Stabilimentul Grafic J.V. Socec, 1903, p. 389.

¹⁰ Nedelcea, Tudor - *Civilizația cărții s.l. Scrisul Românesc*, 1996, p. 59.

Muntele Athos. Și ctitoriile lui din Transilvania, de la Sămbăta de Jos sau Făgăraș, se pot încadra în ceea ce Tudor Nedelcea numea: „expansiunea culturală brâncovenească dincolo de hotarele românești”¹¹. Astfel, mecenatul, ca act cultural în vremea lui Șerban Cantacuzino și cu deosebire în aceea a lui Constantin Brâncoveanu, contribuie la înzestrarea mai ales cu cărți a bisericilor, la afirmarea și consolidarea internă și externă a acestora și trezește „un puternic ecou în viața spirituală a Peninsulei Balcanice și a întregului Orient ortodox”¹². Numele lui Brâncoveanu a rămas atât în sufletele contemporanilor săi, dar și în amintirea urmașilor ca un mare, strălucit și generos domn al Țării Românești, a cărui faimă i-a conferit un covârșitor prestigiu nu numai în întreg Orientul apropiat,¹³ dar și în Occident,¹⁴ iar cronicile moldovenești arată că el a făcut țara vestită în lume¹⁵. Și fără îndoială Constantin-vodă Brâncoveanu se înscrie printre marile figuri ale neamului românesc.

Bibliografie:

1. Bianu, Ion; Hodoș, Nerva(1903) - *Bibliografia românească veche. I.* București, Stabilimentul Grafic J.V. Socec.
2. Căndea, Virgil - *Rațiunea dominată*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1979.
3. Greceanu, Radu - *Predoslovie la Pravoslavnică mărturisire*. Buzău, 1961 *În Predoslovii*. Craiova, Scrisul Românesc, 1994.
4. Papacostea, Danielopolu, Cornelia; Demény Lidia - *Carte și tipar în societatea românească sud-est europeană*. București, Editura Eminescu, 1985.
5. Ionescu, Ștefan - *Epoca brâncovenească*. Cluj Napoca: Editura Dacia, 1981
6. Iorga, Nicolae - *Istoria Românilor*, vol.II, ediția a II-a, București, 1936.
7. Iorga, Nicolae - *Byzance apres Byzance continuation de l'histoire de la vie byzantine*, București, 1935.
8. Theodorescu, Răzvan - *Civilizația românilor între medieval și modern. Orizontul imaginii (1550-1800)*, Editura Meridiane, București, 1987.
9. Nedelcea, Tudor - *Civilizația cărții* s.l Scrisul Românesc, 1994.
10. http://cis01.central.ucv.ro/upload/lucrari_dr/220_rez-ro.pdf

¹¹ *Ibidem*.

¹² Papacostea Danielopolu, Cornelia și Demény, Lidia - *Carte și tipar în societatea românească sud-est europeană*. București, Editura Eminescu, 1985.

¹³ Popescu, Radu, vornicul - *Istoriile domnilor Țării Românești*, ediție critică de Constantin Grecescu, studiu introductiv de Eugen Stănescu, notă asupra ediției de Dan Simonescu, București, 1963, ediție citată, p. 206.

¹⁴ *Istoria Țării Românești 1290-1690 sau Letopisețul Cantacuzinesc*, ediție critică întocmită de C. Grecescu și D. Simonescu, București, 1960, ed. cit., p. 106.

¹⁵ N. Iorga - *Byzance apres Byzance continuation de l'histoire de la vie byzantine*, București, 1935, 272 p.; T. Bodogae - *Ajutoarele românești la sf. munte Athos*, Sibiu, 1940, 353 p.; Andrei Pippidi - *Tradiția politică bizantină în țările române*, București, 1983. Între alți cronicari sași, Johann Filstich lauda domnia lui Brâncoveanu arătând că se bucura de un prestigiu fără seamăn datorită calităților sale frumoase și a guvernării sale laudabile. Pacea dintre turci și imperiali este pusă sub semnul incertitudinii din cauza persecuțiilor la care se dedau turcii împotriva creștinilor, exemplul grăitor fiind cel al uciderii lui Brâncoveanu și a familiei sale spune Filstich (*Dacoromano-Saxonica ...*, p. 256- 257).

Constantin Brâncoveanu, o figură emblematică

Constantin Brancoveanu - an Emblematic Figure

Prof. pt. inv. primar Cristina – Maria Ion (Tușă),
Școala Gimnazială Moțăței, Dolj

Prof. Veronica Pîrvu,
Școala Gimnazială „Henri Coandă”, Perișor, Dolj, România

Abstract

Constantine Brancoveanu's reign was one of the brightest periods in our history in terms of culture. Constantin Brancoveanu's personality had a great influence on the economic, social, political and cultural transformation which occurred at the end of the eighteenth century, making the country not only an important European diplomatic centre but an anti-Ottoman battlefield. During Constantin Brancoveanu's reign the Romanian culture experienced a period of prosperity, the ruler being a sustainer of culture. In his 26 - year reign, Brancoveanu proved to be a perfect manager and administrator of the wealth of the country, establishing an era of prosperity and peace. As a conclusion, the art and architecture that make Constantin Brancoveanu an emblematic figure of Romanian civilization and a founder of the national cultural and architectural current provide a benchmark for the generations that have followed and even for our contemporaries.

Key words: Influence, art, architecture, prosperity, peace

Domnia lui Constantin Brâncoveanu a reprezentat una dintre cele mai strălucite perioade din istoria noastră pe plan cultural. Constantin Brâncoveanu este ultimul domn ortodox al românilor de pretudindeni, care prin întreaga sa viață a definit în chip ortodox desăvârșit cultura politică românească, într-o perioadă tulbure din punct de vedere politico-militar, în care imperiile se angajau în războaie sângeroase pentru dominarea culturală, teritorială și economică la începuturile unei epoci dominate de crescândă industrializare și dorința de a forma o conducere unitară a Europei și a lumii, afirmată la începuturile secolului al XVIII-lea în primele loji masonice. În acest context, Constantin Brâncoveanu reușește să se mențină în scaun între anii 1688-1714, aducând Țara Românească pe cele mai înalte culmi ale credinței, culturii și civilizației până în momentul respectiv.

Personalitatea voievodului Țării Românești Constantin Brâncoveanu a avut o mare influență în transformările economice, sociale, politice și culturale care au avut loc la sfârșitul sec. al XVIII-lea, făcând din țara sa un important centru diplomatic european. În perioada domniei lui Constantin Brâncoveanu, cultura românească a cunoscut o perioadă de înflorire, domnitorul fiind un sprijinitor al culturii.

În cei 26 de ani de domnie, Brâncoveanu s-a dovedit un gospodar desăvârșit și bun administrator al avuțiilor țării, instaurând o epocă de prosperitate și de pace. Domnitorul a aplicat „o politică de cumpătare, dar practică; puțin strălucitoare, dar foarte folositoare”, după cum se exprimă Nicolae Iorga, fiind politician strălucit, diplomat și om de cultură. Datorită priceperii lui Constantin Brâncoveanu de a face politică externă eficientă, Țara

Românească a devenit activă pe plan european, ale cărui servicii diplomatice erau căutate. În permanență domnitorul avea în vedere derularea unor raporturi bune cu Poarta, pentru menținerea statutului politico-juridic deosebit al Țărilor Române, într-o perioadă în care echilibrul statelor era foarte fragil.

Domnitorul a inițiat o amplă activitate de construcții religioase și laice, îmbinând armonios în arhitectură, pictura murală și sculptura tradiția autohtonă, stilul neo-bizantin și ideile novatoare ale renașcentismului italian într-un nou stil caracteristic, numit stilul brâncovenesc.

Constantin Brâncoveanu și-a asumat rolul de protector al tiparului și școlilor din Țara Românească, dar și din Transilvania, numele său fiind întâlnit între cele ale donatorilor de carte de la școala românească din Șcheii Brașovului. S-a înconjurat de personalități de cultură din țară și străinătate, susținând financiar și diplomatic pregătirea tinerei generații în școlile europene. În anul 1689 l-a adus de la Istanbul pe Antim Ivireanul, viitorul mitropolit, sub îndrumarea căruia s-au tipărit cărți românești, grecești, slave și chiar arabe, turcești și georgiene.

S-a preocupat în mod deosebit de Academia domnească din București, o școală superioară („colegiu public pentru pământeni și străini”) având ca limbă de predare greaca veche, în clădirile de la mănăstirea „Sfântul Sava”. În anul 1707 el a reorganizat-o, numind în fruntea ei pe învățatul grec Sevastos Kyminitis, urmat de Marcu Porfiropol. În paralel cu „Academia de la Sfântul Sava”, funcționau și alte școli, în incinta unor mănăstiri, în care se predă în slavonește și în românește. Așa au fost școlile de la mănăstirile Sfântul Gheorghe Vechi și Colțea, amândouă în București, care pregăteau dieci, preoți și dascăli. O serie de școli românești existau în orașele țării, în mănăstiri și chiar în mediul rural. În câteva mănăstiri au luat ființă biblioteci, cu lucrări procurate din mari centre culturale din apusul Europei; printre acestea se remarcă biblioteca de la mănăstirea Mărgineni (ctitoria lui Constantin Cantacuzino, postelnicul) și biblioteca mănăstirii Horezu, ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu.

Constantin Brâncoveanu a fost unul dintre cei mai mari ctitori de biserici și mănăstiri din țările române. Încă înainte de a ajunge domnitor, el a ridicat două biserici, una la Potlogi, Dâmbovița și alta la Mogoșoaia, lângă București. După ce s-a urcat pe tronul Țării Românești, Brâncoveanu a mai ctitorit tot în București încă trei biserici, pe locul unor mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau „Grecesc”, demolată în secolul trecut, biserica mănăstirii Sfântul Sava, demolată în secolul trecut și Biserica Sfântul Gheorghe Nou din București sfințită în 1707, existentă și azi în centrul capitalei și

restaurată de curând. În această din urmă biserică au fost depuse și osemintele ctitorului, în anul 1720, aduse în ascuns de la Constantinopol, de către soția sa, doamna Marica. A mai zidit o biserică în satul Doicești, Dâmbovița – în 1706. În vara anului 1690, Constantin Brâncoveanu a pus piatra de temelie a celei mai de seamă din ctitoriile sale: Mănăstirea Horezu (sau „Hurezi”), cu hramul Sfinții împărați Constantin și Elena. Printre alte biserici și mănăstiri ctitorite sau refăcute de binecredinciosul voievod, trebuie amintite: Mănăstirea Sâmbăta de Sus, Mănăstirea Surpatele, Mănăstirea Polovragi și Mănăstirea Turnu din Târgușoru Vechi, Prahova. În Oltenia a refăcut mănăstirile Mamul și Brâncoveni. Împreună cu unchiul său, spătarul Mihai Cantacuzino, a ctitorit o mănăstire în Râmnicu Sărat. Faima lui Brâncoveanu de promotor al culturii grecești depășește cu mult granițele țării. În consecință, marii Patriarhi și mitropoliți ai Orientului vin la curtea lui să găsească sprijin și ajutor pentru bisericile aflate în nevoi sau sub apăsare otomană.

Stilul brâncovenesc reprezintă un sincretism între tradiții artistice locale, valahe, bizantine și alte influențe orientale și forme occidentale, ale Renașterii, cum ar fi școala italiană. Deși istoricii de artă caracterizează uneori stilul prin analogie cu renașterea apuseană, datorită structurilor sale clare, raționaliste, exuberanța lui decorativă permite și folosirea termenului de baroc brâncovenesc. În secolul al XVIII-lea, stilul brâncovenesc a devenit stil național și s-a răspândit în toată Țara Românească ajungând până în Transilvania. „Primul stil românesc”, așa cum este considerat stilul arhitectural brâncovenesc, are drept una dintre trăsăturile sale fundamentale, importanța deosebită pe care o acordă ornamentului. Stilul brâncovenesc păstrează totuși un echilibru între simplitate și ornamentare excesivă.

Un bun cunoscător al scrierilor Sfinților Părinți, se implică în traducerea, editarea și tipărirea scrierilor sfinte și ale cărților de cult – *Biblia*, *Liturghierul*, *Apostolul*, *Triodul*, *Penticostarul*, *Octoihul* și *Mineele*.

În urma unor denunțuri și intrigi ale adversarilor săi la Istanbul, în Săptămâna Patimilor din anul 1714, Constantin Brâncoveanu a fost dus la Istanbul (fostul Constantinopol), fiind aruncat în închisoarea „celor șapte turnuri” (Edicule). În urma refuzului său de-a accepta religia islamică, în ziua de 15 august 1714, domnitorul cu toți membrii familiei au fost duși spre locul de osândă, în prezența sultanului, a dregătorilor turci și a unor reprezentanți ai statelor străine. Li s-au tăiat capetele celor patru fii: Constantin, Ștefan, Radu și Matei, sfetnicului Ianache Văcărescu (om de încredere al familiei și ctitor de biserici), apoi domnitorului însuși. Capetele lor au fost purtate în vârful sulitelor prin Istanbul, iar trupurile le-au fost aruncate în Bosfor. Câțiva pescari greci

ortodocși le-au găsit pe mare și le-au îngropat în mănăstirea ortodoxă greacă din insula Halki. În 1720, doamna Maria a reușit să aducă în ascuns rămășițele pământești ale domnitorului și să le îngroape în biserica Mănăstirii „Sfântul Gheorghe” Nou din București. Deasupra mormântului s-a așezat o candelă care consemnează acest lucru.

În concluzie, arta și arhitectura care fac din Constantin Brâncoveanu o figură emblematică a civilizației românești și un fondator de curent cultural și arhitectural național, constituind un reper pentru generațiile care i-au urmat și chiar pentru contemporanii noștri. Prin variata și bogata sa activitate de promovare a artei, în general, a tiparului și posturile de ocrotitor al românilor de pretutindeni și patron al Bisericii Ortodoxe, Constantin Brâncoveanu este nu numai un ctitor al culturii noastre românești, ci și una din figurile de seamă ale culturii universale demn urmaș al împăraților bizantini.

Bibliografie:

1. Florea, Vasile - *Istoria Artei Românești*, Vol III, Chișinău, Editura Hyperion 1991.
2. Ioan, Augustin - *Ce este și cum arată arhitectura cu specific național?*, Conferință NEC.
3. Manea, Anton Cristina - *Structură și restructurarea marii boierimi din Țara Românească de la începutul secolului al XVI-lea până la mijlocul secolului al XVII-lea*, București, Editura Meridiane, 2003.
4. Drăguț, Vasile - *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București 2000.

Constantin Brâncoveanu și Europa de sud – est

Constantin Brancoveanu and The South-Eastern European Context

Prof. Maria Iordache

Liceul teoretic „Ion Heliade Rădulescu” – Târgoviște
Județul Dâmbovița, Romania

Abstract

Constantin Brancoveanu, ruler of Walachia from 1688 until 1714, was a brilliant politician, diplomat and a man of culture who had “a politics of temperance, but practicality; not very glowing, but very useful”, as Nicolae Iorga claimed. The internal politics of Constantin Brancoveanu was made for the entire Romanian space, the main directions being strengthening the role of the reign, reorganization of the tax system and promoting the relations with Moldova and Walachia.

The external politics, carried out with great skill by the ruler, transformed Walachia into a factor of balance at European level whose diplomatic services were in demand at that time and who tried to avoid at all costs the country's transformation in theater of war and the annexation of the Habsburg Empire. He was deposed of the throne in the same day when he turned 60 years old, on August 15th, 1714.

Key words: culture, diplomatic service, diplomat.

Constantin Brâncoveanu, mare boier s-a născut la 15 august 1654 și a decedat la data de 15 august 1714 la Istanbul unde a fost decapitat împreună cu cei patru fii ai săi și cu sfetnicul său Ianache Văcărescu. A fost domn al Țării Românești în perioada 29 oct./8 nov. 1688 – 24 mart./4 apr. 1714, perioadă în care Țara Românească a cunoscut o importantă dezvoltare economică dar și o înflorire culturală și spirituală.

Marele domnitor s-a născut la Brâncoveni, astăzi comună în județul Olt, într-o familie boierească. Rămas orfan de tată a fost crescut de un unchi, stolnicul Constantin Cantacuzino, un mare reprezentant al culturii umaniste din spațiul românesc, cel care îi va oferi o educație aleasă pentru timpurile în care trăiau. Domnitorul a învățat limbile greacă, latină și slavonă, limbi folosite în marile cancelarii domnești. Căsătorit cu nepoata lui Antonie Vodă din Popești- Marica a avut 11 copii, patru băieți și șapte fete. Soția sa a fost cea care a administrat întreaga avere a familiei Brâncovenilor despre care s-a vehiculat că ar fi fost una fabuloasă.

El s-a menținut în scaunul Țării Românești aproape 26 de ani – stabilitate nemaiîntâlnită din vremea lui Matei Basarab – datorită cumpătării, chibzuinței și modului în care a înțeles să-și îndeplinească menirea de promotor al idealului de independență a patriei, într-o perioadă de mare restriște și tulburări în acest colț al continentului european. După cum a relevat atât de inspirat Nicolae Iorga, cu peste șapte decenii în urmă, „Brâncoveanu a izbutit să păstreze nu numai Țara Românească, ci întreaga noastră națiune,

ca trup politic, ca suflet românesc, timp de mai bine de un sfert de veac”¹.

În timpul domniei sale au avut loc intense acțiuni politice dar și diplomatice cu scopul stăvilirii expansiunii otomane și țariste în Europa de Sud-Est, folosind o politică destul de abilă. Pe plan intern se confrunta cu situația gravă a condiției țărănimii care era îngreunată de fiscalitatea foarte ridicată determinată de cererile tot mai mari ale Imperiului otoman.

Ocuparea tronului Țării Românești la 29 octombrie 1688 s-a datorat opțiunii unchilor săi stolnicul Constantin și spătarul Mihail Cantacuzino care l-au îndepărtat de la tron pe moștenitorul legitim al lui Șerban vodă din două motive: acela de a influența conducerea țării, dar și de a anunța orientarea pe plan exten.

Pe plan intern anii domniei lui Constantin Brâncoveanu au fost marcați de progresul economic dar și cultural – artistic, de inițiativele de modernizare a aparatului statal și de reformarea sistemului fiscal. A organizat cancelaria statului în vederea intensificării relațiilor diplomatice cu marile puteri străine. Cele mai importante direcții ale politicii sale au fost: întărirea rolului domniei dar și reorganizarea sistemului fiscal în anul 1701 și promovarea unor relații strânse cu Transilvania și Moldova. S-a amestecat și în politica Moldovei, unde l-a susținut, până în anul 1693, pe Constantin Duca în preluarea tronului, iar în Transilvania a susținut Biserica Ortodoxa din punct de vedere material și a trimis lăcașurilor de cult ortodox transilvănene numeroase cărți.

Pe plan extern a desfășurat o intensă activitate diplomatică și a promovat o politică de echilibru față de marile puteri precum: Rusia, Polonia, Imperiul Otoman și Habsburgii. În acest context trupele muntene au înfrânt, cu ajutorul tătarilor trupele imperiale în bătălia de la Zărnești din anul 1690, trupe care pătrunseseră în Țara Românească. Situația internațională se complicase și datorită faptului că regale Franței, Ludovic al XIV-lea declarase război la 27 septembrie 1688 Imperiului habsburgic și aliaților săi, coalizați în „Liga de la Augsburg”², obligându-i pe austrieci să lupte pe două fronturi. În anul 1689 s-a semnat tratatul cu Habsburgii, prin care se recunoaște individualitatea Țării Românești, dar și închinarea sa formală. Deoarece nu s-a putut aplica, trupele imperiale au intrat în Țara Românească, ocupând Craiova, Pitești, Târgoviște, Câmpulung și București. Cu sprijinul tătarilor, Constantin Brâncoveanu le-a alungat și înfrânt în vara anului 1690, la Zărnești, lângă Brașov.

¹ Iorga, Nicolae – *Valoarea politică a lui Constantin Brâncoveanu, Vălenii de Munte, 1914*, p. 15.

² Louis André – *Louis XIV et L'Europe*, Paris, 1950, pp. 238-240.

Relațiile cu Polonia nu s-au materializat prin încheierea unei alianțe datorită condițiilor propuse de Constantin Brâncoveanu, practic de neacceptat de către poloni.

În anul 1699, Brâncoveanu a obținut domnia pe viață din partea Imperiului otoman, lucru confirmat și de acel gest de „sărutare a poalei sultanului”, în anul 1703. După acest an, domnitorul a fost nevoit să ducă un joc diplomatic destul de complicat între austrieci și turci, a căror dorință de revanșă însemna declanșarea unui nou război. Domnitorul Țării Românești a fost ajutat de curuții răzvrătiți din Transilvania și Ungaria pe care i-a adăpostit în principat, în paralel ducând o politică de taină cu Viena informându-i pe imperiali asupra situației de la Poartă dar și despre intențiile turcilor³. Prudența domnitorului s-a dovedit și de data aceasta ca fiind una foarte inspirată deoarece înăbușirea revoltei curuților de către austrieci în anul 1711, le-a oferit acestora posibilitatea de a-și pregăti revolta împotriva turcilor.

Concomitent, domnitorul muntean care fusese decorat de țar încă de la 21 august 1700 cu crucea de cavaler al ordinului Sf. Andrei⁴, a menținut legătura diplomatică cu țarul Petru I printr-o intensă corespondență și schimb de emisari, oferind informații importante și ambasadorului rus de la Constantinopol, Piotr Tolstoi⁵.

A fost dușmănit de Dimitrie Cantemir, domnitor al Moldovei între 1693; 1710-1711 dar și de unchiul său stolnicul Constantin Cantacuzino care dorea tronul pentru fiii săi, Nicolae, respectiv, Ștefan. Conflictul declanșat de domnitorul muntean prin înlăturarea lui Mihail Cantacuzino din dregătoria de mare spătar în anul 1706 și înlocuit cu acordul țarului de Toma Cantacuzino, alături de verii săi Șerban și Ștefan care ocupau posturile de mare vornic și mare postelnic în sfatul domnesc, nu a încetat ci din contră s-a adâncit tot mai mult⁶.

Stolnicul Constantin Cantacuzino și fratele său Mihai au început să uneltească împotriva domnitorului muntean din august 1708 când au încercat să-l acuze cum că nu ar respecta unele privilegii ale boierimii, că stăpânirea sa este una tiranică și că a impus biruri foarte mari țării. Dușmănia Cantacuzinilor a mers mai departe prin trimiterea unui emisar la Rákóczi cu un document care conținea 14 puncte prin care l se denigra imaginea, era

³ Boicu, Leonid - *Principatele române în raporturile politice internaționale (Sec. al XVIII-lea)*, Iași, 1986, pp. 39, 40.

⁴ Semenova, L.E. - *Stabilirea legăturilor permanente între Țara Românească și Rusia la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea*, în, „*Romanoslavica*”, *Istorie*, V (1962), pp. 38, 39.

⁵ Stourdza Al. A. C. - *Constantin Brancovan, prince de Valachie 1688-1714*.

⁶ Ionescu, Șt.; Panait, P. I. - *Constantin vodă Brâncoveanu. Viața-Domnie-Epoca*, București, 1969, pp. 231, 232, 271, 272; Ciobanu, Radu Șt. - *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, București, 1982, pp. 267, 268.

învinovătit că era partizanul austrieilor, că și-ar fi depus banii pe ascuns la Veneția, că i-ar fi înșelat încrederea țarului și altele. Cei doi cereau sprijinul otomanilor pentru înlăturarea domnitorului și înlocuirea acestuia cu un alt membru al familiei Cantacuzinilor⁷. Din păcate pentru Cantacuzini, Rákóczi a preferat să nu se amestece în această criză politică declanșată în principatul muntean, criză care se v-a agrava și mai mult datorită declanșării „problemei orientale”. Victoria țarului Petru I la Poltava din 8 iulie 1709 asupra suedezilor a precipitat lucrurile deoarece a dat speranțe de eliberare popoarelor din Balcani. Istoriografia românească vorbește despre o alianță secretă încheiată de Brâncoveanu și țarul Petru I în 1709 prin care îi promitea ajutor militar și provizii în cazul unei intervenții cu armata sa în Țara Românească și Moldova, însă aceasta nu este confirmată de nici un izvor contemporan⁸. În urma acestui ajutor promis de domnitorul muntean, țarul i-a trimis ca mulțumire 300 de pungi cu aur, pentru plata serviciilor. Pentru o prudență mai mare, Poarta l-a trimis imediat ca domnitor în Moldova pe Dimitrie Cantemir, dușman al familiei Brâncovenilor, însărcinat cu raportarea către Divan a tuturor mișcărilor făcute de Brâncoveanu. Prudent ca de obicei, Brâncoveanu a încercat să mențină un echilibru între cele două puteri, adunându-și oștile în tabăra de la Urlați, Prahova, aproape de granița cu Moldova pentru ca în cazul în care, rușii ar fi vrut să intre în Țara Românească să se alieze cu ei, deși intențiile lui erau să rămână de partea turcilor dacă aceștia ar fi fost mai rapizi. Însă planurile lui au fost date peste cap de vărul său, spătarul Toma Cantacuzino, care împreună cu mai mulți boieri ai domnitorului muntean a trecut la ruși. Speriat de această întorsătură, domnitorul a trimis înapoi țarului cele 300 de pungi cu aur iar turcilor proviziile, contribuind la înfrângerea țarului, în bătălia de pe Prut, la Stănilești în 1711. După victoria din 1711, Poarta a adoptat o politică agresivă și revanșardă care urmărea recuperarea teritoriilor pierdute în urma păcii de la Karlowitz, pace încheiată cu imperialii austrieci. Turcii au devenit acum extrem de precauți cu principatele de la granița Imperiului, mai ales după problemele create de domnitorul Brâncoveanu, nemaîngăduind nici un fel de abatere a politicii țărilor române. Poarta nu a mai tolerat domnia lui Brâncoveanu și luând drept valabile acuzațiile cunoscute de ei, acuzații făcute de Cantacuzini la adresa domnitorului, a procedat la mazilirea domnitorului la 24 martie 1714. Brâncoveanu a fost arestat și dus cu întreaga familie la Constantinopol, nu înainte de ai fi

⁷ Cernoveanu, P. - *Atitudinea cercurilor conducătoare din Țara Românească și Moldova față de insurecția rákócziiană*, Budapesta, 1980, pp. 258-262.

⁸ Semenova, L.E., - *Stabilirea legăturilor permanente între Țara Românească și Rusia la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea*, p. 48; Boicu, Leonid - *Principatele române în raporturile politice internaționale (Sec al XVIII-lea)*, pp. 77, 78.

confiscată toată averea descoperită în țară⁹.

După ce turcii au aflat tot ce au vrut de la Brâncoveanu și familia sa, domnitorul, împreună cu cei patru fii ai săi și cu credinciosul său sfetnic, chicerul Ianache Văcărescu au fost decapitați la 15/26 august 1714, exact în ziua când împlinea 60 de ani, înaintea sultanului Ahmed al III-lea, a marelui vizir Ali-pașa, a curții imperiale și a ambasadurilor străine. Trupurile lor au fost aruncate în mare, iar văduvele lor au fost trimise în Asia Mică. Mai târziu, în 1720, cu mare greutate, trupul său a fost adus în țară și îngropat în biserica Sf. Gheorghe Nou.

Om politic și diplomat iscusit, protector generos al artelor și culturii, un adevărat mecena pentru întreg Orientul ortodox, Constantin Brâncoveanu a fost în măsură să asigure Țării Românești în timpul domniei sale, o epocă de certă măreție.

Bibliografie:

1. Boicu, Leonid - *Principatele române în raporturile politice internaționale (Sec al XVIII-lea)*, Iași, 1986.
2. Cernoveanu, P. - *Atitudinea cercurilor conducătoare din Țara Românească și Moldova față de insurecția râkócziară*, Budapesta, 1980.
3. Ciobanu, Radu Șt. - *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, București, 1982.
4. Ionescu, Șt.; Panait, P. I. - *Constantin vodă Brâncoveanu. Viața-Domnia-Epoca*, București, 1969.
5. Neculce Ion, - *Letopiseșul Țării Moldovei*.
6. Popescu Radu - *Istoriile domnilor*, pp. 204, 205.
7. Semenova, L.E., - *Stabilirea legăturilor permanente între Țara Românească și Rusia la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, „Romanoslavica”, Istorie, V, 1962.*
8. Stourdza Al. A .C. - *Constantin Brancovan, prince de Valachie 1688-1714*.

---

⁹ Popescu Radu - *Istoriile domnilor*, pp. 204, 205; Neculce Ion, - *Letopiseșul Țării Moldovei*, pp. 646-649

Mărturie de credință Complexul brâncovenesc „Adormirea Maicii Domnului” din Râmnicu Sărat

A Testimony of Faith – The Brancovan Complex “Virgin Mary’s Assumption” in the municipality Râmnicu Sarat

*Prof. Cerasela Stoinoiu-Morogan, Jan Stoinoiu-Morogan
Școala Gimnazială Ziduri,
Judetul Buzău, România*

Abstract

Constantin Brancoveanu introduces a new style of politics, based on the act of culture and spread in all strata of Romanian society. From his point of view, the best ambassadors of the country are art and culture, the scholars’ tools and books, palaces and churches. The Brancovan Age was opened to Western influences which began to prevail over the East. This created an original synthesis of national tradition by contributing the Eastern and Western. Constantin Brancoveanu was one of the greatest benefactors of churches and monasteries in the Romanian countries. One of its foundations is the Brancovan complex “Virgin Mary’s Assumption” in the municipality Rm. Sarat, Buzau, a testimony of faith but also a major contribution of the ruler to the Romanian history and national culture.

Keywords: *brâncovenesc complex, a testimony of Faith, cultural and artistic flowering, fair Râmnic*

Personalitatea voievodului Țării Românești Constantin Brâncoveanu a avut o mare influență în transformările economice, sociale, politice și culturale care au avut loc la sfârșitul sec. al XVIII-lea, făcând din Țara Românească un important centru diplomatic european, dar și unul de luptă antiotomană. În condițiile decăderii Imperiului Otoman, dar și ale sângeroaselor războaie care angajau imperiile din vecinătatea țării, Brâncoveanu reușește să se mențină pe scaunul domniei între anii 1688-1714, conducând țara „cu adâncă pricepere și înaltă priveghere”, „cu blândețe și răbdare”, izvorâte din înțelepciunea și multa-i bunătate”. Cei 26 de ani de domnie ai domnitorului Constantin Brâncoveanu reprezintă o epocă de maximă strălucire culturală și artistică. În această perioadă s-au ridicat biserici și mănăstiri, s-au deschis școli de toate gradele, s-au tipărit cărți în diferite limbi, au fost sprijiniți și încurajați oamenii de carte, s-au acordat ajutoare materiale multor așezăminte bisericești ortodoxe căzute sub dominație otomană. Din nordul Transilvaniei și până pe coastele răsăritene ale Mediteranei, din Epir și până în Caucaz, autoritatea culturii și artei brâncovenești a fost o mărturie de valoare a cărei semnificație face de prisos orice comentariu.

Domnitorul era un om blând și iertător, așa cum trebuie să fie creștinul. Iubitor de cultură și de credință ortodoxă, Brâncoveanu a sprijinit aceste domenii, necondiționat. Conștient că e șeful unui stat mic și vasal, a căutat permanent calea de împăcare cu toate

marile puteri vecine, dar și cu celelalte țări ale Europei acelor vremi. Contribuția sa la pacea Europei a fost semnificativă, iar pe acest fond cultura și civilizația au progresat.

În acest context general, o perioadă de mare înflorire a înregistrat-o și târgul Râmnicului. Apărut la confluența dintre dealurile subcarpatice și câmpie, mica noastră urbe a evoluat și s-a dezvoltat din nevoia de a asigura și a apăra limita de nord - est a Munteniei, având de suportat toate vicisitudinile luptelor de apărare. Menționată documentar la 8 septembrie 1439, în privilegiul de comerț dat de domnitorul Vlad Dracul negustorilor din Polonia, Galiția și Moldova, așezarea a luat ființă pe valea râului cu același nume.

În timpul domniei sale, Constantin Brâncoveanu construiește la Râmnic, între 1691-1697, peste vechea fortăreață a orașului, „o mănăstire mare și civioasă cu chilii de piatră și cetate împrejur”, înconjurată de ziduri înalte de 8 metri, sfântul locaș fiind și loc de apărare și „multă scăpare pentru populația din împrejurimi”.

Această ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu și a stolnicului Mihail Cantacuzino a fost inaugurată de domnitor și soția sa Maria în anul 1697. Din vechea construcție s-au păstrat până azi biserica, fostul arhondaric (casa de oaspeți), trapeza (sala de mese) și unul din turnurile de observație. Edificiu central este construit în stilul neoromânesc al secolului XVII, iar pridvorul este amplu având ferestre cu chenare largi, care sfârșesc în arc trilobat. Plastica fațadei amintește de stilul renascentist, la parter se deschid ferestre în plin centru, iar etajul are ferestre drepte. În sala mare, bolțile arcuite au ca punct central de sprijin statui din piatră, printre care și celebra piesă „Samson și leul”, aflată în prezent la Palatul Mogoșoaia. În Casa domnească pot fi admirate picturi de Petre Iorgulescu, Camil Ressu, Corneliu Baba, Dimitrie Ghiță, etc. precum și o colecție de artă populară.

Primele cercetări arheologice pe suprafața acestui sit au fost executate în anii 1977 - 1986 de arheologul Ion Motzoi – Chicideanu. Cercetări ulterioare, din perioada 1991 - 2002, au scos la lumină vestigii arheologice datate în secolele VI - VII și XVII - XIX, densitatea celor din Evul Mediu fiind mare.

Primele informații istorice despre edificarea Complexului brâncovenesc - „Fosta mănăstire Râmnicu Sărat” sunt consemnate de cronicarul Radu Greceanu în „Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu voievod. 1688 – 1714”¹⁰: Cap. XL „Pentru zidiri ce au făcut măriia-sa și alte lucrări carele au săvârșit într-acest an. Într-acest an al optulea den domniia mării-sale [17205 / 1697], s-au săvârșit și mănăstirea care au făcut măriia-sa la târgul Râmnicului, unde să proslăvește adormirea cei de Dumnezeu născătoare, stăpânii noastre, care iar den pajiște și den temelie au zidit împreună cu unchiul mării-sale, Mihail Cantacozino vel-spătar, însă mănăstire mare și civioasă, cu chilii de piatră și cetate

împrejur, pentru că fiindu în locu ca acela de iaste în calea oștilor și mai mult a tătarilor. Drept aceea au pus măriia-sa nevoință împreună cu unchiul mării-sale, ce s-au zis mai sus, de o au făcut cu tărie, ca multora scăpare și apărare să fie, care cu mile întărind-o și cu toate cumsăcade împodobind-o, la sfânta și dumnezeiasca mănăstire de la muntele Sinai o au închinat, întru vecinică pomenire."

În alt loc, menționează că în al optulea an al domniei sale (1697 / 7205) Constantin vodă Brâncoveanu a construit împreună cu „unchiul mării sale Mihail Cantacozino, mănăstirea sa la târgul Râmnicului, unde se proslăvește hrănul Adornirea Născătoarei de Dumnezeu." O altă însemnare precizează că: „Plecând din Târgoviște și oprindu-se pentru „ospețe pă la casele boierilor, spre Sărata au mersu, pre la Mărginenii mănăstirii întâiu, apoi la Mărginenii lui vel spătar, Filipeștii de Pădure, Măgureni, Filipeștii de Praova, umblând spre Scăianii [Boldești - Scăieni, jud. Prahova] au mersu. Și de la Scăiani la Șchei și de acolo la Sărata [Sărățeanca și Merei]. Și de acolo și până la Râmnic la mănăstire, unde măriia sa împreună cu Mihail Cantacozino vel spătar făcuse unde în ziua de Înălțarea Sfintei Cruci, la 14 ale lui septembrie acolo au fost, veselindu-se cu toți boiarii mării sale ... a doua zi au mersu înapoi la Sărata și de acolo ...".

În „Istoria de taină a domniei lui Constantin Brâncoveanu", Cap. 11., același autor scrie: „Aicea însemnez că având domnu ceva răsuflu și cunoscând puțină liniște dăspre Poartă, făcând și sfânta mănăstire a Râmnicului și două pivnițe de piatră la Sărata [una la Merei, cealaltă la Nenculești pe Musceleanu], s-au îndemnat dempreună cu toată boierimea și cu casa mării sale de au mers tocma până acolo de le-au văzut (titlul capitolului). Alaiul domnesc a pornit din Târgoviște la 1 septembrie, a rămas „la moșiile / p. 229 / boierilor Cantacuzinești, apoi a mers la Scăiani (Boldești - Scăieni, jud. Prahova), la viile mării sale", unde a stat 5 - 6 zile, „văzând și pivnița ce făcuse acolo la vii", stabilește să se facă case, „apoi a mers la viile mării sale la Șchei și de acolo la Sărata. De la Sărata iarăși pă ospăț la satele ginereului mării sale Neculae postelnicul Ruset, care-i dedese de zestre anume Fundenii i Fureștii. Și de acolo rugându-l Măncăilă vel șătrar ca să meargă și la satul lui, la Măracineni, să-l ospăteze, măriia sa nuna decăt au fost bucuros și au mersu. Unde făcându-i Măncăilă vel șătrar ospăț foarte frumos, s-au sculat și de acolo și au mers la Sfânta Mănăstire la Rânnec. Deci, după ce au văzut și Sfânta mănăstire, s-au învârtit iarăși pă la viile mării sale Sărata i Șcheii și de acolo luând în jos, au venit la satul Tomii Cantacozino vel postelnic, Bercenii ... și s-a întors la Târgoviște la 5 octombrie [1706] ...".

Acestea sunt informațiile consemnate de cronicarul Radu Greceanu, omul de casă al domnitorului Constantin Basarab Brâncoveanu, în cele două cronici dedicate binefăcătorului

său, confirmate de pisană bisericii, din care rezultă că ansamblul a fost realizat între anii 1691 și 1697.

Documente anterioare vorbesc însă de existența la Râmnicu Sărat a unei biserici încă din ultimul sfert al secolului XVI. Așa cum probează unele elemente arhitecturale descoperite în teren, această biserică era fortificată. În groapa săpată în anii 1991 - 1992 pentru amplasarea fundațiilor unui bloc din str. T. Vladimirescu colț cu str. Primăverii, la circa 50 m nord-est de zidul de nord al incintei Complexului brâncovenesc, la adâncimea de 6 - 8 m, pe profil a apărut un fragment de tunel boltit din cărămidă, al cărui traseu venea dinspre mănăstire și se îndrepta undeva pe direcția nord-est. Între 1691 și 1697, Constantin Brâncoveanu și unchiul său Mihai Cantacuzino aduc ample transformări fortificației și bisericii de sfârșit de secol XVI, declarându-se ctitorii acesteia. Această etapă a dus la anularea caracterului militar defensiv al complexului inițial

Marele istoric și om politic român Nicolae Iorga venea deseori la Râmnicu Sărat, doar și pentru simplul motiv de a admira aceste capodopere, pe care marele învățat le considera „*mari amintiri, opere de artă ce nu se pot lăuda îndeajuns*”⁹. Iată cum descrie marele savant biserica brâncovenească: „*La început un strălucit pridvor. Are șase stâlpi în față, câte trei pe laturi. Nicăieri ei nu sunt așa de frumoși ca aici. Fiecare aproape își are forma originală, pe lângă cei cu flori, frunze, vițe suitoare, sunt alții pe care se văd foi de dafin ori linii late ca galocanele de aur de pe vechile veștminte. Ușa se deschide într-un cadru sculptat, ca la Colțea, la Sinaia, mai mică aceasta. Iarăși chipurile animalelor simbolice, care înfățișează pe Evangheliști, sfărâmate cu ciocanul, la cele patru colțuri. Inscripția care cuprinde numele lui Mihai Cantacuzino cu al Brâncoveanului a rămas din cauza acestui din urmă, căci pomenirea lui Mihai, ucis ca hain, a fost osândită de turci și Nicolae Vodă Mavrocordat a îndeplinit osânda. În ea se vede înnoire interesantă: slovele nu se înșiră în linii drepte, ci alcătuiesc arcuri ca pe un vâl ce s-ar ține cu mâna de amândouă capetele. Pronaosul, «tinda femeilor», cuprinde chipul lui Brâncoveanu și altele...naosul e larg și luminos, strănile cu unghiuri de exagon. O catapeteasmă de zid, zugrăvită din nou la 1806 de meșterul călugăr Isaila din Sinaia desparte de altarul foarte încăpător, care are în dreapta și în stânga – cum nu mai aflăm alturea – o proscomidie și veșmântărie, destul de mari. La amândouă, duc uși împodobite cu frumoase și originale sculpturi în piatră”.*

În anul 7208 (1700), Constantin Brâncoveanu dă un hrisov prin care închină Mănăstirea Râmnicului Sfântului Munte Sinai. Hrisovul, conceput împreună cu boierii, include două principii care vor fi urmate de-a lungul timpului și de ceilalți domnitori, poate și datorită crudului blestem cu care este întărit. În actul de ctitorire, Constantin Vodă

Brâncoveanu aruncă asupra urmașilor săi, care nu vor respecta această închinare, următorul înfricoșător blestem: „*Domnul Dumnezeu să-i judece la înfricoșata lui venire!*”¹⁶

Istoria medievală a Râmnicului va fi influențată în mod fundamental de acest așezământ religios, călăuzindu-se după privilegiile și prestigiul de care se bucura orice mănăstire domnească închinată Sfântului Munte. Ctitorirea Brâncovenească a atras, la rândul său, numeroase danii din partea boierilor mari și mici din zonă, dar a grăbit și stabilirea definitivă a reperelor orașului actual.

Decenii de-a rândul, de privilegiile domnești acordate călugărilor, „*mănăstirii nedajnice*”, vor încerca să profite și localnicii, negustori sau meșteșugari, care-și vor stabili vadul în apropierea fundațiunii domnești. Mănăstirea va primi hramul „Adormirii Maicii Domnului” deoarece în ziua de 15 august 1714, la praznicul Adormirii Maicii Domnului, tocmai când domnitorul împlinea 60 de ani, acesta împreună cu fiii săi au fost duși cu toții spre locul de osândă. Înainte de a fi uciși, domnitorul a dat fiilor săi acest ultim îndemn: „*Copiii mei, fiți cu curaj! Am pierdut tot ce aveam pe lumea aceasta, să ne mântuim cel puțin sufletul, spălându-ne păcatele în sângele nostru!*”. Moartea aceasta cutremurătoare a impresionat întreaga Europă - l-a impresionat și pe bardul popular care a cântat peste veacuri pe „*Brâncoveanu Constantin / Boier vechi și Domn creștin...*”

În istoria neamului românesc Constantin Brâncoveanu a rămas un mare „ctitor” de cultură, un sprijinitor prin cuvânt și faptă al Ortodoxiei de pretutindeni, dar și o figură de seamă în galeria marilor voievozi. Noi, râmnicenii, nu putem decât să ne mândrim că orașul nostru a fost unul dintre acele locuri binecuvântate prin prezența domnitorului și a ctitoriilor sale.

Bibliografie:

1. Cristea, Florentin – Liviu - *Cercetări arheologice în cadrul complexului brâncovenesc „Adormirea Maicii Domnului” din Râmnicu Sărat. Așezarea prefeudală*, Mousaios 4 partea I, Buzău, 1994, pp. 253 - 267
2. Djuvara, Neagu - *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, Editura Humanitas, București, 2002.
3. Greceanu, R.D. - *Istoria Țării Românești de la 1689 până la 1700*, vol. II, *Viața lui C. Brâncoveanu*, Editura St D. Greceanu, 1906.
4. Greceanu, R.D. - *Cronici brâncovenești*, București, 1988.
5. Greceanu, R.D. - *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu voievod. 1688 - 1714*, București, 1970.
6. Ivan, Dorin - *Slam Râmnic, Repere culturale și istorice*, Editura TEMPUS București, 2003.
7. Lupu, Emil, *Date arheologice privind mănăstirea „Adormirea Maicii Domnului” din Râmnicu Sărat, județul Buzău (secolele XVI - XIX)*, Mousaios 4, partea I, Buzău, 1994, pp. 269 – 309.

Sud-estul european la începutul epocii moderne

The South-Eastern European Context of Constantin Brancoveanu's Reign

Prof. Mariana Sima
Colegiul Tehnic „Gheorghe Lazăr”
Ploeni, Prahova

Abstract

The international relationships were dominated by two major problems: the first was the Polish issue, "resolved" through the disappearance of Poland from the Modern European map, the second problem was the Oriental issue. After its beginning in 1683 as a result of the defeat of the Turkish army under the walls of Vienna, the "Oriental problem" would focus on SE Europe at the beginning of the World War I. Situated in the middle of the interest conflict among the Great Powers, the Romanian region would go through military occupations, loss of territories and modifications of the political-judicial international status.

Key words: *international relationships, Oriental problem,*

Relațiile internaționale sud-est europene, ale începutului epocii moderne, s-au caracterizat prin implicarea Marilor Puteri în două mari probleme: problema poloneză, „rezolvată” prin dispariția regatului Poloniei de pe harta Europei moderne, ca urmare a celor trei împărțiri succesive între Austria, Prusia și Rusia și „problema orientală”, adică problema „moștenirii Imperiului otoman” de către noile puteri care se afirmă – Austria și Rusia. „Moștenirea” balcanică, până la zona Dunării a servit consolidării prestigiului monarhiei habsburgice, slăbit în urma Războiului de 30 de ani¹. „Moștenirea răsăriteană” va fi cu precădere a Rusiei, mai ales după a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În secolele XIX - XX, „problema orientală” a inclus și lupta de eliberare a popoarelor balcanice de sub dominație otomană, dar a trezit și interesul puterilor occidentale – Franța, Anglia, Prusia, Sardinia - în a susține Turcia muribundă, pentru ca Rusia sau Austria să nu se extindă spre Balcani și să se distrugă echilibrul politic al zonei. În numele principiului echilibrului european, Marile Puteri nu doreau ca de slăbiciunea Turciei să profite doar un singur stat. Numai contradicțiile dintre Anglia, Austria, Rusia și Franța au împiedicat dispariția statului turc și au prelungit existența „omului bolnav al Europei”, aproape două secole. Francezii își protejează interesele din Orient, iar englezii drumul Indiei, în timp ce Austria își propune să limiteze afirmarea hegemoniei ruse în estul Europei. Maria Tereza și Iosif al II-lea se temeau că Rusia ar putea lua Principatele, devenind vecină cu românii transilvăneni și slavii de sud (care erau ortodocși) și ar avea astfel drum deschis spre Constantinopol. Rușii sunt considerați eliberatorii, care împart cu creștinii ortodocși

---

¹ John R. Barber - *Istoria Europei moderne*, București, 1993, p. 186.

aceeași comunitate de credință, dar sunt și potențialii cuceritori, care își susțin propria cauză imperială și panslavă. Între cele trei Mari Puteri implicate în secolele al XVII-lea – al XVIII-lea în „problema orientală” se vor desfășura numeroase războaie, multe dintre ele în spațiul românesc, care vor avea drept rezultat pierderea unor teritorii românești și modificarea statutului politico-juridic internațional. Premisele acestor mutații s-au aflat în șirul evenimentelor internaționale desfășurate de-a lungul secolului al XVII-lea. Istoria sud-estului european, în secolul al XVII-lea, s-a caracterizat printr-o creștere semnificativă a dominației otomane, în cei 100 de ani care au urmat domniei lui Mihai Viteazul, dar și prin mărirea numărului relațiilor stabilite cu statele europene, Transilvania mai ales fiind implicată în viața politică a continentului. Declanșarea „problemei orientale” – după înfrângerea otomanilor sub zidurile Vienei, va determina mutații importante pe plan internațional, dar și modificări ale statutului politico-juridic internațional, cu pierderi teritoriale, pentru spațiul românesc.

Aproape de mijlocul secolului al XVII-lea, s-au accentuat tendințele mai vechi de constituire a unui bloc politic românesc antiotoman, sub tutela principelui Transilvaniei, printr-un sistem de tratate bilaterale.² Politica europeană a lui Gheorghe Racoczi I – prin implicarea în Războiul de 30 de ani – a adus Transilvaniei 5 comitate cu titlu viager (Pacea de la Linz – decembrie 1645), cărora li se adăugau încă două fiilor săi, cu titlu de moștenire. Poarta Otomană a solicitat mărirea tributului, dar Transilvania câștiga atunci nu numai teritorii, ci și prestigiu internațional. O alianță antitotomană sub conducerea Poloniei, alături de Veneția și de Țările Române, căreia i s-ar fi adăugat o mișcare balcanică de mari proporții – fără amestecul Habsburgilor, implicați în Războiul de 30 de ani, părea să aibă drept model acțiunile Ligii Creștine, din vremea lui Mihai Viteazul. Însă, refuzul seimului polonez de a-l urma pe regele Vladislav (care dorea modernizarea armatei), a dus la neconcretizarea în fapt a proiectului antiotoman.

Situația politică și relațiile internaționale ale Țărilor Române și a Transilvaniei s-au complicat la jumătatea secolului al XVII-lea. Succesiunea deschisă de moartea regelui polonez, Vladislav al IV-lea (1648), l-a adus în prim plan pe Gheorghe Racoczi al II-lea, care pentru a-și atinge scopul de a urca pe tron, avea nevoie să-și mențină tutela asupra Moldovei și Țării Românești (Matei Basarab se va implica în alianța antiotomană, dar refuzul lui Vasile Lupu de a accepta acest statut, datorită strânselor legături cu Polonia, i-a

---

² Stoicescu, N. - *Matei Basarab*, București, p. 17 (este de vorba despre bunele raporturi ale lui Matei Basarab cu cei din familia Racoczi, care l-au atras și pe Vasile Lupu).

atras o serie de consecințe).³ Înlăturarea de pe tron a lui Vasile Lupu a adus Țările Române într-o situație nouă, care va conduce la accentuarea instabilității. Alianța cu Transilvania s-a menținut, dovedindu-și eficiența în timpul răscoalei seimenilor (1655), dar visul coroanei poloneze l-a condus pe Gheorghe Racoczi al II-lea spre eșec, după o incursiune militară ce provocase furtună în cancelariile europene.⁴ În acest context, vizirul Koprulu a hotărât mazilirea tuturor celor implicați în aceste evenimente. Pretendentul Porții în Transilvania, Acatiu Baricsay, a fost obligat să plătească tributul și să cedeze cetățile Lugoj, Caransebeș, Ineu și din 1660 – Oradea cu împrejurimile sale. Domnia lui Mihai Apafi, ultima până la cucerirea habsburgică, va încheia o perioadă foarte agitată în privința relațiilor internaționale din zonă.

Schimbarea raportului de forțe în Europa centrală a fost determinată de ambiția Marelui vizir Kara Mustafa de a cuceri Viena, în fruntea unei armate impresionantă de 250.000 de oșteni, cărora li se adăugau trupele tătărești ale lui Imre Thokoly (cunoscut pentru poziția antihabsburgică), dar și cele ale principelui Transilvaniei și domnitorilor din Țara Românească și Moldova (vasali sultanului). Armatele austriece, mult inferioare (aproximativ 50.000 de oșteni)⁵, s-au retras în cetatea Vienei, unde au rezistat eroic în lunile iulie-august 1683, asalturilor turcești și bombardamentelor de artilerie. Împăratul Leopold I, care plecase din capitală înainte de venirea turcilor, a cerut ajutor principilor germani și regelui Poloniei. Trupele domnitorilor români, în care otomanii nu aveau încredere datorită atitudinii anterioare, au fost folosite pentru lucrări auxiliare. Se știe că domnul Țării Românești - Șerban Cantacuzino - a adus mari servicii taberei asediate, punând-o în legătură atât cu Carol de Lorena, care se afla în preajmă cu trupe, cât și cu rezidentul Kunitz, internunțul Habsburgilor la Poartă, adus de turci în tabăra lor, pentru eventualitatea unor tratative cu autoritățile austriece. După unirea trupelor poloneze conduse de Jan Sobieski, cu cele habsburgice și cu cele ale confederaților germani, confruntarea decisivă de la Kalhenberg s-a încheiat cu victoria zdrobitoare a creștinilor (12 septembrie 1683).⁶ Ulterior, se va constitui o nouă Ligă Sfântă, alianței polono-habsburgice de la Linz din martie 1684, alăturându-i-se, în luna iulie, Venetia. Cucerirea treptată a Ungariei a adus trupele imperiale la porțile Transilvaniei, care va fi ocupată militar până la sfârșitul anului 1688, sub pretextul apărării ei de către otomani.

³ *Ibidem*, p. 184.

⁴ Goollner, C. - *Gheorghe Racoczi II (1648-1660)*, București, 1977, pp. 102-127.

⁵ *Istoria Românilor* - vol. V, p. 236.

⁶ *Românii la asedul Vienei* - București, 1984, pp. 18, 19.

În înaintarea spre Balcani, Habsburgii s-au folosit de ajutorul eficient al Republicii Venețiene, care ataca garnizoanele turcești din Moreea, din Dalmația și din zona litoralului muntengrean. Zdrobirea armatei turcești la Zenta (septembrie 1697) de către Eugeniu de Savoia (în tabăra otomană se afla atunci și Dimitrie Cantemir, viitorul domn moldovean), l-a hotărât pe sultanul Mustafa al IV-lea (1695-1703) să încheie pacea cu Austria, Veneția și Polonia. Prin Pacea de la Karlowitz (1699), Ungaria Centrală, ținutul Bacska și Transilvania erau încorporate de Habsburgi, aceștia ajungând vecini direcți cu Țara Românească și Moldova. Tratatul de la Passarowitz (1718), încununa o nouă victorie a Habsburgilor asupra Imperiului Otoman, Austria devenind putere balcanică prin ocuparea Olteniei, Banatului Timișoarei și părții nordice a Serbiei – cu fortăreața Belgradului.⁷ Dacă prin Pacea de la Belgrad (1739), Habsburgii au fost nevoiți să evacueze Oltenia și întreaga provincie a Serbiei cu Belgradul, rușii în schimb, au obținut un răsunător succes prin prevederile Păcii de la Kuciuk-Kainargi, din 1774. Otomanii pierdeau Hanatul Crimeei, Rusia își asigura o largă ieșire la Marea Neagră, dreptul de a face comerț pe tot cuprinsul Imperiului Otoman și amestec în treburile interne ale acestuia, prin protejarea creștinilor balcanici⁸. Imediat după încheierea păcii, va profita Austria, care simulând prietenia față de otomani, va reuși prin vicleșug să le smulgă consimțământul pentru a anexa nordul Moldovei, motivând că are nevoie de o fâșie de teritoriu, care să-i facă legătura între Galiția (obținută de la polonezi în 1772) și Transilvania. Prin falsificarea unor hărți și mituirea funcționarului otoman trimis în zonă, Habsburgii vor anexa în plus Suceava, Putna, Rădăuți și alte părți din nordul Moldovei, care vor primi denumirea de Bucovina. Ulterior, prin Pacea de la Iași din 1792, încheiată în urma noului război ruso-austro-otoman, declanșat în 1787, Rusia ajungea vecina Moldovei (la începutul secolului al XIX-lea va anexa Basarabia).

În acest cadru general, domnitorul Țării Românești de la sfârșitul secolului al XVII-lea - Șerban Cantacuzino, a dezvoltat o politică externă complexă, urmărind atât înlăturarea suzeranității otomane, cât și afirmarea sa în relațiile internaționale ale epocii, pe plan balcanic și european, ca aliat al forțelor creștine și nu ca supus al unei mari puteri din Liga Sfântă. Pentru atingerea acestor țeluri, a strâns legăturile cu principatul Transilvaniei și cu Moldova: în martie 1684, o înțelegere mutuală era încheiată cu principele Mihai Apafi, iar în Moldova era impus la domnie serdarul Constantin Cantemir, care la 15 iunie 1685 jura

⁷ Nicolae Ciachir - *Istoria popoarelor din sud-estul Europei în epoca modernă*, București, 1987, p. 49.

⁸ *Ibidem*, p. 50.

„că-i va fi credincios în toate”⁹. Inițial, s-a îndreptat spre Polonia – aceasta, însă, măcinată de conflicte interne, nu mai avea resursele necesare desfășurării unor ample acțiuni militare, Ian Sobieski tergiversa luarea unor hotărâri. Ca urmare, s-a apropiat de Habsburgi cu prudență. Campania regelui polonez din Moldova, din anul 1686, unde Constantin Cantemir trecuse de partea turcilor, nu a avut succes, iar Liga Sfântă și-a întărit rândurile, prin alăturarea Rusiei.

Victoriile habsburgilor nu erau privite asemănător în Transilvania, unde înaintarea trupelor ducelui Carol de Lorena a fost urmărită cu multă neliniște. Perspectiva apropiată a înlocuirii dominației otomane cu dominația habsburgică se asocia cu dorința garantării autonomiei țării, în acest context Mihai Apafi așteptând sprijin de la puterile antihabsburgice – Franța, Brandenburg, Anglia. Emisarul princiar Ștefan Kolozsvari a mers la Berlin, Haga și Londra, dar misiunea sa nu a avut rezultatul așteptat. În iunie 1686, trupele imperiale primeau dreptul de a se instala cu două garnizoane la Deva și la Cluj, principatul Transilvaniei intra sub protecția lui Leopold I (Tratatul hallerian de la Viena), iar în septembrie Buda era cucerită de armata ducelui Carol de Lorena și a electorului Bavariei.¹⁰

Victoria habsburgică de la Mohacs (august 1687), l-a determinat pe Șerban Cantacuzino să se adreseze împăratului, acesta cerându-i să desfășoare acțiuni militare care să-i intimideze pe turci și pe tătari, pentru a-și face intrarea în Liga Sfântă.¹¹ La 27 octombrie 1687, era semnat Tratatul de la Blaj, care demonstra interesul manifestat de Habsburgi pentru spațiul românesc: imperialii ocupau 12 cetăți și orașe și românii plăteau despăgubiri de război. Șerban Cantacuzino cerea, de acum explicit, respectarea neatârnării țării, eliberarea raialelor, păstrarea religiei și a vechilor obiceiuri ale țării, domnia sa ereditară.¹²

Domnitorul român ar fi fost dispus să accepte toate acestea cu condiția ca, în eventualitatea nrecunoașterii neatârnării, Țările Române să-și păstreze principii creștini¹³. Eșecul tratativelor de la Viena a condus la o demonstrație de forță a armatei imperiale, asemănătoare celei din Transilvania, în Orșova-Calafat. Șerban Cantacuzino trebuind să trimită o delegație prin care cerea retragerea trupelor imperiale. În același timp, domnitorul

⁹ Bogdan Teodorescu – *Românii și Europa în secolul al XVII-lea, în Studii și articole de Istorie*, LXX, București, 2005, p. 23.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Genealogia Cantacuzinilor*, Editura Iorga, 1902, pp. 216-218.

¹² *Discuțiile au continuat într-un schimb regulat de scrisori, în prima parte a anului 1688.*

¹³ Zaborowski, Virgil - *Politica externă a celor trei Principate: Țara românească, Transilvania și Moldova de la asediul Vienei (1683) până la moartea lui Șerban Cantacuzino și zurea pe tron a lui C. Brâncoveanu*, București, 1925, pp. 76-80.

iniția colaborarea cu Rusia, care încă nu era pregătită să intervină la Dunăre având conflicte cu tătarii din Crimeea.¹⁴ Victoria austriacă de la Belgrad, din 6 septembrie 1688, l-a convins pe domn de puterea excepțională a Austriei. Ca urmare, va trimite o solie care să negocieze aderarea la Liga Sfântă (2 octombrie 1688). De acest eveniment se legă, se pare, moartea sa neașteptată după trei săptămâni, unii dintre apropiații săi nedorind supunerea țării Habsburgilor.¹⁵

La conducerea Țării Românești va ajunge nepotul de mamă al lui Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu. Mai ales după ce austriecii ocupaseră Transilvania, atitudinea sa va deveni mai realistă, nedorindu-se înlocuirea „papucului turcesc” cu „cizma austriacă”.

Brâncoveanu a continuat seria negocierilor cu Viena, dar a solicitat garanții consistente, pentru a se putea apăra de turci și de tătari.¹⁶ După modelul transilvănean, armatele austrice au ocupat în iarna lui 1689 Bucureștiul, sub conducerea lui Donat Heissler. De această dată cu sprijinul turcilor și tătarilor, Constantin Brâncoveanu a reușit să obțină retragerea austriecilor. Imperiul Otoman îl va înscăuna în Transilvania pe E. Thokoly, recunoscut pentru politica sa antihabsburgică. Brâncoveanu simțindu-se amenințat și de acesta (susținut de ambasadorul francez de la Constantinopol), dar și de ginerele lui Șerban Cantacuzino, Constantin Bălăceanu. Ca urmare, se va alătura trupelor turco-tătare cu care va obține în august 1690, victoria de la Zărnești, urmărind ca împreună cu E. Thokoly să înlăture stăpânirea austriacă din Transilvania (în prezența lui Brâncoveanu, acesta fusese înscăunat principe al Transilvaniei, la Cârștian – lângă Sibiu). Replica trupelor austriece conduse de Ludwig von Baden a condus la înlăturarea principelui, căruia Brâncoveanu i-a permis să ierneze în două tabere, lângă București și lângă Târgoviște.

În perioada următoare, cu scopul menținerii autonomiei Țării Românești, Brâncoveanu a colaborat și cu Austria și cu Turcia.¹⁷ Purta o corespondență secretă cu Leopold I (prin generalii săi) pe de o parte, iar pe de altă parte, prin intermediul ambasadurilor Angliei și Olandei (interesate să-și atragă Austria în războiul împotriva lui Ludovic al XIV-lea) negocia din 1691 pacea cu Poarta. Primea la București emisari

¹⁴ Hosking, Geoffrey - *Rusia – popor și imperiu. 1552-1917*, Editura Polirom, București, 2001, p. 46 și următoarele.

¹⁵ Paul Cernovodeanu - *Coordonatele politicii externe a lui Constantin Brâncoveanu*, în *Constantin Brâncoveanu*, București, 1989, pp. 123-125.

¹⁶ *Letopiseșul Cantacuzinesc* - București, 1960, p. 88.

¹⁷ Taylor, A.J.P. - *Monarhia habsburgică. 1809-1918. O istorie a Imperiului austriac și a Austro-Ungariei*, București, 2000, p. 15.

imperiali, precum Franz Ulrich von Kinsky, dar avea grijă să ofere bani și daruri înalților demnitari otomani și să întrețină o clientelă greco-levantină devotată. Din partea Austriei va primi în ianuarie 1695 titlul de principe al Imperiului și acceptarea achiziționării de proprietăți în Transilvania, unde i se oferea chiar și un spațiu de refugiu, dacă ar fi fost înlăturat de la domnie. A avut legături diplomatice și cu Polonia, dar și cu Rusia lui Petru cel Mare, lărgindu-se astfel spectrul activității sale diplomatice din principalele țări eropene. În 1711, în contextul războiului ruso-turc ce a avut bătălia decisivă la Stălinești, Brâncoveanu a căutat să mențină echilibrul între cele două tabere. A mobilizat armata la Urlați - Prahova, urmărind desfășurarea evenimentelor: dacă armatele rusești ar fi avut intenția să intre în Țara Românească s-ar fi aliat cu ele, înclinând totuși să rămână de partea turcilor, dacă aceștia ar fi fost mai rapizi. Vărul său, spătarul Toma Cantacuzino, i-a încurcat planurile trecând cu mai mulți boieri în tabăra rusă, care va cucerii Brăila. Pe fondul intrigilor dușmanilor săi, acest eveniment a fost perceput de otomani ca o trădare și a condus la mazilirea și executarea sa de la Constantinopol, împreună cu cei patru fii ai săi și cu ginerele.

Aceeași tendință de echilibru, între marile puteri implicate în „problema orientală” va manifesta și Moldova, pentru a-și păstra identitatea statală. Sultanul l-a numit domn pe Dimitrie Cantemir (1710 – 1711), care ar fi trebuit să-i fie fidel, deoarece crescuse și se educase la Constantinopol. În ciuda acestui fapt, analizând relațiile internaționale, Dimitrie Cantemir a adoptat rapid o poziție antiotomană. S-a orientat către Petru cel Mare, care promitea eliberarea tuturor ortodocșilor de sub dominație otomană, încheind Tratatul secret de la Lutk, din aprilie 1711 (prevedea și integritatea și apărarea granițelor Moldovei). S-a alăturat apoi rușilor, în războiul ruso-turc din 1710-1711, care a avut bătălia decisivă la Stănelești, pe Prut. Numărul mare al oștirii otomane a dat câștig de cauză sultanului, Petru cel Mare și Dimitrie Cantemir reușind să se scape, fără a fi luați prizonieri, ascunzându-se. Prin Pacea de la Vadul Hușilor, cetatea Hotin devenea raia, dar Cantemir și-a pierdut tronul. Se va refugia în Rusia, cu întreaga familie, unde va deveni consilier intim al țarului, până la sfârșitul vieții.

Conchizând, politica de echilibru dusă de domnitorii români în această perioadă a reușit să mențină autonomia țării, dar a determinat creșterea neîncrederii sultanului în domnitorii pământeni. În contextul „crizei orientale”, dar fiind încă suficient de puternic pentru a controla spațiul românesc, din 1711 în Moldova și din 1716, în Țara Românească, Imperiul Otoman va instaura regimul fanariot, în ambele state cu domnia lui Nicolae Mavrocordat. Autonomia va fi considerabil restrânsă, chiar dacă Țările Române nu devin

pașalăcuri turcești, acestui regim punându-i capăt revoluția lui Tudor Vladimirescu din 1821.

Opțiunile și atitudinile românilor nu au influențat foarte mult desfășurarea evenimentelor din zonă datorită lipsei unor structuri statale puternice și numărului relativ mic al românilor, în raportul general de forțe. Atitudinea românilor față de evenimentele „chestiunii orientale” a fost, în general, pro-rusă și se explica prin speranța că solidaritatea ortodoxă va ajuta la eliberarea de sub dominație otomană. Treptat însă, la începutul secolului al XIX-lea, după mai multe perioade de ocupație rusească, care au evidențiat brutalitatea comandanților și a trupelor ruse, atitudinea românilor s-a schimbat.

Bibliografie:

1. Barber, John R. - *Istoria Europei moderne*, București, 1993.
2. Cernovodeanu Paul - *Coordonatele politicii externe a lui Constantin Brâncoveanu, în Constantin Brâncoveanu*, București, 1989.
3. Ciachir, Nicolae - *Istoria popoarelor din sud-estul Europei în epoca modernă*, București, 1987.
4. *** *Enciclopedie de Istorie Universală*, Editura All Educational, București, 2003.
5. *** *Genealogia Cantacuzinilor*, Editura Iorga, 1902.
6. Goollner, C. - *Gheorghe Racoczi II (1648-1660)*, București, 1977.
7. Hosking, Geoffrey - *Rusia – popor și imperiu. 1552-1917*, București, 2001.
8. *** *Istoria Românilor Istoria Românilor* - vol. V, p. 236.
9. *** Larousse, *Istorie Universală, vol II, De la evul Mediu la Secolul Luminilor*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.
10. *** *Letopiseșul Cantacuzinesc* - București, 1960.
11. *** *Românii la asediul Vienei* - București, 1984.
12. Taylor, A.J.P. - *Monarhia habsburgică 1809-1918. O istorie a Imperiului austriac și a Austro-Ungariei*, București, 2000.
13. Zaborowski, Virgil - *Politica externă a celor trei Principate: Țara românească, Transilvania și Moldova de la asediul Vienei (1683) până la moartea lui Șerban Cantacuzino și suirea pe tron a lui C. Brâncoveanu*, București, 1925.

Cultura și arta brâncovenească

The Romanian Culture during Constantin Brâncoveanu's Reign

Prof. înv. primar Amalia Stroe

Școala Gimnazială „I. A. Bassarabescu”
Ploiești, Prahova, România

Abstract:

The time of Constantin Brâncoveanu's reign is a defining age for the identity of the Romanian culture. In arts, the synthesis of the neo-Byzantine and the Venetian style provides an argument for two general features of the Brancovan culture: its originality, as a follower of the West European Renaissance style and its continuity with the past, due to its Byzantine fidelity. Thus, the Brancovan style is an endemic variety of the European spirit, based on traditional, classical, especially Christian values. These values are supported by a developed educational system, with the new Princely Academy and by the encyclopedic, multilingual and erudite personality of the printer and bishop, Antim Ivireanul.

Key words: neo-Byzantine style, education, translation, printing, arts.

Venit pe tron în anul 1688, Constantin Brâncoveanu este unul dintre cei mai longevivi domnitori ai Țării Românești. Odată cu acesta apare în cultura românească un nou suflu, o nouă etapă care se numește epocă brâncovenească. Istoricul Nicolae Iorga este de părere că epoca brâncovenească este una de tranzit către modernitate în Țările Române¹, dar mai ales un avânt către ceea ce noi numim reconfirmare a identității naționale. Etapa domniei lui Constantin Brâncoveanu este una din cele mai bune prilejuri pentru formare a unei conștiințe naționale.

Constantin Brâncoveanu se situează pe linia predecesorului său, Șerban Voievod Cantacuzino, care era unchiul său după mamă și care inițiasse la rândul său o rodnică activitate culturală în Țările Române. Este de remarcat faptul că pacea din Țara Românească a fost întreținută de obediența față de Poarta Otomană, chiar cu rivalitatea scandalosă a familiilor boierești muntene de a prelua domnia. Vechile familii muntenești, Cantacuzini și Brâncovenii manifestau aceeași atitudine binevoitoare privind actul de cultură și față de viața bisericească păstrau un deosebit respect².

Șerban Cantacuzino inițiasse un proiect fără precedent în cultura românească și anume traducerea *Bibliei* și editarea acesteia la București. Proiectul era unul de anvergură și era planificat să ofere populației românești o conștiință comună a limbii. Acest fapt s-a și întâmplat deoarece în anul 1688, frații Radu și Șerban Greceanu termină traducerea *Bibliei* și

¹ Iorga, Nicolae - *Constantin Brâncoveanu*, dactil., Biblioteca Națională a României, București, 1920, p. 27.

² Beck, Hans-Georg - *Istoria Bisericii Ortodoxe în Imperiul Bizantin*, Editura Nemira, București, 2012, pp. 36-42.

aceasta deja intră în tipar³. Ceea ce au remarcat toți istoricii și lingviștii este faptul că limba românească utilizată în această traducere este una dintre cele mai literare ale timpului și foarte apropiată ca sens și conținut de limba secolului XIX, dar și de cea actuală⁴. Sunt elocvente în acest sens studiile și aprecierile lui Ovid Densusianu⁵, Sextil Pușcariu⁶, Titu Maiorescu⁷, Bogdan Petriceicu Hașdeu⁸, și alții, care văd în *Biblia de la București* evenimentul precursor al nașterii limbii române literare culte. Este posibil ca influența grecească literată prin școlile și academiile teologice existente aici, dar și la Iași, să fi condus la o sistematizare a limbii literare românești, după modelul gramaticii limbilor clasice: greacă și latină. Pe lângă aceasta, textul este publicat în două coloane și în condiții grafice excepționale pentru acea vreme, cu bogate reprezentări ornamentale și scenice biblice. *Biblia de la București* este un eveniment de cotitură deoarece angajând multe resurse, persoane, instituții, principii, a contribuit și la coagularea unei elite culturale autohtone, respectiv la o comuniune a acesteia în solidaritatea unui proiect domnesc. Această chestiune a reprezentat un ideal în care s-a regăsit Constantin Brâncoveanu la urcarea sa pe tron în 1688, deoarece Șerban Cantacuzino nu a mai apucat să vadă terminată tipărirea acestei cărți. Noul domnitor a dorit să figureze pe pagina de titlu a *Bibliei* cu mențiunea că este un proiect pe care-l susține în locul unchiului său. Totodată, și personalitatea bătrânului mitropolit Teodosie și-a pus amprenta asupra acestei apariții prin angajarea și punerea la dispoziție a unor experți traducători și teologi acomodați cu terminologia teologică-biblică⁹.

Evenimentul editorialistic al *Bibliei de la București* este un punct de continuitate prin care noul domnitor se legitimizează cu reformele culturale ale unchiului său, deoarece Brâncoveanu va extinde acest tip de proiect și în cazul multor lucrări de cult. În anul 1689 întreprinde o călătorie la Constantinopol de unde aduce pe tânărul Andrei, georgian de neam, cu aleasă pregătire de literat și pe care-l va implica în aceste proiecte de traducere. Acesta va deveni ulterior vrednicul de pomenire mitropolit Antim Ivireanul.

Specificul epocii culturale a lui Constantin Brâncoveanu este consacrată ca fiind una a sintezelor sau a sincretismului dintre arta barocă italiană și cea grecească bizantină. Marele istoric Nicolae Iorga vede în lucrarea sa monumentală *Bizanț după Bizanț*, cum reformele culturale ale lui Constantin Brâncoveanu au constituit adevărate prilejuri prin care cultura și

³ Păcurariu, Mircea - *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Editura IBMBOR, 1994, p. 140.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Densusianu, Ovid - *Istoria limbii române*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2010, p. 178.

⁶ Pușcariu, Sextil - *Latinitate și ortodoxie*, Editura Napoca Star, Cluj Napoca, 2006.

⁷ Maiorescu, Titu - *Critice*, Editura Paralela 45, București, 2004.

⁸ Hașdeu, Bogdan Petriceicu - *Istoria critică a românilor*, Editura Tipo Moldova, 2011.

⁹ Păcurariu, Mircea - *op. cit.*, p. 129.

arta bizantină a subzistat și în care s-a conservat¹⁰. Cultura brâncovenească este un punct de reper pentru supraviețuirea formei dar și conținutului bizantin după falimentul său istoric. Istoricul A. D. Xenopol apreciază că această continuitate bizantină se remarcă și în structurile mentalității românești, aceasta contribuind decisiv la definirea unei identități românești¹¹. Putem spune pe drept cuvânt că Renașterea în Țările Române a apărut odată cu epoca lui Constantin Brâncoveanu.

Personalitatea mitropolitului Antim Ivireanu este considerată un adevărat reper pentru cultura brâncovenească. Din punct de vedere politic, Constantin Brâncoveanu are o atitudine șovăitoare față de Imperiul Otoman, deși a ajuns și a rămas la domnie sub egida protectoare a acestuia. Motivele adevărate pentru care Constantin refuză obediența față de otomani sunt evident legate de religie. Se observă cum în cultură acesta are o predilecție deosebită pentru stilul bizantin, artă bizantină care nu voia să fie pe placul turcilor, deoarece aceștia condamnau orice urmă de trecut în imperiu. Acest fapt l-a determinat pe Brâncoveanu să fie adeptul unui stil creștin, iar orientarea sa vădită creștină se observă în receptivitatea față de modelul cultural occidental. Se știe că domnitorul avea numeroase legături diplomatice cu mai multe state occidentale și mai ales cu Italia, Austria și Franța¹². În ceea ce privește Italia, cultura acesteia a fost una influentă în Țările Române deoarece păstra ceva din continuitatea culturii bizantine. La rândul ei, multe orașe italiene, mai cu seamă cele din estul peninsulei, erau adevărate enclave ale culturii elenistice după destrămarea Imperiului Bizantin și migrația populației acestuia în diaspora.

Constantin Brâncoveanu a preferat în cultură o identitate bazată pe moștenirea bizantină și a dorit să fie recunoscută ca ereditară acesteia. Deasemenea a avut în vedere legarea unor strânse relații cu celelalte state creștine, tocmai pentru a-și întări această identitate. Se cunosc relațiile sale diplomatice cu Rusia, față de care domnitorii români, mai ales cei moldoveni și-au manifestat interesul prin orientarea geopolitică către aceasta. Rusia era considerată unul din bastioanele de bază ale creștinismului, un vast rezervor de resurse în fața pericolului islamizării. Din acest motiv, în războiul ruso turc dintre anii 1710-1711¹³, Constantin Brâncoveanu decide să aibă o poziție neutră, fapt ce a atras antipatia turcilor și totodată sfârșitul său. Această predilecție pentru valorile naturale ale neamului său, atestă apărarea cauzei creștinismului, fapt observat prin orientarea sa culturală. Sub Constantin Brâncoveanu nu se cunosc tipărituri în limba turcă, deși această limbă era populară și vorbită

¹⁰ Iorgă, Nicolae - *Bizanț după Bizanț*, Editura Sophia, 2011, p. 56.

¹¹ Xenopol, A. D. - *Istoria românilor din Dacia traiană*, vol. XI, Editura Elf, 2009, pp. 21-29.

¹² *Ibidem*.

¹³ Xenopol, A. D. - *Războaiele dintre ruși și turci*, Editura Albatros, 1997.

la nivel înalt, însă limba culturii brâncovenești este cea română. Sunt deasemenea cunoscute puține ediții ale cărților de cult în limba greacă, din moment ce majoritatea traducerilor se făceau din această limbă în cea autohtonă. Traducerile în limba română a numeroaselor ediții ale cărților de cult, cum ar fi *Molitfenicele*, *Liturghierul*, *Mineele*, *Evangheliarele*, sunt menite să afirme o limbă pe înțelesul populației din acest areal¹⁴.

Acest Andrei din Georgia, era un bun cunoscător al culturii turce și grecești și avea o educație aleasă. Era un enciclopedist desăvârșit, vorbind limba georgiană, turcă, greacă, arabă și română, fapt ce a contribuit enorm la toată prestația sa de cărturar al neamului românesc. Deasemenea, se cunoaște măiestria sa ca gravor, unde a excelat așa cum confirmă numeroasele dovezi ale cărților sale. Acest fapt a determinat înființarea unei școli de gravură în București, pe lângă tipografiile istorice deja consacrate de la Cernica, Căldărușani, Cotroceni, dar și pe lângă tipografiile din țară, precum cele de la Târgoviște sau Râmnic¹⁵.

Mitropolitul Antim Ivireanul se încadra într-un colectiv elitist foarte bine pregătit din perioada aceea, și care era alcătuit din multe nume sonore ale culturii din Balcani. Este cazul să afirmăm că Brâncoveanu avea ca secretari de cancelarie pe Anton Maria del Chiaro, orientat spre legăturile politice și culturale cu statele occidentale, specialist pe limbile și cultura occidentală, iar în ceea ce privește relațiile cu Poarta otomană și cu alte state orientale pe marele apocrisiarh și medic grec Iacob Pilarinos.

Se observă la curtea lui Constantin Brâncoveanu două curenți care alcătuiesc sinceretismul epocii sale culturale: unul occidentalizant și altul orientalist. Se cunosc și în arhitectura brâncovenească, precum și în pictură influențe ale școlii fiorentine, mai ales în ctitoriile sale laice, aici fiind vorba de palatul brâncovenesc de la Mogoșoaia, precum și de ansamblul clădirilor de la Curtea Veche din București. Edificiile brâncovenești se caracterizează după cum afirmă istoricul și esteticianul Ioan D. Ștefănescu prin spații largi și vestibule generoase, prin arcade semicirculare cu centură în relief¹⁶. Este cazul arhitecturii religioase brâncovenești care abundă în Țara Românească: Biserica Mogoșoaia, Hurezi, Sf. Ioan Piată, Sf. Gheorghe Nou, Radu Vodă, Cotroceni, Văcărești, Sinaia, Colțea și multe altele care atestă că stilul brâncovenesc devine de fapt stilul românesc prin excelență. Detaliile stilului arhitectonic brâncovenesc sunt scoase în evidență prin forme baroce de sorginte europeană, dar ameliorate de liniile drepte ale clădirilor. Boltele specifice acestei perioade sunt în formă de arc roman, formă moștenită și de arhitectura bizantină. Ceea ce

¹⁴ Dimulescu, Ștefan - *Antim Ivireanul, viața și activitatea sa*, Editura Candela, Cernăuți, 1986.

¹⁵ Xenopol, A. D. - *Istoria românilor...*, op. cit., p. 96.

¹⁶ Ștefănescu, I. D. - *Istoria artei monumentale românești*, Editura Dacia, Cluj, 2003.

este specific stilului arhitectonic brâncovenesc, mai ales în privința edificiilor publice este înălțimea corpului de clădire, acesta fiind sensibil mai mare decât orice din stilul românesc rustic. Construcțiile brâncovenești au ca material de construcție doar zidul, lemnul fiind utilizat doar la acoperișuri și izolat la coloanele pridvorale. Din acest motiv, nu s-a definitivat deloc un stil românesc până la zid, deoarece lemnul reliefa o arhitectură aparte. Similar se dezvoltase în Moldova stilul moldovenesc la bisericile lui Ștefan cel Mare, prin întrepătrunderea stilului gotic cu elemente locale și îmbinarea sa cu lemnul sculptat local. În lucrarea sa, „*Chivotele lui Petru Rareș și modelul lor ceresc*”, Sorin Dumitrescu arată cum lemnul reprezintă marca românească ce se adaptează la orice stil împrumutat și reformulat după sensibilitatea artistică autohtonă¹⁷. Tot astfel și în cazul stilului brâncovenesc care s-a dezvoltat un secol mai târziu, are aceeași caracteristică. Artă sculpturală brâncovenească are în prim plan lemnul și piatra, aceasta abordând mai mult detaliul ornamental și mai puțin scena basoreliefică. Sculptura brâncovenească are ca temă de expresie și planul heraldic, mai ales în piatră, unde blazoanele caselor nobiliare sau stema țării sunt reprezentate cu linii clare, ferme, fără abundență de detalii. Totuși, în cazul ornamentelor ori a filigranului în piatră, detaliul se remarcă prin linii curbe fine, armonioase care arareori se întretaie. Blazoanele brâncovenești se conservă foarte bine în piatră, iar în lemn mai mult cele eclesiale. Spațiul sacru este destinat să cuprindă întregul edificiu, de aceea, armonia liniilor evocă ideea armoniei cosmosului ca și operă a lui Dumnezeu. Ca și culori, edificiile brâncovenești nu sunt împodobite mural la exterior, ci doar la interior. În arta eclesială, predomină evident fresca, iar în cea a edificiilor laice predomină pereții drepți, rectangulari. Geometria interioară este simetrică celei exterioare, care la rândul ei este împodobită discret de centuri de detalii între nivele. Balustradele și balcoanele mai ales cele din pridvorurile de la Mănăstirile Sâmbăta, Hurezi, Plumbuita, etc., atestă existența unui stil deja determinat și probabil a unei școli de sculptură în piatră chiar pe aceste meleaguri. Detaliile în piatră reușesc să evoce naturalul prin motivele vegetale, frunze și flori, fapt ce reprezintă crezul și mentalitatea bizantină: clădirea este în armonie cu natura. Culorile exterioare sunt cele naturale, fie cele ale rocii din care este sculptat detaliul, fie la roșu sau ruginiu cărămizii dispusă în straturi simetrice și alternative cu piatra. Tehnica este întâlnită mai ales în stilul italian.

Cultura brâncovenească se face resimțită nu numai prin arta arhitecturală, cât și prin scrierile și tipăriturile vremii. Ea nu s-a oprit odată cu domnia lui Constantin Brâncoveanu, ci

¹⁷ Dumitrescu, Sorin - *Chivotele lui Petru Rareș și modelul lor ceresc*, Editura Anastasia, 2001.

a continuat mult după aceasta, încât și ceea ce se remarcă azi în stilul românesc, adică edificiile înalte împrumută aceeași influență. Este cazul atât arhitecturii populare, mai ales cea din Oltenia, dar mai mult, prin acele case cetăți renumite pentru structura lor solidă, numite cule, dar și în edificiile moderne ale secolului XX din marile orașe. Pe lângă această, arhitectura laică are o particularitate deosebită, caracterizându-se prin ziduri groase și supraetajare. Istoricul și etnologul Constantin Rădulescu Motru apreciază că toate marile curente și tendințe din spațiul european s-au manifestat la români cu o oarecare întârziere sau decalaj¹⁸, datorită spiritului românesc. Tot astfel s-a întâmplat și cu Renașterea care a venit la un decalaj tardiv de aproximativ un secol față de Europa Occidentală. Dar ceea ce cultura românească asimilează, o face propriu interesului românesc și adaptează importul de forme așa cum a pretins Titu Maiorescu, fără fond, la nevoile și fondul românesc¹⁹. Deci cultura brâncovenească umple de fond formele culturilor dominante europene, dar mai ales cea greacă, bizantină.

---

¹⁸ Rădulescu-Motru, Constantin - *Psihologia poporului român*, Editura Paideea, București, 1998, p. 35.

¹⁹ Maiorescu, Titu - *În contra direcției de astăzi în cultura română*, în „Convorbiri literare”, din vol. II din *Opere*, Editura Univers Enciclopedic, 2005.

Bibliografie

1. Beck, Hans-Georg - *Istoria Bisericii Ortodoxe în Imperiul Bizantin*, Editura Nemira, București, 2012.
2. Densușianu Ovid - *Istoria limbii române*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2010.
3. Dinulescu Ștefan - *Antim Ivireanul, viața și activitatea sa*, Editura Candela, Cernăuți, 1986.
4. Dumitrescu Sorin - *Chivotele lui Petru Rareș și modelul lor ceresc*, Editura Anastasia, 2001.
5. Hașdeu Bogdan Petriceicu - *Istoria critică a românilor*, Editura Tipo Moldova, 2011.
6. Iorga Nicolae - *Bizanț după Bizanț*, Editura Sophia, 2011.
7. Iorga Nicolae - *Constantin Brâncoveanu*, actilografiat, Biblioteca Națională a României, București, 1920.
8. Maiorescu Titu - *Critice*, Editura Paralela 45, București, 2004.
9. Maiorescu Titu - *În contra direcției de astăzi în cultura română*, în „Convorbiri literare”, din vol. II din Opere, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005.
10. Motru Constantin Rădulescu - *Psihologia poporului român*, Editura Paideea, București, 1998.
11. Păcurariu Mircea - *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Editura IBMBOR, 1994.
12. Pușcariu Sextil - *Latinitate și ortodoxie*, Editura Napoca Star, Cluj Napoca, 2006.
13. Ștefănescu I. D., - *Istoria artei monumentale românești*, Editura Dacia, Cluj, 2003.
14. Xenopol A. D., - *Istoria românilor din Dacia traiană*, vol. XI, Editura Elf, 2009.
15. Xenopol A. D., - *Războaiele dintre ruși și turci*, Editura Albatros, 1997.

Biserica de la Comana – o reflectare a stilului brâncovenesc

Comana Monastery - a Reflection of the Brancovan Style

Prof. Liliana Niculiță, Prof. Narcisa Podocea
Liceul tehnologic „Nicolae Bălcescu” Oltenița

Abstract

Comana Monastery is located in Comana village, Giurgiu county, Muntenia, Romania. It was built by Vlad Tepes in 1461 as a monastery - fortress, which, however, was ruined at the end of the sixteenth century. The place on which the monastery was built was once an island in the middle of wetlands and was accessible by crossing a wooden bridge burned easily in times of distress. We present this Monastery in images and because its architecture reflects the Brancovan style. It is an old and beautiful monument with a glorious past. Also its location offers a picturesque view of the Danube Plain which is a Natural Reservation Park. During the centuries the Monastery suffered a lot of interventions on its construction and architectural structure. Last restoration of the workshop took place between 1970-1977. Also, in 2008, with the Diocese of Giurgiu, house interiors and royal cellars have been restored.

Key words: *monastery, architecture, neo-Byzantine style, printing, arts.*

În anul 1588, boierul Radu Șerban începe construcția unei mănăstiri la Comana pe pământurile moștenite de la mama sa, Maria din Coiani. Este de presupus că alegerea locului de ridicare a ctitoriei a fost determinată de existența aici a unor ziduri vechi, ruinate la acea dată, dar destul de puternice pentru ca, refăcute, să asigure protecția noii construcții. Radu Șerban clădește în această incintă o biserică cu hramul Sf. Nicolae, pe care o zugrăvește și unde, pe zidul de la intrare în pronaos, va apărea împreună cu soția sa Elina, așa cum o cerea obiceiul ctitoresc¹. Este de presupus, de asemenea, că această biserică a avut săpat deasupra ușii de intrare pisană obișnuită, pisanie care nu s-a păstrat, fiind înlocuită, la refacerea din anii 1699-1700, cu o alta a strănepotului său, Șerban Cantacuzino. Domnitorul este cel care, păstrând datina, va cinsti cum se cuvine, numele străbunicului domnesc, pomenindu-l în înscrisul săpat deasupra intrării lăcașului ca prim ctitor al zidirii pe care o reface: „... sfânta și Dumnezeiasca mănăstire și Dumnezeiesc lăcaș este făcut din temelie de cel de demult ce în blagocestive s-a săvârșit, răposatul Șerban Voevod care a domnit în Țara Românească cel adevărat și vechiu basarabescu 7097...”. Radu Șerban rezugrăvește în anul 1609 biserica de la Comana, punând să se intervină în pictura cel reprezenta, prin adăugarea însemnelor domnești. Despre această pictură va vorbi în 1746 mitropolitul Neofit al Ungrovlahiei aflat în trecere pe la Comana „...unde sunt zugrăviți el, Radu Voevod, doamna sa Elina și doi copii: Ion și Anuța”².

¹ O biserică pe plan treflat construită după principiile școlii sârbești.

² Enăceanu, Ghenadie - *Călătoriile mitropolitului Neofit al Ungro-Vlahiei la 1746*, „Biserica Ortodoxă Română”, II, 5, 1876, p. 323, 324.

Tot în această perioadă, probabil, se va îngriji și de înzestrarea mănăstirii, dăruindu-i satele Crețești, Piscul Danciului, Vadul Sării și Dadilovul.³ Doi ani mai târziu, Radu Șerban pierde domnia. El se refugiază la Viena unde va rămâne, încercând zadarnic să obțină ajutorul necesar reînscăunării sale. Domnitorul moare în anul 1620 și este înmormântat în biserica Sf. Ștefan din Viena. Treizeci de ani mai târziu, soția sa Elina se îngrijește de strămutarea osemintelor morții lor în pământul strămoșesc. Cu sprijinul împăratului Ferdinand și cu ajutorul domnului Țării Românești, Matei Basarab, doamna va aduce rămășițele domnești în țară și le vor îngropa la Comana. Pe lespede grozniței se va săpa spre știință: „Aici odisnescușă oasele robilor lui Dumnezeu Io Radu Șerban Basarab Voevod și ginere – său Pertașco Nicolae Voevod. Amândoi tare și vărtos pentru lege și pentru moșie cu păgânii turci, tătarii și cu ereticii unguri s-au bătut și în bătrânețe amândoi de boală podagrei s-au săvârșitu, întâi socrului apoi ginerele, unul la anului sp(ă)senia lumii (1620) altul la anului (1627). După aceia, aci din țara nemțească de la Beciu aducându-se de al lor rod, cu cinste s-au îngropatu în zilele Radului Voevod celui Mare cela la anul..., iar celălaltu în zilele lui Matei Basarab la anul...”⁴ Este evident că avem de-a face cu o inscripție posterioară aducerii osemintelor. Redactarea vagă, inexactitatea amănuntelor, lipsa datelor, demonstrează că ea nu a putut fi pusă la 1640, când amintirea celor doi voievozi și a faptelor lor era vie, ci mult mai târziu, însă, la o dată care nici nu se putea apropia prea mult de 1699-1700, când Șerban Cantacuzino, strănepotul ctitorului, pune în alt mormânt rămășițele lui Radu Șerban, mormânt pentru care există o altă inscripție. Se știe în schimb, că în perioada despre care vorbim, se afla stareț la Comana, fostul episcop de Lenopolea, Longin, unchiul mitropolitului Sava Brancovici, înmormântat mai apoi sub o piatră care atestă acest fapt: „... Cu mila lui Dumnezeu, Longhin, cu neamul din Rorevici - Brancovici, arhiepiscopul de Înău”⁵. Este, de asemenea, perioada în care însăși Sava Brancovici, Simion ca mirean, rămâne o vreme la Comana⁶. Tot în acest răstimp, 1653-1658, Paul de Alep însoțește ca secretar pe Macarie de Antiohia în călătoria acestuia în Țara Românească și Rusia. El lasă prin relatarea asupra călătoriei sale câteva informații privitoare la lăcașul mănăstiresc de care ne ocupăm: „...e o clădire mare închisă cu ziduri de piatră. În cele patru colțuri sunt patru turnuri ... cu galerii arcate de jur împrejur pentru înfrumusețarea aspectului ... clopotnița este deasupra ușii. Ceea ce-mi plăcea mai mult erau straturile de iarbă verde ce se întindeau în

³ Brezoianu, L. - *Mănăstirile zise închinute și oălugări străni*, București, 1861, p. 44.

⁴ Iorga, Nicolae - *Un biruitor Radu Șerban*, 1911, p. 39.

⁵ Bătrâna, Lia; Bătrâna, A. - *Evoluția ansamblului fostei mănăstiri Comana în lumina cercetărilor arheologice*, „Revista muzeelor și monumentelor istorice – Monumente istorice și de artă”, 1/1974, p. 24.

⁶ Mangrea, V. - *Mitropolitul Sava Brancovici 1656 – 1680*, Arad, 1906, p. 41 – 47.

curtea mănăstirii cu izvoare de apă limpede, curată, și chiliile călugărilor așezate de jur împrejur ... Ei zic că dacă împăratul ar veni să le poarte război cu toată armata sa, n-ar fi în stare să-i înfrângă, lucru ce pare adevărat, căci are poziție bine întărită....”⁷. Cățiva ani mai târziu, la 1667, este înmormântat la Comana, feciorul Elinei, care moare la Constantinopol și e adus în țară de fiul său Șerban. Tot aici va fi înmormântat mai apoi și Constantin, fiul spătarului Drăghici, după cum reiese din inscripția pusă pe mormânt la 1699 de Șerban⁸. Prin aceste înmormântări succesive se relevă trecerea Comanei în seama Cantacuzinilor din ramura lui Drăghici, biserica, ctitorie domnească, devenind loc de înhumare a acestora. La 1699, Șerban Cantacuzino dăruiește mănăstirii Comana un chivot de argint; chivotul, aflat astăzi la Muzeul de Artă, are înscrisă inscripția: ... „Acest Sf(ă)ntu ȋitoriu de Sf(ă)ntă precestanie iaste făcutu de Șerban Cantacuzino vel pah(arnic) și dat la mănăstirea Comana ȋntru vecinica pomenire și părinȋilor Drăghici și Păuna și soȋilor Maria și Andriana, 7207 aug.13 (1699)”⁹. În anul 1699, Șerban Cantacuzino începe restaurarea mănăstirii Comana, lucrările fiind efectuate în tehnica construcȋiilor în epoca lui Constantin Brâncoveanu, ca rezultat al deosebitei dezvoltări culturale de-a lungul a trei domnii aproape succesive – Matei Basarab (1632-1654), Șerban Cantacuzino (1676-1688) și Constantin Brâncoveanu (1688-1714). Este o etapă de sinteză în arhitectura laică ce ȋmbină elemente tradiȋionale românești cu elemente de construcȋie italiano-renascentiste (logia și decoraȋia bogată floral - vegetală a coloanelor) și cu elemente decorative oriental - musulmane.

Revenim, dar la anul 1699, când vornicul Șerban Cantacuzino începe reconstrucȋia mănăstirii. El adaugă chilii noi la cele existente, repară și ȋnălȋ zidurile și ȋmpodobește construcȋia cu elegantul foișor de pe latura de nord. Construit la nivelul catului de sus, foișorul este așezat pe un postament ȋnalt din zidărie de cărămidă sprijinit ȋn faȋă de doi contraforȋ. Ȋnălȋându-se pe balustrada elegantă, zece coloane îl ȋmpodobesc pe cele trei laturi. Coloane de piatră tare, dintr-o singură bucată, ornamentate la capȋtel și bază cu simboluri vegetale. Două din cele zece coloane, aflate la extremităȋi, sunt ȋncastate ȋn zidul clădirii și au capitelele ȋmpodobite cu vulturul bicefal, ȋnsemnele familiei Cantacuzino. Susȋinând arcuri de cărămindă ȋn semicerc, cele zece coloane dau o notă de o deosebită frumuseȋe ȋntregii construcȋii. Ȋn incintă, Șerban reface biserica și ȋnlocuiește vechea pisanie cu o alta, ȋn care se menȋionează ȋn rȃndul ctitorilor. Despre prima parte a acestui ȋnscris am amintit

⁷ Paul de Alep - *Călătoria Patriarhului Macarie de Antiohia ȋn Țările Române 1653 - 1658*, Lect. E. Cioran, București, 1900, p. 210.

⁸ Data morȋii lui Constantin (1684) stabilită după inscripȋia de pe sfeșnicul descoperit ȋn 1971 la Comana „... Constantin Cantacuzino vel paharnic/ gen/aric/leat 7192”.

⁹ Se află la Muzeul de Artă, nr. ȋnv. 809, publicat de G.Tocilescu, ȋn *Catalogul colecȋiilor Muzeului Naȋional de Antichităȋi*, nr. 4, p. 125.

deja, vorbind de ctitoria lui Radu Șerban, vom reveni însă, pentru frumusețea scriiturii ca întreg. „... Această sfântă și Dumnezeiască mănăstire și Dumnezeiesc lăcaș este făcut din temelie de cel de demult, ce în blagocestive s-au săvârșit, răposatul Șerban Voevod, care au domnit Țara Românească, cel adevărat Bărbătescu, la leat 7097 (1588) deci vechinduse de multa vremii cât și la stricăciune ajunsese nu numai sfânta biserică ci și alte ziduri dimprejur care ajungandu până la nepoții și strănepoții aceluiasi răposat Domnu de mai sus zis, den multa osârdie și pohtă Dumnezească s-au îndemnat cel din strănepoți Șerban Cantacuzino vel Pah, fiul răposatului Drăghici Cantacuzino vel Spătar nepotul aceluiasi răposat Șerban voevod dintr-a lui fiică Ilinca și fecior lui Constantin Cantacuzino vel post și s-au apucat cu multă osteneală și cheltuieli de o au înnoit și cu lucrul și cu altele, înfrumusețând biserica înăuntru cu înălțarea și zidirea slomului acestuia, precum se vede și afară dintr-alte ziduri și cu multe arginturi și odoară și moșii și țigani o au adaos și o au tărit arătându-se desăvârșit ctitor întru slava lui Dumnezeu și a celui de minuni făcătorul marelui Nicolae care și hramul iaste întru veșnica pomenire a lui și a nemului său. 7208 (1700)¹⁰. Transformarea ctitoriei în „criptă” a familiei explică atât strădania lui Șerban de a reface mănăstirea în anii 1699 – 1700, cât și revenirea sa din 1703, când zidește în incintă un paraclis pe care îl întovărășește după obicei, cu gândul său săpat în piatră. În august 1709 Șerban moare și va fi la rândul său înmormântat la Comana. La moartea sa, Șerban Cantacuzino lasă ctitoriei sale întreaga avere. Însurat mai întâi cu Maria, fata vornicului Ghenciu Rustii, are o fată. Mama și fiica mor însă, iar Șerban se recăsătorește cu Adriana, fata Fălcoianului, care moare la rându-i înainte de vreme. „Acest vornic, spune Mihai Cantacuzino, autorul *Genealogiei Cantacuzinilor*, a înnoit și prefăcut din temelie mănăstirea strămoșului său Comana, după cum astăzi se vede și, neavând din trupul său cliromani, a înzestrat această mănăstire cu multe moșii și vii, unde după moartea sa, s-a îngropat lângă tată-su Drăghici Spătaru”¹¹. Filantrop respectat în familie, mare vornic în timpul lui Constantin Brâncoveanu și mare învățat, Șerban s-a străduit să statornicească dreptatea și înțelegerea între rubedenii și megieși, între boieri și oamenii de rând, fapt care i-a asigurat simpatia celor de-o seamă și prețuirea domnitorului, prețuire manifestată, potrivit uzanțelor vremii și prin acte de generozitate materială. Se păstrează de exemplu, un act de danie, prin care Constantin Brâncoveanu dă mănăstirii Comana, ctitorie a lui Șerban, o vie la Copăceni „... cu pământ și cu toate acareturile”¹². Tot el va închide pricina dintre egumenul Daniil al Comanei și

¹⁰ Ionescu, Grigore - *București ghid turistic și artistic*, București, 1939, p. 392.

¹¹ Cantacuzino, M. - *Genealogia Cantacuzinilor*, pub. Nicolae Iorga, București, 1902, p. 110.

¹² Arhivele Statului, *Dosar Mănăstirea Comana*, Pach. 12, Doc.1.

moșnenii din Mocești în defavoarea mănăstirii, de data aceasta, poveste demnă de amintit, atât pentru înțelegerea modului în care se împărțea dreptatea, cât și pentru parfumul și coloratura de epocă a acestui document.

Pricina relevă cumpărarea de către Mihai Viteazul, cu bani din visteria țării, a satului Mocești din Buzău, satul fiind pe seama domniei, potrivit obiceiului. Mai târziu pe vremea lui Gavril Movilă, moșnenii vin cu jalba la domnie și se răscupără cu 60 000 de aspri, bani pe care Gavril Movilă îi restituie visteriei scriind moșnenilor zapis de răscumpărare. La întoarcerea în țară a domniței Ilinca, fata lui Nicole Pătrașcu și nepoata lui Mihai Viteazul, Matei Basarab, domnitorul aflat în scaun la vremea aceea, restituie fetei averile ce i se cuveneau ca moștenire de la bunicul său. Printre satele luate-n stăpânire de Ilinca s-a aflat și Moceștii. Neștiind de răscumărarea moșnenilor, Ilinca dăruiește satul cu întreaga sa moșie, mănăstirii Comana. Când egumenul încearcă să intre în drepturi, moșnenii vin la domnie cu cărțile de răscumpărare și Constantin Brâncoveanu, domnul țării la data procesului, le face dreptate în dauna mănăstirii, prin înscrisul său din 1710. Patru ani mai târziu, domnia lui Constantin Brâncoveanu se va încheia prin uciderea domnitorului și a fiilor săi la Constantinopol. După moartea sa, domnia revine lui Ștefan Cantacuzino, fiul învățatului stolnic Constantin Cantacuzino. Se pare însă că înțelepciunea învățatului a cedat dragostei și dorinței stolnicului de a-și vedea feciorul domn. Tatăl și fiul vor fi avut un cuvânt de spus în „părele” ajunse la Poartă împotriva Brâncoveanului. Faptul este că, în 1714, Ștefan este înscăunat și că resentimentele împotriva fostului domnitor se vor resimți în atitudinea sa ulterioară. Din această perioadă a domniei lui Ștefan a rămas un act referitor la Comana. Este un zapis de hotărnicie cu un evident iz antibrâncovenesc. Actul amintește demersul prin care Constantin Brâncoveanu ia de la mănăstirea Comana „fără voia egumenului Dionisie” moșiile Bârzești și Popești din Dâmbovița pentru a-și „lărgi” moșia sa Potlogi și dă în schimb „niște prăvălii în Șelari... ce nu-i erau de trebuință mănăstirii”, cum spune zapisul¹³. Reiese că imediat după moartea lui Constantin Brâncoveanu, egumenul Dionisie vine cu jalba la noul domnitor și își recapătă satele. Acest zapis apare ca ultimul act emis de un domn al pământului, cu referire la Comana. Așa cum se cunoaște, Ștefan Cantacuzino este în Țara Românească ultimul domn pământean, anul morții sale marcând și primul an din șirul celor mulți, în care domnii străini de țară sunt aleși dintre dragomanii greci, trăitori în mahalaua Fanarului din Constantinopol. Începe perioada fanariotă, răstimp marcat de regres economic, de obligații împovărătoare și de fiscalitate abuzivă. Țara cunoaște pierderi teritoriale și

¹³ Iorga, Nicolae - *Studii și documente*, 5, *Hrisov de la Ștefan Cantacuzino, 1714*, p. 313.

abuzuri încălcătoare de legi săvârșite de către ruși, austrieci sau turci, hazard al jocului de putere și întrese¹⁴. Pentru Comana, perioada aduce înstrăinarea prin închinarea la Sfântul mormânt, în anul 1728, de către Nicolae Mavrocordat¹⁵. Cezar Bolliac citează un rezumat al actului de închinare, rezumat scris în frumoasa limbă a epocii: „.... la leat 7236 (1728) s-au afierositu de reposatului Nicolae Alexandru vodă, cu hrisvu la Sfântului Mormântu, fără altu privilegiu asupra patriei cum sar fi cuvenitu ca să fie după asemănarea hrisovului dela altoru monastiri”¹⁶. În 1746, la numai câțiva ani după închinare, evenimentul este pomenit și în povestea călătoriei mitropolitului Neofit al Ungrovlahiei prin aceste locuri „Mănăstirea Comana este închinată la Sf. Mormânt de către Nicolae Mavrocordat”¹⁷. Potrivit practicii, posesiunile boierești intrau în dependență de domn nu numai în cazul hainirilor, ci și al stingerii unor neamuri în lipsă de urmași. Este cauza pentru care soarta mănăstirii Comana este hotărâtă de domnul țării din acel timp. Nemaexistând moștenitori direcți ai ctitorului care să se îngrijească de soarta ctitoriei, Nicolae Mavrocordat poate hotărâ înstrăinarea mănăstirii Comana, după voia sa. Închinarea averilor mănăstirești unor lăcașuri de cult din afara țării își are începuturile cu mult înaintea acestei date. Practica a izvorât, fie din dorința ctitorului de a asigura protecția ctitoriei și perpetuarea bunei gospodăriri după moartea sa, fie din credință și din pioșenie față de lucrurile sfinte, fie din dorința de a ajuta alte lăcașuri creștine, sau pur și simplu, ca răspuns la cererile de ajutor venite din partea uneia sau alteia din bisericile ortodoxe din afară. Uneori închinarea era însoțită de însemnări care formulau obligațiile pe care beneficiarul urma să le aibă față de țară și față de mănăstirea închinată, alteori cedarea este necondiționată, favorizându-se în felul acesta abuzurile de tot felul și înstrăinarea averilor mănăstirești. Din păcate, acesta este și cazul Comanei. Cu timpul și într-un caz și în altul, au loc schimbări în sensul deteriorării rosturilor politico-culturale, ale administrării și chiar a vieții monahale a acestor mănăstiri. Tot mai frecvent, călugării localnici sunt înlocuiți cu călugării greci, bisericile mănăstirești încetează să existe ca centre de propagare a credinței. Gospodărirea, conservarea și refacerea peste timp a lăcașurilor bisericești este neglijată. În felul acesta, o bună parte a mănăstirilor țării încetează să existe ca nuclee de ortodoxie și comunitate religioasă, devenind unități administrative destinate profitului. Paralel cu accentuarea acestui fenomen, practica închinării continuă în asemenea măsură, încât în preajma secularizării, existau în țară 72 de mănăstiri închinare și numai 53

¹⁴ În anul 1713 Poarta transformă Hotinul în raia, 1713 - Austria anexează nordul Moldovei, 1718 - Austria anexează Oltenia, 1813 - Rusia anexează Basarabia.

¹⁵ Bolliac, Cezar - *Monastirile din România*, București, 1862, p. 555.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Enăceanu, Ghenadie - *op. cit.*, pp. 323, 324.

rămase în afara acestui proces¹⁸. De importanță pentru înțelegerea gravității fenomenului spoliator sunt o serie de mărturii care ilustrează progresiv degradarea mănăstirii ca rezultat direct al acestui proces. Dacă relatările mitropolitului Neofit al Ungrovlahiei relevă măreția mănăstirii la 1746, ele surprind, în același timp, și începutul fenomenului de degradare: „... toată mănăstirea este în formă pătrată având în fiecare unghi câte o citadelă, iar zidurile sunt duble, are și foișoare de piatră săpată și porțile ei sunt de fier. Și ca să vorbesc în scurt, este o construcție minunată și mult valoroasă, toată din pietre cioplite și cărămizi și parcă ar fi un castel neâncălcăt ... și are de la pururea pomeniții ctitori și avere mare mișcătoare și nemișcătoare ... de cutremur, și mai mult de neângrijire, este în pericol de a se ruina”¹⁹. Degradarea Comanei semnalată de Neofit se accentuează de-a lungul domniilor fanariote și este subliniată într-o serie de înscrisuri de danie ulterioare închinării, acte întocmite în intervalul 1728 –1814 și semnate de domnitorii Nicolae Mavrocordat, Ion Mavrocordat, Alexandru Ipsilanti, Alexandru Moruzi, Constantin Ipsilanti, Ion Caragea. Desigur, nu este vorba de înzestrarea mănăstirilor cu sate, moșii, robi sau vaduri de moară, ca pe vremea marilor domnitori. Domnii fanarioți, grăbiți să strângă averi în scurtele lor domnii, nu au generozitatea, nici pioșenia, nici iubirea de neam a înaintașilor, de aceea ei scriu de daniile lor: „...să aibă mănăstirea a lua pe fiștecare anu..., bolovani de sare de la ocna Telega și să aibă a scuti stupi rămători...de dijmuitu și vinulu ce se va face în viile mănăstirii...a se scuti de vinăriciu...”²⁰. Hrisovul de danie dă în schimb motivația actului domnesc: „pentru că această sfântă mănăstire fiinduși de mai înainte vreme lipsită și sîreacă și fără de nici un venitu din alte părți, și mai vîrtosu ca-n vremi de răzmeriți fiindu de multe ori călcată de oști grele și cheltuieli multe și grele războaie acolo, în partea locului pe lângă mănăstire, i-au pricinuitu mare stricăciune, încât au rămas într-o stare foarte proastă”²¹. Neângrijită de-a lungul vremii în timpul acestor domnii, mănăstirea ajunge la începutul secolului XX o ruină. Catagrafia din 1834 inventariază ca existând încă: „paraclis în zidul mănăstirii și (4 cule turnuri) cu totul dărâmate, zidul curții de jur împrejur cu totul dărâmat și crăpat...”²². Cățiva ani mai târziu, în 1847, când se pune problema unor reparații, arhitectul statului, Schlatter, propune o reclădire, considerând că reparațiile nu se mai pot face. Tabloul este completat de relatările lui Cezar Bolliac din anul 1862: „... Am intrat singur în curtea mănăstirii înconjurată de case mari ce păreau nelocuite, de grajduri cu bălegarul până la streșini. Am

¹⁸ Vasiliu, G. - *Istoricul mănăstirilor închinare și secularizarea averilor lor*, București, 1932, p. 19.

¹⁹ Urechia, V.A. - *Istoria românilor*, București, 1892, pp. 217, 218.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, p. 343.

²² Arhivele Statului București, Fond Ministerul Instrucțiunii Publice, Țara Românească, dosar 4/1828, f. 13.

ocolit curtea plină de grămezi de moloz, de cărămizi, de gunoi și bălării. Am intrat în biserică deschisă fără să văd nici un om, nici o candelă aprinsă; o sărăcie lucie. Vreo două cărți grecești prăfuite pe trepiede și o lespede mare de marmură admirabil sculptată cu stema domnilor țării, arăta mormântul ctitorului ..., o altă piatră răzimată de paraclis, fragmente de lespezi cu inscripții, capiteli, care rezimate de biserică, care puse la scări și Domnul măi știe pe unde. S-a dat de știre egumenului ... călugărul se dete în curte, un greuleț scund și slab cu barba neagră, cu ochii umflați de somn, puțând strașnic a vin. Nu știa o boabă românească. Îi vorbii în limba lui și ne urcăm într-o cameră ca vai de ea, ce-i zicea că este pentru musafiri. Îi explicai că trebuie să-mi arate documentele casei.

- Dar eu n-am nici o hârtie, zice el.
- Cine a întemeiat acest așezământ, l-am întrebat.
- Nu știu...

Și casa asta are 13 moșii, 3 vie și are venit mare...”²³ Proasta gospodărire și înstrăinarea averilor mănăstirești închinatelor vor fi conjugate cu pierderea vechilor hrisoave ctitoricești. În perioada la care ne referim au dispărut și documentele Comanei, fapt petrecut probabil, în principal, la 1846, când epitropia mănăstirilor închinatelor a refăcut hotărnicia tuturor moșiilor acestei mănăstiri.

Bibliografie:

1. Arhivele Statului București, Fond Ministerul Instrucțiunii Publice, Țara Românească, dosar 4/1828.
2. Bătrâna, Lia; Bătrâna, A. - *Evoluția ansamblului fostei mănăstiri Comana în lumina cercetărilor arheologice*, „Revista muzeelor și monumentelor istorice – Monumente istorice și de artă”, 1/1974.
3. Bolliac, Cezar - *Monastirile din România*, București, 1862.
4. Brezoianu, I. - *Mănăstirile zise închinatelor și călugării străini*, București, 1861.
5. Cantacuzino, M. - *Genealogia Cantacuzinilor*, pub. Nicolae Iorga, București, 1902.
6. Enăceanu, Ghenadie *Călătoriile mitropolitului Neofit al Ungro – Vlahiei la 1746*, „Biserica Ortodoxă Română”, II, 5, 1876.
7. Ionescu, Grigore - *București ghid turistic și artistic*, București, 1939.
8. Iorga, Nicolae - *Studii și documente*, 5, *Hrisov de la Ștefan Cantacuzino, 1714*.
9. Iorga, Nicolae - *Un biruitor Radu Șerban*, 1911.
10. Mangrea, V. - *Mitropolitul Sava Brancovici 1656 – 1680*, Arad, 1906.
11. Paul de Alep - *Călătoriile Patriarhului Macarie de Antiohia în Țările Române 1653 – 1658*, Lect. Emil Cioran, București, 1900.
12. Urechia, V.A. - *Istoria românilor*, București, 1892.
13. Vasiliu, G. - *Istoricul mănăstirilor închinatelor și secularizarea averilor lor*, București, 1932.

²³ Bolliac Cezar - *op. cit.*, p. 555

Constantin Brâncoveanu - ctitor de cultură

Constantin Brâncoveanu – a Founder of Culture

Prof. Daniela Dobrescu
Colegiul Tehnic „Domnul Tudor”¹
Drobeta-Turnu-Severin, Mehedinți, România

Abstract

Constantin Brâncoveanu was a great patron of culture. He is one personality unequalled in the history of the Romanian people. In Constantin Brancoveanu's time, the Romanian culture experienced a flourishing period. The martyrdom of the Romanian ruler crowned a life dedicated to Orthodoxy. His constant activity of supporting the Orthodoxy was achieved by several specific methods. He had built churches and monasteries all over the Orthodox world, in the Romanian Principalities and also in Oriental countries, which were under Muslim government. Constantin Brâncoveanu endowed the churches with estates, money, religious books and objects and liturgical vestments as well. He established in Wallachia, Transylvania and also in Oriental places, as Alep for example, printing houses where important liturgical and apologetical books were printed. Descendant of a noble family, excellent diplomat, intelligent strategist, good leader, a man of piety and of an irreproachable morality, concerned with art and culture, Constantin Brancoveanu remains in the Romanian history as one of the greatest ruler.

Key words: education, translation, printing, arts, culture.

În perioada domniei lui Constantin Brâncoveanu, cultura românească a cunoscut o perioadă de înflorire, domnitorul fiind un fervent sprijinitor al acesteia. La 28 octombrie 1688 înceta din viață Șerban Vodă Cantacuzino, domnul Țării Românești, în timpul căruia s-a început tipărirea în limba română a primei ediții integrale a *Bibliei*¹. În aceeași zi boierii munteni au ridicat în scaunul de domnie pe nepotul de soră al celui decedat, logofătul Constantin Brâncoveanu. Acesta cunoștea greaca, latina și slavona, fiind chemat de tânăr în slujba domnească sub Gheorghe Duca și Șerban Cantacuzino, ajungând în cele din urmă, mare logofăt. Și-a început domnia în împrejurări grele pentru Țara Românească, în timpul unui îndelungat război între turci și austrieci. Noul domn, printr-o diplomatie deosebită, a știut să păstreze legături de prietenie cu toți, astfel ca țara să fie scutită de jafuri și pustiiri din partea unor oști străine. Cei 26 de ani de domnie reprezintă din acest punct de vedere o epocă de maximă strălucire culturală și artistică. S-au ridicat biserici și mănăstiri, s-au deschis școli de toate gradele, s-au tipărit cărți în diferite limbi, au fost sprijiniți și încurajați oamenii de carte, s-au acordat ajutoare materiale multor așezăminte bisericești ortodoxe aflate sub dominație otomană.

În timpul lui Constantin Brâncoveanu au trăit la București numeroși învățați străini, fie reprezentanți ai culturii italiene, fie ai celei grecești. Pe lângă învățații străini, și-au

¹ Solomon, V.; Solomon, Const., *Biblia de la București (1688). Contribuțiuni nouă istorico-literare*, Tecuci 1932.

desfășurat activitatea și numeroși oameni de carte români: stolnicul Constantin Cantacuzino, renumit istoric, cu studii la Padova, care a început o *Istorie a Țării Românești*, frații Radu și Șerban Greceanu, primul din ei fiind „cronicarul oficial” al domniei lui Brâncoveanu, cu o însemnată lucrare istorică, Radu Popescu, cu o cronică privind întreaga istorie a Țării Românești, frații David și Teodor Corbea, renumitul psaltist „Filotei sin agai Jipai”, de la care a rămas prima *Psaltichie românească* cunoscută, episcopii Mitrofan și Damaschin de la Buzău, mitropolitul Teodosie și urmașul său, marele cărturar Antim, originar din Ivria (Gruzia), la care se adaugă mai mulți copişti de manuscrise românești, clerici sau mireni.

Constantin Brâncoveanu a fost un mare sprijinitor al Academiei Domnești de la mănăstirea Sfântul Sava din București, pe care a reorganizat-o, numind în fruntea ei pe învățatul grec Sevastos Chimenitul, urmat de Marcu Porfiropol. În 1707 domnitorul a procedat la o noua reorganizare a ei, cu ajutorul câtorva cărturari ai vremii. Academia era organizată ca o Facultate de Litere și Filosofie din cadrul universităților apusene.

Paralel cu Academia de la Sfântul Sava, funcționau și alte școli, în incinta unor mănăstiri, în care se predă în slavonește și românește. Astfel, au fost școlile de la mănăstirile Sfântul Gheorghe Vechi și Colțea, amândouă în București, care pregăteau dieci pentru cancelariile domnești, preoți și dascăli. O serie de școli românești existau în orașele țării, în mănăstiri și chiar în mediu rural. În câteva mănăstiri au luat ființă biblioteci renumite, cu lucrări procurate în mari centre culturale din Apus, tipărite în limbi clasice sau de circulație, în diferite epoci. Între ele s-au remarcat biblioteca de la mănăstirea Margineni a lui Constantin Cantacuzino, fondată de tatăl acestuia, precum și biblioteca mănăstirii Hurezi, fondată chiar de Constantin Brâncoveanu.

Domnul muntean a fost și un ocrotitor al tiparului. Domnia lui începe printr-un act de cultură și anume prin apariția *Bibliei* de la București, prima ediție integrală a ei în limba română, operă de mari proporții pentru acel timp (944 pagini, format mare, pe două coloane, cu literă mărunță). Tipărirea începuse încă din timpul lui Șerban Cantacuzino, la 5 noiembrie 1687; un prim triaj era terminat în septembrie 1688, deci în timpul vieții acestuia. Al doilea triaj s-a terminat abia în noiembrie 1688, sub noul domnitor. Potrivit unei note dintr-o altă tipăritură, Brâncoveanu, ca mare logofăt, a fost „ispravnicul” lucrării de tipărire a acestei prime *Bibliei* românești. Era o operă de colaborare a cărturarilor români de pretutindeni.

Pe lângă tipografia mai veche înființată în 1678 la București de către mitropolitul Varlaam, s-au înființat în acea vreme câteva tipografii noi: la Buzău în 1691, prin

strădaniile episcopului Mitrofan (fost episcop de Huși), la Snagov, după 1694, la Râmnicul Vâlcea în 1705, la Târgoviște în 1708, toate prin osteneala lui Antim Ivireanul care a fost ales în anul 1705 episcop la Râmnic, iar în anul 1708 mitropolit. S-au tipărit cărți de slujbă, de teologie, de învățătură, de combatere a catolicismului și calvinismului, toate în limbile română, greacă, slavonă și chiar arabă. De pildă, în tipografia înființată de episcopul Mitrofan de Buzău, s-au imprimat *Mărturisirea Ortodoxă* a lui Petru Movilă, în românește (1691), cele 12 *Mineie* cu tipicul, *Păremiile* și *Sinaxarul* în românește (1698).

În tipografia de la București, pusă din anul 1691 sub conducerea ieromonahului Antim Ivireanul, au apărut mai multe cărți de slujbă sau învățătură, între care și un frumos *Evangheliar greco-roman* (1693). În cea de la mănăstirea Snagov, îndrumată tot de Antim, s-a tipărit un *Liturghier greco-arab* în 1701, prima carte imprimată cu litere arabe, la rugămintea patriarhului Atanasie Dabas al Antiohiei. Reîntors la București, Antim Ivireanul va imprima noi cărți în românește și grecește, precum și un *Ceaslov* greco-arab, cerut de același patriarh.

După ce a ajuns episcop la Râmnic, Antim Ivireanul a început șirul unor tipărituri românești, menite să ducă la triumful deplin al limbii române în slujba bisericească. Astfel, în 1706 s-au tipărit *Liturghierul* și *Molitvelnicul*, primele ediții românești ale acestor cărți în Muntenia. Ca mitropolit, din anul 1708, Antim Ivireanul a continuat editarea de cărți de slujbă în românește la Târgoviște (*Liturghierul*, *Molitvelnicul*, *Octoihul*, *Catavasierul*, *Ceaslovul*, *Psaltirea*). Trebuie notat că toate erau traduse de însuși mitropolitul Antim într-o frumoasă limbă românească, deosebit de expresivă, încât traducерile sale se folosesc până în prezent. În felul acesta, Antim Ivireanul, sprijinit de domn, a rămas în istoria Bisericii noastre drept creatorul „*limbii liturgice românești*”. Cele peste 60 de cărți tipărite de Antim, la care se adaugă cele aproximativ 15 de la Buzău, reprezintă o perioadă de maximă înflorire a tiparului la noi, aceasta fiind și o urmare a sprijinului generos al domnitorului.

În același timp, Constantin Brâncoveanu se numără printre marii ctitori de lăcașuri sfinte din trecutul nostru. Încă înainte de a ajunge domn a ridicat două biserici, una la Potlogi și alta la Mogoșoaia, lângă București. În vara anului 1690 a pus piatra de temelie a celei mai de seama din ctitoriile sale, mănăstirea Hurezi sau Horezu, cu hramul Sfinții Împărați Constantin și Elena, cu ziduri și turnuri de apărare, cu numeroase clădiri în incintă. Biserica mare a fost împodobită cu fresce de către renumitul zugrav Constantinos. Se remarcă în chip deosebit scenele legate de viața împăratului Constantin, dar mai ales un impresionant șir de personaje ale vieții politice din trecut: neamul Basarabilor, al

Cantacuzinilor și membrii familiei domnitoare: Constantin Vodă Brâncoveanu cu cei patru fii și doamna Maria cu patru fete, toate în pronaos. Tot în pronaos era pregătit și mormântul în care să fie așezat spre veșnica odihnă trupul domnitorului și al soției sale.

Tot în Oltenia a refăcut din temelie mănăstirea Mamul, pe locul unei biserici de lemn ctitorită de frații Buzești și Brâncoveni, veche ctitorie a boierilor Craiovești și a lui Matei Basarab, în care erau îngropați și membri ai familiei Brâncoveanu.

În București a ctitorit trei biserici, tot pe locul unora mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau Grecesc, biserica mănăstirii Sfântul Sava și biserica mănăstirii Sfântul Gheorghe Nou. În această biserică au fost depuse și osemintele ctitorului, în anul 1720, aduse în ascuns de soția sa, doamna Maria.

În afara de aceste mănăstiri și biserici, ridicate în întregime de binecredinciosul domn, a mai făcut o seamă de îmbunătățiri și refaceri la multe altele, ca mănăstirile Cozia, Arnota, Bistrița, Strehaia, Sadova, Gura Motrului, Dintr-un lemn, Curtea de Argeș, Dealu, Snagov, bisericile Domnească și Sfântul Dumitru din Târgoviște etc.

În Transilvania a zidit o biserică în Făgăraș, alta în Ocna Sibiului, precum și mănăstirea Sâmbăta de Sus, cea din urmă distrusă cu tunurile în veacul al XVIII-lea, din dispoziția autorităților habsburgice și refăcută abia în prima jumătate a secolului XX. În Constantinopol a zidit biserica Sfântul Nicolae din cartierul Galata, la mănăstirea Sfântul Pavel din Muntele Athos a făcut un paraclis și o trapeza, iar la Ismail, pe malul stâng al Dunării, a ridicat o biserică cu hramul Sfântul Gheorghe.

Toate bisericile ctitorite au fost împodobite cu frumoase picturi în frescă de către cei doi renumiți zugravi ai epocii Pârvu Mutu, român, fiu de preot din Câmpulung, care a zugrăvit mai cu seamă ctitoriile Cantacuzinilor (dar și biserica Sfântul Gheorghe Nou) și grecul Constantinos, pictorul preferat al lui Constantin Brâncoveanu, care a format o adevărată "școală" de zugravi, mai ales la Hurezi și care îi vor continua munca.

Un alt aspect din domnia lui Constantin Brâncoveanu, care trebuie subliniat îl constituie ajutorul său permanent acordat așezămintelor bisericești din Balcani și Orientul Apropiat, căzute sub dominație turcească. Aminteam mai sus că Antim Ivireanul a tipărit zeci de cărți în limba greacă, răspândite în cuprinsul patriarhiilor din Constantinopol, Alexandria și Ierusalim. Unele din ele erau cărți de apărare a Ortodoxiei împotriva catolicilor și calvinilor, altele erau cărți de slujbă. S-au mai tipărit și două cărți greco-arabe pentru bisericile din cuprinsul Patriarhiei ortodoxe arabe a Antiohiei. În tiparnița arabă oferită patriarhului Atanasie Dabas și instalată în Alepul Siriei s-au imprimat apoi alte cărți liturgice sau de învățătură pentru credincioșii ortodocși de limbă arabă. Pentru Biserica

Ortodoxă din Ivria (Gruzia sau Georgia) s-au tipărit cărți la Tbilisi, meșter tipograf fiind Mihail Istvanovici, trimis acolo de Constantin Brâncoveanu și mitropolitul Antim, la rugămintea regelui Vahtang VI al Georgiei².

O grijă deosebită a arătat românii din Transilvania și Bisericii lor. Menționăm mai sus că a ctitorit aici trei lăcașuri de închinare, la Făgăraș, Ocna Sibiului și Sâmbăta de Sus. A dăruit numeroase ajutoare bisericii Sfântul Nicolae din Scheii Brașovului, pe care au ajutat-o, de altfel, și mulți dintre înaintașii săi. Mitropoliei din Alba Iulia i-a acordat în 1698, o subvenție anuală de 6.000 de aspri, ca să-i fie „*de întărire și ajutor, întrucât o știm ca pe o corabie ce se leagănă în mijlocul valurilor mării*”, iar la 15 iunie 1700 i-a dăruit o moșie de la Merișani, în părțile Argeșului. Ucenicul lui Antim Ivireanul³, Mihail Istvanovici, a fost trimis în 1699 la Alba Iulia, unde a tipărit un *Chiriadromion* (o ediție revăzută a *Cuzaniei* lui Varlaam de Iași, din 1643) și o *Bucoavna*, adică un *Abecedar*. După 1701, anul în care mitropolitul Atanasie Anghel din Alba Iulia a acceptat „unirea” cu Biserica Romei, Constantin Brâncoveanu a trimis scrisori de încurajare către românii din Scheii Brașovului sfătuindu-i să rămână statornici în dreapta credință. Cărțile românești tipărite în timpul domniei lui au cunoscut o largă circulație în Transilvania, ajungând până în Maramureș. Unele erau dăruite de el însuși, după cum arată însemnările făcute pe ele de anumiți preoți.

Starea de maximă înflorire bisericească și cultural-artistică din Țara Românească s-a sfârșit odată cu înlăturarea din scaun a lui Constantin Brâncoveanu.⁴ Numeroase intrigi ale dușmanilor săi la Constantinopol, precum și faptul că în cursul războiului ruso-turc din 1711 unul din boierii săi a trecut de partea rușilor, au făcut pe turci să-l bănuiască de „necredință” față de ei și să-l înlăture din scaun. Dus la Constantinopol împreună cu familia sa și o parte din averi – încă din martie 1714, în săptămâna Patimilor – au fost aruncați în cunoscuta închisoare a celor șapte turnuri (Edicule). În timp ce se aflau în închisoare, li s-a promis că vor scăpa cu viață dacă vor îmbrățișa religia mahomedană, propunere pe care evlaviosul domn a respins-o cu hotărâre.

În ziua de 15 august 1714, la praznicul Adormirii Maicii Domnului, tocmai când domnitorul împlinea 60 de ani, au fost duși cu toții spre locul de osândă. Fostul său secretar pentru limbile apusene, Anton Maria del Chiaro din Florența, relatează că, înainte de a fi

² Firmin Didot A. - *Histoire de la typographie*. Paris, 1882, col. 706, apud Bădără, Doru. *Tiparul românesc la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea*. Brăila: Editura Istros, 1998, p. 111.

³ Șerbănescu, N. - *Antim Ivireanul tipograf*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXIV, 1956, nr. 8-9, p. 694.

⁴ Iorga, Nicolae - *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688 – 1821)*, Ediție îngrijită de Barbu Theodorescu, vol. I., București: Editura Didactică și Pedagogică, 1969, p. 337.

uciși, domnitorul a dat fiilor săi acest ultim îndemn: „Copiii mei, fiți cu curaj! Am pierdut tot ce aveam pe lumea aceasta; să ne mântuim cel puțin sufletul, spălându-ne păcatele în sângele nostru!”.

Asadar, Constantin Brâncoveanu a fost un mare „ctitor” de cultură și de lăcașuri sfinte, un sprijinitor prin cuvânt și faptă al Ortodoxiei de pretutindeni, o figură de seamă din istoria neamului românesc. În cei 26 de ani de domnie, Brâncoveanu s-a dovedit un gospodar desăvârșit și bun administrator al avuțiilor țării, instaurând o epocă de prosperitate și de pace. Domnitorul a inițiat o amplă activitate de construcții religioase și laice, îmbinând armonios în arhitectură, pictură murală și sculptură tradiția autohtonă, stilul neo-bizantin și ideile novatoare ale renașcentismului italian într-un nou stil caracteristic, numit stilul brâncovenesc.

Bibliografie:

1. Firmin Didot, A. - *Histoire de la typographie*. Paris, 1882, col. 706, apud Bădără, Doru, *Tiparul românesc la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea*, Brăila, Editra Istros, 1998.
2. Iorga, Nicolae - *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688 – 1821)*. Ediție îngrijită de Barbu Theodorescu. vol. I., București, Editura Didactică și Pedagogică, 1969.
3. Solomon, V.; Solomon, Constantin - *Biblia de la București (1688). Contribuțiuni nouă istorico-literare*, Tecuciu, 1932
4. Șerbănescu, N. - *Antim Ivireanul tipograf*, în „Biserica Ortodoxa Română”, LXXIV, 1956, nr. 8 – 9.

Diplomație și conflict în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714)

Diplomacy and Conflict during the Reign of Constantin Brâncoveanu (1688-1714)

Prof. Maricica Herghelegiu
Colegiul Agricol „Sandu Aldea”
Călărași, România

Abstract

During Constantin Brâncoveanu's reign in Wallachia (1688-1714), the Ottoman Empire's dynamic force balance in the Southeast Europe began to decrease. After the Turks had been defeated in the Battle of Vienna (1683) by allied Habsburg and Polish forces, the Ottoman Empire entered a rebound period named "The Great Eastern Crisis" which took more than two centuries and ended with losing its Christian territories. In order to substitute the domination, the Habsburg and Russian Empires fought against each other in the 18th and 19th centuries; some of their battles took place in the Wallachian territory. Under these circumstances, Constantin Brâncoveanu had to establish a balanced political system, tapping both Habsburg and Russian Empires' intentions through alliances, correspondence and even bribe. His main goal was to avoid turning Wallachia in an area of contention between the main forces and he was able to maintain its status for 26 years.

Key words: *question d'Orient, Policy balance, treated, Ottoman rule*

„Brâncoveanu a izbutit să păstreze nu numai Țara Românească, ci întreaga noastră națiune, ca trup politic, ca suflet românesc, timp de mai bine de un sfert de veac.”¹

Domnia lui Constantin Brancoveanu (1688-1714) se detașează, în istoria zbuciumată a poporului român, în principal prin două coordonate: ocrotirea artelor și culturii, care în timpul domniei sale au cunoscut o înflorire deosebită și merite deosebite în planul politico-diplomatic. Domnia sa – de 26 de ani – una din cele mai longevive în istoria Țării Românești de la Matei Basarab încoace – a fost cu atât mai surprinzătoare cu cât coincide cu o perioadă de mare restriște și tulburări în acest colț al continentului european. Debutul său pe marea scenă a politicii Țării Românești în condiții neașteptate (nu-și dorise domnia, fusese propulsat în domnie de boierimea autohtonă după moartea lui Șerban Cantacuzino) coincidea cu mari provocări politico-diplomatice pentru Sud-Estul Europei. Practic, campaniile otomane împotriva Poloniei și Rusiei, asediul Vienei (1683) – au influențat regimul politic al Țărilor Române. Noua politică ofensivă a Porții, care culminează cu marele asediu al Vienei (1683), sfârșeste printr-o adevărată catastrofă în fața puterilor creștine, coalizate în jurul Habsburgilor. Înfrângerea turcilor la Viena a marcat începutul decăderii Imperiului Otoman și deschiderea „problemei orientale”. Bătălia a marcat un punct de cotitură în istoria Sud-Estului european: victoria din septembrie 1683 a oprit definitiv avansul otoman spre Europa Centrală.

¹ Iorga, Nicolae – *Valoarea politică a lui Constantin Brâncoveanu*, Vălenii de Munte, 1914, p. 15.

În plus, imediat după aceea, turcii au început să piardă teritoriile europene: până în 1698, aproape toată Ungaria fusese recucerită de austrieci. Asediul eşuat al turcilor sub zidurile Vienei la 1683 a însemnat şi că turcii au încetat a mai reprezenta o ameninţare faţă de lumea creştină, europenii nu s-au mai simţit ameninţaţi de atacurile ferocei armate turceşti (care cauzase o adevărată psihoză în secolele XIV-XVI), iar cheltuielile pentru apărarea graniţelor Europei creştine au fost reduse considerabil, aceste sume putând fi investite în alte domenii.

Pentru români, asediul Vienei a însemnat consolidarea unei atitudini pe care otomanii începuseră să şi-o formeze cu ocazia bătăliei de la Hotin din 1673. Cu această ocazie, moldovenii şi muntenii au fost utilizaţi doar ca salahori şi constructori de poduri, la amenajarea drumurilor sau la pază, deoarece otomanii nu mai aveau încredere să-i folosească drept combatanţi. Atît Gheorghe Duca, domnul Moldovei, cît şi Şerban Cantacuzino, domnitorul Țării Româneşti, înfruntînd mari riscuri, au mijlocit corespondenţa rezidentului imperial la Poartă, Kunitz cu Viena şi Carol de Lorena. Asumându-şi mari riscuri, tunurile domnilor Moldovei şi Munteniei erau umplute cu paie, în loc de obuze.

Imperiul Habsburgilor, renunţând la supremaţia în Apusul continentului, unde ascensiunea îi era barată de puternica Franţa a lui Ludovic al XIV-lea, şi-a îndreptat privirile spre Răsărit în vederea cuceririi de noi teritorii. Monarhiei austriece i s-a asociat şi Polonia care, deşi măcinată de anarhicul regim nobiliar ce o domina şi cu o putere militară în declin, emitea pretenţii similare de expansiune în spaţiul danubiano-pontic în speranţa redobîndirii prestigiului ei de altă dată. În pofida rivalităţilor dintre cele două puteri vecine, acestea, motivate de dorinţa de a se substitui stăpînirii otomanilor în Sud-Estul european, au semnat la Linz, în 5 martie 1684, cu acordul Vaticanului, o „Ligă Sfântă” care a alăturat Imperiului Habsburgic şi Poloniei, Venetia, dornică de a redobîndi Creta şi a-şi extinde dominaţia asupra coastei Dalmaţiei şi a arhipelagului grecesc. În sfîrşit, la Ligă a aderat şi Rusia ţaristă (24 iunie 1686) afirmându-şi, astfel, dorinţa de neutralizare a tătarilor din Crimeea şi de a obţine ieşire la Marea Neagră. Dincolo de scopul declarat al acestei coaliţii – alungarea turcilor din Europa – în realitate era evident interesul Habsburgilor în a-şi institui dominaţia într-un spaţiu geografic care se suprapunea peste acela al Ungariei Sfîntului Ştefan, neascuzându-şi scopul de a controla cele trei Țări Române. La rîndul ei, Polonia, invocând drepturi desuete, îşi revendica nonşalant veleităţi de hegemonie cel puţin asupra Moldovei.

Pe acest teren, rivalitățile între Habsburgi și Polonia găseau un teren fecund.¹

„Scopurile egoiste ale Imperiului habsburgic, ce nu ofereau popoarelor balcanice alte perspective decât a substitui stăpînirii otomane dominația austriacă însoțită de un prozelitism primejdios de convertire a lor la catolicism, au suscitat legitime îndoieli nu numai în rîndul luptătorilor din Voivodina, Bulgaria, Macedonia, Bosnia și Herțegovina, dar și în Țara Românească, unde Șerban vodă Cantacuzino și unii din sfetnicii săi fuseseră cîștigați, la început, de avansurile Vienei”². Era proaspătă în memoria factorilor politici din Țara Românească soarta Transilvaniei care a fost forțată prin așa-numitul tratat hallerian (28 iunie 1686) să se așeze sub protecția împăratului Leopold I, iar prin tratatul de la Blaj (27 octombrie 1687) să accepte instalarea garnizoanelor imperiale în principalele orașe ale țării, în detrimentul autonomiei provinciei și cu riscul micșorării considerabile a atributelor princiare.

În planul relațiilor internaționale, situația nouă, geopolitică, era instituită prin pacea de la Karlowitz (1699), Imperiul Otoman renunțând la numeroase teritorii cheie pentru pozițiile sale strategice și politice în Europa, Ungaria și Transilvania trecând sub stăpînire habsburgică. Cu acest prilej s-a pus problema moștenirii Imperiului Otoman, fapt cunoscut în istoria diplomației sub numele de „*problema orientală*”. Aceasta se întinde pe mai bine de două secole, pînă la războaiele balcanice și crearea statelor naționale în Europa sud-estică. Dar în prima parte a evoluției „*chestiunii orientale*”, protagoniștii luptei pentru împărțirea teritoriilor turcești sunt cele două mari imperii creștine: Austria și Rusia, a căror politică ținea să ocupe provinciile balcanice ale Porții și strămtoarele Bosfor și Dardanele.

Pentru domnitorii români din afara arcului carpatic, noul raport de forțe a determinat inițierea unei politici abile avînd drept scop ieșirea Țărilor Române de sub suzeranitatea otomană. Șerban Cantacuzino (1678-1688) și Constantin Brîncoveanu (1688-1714) în Țara Românească, dar și Dimitrie Cantemir (1710-1711), domnul Moldovei s-au implicat într-o politică externă de mare amploare pe lângă Poartă, Habsburgi, Polonia, dar mai ales pe lângă Rusia, demersuri finalizate cu semnarea de tratate prin care se adopta un adevărat program de emancipare de sub dominația turcilor. Nota esențială a acestui program era obținerea recunoașterii din partea puterilor creștine a independenței și integrității Principatelor Române, cu respectarea instituțiilor și a religiei ortodoxe.

¹ Ion Moga - *Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a țărilor române la sfîrșitul secolului XVII*, Cluj, 1933, pp. 119-180.

² Paul Cernovodeanu - *Coordonatele politicii externe a lui Constantin Brîncoveanu*, în *Constantin Brîncoveanu*, Editura Academiei R. S. România, 1989.

În Țara Românească, venirea la tron a lui Constantin Brâncoveanu avea loc într-o atmosferă de mare îngrijorare în perspectiva reiterării unui conflict între imperiali și otomani, pe teritoriul său. În Europa, situația se complicase și prin faptul că Franța lui Ludovic al XIV-lea declarase război la 27 septembrie 1688 Imperiului Habsburgic și aliaților săi, coalizați în „Liga de la Augsburg,” obligându-i, astfel, pe austrieci să lupte acum pe două fronturi, iar otomanii să se simtă încurajați de noul curs al evenimentelor. Din aceste motive, soliei trimisă încă de Șerban vodă Cantacuzino la Viena i s-au trimis noi instrucțiuni care condiționau trecerea Țării Românești de partea imperialilor de obținerea unor anumite garanții, spre a nu expune țara raidurilor pustiitoare ale turcilor și tătarilor. Solia și-a depășit mandatul, iar aga Constantin Bălăceanu a solicitat, necondiționat, sprijinul Habsburgilor pentru înscăunarea tinărului său cumnat Gheorghe Cantacuzino, care ar fi urmat, însă, să domnească sub tutela sa. Austriecii au nesocotit în acest mod voința domnului și a sfetnicilor săi și în nerăbdarea lor de a intra în Țara Românească și a-l sili pe Brâncoveanu să li se supună - așa cum au procedat cu Apafi în Transilvania - au trimis o oștire împotriva sa în iarna anului 1689, sub comanda generalului Donat Heissler, care a ocupat chiar Bucureștiul. Domnul s-a refugiat cu întreaga Curte în satul Ruși (Prahova) și după ce, prin negocieri zadarnice, a încercat să-i determine pe imperiali a părăsi țara, a acceptat sprijinul armat al seraskierului otoman. În noile condiții militare nefavorabile, austriecii au fost nevoiți să se retragă peste munți în ianuarie 1690.³ Mai mult, moartea principelui Transilvaniei, Mihail Apafi, interpus imperial, i-a creat domnului muntean oportunitatea de a interveni în acest pricipat, mai ales cu scopul de a îndepărta de la granițe pericolul reprezentat de trupele lui Heissler. Victoria de la Zărnești (11/21 august 1690) a protejatului lui Brâncoveanu, Thököly s-a făcut cu sprijinul armat al turcilor și tătarilor, dar și al lui Brâncoveanu și al unui contingent trimis de Constantin Cantemir, domnul Moldovei. După anul 1690, relațiile cu Casa de Austria ale domnului muntean s-au ameliorat din dorința acestuia de a duce o politică de abil echilibru între turci și Habsburgi pentru a evita schimbarea unei dominații cu alta. Sprijinul diplomatic oferit imperialilor în timpul conflictului acestora cu Franța lui Ludovic al XIV-lea era răsplătit cu conferirea titlului de principe al Sf. Imperiu la 30 ianuarie 1695, i-au îngăduit achiziționarea de proprietăți la Brașov și clădirea unei reședințe la Sâmbăta de Sus, iar mai târziu, prin diplome imperiale - chiar dreptul de a se refugia în Transilvania, în caz de primejdie din partea turcilor.

³ *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717*, (ediție C. Grecescu), București, 1959, pp. 28, 29.

Pe de altă parte, a avut grijă să adoarnă vigilența turcilor prin cunoscuta tactică a „pungilor cu bani” întreținând o numeroasă clientelă de slujitori greco-levantini devotați intereselor sale și asigurând pe marii viziri și înalții demnitari, cu suficientă abilitate, de pretinsa sa bună-credință. Grație acestei politici, Brâncoveanu a reușit să evite luarea în discuție a unor eventuale anexiuni teritoriale pe seama sa din partea Habsburgilor și otomanilor cu ocazia păcii de la Karlowitz din 16/26 ianuarie 1699. Chiar cu acea ocazie, popoarelor din Balcani, aflate sub control turcesc, li se ivea posibilitatea obținerii unui nou protector – Rusia – putere coreligionară de care popoarele din Balcani se simțeau legate prin afinități de ordin cultural și confesional. Principalii susținători ai acestei orientări au devenit cărturarii greci, reprezentanții cercurilor eclesiastice și culturale care considerau posibilă reînvierea gloriei Imperiului Bizantin cu sprijinul Rusiei, interesată și ea în alungarea turcilor de la gurile Bosforului. Pentru țarul Petru I, zona de interes predilectă a Rusiei nu era însă Marea Neagră, ci Marea Baltică, asupra căreia își va îndrepta atenția cu prioritate. Înțelegând acest lucru, după 1703, Brâncoveanu, care obținuse domnia pe viață în schimbul îndoirii haraciului, s-a maturizat în arta guvernării, reușind să iasă de sub tutela influenței sale rude, stolnicul Constantin Cantacuzino.

La curtea sa și-au găsit refugiul cărturari de seamă ai vremii (Giovanni Candido Romano, Anton Maria Del Chiaro, Ladislau Teodor Dindar, Peter Griennen și medicul Bartolomeo Ferrati, Afenduli, frații „șcheieni” David și Toader Corbea etc.) Cancelaria sa opera cu un sistem încifrat de comunicare, întreținând o vie corespondență nu numai cu suveranii vremii (împăratul de la Viena, țarul Rusiei, regele Franței, al Poloniei ș.a.), dar și cu oameni de stat și generali imperiali, poloni și țariști, conducători ai războaielor curuților (1703-1711), ambasadori ai marilor puteri (englez, olandez, habsburgic și venețian) la Constantinopol, suveranul pontif, cardinali, înalți ierarhi ai bisericii Răsăritului, cărturari greci etc. La Curtea sa din București a întreținut o vastă rețea de agenți și emisari, recrutați în majoritate dintre cărturari, comercianți și clerici transilvăni, sud-dunăreni sau levantini și pe care i-a trimis în diferite misiuni în capitalele Europei.

În semn de recunoaștere a meritelor sale diplomatice, Constantin Brâncoveanu a fost decorat de țar la 21 august 1700 cu crucea de cavaler al ordinului Sf. Andrei, aspect umbrit de uneltirile rudelor sale, Cantacuzinii, ce căutau sprijinul Rusiei în detrimentul Brâncoveanului în a accede la domnie. Implicarea lui Toma Cantacuzino în bătălia de la Stănilești pe Prut făcea parte din aceeași logică. Ultimii ani de domnie ai lui Brâncoveanu s-au desfășurat mai mult ca oricând sub semnul incertitudinilor. El a încercat, în pofida

neînțelegerilor și a răcelii intervenite după eșecul campaniei lui Petru I să-i asigure pe ruși de prietenia sa, continuând să trimită în taină scrisori demnitarilor țarului și imperialilor.

Din păcate, uneltirile Cantacuzinilor deposezați cu totul de proprietăți pentru „hăinire” aduceau în jurul domnitorului dușmani foarte periculoși care-l prezentau sultanului ca trădător care întreținea corespondență cu țarul și împăratul Habsburgilor. După 1711, Poarta devenise deosebit de precaută în relația cu principatele sale dunărene, așa încât îndepărtarea lui Brâncoveanu și execuția sa și a familiei sale se doreau a fi semnalele unei noi politici de forță a stăpânirii otomane în competiția acesteia cu Rusia și Imperiului Habsburgic.

Bibliografie:

1. *** *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717* (ediția C. Grecescu), București, 1959
2. Cernovodeanu Paul - *Coordonatele politicii externe a lui Constantin Brâncoveanu*, în „Constantin Brâncoveanu”, Academia R. S. România, 1989.
3. Iorga Nicolae - *Valoarea politică a lui Constantin Brâncoveanu*, Vălenii de Munte, 1914.
4. Moga Ion - *Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a țărilor române la sfârșitul secolului XVII*, Cluj, 1933.

Constantin Brâncoveanu – un deschizător de drumuri al epocii sale

Constantin Brancoveanu - a Pioneer of his Time

Prof. Lenuța Mîndreacă

Colegiul tehnic „Domnul Tudor”
Drobeta-Turnu-Severin, Mehedinți, România

Abstract

In 1688, Constantin Brancoveanu, a great nobleman, the son of Pope Brancovan and Stanca Cantacuzino was elected ruler of the Romanian Country. He gave the Church, moral and material support, by building churches providing them with donations, printing books of Christian teaching. Having a peaceful policy, the Wallachian ruler was a very skillful diplomate helping Romanians in Transylvania and maintaining balance between the Habsburgs and the Ottoman Empire. If until Brancoveanu the Romanian Country was just a buffer state, which was always engaged in wars of Europe, the Brancovan age was an age of respite propitious for the development of culture and arts, the country becoming the cradle of Romanian culture and orthodoxy.

Although after his death in 1714, inside the country the first Romanian Wallachian Phanariot prince is installed, Brancovan managed by skillful diplomacy to defend the country in a time when there was the risk to disappear, giving him the opportunity to create our own culture.

Key words: *education, translation, printing, arts, culture*

În anul 1688 a fost ales domn al Țării Românești marele boier Constantin Brâncoveanu, fiul lui Papa Brâncoveanu și al Stancăi Cantacuzino. El a continuat politica tradițională a voievozilor români, susținând Biserica Ortodoxă, moral și material, prin construirea de lăcașuri de cult, înzestrarea lor cu danii, tipărirea cărților de învățătură creștină. Așa a început una dintre cele mai luminate domnii din istoria Țării Românești.

Contextul politic al acelei vremi făcea ca domnitorul unei țări, îndeosebi al uneia din Balcani, să se asemene cu un acrobat care practică mersul pe sârmă deasupra unei prăpastii adânci. Poziționarea geografică a țării îi aducea la graniță unele dintre cele mai de temut popoare ale vremii: pe de o parte imperialii, pe de cealaltă parte, turcii și tătarii. Într-o atare situație, înțelepciunea celui care fusese vel logofăt a oferit soluția ideală: compromisul. Brâncoveanu avea grijă să satisfacă cererile imperialilor, furnizându-le informații și nerefuzându-le serviciile solicitate, toate acestea fără a deranja fragilele relații cu Poarta Otomană. Însă austriecii nu se mulțumesc doar cu atât și urmăresc să supună Țara Românească, mânați de speranța că resursele acesteia i-ar fi putut ajuta să își susțină nevoile materiale generate de lungile războaie cu turcii. În final, expediția austriacă condusă de generalul Heissler a fost zdrobită de trupele românești ajutate de cele turcești și de un corp de ostași unguri numiți „curuți”. În acel an, 1690, Constantin Brâncoveanu a dat prima și ultima bătălie armată. Austriecii au fost nevoiți să se mulțumească numai cu ceea ce le dăruia domnul român, însă relațiile dintre aceștia și Țara Românească au început să se

îmbunătățească: Brâncoveanu le oferea știri despre ceea ce se petrecea la turci și îi aproviziona, iar imperiul i-au recunoscut titlul de „principe al imperiului” în data de 30 ianuarie 1695.

Nici turcii nu erau neglijăți. Brâncoveanu le plătea dările și îi ajuta ori de câte ori era solicitat, cum se întâmpla deseori, cu precădere în cazul întăririi sau ridicării unor cetăți importante din punct de vedere strategic. Însă obligațiile domnitorului român față de Poartă nu se învâneau doar în jurul chestiunilor bănești. Sultanul era informat permanent cu privire la situația țărilor creștine din jur, iar pentru a obține informațiile acestea, Brâncoveanu își crease o adevărată rețea de informatori și de spioni răspândiți în toate punctele fierbinți ale țării, dar și ale străinătății: la Viena, la Veneția și chiar la Moscova. Nu este de mirare că dărnicia și generozitatea sa, impuse de împrejurări, era singura metodă de a ține la distanță lacomii dușmani și i-au adus denumirea de Altân-beg sau „principele aurului”. Bogăția și dărnicia sa îl făcuseră celebru, de aceea la Istanbul, mai-marii se întreceau între ei pentru a avea de-a face cu prințul Valahiei. Aurul a fost cel care i-a asigurat domnia liniștită, însă tot aurul a fost acela care l-a pierdut pe domnul Brâncoveanu împreună cu cei patru feciori ai săi. Desfășurarea războiului curuților i-a impus domnului muntean o politică abilă, ajutând românii din Transilvania, dar și menținând echilibru între Habsburgi și Poartă. Datorită „politicii pungilor cu aur” care erau trimise otomanilor, Constantin Brâncoveanu a fost întărit în scaun succesiv în 1696, 1698, 1700 și 1704 de către Imperiul Otoman.

În istoria Europei medievale, Constantin Brâncoveanu s-a remarcat ca un mare om politic și fin diplomat. Domnind într-o zonă fierbinte a Europei, Brâncoveanu a trebuit să lupte împotriva expansiunii otomane, care amenința stabilitatea continentului. Pentru aceasta, a recurs la alianțe strategice cu vecinii, urmărind păstrarea independenței Țării Românești și apărarea credinței ortodoxe strămoșești prin constituirea unui front antiotoman împreună cu popoarele din Balcani. Politica sa externă a urmărit echilibrul față de presiunile celor trei mari imperii: austriac, otoman și rus. El a aderat la Liga sfântă (constituită în 1684 din inițiativa Papei Inocențiu al XI-lea), alcătuită din Statul Papal, Imperiul Habsburgic, Polonia, Veneția și Rusia, care dorea alungarea turcilor din Europa și realizarea unui nou echilibru politic între puterile Europene.

Dacă până la Brâncoveanu, Țara Românească a fost doar un stat tampon, care era angajat mereu în războaie, oferind Europei răgazul de a dezvolta cultura și artele, în timpul Epocii Brâncovenesti statutul Țării Românești se schimbă prin încetarea acțiunilor militare, țara devenind leagăn de cultură românească și de Ortodoxie. Voievodul era profund

conștient de realitățile politice ale secolelor XVII și XVIII, urmărind în această perioadă în care Țara Românească era prinsă fără apărare între cele trei mari imperii (Habsburg, Țarist și Otoman) o politică de pace, cu toate marile puteri. La începutul domniei, relațiile cu Habsburgii au fost încordate deoarece Brâncoveanu nu a semnat tratatul de alianță inițiat de predecesorul său, dar, mai apoi, acestea s-au îmbunătățit. Constantin Brâncoveanu a încercat să evite cu orice preț transformarea țării în teatru de război sau anexarea ei la Imperiul Habsburgic. Franța a acționat prin intermediul ambasadourilor săi la Poartă pentru discreditarea voievodului român. Constantin Brâncoveanu a intensificat legăturile cu Rusia, prin schimbul de solii și corespondență, încercând astfel o contrapondere la amenințarea otomană și austriacă. În anul 1689 s-a semnat tratatul cu Habsburgii, prin care se recunoaște individualitatea Țării Românești, dar și închinarea sa formală.

Deoarece tratatul nu s-a aplicat, trupele imperiale au intrat în Țara Românească, ocupând Craiova, Pitești, Târgoviște, Câmpulung și București. Cu sprijinul tătarilor, Constantin Brâncoveanu le-a înfrânt în vara anului 1690, la Zărnești, lângă Brașov. Relațiile cu Polonia nu s-au materializat prin încheierea unei alianțe datorită condițiilor propuse de Constantin Brâncoveanu, practic de neacceptat de către poloni.

În războiul ruso-turc din 1710-1711, Constantin Brâncoveanu a adoptat o politică de expectativă, concentrându-și forțele în tabara de la Urlați, lângă Ploiești, pentru a vedea în ce parte se îndreaptă victoria. Un grup de boieri, în frunte cu Toma Cantacuzino, antrenând cavaleria, a trecut însă de partea rușilor, participând la cucerirea Brăilei. Acțiunea spătarului Cantacuzino le oferea acum momentul ideal să uneltească împotriva domnului român. Se află despre moșiile și despre depozitele de bani din afară, ceea ce întărește suspiciunile turcilor. Nu mai puțin, aceștia din urmă, visau să intre în posesia aurului pe care Altân-beg îl stăpânea, prin urmare îndepărtarea acestuia i-ar fi mulțumit pe toți. De aici până la decizia de mazilire nu a mai fost decât un pas. Fără a bănui nimic, în data de 14 aprilie 1714, Brâncoveanu îl primește la București pe trimisul sultanului, capugi-basa Mustafa-aga. Primit în divan, acesta îi pune pe umăr domnitorului român năframa de mătase neagră, semnul maziliei. Amenințați cu năvălirea tătarilor, nici unul dintre boierii prezenți nu a schițat niciun gest. În vreme ce unul dintre cei mai destoinici domnitori ai Țării Românești lua drumul maziliei, la tron se instala triumfător nimeni altul decât Ștefan Cantacuzino. Brâncoveanu a adus pacea în Țara Românească și și-a păstrat domnia până în 1714, când a fost învinuit de otomani că adunase multe bogății și arme pentru a se opune și pentru a pregăti o răscoală.

Deși domnitorul mazilit a făcut mari eforturi pentru a-i convinge pe otomani că gestul lui Toma Cantacuzino nu a exprimat voința sa, o nouă acuzație s-a adăugat la adresa voievodului. A fost învinuit, după cum spunea cronicarul turc Mehmed Rasid că „adunase multe bogății și arme pentru a se opune și pregăti o răscoală, așteptând ca să-și arate dorința de a domni în chip absolut independent“. Împreună cu întreaga familie, a fost închis la Constantinople și toate bunurile și averile i-au fost confiscate. După șase luni de chinuri și după ce turcii au aflat ce doreau, toate averile i-au fost confiscate și i-a fost hotărâtă execuția. În dimineața zilei de 15 august 1714, exact când împlinea 60 de ani, a fost executat la Istanbul împreună cu fiii săi, Constantin, Ștefan, Radu și Matei și boierul Ianache Vacarescu. Ginerele său Ianache Văcărescu a fost decapitat primul, au urmat cei patru fii și ultimul a căzut capul lui Constantin Brâncoveanu. Mai târziu, în 1720, cu mare greutate, trupul a fost adus în țară și îngropat în ctitoria sa din București, biserica Sf. Gheorghe Nou, sub o candelă pusă de soția sa, Maria.

Prin domnia sa, Constantin Brâncoveanu a realizat o operă politică și artistică unitară și a contribuit la organizarea modernă a instituțiilor autorității centrale. În același timp, el a acționat pentru respectarea drepturilor suverane ale Țării Românești, profitând de declinul puterii turcilor.

Constantin Brâncoveanu a reușit să mențină un echilibru în relațiile externe ale Curții sale, datorită abilității diplomatice, a averii pe care o împărțea cu bunăvoință și datorită serviciilor aduse Porții Otomane. Biserica Ortodoxă Română i-a canonizat pe Martirii Brâncoveni, la 20 iunie 1992, iar zi de pomenire a lor a devenit 16 august. Brâncoveanu a reușit prin diplomația lui abilă să apere țara într-un moment în care risca să dispară, oferindu-i posibilitatea de a crea propria cultură.

Bibliografie:

1. Anania, Valeriu - *Constantin Brâncoveanu – martir al neamului românesc*, în volumul „Din spumele mării”, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1995.
2. Cernovodeanu, Paul; Constantiniu, Florin (redactori coordonatori) - *Constantin Brâncoveanu*, Editura Academiei R.S.R, București, 1989.
3. Popescu, Pr. Acad.; Niculae M.- *Viața și faptele Domnului Țării Românești Constantin Brâncoveanu*, Editura „Idaco ...dar din har...”, București, 2013.
4. Rezachevici, Constantin, *Constantin Brâncoveanu – Zărnești 1690*, Editura Militară, București, 1989.
5. www.google.ro

Mănăstirea Brâncoveni Brancoveni Monastery

Prof. Cati Bratu
Scoala Gimnazială Poganu
Verguleasa, Jud. Olt, România

Abstract

Brancoveni Monastery is an orthodox convent of nuns which is situated in Brancoveni county. In 1570, the noble lady Celea, Matei Basarab's grandmother, built here a wooden church, where a small number of monks served. The following years, other rulers contributed to the development of the land: Neagoie Basarab, Mihai Viteazul, Matei Basarab and Constantin Brancoveanu. The members of Brancoveanu family built, in the 15th century, the architectural ensemble. Brancoveanu. Constantin Brancoveanu spent here a great deal of his childhood and youth. His two sons, Constantin and Stefan, laid the foundation stone of the Great church, dedicated to the Assumption of Mary. Brancoveanu 's parents are buried here, also.

Key words: church, monastery, architecture, Byzantine style

Mănăstirea Brâncoveni este o mănăstire ortodoxă de maici, cu viață de obște, din comuna Brâncoveni, județul Olt, România. Mănăstirea se afla la o distanță de numai 20 de kilometri sud-vest de Slatina și la 6 kilometri de halta Pârșcoveni, pe linia ferată Piatra Olt - Caracal, puțin mai spre sud de localitatea Piatra Olt. La aceasta se ajunge pe drumul ce leagă localitățile Slatina și Craiova (DN65 / E574), făcându-se stânga, spre localitatea Caracal (DN64), iar mai apoi, tot stânga, pe drumul comunal DC80. Pe harta stolnicului Constantin Cantacuzino, în care este desenată Țara Românească, la începutul secolului al XVII-lea, satul Brâncoveni apare menționat ca târg și reședință a fostului județ Romanați. Alături, este desenată miniatura mănăstirii. Cu această hartă în mână, istoricul sirian și arhidiaconul Paul de Alep va vizita, puțin după jumătatea aceluiași veac, întreaga Valahie, trecând și pe la Brâncoveni, despre care a aflat lucruri uimitoare, pe care le povestește cu

însuflețire creștină, spre a fi ferite de uitare. Biserica cea mare a mănăstirii este închinată Adormirii Maicii Domnului, iar biserica , aflată în afara zidurilor complexului monahal, este închinată Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil, cât și Izvorului Tămăduirii.

Mănăstirea Brâncoveni - scurt istoric

Comuna Brâncoveni este atestată documentar încă din timpul domnitorului Mircea cel Batran (1386-1418). Anii ce au urmat consemnează interesul pentru acest ținut și al altor mari domnitori, precum: Neagoe Basarab, Mihai Viteazul, Matei Basarab, Constantin Brâncoveanu. Boierii din familia Brâncovenilor construiesc, în secolul al XV-lea, ca loc de refugiu, ansamblul arhitectural Brâncoveni. Începuturile vieții monahale de la Brâncoveni se pierd în veacurile îndepărtate ale istoriei, mănăstirea fiind refăcută de către boierii Craiovești.

În anul 1570, jupânița Celea, străbunica domnitorului Matei Basarab, construiește pe locul actualului paraclis o bisericuță din lemn, la care slujeau călugării. Prima atestare documentară a acesteia datează din anii 1582-1583, când Mihnea Turcitu întărește daniile făcute mai înainte. Cel mai vechi document de atestare păstrat este actul de danie din anul 1583, hrisovul din anul 1508, la care face trimitere marele savant Nicolae Iorga, nu a mai fost găsit. În urma vindecării cu apa izvorului din incinta mănăstirii, în semn de mulțumire adusă lui Dumnezeu, Matei Basarab împreună cu nepotul sau Preda Brâncoveanu – bunicul lui Constantin Brâncoveanu, refac mănăstirea între anii 1634-1640. Cei doi au construit chiliile, turnul, clopotnița, casele și beciurile domnești, au pictat ctitoria strămoșilor lor și au ridicat ziduri de apărare, dând așezământului un aspect de fortăreață. Din vremea lui Matei Basarab se păstrează turnul-clopotniță, spațioasele pivnițe boltite, precum și zidul de apărare prevăzut cu creneluri. Biserica cea mică, închinată Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil, a fost ridicată în anul 1700 și a devenit ulterior bolnița mănăstirii, aici fiind săvârșite slujbele pentru monahii bolnavi și răniții de război adăpostiți uneori aici. Pictura din bolnița, lucrată în frescă, într-un deosebit stil bizantin, este de o valoare inestimabilă, aceasta fiind lucrată de meșterii Școlii de la Hurezi, conduși de grecul Constantinos. Domnitorul Constantin Brâncoveanu și-a petrecut aici vremea copilăriei și a adolescenței. În anul 1674, fratele său numit Barbu, a murit la Constantinopol, iar trupul lui a fost adus și înmormântat aici. În anul 1688, doamna Stanca Brâncoveanu, mama domnitorului, reînsumează în pronaos trupul soțului ei, numit Papa, omorât la București, în anul 1655, și al lui Preda Brancoveanu. După mai bine de 44 de ani de văduvie, petrecuți în rugăciune și nevoințe duhovnicești, doamna Stanca adoarme întru Domnul la vârsta de 66 de ani, fiind

și ea înmormântată lângă Papa și Preda Brâncoveanu, sub o lespede de piatră cu stema familiei Cantacuzinilor (vulturul bicefal).

Constantin Brâncoveanu hotărăște restaurarea mănăstirii. Cei doi fii ai săi mai mari, anume Constantin și Ștefan, au pus piatra de temelie a bisericii celei mari, cu hramul Adormirea Maicii Domnului. Construcția acesteia a durat numai două luni, la 15 august 1699 ea fiind târnosită, dar zugrăvirea ei s-a săvârșit abia în anul 1704. Vremurile au fost grele pentru această mănăstire. Astfel, în timpul războiului turco-austriac (1716-1718) aceasta a fost parțial arsă, iar după un mare cutremur, pagubele au fost iarăși semnificative. Între anii 1721-1727, mănăstirea de la Brâncoveni a fost transformată în cazarmă austriacă, doamna Marica Brâncoveanu intervenind pe lângă împăratul habsburgic, pentru eliberarea ei. Avariata grav în urma cutremurului din anul 1837-1838, biserica cea mare a fost parțial reclădită în anul 1842 sub stăreția monahului Teodosie din Trapezunt. După aceasta, au urmat vremuri vitrege și stări de ruină. Secularizarea averilor mănăstirești, petrecută în vremea lui Alexandru Cuza, în anul 1864, a transformat Mănăstirea Brâncoveni într-un modest așezământ monahal. Obștea monahală de la Brâncoveni se diminuează, astfel încât în anul 1872 aici vor rămâne numai patru viețuitori. Viața monahală de la Brâncoveni a fost susținută de cei câțiva călugări, dar și aceștia au părăsit-o, după moartea preotului Radu Șapcă din Celei (1876), ultimul stareț al mănăstirii care a fost și membru al Guvernului provizoriu de la Izlaz, din anul 1848. Acesta a fost înmormântat, mai întâi în partea de nord a bisericii, iar apoi în pridvor.

Mănăstirea Brâncoveni a fost refăcută parțial de episcopul Vartolomeu Stănescu. În această perioadă a fost adusă aici și icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului, ferecată în argint. Fericitul Patriarh Justinian s-a interesat îndeaproape de restaurarea mănăstirii, acordându-i acesteia un bogat sprijin material.

Între anii 1940-1959, mănăstirea a fost destinată unei obști de maici, dar în urma decretului 410, din anul 1959, dat de Gheorghiu Dej, ea a fost desființată, în incinta acesteia înființându-se un azil de bătrâni. Cu această ocazie, izvorul tămăduitor a fost mutat, din fața bisericii, în afara incintei, așa cum se vede până astăzi. Mai apoi, vreme de aproape 20 de ani, locul a rămas părăsit.

În anul 1975, Direcția Monumentelor Istorice a început lucrările de refacere a caselor domnești. Abia după anul 1980 câteva maici de la Mănăstirea Clocociov au treinceput aici viața monahală și o dată cu ele au început și primele reparații. Biserica cea mare s-a redeschis însă abia în anul 1985, ca mănăstire de maici, cu sprijinul Preasfințitului Episcop Gherasim Cristea al Râmnicului. Cu această ocazie au fost efectuate mai multe

lucrări, printre care: cele două biserici monahale au fost subzidite, consolidate și reacoperite cu tablă zincată; s-au deschis drumuri de acces; s-a recuperat o parte din terenul agricol care aparținuse mănăstirii; lacurile au fost drenate, iar dealurile, acoperite cu livezi.

Biserica cea mare, reconstruită în anul 1700, tot în stilul architectural brâncovenesc, este zidită în formă de cruce, fiind compartimentată în altar, naos și pronaos. Pridvorul acesteia este deschis, susținut de opt coloane din piatră, dispuse în centru. Pereții exteriori, văruiți în alb, sunt încinși cu un brâu median, iar în partea superioară, aproape de streșină, sunt înconjuțați de trei rânduri de cărămizi așezate pe muchie, încastate în zid. Biserica are o turlă pe naos, de factură mai nouă, cea veche prăbușindu-se la cutremurul din anul 1837, iar ușile sunt masive, din lemn de stejar sculptat, cu o compoziție compartimentată și cu un modelaj bogat. Ușile din lemn de stejar masiv au fost sculptate de meșterul italian Giorgio Pesena Levin. Catapeteasma bisericii este cea originală, din lemn, având încă și azi o sculptură bogat ornamentată, aurită. Pictura datează din anul 1837, autorii fiind necunoscuți. Bolnița datează din anul 1702, aceasta fiind construită în plan triconc. În pronaos sunt înmormântați Papa Brâncoveanu, tatăl lui Constantin Brancoveanu, mama și bunica lui, iar în pridvor este înmormântată jupânița Celea. În beciul cel mare al mănăstirii, s-a amenajat un lapidariu model, unde au fost adăpostite vremelnice și sculpturi de la bisericile dărâmate din București. În muzeul mănăstirii se păstrează coloanele Mănăstirii Văcărești, icoane din secolul al XVIII-lea și pietrele funerare ale lui Ghica Voda, Barbu Văcărescu și ale postelnicului Dumitrescu.

Bibliografie:

1. Cojocaru, Constantin - *Brancovenii lui Matei Basarab*, Editura Fundației „Universitatea pentru toți”, Slatina, 2004.
2. Cojocaru, Constantin; Cojocaru, Dumitru; Iordache, Ion; Tanasescu, Camil; Marin I. Marin și Iancu Stana - *Brancovenii (studiu monografic)*, Editura INS, 1998.
3. Văduva, Maria - *Sfânta Mănăstire Brâncoveni*, Editura Fundației „Universitatea pentru toți”, Slatina, 2004.
4. Gheorghe, Constantin; Boteanu, Valeriu - *Monografia județului Olt*, 1974.

Un binefăcător al Mănăstirii Turnu din Tîrgșor: Constantin Brâncoveanu

A Benefactor of Turnu Monastery in Tîrgșor: Constantin Brâncoveanu

*Prof. Răzvan Cristian Bigiu
Școala „George Enescu”,
Sinaia, Prahova, România*

Abstract

One of the places of worship, which the Romanian ruler Constantin Brâncoveanu (1688-1714) took care of, is "Turnu Monastery" located in Tîrgșoru Vechi, Prahova County. The good ruler's care for this property is explained not only by his well-known availability to support the Church, but also by his relationship with the place, knowing that Lady Marica, the ruler's wife, was Neagoe's daughter – who was the son of Antonie Vodă of Popești, who ruled Valachia between 1669 and 1672, the founder of the church.

Keywords: *Constantin Brâncoveanu, Antonie Vodă, Monastery Turnu, Tîrgșor.*

Unul dintre orașele importante ale Țării Românești în Evul Mediu a fost orașul Tîrgșor, astăzi un sat oarecare, situat la 10 kilometri de Ploiești. Aflat în perimetrul delimitat de apele Prahovei și Teleajenului, firesc se va înfiripa, în primul rând, ca târg, în care oamenii locului comercializau bogățiile pământului roditor pe care îl munceau și lucrurile manufacturate de meșteri. Acest târg, așezat pe locul unui vechi sat, pe malul pârâului Leaota, va intra într-o nouă etapă a evoluției sale atunci când statul medieval românesc de la sud de Carpați își va desăvârși unitatea și organizarea statală, astfel încât să fie capabil să asigure protecția traficului comercial dinspre și înspre Transilvania, cu precădere Brașov, dar nu numai. Prezența unei Curți Domnești în oraș, atestată pentru prima oară într-un hrisov emis de cancelaria lui Neagoe Basarab în 1517¹, precum și intensa activitate comercială desfășurată aici, favorizează apariția unui număr important de lăcașuri de cult, ridicate la inițiativa domnească, sau privată (în intervalul a trei secole XV-XVI-XVII - sunt ridicate 4, poate 5, lăcașuri de cult).

Astăzi, trecând de satul Strejnic spre satul Tîrgșorul Vechi, din județul Prahova, chiar lângă stradă, un trecător mai atent poate observa, pe lângă ruinele unora dintre aceste lăcașuri, bine întreținut, edificiul Bisericii Mănăstirii Turnu, frumoasă realizare a artei eclesiastice românești. Supraviețuind vremurilor, acest lăcaș de cult poartă cu sine o bogată istorie, atât a locului, cât și a Țării, mărturie stând în acest sens, etapele evoluției sale, de la ctitorire, la renovare și mai târziu la reconstrucție.

¹ Bogdan, Ioan - *Documente și regește privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria în secolul XV-XVI*, p. 80, nr. LXXXII.

Moment important ale acestei evoluții este cel al domniei lui Constantin Brâncoveanu, care constituie tema acestui studiu, în care vom încerca să arătăm, pe de o parte, rolul domnitorului în viața așezământului, iar pe de altă parte, de a evidenția preocuparea acestuia pentru consolidarea Bisericii în țara sa.

Pentru o înțelegere cât mai bună a lucrurilor, vom prezenta în cele ce urmează contextul în care Constantin Brâncoveanu se va apleca asupra nevoilor bisericii din Tîrgșor.

Începutul se leagă de domnia lui Antonie Vodă (1669-1672), om al locului, care va lua hotărârea de a-și lega definitiv numele de istoria orașului Tîrgșor, prin renovarea unui lăcaș de cult în oraș, iar acesta este biserica mănăstirii, care avea hramul Sfântul Nicolae. Aceasta este renovată la porunca lui Antonie Vodă, primind încă un hram de acum, cel al Sfinților Mihail și Gravril. În hrisovul de ctitorie², din 9 decembrie 1671, se vorbește de „mănăstirea domniei mele din orașul Tîrgșor, ce se cheamă Turnul, unde sunt două cinstite hramuri”. Fiind bătrân, Antonie Vodă, nu apucă să vadă lucrarea finalizată, și nici nu îi atribuie prea multe privilegii, așa cum se proceda în astfel de situații: „am miluit domnia mea cu vama de târgului Tîrgșor și cu vama târgului Ploiești cu cele 12 sate, și cal domnesc să nu dea. Așijderea și de la ocnă de la Telega să i se dea pe an bolovani 200”. Hrisovul vorbește și despre egumenul mănăstirii, părintele Daniil, care va extinde proprietatea mănăstirii, înainte și după renovarea acesteia. Astfel, sub conducerea părintelui Daniil, deși mănăstirea nu primește din partea domniei alte scutiri, aceasta primește însă ajutor din partea localnicilor. În acest sens avem vânzarea a două locuri de casă, cu grădini, „din uliță până în heleșteu” de către Lazăr și Neagu, nepoții lui Stan din Tîrgșor, care acceptă „drept bani gata 2 ughi³, ca să fie sfintei mănăstiri moșie în veci”⁴. Un alt caz asemănător de vânzare a unei proprietăți sub prețul pieței către mănăstire este și cel al unui anume Radu care printr-un act de vânzare⁵ datat la 13 mai 1672, vinde un loc de casă și grădină cu pomi pentru ughi 2, motivând că „am socotit să fie și pentru pomană”. La 15 iulie 1672 un alt act de vânzare⁶, adăuga averii mănăstirii Turnul, încă un pogon și jumătate de vie părăsită din dealul Scăienilor, vânzătorul, Necula aprod din Târgoviște, primind 9 ughi. Prețul așa de redus indică faptul că mănăstirea își îmbogățea averea și prin

² Potra, George; Simache, Nicolae I. - *Contribuții la istoricul orașelor Ploiești și Tîrgșor (1632-1857)*, Comitetul de cultură și artă al județului Prahova, Ploiești, 1970, p. 344, nr. 5.

³ Ughi=galben unguresc în valoare de 200 de bani vechi.

⁴ Potra, George; Simache, Nicolae I. - *op. cit.*, p. 343, nr. 4.

⁵ *Ibidem*, pp. 346-347, nr. 7.

⁶ *Ibidem*, pp. 347-348, nr. 8.

contribuțiile localnicilor care, așa cum era moda vremurilor, își pregăteau din timpul vieții o veșnică pomenire prin danii acordate bisericii.

Antonie Vodă va lăsa biserica mănăstirii nefinalizată, după cum am văzut nici nu a apucat să o înzestreze, motiv pentru care părintele Daniil se plânge noului domn, Grigorie Ghica, că mănăstirea este săracă și „este numai piatră, și n-are nici o parte de ajutor”. Noul domn, printr-un act⁷ din 12 aprilie 1672, răspunde jalbei scutind 2 meșteri de lemn și 6 oameni străini de toate dările ca să poată fi de folos mănăstirii din Târgșor.

După ce Antonie Vodă înzestra în anul 1671 mănăstirea Turnul din Târgșor numai cu cele două puncte de vamă ale târgurilor din Târgșor și Ploiești, cu cei 200 bolovani de sare de la mina Telega și cu scutirea de a da cal domniei, iar Grigorie Ghica, în 1672 scutea de dări câțiva muncitori pentru a participa la lucrările de renovare a bisericii mănăstirii, vor trece peste 20 de ani până ce mănăstirea capătă aproximativ contururile pe care aceasta le va păstra până în secolul XX⁸.

Așadar, din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu datează finalizarea lucrărilor, ce va prilejui emiterea de către acesta a unei danii conform căreia mănăstirea primește a patra parte din moșia Târgșor, care era moșie domnească. Măsurătoarea moșiei este amintită într-un act⁹ din 12 noiembrie 1700, în care apar patru boieri localnici ca executanți ai măsurătorii sub atenta supraveghere a unuia dintre vistiernicii țării, Barbu Brătășanu, la porunca domnitorului „ca să măsurăm toată moșia Târgșorului, și să alegem a patra parte de moșie să dăm sfintei mănăstiri Târgșor”. În hotârnicia moșiei este menționată suprafața acesteia de 4.000 de stânjeni, precum și limitele acesteia. Asupra hotarelor o descriere în linii mari o avem de la Gheorghe Zagoriț, care a publicat o hartă a moșiei Târgșor, adaptată după o hotârnicie tipărită în 1879. Această danie extrem de generoasă, avea să fie reconfirmată și de succesorii lui Constantin Brâncoveanu în tronul Țării Românești, Ștefan Cantacuzino și Nicolae Mavrocordat. Acesta din urmă emitea actul din 4 martie 1716: „ca să fie sfintei mănăstiri din toată moșia Târgșorului a patra parte din sud Prahova, pentru că această moșie a Târgșorului fiind peste tot moșie domnească, domnia mea m-am milostivit de am dat și am miluit pe sfânta mănăstire cu a patra parte din această moșie, după cum este aleasă, hotărâtă și împietrită încă din zilele lui Constandin Vodă Brâncoveanul”¹⁰.

⁷ Potra, George: Simache, Nicolae I. - *op. cit.*, pp. 345 - 346, nr. 6.

⁸ Constantinescu, Nicolae - *Note arheologice și istorice supra Curții feudale de la Târgșor (sec. XV-XVII)*, în „SCTV”, anul XX, nr. 1, 1969, pp. 83-100.

⁹ George Potra, Nicolae I. Simache - *op. cit.*, p. 382, nr. 46.

¹⁰ *Ibidem*, p. 82.

Această atenție pe care Constantin Brâncoveanu o acordă mănăstirii Târgșor este probabil datorată faptului că Doamna Marica, soția domnitorului, era fiica lui Neagoe, fiul lui Antonie Vodă, ctitorul lăcașului. Așa se explică și faptul că în acest timp are loc prima pictare a bisericii¹¹, se lărgeste incinta curții domnești și sunt adăugate dependințe casei domnești, un hambar, poate o bucătărie cu rigolă de scurgere. Tot atunci se desființează albia pârâului care curgea prin fața turnului de intrare¹².

Pictura bisericii este descrisă la începutul secolului XX de Nicolae Iorga: „În dreapta intrării se aflau imaginile Doamnei Marica, soția lui Constantin Brâncoveanu, în haina roșiatică cu flori verzi și roșii, margini de blană; alături domnitorul, cu inscripția „Io Constandin Brâncoveanu voievod”, tânăr, purtând veșmânt roșu și albastru; în stânga intrării se afla imaginea mitropolitului Teodosie; pe peretele din dreapta se afla familia lui Antonie Vodă – jupân Pană Negescul, vornic, jupânița Safta, Neagu voievod (fiul lui Antonie), Ileana Doamna și fiica Maria – cu care Constantin Brâncoveanu se înrudea prin soția sa Marica”¹³. Maria, fiica lui Antonie Vodă, va avea și ea grijă de bunăstarea mănăstirii, lăsând după moartea sa „un pogon și jumătate de vie în dealul Scăianilor și zece stupi, ca să mă îngroape la sfânta mănăstire și să-mi facă și un sârindar pentru ceale bucate care am dat, precum scrie mai sus, că bani n-am avut să dau”¹⁴.

Pe lângă această preocupare a domnitorului muntean de a finaliza lucrările la mănăstire și de a da acesteia, cu titlu de danie, a patra parte a moșiei Tîrgșor, se constată, urmărind documentele vremii, o grijă în a contribui la înstărirea mănăstirii. În susținerea acestei idei vin actele de proprietate emise de cancelaria domnească, în favoarea mănăstirii, prin care aceasta își mărește considerabil patrimoniul. Este vorba aici și de sentințe pe care domnitorul le dă, în anumite pricini, în care câștig de cauză are mănăstirea. Printre aceste favoruri făcute de marele domnitor se număra cel din 7 iunie 1692¹⁵ prin care, în urma jalbei părintelui egumen Damaschin de la mănăstirea Tîrgșor, poruncește unui anume Tudor din Scăieni, care are un pogon de vie chiar între viile mănăstirii: „... să cauți, au să-ți iai banii ce-i va fi prețul după cum se vând viile acolo, au să-ți găsești alt pogon de vie să-ți-l cumpere, au de nu vei vrea nici așa, nici așa, să vii să stai de față ca să văz domnia mea cu ce cale ții tu acel pogon de vie; că neviind voi trimite domnia mea dă te va aduce cu

¹¹ Stoicescu, Nicolae - *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România*, vol. II, Editată de Mitropolia Olteniei, Craiova, 1970, p. 651.

¹² Constantinescu, Nicolae - *op. cit.*, pp. 83-100.

¹³ Iorga, Nicolae - *Inscripții din bisericile României*, vol. II, Atelierele Grafice Socec, București, 1908, p. 4.

¹⁴ Potra, George; Simache, Nicolae I. - *op. cit.*, p. 353, nr. 14.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 363-364, nr. 27.

treapă¹⁶ „Tot în dealul Scăienilor, domnitorul avea să întărească mănăstirii Tîrgșor, două pogoane de vie și a treia parte dintr-un pogon și o prăjină, printr-un act din 29 august 1692¹⁷.

Constantin Brâncoveanu avea să fie ultimul mare domnitor al Țării Românești care se va apleca atât de atent asupra nevoilor Mănăstirii Turnu din Tîrgșor, nu mult după domnia lui, mănăstirea intrând într-o sărăcire din ce în ce mai accentuată.

Astăzi, amintirea lui Constantin Brâncoveanu este dusă mai departe și de Mănăstirea Turnu din Tîrgșor, care încă păstrează în interiorul său, fragmente din pictura originală, comandată de domnitor.

Bibliografie:

1. Bogdan, Ioan. - *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria în secolul XV-XVI*, Editura I.V. Socec, București, 1902.
2. Constantinescu, Nicolae - *Note arheologice și istorice supra Curții feudale de la Tîrgșor (sec. XV-XVII)*, în „SCIV”, anul XX, nr. 1, 1969.
3. Iorga, Nicolae - *Inscripții din bisericile României*, vol. II, Atelierele Grafice Socec, București, 1908.
4. Potra, George; Simache, Nicolae, I. - *Contribuții la istoricul orașelor Ploiești și Tîrgșor (1632-1857)*, Comitetul de cultură și artă al județului Prahova, Ploiești, 1970.
5. Stoicescu, Nicolae - *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România*, vol. II, Editată de Mitropolia Olteniei, Craiova, 1970.

---

¹⁶ În Evul Mediu, în Țara Românească - taxă sau amendă percepută de la cei care nu-și plăteau datoriile sau de la cei care nu se înfățișau la procesele în care erau implicați.

¹⁷ Potra, George; Simache, Nicolae I. - *op. cit.*, pp. 367-368, nr. 31.

Tipăriturile de la Târgoviște în epoca brâncovenească

The prints from Targoviste in Brancoveanu's time

Prof. Dana Monea
Licențiat Teoretic Vișina,
Târgoviște, Dâmbovița, România

Abstract

During the reign of Constantin Brâncoveanu books in several languages have been published, multiple churches and convents have been built and schools have been brought into existence. He proved to be a tactful ruler by building friendly relationships with the neighboring countries. Besides being a diplomat, he also oversaw and funded the printing of an impressive number of publications that covered multiple aspects of the religious and public life of the time. Besides four other printing presses, the most impressive was in Târgoviște, where 20 different books have been printed between 1708 and 1715 under the tutelage of Antim Ivireanul.

Key words: church, monastery, architecture, Byzantine style

Constantin Brâncoveanu

tiparniță sec. VI

În timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu s-au tipărit cărți în diferite limbi, au fost construite numeroase biserici și mănăstiri, s-au înființat școli, au fost sprijinite material multe așezăminte bisericești ortodoxe aflate sub dominație otomană toate acestea reprezentând „culmea cea mai înaltă a culturii vechi românești în Muntenia”.

Constantin Brâncoveanu este unul din marii domnitori ai românilor, având printre strămoșii tatălui pe Matei Basarab, iar din partea mamei fiind nepot al domnitorului Șerban Cantacuzino. A dovedit o diplomatie deosebită, păstrând legături de prietenie cu toți, ca țara să fie scutită de jafuri și pustiiri din partea oștilor străine. Această perioadă de liniște a fost propice creațiilor de ordin spiritual, Hrisant Notara numindu-l: „cel mai mare dintre toți principii, lumina strălucitoare până la marginile pământului”, în lucrarea „*Capitole îndemnătoare*” (București, 1691).

Mare amator de cărți, principele Constantin Brâncoveanu devenise posesorul unei mari biblioteci care cuprindea manuscrise bisericești și laice, scrise în limbile greacă,

latină, slavonă și română, lucrări literare, istorice, filosofice și juridice. În timpul domniei sale s-a tipărit un număr impresionant de lucrări, căutând ca prin acestea să acopere o sferă cât mai cuprinzătoare din diverse domenii ale vieții religioase sau publice a vremii sale, fiind imprimate cărți de slujbă religioasă, cărți de învățătură, cărți populare, „cu voia”, „cu hotărârea” sau „cu cheltuiala” voievodului. În anii domniei sale au funcționat cinci tiparnițe în Țara Românească: București, Snagov, Buzău, Râmnic, Târgoviște.

La Târgoviște, în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, s-au imprimat 14 lucrări, 9 în limba română (*Învățătura bisericească*, 1710; *Psaltire*, 1710; *Octoih*, 1712; *Rugăciuni în toate zilele săptămânii*, 1712; *Liturghier*, 1713; *Molitvenic*, 1713; *Pilde filosofice*”, 1713; *Alexandria*, 1713), 4 în limba greacă (*Serviciul bisericesc*, 1709; *Panoplia dogmatică*, 1710; *Slujba Sfintei Ecaterina și Proschinatarul Sfântului Munte*, 1710; *Maxime Filosofice*, 1713), și una trilingvă: slavonă, română și greacă (*Catavasier*, 1713).

Anton Maria del Chiaro, secretarul lui Constantin Brâncoveanu, consemnează în scrierile sale următoarele: „am văzut gravuri în lemn cât și în aramă, pentru nevoile tiparniței pe care o conducea în vremea mea, monseniorul Antim Ivireanul, arhiepiscopul metropolitan al Țării Românești (...)”. „Tiparnița care se găsește în mănăstirea Arhiepiscopiei sau a Mitropoliei Țării Românești, are litere bune și frumoase arabe, grecești, românești și slavonești. Lucrătorii tipografiei sunt români de neam și au deprins meseria de la personal, care au fost învățați în ea de acel arhiepiscop”. Tipografia domnească de la Târgoviște a tipărit 20 de cărți între anii 1708-1715. Activitatea tipografică de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea a fost marcată de personalitatea meșterului tipograf Andrei, originar din zona Caucazului, născut pe la 1660, cunoscut ulterior sub numele lui de Antim Ivireanul. Chemat la București în anul 1691, meșterului Andrei i-a fost încredințată tipografia Mitropoliei Țării Românești.

Ca mitropolit, din 1708, Antim Ivireanul a continuat editarea de cărți de slujbă în românește la Târgoviște (*Liturghierul*, *Molitvelnicul*, *Octoihul*, *Catavasierul*, *Ceaslovul*, *Psaltirea*). Trebuie notat că toate erau traduse de însuși mitropolitul Antim într-o frumoasă limbă românească, deosebit de expresivă, încât traducерile sale se folosesc până azi. În felul acesta, Antim Ivireanul, sprijinit de domn, a rămas în istoria Bisericii noastre drept creatorul „limbii liturgice românești”. Cele peste șaiszeci de cărți tipărite de Antim, la care se adaugă cele aproximativ cincisprezece de la Buzău, reprezintă o perioadă de maximă înflorire a tiparului la noi, aceasta fiind și o urmare a sprijinului generos al domnitorului.

În noiembrie 1710, în tipografia de la Târgoviște, apare, în românește, o carte a mitropolitului Antim, tipărită de Gheorghe Radovici, „*Învățătura bisericească*”, având 45

de foi, format în 8°, tipărită negru cu roșu. Pe verso-ul foii de titlu se afla o gravură, un Deisis, reprezentându-l pe Iisus Christos pe tron, iar în fundal Fecioara Maria și Sf. Ioan.

În același an, 1710 se tipărește o *Psaltire* (din care nu se păstrează nici un exemplar în țară, ci numai o copie fotografică după cel deținut de Biblioteca Națională a Rusiei). Tipăritura este în format în 4°, pe verso-ul foii de titlu fiind reprezentat David, șezând pe tron, cu lira în mână. Tipograful care s-a îngrijit pentru realizarea acestei lucrări este Gheorghe Radovici.

În anul 1712, același Radovici va scoate în românește un *Octoih* de 464 pagini, format în 4°, tipărit negru cu roșu. În prefață se arată ca lucrarea a fost „tălmăcită de pre vorba cea grecească și slovenească pre limba noastră cea românească”. Titlul este încadrat în flori de compoziție tipografică, iar pe verso-ul foii de titlu se regăsesc versurile dedicate stemei Țării Românești. Tot în același an se va tipări cartea „*Rugăciuni în toate zilele săptămânii. Tălmăcite de pe grece și tipărite acum întâi într-acest chip, spre folosul creștinilor*”, având 26 foi, în format în 8°, fiind realizată de Gheorghe Radovici. Din punct de vedere ornamental, lucrarea conține un Deisis și xilogravura reprezentând-o pe Maica Domnului pe tron, precum și vignete și frontispicii.

În anul 1508 Macarie tipărește la Târgoviște primul *Liturghier* care are o dublă însemnătate: este prima carte românească tipărită și este prima ediție a acestei cărți de cult în limba slavonă.

În anul 1570, diaconul Coresi va tipări primul *Liturghier* în limba română, incomplet, iar Mitropolitului Dosoftei i se datorează prima ediție completă, în limba română (Iași, 1679).

Mitropolitul Antim va traduce și va da la tipar în anul 1713 o *Liturghie*, lucrare în format în 4°, cu 210 pagini numerotate, tipărită negru cu roșu, cu 26 de rânduri pe pagină. Pe verso-ul foii de titlu se află stema Țării Românești, alături de versuri dedicate domnitorului. Tipograful a fost Gheorghe Radovici, iar ilustratori Ursul Zugravul (Deisis), Dimitrios (Sf. Vasile) și Ioanichie (Sf. Grigore).

O lucrare trilingvă (slavonește, românește, grecește) va vedea lumina tiparului în martie 1713, sub denumirea de *Catavasier*. În prefață, tipograful Gheorghe Radovici spune că „o închinu prea sfințitului și prea înțeleptului Mitropolit a toată Ungrovlahia, Kyr Anthimu, stăpânului meu și făcătorului de multu bine, carea mă rog să o primești cu blândete și cu fața lină”. În același an va fi scos de sub tipar un *Molitvenic* cu 496 pagini, format în 4°, tipărit negru cu roșu de către același Gheorghe Radovici. Pe verso-ul foii de

titlu se afla stema Țării Românești, precum și numeroase frontispicii, viniete și inițiale ornate.

Lucrarea *Pilde filosofești* va fi tradusă de Antim, pentru nevoile școlilor din București și se va tipări sub titlul de: „*Pilde filosofești depe limba grecească tălmăcite rumânește, care cu cucerire s-au înclinat Prealuminațului Oblăduitoriu Țării rumânești Ioan Constandin Basarab Voevod...*”, la 1713. Tipograful este tot Gheorghe Radovici, lucrarea fiind de format în 8° mic, cu 17 rânduri pe pagină. În prefața închinată domnului se arată că: „am pusu nevoința de s-au tălmăcit aciasta carte de pre vorba ce proasta greciască pre limba rumânească, ăi cu a me cheltuială amu făcutu de s-au tipăritu spre folosul aceștii patria”.

Lucrarea *Maxime Filosofice* (1713) reprezintă o culegere de sentințe filosofice traduse din limba italiană în limba greacă de preotul Ioan Avramiu, având 59 de foi, format în 8° mic. Sunt scrise și două prefete semnate de Manu Apostol, una dedicată Domnului „Ioan Constantin Basarab Voevod” și una cititorilor. Rostul tipăririi acestei lucrări este subliniat astfel: „Și pentru că mulți le-au socotit vrednice de tipărire și folositoare tuturor, pentru multele și deosebitele sfaturi ce cuprind, am conlucrat și eu pentru dragostea neamului meu să se dea la lumină și să se tipărească cu cheltuiala mea spre folosul prea iubitei noastre mame obstesci a Greciei, pentru ca să se folosească și din acestea fiii ei iubitori de învățatura, și câți sunt doritori de sciință și de filosofie”.

Alexandria (1713) romanul popular care cuprindea întâmplările fantastice ale lui Alexandru Macedon va fi tipărit, se pare, tot la Târgoviște după cum precizează și Del Chiaro în *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia* (1718).

S-au tipărit în special cărți pentru slujbele religioase și pentru școlile din Țară Românească și din Moldova, dar și pentru susținerea ortodoxismului din Transilvania și Maramureș, pentru popularizarea teologiei și a vieților sfinților și chiar romane cavalești, iar tipăriturile erau împodobite artistic, paginile aveau frontispiciu, inițiale și litere mari și frumoase. Cărțile nu erau vândute ci împărțite gratuit de către Domnie sau Mitropolie, și aveau ca scop susținerea cultului ortodox, iar tipărirea se făcea cu banii lui Vodă Brâncoveanu și ai Mitropolitului Antim. Cărțile destinate românilor foloseau cuvintele înțelese de toți, fără topica străină, cu fraze simple și elegante și de aceea limba din tipăriturile Epocii brâncovenesti a adus o contribuție însemnată la formarea limbii literare.

Dar poate cel mai important act de susținere a lumii ortodoxe a fost inițiativa lui Brâncoveanu de a fi tipărite cărți de slujbă și de învățatură a credinței și în limbile greacă, arabă și georgiană. Pe lângă scrierile religioase, propovăduirea ortodoxiei în occidentul

catolic și protestant s-a făcut și prin relațiile cu marile universități europene ale vremii, mai ales Oxford și Cambridge, unde au fost trimiși teologi formați la Academia Domnească de la Sfântul Sava înființată de Brâncoveanu în 1694.

Academia cu predare în limba greacă corespundea unei Facultăți de filosofie și litere și forma tineri greci, bulgari, sârbi și aromâni și se bucură de un mare prestigiu în Europa. Constantin Brâncoveanu nu a fost doar un mare ctitor de mănăstiri și biserici, ci și un mare iubitor al „culturii românești prin scris și tipar”, contribuind în mod deosebit la dezvoltarea artei tipografice, la tipărirea de cărți pentru propria țară sau pentru alte teritorii locuite de români.

Bibliografie:

1. *Iubitor de cultură, protector al bisericii și martir al credinței ortodoxe: Sf. Martir Constantin Brâncoveanu (1688- 1714)*, Târgoviște, Editura Arhiepiscopiei Târgoviște, 2013.
2. Bianu, Ioan; Hodos, Nerva - *Bibliografia românească veche*, tom I., București, 1903.
3. Vărtosu, Emil; Vărtosu, Ion - *Așezămintele brâncovenești. O sută de ani de la înființare*, București, 1938.

Constantin Brâncoveanu și Cantacuzinii

Constantin Brâncoveanu and the Cantacuzinos

Prof. Mihuela Brâsășu

Școala Gimnazială „Constantin Stere”
Bucov, Prahova, România

Abstract

Constantin Brancoveanu was the son of Papa Brancoveanu and Stanca Cantacuzino. He was left fatherless at one year. After that his uncle, Constantine, "the most cultivated of the Cantacuzinos", offered a good education, taught him about politics and what is more recommended him for nobles to reign. The Cantacuzinos considered the throne as their own and the Brâncoveanus were seen as a temporary solution to remove the followers of Șerban Vodă. Meanwhile, the ruler wished to bequeath the throne to his sons. That was the cause of the rift between the ruler and the Cantacuzinos. At last Brancoveanu's and his sons' death led to the enthronement of Stephen Cantacuzino.

Keywords: *Brancoveanu, Cantacuzino, uncle, dispute and throne*

În pronaosul bisericii domnești din Târgoviște, domnitorul Constantin Brâncoveanu este reprezentat ca descendent al dinastiei medievale a Țării Românești, de la Neagoe Basarab și Mihai Viteazul la Radu Șerban, Matei Basarab și Constantin Șerban. Născut în anul 1654, în localitatea Brâncoveni, din zona Olteniei, era fiul lui Matei „Papa” Brâncoveanu și al Stancăi Cantacuzino, sora domnitorului Șerban Cantacuzino, ceea ce îi dădea dreptul de a purta în armele sale și însemnele casei Cantacuzinilor, *vulturul bicefal*¹.

Rămas orfan de tată la vârsta de doar un an, Brâncoveanu a fost crescut de bunicul său Preda, din neamul craioveștilor care pretindeau că se trăgeau din Basarabi. Cu siguranță Constantin Brâncoveanu cunoștea „*Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*”, dar, spre deosebire de Teodosie, el nu s-a putut bucura de sfaturile tatălui său, așa cum se obișnuia în dinastia domnitoare a Țării Românești. Dacă impresionanta averea a primit-o moștenire de la bunicul Preda, arta guvernării a învățat-o de la unchiul său, stolnicul Constantin Cantacuzino și de la rudele soției sale Maria, fiica lui Neagoe, fiul lui Antonie Vodă din Popești². În perioada aceea, partida boierească a Cantacuzinilor, cu care noul domnitor se înrudea prin mama sa, era cea mai importantă. În fruntea ei se afla stolnicul Constantin Cantacuzino, un reprezentat de seamă al culturii umaniste în spațiul românesc.

¹ Cernovodeanu, Paul; Constantiniu, Florin - *Constantin Brâncoveanu*, Academia de Științe Sociale și Politice, Institutul de Istorie „N. Iorga”, București, 1989, p. 3

² Drăghiceanu, Virgiliu - *În amintirea lui Constantin Brâncoveanu 1714-1914*, Administrația Casei Bisericii, Editura Institutul de arte grafice Carol Göbl, București, 1914, p. 11.

Tipăriturile și manuscrisele colecționate de stolnic în biblioteca „muntenească umanistă”,
dezvăluie vastul său orizont cultural, de la antichitate la umanismul Renașterii³.

---

³ Theodorescu, Răzvan - *Civilizația românilor între medieval și modern*. Editura Princeps, Iași, 2006, p. 324.

Educația aleasă, primită de Constantin Brâncoveanu din partea „celui mai cultivat dintre Cantacuzini” nu rămâne neobservată contemporanilor: era un tânăr plin de prestanță, cu maniere alese, mândru, totdeauna plăcându-i a fi urmat de o escortă de 30-40 de nobili, dar având un caracter blând, natural, foarte plăcut tuturor”¹.

În perioada 1674-1687 a deținut dregătoriile de mare postelnic, mare spătar până la aceea de mare logofăt și ispravnic al scaunului țării în timpul domniei lui Șerban Cantacuzino.

Împrejurările în care Constantin Brâncoveanu a preluat conducerea Țării Românești sunt contradictorii. Cronicarii contemporani susțin că fiind pe patul de moarte, Șerban Cantacuzino l-a recomandat pentru domnie, încredințându-i sigiliul Țării Românești. Alții sunt de părere că stolnicul Constantin Cantacuzino și Mihai Cantacuzino, mare spătar, frații răposatului domn, și-au sprijinit nepotul pentru preluarea tronului, în anul 1688. Cei doi l-au recomandat și au stăruit pe lângă boieri să fie ales.

Istoricii au păreri împărțite referitoare la motivația Cantacuzinilor. În lucrarea *În amintirea lui Constantin Brâncoveanu*, Drăghiceanu Virgiliu afirmă că „...temându-se de a nu i se impune de la Poartă un domn stăin, stolnicul Cantacuzino alege pe Constantin Brâncoveanu”² în timp ce Paul Cernovodeanu justifică opțiunea dregătorilor Cantacuzini ca o modalitate de a influența nestingherinți politica internă, în condițiile în care urmașul legitim al lui Șerban vodă, Gheorghe, a fost înlăturat, iar pe plan extern de a schimba orientarea proabsburgică promovată de fostul domnitor.

Într-adevăr documentele arată rolul important pe care l-au avut Cantacuzinii în conducerea Țării Românești în vremea lui Constantin Brâncoveanu. Adevăratul conducător al politicii externe era stolnicul Cantacuzino căruia „îi lăsa toată grija”, dar care, la rândul lui, avea o cancelarie proprie și cifru. El purta o corespondență externă separată de aceea a lui Constantin Brâncoveanu și avea emisari oficiali, trimiși în străinătate. Prevăzător, se pare că și domnitorul folosea mesajul codat „când corespondența sa posedea un caracter strict secret și confidențial”³. Sistemul folosit de Brâncoveanu, ca și de stolnicul Constantin Cantacuzino, consta în înlocuirea textului clar prin cifre, litere grecești sau latine și semne convenționale. Domnitorul a întrebuințat cifru nu numai în corespondența externă, dar și în însemnările sale de taină care cuprind și informații de ordin politic.

¹ Drăghiceanu, Virgiliu - *op. cit.*, p. 14.

² Cernovodeanu, Paul - *În vâltoarea primejdiilor*, Editura Silex, București, 1997, p. 15.

³ *Ibidem*, p. 17.

În Sfatul Domnesc majoritatea dregătoriilor erau deținute de boierii din marea familie a Cantacuzinilor. Dregătoria de mare spătar a fost ocupată succesiv, pe întreaga perioadă a domniei, 1688-1714, de Iordache, Mihai, Toma și Ștefan Cantacuzino, mare stolnic, Părvu Cantacuzino, mare paharnic, Șerban Cantacuzino, pitar, clucer, vornic sau mare ban erau dregătorii ocupate de rudele Cantacuzinilor⁴.

Primii ani ai domniei lui Brâncoveanu nu pot fi prezentați fără a interfera cu Cantacuzinii. Influența acestora o regăsim și în creațiile culturale ale domnitorului. Scriitorul Răzvan Theodorescu aprecia că „arta cantacuzinească a fost dusă de Constantin Brâncoveanu, într-un patronaj fără precedent, până la expansiunea cunoscută”⁵.

Împreună cu Stolnicul Cantacuzino au făcut la mănăstirea Hurezu o impresionantă bibliotecă, latină, greacă, slavă, română. Lucrările pentru construirea mănăstirii au fost încredințate ispravnicului Părvu Cantacuzino. Împreună cu unchiul său Mihai Cantacuzino, spătarul, a ridicat mănăstirea Adormirii Maicii Domnului din Râmnicul Sărat, Sf. Gheorghe și Sf. Sava din București. Ctitoriile au fost pictate de Părvu Mutu și se caracterizează printr-un „mănunchi de detalii semnificative de ordin decorativ: elemente vegetale, socluri, console și cornișe profilate”⁶. Atelierul de meșteri care lucrau pentru marele spătar Mihai Cantacuzino au fost folosiți de Brâncoveanu pentru ridicarea palatului de la Mogoșoaia. Astfel se explică prezența unor elemente comune în arhitectura cantacuzină și cea brâncovenească (împodobirea fațadelor și a portalului din pridvor cu lampioane, chiparoși, păuni și fructe concepute în relief și într-o cromatică vie). Răzvan Theodorescu numea această influență artistică cantacuzină „un moment cantacuzin-brâncovenesc”⁷.

Colaborarea politică și culturală dintre Cantacuzini și Constantin Brâncoveanu s-a menținut până în jurul anului 1700. Stolnicul i-a oferit o educație aleasă, l-a ajutat să promoveze în dregătoriile statului. Șerban Cantacuzino îl considera nepotul său favorit, dovadă că l-a însărcinat cu responsabilitatea încheierii tratatului cu Imperiul Habsburgic. Tratatul nu a fost definitivat, dar s-a acordat titlul de „*graf* pentru domnitor, fiii și nepoții săi”. Ca urmare, în momentul înscăunării, Constantin Brâncoveanu avea și titlul de graf

⁴ Giurescu C. Constantin, Dobrescu, N. - *Documente și regeste privitoare la Constantin Brâncoveanu*, Editura Institutul de arte grafice Carol Göbl, București, 1907, p. 23.

⁵ Theodorescu Răzvan, *op. cit.*, p. 339.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 340.

imperial. Ca rudă a Cantacuzinilor în 1679 a dobândit cetățenia transilvană, iar în 1688, titlul de Conte⁸.

Înscăunarea a deschis capitolul înclintirile la adresa noului domn. Urmașului legitim al lui Șerban vodă, Gheorghe, a fost propus de ginerele răposatului domnitor, Bălăceanu care mergea cu intrigă la Imperiali. Tentativa nu a reușit, mai mult chiar, domnitorul a primit în anul 1695 diploma de Prinț al Sacrului Imperiu Roman.

Surprinzător este faptul că tocmai rudele sale, Cantacuzinii, care l-au susținut în luarea domniei au fost implicate în comploturi. În anul 1705: „... agentul, capuchehaia sa, Toma Cantacuzino, intrându-i în cap fumuri de domnie mina pe Brâncoveanu, care, însă făcându-se a nu ști nimic, îl înălță în boierie, pentru a fi mai apoi trădat”⁹. Trecând peste acest episod, Brâncoveanu a întărit relațiile cu familia Cantacuzinilor prin căsătoria fiului său Ștefan cu Bălașa Cantacuzino din Moldova, prin intermediul aceluiași Toma Cantacuzino. Atitudinea tolerantă a domnitorului față de conspiratorii săi a dus la încurajarea trădării¹⁰.

În momentul în care domnitorul și-a sporit autoritate, iar tutela rudelor a fost înlăturată treptat, Cantacuzinii au trecut în tabăra adversarilor lui Constantin Brâncoveanu. Domnitorul dorea să lase moștenire tronul fiilor săi, în timp ce Cantacuzinii considerau domnia Țării Românești ca aparținându-le de drept, Brâncoveanu fiind o soluție de moment pentru înlăturarea urmașilor lui Șerban Vodă¹¹.

Ruptura dintre Constantin Brâncoveanu și Cantacuzini, a fost marcată de înlăturarea lui Mihai Cantacuzino din dregătoria de mare spătar în anul 1706. Sfătuit de țar să revină asupra deciziei, domnitorul îl acceptă în dregătoria amintită pe Toma Cantacuzino, nepotul celui înlocuit, iar pe Șerban Cantacuzino, mare vornic, și Stefan Cantacuzino, mare postelnic¹².

Zarurile fusese însă aruncate. Stolnicul Constantin și fratele său Mihai, unelteau pe ascuns, împotriva lui Brâncoveanu, apelând chiar și la marile state vecine.

Datorită vârstei mai înaintate și a vastei lor experiențe politice, frații Constantin și Mihai Cantacuzino călăuziseră pe Brâncoveanu, nepotul lor de soră, timp de aproape două decenii. Ajuns la vârsta de 52 de ani, domnitorul dorea să se emancipeze de sub tutela lor.

⁸ Cernovodeanu Paul - *op. cit.*, p. 32.

⁹ *Ibidem*, p. 21.

¹⁰ Ungureanu Dragoș, *Culisele unui complot boieresc în surse istorice: Hoțenia din vara lui 1700 contra lui Brâncoveanu*, Editura Istros-Editura Ordessos, Brăila-Pitești, 2013, p. 5.

¹¹ Cernovodeanu Paul, *op. cit.*, p. 34.

¹² Cernovodeanu Paul, Constantiniu Florin - *Constantin Brâncoveanu*, Academia de Științe Sociale și Politice, București, 1989, p. 8.

Apăruseră generații noi, atât la Brâncoveni cât și la Cantacuzini și vodă dorea să-și aibă asigurată succesiunea la tron în persoanele fiilor săi și nu a verilor și nepoților scoborâtori din ambițioasele sale rude¹³. Războiul ruso-turc din 1710-1711 i-a plasat din nou în tabere opuse pe Cantacuzini și pe Brâncoveanu. Acesta din urmă, mult mai prudent, și-ar fi dorit o alianță cu țarul Petru I împotriva turcilor, dar, ca un bun diplomat, a păstrat o oarecare rezervă și de aceea inițiativele lui antiotomane au fost limitate. În schimb partida Cantacuzinilor s-a declarat pentru o colaborare militară fățișă cu rușii, iar marele spătar, Toma Cantacuzino a dezertat din tabăra domnului și s-a alăturat rușilor. Victoria turcilor de la Stănilești a îngreunat și mai mult situația domnitorului. După fuga spătarului Toma, poziția de domn a lui Constantin Brâncoveanu era grav compromisă în fața Porții și nu beneficia de niciun sprijin de nicăieri. A fost momentul rupturii definitive dintre domnitor și Cantacuzini. Averile spătarului Toma și ale însoțitorilor săi, fugiți și refugiați în Rusia, au fost confiscate pentru „hainire”, iar stolnicul, frații, fiii și nepoții săi ținuti de o parte și priviți cu toată neîncrederea de către domn¹⁴. Bătrînul stolnic Constantin, trăind mai mult retras la moșiile sale de la Afumați și Filipești, scria chiar patriarhului Hrisant Notara al Ierusalimului la 10 noiembrie 1712 că a ajuns „țaran curat și mojić prost,” spre a putea dobîndi „ceva liniște” și a fugi „de acelea despre care filozoful Solon spune că e mai bine ca omul să nu privească, nici să audă¹⁵”. De aceea, familia Cantacuzinilor a hotărît să înlăture cu orice preț pe Brâncoveanu din scaunul țării și să revină la putere: „...îl puse rău cu toată familia Cantacuzino cari începură a intriga în contra lui Brâncoveanu”¹⁶. Gînerele lui Mihai Cantacuzino, Dumitrașco Racoviță din Moldova, transmitea știri țarului rus, venite din partea Cantacuzinilor. Când a fost descoperit, Brâncoveanu a poruncit să fie omorât, dar a reușit să se salveze retrăgându-se în Brașov. De aici și-a schimbat direcția uneltirilor spre Constantinopol. Mijlocitor era fratele său, mazilitul domnitor al Moldovei, Mihai Racoviță care comunica informațiile vizirului: „la curtea lui Brâncoveanu nu se mai păstra niciun secret, totul fiind dezvelit de stolnicul Cantacuzino, cel dintâi sfetnic al său, cari nutriau planuri domnești pentru fiii săi”¹⁷. În zadar a încercat Brâncoveanu să-i asigure pe turci de credința lui și să le satisfacă toate cererile bănești.

Informațiile Cantacuzinilor și-au atins scopul. Sultanul l-a acuzat pe Constantin Brâncoveanu de „hainie”. Au fost formulate mai multe capete de acuzare: diploma de

¹³ Cernovodeanu Paul - *op. cit.*, p. 41.

¹⁴ Giurescu C. Constantin - *op. cit.*, p. 31.

¹⁵ Cernovodeanu Paul - *op. cit.*, p. 40.

¹⁶ Giurescu C. Constantin; Dobrescu, N. - *op. cit.*, p. 35.

¹⁷ Cernovodeanu Paul, Constantiniu Florin - *op. cit.*, p. 10.

principe imperial, faptul că locuia mai mult la Târgoviște pentru a putea fugi la Sâmbăta, unde începuse zidirea unui palat, că și-a comandat la Viena instrumente muzicale de argint, că a bătut o monedă de aur cu efigia proprie, tot la Viena, monedă care era „în realitate o medalie pe care Brâncoveanu dorea să o ofere oaspeților săi cu prilejul împlinirii, la 15 August, a 60 de ani de viață și 26 de ani de domnie. A fost de asemenea acuzat că l-ar fi îndemnat pe Toma Cantacuzino să fugă la ruși”¹⁸. Istoricii susțin că adevăratul motiv care l-a determinat pe sultanul Ahmet să-l înlăture pe *Altin Bey*, *prințul aurului* cum îi spuneau turcii, era averea lui Brâncoveanu, estimată la 10 000 000 de taleri. Printr-o scrisoare a doctorului grec, Corea, Brâncoveanu a fost avertizat de intențiile sultanului. Sfătuit, însă de Stolnicul Cantacuzino „Brâncoveanu nu dăde nicio crezare grecului ce avea aparența de a cerși ceva ajutor de Paște ce se apropia”¹⁹. Mazilirea domnitorului a avut loc la scurt timp. Prietenul său, aga Mustafa, venit la curtea domnitorului „a scos un petec negru, de mătase, i-l puse pe umăr declarându-l mazil...se citește boierilor firmanul prin care Brâncoveanu e declarat rebel și hain, depus și înlocuit cu Ștefan Cantacuzino”²⁰. Astfel, percepția Cantacuzinilor cu privire la tron, considerat că le aparținea de drept a avut câștig de cauză.

Căderea lui Brâncoveanu s-a datorat nu atât tragicului conflict ce l-a opus Cantacuzinilor, la rândul lor sacrificați doi ani mai târziu de Înalta Poartă, cât mai ales dorințelor de revanșare ale otomanilor în contextul în care rușii și austriecii se afirmau în sud-estul Europei.

Bibliografie:

1. Cernovodeanu, Paul - *În vâltoarea primejdiilor*, Editura Silex, București 1997.
2. Cernovodeanu, Paul; Constantiniu Florin - *Constantin Brâncoveanu*, Academia de Științe Sociale și Politice, Institutul de Istorie „N. Iorga”, București, 1989.
3. Drăghiceanu, Virgiliu - *În amintirea lui Constantin Brâncoveanu 1714-1914, Administrația Casei Bisericii*, Editura Institutul de arte grafice Carol Göbl, București, 1914.
4. Giurescu C., Constantin; Dobrescu, N. - *Documente și regeste privitoare la Constantin Brâncoveanu*, Editura Institutul de arte grafice Carol Göbl, București, 1907.
5. Theodorescu, Răzvan - *Civilizația românilor între medieval și modern*, Editura Princeps, Iași, 2006.
6. Ungureanu Dragoș - *Culisele unui complot boieresc în surse istorice Hiclenia din vara lui 1700 contra lui Brâncoveanu*, Editura Istros–Editura Ordessos, Brăila–Pitești, 2013.

¹⁸ Drăghiceanu Virgiliu - *op. cit.*, p. 23.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, p. 24.

Imaginea și domnia lui Constantin Brâncoveanu reflectate în ortodoxia română

The Image and Reign of Constantin Brancoveanu Reflected in the Romanian Orthodoxy

*Educatoare Maria-Vionica Călugăroul,
GPN Stămuleasa-Simburești, Olt*

*Inst. Maria-Cornelia Călugăroul,
Liceul Tehnologic Vedea, Jud. Argeș*

Abstract

Chroniclers as well as foreigners who travelled to our country in that time have counted the twenty-six-year rule of Constantine Brancovan the years of "abundance in all things." And that was a well-deserved name by our Romanian country since all sectors of life were thriving: human life, education, crafts and arts, religious foundations. The reign of Constantine Brancovan left as a legacy brilliant palaces and churches built in a new original style called the "Brancovan style (one of the finest in Christian art after the fall of the Byzantine emperors), artwork, beautiful books, wise manuscripts appreciated not only by the Romanian, but also by important personalities of other countries. All these accomplishments made the reign of Constantine Brancovan one of the Romanian most prosperous cultural ages, Brancovan himself being called "the Prince of our culture", "a perfect man in all things".

Key words: *prosperous, churches, palaces, books, manuscripts.*

Constantin Brâncoveanu s-a născut în anul 1654 din vechiul neam al Brâncovenilor din Oltenița. Bunicul său, marele vornic Preda Brâncoveanu era un om foarte bogat, nu mai era altul ca el în această țară, după cu mărturisirea un vechi cărturar străin. Bunicul Sfântului Constantin Brâncoveanu a ctitorit și el vestite așezăminte monahale, dar a și zugrăvit o serie de lăcașuri sfinte. Tatăl Sfântului Constantin Brâncoveanu, Papa Brâncoveanu, a fost ostaș și dregător de seamă, bun creștin și sprijinitor al bisericii. În anul 1655 a fost ucis de ostașii cu leafă răsculați împotriva domnitorului de pe atunci, Constantin Șerban Basarab. Rămas orfan la vârsta de un an, copilul Constantin Brâncoveanu a fost crescut de tânăra sa mamă văduvă, care i-a insuflat morala creștinească, alături de dascălii și clericii care dădeau tânărului vlăstar boieresc învățătură de carte în limba românească și mai ales, învățătură creștină din Sfintele Evanghelii și din scrierile Sfinților Părinți. Chiar bunicul său avea o vastă bibliotecă pe care i-a pus-o la dispoziție nepotului său, iar Stolnicul Constantin Cantacuzino - unchiul său, l-a învățat cunoștințe rare, cum nu se mai afla alt învățat în Europa Răsăriteană până atunci. Din biblioteca bunicului, și-a însușit scrierile lui Platon și Aristotel, ale lui Homer și ale lui Esop, Vergiliu, Ovidiu, dar și lucrări istorice precum cele ale lui Miron Costin, Constantin Cantacuzino sau Dimitrie Cantemir. Biblioteca Cantacuzinilor cuprindea și scrierile Sfinților Părinți, Ioan Gură de Aur, Vasilie cel Mare, fericitul Augustin, „*Învățăturile lui*

Neagoe Basarab către fiul său Teodosie" ale lui Neagoe Basarab, precum și Sfintele Scripturi. Aceste scrieri duhovnicești au constituit baza personalității lui Constantin Brâncoveanu și modele de comportament, pe care nu a vrut numai să le citească, să le învețe și să-și rânduiască viața după înțelepciunea și sfîntenia lor, dar a dorit să le retipărească și să le dăruiască poporului pentru zidirea și folosul ortodox. A tipărit și cărți în greacă, slavonă, pe care le-a împărțit grecilor, bulgarilor, sârbilor, care fiind atunci robiți de turci, nu puteau tipări cărți creștine.

În vremea posturilor, mergea la sfintele slujbe de la mănăstiri, astfel, cunoscând oamenii din diferite locuri din țară, cu grijile, necazurile, dar și cu obiceiurile lor. În pelerinajele sale, a vizitat o serie de lăcașuri creștine care se aflau acum sub jugul turcesc, fiind în mare suferință dându-și seama că este nevoie de ajutorul și de mila domnitorilor creștini și iubitori de Dumnezeu, de a face bine semenilor lor. Pelerinajele i-au trezit dorința de a construi lăcașuri sfinte și de a face danii peste tot unde este nevoie.

Constantin Brâncoveanu a fost înzestrat de tânăr cu calități morale deosebite: obârșie nobilă, învățătură aleasă și cu fapte bune de adevărat creștin. Milostiv, și iubitor de sfintele biserici, credincios desăvârșit, a fost unul dintre marii ctitori de biserici, dar și renumit pentru frumusețea picturii, icoanelor, vaselor, liturgice dăruite. În vremea lui s-a dezvoltat arta brâncovenească numită și „stilul brâncovenesc”.

Constantin Brâncoveanu încă de tânăr râvnea să ctitorească biserici, încă înainte de a fi domn. A reparat Mănăstirea Bistrița și Mănăstirea Arnota, a zugrăvit Biserica mănăstirii Sfînții Arhangheli din Târgșor, a reînnoit Biserica Snagovdar și Mănăstirea Dealu. În scrierile cronicarilor curții, ctitoriile Sfântului Constantin Brâncoveanu, au un loc deosebit. Este pomenită mai întâi Mănăstirea Hurezi, în care ctitorul dorea să-și afle locul de veci. Cronicarul Radu Greceanu, într-un fel cu totul aparte a descris cu lux de amănunte construirea Mănăstirii Hurezi, încă de la alegerea locului pentru mănăstire, începerea lucrărilor „cu mare osârdie și cheltuială”. Zidirea Hurezilor a durat patru ani, după care a fost sfînțită, „făcându-se toate după obicei, orânduite cu mare cinste”. Dar cronicarul trecea între faptele creștinești ale Sfântului Constantin Brâncoveanu și ctitoriile lui din țară prin care ajuta patriarhiile ortodoxe din răsărit, de pildă mănăstirea Sfântul Gheorghe din București, închinată Ierusalimului. Pentru sfînțirea unor lăcașuri sfinte, ctitorul lor rânduia slujbe împărătești, chemând înalți ierarhi și arătând astfel cinstirea deosebită dată Sfînților de hram. Cu toate grijile domniei, Constantin Brâncoveanu nu-și uita niciodată ctitoriile, el fiind printre cei mai stăruitori închinători ai lor. Cronicarul scrie că, „la capătul unei călătorii istovitoare, Măriea Sa Vodă, cunoscând că este vremea preumblării”, „pentru prea

multă evlavie ce avea pentru maica sa", „n-a lăsat numai milele și pomenile, atâta pre la biserici cu sărindarurile, cât altele prin taină la cei săraci și rămași câte au făcut, ci încă aceasta a mai început a face". Cinstirea lui Dumnezeu cu lăcașuri sfinte a unit-o cu cinstirea credincioșilor lui înaintași. A zugrăvit, reparat, înnoit o serie de catapetezme, a înzestrat bisericile făurite de strămoșii lui. Dându-le viață și frumusețe nouă, domnitorul împlinea și voința părinților ctitori și porunca lăsată de ei urmașilor de a nu lăsa în paragină lăcașurile ridicate de ei.

Ctitoriile lui Constantin Brâncoveanu nu erau numai zidiri înălțate întru slavă lui Dumnezeu, ci, dimpotrivă, ctitorii ziditoare de suflet, în care duhovnicii iscusiți, harnicii preoți se îngrijeau de creșterea creștinească a tinerilor și de viețuirea cuviincioasă a credincioșilor fie ei preoți sau închinători. Se știe că, Mănăstirea Hurezi era înzestrată cu o frumoasă bibliotecă de cărți duhovnicești, de istorie și alte științe ale vremii, astăzi risipită.

La mănăstirea Sfântul Sava din București se afla una dintre cele mai vestite școli ale Europei de Răsărit, Academia Domnească. Constantin Brâncoveanu se îngrijea nu numai de trăinicia și de podoaba ctitoriilor sale, ci și de rosturile lor duhovnicești, culturale, educative. El urma pilda înaintașilor săi dar a lăsat și modele de comportare urmașilor săi. Mitropolitul Țării Românești, Antim Ivireanul, arăta în scrierile sale, marea dragoste pe care a avut-o Constantin Brâncoveanu pentru tipărirea și răspândirea Scripturilor însuflate de Sfântul Duh. Alcătuirea și tipărirea de cărți sfinte, cuprinzând învățătura bisericii, sfătuiri creștine pentru buna purtare a credincioșilor de orice vârstă, mai ales tineri, dar și cărți de istorie, geografie, și alte științe, ajunsesse după născocirea tiparului, o îndeletnicire foarte folositoare, care ajuta îndrumarea poporului pe căi drepte, la luminarea celor neînvățați, și propășirea de obște a țării.

Tiparul era o născocire a creștinilor din Europa, așadar el era cu strășnicie oprit de legile Imperiului otoman unde nu era îngăduită pătrunderea cărților tipărite în lumea creștină. În Țările Române, care se bucurau de o mare libertate tiparul era folosit încă din 1508. Tiparnițe domnești ale mitropoliilor, episcopiilor și mănăstirilor mari fuseseră de mult înființate atât în Țara Românească și Moldova, cât și în Ardeal și ele scoteau cărți folositoare de suflet în românește, dar și în alte limbi ale creștinilor supuși de tirania turcească, în slavonă, arabă sau greacă. Sfântul Constantin, om luminat și cu învățătură înaltă, a înțeles marele folos al tipăriturilor și răspândirea cărților creștine, faptă care se adăuga celorlalte binefaceri către biserică și credincioșii ei. În timpul cărmuirii lui Constantin Brâncoveanu au lucrat în Țara Românească nouă tipografii, la București, la

Buzău, la Mănăstirea Snagov, la Episcopia Râmnicului, și la Târgoviște, care au scos 84 de cărți în română, greacă, slavonă și arabă.

Aceste cărți erau tălmăcirii din Sfânta Scriptură, cărți liturgice, scrieri ale Sfinților Părinți, cărți de învățături morale. Cărțile erau tipărite într-un număr potrivit cu acela al cititorilor cărora urmau să le fie donate, cărțile de cult erau foarte solicitate, ele erau dăruite de domnitor care nu făcea negoț de cărți sfinte ci le socoteau o faptă bună pentru zidirea sufletească a credincioșilor. În istoria scrisului românesc, rămâne „Biblia de la București” din 1688, rămasă în Istoria scrisului românesc sub numele de „*Biblia lui Șerban*”, dar la care Constantin Brâncoveanu a avut un rost de seamă ca „ispravnic al cărții”. Tipărirea unei cărți însemna pentru ctitorii de altădată o faptă bună, la fel de însemnată precum zidirea unei biserici. Era vorba în ambele cazuri de două lucrări închinare lui Dumnezeu, care trebuiau duse la bun sfârșit cu grijă mare și cu rugăciune, folosind cei mai buni meșteri și cele mai scumpe materiale, fără precupețire, fără lenevire, sau fără grabă. Așadar, ctitorirea unei biserici nu era întreagă numai prin zidirea ei, ci abia după înzestrarea ei cu Evangheliarul, fie scris anume pentru acea biserică, pe vremea când tiparul nu fusese născocit, fie după aceea prin dania unei Evanghelii frumos tipărite și împodobite, ferecată în argint, bătută cu pietre prețioase, suflată în aur. În biserică urma să se audă cuvântul Domnului, rostit de preoți după Sfânta Evanghelie, la fel, era înzestrată biserică și cu vasele liturgice și cu toate cele trebuincioase pentru săvârșirea dumnezeieștilor slujbe. Biblia rămâne cea mai importantă scriere bisericească, de o mie de pagini, fusese răstălmăcită din limba greacă, la care au lucrat nu numai traducătorii ci și gravorii, jătarii, diortositorii, drugarii și abia după aceea legătorii de cărți. Ajutat de Sfântul Antim Ivireanul, de Teodosie, de Mitrofan, de Mihail Macri și de numeroși patriarhi din străinătate, Constantin Brâncoveanu, prin numărul mare de cărți, a făcut din anii de domnie una dintre cele mai înfloritoare epoci ale culturii românești, nu numai religioase, dar și laice. Constantin Brâncoveanu a fost pe drept numit un Prinț al culturii noastre, adevărind faptul că cel ce dobândește prin credința sa, virtuțile creștine și atinge treapta sfințeniei, se arată strălucit și destoinic nu numai întru cele duhovnicești, ci și în politică, în cărmuirea țării, în litere, în științe și în arte, adică ajunge om desăvârșit întru toate.

Bibliografie:

1. Giurescu, C.C - *Istoria românilor*”, ediția a I-a, vol III, Partea I, București, 1944.
2. Iorga, Nicolae - *Istoria literaturii române în secolul al XVIII lea*, vol I, București, 1901.
3. Lupaș, Ioan - *Mucenicia Brâncovenilor*, în „*Studii și conferințe și comunicări istorice*”, vol III, Sibiu, 1941.

Epoca Brâncoveanu - viața socială, economică și politică

The Epoch of Brancoveanu – Social, Economic and Political Life

Prof. Mihail Dinu-Pătrașcu

Liceu Tehnologic „C-tin Cantacuzino”
Băicoi, Prahova, România

Abstract

C. Brancoveanu (born 1654 – died 15th August 1714) was a great nobleman from Muntenia, gentleman of Tara Romaneasca between 1688 and 1714, nephew of the ruler Serban Cantacuzino. During the time of his reign, Tara Romaneasca has gone through a period of cultural boom and development of the spiritual life. As an orphan, without a father from the age of 1, he was raised by his uncle, steward Constantin Cantacuzino, who offered him a valuable education, learning, among others Greek, Latin and Slavonic. During his reign a large number of political and diplomatic actions have taken place in order to stop Czar's and Turkish expansion in south-eastern Europe. The main directions followed by the Romanian ruler: strengthening the reign's role; reorganizing of the fiscal system; promoting close relationship with Moldova and Transylvania. Until 1709 Constantin Brancoveanu has succeeded in maintaining a balanced political strategy between the Ottoman Empire and the Roman Empire. On 15th August 1714 Brancoveanu was martyred together with his entire family.

Key words: *prosperous, churches, palaces, books, manuscripts*

În anul 1688 a fost ales domn al Țării Românești marele boier Constantin Brâncoveanu, fiul lui „Papa” Brâncoveanu și al Stancăi Cantacuzino. El a avut una dintre cele mai lungi domnii din istoria Țării Românești.

Strălucit politician, diplomat și om de cultură, Brâncoveanu a desfășurat, după expresia lui Nicolae Iorga „*o politică de cumpătare, dar practică; puțin strălucitoare, dar foarte folositoare*”. El a desfășurat o politică internă, cu dimensiuni naționale care a cuprins întreg spațiul românesc. S-a preocupat de întărirea rolului Domniei și a încercat o reorganizare a sistemului fiscal¹.

Relațiile sale cu Moldova, amestecul în politica Curții de la Iași au fost determinante, în primul rând, de necesitatea concentrării politicii externe a Țărilor Române, în vederea organizării eficiente a luptei pentru afirmarea intereselor naționale. Pentru aceasta a intervenit în vederea numirii lui Constantin Duca în scaunul Moldovei și pentru încheierea unor alianțe matrimoniale, cu evident scop politic². În ceea ce privește Transilvania, a menținut strânse legături în special cu orașul Brașov contribuind la dezvoltarea comerțului de tranzit dintre centrul și sud-estul Europei, prin Țările Române și pasurile carpatine. În fața tendinței Habsburgilor de catolicizare a românilor din

¹ Drăghiceanu, Virgiliu - *O ctitorie brâncovenească dispărută: biserica Sfântul Ion Grecesc din București*, în *Închinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 193, p. 138-142.

² Giurescu, Constantin C. - *Istoria Românilor*, vol. III, *De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821)*, Editura Bic All, București, 2007, p. 676.

Transilvania, după unirea religioasă, Brâncoveanu a continuat politica tradițională a voievozilor români susținând, material și moral, Biserica Ortodoxă prin construirea de lăcașuri de cult, înzestrarea lor cu danii, tipărirea cărților de învățătură creștină în tipografiile de la Râmnic și Târgoviște³. Desfășurarea războiului curuților i-a impus domnului muntean o politică abilă, ajutând pe românii din Transilvania, dar și menținând echilibrul dintre Imperiul Habsburgic și Poartă.

Datorită „*politicii pungilor cu mur*”, care erau mereu trimise otomanilor, Brâncoveanu a fost mereu întărit în scaun, succesiv în anii 1696, 1698, 1700 și 1704 de către Imperiul Otoman.

În politica externă a acționat cu prudență, deoarece Imperiul Otoman era puternic, iar Imperiul Habsburgic încerca să se extindă spre sud-estul Europei. A dorit să acționeze împotriva otomanilor, dar a căutat să nu-i provoace și le-a dat, periodic, importante sume de bani. Astfel sultanul l-a reconfirmat de mai multe ori pe tron. În secret însă a stabilit relații cu alte puteri creștine (Imperiul Habsburgic, Rusia, Polonia, etc)⁴.

Luptele dintre cele două mari familii boierești din Țara Românească – Bălenii și Cantacuzinii - generatoare de tensiuni politice și forța ofensivă a Poloniei au determinat Poarta să încheie ceea ce s-a dovedit un experiment, numind în Țara Românească un membru al familiei Cantacuzino, Șerban, iar în Moldova, un soldat pe cât de experimentat, pe atât de fidel Porții, Constantin Cantemir. Moartea neașteptată a lui Șerban Cantacuzino a adus la domnie pe nepotul său, Constantin Brâncoveanu, aflat la început sub tutela unchiului său, stolnicul Constantin Cantacuzino, un boier de mare cultură și, în același timp, un abil om politic.

Constantin Brâncoveanu a continuat politica de reconciliere a celor două grupări boierești aflate până atunci în conflict și a izbutit să-și asigure o lungă și stabilă domnie, care va aduce Țării Românești o perioadă de bunăstare și progres, perioadă care a coincis cu deschiderea Problemei orientale sau a luptei pentru succesiunea Imperiului otoman în Europa⁵.

Anii domniei lui Constantin Brâncoveanu au fost marcați de un progres economic și cultural-artistic, de inițiative de modernizare a aparatului statal, de reformare a sistemului fiscal. A organizat cancelaria statului în vederea întreținerii raporturilor cu puterile străine,

³ Bărbulescu, Mihai; Deletant, Denis; Hitchins, Keith; Papacostea, Șerban; Teodor, Pompiliu - *Istoria României*, Editura Enciclopedia, București, 1998, p. 272.

⁴ Stan, Magda; Vornicu, Cristian - *101 Personalități și Evenimente Istorice*, Editura Niculescu, București, 2007, pp. 36-37.

⁵ Constantiniu, Florin - *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999, pp. 152-153.

constatându-se prezența unui aparat specializat. Epoca brâncovenească s-a deschis influențelor occidentale care au început să prevaleze asupra celor orientale. Astfel s-a creat o sinteză originală națională, prin aportul tradiției răsăritene și a celei orientale⁶.

Politica externă, desfășurată cu multă pricepere de Constantin Brâncoveanu, a transformat Țara Românească într-un factor activ pe plan european, ale cărui servicii diplomatice erau căutate în epocă. El a manevrat cu abilitate între puterile europene, mai ales o dată cu apariția unor concurenți noi - Habsburgii și Rusia, în cursa pentru controlul politic al sud-estului Europei. Axul principal al politicii sale a fost menținerea, în permanentă a unor raporturi bune cu Poarta garantate prin pungile cu bani, pentru păstrarea statutului politico-juridic deosebit al Țărilor Române, într-o epocă de permanente frământări și rapturi teritoriale. Deși, la începutul domniei relațiile cu Habsburgii au fost încordate, Constantin Brâncoveanu retrăgând delegația trimisă la Viena de predecesorul său, pentru a semna tratatul de alianță, mai apoi ele s-au îmbunătățit. Voievodul a fost confirmat, în 1695, prinț al Sfântului Imperiu Romano-German. Constantin Brâncoveanu a încercat să evite cu orice preț transformarea țării în teatru de război sau anexarea ei la Imperiul Habsburgic⁷. Imperialii însă voiau să-l forțeze pe Constantin Brâncoveanu să li se închine, între altele și fiindcă aveau nevoie neapărată de provizii, în lungul lor război cu turcii, provizii pe care Muntenia putea să le furnizeze. De aceea, la începutul lui noiembrie 1689, trupele lor intră în țară, pe la Cerneți; în decembrie, un alt detașament, condus de generalul Heissler, coboară din munți, pe la Bran. Se cerea domnului întreținerea, pe șapte luni, a 15 000 de soldați și o contribuție de 800 000 de florini. Constantin Brâncoveanu a fost silit să admită o mare parte a acestor cereri și a început să le satisfacă și a chemat în același timp în ajutor pe tătari. Când aceștia sosiră, în ianuarie 1690, Heissler a trebuit să treacă munții înapoi, la Brașov. Turcii, împreună cu oastea munteană comandată de domn și ajutat de un corp de „*ciruiți*”, ostași unguri, conduși de pretendentul Emric Tokoly, au dat peste Heissler, între Zărnești și Tohani; Heissler a căzut prizonier la 11 august 1690⁸.

După anul 1690, Constantin Brâncoveanu nu a mai avut nici o luptă cu nimeni. Relațiile lui cu imperialii se îmbunătățesc deoarece le-a furnizat informații asupra situației de la turci și provizii. La rândul lor imperialii recunoscând aceste servicii, îi dau la 30 ianuarie 1695 titlul de **principe al imperiului**. Așa se explică și moșiile pe care domnul

⁶ Djuvara, Neagu - *O Scurtă Istorie a Românilor Povestită Celor Tineri*, Editura Humanitas, București, 2008, p. 150.

⁷ Drăghiceanu, Virgiliu N. - *În amintirea lui Constantin Brâncoveanu. Lăcașurile voievodului*, București, 1914, p. 112.

⁸ Bărbulescu, Mihai; Deletant, Denis; Hitchins, Keith; Papacostea, Șerban; Teodor, Pompiliu - *op. cit.*, p. 272.

muntean și le cumpără peste munți, precum și depozitele de bani pe care și le face la Veneția.

Față de turci, Brâncoveanu și-a împlinit obligațiile care îi erau impuse. A furnizat „zahereaua” sau proviziile de tot felul care i se cereau, a dat nenumărate care cu boi pentru transportul lor, a ajutat la repararea sau ridicarea cetăților - a Cladovei, a Benderului, a Giurgiului, Bineînțeles, haraciul a fost plătit regulat. Se poate spune că nici un alt domn nu a dat turcilor sume atât de mari precum Constantin Brâncoveanu. Grație banilor - dar nu mai puțin și serviciilor aduse, izbutește să-și reînnoiască mereu domnia; în anul 1699 o capătă chiar pe viață. În acest an se încheie și îndelungatul război dintre turci și imperiali, început prin asediul Vienei de către vizirul Kara Mustafa, în 1683. După pacea de la Karlowitz (1699), Ungaria și Ardealul revin imperialilor, turcii rămânând la nord de Dunăre, numai cu Banatul Timișoarei. Brâncoveanu calculase bine păstrând raporturi bune cu cei dintâi: armatele lor sunt acum din nou la hotarele țării⁹.

Situația Transilvaniei aflată sub dominația austriacă (1699) nu a fost indiferentă Curții domnești de la București. Unirea unei părți a românilor cu Biserica Romei (1701) a determinat un efort constant din partea domnitorului pentru sprijinirea românilor transilvăneni amenințați cu expansiunea acerbă a catolicismului prin scrisori și memorii adresate împăratului de la Viena, fără a periclita relațiile cu guvernul austriac și, totodată, încercarea de a obține garanții ca populația ortodoxă să nu fie obligată să accepte ritul numit greco-catolic. Experiența acumulată în raporturile politice cu Austria la îndemnat pe domnitor să dovedească fermitate în tratativele cu Polonia. Regele August al II lea era adeptul unui plan pe cât de ambițios, pe atât de fantezist, de extindere a granițelor polone „până la Dunăre” și pentru a elibera de sub stăpânirea otomană Moldova și Țara Românească. Strategia Poloniei asemănătoare celei austriece la îndemnat pe Constantin Brâncoveanu să tergiverseze negocierile pentru semnarea unui tratat de alianță antiotoman din cauza politicii muabile a polonezilor¹⁰.

Cu domnul Moldovei, Constantin Cantemir (1685-1693), și cu sfătuitoarii acestuia, Cupăreștii sau Rusetestii, Constantin Brâncoveanu a avut relații încordate. Rezultatul este acela că fiecare caută să sape la Înalta Poartă pe celălalt. Ostilitatea față de Constantin Cantemir se răsfrânge și asupra urmașilor acestuia, asupra lui Dimitrie a cărui primă domnie nu este recunoscută de către sultan tocmai în urma intervențiilor lui Brâncoveanu,

⁹ Giurescu, Constantin C. - *Istoria Românilor*, vol. III, *De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821)*. Editura Bic All, București, 2007, pp. 128-129.

¹⁰ Lixandru, Nicolae - *Constantin Brâncoveanu este dus la pierzanie de diplomația sa duplicitară*, „Historia”, Anul II, nr. 44, august 2005, pp. 31-32.

dar și asupra lui Antioh. Constantin Brâncoveanu a căutat după moartea lui Constantin Cantemir să aibă în Moldova un domn al său, care să-i împărtășească gândurile și să-i urmeze indicațiile. De aceea el îl sprijină pe Constantin Duca, pe care și-l face și ginere. Urmează o epocă liniștită, de belșug, cea mai frumoasă epocă din domnia lui Brâncoveanu. Voievodul înconjurat de o familie numeroasă, clădește palate, biserici și mănăstiri, încurajează arta, sprijinită de cărturari, duce o viață plăcută, în strălucire și lux. Epoca aceasta fericită ține până în anul 1711, când izbucnește războiul ruso-turc. Armata rusă condusă de țarul Petru cel Mare trece în Moldova, unde Dimitrie Cantemir devine filorus. După o luptă de câteva zile, la Stănilești, Petru cel Mare a rebuit să ceară pace. Este momentul în care turcii au început să-l bănuiască pe Constantin Brâncoveanu de trădare, după ce omul său de încredere, spătarul Toma Cantacuzino, fără știrea domnului muntean a plecat alături de turci. Neîncrederea turcilor a fost sporită și de intrigile dușmanilor domnitorului, printre aceștia numărându-se boieri din apropierea tronului, mai mult chiar din nefericire - rude de-ale sale, ca stolnicul Constantin Contacuzino¹¹.

Misiunile lui Gheorghe Castriotul (1698) și ale lui David Corbea (1702) la Moscova au fost expresia încercării lui Constantin Brâncoveanu în calitate de reprezentant al populațiilor balcanice supuse otomanilor, de a atrage atenția Rusiei, asupra situației din Balcani și a o cointeresa, pentru a opri astfel, indirect, tendințele de expansiune ale Habsburgilor. În războiul ruso-turc din 1710-1711, Constantin Brâncoveanu a adoptat o politică de expectativă, concentrându-și forțele în tabăra de la Urlați, lângă Ploiești, pentru a vedea în ce parte se îndreaptă victoria¹².

După 25 de ani de domnie, Constantin Brâncoveanu este îndepărtat de pe tron și dus la Istanbul. Închis și torturat i se cere averea și convertirea la mahomedanism. Nici o amenințare nu-l face pe Constantin Brâncoveanu să renunțe la credință. Învinuit, după cum spunea în 1716, cronicarul otoman Mehmed Rashid, că „*adunase multe bogății și arme pentru a se opune și pregăti o răscoală așteptând ca să-și arate dorința de a domni în chip absolut independent*”¹³. Se imputa domnului că întreținea relații secrete cu puterile creștine comunicându-le acestora știri care dăunează Porții, că stă mai mult la Târgoviște, spre a putea fugi la nevoie peste munți unde și-a cumpărat moșii, că a depus, tot în vederea unei asemenea fugi, bani la Viena și la Veneția, țara fiind strivită de dări, în sfârșit că a

¹¹ Giurescu, Constantin C. - *Istoria Românilor, vol. III, De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821)*, Editura Bic All, București, 2007, p. 131.

¹² Georgescu, Vlad - *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, Editura Humanitas, București, 1992, p. 82.

¹³ Bulei, Ion - *O istorie a românilor*, Editura Meronia, București, 2006, p. 67.

bătut în Ardeal medalii de aur cu chipul său, ceea ce dădea un semn de independență (de fapt le bătuse spre a sărbători împlinirea a 60 de ani, care se apropia, căzând la 15/26 august 1714). Turcii erau bucuroși să pună mâna pe marile averi ale lui Constantin Brâncoveanu, se folosiră de gestul necugetat al lui Toma Cantacuzino, rețineră și o parte din pârile trimise de dușmani și hotărâră să-l mazilească¹⁴. Constantin Brâncoveanu a fost mazilit în anul 1714 în apropierea Paștilor. Împreună cu întreaga familie a fost închis la Constantinopole și toate bunurile și averile i-au fost confiscate. La 15/26 august 1714, exact când împlinea 60 de ani, a fost executat la Poartă împreună cu fiii săi, Constantin, Ștefan, Radu și Matei și boierul Ianache Văcărescu.

Mezinul, Matei, de 12 ani cere îndurare, spunând că se va face sultan. Legenda spune că tatăl său l-a muștrat: „*Mai bine să mori de 100 de ori decât să te lepezi de credință!*”. Și copilul renunță, capul lui tânăr rostogolindu-se în țărână alături de celelalte, unde va cădea și capul lui Constantin Brâncoveanu – **boier vechi și domn creștin**. Moartea principelui și a familiei sale impresionează puternic pe contemporani și va dăinui peste timp ca o imagine făuritoare de conștiință istorică¹⁵.

Acuzele aduse domnitorului nu au umbrat realizările politice și culturale ale acestuia. Nicolae Iorga sublinia importanța celor 25 de ani de domnie pentru Țara Românească: „*Legăturile politice sunt astăzi, și se pot sfărâma mâine, pe când succesele dobândite printr-o hotărâre a întâmplării se pierd, lucrurile agonisite prin cultură adânc coborâte în suflete fac parte din moștenirea unui popor*”.

În concluzie, perioada prezentată din istoria românilor a demonstrat ipocrizia marilor interese, iar politica înțeleaptă a domnitorului a menținut autonomia țării, dar fără a găsi răspuns la problema eliminării dominației otomane¹⁶.

Mai târziu, în 1720, cu mare greutate, trupul lui Constantin Brâncoveanu a fost adus în țară și îngropat la ctitoria sa din București, Biserica Sfântul Gheorghe Nou, sub o candelă pusă de soția sa, Marica, cu următoarea inscripție: „*Această candelă ce s-au dat sfetii Gheorghe cel Nou luminează unde odihnesc oasele fericitului domn, Io Constandin Brâncoveanu Basarab voievod și iaste făcută de doamna Măriei Sale, carea*

¹⁴ Giurescu, Constantin C. - *Istoria Românilor*, vol. III, *De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821)*, Editura Bic All, București, 2007, p. 132.

¹⁵ Bălan, Mircea - *Istoria trădării la români*, vol. II, *De la Mihai Viteazul până astăzi*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2001, pp. 198-199.

¹⁶ Lixandru, Nicolae - *Constantin Brâncoveanu este dus la pierzanie de diplomația sa duplicitară*, „Historia”, Anul II, nr. 44, august 2005, p. 34.

și Măria Sa nădăjduiește în Domnul iarăși aicea să i se odihnească oasele: iulie în 12 zile, leat 7228¹⁷.

Prin domniile lor, Constantin Brâncoveanu și Dimitrie Cantemir au realizat o operă politică și artistică unitară și au contribuit la organizarea modernă a instituțiilor autorității centrale. În același timp ei au acționat pentru respectarea drepturilor suverane ale Țărilor Române profitând de declinul puterii Imperiului Otoman. În noile condiții, de la începutul sec. al XVIII lea, otomanii neavând încredere în domnii români s-au străduit să afle o altă cale de a controla mai bine Țările Române. Noua formula politică a fost **instaurarea domniilor fanariote**, care au înlocuit, pentru un secol, domniile pământene.

Bibliografie:

1. Bălan, Mircea - *Istoria trădării la români*, vol.II, *De la Mihai Viteazul până astăzi*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2001
2. Bărbulescu, Mihai; Deletant, Denis; Hitchins, Keith; Papacostea, Șerban; Teodor, Pompiliu, - *Istoria României*, Editura Enciclopedia, București, 1998.
3. Bulei, Ioan - *O istorie a românilor*, Editura Meronia, București, 2006.
4. Constantiniu, Florin - *O istorie sinceră a poporului roman*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999.
5. Djuvara, Neagu - *O Scurtă Istorie a Românilor Povestită Celor Tineri*, Editura Humanitas, București, 2008.
6. Drăghiceanu, Virgilie - *O ctitorie brâncovenească dispărută: biserica Sfântul Ion Grecesc din București, în Închinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1930.
7. Drăghiceanu, Virgiliu N. - *În amintirea lui Constantin Brâncoveanu. Lăcașurile voievodului*, București, 1914.
8. Georgescu, Vlad - *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, Editura Humanitas, București, 1992.
9. Giurescu, Constantin C. - *Istoria Românilor, vol. III, De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821)*, Editura Bic All, București, 2007.
10. Lixandru, Niculae - *Constantin Brâncoveanu este chis la pierzanie de diplomația sa duplicitară*, „Historia”, Anul II, nr.44, august 2005, pp.31-32.
11. Stan, Magda; Vornicu, Cristian - *101 Personalități și Evenimente Istorice*, Editura Niculescu, București, 2007.

¹⁷ Bălan, Mircea - *Istoria trădării la români*, vol. II, *De la Mihai Viteazul până astăzi*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2001, pp. 198-199

Rolul lui Constantin Brâncoveanu în cultura română

Brancoveanu's Role in Romanian Culture

Prof. Mădălina Dinu-Pătrașcu

Liceu Tehnologic „C-tin Cantacuzino”, structură Școala Gimnazială „D. Ghenoiu”,
Băicoi Județul Prahova, România

Abstract

In Tara Romaneasca, the long reign of Brancoveanu (1688-1714) has concurred with the affirmation of a specific style, named as "brancovenesc", a synthesis of renaissance and baroque elements blended on the basis of old local traditions. The most important monuments of this style are the Princely Palace in Mogosoaia and the Hurezi Monastery. The cultural and political elite of the Romanian society has tried to compensate reality by creating historical literature – with the purpose to unveil the noble origin of Romanian.

The Brancoveanu epoch has opened up to western influences which have started to prevail upon the oriental ones. Artistic life and culture from the time of Brancoveanu's reign expressed, in an age of transformation in the eastern political geography the country's own identity. Constantin Brancoveanu has undertaken a vast work of cultural patronage. During his time the unification of a part of the Romanian Church of Ardeal with Rome takes place, an unification which is accepted by the orthodox clergy.

Key words: culture, literature, spirituality, teachings, teaching literature

În Țara Românească, lunga domnie a lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714) concordă cu afirmarea unui stil specific, denumit brâncovenesc, sinteză a unor elemente renascentiste și baroce, grefată pe vechile tradiții artistice locale. La sfârșitul veacului, sub domniile lui Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu tipăritura românească a luat un nou avânt. S-a tipărit, în anul 1688, vestita *Biblie de la București*, foarte probabil cea mai răspândită în spațiul românesc¹.

Domn „pravoslavnic, cu dragoste și cu râvnă fierbinte”, cum l-au apreciat cronicile, Constantin Brâncoveanu a întreprins o bogată opera de mecenat cultural. Constantin Brâncoveanu a pus să se ridice mănăstiri, bine înzestrate material ca: Hurez, Brâncoveni, Mamul. Sf. Gheorghe Nou. a reclădit Curtea veche din București, a fondat noi așezăminte la Făgăraș, Ocna Sibiului, Constantinopole, a construit palatele de la Potlogi și Mogoșoaia, în cazul ultimului devenit reședință princiară, arhitectura munteană îmbinându-se armonios cu influențe renascentiste. Cu sprijinul îndeosebi al Mitropolitului Antim Ivireanu, voievodul muntean a deschis tipografii la Buzău, București, Târgoviște, Snagov, Râmnic, unde s-au tipărit, conform unei statistici, 42 de cărți în limba greacă și 39 în limba română².

¹ Bălan, Mircea – *Istoria trădării la români*, vol.II, *De la Mihai Viteazul până astăzi*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2001, pp. 84-85.

² Stan, Magda; Vornicu, Cristian – *101 Personalități și Evenimente Istorice*, Editura Niculescu, București, 2007, pp. 36-37.

Picturile bisericești din epoca brâncovenească, mai ales cele ale lui Pârvu Mutu, impresionează și astăzi. În arhitectură s-a impus stilul brâncovenesc, care îmbină elementele românești, precum foișorul sau pivnița, cu cele renascentiste italiene, ca decorațiile și loggia. În anul 1694 a reorganizat **Academia domnească de la Sfântul Sava**, o școală superioară („colegiu public pentru pământenii și străini”) având ca limbă de predare greaca veche, în clădirile de la mănăstirea „Sfântul Sava”. În anul 1707 el a reorganizat-o, numind în fruntea ei pe învățatul grec Sevastos Kyminitis, urmat de Marcu Porfiropol. În paralel cu „Academia de la Sfântul Sava”, funcționau și alte școli, în incinta unor mănăstiri, în care se predă în slavonește și în românește. Așa au fost școlile de la mănăstirile *Sfântul Gheorghe Vechi* și *Colțea* amândouă în București, care pregăteau dieci pentru cancelariile domnești, preoți și dascăli. În câteva mănăstiri au luat ființă biblioteci, cu lucrări procurate din mari centre culturale din apusul Europei; printre acestea se remarcă biblioteca de la mănăstirea Mărgineni (ctitoria lui Constantin Cantacuzino, postelnicul) și biblioteca mănăstirii Horezu, ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu. Prin faptele sale s-a distins nu numai ca un bun și abil politician și diplomat, ci și ca un ales om de cultură³. Dintre toți voievozii Țării Românești, nici unul n-a prețuit și sprijinit cultura așa cum a făcut-o Constantin Brâncoveanu. El însuși om cu carte, nepot al învățatului stolnic Constantin Cantacuzino care i-a fost tutore, a continuat mișcarea culturală începută de Șerban Cantacuzino și a amplificat-o. În vremea lui, se tipăresc zeci de cărți, nu numai bisericești, dar și de altă natură, nu numai pentru nevoile noastre, dar și pentru lumea greacă și orientală.

Constantin Brâncoveanu a fost un mare credincios. Cronica îl arată ca pe un *domn creștin și pravoslavnic*, cu dragoste și cu râvnă creștinească. Acest puternic sentiment l-a călăuzit întreaga sa viață și i-a fost sprijinul cel mai tare în ceasul crâncen al morții. Numeroasele lăcașuri de cult pe care le ridică, le reface, le înzestrează pe întreg cuprinsul țării și în afara hotarelor ei sunt manifestări concrete ale credinței sale. Încă pe când era boier, înalță el două biserici pe proprietățile lui: una la Potlogi, în Dâmbovița (1683), alta la Mogoșoaia, lângă București (1688). Pe peretele ctitoriilor este întreaga familie a lui Constantin Brâncoveanu și înaintașii săi atât dinspre tată cât și dinspre mamă: chipurile sunt zugrăvite cu o deosebită pricepere; se poate spune că mănăstirea Hurezu este una din frescele cele mai reușite din întreaga noastră pictură bisericească.

După ce s-a urcat pe tronul Țării Românești, Brâncoveanu a mai ctitorit tot în București încă trei biserici, pe locul unora mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau

³ Giurescu, Constantin C. - *Istoria Românilor*, vol. III, *De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821)*, Editura Bic All, București, 2007, pp. 36-138.

„Grecesc”, demolată în secolul trecut, biserica mănăstirii Sfântul Sava, demolată în secolul trecut și, biserica Sfântul Gheorghe Nou din București existentă și azi în centrul capitalei, recent restaurată. La Sfântul Gheorghe Nou, unde aveau să i se odihnească oasele (1720), sfințirea se făcu în anul 1707 de către patriarhul Ierusalimului și de o serie întreagă de ierarhi răsăriteni⁴.

Spre sfârșitul veacului al XVII-lea începe să înflorească din nou învățământul și în Principate, mai ales după întemeierea Academiei domnești de către Șerban Cantacuzino și reorganizarea ei de către Constantin Brâncoveanu, instituție aflată la granița dintre gimnaziu și colegiu; renumiți profesori ai Orientului creștin predau aici filosofia, științele naturale, literatura clasică, etc. La Iași, o academie asemănătoare a fost creată de Antioh Cantemir în anul 1707 și reorganizată de Nicolae Mavrocordat în anul 1714. De la început cursurile academiilor au fost gratuite și deschise tuturor indiferent de apartenența socială, majoritatea elevilor fiind copii de meseriași și negustori, mici boieri sărăciți, boierimea mare preferând să-și educe odraslele acasă cu profesori particulari, sau să-i trimită în străinătate la Padova, de preferință, sau chiar la Paris, unde învăța la 1700 Radu Cantacuzino, probabil cel dintâi student român în Franța.

Alături de școală, **cartea** a jucat un rol important în difuzarea valorilor culturale; **manuscrisele** au reprezentat în întreaga epocă feudală principala formă sub care a circulat cartea, meseria de copist fiind nu numai răspândită, dar și bine remunerată. În ultimele decenii ale secolului al XVII-lea **tiparul** cunoaște o mare înflorire; în Țara Românească funcționau sub Constantin Brâncoveanu nu mai puțin de 6 tipografii, tipărițele producând volume atât pentru uzul românilor cât și pentru cel al grecilor, al armenilor, slavilor de sud, arabilor, turcilor. O statistică a cărților apărute sub domnia lui Constantin Brâncoveanu arată că în tipografiile românești de la Snagov (1696), Buzău (1691), Râmnic (1705), Târgoviște (1709), București (1716), au apărut 42 de cărți grecești, 32 slavo-române, meritul principal revenind mitropolitului Antim Ivireanul, cu ajutorul căruia s-au întemeiat tipografii și în Gruzia și în Siria⁵. Tot în această perioadă avem informații și despre bibliotecile care găzduiau aceste cărți, alături de altele cumpărate din întreaga Europă; cunoscute erau mai ales cele ale lui Constantin Brâncoveanu și ale Stolnicului Constantin Cantacuzino, cataloagele lor vădind o mare bogăție și diversitate. Toate aceste fapte justifică concluzia că sfârșitul veacului al XVII-lea și începutul celui următor reprezintă din punct de vedere al

⁴ Giurescu, Constantin C. - *Istoria Românilor*, vol. III, *De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821)*, Editura Bic All, București, 2007, pp. 140-141.

⁵ Bărbulescu, Mihai; Deletant, Denis. Hitchins, Keith; Papacostea, Șerban; Teodor, Pompiliu - *Istoria României*, Editura Enciclopedia, București, 1998, pp. 73-74.

instituțiilor și instrumentelor culturale, o epocă de mare înflorire⁶. Domnii afișează un lux ostentativ, înalță palate domnești, cel de la Potlogi (1699), cel de la Mogoșoaia, construit în anul 1702, își comandă coroane voievodale somptuoase în Transilvania, duc un mod de trai în care opulența Orientului se îmbină cu rafinamentul Occidentului.

Pe lângă unele mari mănăstiri se formează acum adevărate centre de cultură, sprijinite de domnie și depășind cu mult sfera culturii ecleziastice; între ele se cuvine a aminti mai ales Trei Ierarhi a lui Vasile Lupu, mănăstirea Hurezi a lui Constantin Brâncoveanu, ambele în egală măsură școli, ateliere artistice, tipografii, ambele definind un stil cultural specific care și-a pus pecetea pe epoca respectivă⁷.

Pe lângă religiozitate o altă trăsătură caracteristică a lui Brâncoveanu a fost simțul gospodăresc. Dar, Brâncoveanu mai avea și numeroase alte așezări, atât în țară, cât și peste hotare. În primul rând, cea din București, pe malul Dâmboviței unde sunt astăzi așezămintele Brâncovenesti; apoi cele de la Obilești în Ilfov, Scăieni, pe dealurile de la miază-noapte de Ploiești, Valea Schiailor, lângă Mizil, Sărata, în Buzău, Tătărani, în Prahova, Mătăsaru, în Dâmbovița și multe altele. Brâncoveanu este una din figurile cele mai de seamă ale trecutului nostru. El simbolizează epoca de strălucire a spiritului românesc, iar sfârșitul său tragic suportat cu tărie de suflet adevărat, creștinească, adaugă chipului său aureola de martir⁸.

În Țara Românească, lunga domnie a lui Constantin Brâncoveanu concordă cu afirmarea unui stil specific, denumit *brâncovenesc*, sinteză a unor elemente renascentiste și baroce, grefată pe vechile tradiții artistice locale. Pentru a înțelege mai bine această sensibilitate barocă, aflată la temelia creației culturale și artistice românești din secolului al XVII-lea se cuvin amintite cuvintele adresate de generalul Heissler lui Constantin Brâncoveanu, după ce fusese luat prizonier în bătălia de la Zărnești (1690): „Nu te bucura de această întâmplare, că de ai pierdut noi războiul, împăratul nostru mai are ca noi mulți, ci te bucură de vrăjmașul tău, de Bălăceanu (ginerele fostului domn Șerban Cantacuzino), că ai pierit, că eu ca să-l mântuiesc pe dânsul am căzut în robie și de sunt rob, astăzi am căzut în robie, însă tu ești rob de când te-ai făcut tată-tu”.

Elita politică și culturală a societății românești a căutat compensarea realității prin crearea unei literaturi istorice - destinată să releve originea „nobilă” a românilor - și a unei

⁶ Bulei, Ion - *O istorie a românilor*, Editura Meronia, București, 2006, pp. 97-98.

⁷ Constantiniu, Florin - *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999, p. 213.

⁸ Djuvara, Neagu - *O Scurtă Istorie a Românilor Povestită Celor Tineri*, Editura Humanitas, București, 2008, pp. 147-148.

arte în care exuberanța formelor (la mănăstirea Golia, fiecare din cele trei turnuri are altă decorație) dă senzația opulenței și strălucirii⁹.

Pentru Constantin Brâncoveanu, corespondența cu lordul Paget, pe care avusese bucuria să-l primească la București, la întoarcerea acestuia acasă, după încheierea misiunii de la Constantinopol (1702), fusese o fericită ocazie de a-și afirma identitatea spirituală. Câteva ani mai târziu, într-o altă scrisoare spirituală, adresată generalului imperial Guido Starhemberg (1657-1737) el cerea informații „*de la nostra Europa*”¹⁰. Dacă un veac mai înainte, Mihai Viteazu avea drept obiectiv apărarea creștinătății, acum, la începutul secolului al XVIII-lea (în anul 1707) Constantin Brâncoveanu își revendica apartenența la Europa, prin care firește se înțelege lumea civilizată înăuntrul căreia prin originea sa istorică și prin creația culturală, românii aveau dreptul la un loc bine meritat (în Europa civilizatoare)¹¹.

În 1706 Sfântul Constantin Brancoveanu a mai zidit o biserică în satul Doicești, Dâmbovița. Între bisericile construite de Sfântul Constantin în Transilvania se numără o biserică în Făgăraș, alta în Ocna Sibiului, precum și Mănăstirea Sâmbăta de Sus. Dintre ctitoriile sale în afara Țărilor Române amintim: Biserica „Sfântul Nicolae” din cartierul Galata, Constantinopol, un paraclis și o trapeza, în cadrul Mănăstirii „Sfântul Pavel” din Muntele Athos, iar la Ismail, pe malul stâng al Dunării, a ridicat o biserică cu hramul „Sfântul Gheorghe”.

Denumirea de stil brâncovenesc, sau de artă brâncovenească este folosită în istoriografia română de artă pentru arhitectură și artele plastice din Țara Românească în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu. Între 1678 - 1725 domni ca: Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu, Nicolae Mavrocordat, mitropoliți ca Varlaam, Theodosie, Antim Ivireanu, episcopi ca Ștefan Mitrofan, stareți ca arhimandritul Ioan de Hurezi, Ilarion de Cozia și erudiți ca frații Greceanu, Radu Popescu, Constantin Cantacuzino realizează în același timp o amplă operă de reactualizare a tradiției bizantine. La curtea domnească avut loc o adevărată Renaștere bizantină.

⁹ Drăghiceanu, Virgiliu - *Ctitorie brâncovenească dispărută: biserica Sfântul Ion Grecesc din București*, în *Închinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1930, pp. 85-86.

¹⁰ Idem, *În amintirea lui Constantin Brâncoveanu. Lăcașurile voievodului*, București, 1914, pp. 55-57.

¹¹ Teodorescu, Bogdan - *Românii și Europa în sec. al XVII-lea*, „Studii și articole de istorie”, LXX, Societatea de Științe Istorice din România, Editura Publistar, București, 2005, p. 27.

Bibliografie:

1. Bălan, Mircea - *Istoria trădării la români*, vol. II, *De la Mihai Viteazul până astăzi*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2001.
2. Bărbulescu, Mihai; Deletant, Denis; Hitchins, Keith; Papacostea, Șerban; Teodor, Pompiliu - *Istoria României*, Editura Enciclopedia, București, 1998.
3. Bulei, Ioan - *O istorie a românilor*, Editura Meronia, București, 2006.
4. Constantiniu, Florin - *O istorie sinceră a poporului roman*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999.
5. Djuvara, Neagu - *O Scurtă Istorie a Românilor Povestită Celor Tineri*, Editura Humanitas, București, 2008.
6. Drăghiceanu, Virgiliu - *O ctitorie brâncovenească dispărută: biserica Sfântul Ion Grecesc din București, în Închinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1930.
7. Drăghiceanu, Virgiliu N. - *În amintirea lui Constantin Brâncoveanu. Lăcașurile voievodului*, București, 1914.
8. Georgescu, Vlad - *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, Editura Humanitas, București, 1992.
9. Giurescu, Constantin C. - *Istoria Românilor, vol. III, De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821)*, Editura Bic All, București, 2007.
10. Stan, Magda; Vornicu, Cristian - *101 Personalități și Evenimente Istorice*, Editura Niculescu, București, 2007.
11. Teodorescu, Bogdan - *Românii și Europa în sec. al XVII –lea, Studii și articole de istorie LXX, Societatea de Științe Istorice din România*, Editura Publistar, București, 2005.

Model european al plaiurilor mioritice The European Model on the Romanian Land

Prof. Elena Venera Bendic
Școala gimnazială „Andrei Mureșanu”, Ploiești, Prahova

*„Speranța este lucrul cu pene așezat în suflet
și care cântă melodia fără de cuvinte și mi se oprește niciodată.”
(Emily Dickinson)*

Abstract

Constantin Brâncoveanu is for the Romanian culture in general, and for us today, the particular model of human affirmation. It is the ideal model of diplomacy, both of the contemporary politician as an active participant in the chores of human model and contemporary European diplomacy. If the Turks of the 18th century called him the “Prince of Gold” how to not appreciate the qualities of this great man of culture. We cannot but bear in mind his personal life as an example of how a great Romanian and Christian should act and be, even today! He was also a martyr and a role-model as he defended his faith with his personal life and that of his children.

Key words: *brâncovenesc style, palaces, churches, monasteries, painting*

Cultura reprezintă pentru fiecare popor tot ce are el mai durabil și fragil în același timp, într-un cuvânt sufletul său. Ea reprezintă durabilitatea și identificarea lui în timp și spațiu. În istoria țării noastre un moment important de afirmare, continuitate și de noutate este epoca lui Constantin Brâncoveanu, un domnitor de referință pentru cultura românească, atât pentru români, cât și pentru europeni și care reprezintă un model al „Renașterii spirituale” la sfârșitul secolului XVII și la începutul secolului al XVIII-lea. Acest „voievod al culturii românești” rămâne un model actual pentru prezent, dar și pentru viitorul românesc.

Constantin Brâncoveanu era descendent a două mari familii și anume Basarabii și Cantacuzinii. Distinsa dinastie a Basarabilor înseamnă pentru noi românii legătura acestui mare domn cu vechimea românească, cu dorința de neam și de afirmare pe toate planurile. Marele Brâncoveanu este și „scoborător” din marea familia a Cantacuzinilor, prin care se leagă de marile familii domnitoare bizantine. De la naștere a primit un nume simbolic pentru latinitate, pentru români și anume, Constantin. Însăși numele acestui mare domnitor reprezintă sigiliul romanității și unității credinței creștine. El este continuatorul tradiției, dar zămislit într-o perioadă modernă.

Epoca lui Constantin Brâncoveanu este o perioadă de mare afirmare și de europeanizare pe toate planurile a societății românești. Este un timp de mare efervescentă culturală. Pe teritoriul Țării Românești au circulat în acest timp, operele unor mari filosofi și scriitori europeni. Noi, românii am avut norocul ca în acest timp să-și desfășoare activitatea vastă și variată un ziditor și iubitor de cultură, de latinitate, de afirmare. Pentru

noi, el este modelul actual al omului preocupat de educație pentru tinerele vârstare. Constantin Brâncoveanu timp de 26 de ani a fost sprijinit în întreaga sa operă culturală de soția sa, doamna Maria. În timpul domniei lor au funcționat numeroase școli. Amintim în acest sens, Academia de la Mănăstirea „Sfântul Sava” din București unde cultura era transmisă atât de dascălii greci, cât și de cărturarii români: Constantin Cantacuzino Stolnicul, de protopsaltul Filotei, frații David și Teodor Corbea, originari din Brașov, dar și de ierarhii țării. Prin înființarea Academiei Domnești de la Sfântul Sava în 1694 cu predare în limba greacă, Constantin Brâncoveanu pune bazele învățământului superior în Țara Românească, înzestrând instituția cu cele necesare bunei desfășurări a activității ei. A organizat-o după modelul facultăților de literatură și filozofie din universitățile europene. Alte exemple în acest domeniu al educației sunt școlile de la mănăstirile „Sfântul Gheorghe”-Vechi și Colțea. Domnitorul s-a preocupat și de fondarea școlilor în marile orașe ale țării și în mănăstiri. Pe lângă materiile de bază, în școlile nou înființate se cultivau datinile populare, cântarea și teatrul. În 1707, prin actul „Rânduiala dascălilor”, reorganiza Academia fixând numărul profesorilor, disciplinele de predare, orarul, localul școlii și toate condițiile necesare pentru desfășurarea unui proces de învățământ modern. Academia se bucura de un mare prestigiu, devenind un far de lumină pentru Țara Românească, dar și în întreg Sud-Estul Europei, fiind prezenți aici și tineri greci, bulgari, sârbi și aromâni. Petru cel Mare îi trimite pe aceste plaiuri, pe Andrei Mihailov și Danilă Vasiliev ca să învețe latina și celelalte științe. Printr-un hrisov, Brâncoveanu le acorda învățăceilor săraci și studenților străini, burse, în valoare de 50 de lei pe an, care proveneau din veniturile vameșilor de la Greaca. În hrisov, se rosteau următoarele cuvinte „această milă pentru ucenicii săraci”, dar și un sfat pentru viitorii domni, necesar continuării acestei opere. Domnul a fost preocupat pentru punerea în valoare a celor „destoinici”, indiferent de originea lor socială. Constantin Brâncoveanu i-a trimis la universități străine, ca să cunoască și „altă lume” și să aducă învățătura lor, în țară. Oare, toate aceste realizări nu demonstrează un ctitor deschis, european.

Pentru răspândirea ideilor noi era nevoie de tipar, în acest sens au fost înființate prin osteneala familiei domnitoare, dar și a mitropolitului Antim Ivireanul noi tipografii la Buzău, Snagov, Târgoviște. Membrii familiei domnitoare au continuat opera unchiului lor Șerban Cantacuzino de tipărire a Bibliei de la București. Râmnicul devine un important centru cultural, mai ales după deschiderea tipografiei în anul 1705. Aici s-au editat numeroase cărți religioase, care aveau în prefețele lor bogate comentarii istorice, argumente privitoare la originea latină a limbii noastre, dar și îndemnul dat românilor de a

se afirma pe plan politic. S-au remarcat episcopii Damaschin, Chesarie și Filaret, iar la Buzău, Mitrofan, care va conduce apoi tipografia mitropolitană din București. După Psaltirea din 1694, mitropolitul Antim Ivireanul tipărește „Noul Testament” apărut în anul 1702. Constantin Brâncoveanu a continuat opera predecesorilor săi de sprijinire a unității spirituale și naționale a poporului român prin tipărirea de carte de cult în limba română, deoarece mare parte din slujbele religioase erau săvârșite încă în limba slavonă, limba neînțeleasă atât de credincioși, cât și de cler, precum se arată în prefața „*Octoihului*” apărut la Buzău în anul 1700: „Măria Ta nu numai lipsire ei (a cărții) ai împlinitu ce și în daru tuturor o ai datu multu fiindu și trebuincioasă foarte aciasta carte preoților, de vreme ce la mulți lipsindu aciasta nu să face slujba dumnezăiască deplinu, ca de să și află la cîneva era și aceia scrisă cu mîna stricată cu nevoe a să ceti”.

Este timpul în care scrierile religioase au ocupat un loc important, mai ales după introducerea limbii române în biserică. Din timpul domniei sale începe procesul de „românire” a muzicii psaltice. După afirmația mitropolitului Nifon, în anul 1710 a avut loc la București prima liturghie oficiată integral în limba română. Prin fastul ceremoniilor și prin bogata viață culturală și artistică, Constantin Brâncoveanu a rămas un model pentru urmași. Cea mai importantă „Școală de muzică” din timpul lui Constantin Brâncoveanu este condusă de Filothei sin Agăi Jipei, și apoi de protopsalții Șărbă, Gr. Bunea, Ion sin Radu Dumea Brașoveanu.

Din anul 1713 datează *Psaltichia românească* a lui Filothei sin Agăi Jipei, ce conține cântările tuturor slujbelor bisericești. Teolog și compozitor, el a adaptat textul românesc la melodiile tradiționale bizantine, dar a inclus și cântări proprii, dedicate domnitorului, mitropolitului, altor demnitari sau ucenicilor săi. Opera culturală a lui Brâncoveanu continuă și prin înființarea unor biblioteci renumite cu lucrări procurate din marile centre culturale din Apusul Europei. Valoroase biblioteci au existat la mănăstirile Mărgineni și Hurezi.

Un alt merit cultural al marelui Brâncoveanu a fost și faptul că a știut să-și apropie de Curtea sa mari personalități ale timpului, oare nu putem vorbi aici de influențele bizantine ale descendenței familiei sale. *Un exemplu în acest sens este* Antonio Maria del Chiaro, care tipărește la Veneția o lucrare despre Țara Românească (1718), în care găsim mențiuni despre folclor, muzica lăutărească, militară și psaltică. Tot el remarcă prezența formației germane (Alla tedesca), alături de cea turcă (meterhaneaua). Palatul marelui domn devenea o oază inedită de cultură modernă unde se îmbinau stiluri muzicale și anume tariful lăutarilor care aducea tradiția muzicală și muzica apuseană care era

interpretată la harpă și clavecin, dar și cea orientală la tambur, ney și dairea. La fel și dansurile reprezintă o îmbinare de tradițional și de modernitate dansuri orientale, susținute de meterhanea, sau europene (franceze, italiene, germane, poloneze), acompaniate de formația instrumentiștilor germani. Un grăitor exemplu în acest sens este acela că la nunta fiicei sale Ileana cu Scarlat Mavrocordat, o trupă de balet a executat dansuri turcești, arabe, chineze, franceze, spaniole. La festivitățile Curții participau cântăreții de strană și instrumentiști din Istanbul, precum și o formație orchestrală germană, care interpreta muzică de Bach, Händel, Staden. De la curtea domnească nu lipsesc nici fețele bisericești Dionisie al IV-lea Sirigul, care-l unsese ca domn în 1688, patriarhul Dositei al Ierusalimului, care era un fel de „hipermitropolit” al Țării Românești.

Constantin Brâncoveanu a avut vocație de întemeietor de stil arhitectural. Este modelul modern în arhitectura românească unde se îmbină stilul românesc cu cel bizantin, oriental. A ridicat palate monumentale la București, Brâncoveni și Potlogi. La Mogoșoaia există un ansamblu arhitectonic reprezentativ pentru epoca brâncovenească, format din biserică ridicată în 1688 și palatul domnesc construit în anul 1702 folosit ca reședință de vară, în prezent fiind muzeu de artă feudală. În comuna sa natală, Brâncoveni, din județul Olt se află un ansamblu format din mănăstirea ridicată de înaintașul său Matei Basarab și refăcută de Constantin Brâncoveanu la începutul secolului al XVIII și din palatul construit de același domn, pe locul unuia mai vechi. În localitatea dâmbovițeană Potlogi se află palatul construit în 1698, pentru domnitor, caracteristic stilului brâncovenesc. Voievodul este ctitorul mai multor mănăstiri. Cea de la Horezu este cel mai vechi ansamblu de arhitectură medievală brâncovenească păstrat în Țara Românească (1690-1697). În biserică se află sarcofagul gol al domnitorului. Încă din vremea lui Constantin Brâncoveanu, Mănăstirea Hurezi devenise un puternic focar de cultură. Tabloul votiv din pronaosul bisericii mari înfățișează familia Brâncoveanu, în care se distinge chipul doamnei Maria. În cadrul acestui lăcaș familia domnitoare a susținut înființarea școlii de zugravi de la Hurezi. Prin ornamentele, lucrările arhitecturale realizate această mănăstire este considerată cununa ctitoriilor sale și una dintre cele mai minunate lăcașuri ridicate pe plaiurile românești.

Biserica Sfântul Gheorghe Nou este o altă ctitorie importantă, lăcaș în care se află mormântul și sfintele sale moaște ale Marelui Voievod. Acest monument arhitectural reprezintă rafinamentul și frumusețea stilului brâncovenesc, fiind de altfel și ultima ctitorie a voievodului. Lucrările la biserică s-au încheiat în anul 1707. A fost tâmosită în prezența domnitorului, a familiei sale și a unor invitați de seamă, la 29 iunie 1707, în ziua de prăznuire a Sfinților Apostoli Petru și Pavel. Trebuie să amintim că în ziua de 17 iunie

1889, în acest lăcaș sfânt a fost săvârșită slujba de înmormântare a poetului nostru național Mihai Eminescu, miracol românesc. Un martir român clădește pentru cel mai mare poet al tuturor românilor.

Constantin Brâncoveanu este modelul românului îndrăgostit de plaiurile strămoșești. Pe valea râului Sâmbăta, la poalele Munților Făgăraș, se ridică cea mai trainică punte de legătură a românilor, de-o parte și de alta a Carpaților și anume mănăstirea Brâncoveanu care este atestată în secolul al XVII-lea. În anul 1654 satul și moșia din Sâmbăta de Sus au intrat în posesia lui Preda Brâncoveanu, boier din sudul Carpaților, care a construit o bisericuță din lemn pe valea râului. Pe locul acesteia, în jurul anului 1696, primul ctitor, Marele Domnitor, a zidit în piatră frumoasa mănăstire, argument dăltuit în piatră despre credința și unitatea neamului românesc în ciuda influențelor reformismului și catolicismului transilvănean specifice epocii.

Brâncoveanu rămâne și un model al valorii de patriotism prin cinstirea celor din trecut. El și-a adus recunoștința membrilor familiei Brâncoveanu prin refacerea mănăstirii Mamul din Oltenia unde aceștia au fost îngropați. Dar, nu a uitat nici trecutul istoric românesc și au inițiat acțiuni de refacere și îmbunătățire la multe lăcașuri de cult: Cozia, Arnota, Bistrița, Strehaia, Sadova, Gura Motrului, Dintr-un lemn, Curtea de Argeș, Dealu, Snagov, bisericile Domnească și Sfântul Dumitru din Târgoviște. Mitropoliei din Alba Iulia i-a acordat în 1698, o subvenție anuală de 6.000 de aspri, ca sa-i fie „de întărire și ajutor, întrucât o știm ca pe o corabie ce se leagănă în mijlocul valurilor mării”. Părvu Mutu, român, fiu de preot din Câmpulung, dar și grecul Constantinos, pictorul preferat al lui Constantin Brâncoveanu, au format o adevărată „școală” de zugravi, mai ales la Hurezi.

Domnitorul Brâncoveanu ne oferă și modelul românului iubitor de limba sa. Acest fapt este demonstrat atât de inițiativa lui de a continua traducerea Bibliei în limba română, dar și de faptul că oferă danii Mitropoliei din Alba Iulia, cât și din acțiunea de a trimite cărți românești la frații români de peste munți.

Pământul românesc însă a fost cuprins de noi uneltiri, perfidie, răutate, iar afirmarea culturală a fost întreruptă. Marele voievod a fost înlăturat. În Săptămâna Patimilor a tragicului an 1714 sosea la București, Mustafa Aga având drept firman pedepsirea hainului și aducerea la Țarigrad a familiei Brâncoveanu. Prin poziția sa domnitorul ne oferă un nou exemplu, supunerea sa și a propriei sale familii pentru ocrotirea țării. A preferat umilința, confiscarea averii. Suflete curate Domnul, fiii săi și vistiernicul Ianache în ziua de 15 august 1714, „cu un ceas înainte de amiază”, au sfârșit prin decapitare. Mândria și tăria sufletească specifică românului adevărat a susținut-o în

cele mai grele momente „fiii mei, fiți curajoși, am pierdut tot ce am avut în această lume; cel puțin să salvăm sufletele noastre și să ne spălăm păcatele cu sângele nostru”, iar atunci când cel mai mic fiu, îngrozit de moartea fraților, vrea să renunțe, îl îmbărbăta astfel: „din sângele nostru n-a fost nimeni care să-și piardă credința. Dacă este cu putință, mai bine să mori de o mie de ori, decât să-ți renegi credința strămoșească pentru a trăi câțiva ani mai mult pe pământ”. Atunci „copilul își puse liniștit gâtul pe tăietor și-i zise călăului: vreau să mor creștin: lovește! Și îi zbură capul”. Sau “Fiii mei! Iată, toate avuțiile și orice alta am pierdut. Să nu ne pierdem încă și sufletele! Stați tari, bărbătește, dragii mei, și nu băgați seama de moarte: priviți la Hristos Mântuitorul nostru, câte a răbdat pentru noi și cu ce moarte de ocară a murit! Credeți tare în Acesta și nu vă mișcați, nici vă clătiți din credința pravoslavnică pentru viața și pentru lumea aceasta! Aduceți-vă aminte de Sfântul Pavel, ce zice: că nici sabie, nici îmbulzeală, nici moarte, nici alta orice nu-l va despărți de Hristos, că nu sunt vrednice muncile și nevoile aceste de aici spre mărirea ceea ce o va da Hristos. Acum, dară, o dulcii mei fii, cu sângele nostru să spălăm păcatele noastre!” (Sfântul Mucenic Constantin Brâncoveanu către fiii săi)

Câtă cruzime de călău a urmat pentru aceste suflete nepereche, dar ei s-au afirmat prin credința lor statonică, prin devotamentul lor față de pământul românesc. În biserica Sfântul Gheorghe Noi se află o candelă din argint, cizelată în stil brâncovenesc, cu o inscripție cu litere mărunte, chirilice: „această candelă ce s-au dat la S(ve)ti Gherghi Cel Nou, luminează unde odihnescu oasele fericitului Domn Io Constantin Brâncoveanu Basarab Voievod și iaste făcută de Doamna Mării Sale Mariia; carea și măriia Sa nădăjduiește în Domnul, iarăși aici să i se odihnească oasele. Iulie 12 zile 1720”.

Bibliografie:

1. Iorga, Nicolae - *Istoria literaturii romane în secolul al XVIII-lea (1688 – 1821)*. Editie îngrijita de Barbu Theodorescu. vol. I. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1969.
2. Iorga, Nicolae - *Istoria românilor prin călători*. Editura Eminescu, 1981.
3. Șerbănescu, N. - *Antim Ivireanul tipograf*, În: „Biserica Ortodoxa Româna”, LXXIV, 1956.

Influențele artei venețiene în sculptura decorativă a epocii brâncovene – palatele rezidențiale

Venetian Influences in Sculptural Decoration in the Era of Constantin Brancoveanu

Prof. dr. Roxana Zanea
Colegiul Național „Octav Onicescu”,
București, România

Abstract

The Age of Constantin Brancoveanu represents the culmination of changes that took place over two centuries, and in it we find the highest form of expression of both influences from the Italian branch of the Catholic West and the Greek branch of the Orthodox East. Ties with Italy are well known in medieval times, especially through the work of humanists, geographers and Italian travelers arrived in this region. Architectural style is defined by a special attention given to the interior and exterior decorations (which had reached a peak in the age of Prince Neagoe Basarab by the exceptional Episcopal Church in Curtea de Arges), by rediscovering stone sculpture (reliefs oriental decorations floral, geometric), elegant columns, the taste for gazebos, stairs, balconies, open porches (mixture of western architecture, Eastern and traditional Romanian). From Baroque Western (current intermediary between the Renaissance and Classicism) style borrowed Brancovenesque moderation interest for a particular solemnity constructions for curves in decoration, for the effects of perspective in painting (raccourci, trompe l'oeil) and harmonize with the natural setting. An example of this is the exterior decoration of the Palace Mogosoaia. His appearance, resulting from the combination of various architectural inspiration styles fits the Brancovan way that combines elements of Baroque Romanian Wallachian, Western (Italian Renaissance by Venetian elements), Byzantine and Ottoman. We propose in this project to conduct a comparative study between the decoration of Venetian monuments and buildings integrated into the sculpture built by Prince Constantin Brancoveanu himself.

Keywords: *venetian elements, influence, stone sculpture, exterior decoration, Italian Renaissance*

1. Stilul brâncovenesc

Stilul brâncovenesc reprezintă o perioadă bogată din punct de vedere cultural, remarcându-se prin coerența și echilibrul formelor artistice ce fac dovada unei tendințe clasice în ciuda influențelor artei occidentale ale timpului. Prin temele și viziunile sale arta brâncovenească a susținut libertatea și unitatea națională dar și caracterul modern al culturii române din pragul secolului al XVIII-lea. Stilul brâncovenesc se remarcă printr-o mare diversitate, având mai multe școli, ateliere și etape de evoluție. Conform cercetărilor în domeniu putem vorbi de un stil brâncovenesc în care se regăsesc variante locale, forme folclorice ale dezvoltării sale în diferite regiuni. Printre elementele constitutive ale acestui stil se numără atât tradiția locală a școlii de arta din Țara Românească, provincie ce păstra încă ecourile post-bizantine, și în același timp, elemente de Renaștere târzie și Baroc pătrunse aici prin intermediul Transilvaniei sau aduse din Italia de către Cantacuzini. Arhitectura aulică brâncovenească din perioada de final a domniei sale dar și ulterior, a fost preluată și dezvoltată fie folcloric, fie manierist, ceea ce a dus la scăderea coerenței și echilibrului elementelor dar a contribuit la răspândirea și cunoașterea stilului ca atare și la varietatea formelor. Stilul brâncovenesc a fost deseori numit cu referire la domnia lui Constantin

Brâncoveanu însuși un „stil de viață, artistic, teatral, baroc” în manifestările sale atât în spațiul public (sărbătorile curții, diplomația) cât și în domeniul artistic. Aici, în spațiul artelor, vizuale stilul brâncovenesc reprezintă o perioadă bogată în care coerența și echilibrul formelor artistice îi dau un aspect clasic evident deși, privind spre viața socială a vremii, ne aflăm într-o epocă post-clasică în care soluțiile sociale și politice sunt de supraviețuire. Înaintea lui Brâncoveanu, Cantacuzinii au promovat o artă ce imita realizările occidentale dar care se îmbina cu tradițiile locale. La stilul brâncovenesc se observă accentuarea acestora dar și o mai mare atenție acordată tradițiilor românești ceea ce a dus la atenuarea modelelor baroce. O serie de elemente de detaliu (fațadele, decorul sculptat al ferestrelor, arcadele) arată că sursele de inspirație au fost variate. Formată intelectual mai ales în țară într-un mediu de cărturari și oameni politici care au călătorit în Occidentul și Orientul vremii (Constantinopol, Viena, Venetia), personalitatea lui Brâncoveanu s-a dovedit complexă. Domnitorul s-a impus contemporanilor săi ca un prinț bogat, diplomat iscusit dar posterității îi apare și ca o personalitate intelectuală complexă în contextul unui început de secol XVIII care reprezintă pentru cultura română un punct esențial în evoluția spre modernizare și sincronizare cu civilizația europeană. La epoca lui Brâncoveanu se poate observa îngemănarea ideii dinastice și a pompei aulice cu un nou sentiment al demnității umane reprezentat printr-o serie de construcții atât religioase cât și private, rezidențiale. Artă brâncovenească se situează astfel la granița între inovație și tradiție, ținând cont atât de moștenirea Basarabilor cât și de influențele artei occidentale. Brâncoveanu a știut să dea societății valahe imaginea unei culturi superioare epocii medievale. Susținute și de Cantacuzini (interesul stolnicului Cantacuzino pentru sintezele culturale se observa la Hurezi; influențe italiene datorate studiilor la Padova, influențe grecești datorate exilului în Creta) formele intelectuale diverse au pătruns în artă brâncovenească: Seicento-ul italian, Barocul, arhitectura turcească.

O altă fațetă a stilului brâncovenescă venit pe filiera transilvană. Așezarea Valahiei la răscrucea unor culturi diferite a dus la stabilirea unor contacte constante cu Imperiul Austriac prin Transilvania. Brâncoveanu, conte al Imperiului încă din perioada când era boier, cu propriul blazon, cu relații diplomatice întreținute cu intelectualii unguri, saxoni, cu clerul ortodox din Transilvania, a știut să aducă aceste influențe în artă pe care a promovat-o și susținut-o (ne referim aici la ornamentele fitomorfe, decorațiile în relief de la Făgăraș și Mănăstirea Văcărești, manuscrise pe care le comandă din Transilvania, obiecte liturgice realizate în atelierele din Brașov și Sibiu, meșteri transilvăni care lucrează pentru ctitoriile sale).

Deschisă inovațiilor, epoca brâncovenească totuși fidelă și tradițiilor românești și acest lucru se observă mai ales în cazul manuscriselor religioase realizate la Râmnic, București, Buzău. Referirea constantă în toate aceste «acte», realizări culturale la dinastia Basarabilor din care Brâncoveanu descinde prin familia Craiovești, este un *topos* al ideologiei vremii cu o subtilă

trimitere la Imperiul Bizantin. Dorința permanentă a lui Brâncoveanu a fost de a se înscrie în linia prinților creștini ai Bizanțului, de a prezenta Țara Românească ca un bastion al creștinătății într-o mare slavofona și musulmană. Prințul român s-a înconjurat de cea mai somptuoasă curte din Sud-Estul Europei în epoca post-bizantină, el și-a dorit o domnie lungă care să fie, prin realizările sale, un model de urmat. Și a reușit astfel să devină «o paradigmă politică, morală și artistică».

II. Rezidențele nobiliare brâncovenesti și influența structurii palazzo-ului venețian

În spațiul italian arhitectura rezidențială s-a concentrat în jurul unor palate (palazzo) care încă din perioada medievală aveau scopuri atât civice cât și comerciale dar erau în același timp și locuințe private ce găzduiau autoritățile principatului și familiile acestora. În Franța secolului al XVIII-lea aceste palate civice devin rezidente princiare, regale sau senioriale, punând accentul pe aspectul ornamental și pe luxul baroc, fiind aranjate în acord cu funcțiile ceremoniale, incluzând mai ales antîcamere, săli de ceremonie și recepție, biblioteci, cabinete private, vestibule.

Factorii politici care au dus la stabilirea unei forme de guvernământ similară cu monarhia și-au pus amprenta mai ales în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu. Acești factori au contribuit la dezvoltarea arhitecturii rezidențiale, un fenomen specific monumentelor cu caracter aulic. Ca și în Occident acest fenomen s-a extins treptat la reședințele marilor boieri și a dus la mutarea curților domnești, a palatelor cu tot ansamblul lor (capele, biserici, cule, grădini) din spațiul urban către locații mai rarefiate, fie în apropierea orașelor – capitală, fie în zone mai îndepărtate care să ofere și protecție dar și legătura cu natura care venea să completeze ansamblul arhitectonic conform sensibilității secolului Luminilor. Deși influențele majore vin dinspre spațiul Occidental imbinat cu forme tradiționale românești, nu trebuie să ignorăm în realizarea și decorarea acestor ansambluri aulice influențele artei orientale vizibile în inserarea în cadrul ansamblului rezidențial a pavilioanelor, chioșcurilor, foișorului așa cum notează Răzvan Theodorescu « *aceste clădiri sunt expresia unei sensibilități pre-fanariote și fanariote. Un loc proeminent în arhitectura orientală era ocupat de arta privitului și a relaxării* » fapt ce a dus la preferința domnitorului pentru palate înconjurate de lacuri, grădini, pădure. Ceea ce putem remarca la palatele brâncovenesti de la Doicești, Potlogi și Mogoșoaia este continuitatea decorului despre a cărui origine există mai multe ipoteze formulate: influențe bizantine, oriental-musulmane sau occidentale (Veneția). Indiferent de care din cele trei palate palate vorbim, ceea ce observăm sunt câteva elemente decorative constante: decorația stucaturii atât de bogat ornamentată la Potlogi îndeosebi cu motive vegetale impresionante. Decorația pavilionului și a loggiei cu sculpturi, consolele decorate cu motivul acvile bicefale, picturi murale care relatau călătoria lui Brâncoveanu și a fiului sau la Adrianopole, portrete ale domnitorilor valahi, decorația coloanelor răsucite neo-corintinene cu motive vegetale ale loggiei, balustradele sculptate cu aceleași motive vegetale, cu însemnele heraldice ale Valahiei, motivul vasului cu flori, consolele cu măști, acanta, toate aceste motive ne

trimit cu gândul la decorația palatelor venețiene. Motive care la rândul lor în cazul veneției sunt de origine orientală, venite în Europa pe filiera Alexandriei în secolele XII-XIII.

Exista și o serie de motive decorative ținând de Renaștere, motive preluate de meșterii zidari transilvăneni și care se regăsesc și la complexe religioase; este vorba de însușirea «vervei baroce» pe care o regăsim asimilată în decorația stucaturii, în pictura cromatică a pavilionului. Dar sunt acestea și reflexe ale decorației moscheelor Istanbulului. Din călătoriile și contactele cu lumea occidentală regăsim la Mogoșoaia în obiectele expuse teme din gravurile germane, motive antice, elemente din decorativitatea Barocului german (Nurenberg, Augsburg) adaptate tradițiilor bizantine. Cât despre structura însăși a unui palat precum Mogoșoaia trebuie să remarcăm adaptarea la uzanțele curții valahe a structurii palatului venețian. Palatul venețian este o structură arhitecturală de sorginte medievală, fiind în același timp sediu al guvernului, al principelui, al dogelui dar și locuința acestuia. Mai târziu în Renaștere marile familii nobiliare au dat palatelor atât o destinație oficială și protocolară sau comercială (sediul unei companii) la care se adăugau etaje destinate familiei. Numite la început Palazzo Publico, Comunale, del Podesta și apoi după familii, ele au toate o structură masivă, un exterior solid asemenea unei fortărețe, cu turnuri crenelate dar cu ferestre largi, bogat ornamentate în stilul goticului flamboyant. Cu timpul aceste construcții au căpătat suplețe, au renunțat la crenelare și aspectul defensiv devenind construcții urbane, martore ale reușitelor comerciale ale Republicii Veneția. Stilul bizantin, stilul gotic, stilul clasic domina aceste palate cu fațade maiestuoase, bogat decorate, cu etaje marcate prin ferestre largi ce se deschid spre laguna, fațade decorate cu colonade și fresci. Privitorul observă profilele consolelor și a arcelor, forma capitелurilor, proporția lor echilibrată, elemente care pot fi găsite și la Palatul Mogoșoaia unde fațada deschisă printr-o serie de ferestre largi, decorate, unde construcția ce îmbina cărămida și marmura, prezenta loggiei, a scării exterioare, a curților interioare, toate ne duc cu gândul spre Veneția. Pivnița, etajul I dedicat familiei, parterul dedicat funcțiilor civice (anticamere, salon de recepție, bibliotecă) toate indică o moștenire italiană.

Ceea ce aduce nou stilul brâncovenesc este prezența bisericii, a foișorului și a grădinii care toate dau dimensiunea «desfătăată» a vieții la curtea domnească. Cu nimic mai prejos decât la palatele venețiene și la Mogoșoaia uimește decorul sculptat, morfologia originală a pavilioanelor și a loggiei, bogatele ondulații ale stucaturii policromatice, balustradele sculptate, consolele care adaptează și reflecta peisajul, preferința pentru linii și o lume în mișcare, pentru materiale bogate, pentru combinarea unor tehnici diverse: roccocco-ul stucaturii, abstracțiunile artei orientale, motive baroce regăsite în formele geometrizzante ale decorației vegetale. Stilul brâncovenesc a evitat însă exagerările barocului occidental preferând echilibrul tradiției românești și realizarea unor forme de expresie în lemn și piatră. Vorbind despre epoca lui Constantin Brâncoveanu criticul G.M. Cantacuzino nota: «Opera artistică a lui Constantin Brâncoveanu e unitară ca și politica sa. E

rezultatul unei stăruințe neîntrerupte și a unei voințe care n-a cunoscut odihna. Se poate vorbi de un stil brâncovenesc, precum se poate vorbi de un stil al lui Ștefan cel Mare» (G. M. Cantacuzino, Izvoare și popasuri, București, 1977, p. 129)

Bibliografie:

1. *Constantin Brancoveanu - studii*, Editura Academiei RSR, București, 1989.
2. Miclea Ion; Florescu, Radu - *Hurezi*, Editura Meridiane, București, 1989.
3. Theodorescu, Răzvan - *Constantin Brancoveanu, Between the House of Books and Europe*, Rao, 2006.
4. *La splendeur de Venise*, Storti Edizioni, 2009.

POTLOGI – DECORATIA LOGGIEI

Veneția– Palatul Ca’Oro (sus)

și Palatul Mogoșoaia - LOGGIA (jos)

Teatrul popular de natură istorică și impactul lui educațional

The folk historical drama and its educational impact

Profesor Elena Melnic
Liceul teoretic „Spiru Haret”,
Chișinău, Republica Moldova

Key words: *culture, literature, spirituality, Lord.*

Ceea ce face ca un eveniment din viață să fie explorat în profunzime sunt orele de istorie pe care fiecare om le-a avut sau le are în școală. Cu cât „expediția” de explorare este mai interesantă, cu atât omul este mai bine informat și rămâne cu un puternic background în spate. Metodele de a transforma o banală lecție de istorie într-o adevărată „expediție de explorare” sunt variate. Unele nu fac decât să cultive cunoștințe noi pe un fundal intelectual deja format, altele însă vin să întărească sau să creeze chiar adevărate repere valorice, având un real impact educațional asupra elevilor.

Înscenarea de către elevi a unei piese istorice din teatrul popular vine să le arate arhetipuri ale adevăraților patrioți, modele demne de urmat pentru o întreagă generație. Piesa „Brâncovenii” i-a sensibilizat profund pe elevii care au devenit pentru o zi actori. Aceștia au învățat în același timp ce înseamnă adevăratul spirit patriotic, ce este dragostea de părinte, puterea sacrificiului în numele legii, credinței, a dreptății și a lui Dumnezeu. Ceea ce învață elevii în primul rând din piesa „Brâncovenii” este spiritul patriotismului. Exemplul lui Constantin Brâncoveanu, care este un adevărat iubitor de țară, îi inspiră mult și le trezește dorința de a-i urma exemplul, de a face totul pentru țara lor și de a-și proteja mica lor Patrie. Faptul că în piesă domnul Constantin Brâncoveanu vine alături de fiii săi, care îl însoțesc până la capăt și sunt gata să meargă și dincolo de moarte pentru idealurile apărute de tatăl lor, trezește în cugetul copiilor puterea sacrificiului în numele intereselor părinților, în numele familiei – „Sculați domni, sculați, boieri./ Noi venim de la munteni./ Toți feciori de Brâncoveni/ Și cu-al nostru domn creștin/ Brâncoveanu Constantin”. Alt grupaj axiologic cultivat de piesă este, indubitabil, setul de valori creștin-ortodoxe. Elevii sunt copleșiți de verticalitatea neclintită a „brazilor” neamului românesc. Mai mult decât atât, înșiși fiii domnitorului își sacrifică viețile în numele credinței lor și în numele lui Dumnezeu, refuzând să se lepede de El. Atât ei, cât și tatăl lor aleg moartea în detrimentul convertirii, iar acest exemplu de statoinicie de neclintit nu are cum să nu se înfigă ca o săgeată în memoria elevilor. Cuvintele: „Facă Dumnezeu ce-o vra,/ Nu mă las de legea mea!/ Legea lui Hristos, tătare,/ N-o putem călca-n picioare./ Aceasta-i lege curată,/ De la Dumnezeu lăsată!” vin să educe în spiritul nobil creștin-ortodox o generație întreagă.

Din aceeași piesă, elevii învață ce înseamnă curajul și vitejia, iar formula: „Așa mare lege-aveți,/ Că vă țineți toți semeți?/ – Lege de creștin haiduc [...]” penetrează conștiința colectivă a elevilor care încearcă să pătrundă esența lor. „Ale-lei, tâlhari păgâni,/ Cum am să vă dau la căini” – aceste cuvinte demonstrează curajul și neînfricarea unui domnitor cu veritabile repere valorice, ce constituie un exemplu demn de urmat pentru o generație întreagă de adolescenți aflați în căutare de modele.

Smerenia și sacrificiul în numele valorilor, precum și supunerea totală în fața „poruncilor” tatălui sunt alte exemple ale impactului educațional pe care îl are piesa „Brâncovenii”. Elevii învață să nu iasă din cuvântul părinților atunci când este vorba de statornicie, să fie smeriți atunci când decid „să bea până la urmă paharul” și să suporte cu demnitate toate consecințele, oricât de înfricoșătoare ar părea ele la prima vedere: „Eu rămân, dar voi plecați/ Capul la butuc să-l dați,/ Dar de lege și credință/ Să nu vă lăsați!”. Faptul că Brâncovenii nu luptă nu înseamnă că ei se lasă învinși, ci dimpotrivă, ei se înalță deasupra tuturor prin sacrificiul lor și prin pietatea de care dau dovadă: „De-am făcut vreun păcat rău,/ Să mi-l ierte Dumnezeu.”

Un alt efect al impactului educațional este faptul că elevii fac cunoștință cu termeni istorici, arhaici, plasați într-un context anume, care le permite să îi memorizeze mai bine – „ieniceri și eunuci”, „visterie”. Mai mult decât atât, elevii care au pus în scenă piesa au reușit să se împrietenească mai mult, să devină mai uniți datorită perioadei de timp mai mari petrecute împreună, efect deloc de subestimat atunci când vine vorba despre o multitudine de caractere diferite, majoritatea rebele, care trebuie cumva să conviețuiască.

În concluzie, pot spune cu fermitate că alegerea predării unei pagini de trecut prin înscenarea unei piese istorice a fost una inspirată, iar atmosfera degajată și conținutul profund au făcut ca elevii să însușească mult mai bine și mai eficient o filă din istoria românească cu care ne mândrim.

Constantin Brâncoveanu – „Printul de aur” al culturii românești. Un studiu privind imaginea domniei sale în epoca contemporană
Constantin Brâncoveanu – “The Golden Prince” of Romanian Culture
A Study about our Contemporary Image of his Reign

Prof. Mirela Roșioru

Școala Gimnazială nr. 29 „Mihai Viteazul”
Constanța, România

Abstract

The reign of Constantin Brâncoveanu (1688-1714), the last autochthonous prince in Wallachia before the Phanariote century, remained in our contemporary consciousness with two great marks: the first counts as source of the Brancovan style, original Romanian creation, mixed from the autochthonous traditions and the oriental and occidental influences in an unique architectural quintessence; the second refers to the moral and Christian model of the 18th century martyr, that the prince, together with his four sons and his son-in-law Enache Văcărescu, gave to the world, the 15th of August 1714. The study develops the two marks from the perspective of the contemporary public consciousness.

Key words: *autochthon prince, Brancovan style, martyr*

Domnia lui Constantin Brâncoveanu în Țara Românească între 1688-1714, ultima domnie pământească înaintea secolului fanariot, a rămas în conștiința contemporanilor noștri prin două mari repere: primul este acela de *izvor* al stilului brâncovenesc, creație originală românească de împletire a tradițiilor autohtone cu influențele orientale și occidentale într-o chintesență arhitecturală unică; al doilea reper se referă la modelul moral-creștin de martir al secolului XVIII pe care domnul împreună cu cei patru fii și ginerele Ianache Văcărescu l-au dat lumii în ziua de 15 august 1714.

Integrat spiritului occidental, beneficiind de o educație aleasă, dar și de o bogăție pe măsură, Constantin Brâncoveanu a avut una dintre cele mai îndelungate domnii din Țara Românească. Fiu al lui „Papa” Brâncoveanu și al Stancăi Cantacuzino din Brâncoveni¹, nepot al fostului domn lui Șerban Cantacuzino (1678-1688), Constantin Brâncoveanu urcă pe tron, forțat de boieri și de împrejurări, la vârsta de 34 de ani. Cel mai important izvor istoric contemporan care ne oferă informații fidele despre domnia sa este lucrarea secretarului florentin de limbi occidentale, Anton Maria Del Chiaro, intitulată *„Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia, con la descrizione del paese, natura, costumi, ritu e religioni degli abitanti con la tavola geografica di quella provincia”*² apărută la Veneția în anul 1718. Elementele care au contribuit la dezvoltarea culturală de excepție a

¹ Predescu Lucian – *Enciclopedia României*, Editura Seculum și Vestala, București, 1999, pp. 123-124

² Ionescu, Ștefan; Panait I. Panait – *Constantin Vodă Brâncoveanu, Viața. Domnia. Epoca*, Editura Științifică, București, 1969, p. 311. Lucrarea lui Anton Maria del Chiaro a fost tradusă în limba română sub numele de „Revoluțiile Valahiei” și o găsim la adresa: <http://cimec.ro/Carte/delchiaro/index.html>

Țării Românești de la sfârșitul secolului al XVII-lea au fost: prosperitatea economică a țării, domnia liniștită și averea lui Constantin Brâncoveanu, dar și calitatea colaboratorilor și consilierilor domnului.

Stilul brâncovenesc

Dintre toate artele în domeniul arhitecturii se evidențiază introducerea decorului sculptural atât la construcțiile laice cât și la cele religioase. Ea se întregește cu influențe din Renașterea italiană și din baroc într-o adevărată înflorire a artei postbizantine. Ornamentațiile sunt în special florale (crin, lalea, zambila, garoafă și floare de acant românicizată prin folosirea bujorului și păstrarea ei numai în rozete) și vegetale (vița de vie, strugurii și chiar știuletele de porumb³). Coloanele în stil brâncovenesc au capitelul mai puțin împodobit decât coloanele în stil corintic iar pridvorul este deschis.

Palate în stil brâncovenesc au fost ridicate la: Potlogi, Mogoșoaia, Sâmbăta de Sus, Doicești, Obilești având fiecare grădini. Până astăzi s-au păstrat numai primele două.

Palatul de la Potlogi, în apropiere de Târgoviște, a fost construit între 1698-1699 având o lungime de 32 de metri și lățimea de 23 de metri, cu etaj, cu ferestre largi în formă de cerc, abundând de stucaturi în relief⁴, cu o intrare printr-un foișor monumental și loggia în fațada opusă. Acuzațiile aduse de turci conform cărora ar fi folosit palatul în scopuri antiotomane au avut drept urmare fixarea reședinței domnești la București, la palatul Mogoșoaia. Prin decretul regal din 9 octombrie 1910, semnat de regele Carol I, palatul de la Potlogi a devenit monument istoric.

Palatul de la Mogoșoaia se remarcă prin monumentalitate și picturi. Este format din pivnițe, parter și etaj cu camere spațioase boltite. Legătura cu etajul se face prin patru scări exterioare în pură tradiție românească. Picturile care împodobesc pereții palatului au fost executate după călătoria din anul 1703 la Adrianopol unde sultanul i-a reconfirmat tronul⁵. Reconfirmare a fost obținută, evident, grație unor intrigi întărite cu pungi de galbeni. În ceea ce privește sursa acestor bani secretarul Anton Maria Del Chiaro preciza că „*Principele Constantin Brâncoveanu jumulește țarea fără s-o facă să țipe*”⁶. O descriere autentică a palatului preferat al domnului Brâncoveanu ne-a lăsat-o același secretar Del Chiaro care menționa că: „Palatul Principelui e de piatră, cu o impozantă scară de marmoră, cu săli mari boltite, dar destul de joase, din care prima - pridvorul - e susținută la

³ *Ibidem*, p. 368.

⁴ *Ibidem*, p. 361.

⁵ Giurescu, Constantin C.; Giurescu, Dinu C. - *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Editura Albatros, București, 1971, p. 412.

⁶ <http://cimec.ro/Carte/delchiaro/index.html> (capitolul VII Chemarea lui Brâncoveanu la Adrianopol).

mijloc de un rând de coloane. A doua servește de *Divan* de judecată, unde au loc și banchetele de zile mari. Altele sunt săli de audiență, care duc în apartamentul Principelui și de aici în al Principesei, cari se reducea la două odăi și un iatac, până ce Principele Ștefan Cantacuzino clădise, de câteva luni, un mic palat cu 8 odăi, într-un colț al grădinii, care e de toată frumusețea, și are forma pătrată, în stil italian. În mijlocul ei, Principele Constantin Brâncoveanu clădise un foișor unde lua prânzul, și-și făcea siesta după masă, în mijlocul straturilor de flori”⁷. Palatul de la Mogoșoaia a devenit monument istoric în anul 1946 iar din anul 2002 muzeu.

Lăcașurile de cult ctitorite de Constantin Brâncoveanu au fost: mănăstirea Hurezi (1693), mănăstirea Mogoșoaia, mănăstirea Mamul (Vâlcea), Biserica „Sfântul Ioan cel Mare” (București - demolată), biserica mănăstirii „Sf. Sava” (București - demolată), mănăstirea „Sf. Gheorghe Nou” (București), mănăstirea de la Sâmbăta de Sus (în județul Brașov), biserica mănăstirii din Râmnicul Sărat (în 1697 împreună cu unchiul său Mihai Cantacuzino), Biserica „Sf. Nicolae” din cartierul Galata - Constantinopol. Aceste lăcașuri au plan dreptunghiular sau triconc⁸ fiind împodobite cu fresce care îmbină într-un mod creativ teme religioase cu subiecte laice.

Pictura brâncovenească se caracterizează prin umanizarea figurilor de sfinți și prin tratarea portretelor într-o manieră realistă. Se mai păstrează doar un hieratism compozițional, în sensul pictării bărbaților pe partea dreaptă, a femeilor pe partea stângă, iar în mijloc ctitorii, voievodul și doamna care țin în mână chivotul mănăstirii⁹. Renumitul meșter Pârvu Mutu, alături de Constatinos, a laicizat complet pictura bisericească din epoca brâncovenească prin introducerea de hore și grupuri de lăutari în frescele cu sfinți.

Sfinții Martiri Brâncoveni

Cauzele mazilirii lui Constantin Brâncoveanu, nu mai puțin de nouă, au fost notate de același Anton Maria del Chiaro: primele două privesc legăturile diplomatice, următoarele patru fac referire la averea sa, a șaptea cauză se referă la fuga unui boier la Moscova după care ultimele două cauze fac referire din nou la averea sa.

„Întâiul. Că întreținea corespondență secretă cu Împăratul Austriei, cu Moscova, cu Polonia și cu Republica Veneției, cărora procura știri privitoare la turci.

⁷ <http://cimec.ro/Carte/delchiaro/index.html> (capitolul III *Riturile valahilor*).

⁸ Tip de plan central, în care cele trei abside ale unei biserici nu se racordează între ele, ci cu laturile pătratului pe care îl delimitează în interior compoziția spațială respectivă, doua din laturile acestuia rămânând decroșate la exteriorul edificiului și clar marcate în interior. Plan răspândit în arhitectura de tradiție bizantină (www.roarhitect.ro).

⁹ Ionescu, Ștefan; Panaît I. *Paniat* - op.cit., p. 371.

Al doilea. Că împăratul Leopold, prin diploma dată la Viena în 30 Ianuarie 1695, declara în toată forma pe Brâncoveanu cu succesorii săi în linie bărbătească, ca Prinț al Sf. Imperiu Roman, pentru serviciile însemnate aduse Majestății Sale Chesariene.

Al treilea. Că, pentru acumulare de considerabile averi, a sărăcit țara prin grele asupriri și impozite, neaflătoare pe timpul predecesorilor săi.

Al patrulea. Ca, sub pretextul de a schimba aerul, locuia 9 până la 7 luni la Târgoviște, aducând prin aceasta pagube, atât supușilor săi cât și traficului din București, și aceasta pentru a putea mai ușor fugi, într-o bună zi, cu toată familia și bogățiile sale în Transilvania, unde spre acest scop.

Al cincilea, a cumpărat multe moșii, pe una din ele pregătindu-se chiar clădirea unui mare palat.

Al șaselea. Că a depus sume mari, nu numai la Viena dar și la Veneția, ținând agenți în ambele aceste locuri.

Al șaptelea. Că fuga lui Toma Cantacuzino la Moscova, în 1711, a fost cu consimțământul său.

Al optulea. Că și-a procurat din Viena timpane și trâmbițe de argint, ceea ce era insolent, căci însăși Marele Sultan nu le poseda.

Al nouălea. Că a bătut în Transilvania monete de aur, în formă de medalii, de o valoare de la 2 până la 10 galbeni una¹⁰.

Dintre toate aceste motive aduse la cunoștința sultanului Ahmed al III-lea și a Marelui Vizir de către boierii Cantacuzini ultimul era cel mai grav fiind, în viziunea turcilor, o încercare de manifestare a independenței, domnilor români fiindu-le interzisă baterea de monede, deși acesta monedă era doar una aniversară și nu de circulație. Dezertarea și fuga boierului Toma Cantacuzino la Moscova a avut loc în contextul atitudinii oscilante din timpul bătăliei de la Stănilești pe Prut câștigată de turci. Dar nu putem să nu remarcăm totuși că averea domnului a fost principala cauză a uneltirilor care au dus la detronarea și la uciderea sa.

Izvoarele istorice menționează faptul că domnul împreună cu cei patru fii și cu ginerele Ianache Văcărescu au fost duși la Constantinopol în Vinerea Mare a anului 1714. Exact la urcarea în căruța spre drumul morții domnul ar fi rostit către finul și deja urmașul său la tron Ștefan Cantacuzino: *Finule Ștefan dacă aceste nenorociri sunt de la Dumnezeu pentru păcatele mele, facă-se voia lui. Dacă însă sunt fructul răutății omenești, pentru*

¹⁰ <http://cimec.ro/Carte/delchiaro/index.html> (capitolul VII Capetele de acuzare trimise Porții Otomane contra Principelui Brâncoveanu).

*pieirea mea, Dumnezeu să ierte pe dușmanii mei, dar păzească-se de mâna teribilă și răsbunătoare a judecății divine*¹¹. Prizonieratul lui Vodă Brâncoveanu și cei cinci durează până în vară, timp în care turcii, amăgindu-l crunt, l-au făcut să scoată mai multe pungi cu galbeni. A fost executat prin decapitare în prezența sultanului Ahmed al III-lea, în ziua când împlinea 60 de ani, în 15 august 1714. Maria del Chiaro nota: „când Brâncoveanu îi văzu că se apropie cu sabia în mână, făcu o scurtă rugăciune, și se adresă fiilor săi cu următoarele cuvinte: *fii mei, fiți curajoși, am pierdut tot ce am avut în această lume; cel puțin să salvăm sufletele noastre și să ne spălăm păcatele cu sângele nostru*. Primul decapitat fu Văcărescu, apoi prințisorul cel mic Mateiaș, și al treilea fiu Răducanu (care urma, să facă nunta după învoirea Vizirului), după care fură decapitați Ștefăniță și Constantin, cel mai mare, iar la urmă, nenorocitul Voevod, părintele lor, care a fost spectator la această cruzime și barbarie”¹².

Sinodul Bisericii Ortodoxe Române a hotărât, în 19-20 iunie 1992, ca ei să fie înscrși în calendarul Bisericii în rândul Sfinților Martiri, cu data de prăznuire în ziua de 16 august. Mai mult anul 2014, la împlinirea a 300 de ani de la jertfa lor, a fost proclamat *An omagial euharistic și An comemorativ al Sfinților Martiri Brâncoveni*.

Bibliografie:

1. Chiaro Anton Maria del - *Revoluții Valahe* [<http://cimec.ro/Carte/delchiaro/index.html>].
2. Giurescu Constantin C.; Giurescu Dinu C. - *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Editura Albatros, București, 1971.
3. Ionescu, Ștefan; Panait, Panait I. - *Constantin Vodă Brâncoveanu. Viața. Domnia. Epoca*, Editura Științifică, București, 1969.
4. Predescu, Lucian - *Enciclopedia României*, Editura Seculum și Vestala, București, 1999.

¹¹ *Ibidem*.

¹² <http://cimec.ro/Carte/delchiaro/index.html> (capitolul XI *Decapitarea principelui Brâncoveanu și a celor patru fii ai săi*).

Relațiile Țării Românești cu țările vecine în timpul lui Constantin Brâncoveanu

The relations of “Țara Românească” with the neighboring countries during Constantin Brancoveanu

Doina – Mihaela Ene

Școala gimnazială

Pătroaia Vale, Dâmbovița, România

Abstract

In the seventeenth and eighteenth centuries, the leader Constantin Brancoveanu made a dazzling foreign policy, its objective being to maintain a balance between the conflicting great powers in Eastern Europe: Ottoman Empire, Austria and Turkey. Negotiations with the Habsburgs failed due to lack of any promised anti-Ottoman security, but also because the Austrian intentions of expanding beyond the Carpathians, after Transylvania had already been occupied. Desiring the immense riches of the leader, the turks took away his possessions and killed him along with his four sons at Constantinople, as example for others.

Key words: *The ruler, Independence, Ottoman domination, Țara Românească, leader, Brancoveanu, balance, turks*

În anul 1688, a fost ales domn al Țării Românești marele boier Constantin Brâncoveanu, fiul lui Papa Brâncoveanu și al Stancăi Cantacuzino. Acesta a avut una dintre cele mai lungi domnii din istoria Țării Românești, aproape 26 de ani. Strălucit politician, diplomat și om de cultură, Brâncoveanu a desfășurat, conform opiniei lui Nicolae Iorga, „o politică de cumpătare, dar practică; puțin strălucitoare, dar foarte folositoare”.

Pe plan extern, a promovat relații strânse cu Moldova și Transilvania. Amestecul în politica Curții de la Iași, au fost determinate, în primul rând, de necesitatea concertării politicii externe a Țărilor Române, în vederea organizării eficiente a luptei pentru afirmarea intereselor naționale. Pentru aceasta, a intervenit în vederea numirii lui Constantin Duca (ginerelul lui Brâncoveanu), în scaunul Moldovei, și pentru încheierea unor alianțe matrimoniale, cu evident scop politic. Mihai Racoviță a fost sprijinit atât în prima domnie și chiar și în a doua de domnul muntean¹.

În ceea ce privește Transilvania, a menținut legături strânse cu Brașovul, contribuind la dezvoltarea comerțului de tranzit dintre centrul și sud-estul Europei, prin Țările Române și pasurile carpatine. În fața tendinței Habsburgilor de a impune catolicismul românilor din Transilvania, impunere mai mult sau mai puțin disimulată, după unirea religioasă, Brâncoveanu a continuat politica tradițională a voievozilor români susținând, material și moral, Biserica Ortodoxă, prin construirea de lăcașuri de cult, înzestrarea lor cu danii, tipărirea cărților de învățătură creștină în tipografiile de la Râmnic și Târgoviște.

¹ Constantinescu, Miron; Daicoviciu, Constantin; Pascu, Ștefan - *Istoria României*, Compendiu, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970, p. 221.

Desfășurarea războiului curuților i-a impus domnului muntean o politică abilă, ajutând pe românii din Transilvania, dar și menținând echilibrul dintre Habsburgi și Poartă. Datorită „politicii pungilor cu aur”, care erau trimise otomanilor, Brâncoveanu a fost întărit în scaun, succesiv, în anii 1696, 1698, 1700 și 1704 de către Imperiul Otoman².

Politica externă, desfășurată cu multă pricepere de Constantin Brâncoveanu, a transformat Țara Românească într-un factor activ pe plan european, ale cărei servicii diplomatice erau căutate în epocă³. El a manevrat cu abilitate între puterile europene, mai ales odată cu apariția unor concurenți noi - Habsburgii și Rusia, în cursa pentru controlul politic al sud-estului Europei. Axul principal al politicii sale a fost menținerea, în permanență a unor politici bune cu Poarta, garantate prin pungile cu bani, pentru păstarea statutului politico-juridic deosebit al Țărilor Române, într-o epocă de permanente frământări și rapturi teritoriale⁴.

Deși, la începutul domniei sale, relațiile cu Habsburgii au fost încordate, Brâncoveanu retrăgând delegația trimisă la Viena de predecesorul său, pentru a semna tratatul de alianță, mai târziu ele s-au îmbunătățit. Voievodul a fost confirmat, în 1695, prinț al Sfântului Imperiu Romano-German. Brâncoveanu a încercat să evite, cu orice preț, transformarea țării în teatru de război sau anexarea ei la Imperiul Habsburgic⁵.

Franța a acționat, prin intermediul ambasadorilor de la Poartă: Girardin, Châteauneuf și Ferriol, pentru discreditarea voievodului român. Ea dorea să impună la București pe Emeric Thokoly, lider al nobilimii maghiare răsculate și aliat prețios al lui Ludovic al XIV-lea în lupta contra Habsburgilor. Încercând să afle o contrapondere la amenințarea otomană și austriacă, Brâncoveanu a intensificat legăturile cu Rusia, prin schimbul de solii și corespondență⁶.

Desfășurând relații strânse cu principalele capitale europene: Viena, Paris, Veneția, Moscova, Roma, Cracovia, Constantinopol, la București s-a constituit un veritabil cabinet diplomatic, unde erau implicați, între alții: stolnicul Constantin Cantacuzino, arhimandritul Isaia, clucerul Afenduli, dr. Iacob Pylarinos, Ianachi Porfirită, Anton Maria del Chiaro, frații David și Teodor Corbea⁷.

² Manea, Mihnea; Pascu, Adrian; Teodorescu, Bogdan - *Istoria românilor, din cele mai vechi timpuri, până la revoluția din 1821*. Manual pentru clasa a XI-a, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., București, 1998, p. 326.

³ *Ibidem*, p. 236.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 327.

După noi negocieri, în anul 1689, s-a semnat tratatul cu Habsburgii, prin care se recunoștea atât individualitatea Țării Românești, cât și închinarea sa formală. Deoarece tratatul nu s-a putut aplica, trupele imperiale, conduse de generalul Donat Heissler, au intrat în Țara Românească, ocupând Craiova, Pitești, Târgoviște, Câmpulung și București. Cu sprijinul tătarilor, Brâncoveanu le-a alungat apoi și le-a înfrânt, în vara anului 1690, la Zărnești, lângă Brașov. Prin pacea de la Karlowitz din anul 1699, turcii au recunoscut cuceririle Habsburgilor din Transilvania⁸.

Până în anul 1709, Constantin Brâncoveanu a reușit să mențină o politică echilibrată între Imperiul Otoman, căruia îi era vasal și Imperiul Habsburgic, care, prin expansiune, ajunsese vecin Țării Românești. Încheind tratate secrete cu Habsburgii, domnul muntean a obținut titluri și moșii pentru familia sa. În anul 1709, contextul european nefavorabil și premisele greșite ale lui Brâncoveanu au dus la dezastrul familiei. După ce l-a învins pe Carol al XII-lea, regele Suediei, țarul rus Petru cel Mare care îndepărtase opoziția armatei suedo-germane, a intrat cu armata în Moldova, pentru a lupta împotriva sultanului. Pentru a realiza o alianță cu rușii, la îndemnul Cantacuzinilor și îndeosebi ale stolnicului Constantin, unchiul său, Brâncoveanu i-a scris țarului o scrisoare în care-i promitea sprijin în aprovizionarea armatei. Țarul i-a transmis mulțumirile sale și 300 de pungi cu aur, pentru a-i plăti serviciile. Înalta Poartă, care se temea de trădare, l-a numit ca domn în Moldova pe Dimitrie Cantemir, dușman recunoscut al familiei Brâncoveanu, cu misiunea de a raporta orice mișcare greșită făcută de domnul muntean. Însă, din nefericire pentru turci, primul pas făcut de domnul moldav a fost să se alieze cu țarul.

După moartea lui Sobieski al III-lea, voievodul moldovean a stabilit legături cu August al II-lea, regele Poloniei (1697-1706; 1709-1733). Politica regelui polon a determinat însă relansarea contradicțiilor cu Habsburgii, în ceea ce privește Balcanii. Brâncoveanu a propus, în vederea alianței, condiții practic de neacceptat pentru partea poloneză, fapt pentru care ea nu s-a materializat⁹.

Misiunile lui Gheorghe Castriotul (1698) și ale lui David Corbea (1702) la Moscova au fost expresia încercării lui Brâncoveanu, în calitate de reprezentant al populațiilor balcanice asupra otomanilor, de a atrage atenție Rusiei asupra situației din Balcani și de a o comteresa, pentru a opri astfel, indirect, tendințele de expansiune ale Habsburgilor¹⁰. În războiul ruso-otoman din 1710-1711, Brâncoveanu a adoptat o politică de expectativă,

⁸ Mănea, Mihnea; Pascu, Adrian; Teodorescu, Bogdan – *op. cit.*, p. 327.

⁹ *Ibidem*, p. 327.

¹⁰ *Ibidem*.

concentrându-și forțele în tabăra de la Urlați, de lângă Ploiești, în apropierea graniței cu Moldova pentru a vedea în care parte se îndreaptă victoria. Prudent, Brâncoveanu a încercat să-și mențină echilibrul între cele două tabere. Planurile i-au fost spulberate de un grup de boieri, în frunte cu Toma Cantacuzino, care, antrenând cavaleria, a trecut însă de partea rușilor, participând la cucerirea Brăilei¹¹. Speriat, Brâncoveanu i-a restituit țarului pungile cu aur, iar turcilor le-a acordat proviziile, contribuind la înfrângerea rușilor la Stănilești, pe Prut în anul 1711. Deși Brâncoveanu a încercat a-i convinge pe otomani că gestul lui Toma Cantacuzino nu a exprimat voința sa, o nouă acuzație s-a adăugat la adresa voievodului. Învinuit, după cum se spunea, în 1716, cronicarul otoman Mehmed Rașid că „adunase multe bogății și arme pentru a se opune și pregăti o răscoală, așteptând ca să-și arate dorința de a domni în mod absolut independent”, Brâncoveanu a fost mazilit în anul 1714, în apropierea Paștilor. Împreună cu întreaga familie, a fost închis la Constantinopol și toate bunurile și averile i-au fost confiscate. La 15/26 august 1714, exact când împlinea 60 de ani a fost executat de Poartă, împreună cu fiii săi Constantin, Ștefan, Radu și Matei, și boierul Ianache Văcărescu¹². Turcii le-au purtat capetele înfipte în sulite la Constantinopol. Trupurile ciopârțite au fost aruncate în mare. Cadavrele au fost pescuite și duse într-o mănăstire bizantină. Mai târziu, în 1720, cu mare greutate, trupul fostului domn a fost adus în țară și îngropat la ctitoria sa din București, Biserica Sf. Gheorghe Nou, locul de odihnă fiind marcat printr-o candelă pusă de soția sa Marica. Cei șase martiri au fost canonizați în anul 1992, fiind trecuți în rândul sfinților. În urma morții tragice a domnului Constantin Brâncoveanu, reședința domnească s-a mutat de la Târgoviște la București. Patriot și martir creștin, sprijinitor de cultură, Constantin Brâncoveanu rămâne în Istoria Românilor ca un model de dăruire pentru urmași. Politica sa de echilibru dusă într-o domnie îndelungată, într-un context european dificil și sacrificiul său sunt păstrate în conștiința neamului românesc alături de a celorlalți domnitori români iubitori de țară.

Bibliografie:

1. Crăciun, Boris - *Istoria Românilor în 100 de imagini, Portrete, hărți, desene, fotografii, Album și atlas istoric școlar*, Editura Porțile Orientului, Iași, 2005.
2. Constantinescu, Miron; Daicoviciu, Constantin; Pascu, Ștefan - *Istoria României, Compendiu*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970.
3. Manea, Mihnea; Pascu, Adrian; Teodorescu, Bogdan - *Istoria românilor, din cele mai vechi timpuri, până la revoluția din 1821*, Manual pentru clasa a XI-a, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., București, 1998.
4. Wikipedia, *Constantin Brâncoveanu*.

¹¹ Manea, Mihnea; Pascu, Adrian; Teodorescu, Bogdan - *op. cit.*, pp. 327-328.

¹² *Ibidem*, p. 328.

Înnoirea societății prin cultură în vremea lui Constantin Brâncoveanu Renewal of Society through Culture during Brancoveanu's Reign

Prof. Carmen Constantin
Liceul Tehnologic Berești – Galați, România

Abstract

The Brancovan cultural model can be retraced based on the cultural activities developed during the ruler's time. The ruler wanted to renew the society through culture and he displayed an ample cultural programme which led to the increase of printed books and the schools' development. The ruler attracted to his court scholars so that the intellectual life reached a high level. This aspect is proved by the speeches which took place at the ruler's court. The Brancovan cultural model hasn't surpassed the boundaries of the Romanian territory, but it transforms Brancoveanu's reign into a reference point for the Romanian history.

Key words: *The ruler, Cultural model*

Activitatea culturală și intelectuală din perioada domniei lui Constantin Brâncoveanu a contribuit la o înnoire a societății românești, astfel încât, domnia acestuia reprezintă un reper pentru cultura românească. Domnitorul a inițiat un program edilitar destinat să creeze un cadru plastic vieții colective, un program menit să dezvolte cultura tipărită, aceea care putea răspândi mai eficient decât manuscrisul ideea și atitudinea civilizată, în sfârșit, școala care formează oameni. Principele a utilizat toate pârghiile de formare a oamenilor în vederea unei dezvoltări culturale care este deliberat urmărită, de vreme ce cronicarul domnului subliniază „cultura” domnului sau, cum scrie el, „strălucita politie”. Iar programul este inspirat de dragostea de țară a principelui, mânia sa procedând adesea „ca un iubitor dă a sa patrie ce era”¹. În perioada respectivă, are loc o nouă sinteză între elementele culturale preluate din Orientul postbizantin, Veneția sau lumea germanică,² sinteză reflectată de scrierile și mentalitatea vremii. Tradiția este prezentă în continuare, dar cultura intră într-o nouă fază, datorită intensificării activităților intelectuale și accentului pus pe procesul de cultivare socială a naturii umane. Această înnoire a fost favorizată de dezvoltarea școlilor, de creșterea numărului de tipărituri, de dezvoltarea elocvenței după normele retoricii. În ceea ce privește învățământul, Brâncoveanu a continuat dezvoltarea Școlii superioare întemeiată de Șerban Cantacuzino, acordându-i în anul 1707 un statut precis. Potrivit statutului, Școala superioară urma să aibă trei dascăli

¹ Greceanu, Radu - *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu Voievod*, editată de A. Ilieș, București, 1970, p. 53.

² Teodorescu, Răzvan - *Civilizația românilor între medieval și modernism*, Editura Meridiane, 1982, vol. II, p. 87.

plătiți anual, care vor predă: logică, retorică, astronomie, fizică, psihologie, metafizică, gramatică, ortografie.

Statutul stabilea și lecturile care urmau a fi făcute, din Xenofan, Plutarch, Tucidide, din cuvântările lui Isocrate, Demostene, Sfântul Grigore de Nazianz, din cugetările lui Cato și Plutarch. Predarea la această școală, pentru care domnitorul ridicase un nou sediu, se făcea în limba greacă pentru a atrage studenți din Balcani. Alături de această școală superioară, s-au dezvoltat și școli elementare, unde se învăța în limba română, dar și în slavonă. Spre exemplu, la Sfântul Gheorghe Vechi funcționa o școală de slovenie, unde se pregăteau logofeții care scriau hrisoavele în limba slavonă care, este adevărat, se foloseau din ce în ce mai rar, și se traduceau cele vechi folosite în divan, la judecăți. Marile șantiere au favorizat apariția unor școli de pictură. Reprezentanții acestei școli au participat la decorarea ctitoriilor ridicate în vremea domnitorului. El a dispus ridicarea mănăstirii de la Hurezi, cea mai importantă ctitorie a sa. În București a înlocuit clădirile la trei mănăstiri: Sfântul Gheorghe Nou, Sfântul Ioan Grecesc, Sfântul Sava. Așa cum am menționat, cartea tipărită a luat un avânt deosebit, contribuind la înnoirea specifică epocii. Domnitorul își asumă rolul de a înnoi societatea prin cultură și de a susține financiar tipărirea unor cărți, care erau împărțite gratis de domnie sau mitropolie, pe principiul că adevărul nu poate fi vândut. Majoritatea tipăriturilor erau în limba română, dar au fost tipărite și cărți destinate slavilor sudici, grecilor și arabilor. Cartea în greacă a lui Meletie Sirigul din anul 1690 a fost tipărită cu „spezele strălucirii sale”, a lui Brâncoveanu, după care a fost împărțită gratis credincioșilor. Existau tipografii la București, Buzău, Snagov, Râmnic și Târgoviște. În jurul acestor tipografii s-au grupat corectori, gravori, traducători, care au format o adevărată „lume a cărții”, o lume interesată să tipărească versiuni corecte în limba română³. Majoritatea cărților tipărite sunt de ritual, însă se remarcă și o diversificare a tipăriturilor, scrieri istorice, cărți de înțelepciune, cărți de delectare, aspect specific umanismului. Se remarcă, de asemenea, pătrunderea unor cărți străine în bibliotecile din țară. Însuși domnitorul a reușit să formeze o bogată bibliotecă prin achizițiile făcute de trimișii săi în Franța și Italia. Bun administrator, după cum ne arată și condica visteriei sale, Brâncoveanu s-a dorit un patron al culturii și de aceea a strâns la curtea sa un grup variat și numeros de cărturari, atât români, cât și străini, în special balcanici, un grup al „iubitorilor” de învățătură și studioși⁴.

³ Cernovodeanu, Paul; Constantiniu, Florin - *Constantin Brâncoveanu*, Editura Academiei, București, 1989, p. 161.

⁴ *Ibidem*, p. 159.

La această curte s-a dezvoltat elocvența, după principiile retoricii, primii beneficiari fiind chiar fii domnitorului. Discursurile de la festivități, în catedrala metropolitană sau la palat, demonstau o artă a cuvântului îndelung cultivată în culturile mediteraneene și aduceau cu ele un rafinament care atrăgea încontinuu cărturari, conștienți de prețuirea activității lor la București. Discursurile fiilor lui Brâncoveanu, ale lui Antim, Sevastos Kyminetes și mulți alții dezvăluie o înaltă tensiune intelectuală pe care principele reușea să o întrețină⁵. Pentru a exemplifica această tensiune intelectuală, putem aminti discursurile pe care le-au ținut la curte Antim Ivireanul și fiul principelui, Ștefan, pe tema măreției împăratului Constantin cel Mare. Fiul principelui argumentează că marele Constantin este un model întrucât a atins în lume acest grad suprem de desăvârșire și adaugă: „câți puternici ai lumii se pomenesc, câți împărați se glorifică, toți îl urmează pe marele Constantin”. Așadar, Constantin cel Mare era un model de umanitate întrucât făcuse un început, trecuse de coloanele lui Hercule și sanctificase puterea imperială. În schimb, Antim susține că împăratul a fost mare prin smerenia lui - *se cuvenea ca un hirotonit întocmai cu apostolii să șază mai înăii la sfintele soboare, iar ca un smerit nu s-a arătat niciodată să șază, de nu vrea a ședeă întâi toți părinții, și nu în scaun înalt, împărătesc, ci în scaun scund și prost*⁶. Cuvântarea lui Ștefan a fost tipărită în neogreacă la București, în anul 1702, ca exemplu de desăvârșită artă retorică. Din aceste dezbateri intelectuale au apărut o serie de concepte, specifice epocii. Spre exemplu, un concept dezbătut este *patria*. Principele se impune, în primul rând, prin dragostea lui de *patrie*, un cuvânt care se încarcă acum de emoție și semnificație majoră, oamenii putând să fie judecați numai în funcție de atitudinea lor față de patrie, de dragostea față de un loc și o colectivitate ghidată de valori temeinice. Alături de „patrie” este *politia* care înseamnă societate și bune maniere, un mod civilizat de a te comporta și de a gândi. Tot acum apare ideea de *civilizație*. Un alt concept dezbătut este *tiranul*, adversarul principal, cel care nu are dragoste de țară și nici nu este civilizat. Tiranul este, în special, pentru români, sultanul care secătuieste țara, dar *poate fi* și orice om din cercul puterii care abuzează și face toate numai pentru sine și ai lui, pentru un prestigiu care se înalță pe suferințele norodului. Brâncoveanu era pentru contemporani prototipul principelui, așa cum reiese din cronica lui Radu Greceanu: „*Măria ta, scrie în introducere, mi răspândești groază norodului precum alți domni, ci cu dragoste te*

⁵ *Ibidem*, p. 162.

⁶ Antim Ivireanul - *Opere*, Editura Minerva, 1972, p. 117.

îngrijești a-ți câștiga inima supușilor tăi. Zice mai departe pomenitul Democrit: acela care temut iaste de toți, el însuși de toți să se teamă trebuiește”⁷.

Domnitorul Constantin Brâncoveanu a reușit să creeze la curtea sa un climat care a permis dezvoltarea umanismului întemeiat pe latină și greacă, pe studiul Antichității și pe tot ceea ce a produs umanismul bizantin. Acest umanism a pătruns prin filieră greacă în cultura română și s-a îmbinat cu ideea de om transmisă de literatura patristică și de mai noile culegeri de înțelepciune, unele dintre ele de origine orientală.

Toate aceste activități culturale și intelectuale prezentate în paginile de mai sus stau la baza modelului cultural care s-a conturat în epoca brâncovenească. Modelul cultural inspirat și dirijat de curtea brâncovenească nu a avut forța de iradiere a modelelor apărute în societățile aflate în plină expansiune, precum Franța sau Anglia. Mijloacele principelui român și contextul internațional în care se mișca el nu-i permiteau să-și impună ideile care îl ghidau sau formele pe care le iubea. El s-a confruntat cu contrareforma și expansionismul habsburgic, cu tensiunile din Istanbul, unde sultanii își pierd tronurile atunci când îi supără pe ieniceri și unde dragomanii se strecoară în spiritul discreționar al Porții și mișcările calculate ale diplomaților europeni, cu începutul decadentei Poloniei care provoacă zguduiri în Sud - Estul european, cu apariția unei noi forțe, în curs de rapidă afirmare, Rusia lui Petru cel Mare, cu tensiunile din republica imperială venețiană etc.⁸.

Deși nu a iradiat într-o Europă în care comunicarea era încă precară, modelul cultural brâncovenesc a străbătut timpul, așa încât epoca brâncovenească a devenit un reper pentru cultura română, lucru afirmat și argumentat de anumiți istorici. Istoricul Nicolae Iorga caracteriza, în sinteza sa despre istoria românilor, domnia lui Brâncoveanu drept epoca „monarhiei culturale”⁹ cu valoare.

G. M. Cantacuzino a consacrat pagini întregi creației culturale din epoca brâncovenească, concluzionând: „Arta brâncovenească este pentru noi semnul că există undeva în lumea formelor și a ideilor o țară a Făgăduinței unde se vor realiza însușirile noastre artistice dintre care atâtea dorm încă în somnul lor letargic cum dorm în munții, încă nespintecați, în somnul lor inform, coloanele viitoarelor peristiluri, ce-și vor arunca umbra pe pământul țării noastre. Epoca brâncovenească este o platformă de unde aspirația își poate lua zborul: epoca brâncovenească conține în spiritul legilor sale un program de realizări pentru mai multe secole. Când analizăm operele acestei epoci de izbânzi și

⁷ Greceanu, Radu - *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu Voievod*, editată de A. Ilieș, București, 1970, p. 53.

⁸ Cernovodeanu, Paul; Constantiniu, Florin - *op. cit.*, p. 167.

aruncăm pe urmă o privire asupra secolelor premergătoare, vedem îndată că perioada brâncovenească este aceea în care sufletul românesc a intrat în stăpânirea posibilităților sale creatoare. De aceea domnia brâncovenească este mai mult decât un simplu capitol al evoluției noastre; ea începe o eră nouă în care mai trăim, ea înseamnă începutul maturității noastre artistice”⁹.

Conținutul modelului brâncovenesc a supraviețuit prin formele artistice, dar și prin sacrificiul marelui voievod care a dat perenitate operei sale, ceea ce menține acest model în adâncul conștiinței românești.

Bibliografie:

1. Cantacuzino, G. M. - *Izvoare și popasuri*, Editura Eminescu, 1977.
2. Cernovodeanu, Paul; Constantiniu, Florin - *Constantin Brâncoveanu*, București, 1989.
3. Greceanu, Radu - *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brancoveanu Voievod*, editată de A. Ilieș, București, 1970.
4. Teodorescu, Răzvan - *Civilizația românilor între medieval și modern*, 1987.

---

⁹ Cantacuzino, G. M. - *Izvoare și popasuri*, Editura Eminescu, 1977, p. 143

Constantin Brâncoveanu, protector al culturii

Constantin Brâncoveanu, Protector of Culture

Profesor Cerasela Marin
Școala Gimnazială B.P.Hasdeu,
Municipiul Câmpina, Prahova, România

Abstract

One of the greatest representatives of Walachian monarchs of the 17th century was Constantin Brâncoveanu (1688 – 1714). His diplomatic and political activity aimed at maintaining the autonomy of his country amidst a tense international context. Leader of one of the most powerful noble families and the owner of an impressive fortune, Constantin Brancoveanu generously supported culture in national language and decorative arts, in architecture a new style being born: the Brancovan style. Thanks to the generous support granted by him, numerous publications are printed, new schools are established like the first higher school from Walachia – The princely Academy of Saint Sava monastery, Bucharest. Opened to Western influences Brancoveanu has assumed the role of protector of arts and writing, he was close to cultural figures of the time. Among the buildings erected under his command we can mention: Potlogi and Mogosoaia palaces, numerous churches and monasteries: Hurezi, Potlogi, Saint Gheorghe Nou and Saint Sava (Bucharest), Cotroceni, Sambata de Sus Ocna Sibiului, etc. The Brancovan style, is an eclectic style which combines the influences of later Renaissance with Baroque, Oriental and Romanian elements. It is characterized by attention to decorative elements carved in stone or wood.

His tragic death, as Constantin Brancoveanu was executed together with his four sons, on August 15th, 1714, at Constantinople ended this period of cultural and spiritual development.

Key words: *culture, literature, spirituality, brâncovenesc style, churches, monasteries.*

Sfârșitul secolului al XVII-lea aducea modificări semnificative în ceea ce privește raportul de forțe de pe continent, în special în răsăritul Europei unde, după eșecul înregistrat de turci în cel de-al doilea asediu asupra Vienei (1683), Imperiul Otoman pierde posesiunile sale de la nord de Dunăre. Ascensiunea politică și militară a Habsburgilor, urmată de cea a Rusiei țariste, a avut consecințe directe și imediate asupra evoluției statului politic și teritorial al Țărilor române.

Dacă sub aspect politic perioada este marcată de eforturile diplomatice ale domnitorilor români în direcția menținerii și consolidării autonomiei Țărilor române sau chiar a încercării de a recâștiga independența lor prin apropierea de puterile creștine, sub aspect cultural, perioada este caracterizată prin afirmarea deplină a umanismului cultural românesc, printr-o remarcabilă și complexă activitate culturală, datorată diversificării domeniilor de creație și numărului în creștere al beneficiarilor acesteia¹. Înmulțirea contactelor cu centrele culturale europene, creșterea numărului și importanței instituțiilor culturale, înlocuirea limbilor de cultură (slavona, greacă sau latina) cu limba națională,

¹ Bărbulescu, Florin; Deletant, Dennis; Hitchins, Keith; Papacostea, Șerban; Teodor, Pompiliu - *Istoria României*, București, 2007, p. 225.

afirmarea unității și latinității românilor, toate acestea au contribuit, în mod substanțial la formarea limbii române literare, laicizarea culturii, dar și la afirmarea unității naționale a românilor din interiorul și din afara arcului carpatic.

Ajuns la tron cu sprijinul marii boierimi muntene, cu „strigarea a toatăi Țării Românești care iaste încoronat de puternicul Dumnezeu de la moșii și strămoșii Măriei Sale”², Constantin Brâncoveanu (1688 – 1714), prin viața și opera sa în plan politic, diplomatic și mai ales cultural, rămâne una din figurile emblematice ale istoriei românilor din aceasta perioadă. Domnia sa a reprezentat, dincolo de intensa activitate diplomatică vizând menținerea autonomiei Țării Românești, într-o perioadă marcată de schimbări ale raportului de forțe între marile puteri, frământări politice, diplomatice și militare, o epocă de pace, belșug și înflorire culturală. Urmaș pe filiație patrenă al domnitorului Matei Basarab și nepot al lui Șerban Cantacuzino, om cultivat, lider al uneia din cele mai puternice familii boierești și beneficiar al unei averi impresionante, adunate de mult, încă de pe vremea unui strămoș al său, marele armaș Datco³, Constantin Brâncoveanu, a sprijinit cu generozitate cultura în limba națională și artele decorative. În vremea sa, în arhitectură, s-a dezvoltat stilul brâncovenesc.

Deschis influențelor occidentale Brâncoveanu și-a asumat rolul de protector al scrisului și al artei, înconjurându-se de personalități culturale ale vremii precum marele cărturar umanist muntean, stolnicul Constantin Cantacuzino autor al unei *Istории a Țării Românești*, Antim Ivireanu, frații Șerban și Radu Greceanu, ultimul dintre aceștia fiind cronicarul oficial al domniei lui Brâncoveanu⁴, Hrisant Notaras, viitorul Patriarh al Ierusalimului, ș.a.

În anul 1694, Constantin Brâncoveanu a înființat Academia domnească de la mănăstirea Sfântul Sava din București, pe care a organizat-o după modelul facultăților de literatură și filozofie din universitățile occidentale. În anul 1707, Academia a fost reorganizată, la conducerea ei fiind adus învățatul grec Sevastov Kyminits, urmat de Marcu Pofiropol⁵. Acesta a devenit, curând, una dintre cele mai importante instituții de învățământ din această zonă a Europei, în care se studiau literatura și filosofia antică și creștină.

² Marinescu, Florin - *Insemnări și ex-libris-uri brâncovenesti*, în *Târgoviște, cetate a culturii românești*, București, 1974, p. 409.

³ Stoicescu, Nicolae - *Dictionar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, București, 1971, pp. 50-51.

⁴ <http://www.lisr.ro/8-erich.pdf>, Agnes Erich, *Constantin Brâncoveanu – ctitor de cultură*, p. 85.

⁵ *Ibidem*, p. 86.

La vremea aceea, funcționau, în Țara Românească, cinci centre tipografice: București (cinci tipografii), Snagov (două tipografii), Târgoviște, Buzău și Râmnic (câte una)⁶. În activitatea tipografică se remarcă activitatea lui Antim Ivireanu, adus în țară de domn pe la anii 1689 – 1690. Ca tipograf al Mitropoliei din București, tipărește, la început, cărți religioase, grecești, apoi românești, unele traduse de el, între care o *Evanghelie Greco-română* (1693) și o *Psaltire* (1694). La Târgoviște, Antim înființează o nouă tipografie, după 163 de ani de la apariția ultimei tipărituri ieșite de sub teacurile celei vechi⁷. Egumen al mănăstirii Snagov, episcop de Râmnic (1705), mitropolit al Țării Românești (1708 – 1714), întemeiază noi tipografii la Snagov și Râmnic, continuându-și activitatea de tipograf cu traduceri de cărți bisericești (peste 40), pentru care scrie prefațe patriotice și moral-filozofice⁸.

În timpul domniei lui Brâncoveanu au fost tipărite importante lucrări ale literaturii române vechi, printre acestea, *Biblia de la București* (1688) a cărei prefață a fost scrisă și semnată de Dosithei, Patriarhul Ierusalimului⁹. Deși tipărită sub domnia sa, Brâncoveanu lasă ca numele lui Șerban Cantacuzino (predecesorul său, care comandase traducerea și tipărirea în limba română a *Bibliei*, versiunea integrală) să ocupe în titlu prima poziție¹⁰. Alte lucrări tipărite în această perioadă: *Octiohul* de la Buzău (1700), *Triodion* (1708) tipărit tot la Buzău, *Ceaslov* imprimat la București în 1709, o *Evanghelie* română, imprimată la Snagov, în 1693¹¹, etc.

Activitatea tipografică a favorizat organizarea unor biblioteci publice și private, printre cele mai cunoscute: Biblioteca Academiei domnești de la Sfânta Sava (1714) și cea a stolnicului Constantin Cantacuzino considerate una din cele mai mari biblioteci particulare din Europa.

Stilul brâncovenesc folosit în artă pentru arhitectura și artele plastice din Țara Românească, care se dezvoltă în vremea lui Constantin Brâncoveanu este un stil eclectic, care îmbină influențele renascentiste târzii cu elemente baroce, orientale și românești. Considerat primul stil arhitectural românesc, cunoscut și sub numele de „stil românesc renascentist”, stilul brâncovenesc, se caracterizează prin atenția pentru elementele decorative, folosite în zonele exterioare ale construcției, sculptate în piatră, în lemn sau

⁶ www.bibnat.ro/dyn-doc/. Brâncoveanu și epoca sa, tipărituri aflate în Colecțiile Speciale ale Bibliotecii Naționale a României, p. 3.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Cornea Paul și colaboratori - *Dicționar de literatură română*, București, 1979, p. 209.

⁹ www.bibnat.ro/dyn-doc/ - *op.cit.*, p. 3.

¹⁰ Cornea Paul și colaboratori - *op.cit.*, 1979, p. 209.

¹¹ www.bibnat.ro/dyn-doc/ - *op.cit.*, pp. 5-7.

aplicate. Alte elemente specifice stilului sunt logiile, foișoarele, pridvoarele și galeriile. O caracteristică esențială a arhitecturii brâncovenești o constituie accentual pus pe construcțiile cu destinație laică. Înainte de Constantin Brâncoveanu, arhitectura laică din Țara Românească făcuse progrese însemnate, fiind construite palate și case domnești, case boierești și egumenești.

Dintre palatele construite de Brâncoveanu rețin atenția palatele de la Potlogi și Mogoșoaia. Palatul domnesc de la București (astăzi dispărut) a fost restaurat și amplificat în vremea domniei lui Brâncoveanu, fiind reamenajat după moda epocii, „el întrecând ca fast și splendoare toate edificiile capitalei, după cum rezultă din relatarile călătorilor străini”¹².

Palatul de la Potlogi a fost construit în anul 1698, ca loc de popas intermediar pe drumul dintre cele două reședințe de la București și Târgoviște. În arhitectura palatului se disting noile caracteristici care vor constitui trăsăturile de bază ale stilului brâncovenesc: preocuparea de a valorifica la maximum virtuțile constructive ale edificiului în raport cu peisajul, comuniunea spațiului de locuit cu natura prin intermediul foișoarelor și al logiilor, orientare imprimată de Renaștere, decorația de-a dreptul exuberantă, specifică barocului, dar ținută totuși în frâu de simțul renascentist pentru echilibru și măsură¹³. Palatul de la Mogoșoaia, construit în anul 1702, nu se deosebește de cel de la Potlogi. Palatul având o alură de-a dreptul monumentală, gradul de eleganță și de fast ornamental este altul. În afara zidurilor de incintă se aflau bisericile-paraclis construite anterior ridicării celor două palate, care de fapt înlocuiau case mai vechi¹⁴.

Tipul de casa domnească construit în vremea domniei lui Matei Basarab se perpetuează și în perioada următoare¹⁵. Aceste case – o parte a lor terminate sau reparate de Constantin Brâncoveanu (ex. casa domnească și mănăstirea Brebu, jud. Prahova) aveau un singur etaj de locuit, pivnițele mari se înălțau deasupra solului formând un fel de soclu al etajului de locuit. Accesul în pivnițe se făcea prin așa-zisul gârlic deasupra căruia era construit un foișor la care se urca pe scări exterioare¹⁶.

Istoricii consemnează numeroasele biserici și mănăstiri zidite sau reparate și înfrumusețate de domnitor pe întreg cuprinsul țării (mănăstirile Hurezi, Mamul, Aronta, Cozia și Bistrița în jud. Valcea, schitul Bărbătești-Pâroaia, mănăstirea Dealu și bisericile

¹² Florea, Vasile - *Istoria artei românești*, Chișinău, 1991, p. 408.

¹³ *Ibidem*, p. 409.

¹⁴ *Ibidem*, p. 410.

¹⁵ *Ibidem*, p. 404.

¹⁶ *Ibidem*.

din Polovragi și Doicești în jud. Dâmbovița, mănăstirea Brâncoveni, jud. Olt, episcopia Buzăului, mănăstirile Gura Motrului și Strehaia din actualul județ Mehedinți, mănăstirea Adormirea Maicii Domnului și biserica lui Ștefan cel Mare din Râmnicu Sărat, mănăstirea Sadova, mănăstirea Snagov, în Ilfov, biserica domnească, biserica Sfântul Dumitru – Buzincă în Târgoviște, biserica Sfinții Arhangheli în Târgșor)¹⁷ și altele în București (paraclisul Palatului Mogoșoaia, zidit în 1688, pe când era logofat, mănăstirile Sarindar, Sfântul Gheorghe Nou, Sfântul Ioan cel Mare, Sfântul Sava – în aceasta din urmă, funcționând prima școală superioară din Țara Românească¹⁸. La acestea se adaugă ctitoriile din Ardeal, biserica din Făgăraș (1698) și mănăstirea Sâmbata de Sus (1701) și sprijinul acordat unor așezăminte ortodoxe din Imperiul Otoman (din Constantinopol, Grecia, Muntele Sinai, Ierusalim ș.a.).

Mănăstirea Hurezi este considerată cea mai importantă ctitorie religioasă a lui Constantin Brâncoveanu. Construită de Manea zidarul, biserica mare de la Hurezi reprezenta „o interpretare simplificată a bisericii episcopale de la Argeș”¹⁹, fiind elementul central al „unui mare complex de tip larvă – unic pe teritoriul României – în jurul lui fiind construite mai multe paraclisuri și schituri (...). Toate clădirile anexe sunt grupate, aici la Hurezi, nu la întâmplare, ci după un principiu ordonator rațional, amintind de arhitectura Renașterii”²⁰. Pentru această construcție grandioasă, domnitorul a angajat meșteri pricepuți, precum Manea vătaful de zidari, Vucașin Caragea – „pietrarul”, Istrate – „lemnarul”, pictorul grec Constantinos și artiștii polarizați în jurul său²¹, care vor forma „Școala de pictură de la Hurezi”. Fresca mănăstirii de la Hurezi este unică în tot spațiul răsăritean, îmbinând armonios iconografia religioasă cu compoziția cu caracter laic.

Un alt mare artist-pictor din epocă, „format în mediul autohton și întrunind în și mai mare măsură însușirile de om al vremii sale”, a fost Pîrvu Mutu, „considerat ultimul artist medieval și primul artist modern român”²², care a pictat numeroase biserici și mănăstiri între care: Mănăstirile Cotroceni, Filipeștii de Târg, Filipeștii de Pădure, bisericile Colțea, Sinaia, Fundenii Doamnei, Adormirea Maicii Domnului, Sf. Gheorghe Nou²³ etc.

¹⁷ Stoicescu, Nicolae - *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România I, Țara Românească*, vol. 2, Craiova, 1970, pp. 790-791.

¹⁸ Idem, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1961.

¹⁹ Florea, Vasile - *Istoria artei românești*, Chișinău, 1991, p. 402.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, p. 457.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, p. 459.

Moartea tragică a domnitorului Constantin Brâncoveanu executat, împreună cu cei patru fii ai săi și cu boierul Ianache Văcărescu, la 15 august 1714, la Constantinopol, a pus capăt acestei perioade de dezvoltare culturală și spirituală din Țara Românească, încheind totodată o epocă, cea a domniilor pământene și marcând începutul unei noi epoci, cea a domniilor fanariote, contemporană „secolului luminilor” – pentru istoria națională un secol în care conștiința națională se afirmă la nivel elitar și este vehiculată treptat de cultura iluministă în societate”.

Bibliografie:

1. Bărbulescu, F.; Deletant, D.; Hitchins, K.; Papacostea, Ș.; Teodor, P.- *Istoria României*, București, 2007.
2. Cornea, P.; Manolescu, F.; Marcea, Pompiliu și colab. - *Dicționar de literatură română*, București, 1979.
3. Florea, Vasile - *Istoria artei românești*, Chișinău, 1991.
4. Marinescu, Florin - *Însemnări și ex-libris-uri brâncovenesti*, în *Târgoviște, cetate a culturii românești*, București, 1974.
5. Stoicescu, Nicolae - *Dicționar al marilor dregatori din Țara Românească și Moldova, sec XIV-XVII*.
6. Stoicescu, Nicolae - *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România I, Țara Românească*, vol. 2, Craiova, 1970.
7. Stoicescu, Nicolae - *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1961.

Site:

1. www.bibnat.ro/dyn-doc/, *Brâncoveanu și epoca sa, tipărituri aflate în Colecțiile Speciale ale Bibliotecii Naționale a României*.
2. <http://www.lisr.ro/8-erich.pdf>, Agnes Erich, *Constantin Brâncoveanu – ctitor de cultură*.

Constantin Brâncoveanu între mit și istorie

Constantin Brancoveanu between Myth and History

Prof. dr. Lavinia Buda
Școala gimnazială
Bonțida, Cluj, România

Abstract

For various reasons shaping the personality of a hero or saviour was made by the exclusion of his virtues and bringing other qualities into the foreground. The various virtues remain questionable from different points of view: history, current historiography and, of course, historical epoch. The same development has also seen Constantin Brâncoveanu's personality. His personality cannot be disputed but it should be considered and notified of the public a number of lesser known facts, subject of academic research. For remaining in the public consciousness is sometimes necessary the act of mystification, although the historians strive to eliminate the mendacity and the present reality.

Key words: *Constantin Brâncoveanu, myth, personality, mystification*

Din diverse motive conturarea personalității unui erou sau salvator s-a făcut prin excluderea unor calități și aducerea altora în prim plan. Diversele calități rămân evident discutabile în funcție de istoric, curent istoriografic și epocă istorică. Aceeași evoluție a cunoscut și personalitatea lui Constantin Brâncoveanu. Indiscutabil, amprenta personalității domnului muntean nu poate fi contestată dar trebuie avute în vedere și aduse la cunoștința publicului larg o serie de fapte mai puțin cunoscute care fac obiectul cercetării academice. Astfel ne raliem viziunii medievale potrivit căreia domnia era cea mai importantă instituție, iar domnul fiind unsul lui Dumnezeu domnea și guverna deopotrivă.

Imaginea domnului Constantin Brâncoveanu a fost conturată încă de ceva vreme, parte a panteonului național, imaginea tradițională fiind cea a apărătorului creștinismului în fața pericolului turc. La conturarea unei astfel de imagini în conștiința publică au contribuit mai mulți factori în mod conștient sau nu, printre care amintim arta, literatura, religia, politica, propaganda, istoriografia etc. În ultimă instanță pentru a rămâne în conștiința publicului larg uneori e necesară și mistificarea, cu toate că istoricii se străduiesc să elimine neadevărul și să prezinte realitatea. Se pare că majoritatea istoricilor sunt de acord cu ideea potrivit căreia fiecare dintre noi avem reprezentările noastre despre istoria recentă, dar putem încerca să ne apropiem cât mai mult de adevăr¹.

Amintim câteva mîturi la a căror răspândire a contribuit și personalitatea lui Constantin Brâncoveanu. În viziunea lui Lucian Boia, Constantin Brâncoveanu alături de Ștefan cel Mare au consolidat percepția identificării românismului cu ortodoxia, fapt dovedit

¹ apud Pop, Ioan-Aurel - *Istoria, adevărul și miturile* (Note de lectură), Editura Enciclopedică, București, 2002, p. 312.

și de canonizarea celor doi domni. O astfel de percepție poate fi considerată discriminatorie la adresa celorlalte confesiuni sau, în același timp, poate fi o expresie a dorinței de unitate națională și dorinței de autoritate exprimată prin imaginea unui domn medieval.² Mitul de apărător al creștinătății ne conturează imaginea unui domn războinic, participant la campanii militare sau angajat în cruciadele inițiate de Papă, dar contrar percepției, Constantin Brâncoveanu este domnul celor „25 de ani fără războaie”³. Stabilitatea domniei a permis consolidarea autorității domnului pe plan intern și recunoșterea sa pe plan extern, contribuind la dezvoltarea culturii și a societății în ansamblu.

Deși Constantin Brâncoveanu aspira probabil și la unirea Țării Românești cu Moldova prin impunerea ginereului său ca domn aici și prin purtarea unor tratative secrete cu turcii⁴, nu este amintit aproape de loc ca un predecesor al unirii lui Mihai Viteazul. Imaginea sa publică este cea de apărător al creștinismului care a sprijinit Biserica și a consolidat numeroase lăcașuri de cult, rămânând cunoscut posterității prin stilul brâncovenesc. La consolidarea mitului au contribuit și anumite elemente care fac parte din simbolistica religioasă și amintesc într-o anumită măsură de martiriul christic. A fost înlocuit de la domnie în joia mare, în închisoare a fost torturat, iar în 15 august când creștinii marchează Adormirea Maicii Domnului a fost executat în public împreună cu membrii familiei sale, nu înainte de a i se cere să renunțe la credința sa.

Prezentarea antitetică a lui Constantin Brâncoveanu cu Ștefan cel Mare, ambii domni fiind declarați sfinți, aduce în discuție o nouă temă, anume criteriile care au stat la baza sanctificării. Desigur că e nevoie de eroi, de sfinți doar că trebuie stabilite anumite criterii obiective pentru alegerea lor. Numărul de biserici ridicat de Ștefan cel Mare pare nedrept dacă îl comparăm cu numărul anilor de pace și prosperitate din timpul lui Constantin Brâncoveanu, moralitatea și caracterul familist contrastează cu iubirea femeilor frumoase și uciderea boierilor fără judecată etc.⁵ Care trăsături ar trebui să primeze? Care trăsături ar trebui aduse în atenția conștiinței publice? Rămâne la latitudinea celor care construiesc și propagă miturile...

Ministerul Culturii a propus Guvernului declararea anului 2014 „**Anul Brâncoveanu**”, având în vedere importanța și contribuția majoră a domnitorului în istoria și cultura națională, precum și faptul că în anul 2014 se împlinesc 300 de ani de la martiriul lui

² Pop, Ioan-Aurel – *op. cit.*, pp. 278-279.

³<http://www.historia.ro/node/2689>

⁴<http://www.historia.ro/node/2689>

⁵<http://www.historia.ro/node/2689>

Constantin Brâncoveanu și a fiilor acestuia⁶. Anii domniei lui Brâncoveanu au fost marcați de un progres economic și cultural-artistic, de inițiative de modernizare a aparatului statal, de reformare a statului, instaurând o epocă de prosperitate și de pace în cei 26 de ani de domnie.

În povestea domnitorului întrunim o serie de elemente care pot fi regăsite și în basmele românești: se confruntă două forțe antogonice binele și răul, sunt sacrificați fiii domnitorului, fiul cel mic este tentat să renunțe la propria credință pentru a-și păstra viața dar în după ce este certat de tatăl său revine asupra deciziei și dă dovadă de curaj profund fiind primul care e decapitat. Domnul Brâncoveanu moare în ziua în care ar fi împlinit 60 de ani, o vârstă emblematică pentru perioada respectivă, nu înainte de a fi torturat și de a-și vedea băieții răpuși de securea călăului. Familia Brâncoveanu era antipatizată de familia Cantacuzino, rivală la domnie și concurentă pe plan intern. În jurul domnului încă din timpul vieții sale se țes o serie de legende, a fost supranumit Prițul Aurului de către turci datorită presupusei averi pe care a strâns-o, avere care a fost căutată de atunci și până azi. Mai mult sacrificiul familiei are loc într-o zi cu profunde semnificații pentru creștini Adormirea Maicii Domnului aniversată anual în data de 15 august.

Momentul crucial al decapitării este detaliat în funcție de orientarea fiecărui istoric și finalitatea urmărită. Cei care doresc să scoată la lumină latura creștină și martiriul domnului, prezintă amănunțit decapitarea și nu ezită să apeleze și la sacrificiul tatălui de data aceasta, care își vede și cei patru băieți decapitați. Și pentru a fi și mai încărcat momentul, se menționează că fiul cel mic are un moment de ezitare și e tentat să îmbrățișeze credința musulmană, dar la sfatul tatălui nu va renunța la credința creștină. Iată cum a relatat momentul decapitării în unele surse. Timp de 4 luni au stat la închisoarea Edicule unde au fost surghiuniți și supus la maltratări împreună cu fiii săi, Constantin, Ștefan, Radu, Matei, alături de sfetnicul său Ianache și li s-a cerut să treacă la religia musulmană. Dacă un creștin trecea la religia musulmană, el era iertat de condamnarea la moarte. La care Matei fiul cel mic cere iertarea tatălui și se duce primul și pune capul pe butuc, astfel călăul trece la decapitare. Toate acestea se întâmplau exact când domnitorul împlinea 60 de ani și era ziua preznicului Adormirii Maicii Domnului, 15 august 1714.⁷ Secretarul personal al domnului Anton Maria del Chiaro, a făcut cunoscut că rămășițele pământești ale celor uciși au fost depuse la Mănăstirea cu hramul Adormirea Maicii Domnului din Insula Halki, de unde vor fi repatriate în 1720 în mare secret de doamna Maria, soția domnitorului, pentru a fi depuse în

⁶<http://www.timpul.md/articol/romania-anul-2014-va-fi-declarat-anul-brancoveanu-300-de-ani-de-la-martiriul-lui-constantin-brancoveanu-si-a-fiilor-acestuia-53151.html>

⁷<http://www.timpul.md/articol/romania-anul-2014-va-fi-declarat-anul-brancoveanu-300-de-ani-de-la-martiriul-lui-constantin-brancoveanu-si-a-fiilor-acestuia-53151.html>

Biserica Sfântul Gheorghe Nou. Povestea osemintelor nu se oprește aici, în 1934 când se împlineau 220 de ani de la moartea domnului la ordinul Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române s-a decis reînhumarea tot în Biserica Sfântul Gheorghe Nou a osemintelor martirilor. Fiecare element e ales cu grijă, urmărind să nuanțeze cu grijă anumite trăsături sau să evidențieze alte însușiri dezirabile pentru urmașii domnului.⁸ Cu toate că începând de acum se vehicular ideea canonizării, aceasta a avut loc abia în anul 1992.

Constantin Brâncoveanu a fost un domn charismatic, intrând în conștiința populară încă din timpul vieții pentru că poporului simțea că are la cârma țării un domn cu mare evlavie, la fel scriau în epocă și cronicarii săi, iar propriile sale însemnări, aflate astăzi la Biblioteca Academiei, vorbesc și ele despre faptele voievodului⁹. Domnitorul reunește o serie din trăsăturile eroului, este aureolat de legende încă din timpul vieții, nu are multe victorii militare dar se dovedește un vajnic apărător al păcii și are o întreagă cancelarie de partea sa care îl ajută să își întrețină imaginea și să își facă cunoscute toate inițiativele. Indiscutabil, domnitorul s-a afirmat prin o serie de măsuri în plan cultural, artistic...

Constantin Brâncoveanu a fost un domn progresist pentru perioada sa, înconjurându-se de minți luminate ale timpului, a știut să întrețină și să desfășoare a diplomatie activă cu statele vecine sau cu personalitățile timpului printre care amintim pe Ludovic al XIV-lea, regele Franței, Iosif I al Austriei, papa Clement XI, regele August al Poloniei precum și o serie de ambasadori și oameni politici care conduceau destinele statelor europene la vremea respectivă. Diplomazia văzută și nevăzută presupunea și întreținerea unui serviciu secret care, pentru o lungă perioadă de timp, a fost condus de stolnicul Constantin Cantacuzino. Din păcate diplomația abilă desfășurată de domnul muntean și stolnicul său Constantin Cantacuzino nu au reușit să preîntâmpine sfârșitul tragic al familiei Brâncoveanu¹⁰.

Constantin Brâncoveanu a fost un domn feudal tipic pentru perioada medievală, acuzat că și-a omorât unchiul, pe domnul Șerban Cantacuzino (1673-1688) pentru a ajunge la domnie e dezvinovățit de cronicarul său Radu Greceanu, dar considerat vinovat de politicienii vremii și de o parte a familiei Cantacuzino. Astfel de întâmplări erau firești pentru perioada respectivă, perioadă în care solidaritățile se construiau în funcție de interese. Orice tactică ar fi adoptat domnitorul era firesc ca boierii să se împartă în două mari tabere: adepți și adversari. Boierii ostili domnitorului își manifestau opoziția mai ales datorită faptului că acesta, conform obiceiului feudal al vremii, acorda privilegii numai acelorora care îi

⁸ <http://www.sfantulgheorghenou.ro/mormantul-si-moastele-sfintilor-martiri-brancoveni/>

⁹ <http://suri.tvr.ro/constantin-brancoveanu-ultimul-domin-ortodox-al-tarii-romanesti-41351.html>

¹⁰ <http://www.lovendal.ro/wp52/serviciile-secrete-ale-lui-brancoveanu-cum-spiiona-stolnicul-cantacuzino-intreaga-europa/>

erau favorabili, persecutându-i pe opozanți prin confiscarea averii, surghiuni sau uneori chiar moarte¹¹.

Alături de alte figuri emblematice, Constantin Brâncoveanu face parte din pantheonul național, pantheon ce reunește personalități care pot servi drept model de virtute urmașilor lor și care periodic sunt scoase în față pentru a ilustra anumite trăsături, caractere, virtuți etc. necesare pentru făurirea idealului național sau pentru a oferi imaginea unei solidarități dincolo de generații. Constantin Brâncoveanu datorită martiriului său în principal și apoi datorită celorlalte însușiri, va fi valorificat în permanență pozitiv deoarece poporul român se revendică drept un popor creștin, iar printre miturile fondatoare ale poporului nostru poate fi menționat și imaginea de apărători ai creștinismului în sud-estul Europei. Imaginea sa este revalorificată periodic în cadrul unor liturghii cu caracter religios-patriotic pentru ca fiecare generație să cunoască faptele și să poată să-i urmeze exemplu. Faptul că martiriul său a fost unul firesc pentru perioada în care a trăit, când lumea se împărțea în creștini și musulmani, nu afectează puterea de exemplu pe care o are familia Brâncoveanu pentru generațiile viitoare, exemplu utilizat atât de stat cât și de Biserică în scopul consolidării unității naționale.

Bibliografie:

1. Pop, Ioan-Aurel - *Istoria, adevărul și miturile (Note de lectură)*, Editura Enciclopedică, București, 2002.
2. <http://www.historia.ro/node/2689>
3. <http://www.timpul.md/articol/romania-anul-2014-va-fi-declarat-anul-brancoveanu--300-de-ani-de-la-martiriul-lui-constantin-brancoveanu-si-a-fiilor-acestuia-53151.html>
4. <http://www.timpul.md/articol/romania-anul-2014-va-fi-declarat-anul-brancoveanu--300-de-ani-de-la-martiriul-lui-constantin-brancoveanu-si-a-fiilor-acestuia-53151.html>
5. <http://www.sfantulgheorghenou.ro/mormantul-si-moastele-sfintilor-martiri-brancoveni/>
6. http://stiri.tvr.ro/constantin-brancoveanu-ultimul-domin-ortodox-al-tarii-romanesti_41351.html
7. <http://www.lovendal.ro/wp52/serviciile-secrete-ale-lui-brancoveanu-cum-spionastolnicul-cantacuzino-intreaga-europa/>
8. <http://www.lovendal.ro/wp52/marele-dominitor-constantin-brancoveanu-si-a-ucis-unchiul-serban-cantacuzino-voda-pentru-a-i-lua-tronul/>

---

¹¹<http://www.lovendal.ro/wp52/marele-dominitor-constantin-brancoveanu-si-a-ucis-unchiul-serban-cantacuzino-voda-pentru-a-i-lua-tronul/>

Bibliografie:

9. Pop, Ioan-Aurel - *Istoria, adevărul și miturile (Note de lectură)*, Editura Enciclopedică, București, 2002.
10. <http://www.historia.ro/node/2689>
11. <http://www.timpul.md/articol/romania-anul-2014-va-fi-declarat-anul-brancoveanu--300-de-ani-de-la-martiriul-lui-constantin-brancoveanu-si-a-fiilor-acestuia-53151.html>
12. <http://www.timpul.md/articol/romania-anul-2014-va-fi-declarat-anul-brancoveanu--300-de-ani-de-la-martiriul-lui-constantin-brancoveanu-si-a-fiilor-acestuia-53151.html>
13. <http://www.sfantulgheorghenou.ro/mormantul-si-moastele-sfintilor-martiri-brancoveni/>
14. http://stiri.tvr.ro/constantin-brancoveanu-ultimul-domn-ortodox-al-tarii-romanesti_41351.html
15. <http://www.lovendal.ro/wp52/serviciile-secrete-ale-lui-brancoveanu-cum-spionastolnicul-cantacuzino-intreaga-europa/>
16. <http://www.lovendal.ro/wp52/marele-domnitor-constantin-brancoveanu-si-a-ucis-unchiul-serban-cantacuzino-voda-pentru-a-i-lua-tronul/>

Aspecte din politica externă din vremea lui Constantin Brâncoveanu

Aspects from the External Politics during Constantin Brancoveanu's Reign

Băican Ana – Maria
Profesor Liceul Tehnologic Berești – Galați, România

Abstract

Constantin Brancoveanu's figure is reflected in his great achievements in the political-diplomatic field. He managed to keep his throne through a clever policy which he used for his connections with other countries.

The ruler wanted to keep the independence of the Romanian Country in a period when it was proved that the Christian powers of the region- the Habsburg empire, Poland, Russia- pursued their own purposes, correspondent to a war based on territorial conquering and affixation.

Brancoveanu displayed a complex diplomatic game between the Austrian and Ottoman people, avoiding the replacement of the Ottoman domination with the Austrian one. At the same time he kept diplomatic connections with Russia.

Key words: *economic, culture, policy, artistic.*

Figura domnitorului Constantin Brâncoveanu s-a remarcat prin marile sale realizări pe tărâmul politico-diplomatic. Domnitorul a reușit să se mențină pe tron, având o domnie stabilă, inițiind o politică abilă, cumpătată, pe care a folosit-o și în raporturile cu alte state.

Domnitorul a reușit să mențină independența Țării Românești, într-o perioadă în care s-a dovedit că marile puteri creștine din regiune – Imperiul Habsburgic, Polonia, Rusia - urmăreau scopuri proprii, care corespundeau unui război de cuceriri și anexări teritoriale, aspect evidențiat de istoricul Nicolae Iorga în felul următor: „Brâncoveanu a izbutit să păstreze nu numai Țara Românească, ci întreaga noastră națiune, ca trup politic, ca suflet românesc, timp de mai bine de un sfert de veac”¹.

Alungarea turcilor din fața Vienei, în anul 1683 a produs modificări radicale în raporturile de forță din regiune. Imperiul otoman, slăbit de neconținutele războaie purtate de mai multe decenii în Mediterana, Polonia și Ucraina și minat din interior de o serie de contradicții sociale, economice și politice, începe să fie în inferioritate față de Austria, care renunță la supremația din Apusul continentului, unde ascensiunea îi era barată de Franța lui Ludovic al XIV-lea, și își îndreaptă atenția asupra răsăritului Europei. Monarhiei austriece i se alătură Polonia, care deși era în declin, fiind afectată de puternica anarhie impusă de regimul nobiliar, încă mai avea pretenții expansioniste în spațiul nord pontic. Cele două

¹ Iorga, Nicolae – *Viața și domnia lui Constantin Vodă Brâncoveanu*, București, 1914, p. 24.

puteri – Austria și Polonia – s-au aliat împotriva turcilor, lor alăturându-li-se Rusia, interesată de neutralizarea tătarilor din Crimeea și deschiderea la Marea Neagră.²

În scurt timp, s-a dovedit că puterile creștine aliate urmăreau scopuri proprii, care nu erau compatibile cu „spiritul de cruciadă” antiotomană, ci corespundeau unui război de cuceriri și anexări. Habsburgii visau la o pretinsă restaurare a regatului maghiar cu teritoriile care au aparținut în trecut coroanei Sfântului Ștefan, sub dominația lor și nu-și ascundeau intențiile de acaparare a celor trei țări române. Polonia, invocând pretense drepturi feudale iluzorii, nutrea aceleași pretenții nejustificate de ocupare a Țării Românești și Moldovei³. De altfel, scopurile Casei de Habsburg au neliniștit popoarele din Balcani, în condițiile în care a apărut clar că aceștia urmăreau înlocuirea stăpânirii otomane cu cea habsburgică. Exemplul Transilvaniei era concludent în acest sens. Casa de Austria obligase Transilvania să accepte protecția imperială, protecție care aducea și o limitare a autonomiei.

În acest context, s-a desfășurat domnia lui Constantin Brâncoveanu. El a căutat să ducă o politică de echilibru care, ținând seamă în primul rând de *realitățile și interesele românești*, să nu prejudicieze asupra posibilităților viitorului. Încă de la începutul domniei – 1688, Brâncoveanu a trebuit să facă față presiunilor care veneau atât din partea turcilor, cât și a austriecilor. Situația Țării Românești era complicată, existând pericolul confruntării dintre austrieci și turci pe teritoriul ei. Imperialii voiau să forțeze pe Brâncoveanu să li se închine, între altele fiindcă aveau nevoie neapărată de provizii, în lungul lor război cu turcii, provizii pe care Muntenia le putea furniza. De aceea, la începutul lui noiembrie 1689, trupele lor au intrat în țară, pe la Cerneți; în decembrie, un alt detașament, condus de generalul Donat Heissler, coboară peste munți, pe la Bran. Brâncoveanu a fost silit să se retragă în Prahova și să admită o mare parte a cererilor austriecilor. Încercând să îi determine să părăsească țara, a acceptat sprijinul tătarilor. Când aceștia sosiră, în ianuarie 1690, Heissler a trebuit să treacă munții înapoi⁴, la Brașov. Prezența trupelor austriece în imediata apropiere a hotarului era însă o permanentă amenințare. De aceea, în vară, a avut loc o expediție împotriva lor. Turcii, împreună cu oastea munteană comandată de domn și cu un corp de «curuți», ostași unguri, comandați de pretendentul Imre Thököly, s-au confruntat cu trupele austriece. Ciocnirea, scurtă, s-a isprăvit printr-o izbândă deplină:

² Cernovodeanu, Paul; Constantiniu, Florin; - *Constantin Brâncoveanu*, Editura Academiei, București, 1989, p. 124.

³ *Ibidem*.

⁴ Greceanu, Radu - *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu Voievod*, editată de A. Ilieș, București, 1970, pp. 64-72.

austriecii, sprijiniți și de secui, au fost sfârânați, Heissler a căzut prizonier (11 august 1690 la Zărnești); printre cei rămași pe câmpul de luptă era și un ginere al lui Șerban Cantacuzino, aga Constantin Bălăceanu, care fusese în delegație la Viena și care, dușman al lui Brâncoveanu, ar fi voit pe tronul țării pe cumnatul său, pe tânărul Gheorghe Cantacuzino. Thököly a fost încoronat principe al Transilvaniei, în satul Crăstian, lângă Sibiu, printr-o ceremonie la care a asistat și domnul Țării Românești⁵.

După anul 1690, Brâncoveanu n-a mai avut nici o luptă, cu nimeni. Relațiile lui cu imperialii merg îmbunătățindu-se; le procură știri asupra situației de la turci, le trimite, când poate, și provizii. La rândul lor, imperialii, recunoscând aceste servicii, îi dau la 30 ianuarie 1695 titlul de «principe al imperiului»; încă mai dinainte, pe când era boier, Brâncoveanu obținuse atât cetățenia transilvană, cât și, la 19 mai 1688, titlul de conte⁶. Toate acestea urmau să-i servească mai ales în eventualitatea unui refugiu în Ardeal sau în Austria, refugiu pe care domnul, trăind în continuă grijă și teamă de turci, a căutat să și-l pregătească din vreme. Așa se explică și moșiile pe care Brâncoveanu și le cumpără peste munți, precum și depozitele de bani pe care și le face la Veneția. Luase toate măsurile ca să-și asigure viața în cazul când va trebui să părăsească tronul și țara; n-a putut scăpa însă de tragica soartă care-l pândea.

Evidențierea politicii egoiste austriece, l-a determinat pe Brâncoveanu să se reorienteze în politica externă spre Rusia. Curentul filorus de la finele secolului al XVII-lea a fost promovat de greci. Numeroșii cărturari greci care și-au desfășurat activitatea în Rusia, au contribuit la cimentarea legăturilor religioase și culturale dintre Rusia, Balcani și Orientul ortodox. Brâncoveanu nu avea cum să scape de această influență, mai ales că el era protector al bisericii și avea legături strânse cu mulți cărturari greci. Drept urmare, Brâncoveanu a început să întrețină legături diplomatice cu Petru I și cancelarii ruși Feodor Golovkin și Gavriil Golovkin, printr-o intensă corespondență și schimb de emisari. Din păcate, inactivitatea Rusiei în problemele din sud-estul european i-a încurajat prea puțin speranțele⁷.

Reușitele diplomatice ale domnitorului au fost înlesnite și de cancelaria activă și eficientă pe care acesta și-a creat-o, dotată cu dieci pentru limbile latină și italiană (Giovani Candido Romano și Anton Maria Del Chiaro), germană (Ladislau Dindar, Peter Greinner), polonă (Andreas Wolff), turcă (clucerul Afenduli), maghiară și rusă (frații David și Toader

⁵ Cernovodeanu, Paul; Constantiniu, Florin - *op. cit.*, p. 126.

⁶ *Ibidem*, p. 127.

⁷ *Ibidem*, p. 131.

Corbea). Cu ajutorul acestei cancelarii a reușit să întrețină o corespondență bogată cu suveranii (împăratul de la Viena, țarul Rusiei), dar și cu oameni de stat imperiali, poloni și țariști sau ambasadori ai altor puteri. Majoritatea scrisorilor identificate ca fiind din vremea lui Brâncoveanu sunt cu caracter politic și diplomatic⁸.

Totodată, Brâncoveanu a întreținut la curtea de la București, oraș devenit un activ centru diplomatic, o vastă rețea de agenți și emisari, recrutați în majoritate dintre numeroșii cărturari și clerici transilvăneni, dunăreni sau levantini și pe care i-a trimis cu diferite misiuni în capitalele europene. Astfel, domnitorul s-a bazat pe serviciile ceaușului David Corbea la Varșovia și în Rusia, pe acelea ale lui Gheorghe Castriotul, Panaiot Radu, Pătru Damian, ale lui Ladislau Dindar și Peter Greinner pe lângă autoritățile imperiale, pe ale Gheorgios Clironomos și Ianachi Porphyrita, paharnicul Ianache Văcărescu în legătură cu ambasadorii străini de din capitala Imperiului otoman.⁹

Față de turci, Brâncoveanu și-a împlinit obligațiile care îi erau impuse. A furnizat «zahereaua» sau proviziile de tot felul care i se cereau, a dat nenumărate care cu boi pentru transportul lor, a ajutat la repararea sau ridicarea cetăților – așa de pildă, cetatea *Cladovei*, pe malul drept al Dunării, în Serbia, a *Benderului* (1707), a *Giurgiului*, *Brăilei*, *Cetății Albe* (1710), a informat repede și precis pe sultan asupra diferitelor aspecte din țările creștine. Ca să-și poată împlini această ultimă obligație, dispunea de o rețea întreagă de informatori, secretari, agenți, negustori, la Sibiu, la Viena, la Veneția, chiar și la Moscova, mulți dintre ei erau străini.

Bineînțeles, haraciul a fost plătit regulat. De asemenea darurile, numeroase și însemnate, la toți meghistanii de la Poartă, precum și la toți dregătorii care veneau cu vreo însărcinare în țară. Se poate spune că nici un alt domn nu a dat turcilor sume atât de mari ca Brâncoveanu; bogăția și «culanța» lui ajunseseră așa de vestite, încât se întreceau, la Stambul, care mai de care să aibă de-a face cu stăpânitorul Valahiei, cu «altân-beg», principele aurului, cum i se mai spunea. Grație banilor – dar nu mai puțin și serviciilor aduse –, izbutește să-și reînnoiască mereu domnia. După confirmarea pe viață a domniei, obținută în anul 1699, ar fi trebuit să nu mai existe nici o grijă din partea turcilor. Epoca de liniște a ținut până în anul 1711, când a izbucnit războiul dintre ruși și turci. La momentul acela, Brâncoveanu a ales să fie precaut. Inițial, și-a așezat tabăra la Urlați, dar apoi s-a întors la Târgoviște. S-a întâmplat însă că un boier al său, care-i era și rudă, spătarul Toma Cantacuzino, să treacă, fără ordin, cu o parte din călărime la ruși și să îi ajute să cucerească

⁸ *Ibidem*, p. 130.

⁹ Ionescu, Ștefan - *Epoca brâncovenască. Dimensiuni politice. Finalitate culturală*, Cluj, 1981, p.p 113-115.

Brăila. Cu tot acest succes inițial, războiul sfârși rău pentru țară, înconjurat de forțe superioare, lipsit de provizii, după o luptă de câteva zile, la Stănilești, Petru cel Mare trebui să ceară pacea și fu bucuros s-o obțină. Turcii începură, din acest moment, să bănuiască pe domn de necredință: nu-și puteau închipui ca spătarul Toma Cantacuzino să fi plecat dacă nu fără voia, măcar fără știrea lui Brâncoveanu. Se adăugară apoi intrigile dușmanilor și printre aceștia erau chiar boieri din apropierea tronului.

Așa se face că ultimii ani de domnie s-au desfășurat sub semnul incertitudinilor. El a încercat în continuare să îi asigure pe ruși de prietenia lui, continuând să trimită scrisori demnitarilor țării, dar s-a convins de imposibilitatea unui sprijin din partea Rusiei. În același timp, domnul a depus eforturi pentru a reînnoi legăturile cu Viena. Toate acestea erau doar încercări de supraviețuire¹⁰. Intrigile au avut succes, domnitorul fiind arestat în anul 1714.

Domnia lui Brâncoveanu reprezintă însă o epocă de certă măreție, el remarcându-se prin politica susținută, politică ce a asigurat o anumită stabilitate.

Bibliografie:

1. Cernovodeanu, Paul; Constantiniu, Florin - *Constantin Brâncoveanu*, București, 1989.
2. Ionescu, Ștefan - *Epoca brâncovenască. Dimensiuni politice. Finalitate culturală*, Cluj, 1981.
3. Iorga, Nicolae - *Viața și domnia lui Constantin vodă Brâncoveanu*, Vălenii de Munte, 1914.

---

¹⁰ *Ibidem*, p. 136.

Cuvinte românești atestate în *Biblia de la București* (1866)

Romanian Words Attested in The Bible from Bucharest (1866)

Prof. Cristina Dinu, Prof. Carmen Minculescu

*Colegiul „Spiru Haret”
Ploiești, Prahova, România*

Abstract

At the end of the 17th century, the fusion between the southern and the northern (Moldavian) Romanian dialects characterizes the literary Romanian language. The Bible from Bucharest does not represent a mechanical product of a regional linguistic area; on the contrary, it is an outcome with decisive influence on our language development. By means of this translation, a series of linguistic innovations penetrate our language. A special interest will be given to the enrichment and improvement of the Romanian language registered in this first integral translation of the Bible. Although not all lexical innovations are still recorded in our language, still, they should and deserve to be mentioned and analysed.

Key words: *17th century Romanian, authenticity, translating, linguistic innovations, language development*

Specificul limbii române literare de la sfârșitul secolului al XVII-lea este dat de amestecul formelor muntenești (sudice) cu cele nemuntenești (nordice). *Biblia de la București* nu constituie un produs mecanic al unor realități lingvistice regionale, ci este, dimpotrivă, un rezultat, dar și un factor de influență. Prin intermediul acestei traduceri, pătrund în limbă o serie de inovații. Tipărirea *Bibliei de la București* reprezintă un moment semnificativ în istoria limbii române. Pe de o parte, se validează simetria dintre limba vorbită și limba scrisă, precum și concordanța teologică dintre varianta românească și cele originale, greacă și ebraică. Pe de altă parte, *Biblia de la 1688* marchează începutul unui mod unitar de a scrie și de a traduce, dar în același timp delimitează terminarea unei epoci în care oralitatea a deținut întâietatea.

Consider că pentru a evalua calitatea acestei prime traduceri a *Bibliei* trebuie să renunțăm la criteriile de apreciere care se aplică traducerilor moderne. Din exemple preluate din studiile lingvistice care s-au făcut asupra *Bibliei de la București* am observat faptul că, în traducerea fondului lexical complex al *Septuagintei*, cei care s-au ocupat de text au avut o atitudine flexibilă și s-au adaptat la situațiile concrete specifice limbii române. Acest lucru face ca, în cele mai multe dintre cazuri, să putem identifica variații semantice ale cuvintelor din limba greacă. Am observat că, deși apelul la împrumuturile din limba greacă este inevitabil, numărul acestor cuvinte este destul de redus. Multe dintre acestea ar putea fi considerate „neologisme” pentru sfârșitul secolului al XVII-lea și, totodată, cuvinte ce fac parte din fondul principal lexical actual.

De un interes deosebit pentru îmbogățirea și perfecționarea limbii române literare sunt cuvintele atestate în cuprinsul *Bibliei de la București*. Deși la nivel lexical nu sunt păstrate în limbă toate aceste inovații, ele merită să fie consemnate și analizate. Studiul de față cuprinde un index alfabetic al cuvintelor românești care apar pentru prima dată în scris în *Biblia de la 1688* (prima carte din *Vechiul Testament, Facerea*), formele și versetele în care sunt atestate și echivalentele lor în limbile germană, franceză și engleză.

De asemenea, cuvintele indexate au fost verificate și în *Micul Dicționar Academic* pentru o analiză comparată a atestărilor existente. În urma studiului efectuat, am observat faptul că, din cele 33 de cuvinte cuprinse în acest studiu, *Micul Dicționar Academic* este de acord numai cu jumătate ca fiind atestate în *Biblia de la 1688* (18 cuvinte). Deoarece părerile specialiștilor sunt divergente și, cunoscând faptul că numai verificând documentele autentice putem decide asupra variantei reale, am optat pentru marcarea cu asterisc a cuvintelor pentru care *Micul Dicționar Academic* oferă o altă atestare decât tratatul *Monumenta Linguae Dacoromanorum. Biblia 1688, Genesis*.

Facerea

ajutora¹: v. I: „besteihen”: „soutenir”: „help” (1 X):

ajutoră: ind. pf. s. 3. sg. 30:08: „Și zise Rahil: „Ajutoră-m Dumnezeu și mă întorșu surorii mele și mă întării”. Și nuni numele lui Nefthalim.”

broboană: s. f.: „Beere”: „baie”: „bead” (1 X):

broboanele: pl. nom./ac. 40:10: „Și în vie era trei vițe, și ea, odrăslind era scoțind vlăstare și broboanele strugurilor coapte.”

chitos: s. m.: „Wal”: „baleine”: „whale” (1 X):

chitoșii: pl. nom./ac. 1:21: „Și făcu Dumnezău chitoșii cei mari și tot sufletul vitelor tîritoare care au scos apele după feliurile lor și tot zburătoriul ce zboară după feliu-ș. Și văzu Dumnezău cum sînt bune.”

cîștigare²: s. f.: „Erwerb”: „acquisition”: „acquisition” (3 X):

cîștigare: sg. nom./ac. 49:30: „în peștera cea îndoită, ce iaste în prejma Mămvriei, în pămîntul Hanaán, care au cîștigat Avraám peștera de la Efrón, heteul, întru cîștigare de mormînt.”

cîștigarea: 23:20: „Și să adevără țarina și peștera care era într-însa a lui Avraám întru cîștigarea de mormînt de la feciorii lui Het.”

cîștigării: sg. gen./dat. 36:43: „voivodul Maghedeil, voivodul Zafoin. Aceștia-s voivozii Edómului, întru cele zidite în pămîntul cîștigării lor; acesta, Isáf, tatăl lui Edóm”.

***dovedi**: v. IV: „1. beweisen, 2. herausbringen, in Erfahrung bringen, 3. bewältigen”: „1. prouver, 2. trouver, découvrir, 3. venir à bout de...”: „1. prove, 2. show, demonstrate, 3. certify” (1 X):

¹ Verbul **ajuta** și substantivul **ajutor** sunt atestate în sec. XVI CV și respectiv în 1521 NEACȘU.

² Verbul **cîștiga** este atestat la 1561 CORESI.

dovedească: subj. pr. 3. sg. 41:08: „Și fu dimineata și să turbură sufletul lui. Și, trimițând, au chemat pre toți tâlcuitorii Eghipetului și pre tot înțelepții lui și povestii lor faraó visul lui, și nu era cine să dovedească visul lui faraó.”

*încărcat: adj.: „beladen”: „charge”: „(over)loaded” (1 X):

încărcate: f. pl. nom./ac. 37:25: „Și șazură să minînce pîine. „Și, căutînd cu ochii, văzură și iată călători ismail<i>eni</i> venia den pămîntul Galaad, și cămilele lor încărcate de tămîie, și de rișînă și de zmină, și mergea să pogoară la Eghipet.”

*încingere: s.f.: „Schurze”: „tablier”: „girdling” (1 X):

încingeri: pl. nom./ac. 3:07: „Și să deschiseră ochii amîndurora și cunoscără cum despuiați era; și cusură frunze de zmochin și-ș făcură/ lor încingeri împrejur.”

îngheț: s. n.: „Frost”: „froid, gelée”: „frost” (1 X):

înghiețul: sg. nom./ac. 31:40: „Mă făceam zioa arzind de zăduh și cu înghiețul nopții și să rădica somnul de la ochii miei.”

însămăra: v. I: „satteln”: „seller, băter”: „saddle” (1 X):

însămăra: ind. pf. s. 3. sg. 22:03: „Și, sculîndu-se Avraâm dimineata, iș însămăra măgariul său și luo cu dînsul doaa slugi și pre Isaác, feciorul lui;”

*junghere³: s. m.: „Opfertier”: „victim”: „stabbing” (1 X):

jungheri: pl. nom./ac. 43:16: „Și văzu Iósif pre ei și pre Veniamin, fratele lui, și zise celuia ce era peste casa lui: „Bagă pre oamenii în casă/ și junghe jungheri și gătêște că cu mine vor mînce oamenii pîine în amiază.”

mîlcomi: v. IV: „still werden”: „se taire”: „appease, quiet” (1 X):

mîlcomêște: imperat. sg. 4:07: „De nu drept vei aduce, iară pre drept nu vei împărți, greșit-ai? Mîlcomêște cătră tine [e] întoarcerea lui, și tu vei stăpîni pre dînsul.”

născătură⁴: s.f.: „Erstgeburtsrecht”: „droit d’aînesse”: „birth” (1 X):

născături: pl. nom./ac. 25:32: „Și zise Isăf: „Iată, eu merg să moriu și ce mi-s bune acêste născături înainte?”

necinsti: v. IV: „verunglimpfen, entehren, schänden”: „diffamer, deshonor, outrager”: „dishonour” (2 X):

să necinsti: ind. pf. s. 3. sg. refl. 16:04: „Și întră înlăuntru cătră Agăr și zemisli; și văzu că au luat în zgău, și să necinsti stăpîna înaintea ei.”

m-am necinstit: ind. pf. c. 1. sg. refl. 16:05: „Și zise Săra cătră Avram: Strîmbătate am de cătră tine; eu am dat roaba mea în sinul tău și, văzînd că are în pîntece, m-am necinstit înaintea ei. Judece Dumnezeu întru mine și între tine.”

*nelegiuire: s.f.: „Frevel, Gottlosigkeit”: „impiété, sacrilège”: „unlawfulness, impiety” (1 X):

nelegiuirele: pl. nom./ac. 19:15: „Și cînd să făcu dimineată, grabîia îngirii pre Lot, zicînd: „sculîndu-te ia-ț fămēia ta și cēle doao fēte ale tale ce ai și ieși afară pentru ca să nu pieri și tu împreună cu nelegiuirele cetății.”

³ Verbul **junghia** este atestat deja, XVI sec. PS, H.

⁴ Adjectivul **născut** este atestat XVI sec. CV.

nemernici⁵: v. IV: „einwandern, unstet umherwandern”: „immigrer, errer”: „infam, ruin” (3 X):

nemernicești: ind. pr. 2. sg. 17:08: „Și-ți voi da ție și seminții tale pământul care nemernicești, tot pământul lui Hanaân, întru ținere vecinică și voi fi lor Dumnezeu”.

nemernicescu: ind. pr. 3. pl. 47:09: „Și zise Iăcov către farao: „Zilele anilor vieții mele care nemernicescu, 130 de ani, mici și rele s-au făcut zilele anilor vieții mele, n-au ajunsu la zilele anilor vieții părinților miei care zile au lăcuit”.

nemernici: inf. (<a) 19:09: „Și ziseră: „Fereste-te! Acoalea ai intrat a nemernici, nu și judecată a judeca! Acum dară te vom chinui mai rău pre tine decît pre ei”.

nemernicie: s.f.: „Fremdsein”: „condition d'étranger”: „knavery, meanness” (1 X):

nemernicieii: sg. gen./dat. 28:04: „Și să-ți dea blagoslovenia lui Avraâm, tătîne-mieu, ție și siminții tale după tine, ca să moștenești pământul nemernicieii tale, carele au dat Dumnezeu lui Avraâm!”

osebitor⁶: adj.: „unterscheidend”: „separant”: „dividing” (1 X):

osebitoare: f. sg. nom./ac. 1:06: „Și zise Dumnezeu: „Facă-se întăritură în mijlocul apei și să fie osebitoare între apă și între apă”. Și să făcu așa.”

pătat: adj.: „gefleckt, fleckig”: „tacheté”: „spotted” (1 X):

pătate: f. sg. gen./dat. 30:39: „Și zămislia oile pre toiêge, și năștea oile albe, și împistrite și în feliul cenușii pătate.”

pătați: m. pl. nom./ac. 31:10: „Și fu cînd zămislia oile și văzú<iu> cu ochii prin somnu: și iată, țapii și areții suindu-se pre oi, și pre capre albe, și pestrițe și în feliul cenușii pătați.”

31:12: „Și zise: „Privêște cu ochii tăi și vezi pre țapi și pre areț suindu-se pre oi și pre capre albe și pestrițe și în feliul cenușii pătați pentru că am văzut cîte-ț face Lavân.”

*păzit⁷: adj.: „bewacht, behütet”: „gardé, protégé”: „guarded” (1 X):

păzite: f. pl. nom./ac. 41:36: „Și vor fi bucatele cele păzite în pământ la cei 7 ani ai foametei carii vor fi în pământul Eghipétului și nu se va strica pământul de foamete.”

*pluti: v. IV: „schwimmen, treiben”: „floter, nager”: „swim, float” (1 X):

plutia: ind. impf. 3. sg. 7:18: „Și să întăria apa și să înmulția foarte pre pământ și plutia chivotul deasupra apei.”

*răsplătire: s.f.: „1. Vergeltung, 2. Rache”: „1. revanche, 2. vengeance”: „1. reward, 2. revenge” (1 X):

răsplătire: sg. nom./ac. 50:15: „Și, văzînd frații lui Iósif că au murit tatăl lor, ziseră: „Cîdai să nu-ș aducă aminte de rău noao Iósif și răsplătire ne va da noao toate rēlele cîte i-am făcut lui”.

*scăpat⁸: adj./s.: „gerettet, Geretteter”: „sauvé”: „escaped” (1 X):

scăpați: s. pl. nom./ac. (<cei) 14:13: „Și, mergînd unul dentru cei scăpați, spuse lui Avram celui trecut, și el lăcuia către stejariul Mamvrîii, amoreului, fratelui lui Eshól, și fratelui lui Efnân, carii era împreună lăcuiori lui Avram.”

⁵ Adjectivul **nemernic** este atestat 1551/3 ES.

⁶ Adjectivul **osebit**: „verschieden”: „different”: „different” apare la 1643 VARL.

⁷ Verbul **păzi** este atestat 1551/3 ES.

⁸ Verbul **scăpa** apare de două ori XVI sec. PS. SCH.

***silnicește**⁹: adv.: „gewaltsam”: „par violence”: “by violence” (3 X):

silnicêște: 49:03: „Ruvim, întâi născut al meu, tu, vîrteza mea și începătura fiilor miei, silnicêște a te purta și sil/nicêște obraznic te semețiș ca apa să nu herbi.”

***stăpînire**¹⁰: s. f.: „Beherrschung, Herrschaft”: „dominateur, souverain”: “mastership, domination” (2 X):

stăpînirea: sg. nom./ac. 1:16: „Și făcu Dumnezeu cei doi luminători: luminătorul cel mare, spre stăpînirea zilei, și luminătorul cel mic, spre stăpînirea nopții, și stêțele.”

***stîngăci**¹¹: v. IV: „hinken”: „boiter” (1 X):

stîngăciia: ind. impf. 3. sg. 32:31: „Și răsări soarele cînd trecu Chipul lui Dumnezeu, iară el stîngăciia coapsa lui.”

surpare¹²: s.f.: „Zusammensturz, Vernichtung”: „écroulement, effondrement”: “crumbling, cave-in” (1 X):

surpării: sg. gen./dat. 19:29: „Și fu duple ce sfărîmă Domnul toate cetățile de pe împrejur, îș aduse Dumnezeu aminte de Avraâm; și scoase pre Lot afară de în mijlocul surpării cînd surpă Domnul cetățile întru care lăcuia Lot într-însele.”

***tăbărît**¹³: adj. „lagernd”: „qui campe”: “swooped” (1 X):

tăbărîta: f. sg. nom./ac. 32:01: „Și Iăcov să duse la calea lui și, căutînd, văzu tabără a lui Dumnezeu tăbărîta; și timpinară pre dînsul anghelii lui Dumnezeu.”

terebint: s.m.: „Terepentinbaum”: „pistachier”: “terebinth” (2 X):

terevînthu: sg. nom./ac. 43:11: „Și zise lor Israil, tatul lor: „De iaste așa, aceasta faceți: luați den roadele pămîntului întru vasele voastre și pogoriți omului danuri de rășină, și de miere, și tămîie, și zmirnă aleasă, și terevinthu și nuci.”

terevînthul: 35:04: „Și dederă lui Iăcov pre bozii cei strîini, care era întru mîmîile lor, și cerceii, cei ce era în urechile lor, și i-au ascunsu Iăcov supt terevinthul de la Sichima; și i-au pierdut pre dînșii pînă în zioa de astăzi.”

tilcuior¹⁴: s.m.: „Deuter, Ausleger”: „interprète”: “translator, interpreter” (2 X):

tilcuiorii: pl. nom./ac. 41:08 (v. sus).

tilcuiorilor: pl. gen./dat. 41:24: „Și înghițiră cêl 7 spice stricate de vînt și suptiri pre cêl 7 spice bune și pline. Spus-am dară tilcuiorilor, și nu era cine să-m tilcuiască mie’.”

***tîrîtor**¹⁵: adj./s.: „kriechend, Kriechtîer”: „rampant, reptile”: “creeping, reptile” (18 X):

tîrîtoare: adj. f. pl. nom./ac. 1:20: „Și zise Dumnezeu: „Scoață apele tîrîtoare de suflete vii și zburătoare zburînd asupra pămîntului spre întăritura cerului”. Și să făcu așa.”

⁹ Verbul **sili** apare de trei ori 1581 PO.

¹⁰ Verbul **stăpîni** și adjectivul/ substantivul **stăpînitor** sînt atestate în 1582 DIR și respectiv în 1681 DOS.

¹¹ Adjectivul/ adverbul **stîng** este atestat 1551/3 ES.

¹² Verbul **surpa** este atestat la 1561 CORESI.

¹³ Verbul **tăbări** este atestat la 1630 DRHB.

¹⁴ Verbul **tilcu** și substantivul **tilcuire** sînt atestate anterior la 1581 CORESI și respectiv 1683 GCR.

¹⁵ Verbul **tîri** apare XVI sec. PS. SCH.

8:01: „Și-ș aduse Dumnezeu aminte de Noe și toate hiarale, și de toate dobitoacele, și de toate pasările și de toate jigăniile tîritoare cîte era cu dînsul în chivot, și aduse Dumnezeu vînt pre pămînt și încetă apa.” adj. f. pl. gen./dat. 1:21 (v. sus).

tîritoarelor: s.f. pl. gen./dat. 1:26: „Și zise Dumnezeu: „Să facem om după chipul nostru și după asemănare și să stăpînească peștilor mării, și pasărilor ceriului, și dobitoacelor, și tot pămîntul și tuturor tîritoarelor ce să tîrască asupra pămîntului.”

1:28: „Și blagoslovi Dumnezeu pre dîșii zicînd: „Crêșteți-vă și vă înmulțiți și umpleți pămîntul și domniți pre dînsul, și stăpîniți peștilor mării, și pasărilor ceriului, și tuturor dobitoacelor, și tot pămîntul și tuturor tîritoarelor ce să tîrască asupra pămîntului.”

tîritoare: s.f. pl. nom./ac. 1:24: „Și zise Dumnezeu: „Să scoată pămîntul suflet viu după feliu-ș, cu patru picioare, și tîritoare și jigani pămîntului după feliu-ș.” Și să făcu așa.”

6:07: „Și zise Dumnezeu: „Stinge-voiu pre om care l-am făcut de pre fața pămîntului, den om până în dobitoc și den tîritoare până în pasările ceriului, pentru că m-am căit că i-am făcut pre ei.”

tîritoarele: s.f. pl. nom./ac. 1:25: „Și făcu Dumnezeu hiarăle pămîntului după feliu-ș și dobitoacele după feliul lor și toate tîritoarele pămîntului după feliu-ș. Și văzu Dumnezeu că sînt bune.”

6:19: „Și den toate dobitoacele, și den toate tîritoarele, și den toate fiarăle și den tot trupul cîte doao, cîte doao den toate să bagî în chivot pentru să le hrănești cu tine, parte bărbătescă și parte fămeiască să fie.”

6:20: „Den toate pasările după feliu-ș, și den toate dobitoacele după feliu-ș, den toate tîritoarele ce să tîrască pre pămînt după feliul lor cîte doao, cîte doao den toate vor intra înlăuntru cătră tine să să hrănească cu tine, parte bărbătescă și parte fămeiască.”

7:08: „Și den pasările cele curate, și den pasările cele necurate, și den dobitoacele cele curate, și den dobitoacele cele necurate, și den hiară și den toate tîritoarele cele de pre pămînt,”

7:23: „Și să stinse toată rădicarea care era asupra fêții a tot pămîntul, den om până în dobitoc, și tîritoarele și pasările ceriului de pre pămînt să stinseră și rămase singur Noe și cei ce era cu dînsul în chivot.”

tîritoriul: s.m. nom./ac. 1:30: „Și la toate hiarăle pămîntului, și la toate pasările ceriului, și la tîritoriul ce să tîrască asupra pămîntului, care are în sine suflet de viață, și toată iarba verde de mîncat.” Și să făcu așa.”

7:14: „Și toate hiarăle după feliu-ș, și toate dobitoacele după feliu-ș, și tot tîritoriul ce să mișcă pre pămînt după feliu-ș și toată pasărea după feliu-ș.”

7:21: „Și muri tot trupul ce să mișca pre pămînt al pasărilor, și al dobitoacelor, și al hiarălor și tot tîritoriul ce să mișca pre pămînt [22] și tot omul.”

8:17: „și tot trupul, den pasări până în dobitoace, și tot tîritoriul ce să tîrască pre pămînt scoate afară cu tine, și vă crêșteți și vă înmulțiți pre pămînt.”

8:19: „Și toate hiarăle, și toate dobitoacele, și tot tîritoriul, și toată pasărea ce să mișcă pre pămînt, după feliul lor, au ieșit den chivot.”

9:03: „Și tot tîritoriul carele iaste viu voao să vă fie de mîncare, ca tufele ierbii le-am dat voao toate.”

visuitor¹⁶: s.m. : „1. Trăumer, 2. Traumdeuter”: „1. rêveur, 2. oniromancien”: „1. dreamer, 2. raving” (1 X):

visuitoriul: sg. nom./ac. 37:19: „Și zise fiiștecarele cătră fratele lui: „Iată, visuitoriul acela vine.”

¹⁶ Substantivul *vis* și verbul *visa* sînt atestate în XVI sec. PS. SCH. și respectiv 1581 PO.

***zbea**: v. II: „versichern, aufsaugen”: „(se) retirer, refluer”: “lower, diminish” (2 X):

să **zbea**: ind. impf. 3. sg. refl. 8.03: „Și să zbea apa mergînd pre pămînt, să zbea și să împutîna apa după/o sută și 50 de zile.”

zdruncinare: s.f.: „Zerschlagen, Zerstossen”: „action de briser”: “commotion, shock” (1 X):

struncinare: sg. nom./ac. 4:23: „Și zise Laméh muierilor lui, Ada și Sela: „Ascultați glasul meu, muierile lui Laméh, băgați în urechi cuvintele mele pentru că bărbat am ucis întru rană mie și tinerel întru struncinare mie.”

Din studiul oricărei traduceri a textului sacru reiese faptul că religia creștină are nevoie să suprapună două variante paralele ale *Bibliei* – una pentru cercetători și lingviști, istorici și teologi, și alta pentru omul de rând, într-o limbă accesibilă, cu o punctuație clară și propoziții cât mai scurte – încât conținutul său să fie disponibil tuturor cititorilor. De aceea, fiecare traducere nouă încearcă să evite ambiguitățile lexicale, confuziile de orice natură și un nivel prea abstract, iar stilul religios are în toate timpurile un scop cultural și o valoare ce nu pot fi trecute cu vederea.

Bibliografie:

1. *** - *Biblia sau Sfînta Scriptură*. București: Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, 1997.
2. *** - *Monumenta linguae dacoromanorum. Biblia 1688. Pars I. Genesis*. Universitatea „Al. I. Cuza”-Iași și Albert Ludwigs Universität-Freiburg. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1988.
3. Andriescu, Alexandru - *Studii de filologie și istorie literară*. Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1997.
4. Cameron, Euan - *Interpreting Christian History. The Challenge of the Churches' Past*. Blackwell Publishing, Oxford, 2005.
5. *Dacoromania. Jahrbuch für östliche Latinität*, vol. 7, - Herausgegeben von Paul Miron, Verlag Karl Alber Freiburg/ München, 1988.
6. Coteanu, Ion (coordonator) - *Micul dicționar academic*, vol. I-IV, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001, 2002, 2003, 2003.
7. Daniell, David - *The Bible in English. Its History and Influence*. Yale University Press, London, New Heaven, 2003.

Sigle:

- CV – *Codicele Voronețean*, [Nordul Moldovei], [1563-1583], ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Mariana Costinescu, București, 1981.
- CORESI – *Psaltirea slavo-română*, Ediție Stela Toma, București, 1976.
- DIR – *Documente privind istoria României, veacul XVII, A. Moldova*, vol. I-V, [București], 1952-1957, B. Țara Românească, vol. I-IV, [București], 1951-1954.
- DOS – *Dosoftei, Opere I, Versuri*, Ediție de N. A. Ursu, Editura Minerva, București, 1978.
- DRHB – *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească.
- ES – *Evangheliarul de la Sibiu (1551-1553)*, București, 1981.

- GCR – Gaster M., *Chrestomație română*, vol. 1-2, Leipzig-București, 1891.
- NEACȘU – *Scrisoarea lui Neacșu, Cîmpulung, Argeș, 1521*, text reprodus după original în *Crestomația limbii române*, A. Mares, București, 1994.
- PO – *Palia de la Orăștie (1581-1582)*, Ediție de Viorica Pamfil, Editura Academiei Române, București, 1968
- PS. H. – *Psaltirea Hurmuzachi* (sec. XVI)
- PS. SCH. – *Psaltirea Scheiană* (sec. XVI). Ediție I. A. Cîndea, București, 1916.
- VARL – Varlaam, *Carte românească de învățătură*, Iași, 1643, ediție critică de J. Byck, București, 1943.

Constantin Brâncoveanu, personalitate multilaterală în dezvoltarea culturii românești

Constantin Brâncoveanu, Multilateral Personality in the Development of the Romanian Culture.

Prof. Marin Liviu
Colegiul Tehnic „Toma N. Socolescu”
Ploiești, Prahova, România

Abstract

Cultural development of Wallachia during the reign of Constantin Brâncoveanu

During the reign of Constantin Brâncoveanu, Romanian culture has experienced a period of flowering, the ruler being a fervent supporter of culture. In the 26 years of the reign, Brâncoveanu proved a consummate good husbandman and administrator of the country's treasure, responding to an era of prosperity and peace.

The Prince undertook an extensive building activity, combining renaissance and neo-Byzantine style with Romanian local tradition which led to the appearance of a new style, characteristic for Brâncoveanu's age called the Brancovan style. The name of the Brancovan style is used in Romanian historiography of art for architecture and fine arts in Wallachia during the reign of Constantin Brâncoveanu. Since this era of dramatically influenced later developments, the term is used by extension to describe works of art from the time of the Mavrocordați, up to 1730. Constantin Brâncoveanu also founded printing houses and schools in Wallachia, and Transylvania, being surrounded by men of culture as a proof of his appreciation and support of art and culture.

Key words: *The Horezu monastery (or "Hurezi"), ancient Greek, Metropolitan, the Brâncoveanu Baroque, Boyar*

Constantin Brâncoveanu (n. 1654 - d. 15 august 1714) a fost un mare boier, Domn al Țării Românești între 1688 și 1714 și nepot al domnitorului Șerban Cantacuzino.

În perioada în care a domnit, Țara Românească a cunoscut o perioadă de înflorire culturală și de dezvoltare a vieții spirituale. În 1714, pe 15 august, a fost executat la Istanbul, împreună cu cei patru fii ai săi (Constantin, Ștefan, Radu și Matei), precum și cu sfetnicul său Ianache Văcărescu. Cu toții sunt venerați de către Biserica Ortodoxă Română, sub numele de Sfinții Mucenici Brâncoveni.

Constantin Brâncoveanu s-a născut în anul 1654, la Brâncoveni (actualmente comună în județul Olt), într-o veche familie boierească. Era fiul lui Matei („Papa”) Brâncoveanu și al Stancăi (Cantacuzino), sora domnitorului Șerban Cantacuzino¹. [1]
Rămânând orfan de tată la vârsta de doar un an, a fost crescut de un unchi al său, stolnicul Constantin Cantacuzino (un reprezentat de seamă al culturii umaniste în spațiul românesc),

¹ Xenopol, Alexandru D. - *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Editura Cartea Românească, București, 1925.

care i-a oferit o educație aleasă pentru acele vremuri, învățând, printre altele, greaca, latina și slavona.

Căsătorit cu Marica, nepoata lui Antonie Vodă din Popești, Constantin Brâncoveanu a avut cu aceasta patru fii: Constantin, Ștefan, Radu și Matei² și șapte fiice: Stanca, Maria, Ilinca, Safta, Anca, Bălașa și Smaranda³.

Soția sa, Doamna Marica, a fost adevăratul administrator al întregii averi a Brâncovenilor, despre care se afirma pe atunci că era fabuloasă. Ea știa rostul fiecărei moșii, al fiecărei case și al tuturor sumelor de bani depozitate în băncile din vestul Europei, la Viena, Veneția sau Amsterdam.

În vremea sa au avut loc intense acțiuni politice și diplomatice pentru stăvilirea expansiunii țariste și otomane în Europa de Sud-Est. Folosind o politică abilă, s-a menținut 26 de ani la domnie. Fiscalitatea excesivă din timpul domniei lui, determinată și de cererile mereu sporite ale Porții otomane, a îngreunat viața țăranilor și târgoveților. A dus o politică externă șovăitoare. Ajungându-se să se dea ajutor lui Petru cel Mare în războiul ruso-turc din 1710-1711, el a adoptat, în timpul acestui război, o atitudine de expectativă. Învinut de trădare de către turci, a fost executat la Istanbul în 1714, împreună cu cei patru fii ai săi⁴.

Dezvoltarea culturală a Țării Românești în timpul lui Constantin Brâncoveanu

În perioada domniei lui Constantin Brâncoveanu, cultura românească a cunoscut o perioadă de înflorire, domnitorul fiind un fervent sprijinitor al culturii. În cei 26 de ani de domnie, Brâncoveanu s-a dovedit un gospodar desăvârșit și bun administrator al avuțiilor țării, instaurând o epocă de prosperitate și de pace.

Domnitorul a inițiat o amplă activitate de construcții religioase și laice, îmbinând armonios în arhitectură, pictură murală și sculptură tradiția autohtonă, stilul neo-bizantin și ideile novatoare ale renașcentismului italian într-un nou stil caracteristic, numit stilul brâncovenesc. Denumirea de stil brâncovenesc, sau de artă brâncovenească, este folosită în istoriografia română de artă pentru arhitectura și artele plastice din Țara Românească în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu. Deoarece această epocă a influențat în mod hotărâtor evoluțiile de mai târziu, termenul se folosește prin extensie și pentru a descrie operele de artă din vremea primilor Mavrocordați, până către 1730. Istoricii de artă caracterizează uneori stilul prin analogie cu renașterea apuseană, datorită structurilor sale

² Stoica, Vasile - *The Roumanian Question: The Roumanians and their Lands*, Pittsburgh, Pittsburgh Printing Company, 1919, p. 19.

³ Bărbulescu, M., Deletant, D., Hitchins, K., Papacostea, Ș., - *Istoria României*, Editura Corint, București, 2007.

⁴ Theodorescu, Răzvan - *Civilizația românilor între medieval și modern. Orizontul imaginii (1550-1800)*, Editura Meridiane, București, 1987.

clare, raționaliste, dar exuberanța lui decorativă permite și folosirea termenului de baroc brâncovenesc⁵.

Constantin Brâncoveanu și-a asumat rolul de protector al tiparului și școlilor din Țara Românească, dar și din Transilvania, numele său fiind întâlnit între cele ale donatorilor de la școala românească din Șcheii Brașovului. S-a înconjurat de personalități de cultură din țară și străinătate, susținând financiar și diplomatic pregătirea tinerei generații în școlile europene.

În 1689 l-a adus de la Istanbul pe Antim Ivireanul, viitorul mitropolit, sub îndrumarea căruia s-au tipărit numeroase cărți românești, grecești, slave și chiar arabe, turcești și georgiene.

Constantin Brâncoveanu a înființat în 1694 Academia domnească din București, o școală superioară („colegiu public pentru pământeni și străini”) având ca limbă de predare greaca veche, în clădirile de la mănăstirea „Sfântul Sava”. În 1707 el a reorganizat-o, numind în fruntea ei pe învățatul grec Sevastos Kyminitis, urmat de Marcu Porfiropol.

În paralel cu „Academia de la Sfântul Sava”, funcționau și alte școli, în incinta unor mănăstiri, în care se predă în slavonește și în românește. Așa au fost școlile de la mănăstirile Sfântul Gheorghe Vechi și Colțea, amândouă în București, care pregăteau dieci pentru cancelariile domnești, preoți și dascăli. O serie de școli românești existau în orașele țării, în mănăstiri și chiar în mediul rural. În câteva mănăstiri au luat ființă biblioteci, cu lucrări procurate din mari centre culturale din apusul Europei; printre acestea se remarcă biblioteca de la mănăstirea Mărgineni (ctitoria lui Constantin Cantacuzino, postelnicul) și biblioteca mănăstirii Horezu, ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu.

Ctitorii brâncovenești

Constantin Brâncoveanu a fost unul dintre cei mai mari ctitori de biserici și mănăstiri din țările române. Încă înainte de a ajunge domnitor, el a ridicat două biserici, una la Potlogi, Dâmbovița și alta la Mogoșoaia, lângă București. După ce s-a urcat pe tronul Țării Românești, Brâncoveanu a mai ctitorit tot în București încă trei biserici, pe locul unora mai vechi: biserica Sfântul Ioan cel Mare sau „Grecesc”, demolată în secolul trecut, biserica mănăstirii Sfântul Sava, demolată în secolul trecut și Biserica Sfântul Gheorghe Nou din București, existentă și azi în centrul capitalei, recent restaurată. În această din urmă biserică au fost depuse și osemintele ctitorului, în anul 1720, aduse în ascuns de la Constantinopol, de către soția sa, doamna Marica.

---

⁵ www.constantin-brancoveanu.ro

A mai zidit o biserică în satul Doicești, Dâmbovița - în 1706.

Împreună cu unchiul său, spătarul Mihai Cantacuzino, a ridicat mănăstirea din Râmnicu Sărat, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, închinată mănăstirii Sfânta Ecaterina din Muntele Sinai.

În vara anului 1690, Constantin Brâncoveanu a pus piatra de temelie a celei mai de seamă din ctitoriile sale: Mănăstirea Horezu (sau „Hurezi”), cu hramul Sfinții împărați Constantin și Elena.

Printre alte biserici și mănăstiri ctitorite sau refăcute de binecredinciosul voievod, trebuie amintite: Mănăstirea Sâmbăta de Sus, Mănăstirea Surpatele, Mănăstirea Polovragi și Mănăstirea Turnu din Târgșoru Vechi, Prahova.

Bibliografie:

1. Xenopol, Alexandru D. - *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Editura Cartea Românească, București, 1925.
2. Stoica, Vasile - *The Roumanian Question: The Roumanians and their Lands*, Pittsburgh, Pittsburgh Printing Company, 1919.
3. Bărbulescu, M., Deletant, D., Hitchins, K., Papacostea, Ș.- *Istoria României*, Editura Corint, București, 2007.
4. Theodorescu, Răzvan - *Civilizația românilor între medieval și modern. Orizontul imaginii (1550-1800)*, Editura Meridiane, București, 1987.
5. www.constantinbrancoveanu.ro

Constantin Brâncoveanu – un destin asumat

An Accepted Destiny

Profesor Ana-Maria Dragomir

Colegiul „Spiru Haret”
Ploiești, România

Abstract

Constantin Brancoveanu is a significant supporter of development of Romanian culture, as an ardent, passionate defender of it. In the years of his reign, the Brancovan architecture and fine arts thrived in the Romanian Country. This time was decisively influenced by western art and Renaissance. A young generation of schools has been supported financially and diplomatically by the great ruler who put great emphasis on the development of Romanian culture. He was the founder of libraries, schools, monasteries, the Royal Academy of Bucharest, churches. Numerous books were printed during his reign in Romanian, Greek, Slavic, Arabic, Turkish and Georgian. Brancoveanu was and remained a symbol of the spirituality of Romanian culture.

Key words: culture, literature, spirituality, brâncovenesc style,

„Omul trebuie să-și aleagă și nu să-și accepte destinul.” Paulo Coelho

Încă din Antichitate scrierea istorică a cunoscut în linii mari două orientări: una științifică - de căutare a adevărului, adică de cercetare cauzală și cea de-a doua subiectivă, artistică de transformare și exagerare a faptelor, determinată adesea de scopuri propagandistice.

Știm din definiția dată în *Dicționarul explicativ al limbii române*, că istoria este știința care studiază dezvoltarea și schimbările dintr-un anumit domeniu, proces de dezvoltare a fenomenelor naturii și societății, știință care studiază dezvoltarea complexă a societății, a unui popor, scriere conținând evenimente și fapte care se încadrează în această știință. O altă definiție ne-o oferă G. Călinescu în studiul său: *Istoria literară ca știință inefabilă și sinteză epică* - „istoria e un fel de știință ocultă ale cărei mesagii abia afirmate de unele semne sunt infirmate de altele, o transcriere hieroglifică a universului.”¹

Benedetto Croce îl combatea pe Joh. Gust. Droysen, care declara în *Grundriss der Historik*, că istoria este o știință, introducând istoria sub conceptul general de artă. Artă este o formă a activității umane, prin care se asigură cunoașterea realității într-un mod specific, particularizând generalul prin imagine artistică. Știința reprezintă și ea realitatea, însă într-un mod diferit de al artei, cu precizie și obiectivitate pe calea judecăților, a raționamentelor, în scopul de a extrage reguli, legi general valabile. Opera științifică descrie cauzele și legile fundamentale ale fenomenelor realității cu obiectivitate prin intermediul generalităților, al formulelor exacte și al termenilor abstracți, autorul neîmplicându-se din punct de vedere afectiv în realitatea prezentată.

¹ Călinescu, George - *Principii de estetică*, Editura Gama, București, 2003.

Călinescu acceptă ideea că istoria este soră cu arta, deoarece „își produce obiectul din momente incoerente printr-o sinteză a fanteziei”². Deosebirea dintre artă și istoria este identificată de Călinescu în faptul că arta înfățișează posibilul, pe când istoria spune Ranke „redă” faptul „așa cum este el”, narează cu obiectivitate întâmplările. Încă din sec. I p. Chr., Tacitus susținea ideea de a respecta adevărul (*veritas*) și de a prezenta faptele într-un mod obiectiv: *sine ira et studio* (fără ură și părtinire). G. Călinescu încearcă să delimiteze obiectivitatea istoriei ca știință ce redă cronologic și cert datele și evenimentele petrecute, de subiectivitatea percepției subiectului narator. De unde apare această dilemă? De la faptul că pe lângă încercarea de a reda faptele așa cum s-au petrecut mai apare și o altă problemă - inexistența unui unic adevăr absolut, insuficiența cunoașterii noastre relaționale față de un presupus adevăr absolut, precum și faptul că „concepția poporului” este istoria însăși. Istoria nu este un clișeu fotografic, datele nu stau izolate ca în realitate; ea este o activitate spirituală. Astfel stând lucrurile putem conchide că istoria este o știință ce redă faptele așa cum au fost, în mod obiectiv, iar în înțeles filozofic ea este subiectivă „întru-cât obiectul ei se constituie ca atare numai după ce subiectul s-a infiltrat în el și l-a declarat obiect. Din această cauză se poate contesta unor elemente calitatea de fapte istorice”³. Autenticitatea documentelor care este singura condiție proprie istoriei, este greu de verificat. Istoricul „brodează” propriul adevăr pe adevărul altora, prelucrând epic datele științifice. Istoricul nu e în concepția autorului un contemplativ, ci un participant activ la determinarea valorilor. El narează fapte istorice respectând normele elocinței în vederea impresionării și convingerii lectorului. Istoria este un tezaur de modele, idei, fapte nobile și un îndreptar al faptelor condamnabile. Istoria literară, ca și istoria generală se bazează pe anumite documente, pentru a realiza o epopee, fie de forme, fie de destine personale. Un astfel de destin ales, a avut Constantin Vodă Brâncoveanu. Dintr-un șir de bărbați desăvârșiți, care ne-au făcut cinste nepieritoare și ne-au arătat drumul cel drept al vieții celei bine plăcute atât oamenilor cât și lui Dumnezeu, voievozi „făcători de bine și purtători de credință vie, pentru care au suferit mucenicia, face parte și Constantin Vodă Brâncoveanu, Domnul Țării Românești”⁴. Este exact ceea ce se petrece cu eroul care trece din istorie în legendă; nu exactitatea datelor biografice interesează și se reține, ci aura faptelor semnificative. Eroul Brâncoveanu a intrat de mult în conștiința populară, care l-a imortalizat nu numai în legende, ci și în balade. Reproducem amplul portret ce a constituit mulajul imaginii lui **Constantin Brâncoveanu**, oferite de **Nicolae Iorga** și în ultima sa sinteză de istorie

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ Diaconul Popescu, Nicolae M. - *Viața și faptele Domnului Țării Românești Constantin Vodă Brâncoveanu*. Tipografia Cărilor Bisericești, București. 1914.

românească „Cel mai strălucit tip al acestei societăți noi, pașnică și supusă, dominată de o prudență excesivă când era vorba de a lua o hotărâre, târăgându-se, negociind, revenind asupra hotărârilor până în cel din urmă moment, gata de a se felicita că a întârziat și de a se căi că a grăbit pasul și, totuși, setoasă de influență, de prestigiu, de dominație, visând, dacă nu coroana bizantină... cel puțin o aureolă care ar putea să fie văzută de toți creștinii din Orient, este Constantin Brâncoveanu, a cărui domnie de un sfert de veac lasă să se vadă toate fețele personalității lui superbe și toate năzuințele variate ale societății care putea să se recunoască în el.”⁵ Simțul libertății și independenței este legat de stima de sine, printr-un fir nevăzut, dar pe care-l resimțim, ori de câte ori suntem puși în situația de a decide, a alege, dacă libertatea ne este îngădită, și abilitatea de a alege va fi afectată. Abia când suntem independenți, neconstrânși în a decide, ne vom exercita voința corect, ne vom simți liberi. Motivele, combinațiile motivelor care generează deciziile noastre la un moment dat sunt: să alegi acel ceva care te face a te simți bine, să alegi ceea ce te avantajează, să alegi ceea ce crezi ca e bine sau corect. Alegerile noastre sunt corecte, atunci când suntem capabili, responsabili, avem autocontrol, suntem liberi în a decide, ne simțim mândrii de deciziile luate, abia atunci am câștigat respectul de sine. Sacrificiul domnitorului este un act ce ilustrează respectul de sine. Constantin Brâncoveanu a suferit cumplit, a murit în schimb demn, de hotărârea luată, de fiii lui și de sacrificiul acestora. Filozoful Grigorie Teologul lauda virtutea, recunoscând faptul că mulți s-au străduit a o dobîndi și puțini s-au învrednicit de ea. Filozoful apreciază faptul că virtutea este dăruită de Dumnezeu sufletelor cărora li se cuvine. Pe fundalul liniilor de forță ale istoriei poporului român de unitate și continuitate, domnia lui Constantin Brâncoveanu se înscrie ca un reper luminos. Întemeiată pe realități românești și deschisă colaborării pe plan cultural și religios cu noul elenism și Orientul ortodox, ea a dat forță construcției statale autohtone și a contribuit la integrarea progresivă a culturii românești în cultura europeană.

Captiv la Înalta Poartă împreună cu fiii săi, Constantin Brâncoveanu a fost supus unor cumplite torturi, care nu au reușit însă, să înfrângă puternica lui voință de a fi și a rămâne „om al țării sale”. Moartea de martir a aureolat și mai mult personalitatea domnitorului, conștiința românească situându-l în galeria marilor conducători ai poporului român. Activitatea culturală și artistică, desfășurată în vremea lui Constantin Brâncoveanu și care a impus în istoria națională o epocă, a cuprins întreg spațiul românesc. Voievodul martir a fost pătruns de ideea unității românești pe care a știut-o augmenta, nu numai prin producții spirituale, dar și prin importante măsuri economice și politice. Epoca lui Constantin Brâncoveanu a fost una din

⁵ Iorga, Nicolae - *Istoria românilor și a civilizației lor*, București, 1930, p. 191.

marile epoci ale istoriei culturii românești, ale cărei producții au cunoscut o largă difuziune, nu numai în spațiul românesc, dar și în rândul popoarelor vecine sau mai îndepărtate, subjugate stăpânirii străine, menținând și întărind speranța în eliberarea lor. Într-o conjunctură internațională extrem de complicată, Constantin Brâncoveanu dă dovadă de un remarcabil talent diplomatic. Moartea glorioasă a domnitorului, a sfetnicului său Ianache Văcărescu și a copiilor săi (Constantin, Ștefan, Radu și Matei) pentru cauza creștin ortodoxă, reprezintă un prilej deosebit de comemorare. Biserica Ortodoxă Română îi venerează sub numele de „Sfinții Mucenici Brâncoveni”, la data de 16 august.

La inițiativa fostului patriarh Miron Cristea, în 1934, cu prilejul praznicului Sfinților împărați Constantin și Elena, sicriul cu osemintele lui Constantin Brâncoveanu a fost strămutat din biserica Sf. Gheorghe Nou și depus în paraclisul patriarhal, pentru a se săvârși cuvenita slujbă de pomenire. Apoi, a doua zi a urmat o procesiune, în cadrul căreia sicriul cu cinstitele oseminte a fost purtat, în sunetele clopotelor bisericilor, de-a lungul a mai multor străzi din București, și repuse în biserica Sf. Gheorghe Nou, unde se află și astăzi. Prin aceasta, s-a dat cuvenita cinstire celui care, vreme de un sfert de veac, a știut să conducă în mod autonom țara lui, deși condițiile vremii erau vitrege, a reușit să ridice prestigiul cultural al Țării Românești, și mai ales, a știut să moară pentru credința străbună, în acest fel dovedind încă o dată întregii lumi că românii au avut parte și de conducători destoinici, ridicați la rangul sfințeniei. De aceea, în anul 1992, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române va trece pe cei șase martiri în rândurile sfinților, ca zi de prăznuire fiind stabilită data de 16 august. Domnia Sfântului Martir Constantin Brâncoveanu (1688-1714), sărbătorit în Biserica Ortodoxă Română la data de 16 august, marchează un punct important în evoluția culturii și artelor pe teritoriul Țării Românești. Domnitorul a inițiat o amplă activitate de construcții religioase și laice, îmbinând armonios în arhitectura, în pictura murală și sculptură tradiția autohtonă, stilul neo-bizantin și ideile novatoare ale renașcentismului italian într-un nou stil caracteristic, numit stilul brâncovenesc. Unele dintre ctitoriile sale s-au păstrat, dar sunt și multe dintre ele care au dispărut. Știm din *Dicționarul de simboluri și arhetipuri culturale* al lui Ivan Evseev că biserica este un lăcaș al reculegerii și rugăciunii, al comunicării cu Dumnezeu, ea se află așezată în centrul lumii, ascunzând în sine taina capitală, ceea ce face ca ființa să dobândească intuiția sacrului în atmosfera sa de stranie liniște; spațiu consacrat și teofonic ca orice centru, conține de asemenea semnificația Genezei și prin aceasta, valoarea începutului. De asemenea, dezvoltă simbolic sensurile feminității generative: mireasă, mamă, în acest sens simbolul se regăsește în balada populară *Mănăstirea Argeșului* și este reluat de Lucian Blaga în drama meșterului Manole, în care zidirea Mirei nu mai reprezintă doar o jertfă sacramentală, ci o

însuflețire a lăcașului, o legătură între creatorul lumesc și cel divin, lăcașul este ceea ce unuia singur îi e dat să înfăptuiască, pătruns de cea mai înaltă taină cerească. Renunțarea, singurătatea și credința sunt premisele sacralizării unui univers. Biserica reprezintă și un spațiu pedepsitor, poate inocula în mintea omului germenii credinței. Ea continuă să fie un pod între lumea profundă și Dumnezeu, semnificație resimțită de călătorul întâmplător cuprins de o nelămurită sfială. Tema bisericii, care își păstrează valențele teofonice în ciuda abandonării ei de către oameni apare în multe opere literare.

Constantin Brâncoveanu a fost un mare *ctitor* de cultură și de lăcașuri sfinte, un sprijinitor prin cuvânt și faptă al Ortodoxiei de pretutindeni, o figură de seamă din istoria neamului românesc. Iar prin moartea lui cu adevărat mucenicească el a oferit tuturor o minunată pildă de dăruire și de jertfă pentru țara sa și pentru credința creștină. Într-o scrisoare cu data de 31 decembrie 1688 - curând după alegerea ca domn - adresată tinerilor țari ai Rusiei, Ivan al V-lea și Petru (devenit *cel Mare*), precum și țarinei Sofia, Constantin Brâncoveanu scria, între altele: „*Slujba mea este să îndur nevoile și să rabd năpăștile și chiar să-mi vărs sângele în numele lui Hristos și al Domnului nostru Dumnezeu pentru credință, pentru a mea, sfântă, ortodoxă și apostolească Biserică, singura adevărată și, deopotrivă, pentru țara noastră*”⁶. Era o adevărată mărturisire de credință, dar și o profecie. Moartea lor i-a impresionat profund pe contemporani, chiar și pe necreștini. Ea a fost consemnată cu indignare în puținele ziare europene care apăreau atunci, dar și de unele rapoarte diplomatice trimise din Istanbul (Constantinopol). După cum era de așteptat, moartea mucenicească a Brâncovenilor a avut un larg ecou în sufletul poporului român, care i-a plâns în cântece și balade populare. „Conținutul modelului brâncovenesc a fost legat de timp, așa cum se întâmplă cu toate modelele, dar el a supraviețuit prin partea cea mai nobilă a oricărui model, prin formele artistice, și a conturat un stil. Ceea ce menține acest stil în adâncul conștiinței românești este, fără îndoială, sacrificiul marelui voievod care a dat perenitate operei sale”⁷. Astfel evoluția literaturii române este „o palingenezie, o succesiune de reînvieri ce survin în urma unor crucificări pe Golgota suferinței continue, a unor răvășitoare vânturi ale istoriei ce-l aruncă mereu pe omul de cultură ... la ultimul hotar al existenței”⁸ și se situează în lumina mântuitoare și revendicativă a lui Christ, care-l modelează pe omul ce aspiră spre cunoaștere ca pe un „homo christianus”. Literatura populară și cultă care s-a scris despre domnitor a surprins

⁶ Cernoyodeanu, Paul - *Politica externă și diplomația promovate de Constantin Brâncoveanu*, București, 1997, p. 57.

⁷ Dușu Alexandru - *Modelul cultural brâncovenesc din antologia de articole Constantin Brâncoveanu*, București, Editura Academiei, 1989, pp. 156-169.

⁸ *Ibidem*, p. 21.

„vaietul înfundat al suferinței, cu lacrima tremurândă a înstrăinării, cu sângele picurat de pe cuiele răstignirii, cu geamătul surd al jalei nestinsului dor, cu duhul strămoșilor reînviat din mormintele trecutului dacic sau voievodal, cu respirația fierbinte a însăși istoriei”⁹. Oricare ar fi povara destinului și oricât l-ar îngenunchea, spiritul se ălță tot mai sus, aceasta e concluzia senină, de moralist, pe care o desprindem.

Perceperea istoriei ca trecere continuă, îl determină pe Mircea Vulcănescu să asocieze sensul vremii cu înțelesul cuvântului aievea, provenit din sintagma latinească „ab- aievo” din veac, din perspectiva sa „întrarea românului în lume e ca o cădere din altă lume, o trecere, nu o înființare; realitatea imediată nu înseamnă prezența actuală, ci durată în veșnică transformare”¹⁰. O viziune interesantă asupra istoriei are și Mircea Eliade, pentru el fiind un termen de definire a efemerității, un corset al ființei eterne și din această cauză exercită o adevărată teroare asupra sufletului care vrea să se salveze. Pentru Eliade există o istorie generală care cuprinde evenimente definitorii pentru popoare, națiuni, pentru evoluția umană și o unică istorie, alcătuită din fapte cotidiene, neconsemnate în tratate, neînregistrate de memoria activă. Însă sensul existențial al unui individ sau al unui popor care se află în fiecare eveniment, oricât de banal, ideea hegeliană că în toate evenimentele istorice se manifestă spiritul universal, este interpretată în sensul religios - semnificațiile secrete ale evenimentului istoric pot declanșa o revelație, pot deschide o poartă spre eternitate. În pofida istoriei restrictive mesajul arhetipal se păstrează în faptele banale, în artă, în gesturi universale și declanșează uneori anamneza unui om sau a unei colectivități, ceea ce reface legătura cu originile, determină eliberarea de sub teroarea istoriei. În viziunea profesorului de istorie și „de suflete”, istoria nu înseamnă numai cioburi și vase de lut, scoase de savanți, ea nu se concentrează doar în icoane și biserici ridicate în vârfuri de deal, oricât de vechi și oricât de mărețe ar fi ele. Și mai presus de toate istoria înseamnă oamenii, faptele și frământările acestora.

Defrișând stilistic totalitatea unei existențe, drumul epic pune în mișcare mecanismele puternice care determină mersul iubirii, al eșecului, al fricii, al destinului uman. Confruntat cu aceste mecanisme, omul sfârșește prin a se resemna în tragic. Sunt epoci în care libertatea individului e iluzorie. Până și sentimentele urmează un drum urmat de circumstanțe. Relația dintre individ, personajul principal, și istorie, este una din temele principale ale literaturii. A scrie despre condiția individului și despre procesul de transformare a experienței într-o conștiință, înseamnă a pune în discuție o serie de idei sau noțiuni. Sentimentul destinului,

⁹ Cimpoi, Mihai - *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, Editura Porto-Franco, Galați, 1997, p. 21.

¹⁰ Vulcănescu, Mircea - *Dimensiunea românească a existenței*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1991, p. 123.

încuibat subteran în sufletul românesc e parcă și el structurat de orizontul spațial înalt, și indefinit ondulat. Solidaritatea sufletului românesc cu spațiul mioritic are un fel molcom, inconștient de foc îngropat, nu de efervescență sentimentală sau de fascinație conștientă. „Spațiul mioritic” face parte integrantă din ființa lui. El e solidar cu acest spațiu, cum e cu sine însuși, cu sângele său și cu morții săi. Sentimentul destinului propriu sufletului popular românesc s-a întrepătruns cu plasticizări și adânciri reciproce de perspectivă, cu orizontul mioritic. În acest aliaj cu sentimentul destinului, spațiul mioritic a pătruns ca o aromă toată înțelepciunea de viață a poporului. Sigur e că sufletul acesta, călător sub zodii dulci amare nu se lasă copleșit nici de un fatalism feroce, dar nici nu se afirmă cu feroce încredere față de puterile naturii sau ale sorții, în care el nu vede vrăjmașii definitivi. De un fatalism pus sub surdina deoparte, de o încredere niciodată excesivă de altă parte, sufletul acesta este ceea ce trebuie să fie un suflet, care-și simte drumul suind și coborând, și iarăși suind și iarăși coborând, ca sub îndemnul și-n ritmul unei eterne și cosmice doine, de care i se pare că ascultă orice mers. Universul mioritic este înainte de toate un drum coborător, ceea ce sugerează nu atât un detaliu al peisajului, cât situația de excepție în care se află cel care știe că va muri. Individul are revelația că viața sa este nesigură și că se află în efemeritate. *„Dar viața nu este făcută din ceea ce dorește omul ci, din ceea ce făptuiește.”* Paulo Coelho

Bibliografie:

1. Iorga, Nicolae – *Activitatea culturală a lui Constantin Vodă Brâncoveanu și Scopurile Academiei Române*, Librăriile SOCEC și Comp.și C. Sfetea, 1914.
2. Vulcănescu, Mircea – *Dimensiunea românească a existenței*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1991.
3. Duțu Alexandru – *Modelul cultural brâncovenesc din antologia de articole Constantin Brâncoveanu*, București, Editura Academiei, 1989.
4. Cernovodeanu, Paul – *Politica externă și diplomația promovate de Constantin Brâncoveanu*, București, 1997.
5. Diaconul Niculae M. Popescu – *Viața și faptele Domnului Țării Românești Constandin Vodă Brâncoveanu*, Tipografia Cărilor Bisericești, București, 1914.

Studii critice:

1. Cîmpoi Mihai – *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, Editura Porto-Franco, Galați, 1997.

Dicționare, tratate, enciclopedii:

1. Evseev Ivan – *Dicționarul de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 2001.
2. Ruști Doina – *Dicționar de teme și simboluri din literatura română*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2002.

Cronica oficială a domniei lui Constantin Brâncoveanu între intenția documentară și encomion

The Chronicle of Constantin Brâncoveanu – from Documentary Intention to Encomiastic tone

Prof. Ramona Simache, Resp. CDI Minodora Fetnișor

*Colegiul „Spiru Haret”
Ploiești, România*

Abstract

Iconic personality of the mediaeval history, Constantin Brâncoveanu represented also a symbol of the fight for the Orthodox identity, due to his sacrifice. Celebrated by the Romanian Church for his religious devotion, Brâncoveanu was also one of the most long-lasting rulers (1688-1714), his reign representing a period of stability and cultural flourishing. This paper aims at presenting the way in which contemporary chronicles depict his figure, the documentary intention, intrinsic to such a text being doubled in the official chronicle by encomiastic accents. The encomion is in this case not only a writing manner, but also a well-deserved recognition of an outstanding personality.

Key words: *economic, culture, policy brâncovenesc style, palaces, brâncovenesc style.*

Domnia lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714) a reprezentat pentru Țara Românească o perioadă de înflorire în plan cultural și spiritual. În cei douăzeci și șase de ani de domnie, Constantin Brâncoveanu s-a dovedit un bun administrator al averilor țării și a inițiat o numeroasă construcții religioase și laice, îmbinând în arhitectură, pictura murală și sculptură tradiția autohtonă, stilul neo-bizantin și ideile novatoare ale renașcentismului italian într-un stil numit de atunci brâncovenesc și devenit în secolul al XVIII-lea stil arhitectonic național.

Domnitor luminat, Constantin Brâncoveanu și-a asumat rolul de protector al tiparului și al școlilor din Țările Române, numele său fiind întâlnit între cele ale donatorilor pentru școala românească din Scheii Brașovului. În 1694, Brâncoveanu a înființat Academia domnească din București, în paralel cu aceasta funcționând și alte școli în incinta unor mănăstiri. Epoca lui Brâncoveanu reprezintă punctul culminant al unor transformări care s-au derulat de-a lungul a două veacuri și în ea își găsesc forma cea mai înaltă de expresie atât influențele venite din Occidentul catolic pe filieră italiană, cât și cele din Răsăritul ortodox, pe filieră grecească.

În opera *Viața lui Constantin Brâncoveanu*, Radu Greceanu a încercat să surprindă toate aceste aspecte ale activității administrative și culturale a domnitorului muntean. Cronica lui Radu Greceanu se ocupă numai de anii domniei lui Constantin Brâncoveanu și este o cronică oficială, de curte, scrisă din porunca și sub supravegherea domnitorului. Cronica poartă un titlu prolix și excesiv laudativ, ceea ce indică încă de la început dorința

de a sublinia aspectele pozitive din timpul acestuia: „Începătura istoriei vieții luminatului și preacrestinului domnului Țării Românești, Io Constandin Brâncoveanu Basarab-voievod, dă cînd Dumnezeu cu domnia l-au încoronat, pentru vremile și întîmplările ce în pămîntul acesta în zilele mării-sale s-au întîmplat”¹. Opera lui Radu Greceanu se situează la granița dintre intenția documentară și encomion². Deși scopul cronicii este de a consemna evenimentele din acea perioadă, în subtext este evidentă dorința de a lăuda domnitorul sub al cărui îndemn se scrie, ceea ce conferă cronicii despre domnia lui Brâncoveanu caracter encomiastic. Cronica este alcătuită din 110 capitole și are două versiuni. Prima este cea oficială, alcătuită din 48 de capitole, inclusă în compilația cerută de Ștefan Cantacuzino elogiind domnia lui Brâncoveanu și tipărită pentru prima oară de Nicolae Bălcescu; cealaltă, revizuită pentru perioada 1699-1707 din dispoziția domnului, deoarece cronica se arătase prea îngăduitoare cu adversarii săi politici, a fost continuată, în același stil vehement, până în 1714. Această versiune, singura integrală, într-o transcriere de la 1730-1740, atribuită serdarului Grigore Greceanu, rudă a cronicarului, a fost păstrată cu grijă, timp de câteva decenii, de urmașii familiei lui Brâncoveanu, fiind tipărită în întregime abia în 1961, de Mihail Gregorian. În 1714, Radu Greceanu își întrerupe istoria, cu aproximativ o lună înaintea mazilirii domnitorului. Nu este exclus ca împrejurările tragice care pun capăt domniei lui Constantin Brâncoveanu să fi influențat și destinul cronicarului, a cărui urmă se pierde în aceeași perioadă.

Potrivit criticului literar Al. Piru, cronica sub forma unui jurnal pe ani este meticuloasă și „suferă de monotonie, cu atât mai mult cu cât n-are de povestit evenimente epice, ci întîmplări curente, lipsite de semnificație (sosiri de porunci de la Odriu, executări de poduri și zaherele, plîngerii ale domnitorului la Poartă pentru mărirea haraciului și încercări de micșorare a angaralelor, drumuri la Constantinopole pentru înnoirea domniei și chemări pe câmpul de luptă, nesfârșitele conace ale lui vodă pe la vîi și moșii, nunți și morți în familie³). În afara însemnărilor din cronica propriu-zisă, figura lui Constantin Brâncoveanu se conturează cel mai bine în predoslovie. Radu Greceanu, „mica, plecata și nevrednica slugă”⁴ aleasă de voievod să-i însemneze scurgerea anilor de domnie, are ocazia să-și cerceteze propriul text după aproximativ zece ani. Cronicarul este oprit de voievod care dorește publicarea a ceea ce se închease până atunci. Este momentul în care

¹ *** *Cronicari munteni*, prefată de Alexandru Piru, Editura Tineretului, București, 1964.

² *** *Dicționarul de termeni literari* - Encomionul „desemnează un gen al poeziei lirice grecești folosit pentru exaltarea meritelor unei persoane. Preluat de retorică, encomionul denumește discursul de elogiare a unei personalități”, *Dicționarul de termeni literari*, Editura Academiei RSR, 1976, p. 174.

³ Piru, Alexandru – Op. cit., p. 12

⁴ *** *Cronicari munteni*, ediție îngrijită de Onu Liviu, Editura Științifică, București, 1970, p. 107.

scriitorul caută rostul demersului pe care îl are această cronică și consideră că textul are nevoie de o introducere. Predoslovie deschide cronică oficială la zi ținută de cărturar și este prezentată domnitorului înainte de publicarea cronicii. Dedicția de la început este elocventă și se înscrie în seria tradiției bizantine a slavei: „Preaînaltului și prealuminaului și preaslăvitului și de Dumnezeu iubitorului stăpânului și oblăduitorului Io Costandin Basarab Brâncoveanu-voievod și domn a toată Ungrovlahia”⁵. Aceasta conține elementele prestigiului monarhic înscrise pe linia autocratică a domniei: „preaslăvitului, „stăpânului”, „de Dumnezeu iubitoriu”, „Io Costandin” și „domn”.

După o retorică precisă, predoslovie devine un exercițiu de captare a bunăvoinței cititorilor. Radu Greceanu construiește atent un model de voievod pe care-l plasează într-o descendență ilustră „cum marele Constantin, și marele Iustinian și alții asemenea lor”⁶. Cărturarul aduce un elogiu domnitorului și omului de cultură și selectează trei dintre cele mai importante elemente ale ctitoriei spirituale brâncovenești : tipăriturile, școala și lăcașul de cult.

De-a lungul cronicii, în cele 43 de capitole redactate până în momentul scrierii predosloviei, sunt puține momentele de caracterizare directă a lui C. Brâncoveanu. Portretul este schițat indirect, „se încheagă din acțiunile pe care le declanșează, din replicile lui și ale altora, din remarci și reflecții variate (...), dar foarte rar din descrițiile statice ale naratorului.”⁷ În capitolele I și II sunt narate secvențe dinaintea alegerii, Greceanu înfățișându-l astfel pe cel trimis de divinitate să ocupe tronul „iar cel ce toate stăpânește și de toate grijaște, Dumnezeu, n-au striinat de vrednicia care au avut, ci cu a sa dumnezeiască pronie iar la asemenea stăpîn o au încredințat, care nu numai cu vrednicia împodobit iaste, ci și cu buna faptă a blindeților, pe deplin încoronat iaste, pentru care mă și adeverez că faptele mării-sale nemincinos mă vor scoate.”⁸

Ales prin voința țării, deși inițial se opune, Brâncoveanu transferă ceremonialul încoronării la București unde îmbracă caftanul domnesc. Ungerea de la Mitropolie se face sub dicteu divin, iar ceremonia se desfășoară cu mare fast. Ulterior, Radu Greceanu introduce elemente care modifică perspectiva din care era afirmată legitimitatea alegerii lui Brâncoveanu. Drepturile sale sunt de ordin uman, politic, vin din veac și coboară prin Matei din Brâncoveni și marele Neagoe spre începuturi. Constantin Brâncoveanu, numit consecvent „Basarab” ocupă legitim tronul strămoșilor săi. Alegerea domnului este

⁵ *** *Cronicari munteni*, ediție îngrijită de Onu Liviu, Editura Științifică, București, 1970, p. 103.

⁶ *** *Cronicari munteni*, ediție îngrijită de Onu Liviu, Editura Științifică, București, 1970, p. 106.

⁷ *** *Cronicarii munteni*, ediție îngrijită de Dan Horia Mazilu, Editura Minerva, București, 1978, p. 154.

⁸ *** *Cronicari munteni*, ediție îngrijită de Onu Liviu, Editura Științifică, București, 1970, pp. 109-110.

conștiință de Poartă, dar Radu Greceanu nu ezită să puncteze lăcomia turcilor și implicit sarcina grea a domnului care trebuie să dovedească abilitate politică: „s-au sfătuit cu toți boierii mării-sale în ce chip ar face ca doar ar mai conține lăcomia păgânilor și ar mai ușura țeara de pășuri”⁹. „Adîncă pricepere”, „înalta priveghere”, „blîndețea” și „răbdarea” cu care voievodul îngrijește țara sunt doar câteva calități pe care cronicarul le observă și le apreciază în mod deosebit la C. Brâncoveanu. Portretul politic este lăsat în favoarea celui moral deoarece virtuțile enumerate arată a avea sorginți multiple: „Aceste virtuți le ai pe toate măriia-ta pe deplin, căci ele izvorăsc din înțelepciunea și multa bunătate a înălțimei-tale”¹⁰.

Este clar de la început că fiecare cititor va lectura cronica avînd o serie întreagă de convingeri dintre care unele aparțin, în fond, scriitorului. Se poate afirma că introducerea lectorilor în povestire este o subtilă manevră de influențare, pentru că în cazul de față avem un model de domnitor gata realizat. Ceea ce rămîne de făcut este să-l acceptăm așa cum l-a prezentat cronicarul sau să avem răgazul să citim textul pentru a ne forma propria părere, dincolo de cea conturată în manualele de istorie. Dat fiind caracterul oficial, de curte al cronicii, encomionul este însă intrinsec și chiar „dacă gramatica discursului ar fi fost marcată de o perfectă „neutralitate”, lauda are în acest text o sorginte structurală. Opozițiile, care urmează una alteia în secvențele ce alcătuiesc devenirea epică, relevă mereu un „termen constant: „voievodul”¹¹ (*Cronicarii munteni*, Mazilu, 1978, pp. 161-162).

Bibliografie:

1. *** *Cronicarii munteni*, prefată de Al. Piru, Editura Tineretului, București, 1965.
2. *** *Cronicarii munteni*, ediție îngrijită de Liviu Onu, Editura Științifică, București, 1970.
3. *** *Cronicarii munteni*, ediție îngrijită de Dan Horia Mazilu, Editura Minerva, București, 1978.
4. *** *Dicționar de termeni literari*, Editura Academiei RSR, București, 1976.

⁹ *** *Cronicarii munteni*, ediție îngrijită de Onu Liviu, Editura Științifică, București, 1970, p. 122.

¹⁰ *** *Cronicarii munteni*, ediție îngrijită de Onu Liviu, Editura Științifică, București, 1970, p. 106.

¹¹ *** *Cronicarii munteni*, ediție îngrijită de Dan Horia Mazilu, Editura Minerva, București, 1978, pp. 161-162.

Pledoarie pentru identitatea culturii românești

Plea for the Romanian Cultural identity

Prof. Vlad Adriana, Prof. Mihaela Păun

*Colegiul „Spiru Haret”,
Ploiești, Prahova*

Abstract

Due to the contemporary debate on globalization versus cultural identity, we have become more and more preoccupied with our cultural increasing and turned back to authentic, traditional models which are able to reflect the Romanian spirituality. From this perspective can be defined the importance of Constantin Brâncoveanu's contribution to the embodiment of the Romanian spirit in education, architecture, picture, sculpture or literature, in brief – his contribution on developing a new era of our cultural pattern considering that he created for the first time a cultural style. During the reign of Constantin Brâncoveanu, the diversity of intellectual activities, a constant process of human nature education together with a program meant to develop print culture and the architectural style created the consciousness of work well done which represents a basis for an authentic Romanian cultural pattern, for our spiritual identity.

Keywords: *cultural identity, Brancoveanu's style, traditional*

Periplul prin universul cultural contemporan evidențiază frecvent dezbaterile privind raportul dintre globalizare, multiculturalism și identitate culturală, punând problema diferențierii terminologice din punct de vedere științific, al paradigmatelor definitorii pentru o cultură, dar și a regăsirii individului într-o anumită spiritualitate care să îi confere simțul apartenenței culturale. În acest context, pot fi aduse în discuție particularitățile artistice ale unor domenii precum arhitectura, sculptura, pictura sau literatura, acestea devenind condiții definitorii pentru stabilirea a ceea ce Nichifor Crainic numea „autohtonism” sau pentru ceea ce un observator profan ar considera expresia românismului în plan artistic.

Pornind de la aceste considerente ar trebui să analizăm relevanța unui an cultural dedicat personalității domnitorului Constantin Brâncoveanu, întrucât descoperirea sau redescoperirea atât a relevanței istorice a acestei domnii, dar mai ales a celei culturale, ar constitui premisa ideală a unei pledoarii pentru identitatea culturii românești, fără a nega, bineînțeles, influențele străine sau fără a încerca separarea ei de celelalte manifestări artistice universale. Din acest punct de vedere, istoricii au atras deseori atenția asupra contextului istoric în care se consolidează domnia lui Constantin Brâncoveanu, meritul acestuia de a fi primul domnitor ales din voința boierilor pmămănteni, adică prin votul liber și ajungând să marcheze *domnia celor 25 de ani fără războaie*. Ne gândim astfel la originea românească a ceea ce democrația susține atât de puternic în zilele noastre, și ne întoarcem astfel spre secolul al XVII-lea, când domnitorul este ales prin vot, de către

boieri, oferindu-ne în acest mod lecția libertății de gândire, a curajului de a face alegeri asumate pentru a da contur identității politice a unei națiuni. Avem apoi în vedere că această domnie a însemnat vizionarismul unui monarh luminat care a înțeles importanța păcii, a unității provinciilor românești pentru a da astfel oamenilor posibilitatea de a se apleca și asupra cugetului, pentru a le asigura simțul apartenenței la o națiune care se va îndrepta nu doar spre prosperitate, ci și spre identitate culturală. Acesta a fost modalitatea unui bun domnitor de a se dedica bunăstării materiale și evoluției spirituale, întrucât Constantin Brâncoveanu s-a dovedit un susținător al erudiției, al promovării spiritului românesc în plan artistic anticipând parcă discursurile junimiștilor din *prelecțiunile populare* ale secolului al XIX-lea.

Vizionarismul stă inevitabil pentru începutul de secol al XVIII-lea sub semnul umanismului, al promovării armoniei trupului cu intelectul și cu spiritul. Poate de aceea, erudiți precum mitropolitul Antim Ivireanul, Mitrofan, Teodosie sau cronicari precum Radu Popescu, frații Greceanu, Gheorghe Brancovici se regăsesc sub protectoratul domnitorului și ajung să tipărească mărturii nu doar ale unei perioade istorice, dar și aspecte privind tradiții, obiceiuri, preocupări și trăsături ale oamenilor care sunt dovezi incontestabile ale spiritualității autohtone și care ne ajută să ne regăsim astăzi în manifestările de odinioară. Paginile răsfoite în prezent sunt, în același timp, și mărturia schimbărilor, căci susținerea de atunci a tipăriturilor de la Târgoviște, Buzău, Râmnic, București ori Snagov este astăzi substituită de controversele digitalizării fișelor, de importanța acordată cuprinderii spiritului românesc într-un e-book, o tabletă sau un manual digital. Rămâne incontestabil însă meritul unui monarh al începutului de secol al XVIII-lea care a înțeles importanța educației, a învățăturii, fie ea științifică sau morală. Poate tocmai de aceea a susținut înființarea școlilor și a bibliotecilor pe lângă mănăstiri: Mărgineni, Horezu, București – Mănăstirea Sf. Gheorghe. Lumina cunoașterii răzbătea astfel prin lumina credinței sau prin liniștea unui spirit împăcat, pe care contemporaneitatea îl substituie cu nenumărate controverse privind separarea sistemului educațional de religie, a științei de alegerile spirituale neimpuse.

Dincolo de căutarea fundamenelor noastre spirituale în aceste realizări ale unei domnii mărețe, ar trebui evidențiată însă trăsătura care se distinge: conștiința lucrului care trebuie făcut, a lucrului care devine definitoriu pentru evoluția unui popor care își câștigă astfel nu doar identitatea, ci și respectul celorlalți, explicându-se astfel armonia Țării Românești atât cu Poarta, dar și cu Papalitatea sau cu marile cancelarii europene. Poate acesta este semnul unei alte trăsături distinctive: diplomația sau poate dragostea de țară

care conduce spre conștiința lucrului care trebuie îndeplinit. Același simț al datoriei răzbate și în plan artistic, la interferența acestuia cu domeniul religios, dacă privirea noastră se îndreaptă de la profunzimea credinței la frumusețea unor ctitorii precum: Palatul Mogoșoaia, mănăstirile Govora și Horezu, Biserica Sfântul Gheorghe cel Nou sau Sfântul Spiridon din Capitală. Este evidentă valorificarea spiritului tradițional în elemente ale structurii țărănești, demonstrând astfel că apelul la trecut, la ceea ce este străvechi trebuie considerat firesc pentru o societate care nu își părăsește originile. Nu trebuie negată însă deschiderea unei minți luminate spre frumusețea și valoarea culturii bizantine, transpusă arhitectural în elemente inedite: coloanele teraselor și ale balcoanelor, pecetea unor basoreliefuri originale, ca celebrul „vultur cruciat”, precum și culoarea albă, imaculată a peretilor exteriori sau, dimpotrivă, cărămiziul materialului de construcție remarcat în cazul complexului de la Mogoșoaia. Imaginar, ne-am putea regăsi astfel în demnitatea coloanelor, în inocența albului care se împletește cu spiritul brut, vulcanic al cărămiziului. Ne identificăm cu atenția pentru detalii reliefată în ornamentele care demonstrează că spiritul românesc transpus în piatră dovedește nu doar forță, tărie, ci și o anumită sensibilitate, o încercare permanentă de a găsi armonia, la fel cum arhitectura îmbină încărcătura barocului cu simplitatea. Acestea pot fi remarcate și în artele decorative care înfloresc la rândul lor în epoca brâncovenească și care transpun aceeași atenție acordată detaliului în broderiile realizate în argint sau lemn. Pe de altă parte, motivele vegetale în care se regăsesc floarea-soarelui, strugurii dar și fructele par să transfigureze artistic dulceața graiului românesc sau blândetea sufletului deschis mereu către frumusețea naturii. Limbajul figurat se transpune și el în plăcerea grăirii, în firea comunicativă, deschiderea către oameni fiind evidentă în afirmarea unor forme arhitecturale cum ar fi pridvorul, logiile sau galeriile.

O privire asupra sufletului românesc transpus artistic observă și spiritul laic al motivelor antropomorfe regăsite în ornamentica în basorelief sau în pictura epocii care se îndepărtează de imaginile religioase și se îndreaptă spre portret, spre compoziții istorice, așa cum se poate remarca în lucrarea *Călătoria lui Brâncoveanu la Constantinopol*, operă aflată la Palatul Mogoșoaia. Tranziția spre laic se poate și explica prin răspândirea scrierilor științifice precum lexicoanele sau a literaturii pentru delectare, a cronicilor sau cărților de înțelepciune. Toate aceste aspecte sunt menite a demonstra în plan cultural crearea primului stil artistic românesc: *stilul brâncovenesc*, remarcat mai ales în arhitectură. În plan spiritual însă, meritul domnitorului Constantin Brâncoveanu este de a înfățișa expresia de românism în formă artistică, de a întrupa sufletul românesc în piatra

sculptată, în ornamentul desăvârșit, în culorile unui tablou sau în scrierile istorice, religioase ori în cărțile de înțelepciune. Epoca brâncovenească aflată la granița dintre secolele al XVII-lea și al XVIII-lea pare a fi avut menirea de a valorifica atât elementele tradiționale, dar și deschiderea spre valorile culturii bizantine, astfel că marchează tranziția spre o nouă fază a societății românești în care cultura implică diversitatea activităților intelectuale și procesul de cultivare a naturii umane. Regăsim în această perioadă unitatea unui model cultural autohton care ne transpune artistic particularitățile sufletești: ambiția, tăria, gustul pentru frumos, armonia, atenția la detalii sau deschiderea către oameni. De aceea, *stilul brâncovenesc* rămâne atât o pledoarie pentru nota distinctivă a culturii românești, dar și un argument puternic pentru identitatea noastră spirituală.

Bibliografie:

1. Cartoian, Nicolae – *Istoria literaturii române vechi*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996.
2. Drăguț, Vasile – *Dicționar de artă medievală românească*, Editura Vremea, București, 2000.
3. www.history.ro

Constantin Brâncoveanu – omul și voievodul Constantin Brâncoveanu - l'homme et le voïvode

Prof. Liliانا Crețu
Colegiul „Spiru Haret”
Ploiești, Prahova

Résumé

La vie et l'activité de ce prince régnant roumain – Constantin Brancoveanu – a suscité au long du temps de nombreuses interprétations mais aussi de nombreux échos dans l'histoire. Et non seulement roumaine mais aussi européenne. On observe jusqu'aujourd'hui les traces significatives de son règne – les palais, les églises, les objets d'art. Mais ce qui reste dans la conscience collective est le sacrifice suprême qu'il a fait pour sa religion. Et l'Eglise Orthodoxe Romaine lui a donné la reconnaissance que méritent tous les gardiens du pays et de la nation.

Les mots-clé: Politique, diplomatie, culture, religion, sacrifice

Istoriografia românească din toate timpurile îl așază pe Constantin Vodă Brâncoveanu în rândul iluștrilor reprezentanți pe care i-a zămislit pământul românesc. A avut o domnie lungă, în ciuda unor condiții interne și externe potrivnice: istorice, economice și social-politice care au caracterizat istoria europeană în cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea și în primele decenii ale secolului al XVIII-lea. Îndelunga sa domnie, începută la 29 octombrie 1688, s-a încheiat tragic la 15 august 1714, împreună cu cei patru fii ai săi – Radu, Constantin, Ștefan și Matei – și cu sfetnicul său Ianache Văcărescu.

Realitatea istorică dar, mai ales tradiția, reclamă asasinarea odioasă a lui și a familiei sale, drept consecință a refuzului de a se lepăda de credința strămoșească, creștin-ortodoxă. Nu numai pentru acest merit Biserica Ortodoxă Română l-a trecut în rândul sfinților autohtoni. Sunt motive suficiente, laice cu precădere, care fac din Constantin Vodă Brâncoveanu un punct de reper al românității și demnității noastre.

În multe subsisteme ale sistemului social global – politic, diplomatic, cultural, artistic, economic, militar – activitatea sa a fost prodigioasă. Ca și alți conducători români, poate fi trecut în rândul aleșilor lui Dumnezeu pentru că, asemenea omului Iisus, prin propriul sacrificiu, prin jertfa proprie – «Mutatis mutandis» – a devenit Hristosul care s-a jertfit pentru alții. Dacă Iisus este singurul fără pată – și nu poate fi altfel – Vodă Brâncoveanu a trăit între oameni născuți din păcat și, până la urmă, a fost și a rămas un om. Dar nu orice om. Numit de otomani Altın Beî, Prințul de Aur sau Prințul Aurului, Constantin Brâncoveanu a reușit, în cei douăzeci și cinci de ani de domnie, să asigure Țării Românești o reală perioadă de stabilitate, de progres și prosperitate. Printr-o abilă diplomatie s-a menținut în domnie, în pofida suspiciunilor Porții, alimentate de activitatea

diplomatică a vasalului ei. Printr-o fermă reformă fiscală, a scos țara din haos, a dus-o la stabilitate și la sporirea populației active, printr-un flux important de țărani din Moldova, Transilvania și Balcani. Față de acești vecini, unde domniile se schimbau cu repeziciune, țara lui Vodă Brâncoveanu a rămas, grație geniului său politic, stabilă și a propășit. În Moldova și-a numit propriul gîner, pe Constantin Duca, iar sieși și-a asigurat dominația pe viață. S-a orientat spre vecinii mai puternici: Imperiul Habsburgic și Rusia, dar a mers din eșec în eșec deoarece imperialii îl sabotau cu prozelitismul lor religios în Transilvania iar rușii începuseră, în timpul lui Petru cel Mare, o politică de mare imperiu, de cuceriri, politică care viza fără îndoială și Țările Române. A încercat bune relații cu Dimitrie Cantemir. Alt eșec. Ilustrul cărturar, în ciuda experienței de ani buni petrecuți la Istanbul, n-a reușit să atingă valențele politice necesare unui domnitor. Alt eșec. Unchiul său, stolnicul Constantin Cantacuzino, om școlit la Padova, cu o bibliotecă demnă de iluștrii italieni ai Renașterii, și căruia Brâncoveanu îi datorează mult în ucenicia lui politică și culturală, îl dorea domn pe fiul său, Ștefan. Dar, din nefericire, după două scurte domnii, Ștefan și tatăl său sfârșeau sub securea călăului. Analizând acești iluștrii intelectuali te-ai fi așteptat ca între Constantin Brâncoveanu, patron al artei și al culturii, și cei doi cărturari, Dimitrie Cantemir și Constantin Cantacuzino, să existe relații strânse, mai ales că erau și rude. În loc să discute despre manuscrise și ctitorii, ca niște veritabili Meccena, cei trei au fost în vrajbă. Și Stolnicul a urzit căderea nepotului iar Dimitrie Cantemir și-a exprimat satisfacția pentru sfârșitul tragic al lui Brâncoveanu.

Si totuși, întreaga lui activitate învederează rolul activ de subiect al istoriei pe care l-a avut Țara Românească la sfârșit de secol XVII și început de secol XVIII.

Otomanii aveau prea multe dovezi ce indicau dorința domnului muntean de a se elibera de sub dominația lor. Ei erau pe deplin convinși că nu pot conta pe domniile române, mai ales pe domnul muntean, și au fost obligați să găsească o metodă mai directă și eficientă de dominare a Țărilor Române: domniile fanariote.

Iluștrii istorici ai neamului, începând cu cronicarii contemporani lui Brâncoveanu, și excelând cu Iorga, au reflectat suferințele și coborâșurile activității lui Vodă Brâncoveanu, meritele și păcatele sale. Iorga s-a aplecat cu înaltă acuritate asupra documentelor vremii și a reliefat ca niciun alt istoric, importanța domniei lui Constantin Brâncoveanu.

Dar ce a edificat Constantin Brâncoveanu pentru a rămâne în conștiința contemporanilor și a urmașilor?

Stabilitatea domniei a dus la dezvoltarea țării, căci țara era bogată, cu un sol mînos. Străinii spuneau că solul românesc este tot ce poate fi mai fertil și mai bogat. Grânele,

meiul, mierea de albine, ceara, peștele felurit și nobil, icrele, vitele, produsele din în și cânepă, lemnul, satisfăceau nu numai nevoile crescânde ale Porții, dar răzbăteau – poate mai mult ca astăzi – pe piețele Europei. În egală măsură, bogățiile subsolului, sarea, petrolul și aurul au determinat pe domni să extindă cu succes exploatarea acestora. Din aceste resurse Brâncoveanu a scos aurul, considerat de el «cel mai puternic argument în fața oricui», și cu atât mai mult în fața puternicilor unui imperiu, al cărui declin, deși lent, era însă sigur.

Dar Vodă Brâncoveanu era un feudal. Iar statul feudal era câmpul de luptă dintre domni și mai marii țării, boierii. Țăranii, meșteșugarii, prostimea nu contau, fapt dovedit în 1714, când o mână de ostași turci, doisprezece la număr, l-au mazilit pe domn. Nimeni nu i-a sârit în ajutor. Turcii erau uimiți de dărnicia lui Vodă, care își menținea domnia cu pungi de aur din ce în ce mai multe. Dar ei voiau și mai mult. În comparație cu alți domni români, Constantin Brâncoveanu a fost nefericit sau «fericit» de Dumnezeu cu un sultan nemernic și cu un vizir nebun și hapsân, care credeau că decăderea imperiului lor poate fi oprită sau atenuată cu sânge și aur.

Buna educație, dar mai ales ambiția, îl obligau pe Constantin Brâncoveanu să facă lucruri durabile care să-i ducă mai departe faima. Italia cu arhitectura, cultura, moravurile și rafinamentul ei îl inspirase. A adus oameni de cultură și meseriași de soi din alte țări, cu precădere din Italia și de la Constantinopol. Palatele de la Mogoșoaia, Potlogi, Movilești, Biserica de la Mănăstirea Horezu, Biserica Sfântul Gheorghe din București, conacele de la Doicești și Brâncoveni, sunt dovada că se puteau face și la gurile Dunării lucruri rafinate. Din păcate, cu foarte mici excepții, aceste bijuterii arhitectonice nu sunt suficient de mult promovate sau au fost distruse iremediabil de trecerea timpului și nepăsarea oamenilor. A rămas de la Brâncoveanu un stil pe care unii îl numesc italian pe o bază românească – stilul brâncovenesc. Concepția arhitecturală a celor mai de seamă palate brâncovenesti – Potlogi și Mogoșoaia – nu este altceva decât forma stilizată și redimensionată a concepției arhitectonice care stă la baza vechii arhitecturi românești. Palatele și conacele nu au fost construite la întâmplare. Locurile erau alese cu grijă de însuși voievodul în peisaje pitorești din care nu lipsea lacul, în care se oglindea fațada lucioasă a edificiului.

Monumentele religioase – Biserica Mănăstirii Horezu, Biserica Mănăstirii Râmnicu Sărat, Biserica Mănăstirii Colțea ating, în epoca lui Brâncoveanu, apogeul unor forme arhitecturale afirmate încă din timpul lui Șerban Cantacuzino, unchiul său, fratele mamei sale. Clădirile brâncovenesti sunt elegante, tencuite, împodobite cu zugrăveli policrome. Încadramentele din piatră la uși și la ferestre dau noului stil o fizionomie aparte. Element

de arhitectură venețiană, logia, completează elementele autohtone. Dar rafinamentul acestui mare domn pecetluiește și domenii mai reduse ca anvergură artistică: vase de uz casnic, pocale, talere, tipsii, candelă, cătui, cădelnițe, cercei, agrafe, paftale. Vestimentația familiei lui Brâncoveanu imita, în bună tradiție, protocolul bizantin, și, asemeni lui Șerban Cantacuzino își revendica obârșia în alți Cantacuzino care domniseră pe tronul Bizanțului.

Toate aceste realizări aveau drept sursă bogăția Domnului, pregătirea lui intelectuală, ambiția, dar mai ales erau consecințele unui învățământ de calitate pe care Brâncoveanu l-a edificat și perfecționat. Și mai era și un anume zel al Domnului.

În vremea lui, învățământul a fost domeniul de excelență. La sfatul unchiului său, Brâncoveanu a organizat o școală de învățământ superior, asemănătoare celor din Occident la care ei înșiși fuseseră școliți. În Țările Române mai fuseseră și alte nuclee de învățământ superior la Cotnari, în timpul lui Despot Vodă iar Vasile Lupu înființase una la Biserica «Trei Ierarhi». «Scola greca et latina » de la Tîrgoviște, organizată și condusă de eruditul umanist Pantelimon Ligaridis avea ca țel instruirea tinerilor boieri în vederea pregătirii lor pentru dregătoriile statului. Era o veritabilă școală superioară de administrație. Mutarea capitalei la București la 1659 are drept consecință înființarea înaltei școli de la Sfântul Sava. Această «Academie de la Sfântul Sava» a fost o școală de învățământ superior organizată după modelul universităților renașcentiste padovane. Ceea ce se poate remarca este faptul că, la această înaltă școală, studiau și tineri din sudul Dunării, și chiar și tineri ruși, trimiși de Petru cel Mare. Ceea ce a făcut Brâncoveanu a fost sprijinul material acordat școlii prin finanțarea dascălilor, școliți în Italia și la Constantinopol dar și a școlii ca instituție. Marele voievod a acordat o importanță deosebită instituțiilor pe care le-am numi astăzi mass-media. Tipografiile excelau ca dotare tehnică dar mai ales ca dotare intelectuală.

«Academia de la Sfântul Sava» a adus un spirit nou, european. Stolnicul Constantin Cantacuzino, mitropolitul Antim Ivireanu, frații cronicari Radu și Șerban Grecianu, cronicarul Radu Popescu, mitropolitul Dosoftei au făcut din Țara Românească și capitala ei un ilustru centru spiritual pentru sud-estul Europei și Orientul creștin. La «Academia de la Sfântul Sava» dascălii, spirite înalte, renașcentiste, moderne, neoaristotelice au contribuit la descătușarea gândirii din ideologia religioasă datorită pătrunderii ideilor de progres în cultura medievală a vremii. Această ilustră școală s-a constituit într-o tribună de combatere a catolicismului și reformismului.

Datorită relațiilor cu înalți diplomați francezi, englezi, ruși și înalți ierarhi de la Constantinopol și Ierusalim, Țara Românească se bucura de un regim de semiautonomie

politică, era situată diferit față de celelalte popoare creștine din Balcani – greci, albanezi, sârbi, bulgari – ale căror teritorii erau pașalâcuri ale Porții. Curtea lui Brâncoveanu era un amestec fericit de sfinți străini, medici străini, curieri venețieni, funcționari înalți între care a strălucit secretarul său personal Anton Maria del Chiaro, un sfătuitor erudit al domnului muntean.

Constantin Brâncoveanu s-a așezat temeinic în galeria marilor domnitori din Țările Române, alături de Mircea cel Bătrân, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș, Mihai Viteazul, Matei Basarab, Vasile Lupu, care au condus țara în luptă împotriva otomanilor. În plan cultural, spiritual, marele Iorga afirma: «Noi deveniserăm patronii culturii grecești, cum deveniserăm patroni ai ortodoxiei prin aceea că asupra noastră trecuseră toate datoriile și, în același timp, toate privilegiile, toată influența și toată situația de hegemonie a împărăției Bizanțului».

Bibliografie:

1. Constantiniu Florin - *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997
2. Georgescu, V. - *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, Editura Humanitas, București, 1992.
3. Giurescu, C. C., - *Istoria românilor*, București, 1942.
4. Ionescu, Ș.; Panait, P. - *Constantin Vodă Brâncoveanu – Viața, domnia, epoca*, Editura Științifică, București, 1969.
5. Iorga, Nicolae - *Istoria literaturii românești*, București, 1927.
6. Iorga, Nicolae - *Istoria românilor prin călători*, București, 1928.
7. Iorga, Nicolae - *Valoarea politică a lui Constantin Brâncoveanu*, Vălenii de Munte, 1914.
8. Xenopol, A.D. - *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Editura Enciclopedică, București, 1987.

Zărnești – o bătălie pentru pace

Zărnești – a Battle for Peace

Prof. Mirela Popa, Prof. Laura Duță

Colegiul „Spîru Haret”,
Ploiești, Prahova, România

Abstract

Although he reigned 25 years, Constantin Brâncoveanu fought a single battle -he managed to defeat the Habsburg Empire in Zărnești, in 1690. He managed to win the respect of the Imperial Court and also to gain the Turks' confidence. But the most important gain remains maintaining the country's state of being Romanian.

Contextul politic al perioadei în care a urcat pe tronul Țării Românești domnitorul Constantin Brâncoveanu (1688-1714) este unul deosebit de complex și face din conducerea sa o prestație asemănătoare cu cea a unui acrobat care merge pe sârmă peste o prăpastie adâncă. La 12 septembrie 1683, situația politico-militară din centrul și sud-estul Europei s-a schimbat cu repeziciune, după greaua înfrângere de la Viena a oștirii marelui vizir Kara Mustafa Pașa. Între Habsburgii austrieci, polonezi, venețieni și maltezi s-a semnat o alianță antiotomană la Linz (5 martie 1684), cunoscută sub numele de Liga Sfântă. La această alianță urmau să fie atrase Rusia (1686), dar și Țările Române. Intențiile imperialilor și cele ale polonezilor erau însă de a ocupa militar principatele române, care urmau să-și piardă autonomia față de Poartă și să devină simple provincii habsburgice sau polone. Poarta se afla, la rândul ei, într-o situație foarte periculoasă, fiind obligată să lupte pe trei fronturi: în Ungaria, în Podolia și pe mările Adriatică și Egee.

În anul 1686, armata imperială cucerește Buda, „centrul de comandă” al stăpânirii otomane în Ungaria, iar, în anul următor, reușește să-i alunge definitiv pe otomani din țară.

La 9 mai 1688, generalul habsburgic Antonio Caraffa a smuls reprezentanților principatului Transilvaniei declarația prin care aceștia „de bună voie și îndemnați numai de râvnă creștinească renunță la protecția otomană (...) și sincer, și cu bună credință primesc părinteasca ocrotire a majestății sale pentru ei și pentru urmașii lor din Transilvania”. Prin această declarație, întărită la Făgăraș de dieta principatului (13 mai), a luat sfârșit *de facto* suzeranitatea otomană în Transilvania.

În septembrie 1688, armatele imperiale au cucerit Belgradul și au pătruns apoi în Serbia și Macedonia. În aceste condiții, dezastrul care se profila pentru Imperiul Otoman a fost preîntâmpinat de trei evenimente majore: intrarea Franței în război împotriva imperialilor, preluarea marelui vizirat de către Köprülüzade Mustafa Pașa și nu în ultimul rând, înălțarea la tronul Țării Românești a unui om politic de excepție, domnul Constantin

Brâncoveanu. Aceasta era situația politică în momentul începerii domniei lui Constantin Brâncoveanu, iar principatul era amenințat să devină teatru de război între oștile otomane și tătare, pe de o parte și cele imperiale, pe de altă parte.

În octombrie 1688, vrând să repete modelul transilvănean, imperialii intră în Țara Românească pentru a-l sili pe Brâncoveanu să li se supună.

Domnitorului i s-au cerut 600.000 de florini pentru cheltuieli de război, 1.500 de cai și tabără de iarnă pentru 12 regimente și jumătate. La toate acestea s-a adăugat comportamentul extrem de arogant al armatei de ocupație. Dând dovadă de multă abilitate politică, Brâncoveanu, trebuind să aleagă între două rele, îl alege pe cel mai mic. Jafului care amenința să se permanentizeze și care urma a fi înfăptuit sistematic de ostașii imperiali, i-a fost preferat cel al tătarilor, limitat oricum la perioada expediției. Brâncoveanu înștiințează Poarta și cere ajutorul tătarilor, care, oricum ar fi intervenit și nechemăți. Despre aceasta, cronicarul Radu Popescu arată următoarele: „... au trimis la tătari de i-au rugat să vie să scoată pa neamți...” [...] „... viind Sultanul cu Tătărăii până la oraș la Floci, au mers Domnul de s-au împreunat cu dânsul și tătărăii au purces cătră București, răschirându-să pân țară, după obiceiul lor...” [...] „Domnul, mergându în București, de toate părțile venia de-i spuneau, unii că i-au tăiat tătărăi, alții că le-au luat fămeile și featele, alții scăpa despuiați și alte multe răutăți ca acestea. Dar toate le răbda, știind că el a adus tătărăii de au făcut atâtea reale, pentru ca să-și dobândească domniia iarăși și binele lui”¹. Drept urmare, după numai 22 de zile, ostașii imperiali s-au retras din Țara Românească.

Dorind să-și asigure cooperarea domnilor Constantin Brâncoveanu și Constantin Cantemir al Moldovei, marele vizir Köprülüzade Mustafa Pașa le-a returnat tributul în aceleași pungi trimise, încurajându-i să rămână fideli Porții și cerându-le să se pregătească pentru o expediție militară. Prezența trupelor imperiale în imediata apropiere a hotarului reprezenta o permanentă amenințare pentru Brâncoveanu, ca și numirea agăi Constantin Bălăceanu în rangul de comandant general al contingentelor pe care le putea recruta, sub standard habsburgic, în Țările Române.

La 15 aprilie 1690 a murit principele Transilvaniei, Mihail Apafi. Sultanul dorea să instaleze ca voievod pe comandantul curuților (rebeli unguri), Emerik Thököly. Constantin Brâncoveanu care dorea să înlăture opoziția din emigrație, precum și prinderea agăi Constantin Bălăceanu, mort sau viu, s-a hotărât să profite de planul Imperiului Otoman și

¹ Giurescu, C. - *Studii de istorie*, Editura Eminescu, 1993, pp. 131-132.

să-i ofere ajutor lui Emerik Thököly. Inițiativa lui Constantin Brâncoveanu este descrisă astfel de cronicarul Radu Popescu: „amândoi acești Domni <Constantin Brâncoveanu și Thököly> au cerut de la Împăratul turcescu oști turcești și tătărăști, să meargă în Ardeal să bată pe neamți, făgăduindu Constantin Vodă, că el le va găsi drum și plaiuri, de vor intra toate oștile în Ardeal, fără de primejdie, și li s-au ascultat ruga lor și li s-au dat Saraschiiar mare, cu oaste multă, Serhatlii mai mulți și Cuciuk sultan, cu oști tătărăști și strângându-să în țară toate oștile, au purces către Rucăr și găsindu-să plai aproape de Bran, au intrat toate oștile în câmpu spre Tohani și Zărnești”². Sultanul le-a oferit așadar ca ajutor oastea lui Cerkes Ahmed Pașa și pe fiul hanului, în fruntea a 15 000 - 20 000 de ostași. Oștile imperiale din Transilvania erau estimate la 2.000 de călăreți, la care se adăugau 7.000 de transilvăneni conduși de Mihail Teleki.

La 11 august 1690, Constantin Brâncoveanu și aliații săi curuți și otomani au hotărât să atace prin surprindere fortificația imperială de lângă Bran, cucerind-o. Deoarece trecătoarea din apropiere era fortificată și dotată cu artilerie, aliații au evitat un atac frontal, care ar fi condus la mari pierderi. Pentru continuarea luptei a fost conceput un plan ingenios care consta, în primul rând, în dezinformarea dușmanului, care a fost ajutat să afle, prin oamenii domnului, că atacul avea să se desfășoare prin mai toate trecătorile Carpaților Meridionali, și, în al doilea rând, în trecerea munților pe plaiuri cunoscute doar de localnici și atacarea prin surprindere a imperialilor. În urma informațiilor înșelătoare primite, Generalul Heissler, cel ce conducea armata imperială, și-a împrăștiat ostașii pe la mai multe trecători și nu a beneficiat în lupta decisivă decât de patru regimente din trupele sale. Alte trei regimente fuseseră trimise la trecătorile de la Vulcan, Orșova și Mehadia.

Brâncoveanu și aliații săi antiimperiali organizează un atac de acoperire pe timp de noapte asupra fortificațiilor din trecătoarea Bran, în timp ce grosul trupelor s-a retras neobservat. Cei rămași în tabără au atac neconținut pentru ca ostașii generalului Heissler să nu observe această manevră. Timp de trei zile, trupele coaliției au înaintat, călăuzite de localnici, pe la Cetățu-Muscel și Dragoslavele, pătrunzând în Transilvania pe poteci de munte, pe la vestul masivului Piatra Craiului. Drumul a fost făcut doar de pedestrași și călăreți descălecați, care își țineau calul de căpăstru, pe cărări neumblate până atunci de grupuri mari de oameni. Imperialii au fost total surprinși. În data de 21 august 1690, într-o zi de luni, a avut loc, la Zărnești, bătălia hotărâtoare.

---

² *Ibidem*, p. 132.

Oastea generalului Heissler a fost organizată pe două linii paralele: în prima erau călăreții imperiali dotați cu arme de foc și artileria, iar a doua era formată din cavaleria ușoară a secuilor. Aliații antiimperialiști erau așezați astfel: în aripa dreaptă – tătarii, la centru – otomanii, iar în aripa stângă – curuții și muntenii.

La început au atacat tătarii și curuții. Aceștia au primit replica din partea colonelului Doria aflat în fruntea unei părți a cavaleriei din flancul stâng imperial, care a fost astfel mult slăbit. Tătarii au simulat retragerea, atrăgându-i pe imperiali pe urmele lor, apoi au întors caii și și-au înconjurat urmăritorii, nimicindu-i. A urmat apoi rândul otomanilor, aproximativ 6.000 de călăreți, la a căror lovitură, imperialii nu au putut replica decât cu o singură salvă de puști și pistoale, nemaiavând timp să-și folosească artileria. Generalul Heissler a suferit pierderi imense, dintre ostașii săi doar 200 au rămas în viață. În schimb, Poarta a pierdut doar 300 de oameni, dar printre aceștia și pe serascherul Cerkes Ahmed Pasa. Generalul Heissler și colonelul Doria au fost luați prizonieri.

Constantin Brâncoveanu a reputat și o victorie personală întrucât Constantin Bălăceanu a murit în luptă. Se spune că din porunca sa, capul acestuia a fost adus în București și înfipt în poarta caselor familiei Bălăcenilor. Referitor la acest subiect, autorul Octav-George Lecca a consemnat următorul text: „Aga Bălăceanu a pierit în război, dar au pierit și seraskerul turcesc, că l-a lovit un glonț tocmai în gură. Zic că la acel război să fi fost mai multă izbândă din partea cazacilor Brâncoveanului cărora le era cap un moldovean anume Costin căpitanul de Focșani, feciorul Neniului. După ce au aflat Brâncoveanul Vodă pe Aga Bălăceanul mort în război, trimisu-i-au capul la București, de l-au pus într-un prepeleac în mijlocul ogrăzii lui i-au șezut vreun an capul în prepeleac, și au învățat de i-au risipit...³. Din nefericire, în mai puțin de două luni de la victoria de la Zărnești, la auzul apropierei armatei imperial, Thököly, rămas fără sprijinul turcilor și al tătarilor, a fost nevoit să ia drumul exilului în Turcia.

Bătălia de la Zărnești a permis armatelor turcești ca în anul 1690 să repurteze noi victorii importante în regiunea cursului mijlociu al Dunării, făcându-i pe imperiali să se retragă din Serbia și permițându-le să cucerească cetățile Niș, Vidin, Smendria, Șabaț, Orșova, Ada-Kale, Lipova, Caransebeș și mai cu seamă Belgradul și să despresureze cetățile Timișoara și Oradea Mare.

³ Lecca, Octav-George - *Familiiile Boterești Române*, Editura Libra 2000, p. 63.

În anul 1691, imperialii câștigă noi victorii, așa că se dovedește că fără o schimbare fundamentală, așa cum ar fi fost mutarea războiului la Dunărea de jos, nici unul din beligeranți nu putea câștiga războiul.

În anii următori, datorită abilității sale politice, Brâncoveanu a reușit să câștige respectul demnitarilor imperiali. Viena avea nevoie de informațiile pe care le primea de la domnitorul român despre situația existentă pe malurile Bosforului. Brâncoveanu și-a asumat rolul de mediator între puterile europene, asigurând succesul negocierilor diplomatice între Poartă și Austria și îndepărtând influența Franței care nu accepta o acalmie a beligeranților. Drept recunoaștere a meritelor sale, la 30 ianuarie 1695, Constantin Brâncoveanu a primit titlul de „principe al imperiului”.

Cea mai importantă consecință a luptei de la Zărnești a fost însă „îndepărtarea pericolului supunerii față de imperiali, atât pentru Țara Românească, cât și pentru Moldova și menținerea ființei statale a acestor principate. Astfel, nu se crea un pretext pentru otomani, dar în special pentru tătari de a le transforma într-un devastator câmp de bătălie”⁴.

Bibliografie:

1. Giurescu C. - *Studii de istorie*. Editura Eminescu, 1993.
2. Lecca, Octav-George - *Familiile Boierești Române*, Editura Libra, 2000.
3. Marcu George (coord.) - *Enciclopedia bătăliilor din istoria românilor*, Editura Meronia, București, 2011.
4. Otu Petre (coord.); Duțu, Alesandru; Madgearu, Alexandru; Soreanu, Mircea- *100 de mari bătălii din istoria României*, Editura Orizonturi, 2009.

---

⁴ Otu Petre; (coord.), Duțu Alesandru; Madgearu Alexandru; Soreanu Mircea - *100 de mari bătălii din istoria României*, Editura Orizonturi, 2009, p. 231.

CUPRINS

Cuvânt înainte	3
<i>Prof.dr. Polin Zorilă</i>	
De la arhitectura muntenească a sec. XVII la postbrâncovenism. Două ctitorii din Prahova aproape uitate.....	5
<i>Prof. Tudor Iancu</i>	
Politica externă, de asigurare și echilibru, din epoca brâncovenească	11
<i>Prof. dr. Polin Zorilă</i>	
Spiritul nepieritor al marelui domnitor Constantin Brâncoveanu	19
<i>Prof. Alina Dimu</i>	
Rolul lui Constantin Brâncoveanu în cultura și literatura românească	24
<i>Prof. Marius Cosmin Pîntea</i>	
Spiritualitatea brâncovenească	28
<i>Prof. Iliș Irina Mihaela</i>	
Constantin Brâncoveanu și cultura românească	31
<i>Prof. Nicoleta Angelescu, Prof. Virginia Ghiră</i>	
Epoca Brâncoveanu – viața socială, economică și politică.....	34
<i>Prof. pt. înv. primar Silviu – Marinel Tuță, Prof. Anișoara - Ionela Tuță</i>	
Constantin Brâncoveanu martir și om de cultură.....	38
<i>Prof. Valentina Liurcă, prof. Despina Voinea</i>	
Amprenta stilului brâncovenesc în spațiul cultural românesc	43
<i>Prof. Felicia Beca</i>	
Constantin Brâncoveanu - un adevărat Mecena român	47
<i>Prof. Mihaela Purcaru</i>	
Constantin Brâncoveanu, ctitor și martir	51
<i>Prof. înv. primar Cornelia Sandu</i>	
Influența lui Constantin Brâncoveanu în cultura română	55
<i>Prof. Mădălina Cristina Florica</i>	
Stilul brâncovenesc	60
<i>Prof. înv. primar Mariana Vladu, Prof. înv. primar Vasile Vladu</i>	
Strategia păcii din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu	65
<i>Prof. Luminița Agachi</i>	
Constantin Brâncoveanu – domnitor și ctitor de cultură	69
<i>Prof. Veronica Ionela Catană, Prof. Simona Elena Copăcescu</i>	

Constantin Brâncoveanu – făuritor de cultură	73
<i>Prof. înv. primar Diana Rațiu</i>	
Educația științifică în țările române la sfârșit de sec. XVII și început de sec. XVIII....	78
<i>Profesor Popovici Anca</i>	
Țara Românească în vremea domniei lui Constantin Brâncoveanu	87
<i>Prof. înv. presc Nicoleta Rîșnoveanu</i>	
Constantin Brâncoveanu – îndrumătorul cultural al românilor	91
<i>Prof. Mirela Mircea</i>	
Constantin Brâncoveanu	97
<i>prof. înv. primar și preșcolar, Adelina Oancea</i>	
Moștenirea culturală brâncovenească, valoare simbolică.....	103
<i>Prof. Cristina Hîncu</i>	
Constantin Brâncoveanu și rolul său în istoria și cultura românilor	108
<i>Prof. Elena-Veronica Ambruș</i>	
Dimensiunile politice ale domniei lui Constantin Brâncoveanu	113
<i>Prof. Elena Larisa Toma, Prof. Nicoleta Muscalagiu</i>	
Povestea unei mănăstiri și a unui domnitor	119
<i>Prof. Cornelia Mîndreci</i>	
Rolul lui Constantin Brâncoveanu în cultura românească.....	126
<i>Prof. Mihuela - Monica Vișan</i>	
Brâncoveanu - pagini de istorie	131
<i>Prof. Elena Nenciu</i>	
Epoca Brâncoveanu - viața socială, economică și politică	135
<i>Prof. Lenuța Marinescu</i>	
Exploatarea sării, o activitate economică majoră în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu	139
<i>Prof. Gheorghe Bîlgă</i>	
Aspecte ale domniei lui Constantin Brâncoveanu reflectate în cronicile vremii	151
<i>Profesor Mirela Cârstea</i>	
Rolul lui Constantin Brâncoveanu în formarea și dezvoltarea culturii naționale.....	158
<i>Prof. Claudia Bota</i>	
Constantin Brâncoveanu, o figură emblematică.....	164
<i>Prof. pt. înv. primar Cristina – Maria Ion (Tuță), Prof. Veronica Pîrvu</i>	
Constantin Brâncoveanu și Europa de sud – est.....	168
<i>Prof. Maria Iordache</i>	

Mărturie de credință Complexul brâncovenesc „Adormirea Maicii Domnului” din Râmnicu Sărat	173
<i>Prof. Cerasela Stoinoiu-Morogan, Prof. Jan Stoinoiu-Morogan</i>	
Sud-estul european la începutul epocii moderne.....	178
<i>Prof. Mariana Sima</i>	
Cultura și arta brâncovenească	186
<i>Prof. inv. primar Amalia Stroe</i>	
Biserica de la Comana – o reflectare a stilului brâncovenesc	193
<i>Prof. Liliana Niculiță, Prof. Narcisa Podocea</i>	
Constantin Brâncoveanu – ctitor de cultură	201
<i>Prof. Daniela Dobrescu</i>	
Diplomație și conflict în timpul domniei lui Brâncoveanu (1688-1714)	207
<i>Prof. Maricica Herghelegiu</i>	
Constantin Brâncoveanu – un deschizător de drumuri al epocii sale	213
<i>Prof. Lenuța Mîndreci</i>	
Mănăstirea Brâncoveni	217
<i>Prof. Cati Bratu</i>	
Un binefăcător al Mănăstirii Turnu din Tîrgșor: Constantin Brâncoveanu.....	221
<i>Prof. Răzvan Cristian Bigiu</i>	
Tipăriturile de la Târgoviște în epoca brâncovenească	226
<i>Prof. Dana Monea</i>	
Constantin Brâncoveanu și Cantacuzinii.....	231
<i>Prof. Mihaela Brăslășu</i>	
Imaginea și domnia lui Constantin Brâncoveanu reflectate în ortodoxia română.....	238
<i>Educatoare Maria-Viorica Călugăroiu, Inst. Maria-Cornelia Călugăroiu</i>	
Epoca Brâncoveanu - viața socială, economică și politică.....	242
<i>Prof. Mihail Dinu-Pătrașcu</i>	
Rolul lui Constantin Brâncoveanu în cultura română	249
<i>Prof. Mădălina Dimu-Pătrașcu</i>	
Model european al plaiurilor mioritice.....	255
<i>Prof. Elena Venera Bendic</i>	
Influențele artei venețiene în sculptura decorativă a epocii brâncovene – palatele rezidențiale.....	261
<i>Prof. dr. Roxana Zanea</i>	
Teatrul popular de natură istorică și impactul lui educațional	266
<i>Profesor Elena Melnic</i>	

Constantin Brâncoveanu – „Prințul de aur” al culturii românești. Un studiu privind imaginea domniei sale în epoca contemporană	268
<i>Prof. Mirela Roșioru</i>	
Relațiile Țării Românești cu țările vecine în timpul lui Constantin Brâncoveanu	273
<i>Prof. Doîna – Mihaela Ene</i>	
Înnoirea societății prin cultură în vremea lui Constantin Brâncoveanu	277
<i>Prof. Carmen Constantin</i>	
Constantin Brâncoveanu, protector al culturii	282
<i>Profesor Cerasela Marin</i>	
Constantin Brâncoveanu între mit și istorie	288
<i>Prof. dr. Lavinia Buda</i>	
Aspecte din politica externă din vremea lui Constantin Brâncoveanu	294
<i>Prof. Băican Ana – Maria</i>	
Cuvinte românești atestate în <i>Biblia de la București</i> (1866)	299
<i>Prof. Cristina Dimu, Prof. Carmen Minculescu</i>	
Constantin Brâncoveanu personalitate multilaterală în dezvoltarea culturii românești	307
<i>Prof. Marin Liviu</i>	
Constantin Brâncoveanu – un destin asumat	311
<i>Profesor Ana-Maria Dragomir</i>	
Cronica oficială a domniei lui Constantin Brâncoveanu între intenția documentară și encomion	318
<i>Prof. Ramona Simache, Resp. CDI Minodora Petrișor</i>	
Pledoarie pentru identitatea culturii românești	322
<i>Prof. Adriana Vlad, Prof. Mihaela Păun</i>	
Constantin Brâncoveanu – omul și voievodul	326
<i>Prof. Liliana Crețu</i>	
Zărnești – o bătălie pentru pace	331
<i>Prof. Mirela Popa, Prof. Laura Duță</i>	

Contents

Foreword	3
<i>Prof. dr. Polin Zorilă</i>	
From the 17th Century Wallachian Architecture to Postbrâncovenism. Two Almost Forgotten Prahova Foundations	5
<i>Prof. Tudor Iancu</i>	
The foreign policy of insurance and balance in the Constantin Brancoveanu age	11
<i>Prof. dr. Polin Zorilă</i>	
The Imperishable Spirit of the Great Ruler Constantine Brancovan	19
<i>Prof. Alina Dinu</i>	
The role of Constantin Brancoveanu in Romanian literature and culture	24
<i>Prof. Marius Cosmin Pinteș</i>	
La spiritualité de Constantin Brâncoveanu	28
<i>Prof. Irina Mihaela Iliș</i>	
Constantin Brancoveanu and the Romanian culture	31
<i>Prof. Angelescu Nicoleta, Prof. Ghiră Virginia</i>	
Brancoveanu's age-social, economic and politic life	34
<i>Prof. Silviu – Marinel Tuță, prof. Anișoara - Ionela Tuță,</i>	
Constantin Brancoveanu - a martyr and a man of culture	38
<i>Prof. Valentina Liurcă, prof. Despina Voinea</i>	
Mark Brancovan style in Romanian cultural space	43
<i>Prof. Felicia Beca</i>	
Constantin Brancoveanu - a Romanian Maecenas	47
<i>Prof. Mihaela Purcaru</i>	
Constantin Brâncoveanu, founder and martyr	51
<i>Prof. inv. primar Cornelia Sandu</i>	
The Role of Constantin Brancoveanu in the Romanian Culture	55
<i>Prof. Mădălina Cristina Florica</i>	
Brancoveanu's style	60
<i>Prof. inv. primar Mariana Vladu, Prof. inv. primar Vasile Vladu</i>	
A peace strategy-the politics of ruler Brancoveanu	65
<i>Prof. Luminița Agachi</i>	
Constantin Brancoveanu - ruler and founder of the culture	69
<i>Prof. Veronica Ionela Catană, Prof. Simona Elena Copăcescu</i>	
Constantin Brâncoveanu - a culture creator	73
<i>Prof. inv. primar Diana Rașin</i>	
Science teaching in the Romanian principalities at the end of 17 th century and the beginning of 18 th century	78
<i>Profesor Popovici Anca</i>	
Wallachia, during the reign of Constantin Brâncoveanu	87
<i>Prof. inv. presc Nicoleta Rîșnoveanu</i>	

Constantin Brancoveanu -a cultural guide for the Romanians <i>Prof. Mircea Mirela</i>	91
Constantin Brâncoveanu <i>Prof. învă. primar și preșcolar, Adelina Oancea</i>	97
The "Brancoveanu" cultural heritage- symbolic values <i>Prof. Cristina Hîncu</i>	103
Constantin Brancoveanu and his role in romanian history and culture <i>Prof. Elena-Veronica Ambruș</i>	108
Constantine Brancovan - the political dimension <i>Prof. Elena Larisa Toma /Prof. Nicoleta Muscalagiu</i>	113
The story of a monastery and of a ruler <i>Prof. Cornelia Mîndreci,</i>	119
Constantin Brâncoveanu - role in romanian culture <i>Prof. Mihaela- Monica Vișan</i>	126
Brâncoveanu - Lessons of History <i>Prof. Elena Nenciu</i>	131
Brancoveanu's age-social, economic and politic life <i>Prof. Lenuța Marinescu</i>	135
Salt Mining, a Major Economic Activity during the Reign of Constantine Brancovan <i>Prof. Gheorghe Bilgă</i>	139
Aspects of the reign of Constantin Brâncoveanu reflects chronicles of the time <i>Prof. Mirela Cârstea</i>	151
The role of Constantin Brâncoveanu in the formation and development of national culture <i>Prof. Claudia Bota</i>	158
Constantin Brancoveanu an emblematic figure <i>Prof. Cristina – Maria Ion (Tuță), Prof. Veronica Pîrvu</i>	164
Constantin Brancoveanu and The South-Eastern European context <i>Prof. Maria Iordache</i>	168
A testimony of faith - Complex brâncovenesc "Adormirea Maicii Domnului" in the municipality Râmnicu Sarat <i>Prof. Cerasela Stoinoiu-Morogan, Jan Stoinoiu-Morogan</i>	173
The South-Eastern European context of the reign of Constantin Brancoveanu <i>Prof. Mariana Sima</i>	178
The Romanian culture in Constantin Brâncoveanu' time <i>Prof. învă. primar Amalia Stroe</i>	184
Comana monastery - a reflection of brancoveanu style <i>Prof. Liliana Niculiță, prof. Narcisa Podocea</i>	193
Constantin Brâncoveanu - founder of culture <i>Prof. Daniela Dobrescu</i>	201
Diplomacy and Conflict during the Reign of Constantin Brâncoveanu (1688-1714) <i>Prof. Maricica Herghelegiu</i>	207

Constantin Brancoveanu - a pioneer of his time <i>Prof. Lenuța Mîndreci</i>	213
Brancoveni Monastery <i>Prof. Cati Bratu</i>	217
A benefactor of Turnu Monastery in Tîrgșor: Constantin Brâncoveanu <i>Prof. Răzvan Cristian Bigiu</i>	221
The prints from Targoviste in Brancoveanu's time <i>Prof. Dana Monea</i>	226
Constantin Brâncoveanu and Cantacuzinii <i>Prof. Mihaela Brăslășu</i>	231
The image and reign of Constantin Brancoveanu reflected in the Romanian orthodoxy <i>Educatoare Maria-Viorica Călugăroiu, Înst. Maria-Cornelia Călugăroiu</i>	237
The epoch of Brancoveanu – social, economic and political life <i>Prof. Mihail Dinu-Pătrașcu</i>	241
Brancoveanu's role in Romanian culture <i>Prof. Mădălina Dinu-Pătrașcu</i>	248
The European model on the Romanian land <i>Prof. Elena Venera Bendic</i>	254
Venetian influences in sculptural decoration in the era of Constantine Brancoveanu <i>Prof. dr. Roxana Zanea</i>	260
The folk historical drama and its educational impact <i>Prof. Elena Melnic</i>	265
Constantin Brâncoveanu – “The Golden Prince” of Romanian culture. A study about our contemporary image of his reign <i>Prof. Mirela Roșioru</i>	267
The relations of “Țara Românească” with the neighboring countries during Constantin Brancoveanu <i>Prof. Doina – Mihaela Ene</i>	272
Renewal of society through culture in time of Brancoveanu <i>Prof. Carmen Constantin</i>	276
Constantin Brâncoveanu, protector of culture <i>Prof. Cerasela Marin</i>	281
Constantin Brancoveanu between myth and history <i>Prof. dr. Lavinia Buda</i>	287
Aspecte din politica externă din vremea lui Constantin Brâncoveanu <i>Prof. Băican Ana – Maria</i>	293
Romanian words attested in The Bible from Bucharest (1866) <i>Prof. Cristina Dinu, Prof. Carmen Minculescu</i>	298
Constantin Brâncoveanu multilateral development personality of the Romanian culture <i>Prof. Marin Liviu</i>	306

An accepted destiny <i>Profesor Ana-Maria Dragomir</i>	310
The Chronicle of Constantin Brâncoveanu – from documentary intention to encomiastic tone <i>Prof. Ramona Simache, Resp. CDI Minodora Petrisor</i>	317
Plea for the Romanian cultural identity <i>Prof. Adriana Vlad, Prof. Mihaela Păun</i>	321
Constantin Brâncoveanu - l'homme et le voïvode <i>Prof. Liliana Crețu</i>	325
Zărnești – a battle for peace <i>Prof. Mirela Popa, Prof. Laura Duță</i>	330

Colectivul Redacției:

Coordonatori:

Mihaela-Oana Niculescu, bibl. Casa Corpului Didactic Prahova
Minodora Petrișor, bibl. Colegiul „Spiru Haret” Ploiești

Redactori:

Mihaela-Oana Niculescu, bibl. Casa Corpului Didactic Prahova
Minodora Petrișor, bibl. Colegiul „Spiru Haret” Ploiești
Laura Dora Duță, prof. Colegiul „Spiru Haret” Ploiești
Popa Mirela, prof. Colegiul „Spiru Haret” Ploiești

Tehnoredactare:

Mihaela-Oana Niculescu, bibl. Casa Corpului Didactic Prahova
Minodora Petrișor, bibl. Colegiul „Spiru Haret” Ploiești
Laura Dora Duță, prof. Colegiul „Spiru Haret” Ploiești
Popa Mirela, prof. Colegiul „Spiru Haret” Ploiești
Bordei Florina-Minodora, Colegiul „Spiru Haret” Ploiești

Publicație editată de Casa Corpului Didactic Prahova

*„Fii mei! Stați tari și bărbătește,
dragii mei, și nu băgați de seamă
de moarte. Mai bine să mori în
legea creștinească, decât să te
faci păgân, lepădându-te de Iisus
Hristos pentru a trăi câțiva ani
mai mulți pe pământ!”*

-Constantin Brâncoveanu

ISBN 978-606-8287-62-1